

3/32

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

MARIANA COSTINESCU • MAGDALENA GEORGESCU •
FLORENTINA ZGRAON

**DIȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE LITERARE VECHI
(1640—1780)**

Termeni regionali

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

București, 1987

A

ABATERE s. f. (Mold.) Înclinație, vocație, aptitudine. *Să cerce buni dascăli, să-i învețe legea și alte învățături și meșteșu(gu)ri, după abaterea lor.* BUCOAVNĂ 1775, 43^v.

Etimologie: abate.

Vezi și *abătut*.

ABĂNAT s. n. v. bănat.

ABĂTUT adj. (Mold.) Înclinat. *Tu știi firea noastră și neputința cea slabă a noastră că iaste abătută spre păcat.* BUCOAVNĂ 1775, 62^v.

Etimologie: abate.

Vezi și *abatere*.

ACAR conj. (Ban., Criș., Trans. SV) Deși, cu toate că, măcar că; fie, ori. *Pină iaste vie și tinără, ea-și dă dracului trupul său, acar fată, acar nevastă.* C 1692, 510^v. *Akar. Sive. Vel. AC. 327. Akar jest tu kraj fericat.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; cf. VCC, 114.

Etimologie: magh. *akár*.

Vezi și *acarcare, acarce*.

Cf. *batir*.

ACARCARE pron. nehot. (Ban., Criș., Trans. SV) Oricine, oricare. *Să te va opăci ochiul tău, au mîna ta, au piciorul tău, sau acarcarea din mădularele tale, tu să le lapezi de la tine.* C 1692, 505^v. *Akarkare. Quicunque. Ovis. AC, 327; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.*

Etimologie: *acar + care*.

Vezi și *acar, acarce*.

ACARCE pron. nehot. (Criș., Trans. SV) Orice. *Unul crede că e slobod acarce a minca.* N. TEST. (1648). *Poti luoa acaru-ce de furat pre banii tăi cei buni.* C 1692, 506^v; cf. C 1692, 504^v, 517^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: *acar + ce*.

Vezi și *acar, acarcare*.

ACERA vb. (Ban.) A aștepta. *Acsër. Expecto.* AC, 326.

Etimologie necunoscută. Cf. alb. *kiäloni* „observ”.

Vezi și *acerat*.

ACERAT s. n. (Ban.) Așteptare. *Acsëratul. Expectatio.* AC, 326.

Etimologie: *acera*.

Vezi și *acera*.

ACI s. m. (Ban.) Timplar. *Faber lignarius. Acs. Ats.* LEX. MARS., 224.

Etimologie: magh. *ács*.

Cf. *astaloș, teslar*.

ACOLISI vb. (Mold.) A se ține, a se lega de capul cuiwa (mai ales cu gînd rău). A: *Cînd se va acolisi un om de altul nefîindu-i cela cu nici*

o deală, așa numai într-o pizmă va vrea să-l ucigă, cela însă nu se va da. PRAV. *Ce să acoliseaște Rădul-Vodă de cel sărac?* CLM, 21^v. *Ce mai bine ar fi, o, soră, să nu te mai acolisești de lucrul meu.* B 1779, 36^v; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1689, 37^v; CRON. 1707, 34^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.); CRON. 1732, 28^v; NECULCE; CRON. SEC. XVIII, 27^v. // B: cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: ngr. *ekóllissa* (aor. al lui *kolló* „a (se) lipi“).

Vezi și *acolisitură*.

ACOLISITURĂ s. f. (Trans. SV) Insistență. *Săvai nu s-ară scula să-i dea lui pentru ce e prieten lui, iară pentru acolisitura lui scula-se-va și-i va da.* N TEST. (1648).

Etimologie: *acolisi* + suf. *-tură*.

Vezi și *acolisi*.

ADĂU s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Dare, impozit. *Adăulu țării.* SAVA, AȘEZĂMINTURILE. *De o parte simt în ceastă lume boalele și neputințele, de altă parte simt... greotățile și adaole.* MOL. 1695, 59^r. *Adău.* Tribut. AC, 326.

Forme gramaticale: pl. nom.-ac. *adao* (MOL. 1695, 59^r).

Etimologie: magh. *adó*.

Cf. ajutorință, răsură², ruptă, ruptoare, satara.

ADEMANĂ s. f. (Trans. SV) Camătă, dobândă. *Nu aduna cu păcătoșii sufletul meu și cu bărbații înruntători viața mea, întru a cărora mîni iaste păcat și direapta lor plină-i de ademană [marg. de mită].* PS. 1651, 60^v.

Etimologie: magh. *adomány*.

Cf. *aslam*, *mîzdă*, *ujurie*.

ADEVĂR adj. și adv. 1. Adv. (Mold., Trans. SV) Cu adevărat, într-adevăr. A: *Dumnezău miluiază și ne spăsește adevăr.* DVS, 22^r; cf. STOICA. C: *Adevăr, și noi oameni sintem și am putut și greși.* N TEST. (1648); cf. VCC, 286.

2. Adj. (Mold., Criș.) Adevărat. A: *Pentru plins... carea iaste... făcătoriu bucuriei ceii adevoare.* L SEC. XVII, 72^v; cf. VARLAAM; URECHE; ARSENIE DIN BISERICANI; DOSOFTEI, PS; L SEC. XVII, 16^v. ◇ (Substantival) *Am mărturisit adevara.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, PSALTIRE, 1680. ◇ Loc. adv. *Cu adevară, De adevară, Într-adevară* = cu adevărat, într-adevăr. Cf. DOSOFTEI, PS. C: *Tu ești adevăru Dumnezău.* MISC. SEC. XVII, 59^r.

Etimologie: *ad* + *de* + *verum*.

Cf. așa și (2), bizuit; fireș(2), prisne(2).

ADEVĂSI vb. 1. (Mold., Trans. N) A cheltui, a prăpădi. A: *Să-ș adăvăscă toată vremea sa petrecînd în călugărie.* L SEC. XVII, 78^r; cf. VARLAAM. C: *Cu păcate spurcate îmi întinaî sufletul și întru lene toată viață me o adevăsiu.* O, 55^v. // B: cf. L ante 1693, 125^r—125^v.

2. (Mold.) A se extenua, a se istovi. *Suindu-se în munte și adevă-sindu-se foarte și dobîndînd boală de inflăciune, se cunoștea numai de pe graiu.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. *odaveszni*.

Vezi și *adevăsit*, *neadevăsit*.

Cf. *pojivăi*; *bătogi*, *mirșăvi*, *nemoști*, *vitioni*, *zămori*.

ADEVĂSIT adj. (Mold.) Extenuat, prăpădit. *I-au venitu-i muste mari... de-l potricăliu și-i rănita piialea, care era adevăsită și sfirșită de post.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **adevăsi**.

Vezi și **adevăsi**, **neadevăsit**.

ADINTA vb. (Mold.) A lua aminte. *Îi stă mîntea și adintă tot acolo la dînsa. ȘAPTE TAINE. Pleacă-ți ureachea și-mi adintă a Domnului, spuindu-ți culcuș nesămănat. DOSOFTEI, PARIMIAR.*

Etimologie necunoscută.

Cf. **chemului**.

AFERIM interj. (Mold., Ban.) Foarte bine, bravo! **A:** *Aferim, slugă bună și credincioasă!* **NECULCE**; cf. **CANTEMIR**, **DIVANUL**. **C:** *Aferim. Euge. Laudantis particula. AC, 326. ♦ Halal! A: Cum au văzut pre Pașa, rizînd au început a zice: „Aferim, aferim, adică bine m-ați chivernisit!”* **AXINTE URICARIUL.**

Etimologie: tc. **afirim**.

AFETE adv. v. **afetele**.

AFETELE adv. (Ban., Trans. SV) în loc. adv. **De-afetele** = zadarnic, degeaba, în deșert. *Numele Domnului Dumnedzeului tău de-afetele nu-l pomeni, că Domnul nu va lăsa fără bătaie pre acela voarecine numele lui de-afetele il va pomeni sau il va numi.* VCC, 403. *Frustra. De afetele. Hiaba. LEX. MARS., 209. Gratis. Defetye. hazantalanul. LEX. MARS., 211. Inutiliter. De affetye. Haszantalanul. LEX. MARS., 220.*

Variante: **afete** (LEX. MARS., 220), **fete** (LEX. MARS., 211).

Etimologie: lat. **effete**.

Cf. **cinste** (în ~), **har** (în ~), **hieba** (în ~), **zălud** (în ~).

AGA s. f. v. **agă**.

AGĂ s. m. (Mold., TR) Ofițer sau comandant turc. **A:** *Pre acești doi i-au făcut acel agă ce venise cu mazilie lui Mihai-Vodă, anume Iosuf-Aga. caimacami de au păzit scaunul. NCL II, 288. Au sosit la Tutoara Enicer-Aga cu enicerii. PSEUDO-COSTIN, 13^r; cf. N. COSTIN; NCL II, 289, 297. B:* *Era și un capîgi-bașa împărătesc, anume Ahmet-Aga, care mai nainte cu trebi venis[ă] la domn și alți bogas[i] agi. R. GRECEANU. ♦ Comandant de infanterie român. A: Tocmit-au și boierii mari în sfat. . . Aga, ispravnic pre dărăbani și pre tîrg pre Iași giudeț. URECHE. Au fost intr-aceaea dată și aga birariul în curte, purcegător cu birul țării. PSEUDO-COSTIN, 12^r; cf. GHEORGACHI. B: Și puse domn în locul lui pre Răzvan, carele era agă la Aaron-Vodă. LET. TR, 44^r.*

Variante: **-Aga** s. f. (R. GRECEANU; NCL II, 288; PSEUDO-COSTIN, 13^r).

Etimologie: tc. **ağa**.

AGĂRLIC s. n. (Mold., TR) Bagaj, calabalic. **A:** *Au trimes de i-au adus agarlicul. CRB, 168^r. Au trecut și ei cu zahereaua și cu tot argălicul. NECULCE, s. v. argălic. Gătesc rădoane, carătă și care pentru agărlic. GHEORGACHI; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU, s. v. argălic. B: Lăsat-au acolo carăle și alt agarlic ce au fost. R. GRECEANU.*

Variante: **argălic** (NECULCE, s. v. **argălic**; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU, s. v. **argălic**).

Etimologie: tc. **ağırlik**.

AGĂRNI vb. (Ban.) A acoperi. *Agărni. Tego. AC, 326.*

Etimologie: scr. **granati**.

Vezi și **agărniț**, **agărnițură**.

Cf. **astruca**.

AGĂRNIT adj. (Ban.) Acoperit. *Agărnit. Tectus. AC, 326.*

Etimologie: **agărni**.

Vezi și *agărni, agărnitură*.

AGĂRNITURĂ s. f. (Ban.) Acoperământ. *Agărnitură. Tectio. Tegumentum. AC, 326.*

Etimologie: **agărni** + suf. *-tură*.

Vezi și *agărni, agărnit*.

Cf. *astrucătoare*.

AGEAMIU adj. (Mold.) Neștiutor. *O, tinere, văzu că ești ageamiu, fugi de acole că te vor vede hadîmbii și te vor omori. H. 1779², 78^r.*

Etimologie: tc. **acemi**.

AGONISITĂ s. f. (Mold.) 1. Agonisire, acțiunea de a agonisi. *Spre agonisita lucrului deplin. . . fără sudori și durori a fi nu poate. CANTEMIR, HR.*

2. Folos, câștig, rod al muncii; avere. *Arară și sămănară și făcură multă pine și agonisită domnu-său. VARLAAM. Toval au izvodit a face corturi și toată agonisită căsașilor cu arătură și cu dobitoace, ce fac agonisită la casă. NCL I, 12. Sta. . . de gindea ce agonisită poate să le deie, ca să cuprindă cheltuiala lor. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. AP. 1646, 5^v; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; PSEUDO-COSTIN; PSEUDO-MUSTE; NECULCE. // B: Toată agonisita ce au agonisit. BIBLIA (1688).*

Etimologie: **agonisi**.

Cf. *chiverniseală* (2), *chivernisire* (2); *faidă, hasnă; blagă, bogătate, bucate, iosag, marhă, povijie, prilej, sir mea*.

AGRU s. n. (Olt., Ban., Trans. SV) Cimp, ogor, țarină. **B:** *Braz(d)na. Tarina, agru. MARDARIE, 113; cf. MARDARIE, 188. C: Muștariu. carele-l ia omul și-l samănă-n agrul lui. N TEST. (1648). Agru. Ager AC, 326.*

Etimologie: lat. **ager**.

Cf. *tablă*.

AGUD s. m. (Mold.) Dud. *Se sui într-un copaciu ce se cheamă agud. VARLAAM.*

Etimologie: sl. **agoda**.

Cf. *dud, frăgar*.

AGURIDĂ s. f. (Mold., TR, Ban.) Strugure necopt. **A:** *Cela ce să nevoiaște bine să culeagă strugurii cei de poamă carii-s mai copți să hie de mncat, nemică de ceaea ce-i aguridă acră nu culeage. L SEC. XVII, 94^r. B: Pune-le apă, sare, piper, (. . .) puținel lapte de nuci și aguridă, de-i va fi vreama, iară de nu, zeamă de lămție. CM, 20^v; cf. MARDARIE, 193; BIBLIA (1688); L ante 1693, 147^v; CM, 4^r, 35^v. C: Aguridă. Idem (post Agrësh. Omphax. Uva cruda). AC, 326.*

Etimologie: ngr. **agurida**.

AI s. m. (Ban., Trans. SV) Usturoi. *Aj. Allium. AC, 326. Să fiiarbă ridiche cu miere, să mănince și aiul fript. PL, 147^r.*

Etimologie: lat. **allium**.

Vezi și *aia, ait, aiuș*.

AIA vb. (Ban.) A pune usturoi în bucate. *Ajjëdz. Allio condio. AC, 326.*

Etimologie: **ai** + suf. *-a*.

Vezi și *ai, ait, aiuș*.

AIT adj. (Ban.) Usturoiat. *Ajtt. Allio conditus*. AC, 326.

Etimologie: ai, vb.

Vezi și ai, aia, aiuș.

AIUȘ s. m. (Ban.) Usturoi sălbatic. *Ajush. Allium sylvestre. Alliaria*. AC, 326.

Etimologie: ai + suf. -uș.

Vezi și ai, aia, ait.

AJUNGE vb. (Mold., TR) A se înțelege, a se învoi, a cădea de acord.
A: *S-au gătit cu puterea sa și, ajungind și, cu Petriceico-Vodă și cu Gligorie-Vodă în solii, fost-au trimișind craiul oameni iscoade*. PSEUDO-COSTIN, 15^v. *El să va ajunge cu dinșii și dindu-le bani, vor zice așa*. H 1779^v, 74^v; cf. PSEUDO-COSTIN, 16^r; CANTEMIR, HR.; NECULCE.
B: *Au început a se ajunge cu muscalii în vorbă*. R. POPESCU.

Etimologie: lat. *adjungere*.

Cf. băni (1).

AJUTORINȚĂ s. f. (Mold.) Dare fiscală. *Se făcuse o dajde nouă, cu nume de „ajutorință“*. CANTA; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: ajutori + suf. -ință.

Cf. adău, răsura², ruptă, ruptoare, satara.

ALAC s. m. (Mold.) Plantă ierboasă din familia gramineelor. *La căpățiul lui, adzimă de alac și cană cu apă*. DOSOFTEI, PARIMIAR. *Iară cînd este lună noao sū să samine carele fac rod deasupra pămîntului, cum este griu, ovăsu, orzu, alacu, bobu, mazire și altile*. CAL. 1762, 133^r.

Etimologie necunoscută. Cf. magh. *alakor*.

ALĂM s. m. (Mold.) Dare fiscală plătită în Moldova de către locuitorii tătari. *Să dee... de pe oi și de pe alte bucate alăm, și să-i lasă să șadă pe locul acela*. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. *alm*, tăt. crim. *alm*.

ALĂMIE s. f. (Mold.) Lămie. *Poame de tot felii: chitre, naramdză, alămie, dzahar*. NCL I, 39.

Etimologie: a- + lămie.

ALĂMOJNĂ s. f. (Criș., Trans. SV) Pomană. *Căroră alămojnă strînse*. N TEST. (1648), apud TEW. *Se face a treia zi cumtnd și alămojnă după cel mort*. MOL. 1695, 46^r. *Cu postul și cu ruga și cu alămojna să miluiești săracii, streinii, școpii*. MISC. SEC. XVII, 142^r; cf. C 1692, 497^v, 502^v, 503^v; MOL. 1695, 80^v, 81^v.

Etimologie: magh. dial. *alamozsna*.

Cf. comind, comindare (2), paos (2).

ALBUȘ s. n. (Mold.) Albul ochiului, sclerotică. *La ochi albușuri în giurul impregiurul luminii ca alte jigăniū nu are, ce pre unde ar fi să fie albușul ochiului, iarăși soldzișori ca și peste tot trupul are*. CI, 172; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: alb + suf. -uș.

ALCA s.f. v. halca.

ALCAM s.n. (Criș.) Ocazie, prilej. *Că n-au sucuit Dumnezău cu bin-ta sa a păzi pre om, ce vreamă cu alcam îngăduiaște păcătoșilor pre pocanie*. C 1692, 511^v.

Etimologie: magh. *alkalom*.

Cf. meidean (2).

ALDAȘ s.n. (Criș., Trans. SV) Binecuvîntare. *Să fie și pre noi aldașul tău, Domnu Dumnezău, tatăl milostivnic să fie lingă noi*. MISC. SEC. XVII, 59^v. *Vor lua multe featuri de aldașuri a lui Dumnezău*. PP, 76^v;

cf. VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 82^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *áldás*.

Cf. *alduială, alduitură*.

ALDĂMAȘ s.n. (Ban., Trans. SV) Dar. *Aldămaș de vecie Făgăduiești în toate*. VCC, 46. *Aldemash. Donum*. AC, 327; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *áldomás*.

ALDUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A binecuvinta. *Blagoslovască pre voi Dumnezău și vă alduiască*. MOL. 1676^t, 184^t. *Alduišk. Benedico*. AC, 327. *Să vor aldui cu coconi*. PP, 76^v. *El mă înderepteze, mă alduiască, mă păzească*. CAT. B, 53; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; SA, 42^v, 47^t; MOL. 1695, 50^v; VISKI, apud TEW; VCC, 10, 14, 22; MISC. SEC. XVII, 8^t, 10^v, 22^t, 26^t, 60^t, 97^t; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; CAT. B, 55.

Etimologie: magh. *áldani*.

Vezi și *alduială, alduit, alduitură*.

ALDUIALĂ s.f. (Trans. SV) Binecuvintare. *Afla-vei și cuvințe, pentru că rumâni nu grăim toți într-un chip, cum iaste: oca — pricina au adevărînța, în alean — improtivă, hasna — folosul, alduiala — blagoslovenia și altele, care le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceste locuri*. SA, 4^v.

Etimologie: *aldui* + suf. *-eală*.

Vezi și *aldui, alduit, alduitură*.

Cf. *aldaș, alduitură*.

ALDUIT adj. (Ban., Criș., Trans. SV) Binecuvintat. *Să știm dară dintr-aceastea din toate cit sint de aldui și de blagosloviți accia oameni pre carii i-au alduit milostivul Dumnezău*. SA, 47^t. *Alduit, -ă. Benedictus, -a*. AC, 327. *Alduită ești tu între muieri*. MISC. SEC. XVII, 20^t. *Ești alduită între muieri și e alduit rodul zgăului tău*. CAT. B, 19; cf. MISC. SEC. XVII, 22^t, 31^t, 44^t, 59^t; CAT. B, 20, 53, 56, 59.

Etimologie: *aldui*.

Vezi și *aldui, alduială, alduitură*.

ALDUITURĂ s.f. (Ban., Criș.) Binecuvintare. *Alduitură. Benedictio*. AC, 327. *Alduitura fiului tău*. MISC. SEC. XVII, 89^v. *Alduitura ta să fie i(n)spre noi în toată vreme*. CAT. B, 57; cf. FOGARASI, apud TEW; CAT. B, 55.

Etimologie: *aldui* + suf. *-tură*.

Vezi și *aldui, alduială, alduit*.

Cf. *aldaș, alduială*.

ALEAN adv. și s.n. I. Adv. (Ban., Trans. SV) Împotrivă. *Alan. Contra*. AC, 327. *Dem arme sze pot ssta jeu allan*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

2. S.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Pică, necaz, dușmănie. *Fratele tău și vecinul tău are pre tine ceva alean*. C 1692, 507^v. *Cari simt aleanul tău și-mblă pre băsăul tău*. VCC, 46; cf. N. TEST. (1648); PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Loc. adj. *De alean* = potrivnic. *Pleacă cu pace supți picioarele lui toate limbile de alean și care voiesc războaie*. MOL. 1688, 215^t. *Stătător de alean* = răzbunător. *Toț creștinii... să nu fie stătători de alean, ce toată stătătura de băsău să o lase pre Dumnezău, carele giudecă toată lumea în dereptate*. SA, 28^t. ◇ Loc. adv. *De alean* = împotrivă. *Nime nu-ți poate sta ție de aleanu*. MISC. SEC. XVII, 93^v. În

alean = împotrivă. *Afla-vei şi cuvinte, pentru că rumdii nu grăim toţi într-un chip, cum iaste: oca — pricina au adevărta, în alean — împotrivă, hasna — folosul, alduiala — blagoslovenia şi altele, care le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceste locuri.* SA, 4^v. *Şi eu în alean cu Domnul fuiu.* MOL. 1695, 53^r. ◇ Loc. prep. **În (întru) aleanul** = contra, împotriva. *Noi în multe chipuri am greşit în aleanul tău cu cugetele.* SA, 5^v. *Şi minia Domnului întru aleanul meu să încinsă.* MOL. 1695, 53^r. *Nice se lipeşte nici de o învătătură strină au atare care-i în aleanul beserectei.* CAT. B, 3; cf. CAT. CALV., apud TEW; MOL. 1695, 35^r; VCC, 6, 16, 36; MISC. SEC. XVII, 13^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 5^r, 75^v, 76^r, 77^r, 77^v, 78^r, 85^r, 85^v, 86^v, 87^v, 88^v. **De aleanul** = contra, împotriva. *Fii proptă de aleanul pagubeei.* MISC. SEC. XVII, 60^v. *Într-acesta chip de au grăit ceva de aleanul numelui lui, întoarce au zi napoi.* PP, 89^r; cf. MISC. SEC. XVII, 18^v, 23^r, 70^v; PP, 88^r. ◇ Loc. vb. **A umbla în alean** = a se împotrivi. *Iară deacă nu vă veşi pedepsi cu atita, ce încă veşi imbla în alean cu mine, imbla-voi şi eu în alean cu voi şi atunci voui lăsa pre voi minia mea.* MOL. 1695, 36^r. **A face alean** = a se împotrivi. *Cum cutedza, dzice, de alean face?* VCC, 7.

Etimologie: magh. *ellen*.

Vezi şi *aleaniş, alenie, alenişig, alenui*.

Cf. *alenie, alenişig (2), băsău (2), mărăz, rivnire, zavistie; băsău (1)* (stătător de ~); *bivtui*.

ALEANIS s.m. (Ban., Criş., Trans. SV) Duşman. *Că pre toţi alenişii miei Înturnaşi şi bătuşi pre ei.* VCC, 23. *Alenish. Inimicus.* AC, 327. *Nu iaste acum . . . de aleanişii miei cine să mă mintuioască.* MISC. SEC. XVII, 83^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC, 36; MISC. SEC. XVII, 11^r, 32^v, 80^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *ellenes*.

Vezi şi *alean, alenie, alenişig, alenui*.

Cf. *alenişig (1)*.

ALEGERE s.f. (Mold.) Dialog, discuţie. *Alegirea între împărat şi între Bertoldu.* B 1774, 1^v. *Numai cei ce te-a sfătuit să faci această alegere cu mine.* B 1774, 4^r; cf. B 1775, 58^r.

Etimologie: lat. lit. *allēgere*.

Cf. *b es a d ă*.

ALEGIND adv. (Mold.) 1. În afară de, exceptind. [*Hristos*] *alte toate le-au avut ca şi noi, alegind fără numai de păcate.* VARLAAM. *Să nu să boteadze cuconi, alegind de mare nevoie.* ŞT, 30; cf. ŞAPTE TAINE; ŞT, 244; PRAV.

2. Mai ales. *Care slugă . . . va fugi den casă . . . dă prepus oarecum cum să fi făcut el acel furtuşag . . ., alegind dacă va fi fugit să se fi ascuns.* PRAV.

Etimologie: *alege*.

ALENIE s.f. (Ban.) Duşmănie. *Faptele trupului . . . sint: curvia, spurcăciunea, necurăciunea, slujba idolilor, fermecele, scadele, aleniile, pizmele.* CAT. B, 45.

Etimologie: *alean* + suf. *-ie*.

Vezi şi *alean, aleaniş, alenişig, alenui*.

Cf. *ialean (2), alenişig (2), băsău (2), mărăz, rivnire, zavistie*.

ALENIŞIG s.n. 1. (Ban., Criş., Trans. SV) Duşman. *Si prae noj szlobdzaskae de allensigul.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Domnul minia sa*

o au incins in aleanul mie(u) și m-au pus pre mine lui alenșug. SA, 29^r. Și acia și-l omorîră alenșigul. C 1692, 513^r. Alenșigul lovi-mă-va. VCC. 30; cf. SA, 45^r; MOL. 1695, 52^v; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 65^v, 94^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; BUITUL, CAT., apud TEW; CAT. B, 57.

2. (Ban., Criș.) Dușmănie. În aceeaa zi pogorî Dumnăzău pre ei mi-niia sa și alenșigul său. C 1692, 513^v. Alenșig. Inimicitia. AC, 327; cf. MISC. SEC. XVII, 25^r, 44^r, 63^v.

Variante: alenșug (SA, 29^r, 45^r).

Etimologie: magh. dial. ellensig.

Vezi și alean, aleaniș, alenie, alenui.

Cf. aleaniș; alean (2), alenie, băsau (2), mărăz, riv-nire, zavistie.

ALENȘUG s.n. v. alenșig.

ALENUI vb. (Criș.) A se dușmăni. Voiu sta de băsau celora ce să alenuiesc cu mine. C 1692, 510^v.

Etimologie: alean + suf. -ui.

Vezi și alean, aleaniș, alenie, alenșig.

Cf. bănui² (2), rivni (1), zavistui.

ALENZUI vb. (Ban.) A contrazice. Alenzuișk. Contradico. AC, 327.

Etimologie: magh. elleněz.

Vezi și alenzuitură.

ALENZUITURĂ s.f. (Ban.) Contrazicere. Alenzuitură. Contradictio. AC, 327.

Etimologie: alenzul + suf. -tură.

Vezi și alenzui.

ALEȘ adv. (Mold.) La pindă. Cela ce-și va zăloja casa sa la om ucigătoriu, pentru să se puie aleș acolo, ... să va certa ca și un ucigătoriu. PRAV. Ereticii ... puindu-se aleș la locuri strimte și ponoroase, pre unde avea obiceiul svintul a treace. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: a + leș „pindă”.

Vezi și aleșui, leașnic, leș, leșui, leșuitor, leșuitură.

ALEȘUI vb. (Mold., Trans. SV) A pîndi; a sta la pîndă. A: Ea te-a aleșui la cap și tu o vei pîndi la călcii. DP, 12^r. Pre sărac să-l apuce aleșuiaște. CANTEMIR, DIVANUL, apud HEM. C: Aleșuindu-l și cercînd să vineaze ceva den gura lui. N TEST. (1648), s.v. leș. Pre omul bun aleșuiește. VISKI, apud TEW; cf. N TEST. (1648), apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: pref. a- + leșui sau aleș + suf. -ui.

Vezi și aleș, leașnic, leș, leșui, leșuitor, leșuitură.

Cf. leșui.

ALINTA vb. (Mold.) A (se) alina, a (se) potoli. Vînturilor dîtse de-n cetară și undelor de se alintară. DOSOFTEI, PS. Cu însămnătura sfintei cruci marea au alintat. DVS, 4^r.

Etimologie: lat. *allentare.

Vezi și alintare.

Cf. ogoi.

ALINTARE s.f. (Mold.) Alinare, potolire. Valurile nalte n-au alintare. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: alinta.

Vezi și alinta.

Cf. ogoială, ogoitură, potolitură.

ALNIC adj. (Criș., Trans. SV) Viclean. *Că nu-s alnic, ce vîez derept.* VCC, 35. *Alnice oi, a păgubiturii de vecu veți fi feciori.* MISC. SEC. XVII, 78^v; cf. VCC, 13; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ (Substantival) *Deade-mă cel putearnic Dumnăzău în minule alnicilor și hicleanilor.* MOL. 1695, 53^v.

Etimologie: magh. *álnok*.

Vezi și *alnicie*.

Cf. amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestref, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

ALNICIE s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Viclenie. *Vai de aceia carei fac casă cu alnicie și polăți cu hiclenie.* CS, 33^v. *Fraus. Alnicia. Alnokszgh.* LEX. MARS., 208. *Spală-mă pre mine di alniciile meale.* MISC. SEC. XVII, 76^v. *Nu mă pierde pre mine pentru alnicia me.* CAT. B, 58; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; FOGARASI, apud TEW; VCC, 16, 18, 26, 29, 35; MISC. SEC. XVII, 64^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; CAT. B, 57.

Etimologie: *alnic* + suf. *-ie*.

Vezi și *alnic*.

Cf. aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geamhașie, hămîșag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpîjic, tălpizie.

ALSĂU s.n. (Mold., TR) Însușire, natură, fire. A: *Cum are Părintele alsăul său a naște pre Fiiul și a scoate Duhul Svcint, și cum are Fiiul alsăul său a se naște din Părintele, așa și Duhul Svcint are alsăul său a purcede din Părintele și a se odihni pre Fiiul; așa li-i osăbiciunea, numai cu cit se osăbesc alsăurile.* DOSOFTEI; PARIMIAR; cf. DOSOFTEI, VS, s.v. fireș; DOSOFTEI, SINAXAR, apud HEM. B: *Între celelalte idiomata, adecă alsăuri, ce are luna, are și aceasta: cînd este plină, se scoală asupra-i cinii.* ANTIM.

Etimologie: *al* + *său*, după gr. *idiôtis*, sl. *svoiŝtvo*.

Cf. hireșie.

ALUZI vb. (Ban.) A se copilări, a cădea în mintea copiilor. *Aludzeshk. Puerasco.* AC., 327.

Etimologie: pref. *a-* + *lud* + suf. *-i*.

Vezi și *aluzit*.

Cf. bolunzi, șozi.

ALUZIT adj. (Ban.) Nebun. *Aluzit.* AC, 327.

Etimologie: *aluzi*.

Vezi și *aluzi*.

Cf. bolund, buiac (4), nerod, șod (1), zălud.

AMANET s.n. (Mold., TR) Zălog. A: *Judecătoriu la atîta mai cu amăruntul cercetare să cade a să zăbovi, cu cit iaste mai mare amanetul ce i s-au încredințat lui spre pază.* ÎNV. EC., 34. *Am un amanet ca să-ți dau.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. IM 1754, 71^v; H 4778, 37^v. B: *Și așa pe dînsul l-au oprit acoloa amanet.* IM 1730, 100^v.

Etimologie: tc. (inv.) *amanat*.

AMATOR s.m. (Trans. SV) Iubitor. *Stăpine, amatorule de oameni, Doamne, ascultă-mă.* MCCR, 72. *Și mă mintuie, ca un amator de oameni.* MCCR, 76; cf. MCCR, 69, 81.

Etimologie: lat. *amator*.

AMĂGELNIC adj. (Mold.) Amăgitor, înșelător. *Au cu aceasta a ta amăgealnică socoteală să mă amăgești?* CD 1698, 29^f. *Amăgealnice toc-*

meale. CANTEMIR, HR.; cf. CD 1770, 35^r. ◇ (Substantival) *Deci, acmu, o, amăgealnic, aceasta iaste împărăția ta, așa iaste putearea ta.* CD 1698, 3^v; cf. CD 1770, 3^v.

Etimologie: amăgi + suf. *-elnic*.

Cf. alnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), inceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

AMĂGEU s.m. (Mold.) Amăgitor, înșelător. A: *Amăgeul acela dzicea că va învie a treia dzi.* VARLAAM. *Cînd lăudătorii, mai virtos amăgeii, încep pre noi a ne lăuda, de sîrg să ne-aducem amente de mulțimea păcatelor noastre.* L SEC. XVII, 135^r. *Și amăgeul este un rău tovarășu.* B 1774, 20^r; cf. M. COSTIN; DOSOFTEL, VS; NCL I, 26; CANTEMIR, IST. ◇ (Adjectival) *Vicleani cu adevăr și cumpliți și înșelători și amăgei și tari și neadormiți și nevăzuți și nesimțiți vrăjmași avăm.* L SEC. XVII, 12^v. *Bărbații cei diezmierdați, desfrinați și amăgei.* NCCD, 316; cf. VARLAAM. //B: *Atunce minciunile și înșălăciunea acelu amăgeu ei o vor vădi.* EV., 60. C: *Fu măscărit ca un mincinos, fu ocărit ca un amăgeu.* C 1729, 75^v; cf. C 1729, 44^r.

Variante: amegeu (C 1729, 44^r).

Etimologie: gr. *mageús.

Cf. alnic, amăgelnic, balamut, celarnic, celuitor, hamîș, hitru (2), inceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

AMĂGULI vb. (Mold.) A măguli, a flata, a linguși. *Pre aceasta dară intr-acesta chip, coada in loc de cap puindu-i, amăgulind-o o așezară.* CANTEMIR, IST., s.v. măguli.

Etimologie: pref. *a-* + măguli.

Vezi și amăgulitor.

Cf. ciocotniți, șutili.

AMĂGULITOR adj. (Mold.) Măgulitor, lingușitor. A: *Vădzuiu eu cerșători și calici fără de obraz, carii, cu nește cuvente amăgulitoare, tocma și inima împăraților o pleacă spre milă.* L SEC. XVII, 78^v. //B: *Văzuiu eu cerșetori și calici fără de obraz, care, cu niște cuvinte amăgulitoare [marg. mîngioase], tocma și inima împăraților o pleacă spre milă.* L ante 1693, 125^v.

Etimologie: amăguli + suf. *-tor*.

Vezi și amăguli.

Cf. pohlibuitor, șutilitor.

AMBAR s.n. v. hambar.

AMEGEU s.m. v. amăgeu.

AMELĂȚĂTURĂ s.f. (Mold.) Fig. Mențiune, pomenire. *Ceale ce istoricii cei mai vechi sau cu condeiul le-au trecut, sau de nu le-au trecut, sînt puțineale și amelățături numai.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: amelița + suf. *-ătură*.

Vezi și amelița, amelițat.

AMELIȚA vb. (Mold.) Fig. A face mențiune despre ceva, a pomeni. *Alți istorici megieși nemică n-au amelițat de această domnie.* URECHE. *Ni să pare că am scris deplin, care nice la un letopisău a țării noastre nime n-au amelițat măcar cit de puțin de acestea ce am scris noi.* NCL I, 30; cf. NCL I, 7, 8; CANTEMIR, HR.

Etimologie: lat. *amminaciare.

Vezi și amelățătură, amelițat.

AMELIȚAT adj. (Mold.) Fig. Menționat, pomenit. *Din ceale puține și amelitate însemnări istoriile vremilor trecute ... le-au scos.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **amelița**.

Vezi și *amelățătură*, *amelița*.

AMESTECA vb. (Mold.) A defăima, a ponegri, a cleveti; a umbla cu intrigi. *Un om rău ... pre toți cu răutatea lui amestecă și-i tulbură.* CANTEMIR, IST. *Atuncea, la întorsul vezirului, au început unii din boieri a amesteca și a piri pe Antonie-Vodă.* PSEUDO-COSTIN, 30^f. *Are pizmă pe mine ... și îmi amestecă feciorul.* NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN, 28^f; PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: lat. ***ammixticare**.

Cf. *balamuți*, *blojori*, *mozaviri*, *pohlibui*.

AMIRA s. m. (Mold.) Împărat, sultan. *Era la-mpăratul Damascului, la amira, boiariin mare.* DOSOFTEI, VS. *Amira sau domnul seracheanilor.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: ngr. **amirás**.

AMIROSI vb. (Mold.) 1. A simți un miros. *Florile grădinilor lui degețele streine le-au cules și nasul celui necunoscut le-au amirosit.* CD 1698, 11^f. *Armăsariul, precum am dzis, din toate părțile amirosindu-l, și despre partea botului vini.* CI, 104; cf. CI, 100; CD 1770, 12^v. ◇ Fig. *Cineva carile macar cit de puțin citeala sfintelor și a profanelor ... scrisori va fi amirosit, ... tăgăduitoriu să fie a să afla nu poate.* CANTEMIR, HR., s. v. **mírosli**.

2. A presimți, a intui, a bănuî. *Vădzind Catargiul lucrurile într-alt chip și amirosind că ... va să-l oprească și să-l trimită la împărăție, au dat Catargiul știre la boieri.* M. COSTIN, s. v. **mirosi**.

Etimologie: pref. *a-* + **mirosi**.

Cf. *apuți*, *aulma*, *nădăi*.

AMISTUI vb. v. **mistui**.

ANDE prep. (Mold.) Între. *Fac oamenii tocmală ande sine.* VARLAAM. *Bărbați frați, pentru ce vă sfădiți voi ande sine?* AP. 1646, 20^v. *Se voroviră ande sine să strige mărturisind pravoslavia.* DOSOFTEI, SINAXAR; cf. PRAV.

Etimologie: *a* + [*i*]nde.

ANGHIRĂ s. f. (Mold., TR) Ancoră. A: (Fig.) *Veseliia, blagoslovenia, anghira, bunănorocirea, roao.* AR, 83^v. *Că pre tine, una, te avem anghiră tare și nemışcată.* MOL. 1754-1762, 19^f. B: (Fig.) *Pre tine te avem anghiră tare.* MINEIUL (1776).

Etimologie: gr. **ánkira**.

Cf. *mîșă* (2).

ANIȘ s. m. (Ban.) Anason. *Anish. Anisum.* AC, 328.

Etimologie: magh. **ánizs**.

APARE s. f. (Mold.) Vas în care se ține apă. *Veniș în Cana Galileei și-ai blagoslovit apările, și apa în vin ai premenit.* DOSOFTEI, LITURGHIER.

Etimologie: lat. **aqualis**.

APĂRESC adj. (Mold.) Specific aparului, sacagiului. *S-au ascuns în curte pină au însărat și noaptea s-au îmbrăcat într-un cojoc apăresc.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: *apar* + suf. *-esc*.

***APLECA** vb. (Mold., Ban., Criș., Trans. S) A alăpta. A: *Mamce, carele apleacă prunci mici.* PRAV. *Ca pre niște fii îi țiuu, ca pre niște prunci*

ii *aplec.* CD 1698, 18^v. *Acmu socotește de au fostu în mai mare vină muma care i-au născut, au mamca care i-au aplecat.* NCCD, 357; cf. CRON. 1689, 44^r; IT 1689, 118^v; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 40^v; CANTEMIR, HR.; CRON. 1732, 33^r; CD 1770, 22^r; IT SEC. XVIII, 126^r. ◇ Fig. *Pre romano-moldo-olahii noștri Roma maica, din lăuntrurile sale născindu-i, i-au aplecat și i-au crescut.* CANTEMIR, HR. C: *Greșeaște maica cea dulce avînd destulă puteare ca să-ș apleace pruncul ei și cu doică streină de-ș va apleca pruncul ei.* CS, 99^v. *M-au ținut pre genunche și m-au aplecat la țiftă.* C 1692, 524^r. *Aplĕk.* Lacto. AC, 328. *L-au dat pre mîinele unui maice de l-au aplecat și l-au crescut.* IT 1767, 2^r; cf. CS, 100^r, 100^v, 101^r, 101^v; F 1693, 45^v; CRON. SEC. XVII, 57^r; IT 1749, 164^v. // B: *Vrea-vei să aducu o mamcă, adecă doică, (să) apleace coconul?* CRON 1687, 25^v. *Purtat-ai pre mîini pre cela ce poartă toate și ai aplecat ca pre un prunc pre dătătoriu de lapte.* M 1780 apr. 67^r–67^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; BIBLIA (1688); CRON. 1736, 38^v; IT 1758, 125^v; LET. 1758, 112^r.

Etimologie: lat. *applicare*.

Vezi și *aplecat*, *aplecător*, *aplecătură*.

***APLECAT** s. n. și m. (Mold.) 1. S. n. Alăptare. *Și la creamea aplecatului venia capra de la turmă însăș de-l apleca.* DVS, 24^v.

2. S. m. Prunc, copil alăptat. *Ca un aplecat la maică-sa.* ARSENIE DIN BISERICANI.

Etimologie: *apleca*.

Vezi și *apleca*, *aplecător*, *aplecătură*.

Cf. *aplecătură*; *aplecător* (2).

***APLECĂTOR, -TOARE** adj., s. m. și f. 1. Adj. și s. f. (Mold., Trans. SV) (Femeie) care alăptează. A: *Vrea-vei să-ți chem o femeie aplecătoare, din evrei, și-ți va apleca cuconul?* DOSOFTEI, PARIMIAR. C: *De la aplecătoare aduse-l pre el.* PSALT. (1651). // B: ♦ S. m. Crescător de copii. *Au trimis ... aplecătorii [= cei care creșteau copiii lui Ahab] cătră Iiu.* BIBLIA (1688).

2. S. m. (Ban.) Prunc, copil alăptat. *Aplĕkĕtor.* Lactans. AC, 328.

Etimologie: *apleca* + suf. -tor.

Vezi și *apleca*, *aplecat*, *aplecătură*.

Cf. *doică*, *mamcă*; *aplecat* (2).

***APLECĂTURĂ** s. f. (Ban.) Alăptare. *Aplĕkĕturĕ.* Lactatio. AC, 328.

Etimologie: *apleca* + suf. -ătură.

Vezi și *apleca*, *aplecat*, *aplecător*.

Cf. *aplecat* (1).

APLÓS adv. (Mold., TR) Simplu, fără pretenție. *Aplos a grăi ... de la mamce ne deprîndem.* CANTEMIR, IST. ◇ (Adjectival) *Jigania aceasta ... cămilă nu easte, struț aplos nu easte.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ngr. *aplós*.

APORIE s. f. (Mold., TR) Îndoială, nesiguranță, incurcătură. A: *Aporia = întrebare cu prepus, carea poșteaste dezlegare.* CANTEMIR, IST. *Ca un deplin filosof, toată aporia au dezlegat.* CANTEMIR, IST. B: *Domnul la aporie mare se afla.* R. GRECEANU.

Etimologie: ngr. *aporía*.

Cf. *îngăimare*, *învălătucitură*.

APRÎNZ s. n. (Mold.) Timpul cuprins între orele 7–9. *Și așa [trecea] stol după stol, cit ținea de la aprînz pînă în desară.* M. COSTIN. ◇ S. comp. **Aprînzul cel mare** = timpul cuprins între orele 9–10. *Deci, cînd au fost simbătă, pe aprînzul cel mare, iată că au și sosit Bekir-Aga.* N. COSTIN.

Etimologie: a + prinz.

APTICĂ s. f. (Mold.) Farmacie, spițerie. *Pentru oamenii di oaste, ce vor fi bolnavi, să cheltuiască cu dinșii la aptică, să le dea oșet și usturoiu.* NECULCE.

Etimologie: ucr. aptika.

APUȚI vb. (Ban.) A mirosi. *Aput. Olfacio.* AC, 328:

Etimologie: pref. a- + puși.

Vezi și *apușit, apușitură.*

Cf. a mirosi (1), aulma.

APUȚIT s. n. (Ban.) Miros. *Apucitul. Olfactus.* AC, 328.

Etimologie: **apuși**.

Vezi și *apuși, apușitură.*

Cf. *apușitură, iz.*

APUȘITURĂ s. f. (Ban.) Miros. *Apucitură. Olfactio.* AC, 328.

Etimologie: **apuși** + suf. -tură.

Vezi și *apuși, apușit.*

Cf. *apușit, iz.*

ARĂDAT s. n. (Ban.) Început, origine. *Redetsina si aredatul enke d ore[s]mesiej.* FOGARASI, apud TEW.

Etimologie: magh. *eredet.*

Vezi și *arădui, hereghie.*

Cf. *hereghie, începenie.*

ARĂDUI vb. (Criș., Trans. SV) A începe, a porni. *Oare în ce zi arăduiră a lucra și a zidire pre Ierusalim, atunci foarte tare să legână pământul.* C 1692, 516^v. ◇ Loc. vb. **A arădui groasă** = a rămîne însărcinată. *Aceastea sint, Sfintă Marie, muierile ... ceale ce împlă în curvii și arăduiesc groase.* AMD 1759, 61^v.

Etimologie: magh. *eredni.*

Vezi și *arădat, hereghie.*

Cf. *grecioasă (a purcede ~).*

ARBURE s. m. (Trans. SV) Pom, copac, lemn. *Arburi vesteziți, fără de rod.* N TEST. (1648). *Satură-să arburii înalți, chedrii Livanului* PSALT. (1651).

Etimologie: lat. *arbor.*

ARCA s. f. (Mold., TR) Protector, înalt demnitar al Porții, care sprijinea pe domniii români. **A:** [Matei-Vodă] *dedesă știrea și la arcalele sale, ce avea la împărăție, de sila ce-i făcea Vasilie-Vodă.* M. COSTIN. **B:** *Auzind Ștefan-Vodă de moartea arcalii lui și a nădejzii lui ..., s-au intristat pînă în suflet.* R. POPESCU. ◆ (Ol.) Avocat, mijlocitor. *Sügloglniki.* **Arca sau ptriș (?) MARDARIE**, 246. *Hodatai (-do-). Solitoriu. Împăcătoriu.* **Arca. MARDARIE**, 274.

Etimologie: tc. *arka.*

Cf. *proocator, urător.*

ARCALIU s. m. (Mold.) Persoană în mare cinste pe lângă un om cu vază. *Scriind și el această pricină la un icirlu mare ce era arcaliu.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. *arkali.*

ARET s. m. (Mold.) Pază militară. *Dumitrașcu-Vodă ... au ieșit din obuz, cam pe furiș, cu moscalii, cari erau de aretu pregiur dînsul.* N. COSTIN. *Pus-au de au îngredit cu gard irlu Iași, ca să fie aret, cînd ar mai veni crun podiaz.* PSEUDO-MUSTE. *Puternicul împărat ne-au trimis cu oaste ...*

să purtăm de grijă și de aret să fim cetății Cămeniță ..., ca să fim raialii țării Moldovii ... de aret și de apărare despre leși. NEGULCE.

Etimologie necunoscută.

ARETE s. m. 1. (Mold., Trans. SV) Berbec de reproducere. A: *Rădica-voiu ție cu tămie și areț, rădica-voiu ție boi cu vătui*. DOSOFTEI, PS. În fruntea a tuturor areților ieși. CANTEMIR, IST.; cf. DP, 19^v; DOSOFTEI, PARIMIAR. C: *Ariete, aries*. MȘE, 84. // B: *Țapii și areții suindu-se pre oi și pre capre*. BIBLIA (1688).

2. (Mold.) Mașină de război întrebuințată odinioară la spargerea zidurilor și porților unei cetăți asediate. *Arete = un fel de bolovani cu care, bătând zidurile cetăților, sfărâmă*. CANTEMIR, IST. *Voi monarhia Leului cu fel de feluri de areți și mihanii a o izbi ... nu v-ați săturat*. CANTEMIR, IST.

Variante: *arietă* (MȘE, 84).

Etimologie: lat. *aries*.

ARGĂLIC s. n. v. *agărlie*.

ARGĂSIT adj. (TR, Trans. SV) Tăbăcit. B: *Făcu piei argăsite, ca să acopere pre cort*. BIBLIA (1688). C: *Să mănține și să o poarte la grumaz în piale argăsită*. PL, 145^f.

Etimologie: *argăsi*.

Vezi și *arghiseală*, *arghisi*.

ARGEA s. f. 1. (TR) Cocioabă, bordei. *Kušta. Colibă, argea*. LEX., 113^v. *Unde e Sarra, fămeaia ta? ... „Îată-o într-argea“*. CRON. 1687, 16^f.

2. (Mold.) Boltă a unei biserici. *Întră-n argeaooa besearecii, cea din mijloc*. DOSOFTEI, VS. *Întrară în besearea soș[î]ntului, la locul ce să cheamă trivolon, la-ntratul în argea, între cei doi stâlpi ... ce stau spre-apus*. DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, LITURGHIER.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *argelaș*.

Cf. *argelaș*, *hiș*, *zemnic*, *zomoniță*; *sclip*.

ARGELAȘ s. n. (Ban.) Cocioabă, bordei. *Argēlash. Vile tectum*. AC, 328.

Etimologie: *argele* (pl. lui *argea*) + suf. *-aș*.

Vezi și *argea*.

Cf. *argea* (1), *hiș*, *zemnic*, *zomoniță*.

ARGHISEALA s. f. (Ban.) Tăbăceală. *Argisalē*. AC, 328.

Etimologie: *arghisi* + suf. *-(e)ală*.

Vezi și *argăsit*, *arghisi*.

ARGHISI vb. (Ban.) A tăbăci. *Argisēsk*. AC, 328.

Etimologie: ngr. *ărgasa* (aor. al lui *ărgazo*).

Vezi și *argăsit*, *arghiseală*.

ARGIHAL s. n. v. *arzihal*.

ARIETE s. m. v. *arete*.

ARINĂ s. f. (Mold.) Nisip. A: *O mulțime de cuconi, ca arina mării de mulți*. DOSOFTEI, VS. *Voi mulți sămînța ta ca stealele ceriului și ca arina cea pre lângă budza mării*. DP, 14^v; cf. DOSOFTEI, PS; DP, 5^v; NCCD (gl.). // B: *Pēsok. Nāsipul. Arină*. LEX. 1683, 51^v.

Etimologie: lat. *arena*.

ARM s. n. (Mold., TR, Ban.) Partea de sus a picioarelor animalelor. A: *[Camilo-pardosul] la trup cit cămila iaste de mare ... iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, decit cum măsură trupului ar poști, mai sus sint ridicate*. CANTEMIR, IST. B: *Istesy. Armuri, jolduri*. ST. LEX., 286. C: *Arm. Armus*. AC, 328. ♦ *Coapsa, șoldul omului*. A: *Adusă*

osele, os cătră armurele său, și vădzuu, și adevă preste dinsele vine și carne creștea. DOSOFTEI, PARIMIAR. B: Pune-[[i] mina supt armul mieu. BIBLIA (1688). Să i se taie deagetele minilor și ale picioarelor, și-i frigeți armurile cu frigări arse în foc. MINEIUL 1776; cf. LEX., 101^v.

Variante: armure (DOSOFTEI, PARIMIAR).

Etimologie: lat. armus.

ARMATĂ s. f. v. harmată.

ARMAZAR s. n. v. arzmarzar.

ARMURE s. n. v. arm.

ARNEU s. n. (Ban.) Coviltir. Arnyëu. Tectum curruum. AC, 328.

Etimologie: magh. ernyő.

AROMEALĂ s. f. (ȚR) Amăgire, ispită, seducere. [Sf. Mina]... nu putu răbda arumeala idolilor, ci s-au suit la munte ... cu rugăciuni. PROLOG. Diavolul viind la sfinta mucerită în aromeală [= cu scopul de a o amăgi], încă spinzurată pe cruce fiind, îi da un păhar plin de miare cu lapte. MINEIUL (1706).

Etimologie: aromi + suf. -eală.

Cf. smomeală.

ARȘIN s. m. (Mold.) Măsură de lungime de 0,711 m.; cot. Lumina capștii în lung de 30 coți, iară în lat de 24 coți era, iară de înalt ... 55 de arșini să măsură. CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus. aršin.

ARTIC s. n. (Mold.) Plingere, jalbă. Cea ce va da vreun artic la mina Domniei și va scrie acolea hulă și ocară improtiva cuiva, de vor fi aceale cuvinte adevărate, nu să va certa. PRAY. Deschizind calea împăratului ..., ieu articelle cele ce sînt de jalobă la împărăție. URECHE; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. lit. articulus.

Cf. jalobă.

ARTICUȘ s. n. (Trans. SV) Articol, alineat al unei expunerii. Cite păr! cu articușuri are Crede-ul apostolilor? CAT., 5. Care iaste articușul dintăi a Crede-ului? CAT., 5.

Etimologie: articuluș (< magh. artikulus).

ARZ s. n. (Mold., ȚR) Memoriu, plingere adresată de către domnii ori boierii români sultanului sau marelui vizir. A: Au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit arzul cel de jalbă asupra lui Vasilie-Vodă. M. COSTIN. Au și făcut un harz; cu mina lui l-au scris, că știa turcește bine. NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: Au făcut veziriul arzuri mincinoase ... precum ar fi făcut zulumuri mari. R. POPESCU, s. v. zulum.

Variante: harz (PSEUDO-MUSTE; NECULCE).

Etimologie: tc. arz.

ARZAHAL s. n. v. arzihal.

ARZAVAL s. n. v. arzihal.

ARZIHAL s. n. (Mold., ȚR) Jalbă, plingere adresată de o persoană sultanului sau marelui vizir. A: Au făcut Matei-Vodă arzahal sau răvaș de jalbă la singur împăratul. M. COSTIN. Au dat Mihai-Vodă la dinsul arzihal, de la Edecule, arătînd în ce stare se află, și l-au scos Numan-Pașa de la închisoare. PSEUDO-AMIRAS; cf. AXINTE URICARIUL; PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: Să duse și deate arzoval la vizirul. LET. ȚR, 35^v.

Variante: **argihal** (PSEUDO-AMIRAS, gl.), **arzahal** (M. COSTIN), **arzaval** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), **arzoval** (LET. TR. 35^v), **arzuhal** (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: tc. **arzihal**, **arzuhal** (pop. **arzoval**).

ARZMARZAR s. n. (TR) Memoriu, petiție prezentată sultanului sau marelui vizir în numele unei provincii întregi. *Au pecetluit armazururile care au scris turcește.* ANON. BRÎNCOV. *Și cu acele arzmarzare l-au pirit la împărăție.* R. POPESCU.

Variante: **armazar** (ANON, BRÎNCOV.), **arzumazar** (R. POPESCU).

Etimologie: tc. **arzi mahzar**.

ARZOVAL s. n. v. **arzihal**.

ARZUHAL s. n. v. **arzihal**.

ARZUMAZAR s. n. v. **arzmanzar**.

ASAUL s. m. (Mold.) Grad militar inferior hatmanului (la cazacii zaporojeni). *Au șezut Timuș aicea în Iași cu asaulii, polcovnicii și atamanii săi.* M. COSTIN. *Lutnd și pe ceilalți căzaci cu asaulul lor ..., au intrat cu oaste mai grea iarăși în țara leșească.* AXINTE URICARIUL.

Etimologie: tăt. crim. **yasawul**.

ASCRUMA vb. (Mold.) A preface în scrum, a arde. *Au opărit, de au ascrumat și au ars buruiănele și toată verdeța.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pref. a- + scrum + suf. -a.

Vezi și **ascrumat**.

Cf. **pojări**.

ASCRUMAT adj. (Mold.) Prefăcut în scrum, ars. // **B:** *Nu era măcar un-păr de capul lor arsu de foc sau hainele să le mirosească a ceva arsu sau ascrumat.* LET. 1758, 99^r.

Etimologie: **ascruma**.

Vezi și **ascruma**.

ASCULTOI adj. (Mold., Olt.) Ascultător, supus, plecat. **A:** *Rabdă ocările și simt ascultoi și nemînioși și nezavistnici.* L SEC. XVII, 138^v; cf. VARLAAM; DP, 14^r, 23^r, 38^v; DOSOFTEI, PARIMIAR; DOSOFTEI, SINAXAR; NCCD [gl.]. ◇ (Substantival) *Fiind căpetenie între alal[fi] fraș[i], să pu-ră pre sine chip de filosofie intru toți ascultoi[i].* DOSOFTEI, VS. ◇ Loc. vb. **A** *sta ascultoi* = a asculta. *Peștii în mare, pre dzisa lui, stătură ascultoi și voia lui implură; deaci ... și noi ... pre învătătura lui să stăm ascultoi.* VARLAAM. **B:** *Să fii ascultoi și împăcătoriu și întreg, și toate cuintele le grăiaște cu smerenie.* PRAV. GOV.; cf. L ante 1693, 219^v.

Etimologie: **asculta** + suf. -oi.

Vezi și **neascultoi**.

ASELGHICESC adj. (Mold.) Desfrinat, imoral. *Petrecind în necurății aselghicești, pohte, vinării, mîncaturi.* DOSOFTEI, PARIMIAR..

Etimologie: **aselghie** + suf. -icesc.

Vezi și **aselghiciune**, **aselghie**.

ASELGHICIUNE s. f. (Mold.) Desfrinare. *Făcînd pingărite aselghiciuni.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **aselghie** + suf. -iciune.

Vezi și **aselghicesc**, **aselghie**.

Cf. **aselghie**.

ASELGHIE s. f. (Mold.) Desfrinare. *Să nu mă smintească iarăși împiedecătoriul, să mă ducă la aselghia cea dintii.* DOSOFTEI, VS. *Di-monii vă trag cătră aselghie.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: gr. *asélgia*.

Vezi și *aselghicesc*, *aselghiciune*.

Cf. *as elghiciune*.

ASIMȚI vb. (Mold.) A simți adinc, a reflecta, a medita. *Închizîndu-să într-un bordeiaș, au împlut 60 de ai, nice vădzut de nîme, nice grăit cu nîme, ce întru sine asimțînd și pre Dumnedzău chitînd.* DOSOFTEI, SINAXAR.

Etimologie: pref. *a-* + *simți*.

ASLAM s. n. (Mold.) Camătă, dobîndă. A: *Nu se mai impuținează din calea ei aslamul și înșelăciunea.* ARSENIE DIN BISERICANI. *De aslamuri și de nedreptăți va izbăvi sufletele lor.* IOAN DIN VASLUI; cf. DOSOFTEI, PS. // C: *Să nu iai camătă cu aslam, că camăta cu aslam orbeaște ochii omului.* AA SEC. XVIII², 62^r. ♦ *Înșelăciune. Holdele diavolului sînt locurile ceale ascunse, unde să fac curviile, uciderile, nedreptățile, aslamurile, asupreale.* VARLAAM.

Etimologie: tăt. crim. *aslam*.

Cf. *ademănă*, *mizdă*, *ujurie*; *alnicie*, *celărnicie*, *celșag*, *celuitură*, *geambașie*, *hămișag*, *hitrie* (2), *marghiolie*, *meteahnă*, *tălpijic*, *tălpizie*.

ASTA vb. (Mold.) 1. A sta lingă cineva, înaintea cuiva; a fi (de) față. *Astătu na direapta mișelului.* DOSOFTEI, PSALTIRE, 1680. *Astătu nainte-i, de mărturisî pre Domnul nostru.* DOSOFTEI, VS. *Aceastea audzînd, carii era astînd să cutremurără.* DOSOFTEI, SINAXAR. ♦ A apărea, a se arăta cuiva. *Îmi astătu înainte ingerul Domnului.* DOSOFTEI, VS.

2. A aduce, a prezenta pe cineva înaintea cuiva. *Deci aducîndu-l păginii, îl astătură naintea ighemonului.* DOSOFTEI, VS. ♦ A preda, pe cineva în mîinile cuiva. *Acea maștihă ne-au astătut în polatele tale.* DOSOFTEI, VS.

Forme gramaticale: part. *astătut* (DOSOFTEI, VS), ger. *astătînd* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: pref. *a-* + *sta*.

ASTALOȘ s. m. (Ban.) Timplar. *Faber lignarius. Asztallos. Asztalos.* LEX. MARS., 204.

Etimologie: magh. *asztalos*.

Cf. *aci*, *teslar*.

ASTRĂINA vb. (Mold., Ban.) A (se) înștrăina. A: *Foi, nemulțămitorilor, ... de împărăția ceriului vă astrăinat.* VARLAAM. *Cum iaste întunearecul astreinat de lumină, așa iaste și mindrul astreinat de toate bunătățile.* L SEC. XVII, 138^r. C: *Astrienëdz. Abalieno.* AC, 329. *Oamenii ... de feții lui Dumnedzeu sufletești astrienundu-se.* CAT. B, 45.

Variante: *astreina* (L SEC. XVII, 138^r), *astriena* (AC, 329; CAT. B, 45).

Etimologie: pref. *a-* + *străin* + suf. *-a*.

Vezi și *astrienător*, *astrienătură*.

ASTREINA vb. v. *astrăina*.

ASTRIENA vb. v. *astrăina*.

ASTRIENĂTOR adj. (Ban.) Care (se) înștrăinează. *Astrienetor. Abalienator.* AC, 329.

Etimologie: *astriena* + suf. *-tor*.

Vezi și *astrăina*, *astrienătură*.

ASTRIENĂTURĂ s. f. (Ban.) Înștrăinare. *Astrienetură. Abalienatio.* AC, 329.

Etimologie: *astriena* + suf. -*ătură*.

Vezi și *astrăina*, *astrienător*.

ASTRÎNGE vb. (Mold.) A strînge laolaltă, a aduna. *Astrînsă toată bogata ei bogăție și o au dat pre mîna lui.* DOSOFTEI, SINAXAR.

Etimologie: pref. *a-* + *strînge*.

ASTRUȚA vb. (Ban.) A acoperi, a înveli cu ceva. *Astruk. Tego.* AC, 329.

Etimologie: lat. *astruicare (= *astruere*).

Vezi și *astrucătoare*.

Cf. *agărni*.

ASTRUCĂTOARE s. f. (Ban.) Acoperămint. *Astrukătore. Tegumentum.* AC, 329.

Etimologie: *astruca* + suf. -*ătoare*.

Vezi și *astruca*.

Cf. *agărnitură*.

ASUDA vb. (Mold., Ban., Trans. N) A transpira. **A:** *Că cine nu ari piră de nebun pre acela drumătu mărgind in cale, asudînd și merge cîntînd și obîrșind calea, îndată ari lăcrăma?* NCCD, 257. **C:** *Asud. Sudo.* AC, 329. *Trupu-mi de gînduri mi-asudă, Din ochi lacrimi mă udă.* CÎNTECE, 2^v; cf. LEX. MARS., 200, 247. **◆** A face pe cineva să nădușească dîndu-i mult de lucru; a chinui, a asupri. **A:** *Mai apoi, de i-au și supus supt giugul lor [turcii pe moldoveni], de citeva ori i-au asudat, rocoșindu-se.* URECHE.

Etimologie: lat. *assudare*.

AȘAȘI adv. 1. (Mold.) *Așa*, (tot) *astfel* (încă), de asemenea, *așijderea*. *Oricine ... va vrea să cearce pre locul lui ..., sau de să va nimeri așaș fieștecum să să simple să găsească vreo comoară, să cheamă să fie a lui.* PRAV. *I-au luat în goană și îndată i-au agiuns, și așeși gonindu-l, i-au omorit den pistoale.* M. COSTIN. *Perit-au atunce multe vite a lăcuitoilor; iar a bejenarilor așași au perit mai de tot, fiind ei niște oameni neașezați.* NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN.

2. (Mold.) Chiar, tocmai. *Pentru credință închîși in temniță fiind, l-au născutu-l maică-sa așași in legături.* DOSOFTEI, VS. *Așa, Ovidie ... pre vremile lui August au trăit, și așaș de August au fost trimis in izgnanie la cetate[a] Tomus.* CANTEMIR, HR. *Zici tu că sint așa de blăstămați moscalii, dar voi așași nu sinteți de nimică, că ei v-au bătut pre voi.* NECULCE; cf. N. COSTIN; AXINTE URICARIUL; PSEUDO-MUSTE.

3. (Mold., Ban., Trans. SV) Imediat, îndată. **A:** *Învăță tată-său de-i tăiară capul in temniță așașu.* DOSOFTEI, VS. *Deci făcu sfat ... să margă la marele Antonie ... așași cu al stricat.* PAT. 1685, 3^v. *Și așași atunce, luni sara, l-au trimes la vezîrul.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE. **C:** *Dacă mă scol dimineața, Așiși imi vine bucuria.* VCC, 65. *Ashishi. Statim. Confestim.* AC, 328.

Variante: *așăși* (PSEUDO-MUSTE), *așeși* (M. COSTIN; PAT. 1685, 3^v; AXINTE URICARIUL), *așiși* (VCC, 65; AC, 328; PSEUDO-COSTIN).

Etimologie: *așa* + *și*.

Cf. *adevăr*, *bizuit*; *minten*.

AȘAȘI adv. v. *așași*.

AȘEȘI adv. v. *așași*.

AȘIȘI adv. v. *așași*.

AT s. m. (Mold.) Cal bun, turcesc, (mai ales armăsar) de călărie. *Domnul ..., vrînd să se sărute cu agasi de pe cai, s-au tulburat ații lor și, sculindu-se ații in doă picioare, au lunecat calul Domnului.* PSEUDO-E.

KOGĂLNICEANU. *Au venit la Iași Casim-Aga ..., căruia mare prieteșug i-au arătat Domnul, și el așijderea, trăgînd și un at (cal de șea) Domnului peșchiși.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. *at*.

Cf. *farij*, *parip*.

ATAMAN s. m. (Mold.) Căpetenie de cazaci. *Au șezut Timuș aicea în Iași, cu asaulii, polcovnicii și atamanii săi.* M. COSTIN. *Au și întors pre atamanul donșilor și cu vehmistru.* NECULCE.

Etimologie: rus., ucr. *ataman*.

ATARE adj. (Ban., Trans. SV) Astfel (de), așa (fel), asemenea. *Nu ești atare Dumnezeu Căruia răul să placă.* VCC, 12. *Atare. Talis.* AC, 329. *Nice se lipește nici de o învățătură striină au atare care-i în aleantul besereciei.* CAT. B, 3; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW, s. v. *sucui*.

Etimologie: lat. *ecceum-talem*.

ATIMP adv. (Mold.) În momentul potrivit, (tocmai) la timp. *Nu ea răspunde cela ce-i în strimtoare pînă atimp.* DOSOFTEI, PARIMIAR.

Etimologie: a + timp.

ATIȘERIF s. n. v. *hatîșerif*.

ATOCMA¹ adv. (Mold.) Întocmai, la fel. A: *Iaste altul atocma acestuia lunatec.* CANTEMIR, HR. ◇ Loc. adv. *De atocma = întocmai, la fel. Să fie amindoi soșii și să împărășască de-atocma în Italia.* CANTEMIR, HR. *Cu greu poate să se facă aceasta, avînd amindoi acești domni țări osăbite și stăpînirea lor de atocma.* PSEUDO-MUSTE; cf. DOSOFTEI, PARIMIAR. ◇ Loc. prep. *Atocma cu = la fel cu.* *Pizmășii [vor]... Viața-n pămînt să-m[î] calce, atocma cu pravul.* DOSOFTEI, PS. *Nice sînt stîmenii strbi sau unğuri atocma cu focul căzacilor.* M. COSTIN; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR. // B: *Cel atocma apostol, Constantin împărat.* BIBLIA (1688).

Etimologie: a + *tocma*.

Vezi și *atocma*², *atocmat*, *atocmire*, *neatocmire*.

ATOCMA² vb. (Mold.) A se potrivi întocmai, a se adapta. *Zid de marmure în sus se ridică, cit cu înălțimea scîlipului se atocma.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: *atocma*¹ + suf. -a.

Vezi și *atocma*¹, *atocmat*, *atocmire*, *neatocmire*.

ATOCMAT adj. (Mold.) Potrivit, asemănat, nivelat. *Tot locul, în luntru, pre ață de-atocma atocmat era.* CANTEMIR, IST. [Podul era] între bolte implut, *atocmat peste tot, neatad așternut.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: *atocma*².

Vezi și *atocma*¹, *atocma*², *atocmire*, *neatocmire*.

ATOCMIRE s. f. (Mold.) Potrivire, armonie, acord. *În dobitocul acesta ..., fireă, nu după mărimea trupului, duhurile în cumpăna atocmirii au împărțit.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: a + *tocmire*. Cf. *atocma*².

Vezi și *atocma*¹, *atocma*², *atocmat*, *neatocmire*.

AUĂ s. f. (TR, Trans. SV) Strugure. B: *Greznoveni. (l. greznü). Strugur de auo.* MARDARIE, 129. *Obiimaju; obiimlju lozu. String auo. Culeg viță.* MARDARIE, 288. *Grozdü, auo, strugurul — Greznovenie, strugurii, auo.* ST. LEX., 268; cf. MARDARIE, 176. C: *Culeage strugurii viei pămîntului, că s-au copt auo [marg. poama].* NT, 314^r.

Etimologie: lat. *uva*.

Cf. p o a m ä.

AULMA vb. (Mold.) A adulmea, a mirosi, a da de urma cuiva. *Aulmîndu miros minunat, se miră.* DOSOFTEI, VS. *Și venînd svîntul la peșteră spre noi, ne aulmă de departe.* DOSOFTEI, VS. ♦ Fig. A simți din vreme, a presimți, a intui. *Svîntul aulmîndu cu sufletul, știu de tot.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pref. a- + ulma. }

Cf. a mirosi, apuți, nădăi.

AVAET s. n. (Mold.) Impozit care se plătea în Țările Române în epoca fanariotă pentru numiri în slujbe și pentru alte beneficii. *Luîndu-și gelatul avaetului lui, după obiceiul, au dat trupul de l-au îngropat.* PSEUDO-È. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. avaid.

AVEDERE adv. (Mold.) Pe față, fățiș, în vederea (în fața) tuturor. *Amfianu, mărturisînd avedeară și cu îndrăznire pe Domnul nostru Isus Hristos Dumnezău, bătut fu.* DOSOFTEI, SINAXAR. ♦ În realitate, aieva. *Văzînd avedeară răsipa oștii sale.* M. COSTIN.

Etimologie: a + vedere.

AVGIU s. m. (Mold.) Oștean dintr-un corp de vînători în serviciul domnitorului. *Odăile siimenilor și ale avgiilor, nește slujitori de a lui, ce le pusesă el acest nume.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: tc. avci.

B

BABĂ s.f. (Mold., TR, Ban.) Moașă. A: *Salomi Baba* [marg. moașă]. DVS, 11^v. B: *Babele ce slujesc la naștere*. PRAV. GOV. *Aicea și molitva babei, carea apucă coconul la vreama nașterii*. MIST., 27^r; cf. MIST., 27^v. C: *Babě. Obstetrix*. AC, 329.

Etimologie: bg., scr., ucr. baba.

Vezi și *băbi*.

BACÉ s.m. (Ban.) Bădie, bădișă, nene (termen de respect). *Bacse. Frater maior natu*. AC, 329.

Etimologie: magh. bácsi.

BAGI-BEȘLIC s.n. v. *balgi-bașlic*.

BAHNĂ s.f. (Mold.) Mlaștină, mocirlă, baltă. A: *Acolo va fi veselie pasărilor și găzduire sirinelor și trestie și bahnă*. DM, 2^v. *S-au aflat trupul lui într-o bahnă întinat*. N. COSTIN; cf. NCCD (gl.). // B: *Acolo veselie pasărilor, odăi de turme de trestie și bahnă*. BIBLIA (1688).

Etimologie: ucr. bahno.

Cf. *stîrmină* (2).

BAIE s.f. (Mold., Ban., Trans. SV) Mină, carieră. A: *Le tăiară glez-nile de la piciorul cel stîng și-i deaderă la ocne, la băi, să pață rău*. DOSOFTEI, VS. C: *Pre cursul apei Bistrișă, din sus de cetate patru mile de loc, iaste baia Rodni[i] cea veache*. GEOGRAFIA ARDEALULUI. *Banyě. Fodině* (l. -a.). *Banyě dē aur. Aurifodina. [Meliūs bājă, fodina]. Banyě dē argent. Argentifodina. Banyě dē arame. Aerifodina. [Cuprifodina]. Banyě dē plumb. Plumbifodina. Banyě dē fier. Ferrifodina. Banyě dē kositor. Stannifodina*. AC, 329. *Baie, fodina, bajae*. MȘE, 85.

Etimologie: magh. bánya.

Vezi și *băteș*.

Cf. *m a d e m* (2).

BAIRAC s.n. (Mold., TR) Steag turcesc foarte lat, de mătase, ce se purta înaintea sangeacului, introdus și în armata din Țările Române. A: *Deci frîncii din lăuntru, fără știrea creștinilor, au scos bairac albu*. IM 1754, 71^r. B: cf. IM 1730, 99^v.

Etimologie: tc. bayrak.

BAIRAM s.n. (Mold., TR) Mare sărbătoare religioasă la musulmani. A: *Dară numai trei-patru zile de ar fi mai fost vezir Topal-Pașa, era bairamul turcilor, și atunci poate ar fi perit și el*. NECULCE. *Duminecă au făcut bairamul acolea la Anapoli*. IM 1754, 142^v; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-AMIRAS. B: *N-au putut să stringă haraciul, ca să-l trimiță la vreamă la bairam, după obicei*. R. POPESCU; cf. IM 1730, 202^r.

Variante: *baraiam* (NECULCE), *bariam* (PSEUDO-AMIRAS).

.Etimologie: tc. bayram.

Vezi și bairamlic.

BAIRAMLIC s.n. (Mold.) Darurile oferite sultanului și altor demnitari turci, cu prilejul sărbătorilor bairamului. *Au plătit și birul deplin, și bairamlicul aceluia an.* AXINTE URICARIUL, s.v. balgi-başlic. *Au pîrit pre Mihai-Vodă pentru două biruri și pentru două bairamlicuri.* NECULCE; cf. N. COSTIN.

Variante: haraimlic (NECULCE), bariamlic (N. COSTIN).

Etimologie: tc. bayramlık.

Vezi și bairam.

BALAMUT adj. și s.m. (Mold., TR) Amăgitor, înșelător; flecar, clevetitor, calomniator. A: *Oare ce va să mai grătască acest balamut?* AP. 1646, 66'; cf. NCCD (gl.). B: *Dară voi, balamuților, pentru ce rinjiți spre mine?* CAZANIE 1642. *Bledivoyi. Cel birfitoriu, balamut.* MARDARIE, 112; cf. ST. LEX., 273.

Etimologie: rus., ucr. balamut.

Vezi și balamuți, balamuție.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, celarnic, celuiitor, hamis, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz; blojeritor, ciocotniță (1, 2), mozavir, ocarnic (2).

BALAMUȚI vb. (TR) A birfi, a cleveti. *Mai birfea, de zicea că nesfârșita muncă are sfârșenie . . . , mai balamuțea, zicînd că nu e raiul, nice e făcut de Dumnezeu.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Balamuțea de zicea că poate să scoale pre morți.* ÎNDREPTAREA LEGII, apud CADE.

Etimologie: balamut + suf. -i. Cf. rus. balamutiti; ucr. balamutiti.

Vezi și balamut, balamuție.

Cf. amesteca, blojori, mozaviri, pohlibui.

BALAMUȚIE s.f. (TR) Clevetire, birfeală, calomnie. *Au fost început a filosofi și a iđeri multe birfeale și hule împotriva pravoslaviei; drept aceea, acest sfînt săbor surpîndu-i balamuțiile, ca unui eretic, și întărînd pravoslavia, pre dinsul și pre soții lui deaderă-l anatemei.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: balamut + suf. -ie.

Vezi și balamut, balamuți.

Cf. blojeritură, blojitură, clevetă, mozavirie, ponos.

BALCI-BAŞLIC s.n. v. balgi-başlic.

BALCI-BEŞLIC s.n. v. balgi-başlic.

BALERCĂ s.f. v. barileă.

BALGHEMEZ s.n. v. baliemez.

BALGI-BAŞA s.m. (Mold.) Trimis al hanului tătarilor, care lua tributul de miere de la moldoveni. *Se făcuse aice în Iași mare gilceavă între turci și între tătari a balgi-bași(i).* N. COSTIN. *Au prins atunce și pe balgi-başa hanului.* PSEUDO-MUSTE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Variante: balii-bașea (PSEUDO-AMIRAS, gl.).

Etimologie: tc. balci başı.

Vezi și balgi-başlic.

BALGI-BAŞLIC s.n. (Mold.) Tribut de miere dat de moldoveni tătarilor. *Irimia-Vodă . . . îndată au agiuns cu daruri la hanul, . . . au legat atunci și mierea ce să dă în toți anii balci-başlic.* N. COSTIN. *Au plătit-*

și birul deplin, și bairamlicul aceluși an, și balgi-bașlicurile, și mierea și ceara ce să dă la mutpacul împărătesc. AXINTE URICARIUL.

Variante: bagi-beșlic (N. COSTIN), balci-bașlic (N. COSTIN), balce-beșlic (N. COSTIN).

Etimologie: tc. balci bașlık.

Vezi și balgi-bașa.

BALGIU s.m. (Mold., TR) Funcționar turc care cumpăra miere pentru aprovizionarea Porții Otomane. A: *Au chemat pre boierii cei mari . . . și pre călugări, și pre neguțitori și pre balgii.* NECULCE. B: [Boierii] se îndatoriră pre la turci și pre la balgii. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. balci.

BALIEMEZ s.n. (Mold., TR) Tun de calibru mare. A: *60 de puști . . . tot de cele mari, ce se zic baliemezuri.* M. COSTIN. *Să meargă . . . cu câteva părechi de bivoli, pentru rădicarea balimezilor.* NECULCE; cf. AXINTE URICARIUL. B: *Purceseră . . . cu toate tunurile, fiind tunuri mai mici 130 și mari, ce le zic banimez, 4.* ANON. CANTAC., apud ȘIO. *Șease tunuri erau foarte mari, din cele ce le zic balghemezuri.* ISTORIA MOREII.

Variante: balghemez (ISTORIA MOREII), balimez s.m. (NECULCE), banimez (ANON. CANTAC., apud ȘIO).

Etimologie: tc. balyemez.

BALII-BAȘEA s.m. v. balgi-bașa.

BALIMEZ s.m. v. baliemez.

BALTAC s.n. v. baltag.

BALTAG s.n. (Mold., TR) Toporișcă, secure cu unul sau două tășuri și cu coada lungă. A: *Au lovit lăcata cu baltagul de o au stricat-o.* NECULCE. *Până la Grigorie-Vodă în domnia a doua, aga purta baltag.* GHEORGACHI. B: *Scoase baltacul lui și lovi pre săracul acela în timpla capului și-l omori.* MĂRGĂRITARE (1746).

Variante: baltac (MĂRGĂRITARE, 1746).

Etimologie: cf. tc. balta.

Vezi și baltagi-baș.

BALTAGI-BAȘ s.m. (Mold.) Căpitanul soldaților înarmați cu baltag, care serveau în garda seraiului. *Ieșise poroncă de la împăratul, la baltagi-baș, de i-au călcat casele pînă în trei ori, cercindu-l.* N. COSTIN.

Etimologie: tc. baltaci bași.

Vezi și baltag.

BANIMEZ s.n. v. baliemez.

BAPCĂ s.f. (Ban.) Monedă mică. *Bapkë. Grossus. Batkë. idem. [gro-sche].* AC, 329.

Variante: bateă (AC, 329).

Etimologie: scr. bapka. Cf. magh. bapca, batea.

BARAIAM s.n. v. bairam.

BARADMLIC s.n. v. bairamlic.

BARAT s.n. v. berat.

BARIAM s.n. v. bairam.

BARIAMLIC s.n. v. bairamlic.

BARILCĂ s.f. (Mold.) Butoiaș. *Ciuberele cu care adăpa caii era de argint, și coșe și barilce și ținte la hamuri . . . tot de argint.* M. COSTIN. *Singele l-au împărțit, puindu-l prin balerce.* PSEUDO-AMIRAS; cf. AXINTE URICARIUL; PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Variante: balercă (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: ucr. *barylka*.

Cf. *berbință*, *budăi*, *buduroi*, *burii*.

BARTĂ s.f. (Ban., Trans. N) Cunună cu care fetele își împodobesc capul. *Parte. AC, 358. Îi în loc greu depărtată Și cu gânduri încercată. Îi cu bartă, nu-i cepsată, Fie-i gura sărutată. CÎNTECE, 3^r.*

Variante: *partă* (AC, 358).

Etimologie: germ. *Borten*, magh. *párta*.

BARZĂ s.f. (TR, Trans. SE) Cocostirc. B: *Çeple. Barză — Brük. Barză. ST. LEX., 269. Să nu mîncăști] ... barza și șoiuul. BIBLIA (1688); cf. LEX. 1683, 82^v. C: Și s-au prilejit o pasăre [marg. barză] de au fost apucat un șarpe. S, 109^v.*

Etimologie: cf. alb. *bardhë*.

BATCĂ¹ s.f. (Mold.) Unealtă pe care se bate coasa. *Cu de aramă băte preste fălci fu bătut. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *babcă* (< ucr., rus., pol. *babka*), sub influența lui *a bate*.

BATCĂ² s.f. v. *bapcă*.

BATELEȘTE s.f. (Mold.) Loc bătătorit (mai ales de vite). *În pomel batelește să se prefacă. CANTEMIR, IST.*

Etimologie: *bate* + suf. *-eliște*.

BATÎR adv. și conj. 1. Conj. (Criș., Trans. SV, Trans. N) Deși, cu toate că, măcar că. *Și încă totuși ține dreptatea și credința sa, batîr am lăsat eu pre el dosădă și ispită. C 1692, 523^r. Lacrima batîr mă unse, Pin inimă cit mă punse. CÎNTECE, 2^v. Batîr dracu razime-și, Cu noi gardu îngrădească-și, Eu nici pic nu-mi bănuiesc, Numai să beau pînă trăiesc. OG, 387; cf. MOL. 1695, 90^r.*

2. Adv. (Ban., Criș., Trans. SV, Trans. N) Măcar, barem, cel puțin, chiar. *Beîr. Sanè. AC, 330. Mi-o fost asta-nvățătură Însemnat cu creștătură, Batîr placem la făptură. CÎNTECE, 1^r; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Adv. comp. Batîr cit = oricît. Piatra ce să cheamă adamant batîr cit o are zdrobi cu fierul, tot nu să zdrobeaște. C 1729, 88^r. ◇ Loc. conj. Batîr că = deși, cu toate că, măcar că. Batîr că oaminiu cei buni au fapte bune și credință bună, încă lasă Dumnăzdu ceva zbiciu pre ei. C 1692, 520^r. Batîr că sint supărată Și ghie lume lepădată, În ispită re băgată, Caută să răbd că-s certată. CÎNTECE, 2^r; cf. N TEST. (1648); MOL. 1695, 37^v; CÎNTECE, 2^v. Batîr ... să = chiar dacă. Batîr ceastă lume s-ară fi toată draci ..., dereptu însă să nu ne teamem. MISC. SEC. XVII, 109^v.*

Etimologie: magh. *bátor*.

Cf. *a c a r*.

BĂBI vb. (Ban.) A moși. *Bebësk. Obstetricor. AC, 329.*

Etimologie: scr. *babiti*.

Vezi și *babă*.

BĂGĂTURĂ s.f. (Ban.) Semn de vărsat la ochi. *Begetură. Laesio oculorum propter variolas. AC, 329.*

Etimologie: *băga* + suf. *-ătură*.

BĂIEȘ s.m. (Ban.) Țigan aurar, zlătar. *Benyesh. (...) Zingarus vagabundus. AC, 330.*

Etimologie: *baie* + suf. *-aș*.

Vezi și *baie*.

BĂL adj. (Ban.) Bălan, blond, alb. *Běl. Albus. AC, 330.*

Etimologie: sl. *bělŭ*.

Vezi și băloi.

Cf. gălbeneț (2).

BĂLOI s.m. (Ban.) Bou bălan, alb. *Bělony. Bos albus.* AC, 330.

Etimologie: băl + suf. -oi. Cf. scr. bijelona.

Vezi și băl.

BĂNAT s.n. 1. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) Tristețe, jale, regret, căință. A: *Să să dăruiască lor de buni cuconi în dulciță și fără de bănat petreacere.* DM, 35^r. *Și iale să jăluia căci nu să direg, așea ca cei bătrini, cind nu să cinstescu, au bănat.* NCCD, 256. C: *Așea s-au petrecut și s-au schimbat din veac toți oamenii din ceastă lume: cu durcare și cu amor, cu plingere și cu bănatu.* MOL. 1695, 82^r. *Au foekut mult boenat mie.* VISKI, apud TEW. *Cu mare bănatu de Ierusalimu plingindu.* MISC. SEC. XVII, 128^r. *De mine s-o depărtatu, Pintru ea m-o prins bănatu.* CÎNTECE, 9^v; cf. C 1692, 510^r; MOL. 1695, 54^v, 55^r; MISC. SEC. XVII, 102^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; IB, 37^r; CÎNTECE, 3^r; MISC. 1778, 39^r. // B: *Nu vă faceți voiă rea, nici vă fie cu abănat căci m-ați cindut aici.* CRON. 1687, 24^v.

2. (Mold.) Mîhnire, supărare. *Nu o putu ține indelung [cetatea], avind grije de Sultan-Selim, să nu-i vie bănat.* URECHE. *Dările de pre an, de bună voie, fără lipsă și fără bănat strîngindu-le, să le numere.* CANTEMIR, IST. *De acestea nemăru cu bănat să nu fie, că pentru învățătura și aducerea-a-minte s-au scris aicea.* PSEUDO-MUSTE; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; NCCD, 404.

3. (Mold.) Minie, necaz, ciudă. *Iară avea și vătămăre și bănat mare Nicolae-Vodă asupra lui Ilie spatariul Catargiul, pentru supărările ce făcuse aicea în țară.* NCL II, 294. *Arătat-au Dumnezeu greu banat asupra creștinilor, pentru multe păcatele și fărădelegile noastre.* NECULCE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN.

4. (Mold.) Învinovățire, imputare, muștrare, certare. *Mare bănat pentru aceastea toate au avut Jolkovski de la craiu și de la toată crăiia leșască.* CLM, 25^r. *Îi lovi cu cuvînt de bănat.* DOSOFTEI, VS; cf. M. COSTIN; AXINTE URICARIUL.

5. (Mold.) Bănuială, suspiciune. *Iară împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ce l-au legat cu dinsul.* N. COSTIN.

Variante: abănat (CRON. 1687, 24^v).

Etimologie: magh. *bănat* „păreră de rău, tristețe“.

Vezi și bănu¹, bănuială.

Cf. bănuială (1), bușluială, tingă, tristeală; băsau (3), potcă, poticală (1), siclet, supăr; but; preobrazitură, probozeală, răpște; bănuială (2).

BĂNI vb. 1. (Ban.) A trata cu cineva, a face o înțelegere. *Bănuieșk. Ago cum aliquo. Tracto. Curam gero.* AC, 330.

2. (Mold.) A nu lăsa în pace, a sicli, a face mizerii. *Pre unii da la închisori, de-i bănea, apoi îi slobozea.* N. COSTIN.

Variante: bănu¹ (AC, 330).

Etimologie: magh. *bänni* „a trata cu cineva“.

Cf. ajunge; zădări, zăhăi.

BĂNUI¹ vb. v. băni.

BĂNUI² vb. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) A (se) intrista, a-i părea rău, a se căi, a regreta. A: *De nu le va da Grigorie-Vodă giupinesele . . ., apoi să nu-și bănuiească.* PSEUDO-AMIRAS. C: *Că-și cunoaște păcatele și-și bănuiaște de eale.* PSALT. (1651). *Bănuieșk. Doleo.* AC,

330. *Condoleo. Banuesk. Bănom. LEX. MARS., 195. Bănuit-am, Doamne, de multe ori pre tine. MISC. SEC. XVII, 106^r; cf. MISC. SEC. XVII, 96^r; AMD 1759, 60^r; OG, 369, 387.*

2. (Mold.). (TR) A-i lua (cuiva ceva) în nume de rău, a se minia, a se supăra, a se indigna. A: *Nu bănuî asupra șearbei tale. DOSOFTEI, VS. Tare i-au bănuî și l-au muștrat. NECULCE. B: Mai marele sinagogului, bănuînd căci o vindecă simbăta Isus, zicea mulțimei: „Șase zile sînt întru carele să cade a lucra“. BIBLIA (1688). ♦ (Mold.) A cîrți. Aceasta o răbdă trei ai incheiaș și nemică n-au suspinat, nice ș-au bănuî. DOSOFTEI, SINAXAR. ♦ (TR) A pizmui, a invidia. Și era Saul bănuînd pre David den zioa aceea înainte. BIBLIA (1688).*

3. (TR, Trans. SV) A suspecta. B: *Omul care bănuie este învîțat a face rău. FL. D 1700, 47^r. Nu socotea că au venit bătaia lui Dumnezeu, de le plătește după faptele lor, ei și-au bănuî pre o sor a mine-sii . . . , că ea ar fi făcut fermece. R. POPESCU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII. C: Și știa împărăteasa, ce nu-și bănuia nimic. İVM, 211^r; cf. FL. D 1764, 28^v.*

Etimologie: magh. *bănni* „a-i părea rău, a se căi, a-i păsa“.

Vezi și *bănuială; bănat*.

Cf. *murgui; alenui, rivni (1), zavistui*.

BĂNUIALĂ s.f. 1. (Trans. SV) Regret, părere de rău. C: *Cheltuiaste cu îndurare cînd îți trebuiaște, fără bănuială. FL. D 1764, 4^v. // B: cf. FL. D. 1700, 25^v.*

2. (TR, Trans. SV) Suspiciune. B: *Cela ce așteaptă să mostenească ocinele și acușia cuiua face prepus și bănuială cum să fie otrăvit pre aceea rudă a lui. ÎNDREPTAREA LEGII. Bănuiala este să socotească ceva rău de altul. FL. D 1700, 47^r. A pomeni toate bunătățile pre deplin cte avea Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănuială de . . . ciocoinicie. R. POPESCU; cf. FL. D 1700, 6^r. C: Avea bănuială rea spre dînsul. FL. D. 1764, 43^r.*

Etimologie: *bănuî*² + suf. *-eală*.

Vezi și *bănuî*²; *bănat*.

Cf. *bănat (1), bușluială, tingă, tristeală; bănat (5)*

BĂRAT s.n. v. *berat*.

BĂRATES s.m. (Ban., Criș.) Soț, tovarăș, prieten. Și *bratășii miei ei să depărtară de mine. MOL. 1695, 53^r. Beratësh. Amicus. AC, 330. Cine ce-au jăgăduitu bratășului său. MISC. SEC. XVII, 76^r; cf. C 1692, 523^v; MOL. 1695, 62^v, 96^r; MISC. SEC. XVII, 17^r.*

Variante: *bratăș* (C 1692, 523^v; MOL. 1695, 53^r, 62^v, 96^r; MISC. SEC. XVII, 17^r, 76^r).

Etimologie: *bărat* (< magh. *barát* „prieten“) + suf. *-eș*; *bratăș*: cf. și sl. *bratŭ*.

Cf. *fărtat (2)*.

BĂSĂDUI vb. (Criș., Trans. SV) A vorbi, a discuta. *De acmu nu mă coiu inturna să bășăduiesc cu voi. MOL. 1676², 137^v. Atunci va bășădui cu ei. MISC. SEC. XVII, 71^r; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.*

Etimologie: *băsadă* + suf. *-ui*.

Vezi și *besadă*.

BĂSĂOS adj. (TR) Invidios, pizmaș, uricios. B: *Revnioi. Bășăoși. ST. LEX., 270. Singuri mărturisiră cum să fie fost acei oameni și aceale muieri curcari și curve și ucigători minioși și bășăoși și pizmași. VI 1671, 64^v; cf. VI 1700, 39^r; VI 1745, 427^v. // A: Singuri mărturisiră cum să*

fie fost acei oameni și acele femei curvari și curve și ucigători minioși și băsăoași și pizmași. VI 1764, 29^v.

Etimologie: băsău + suf. -os.

Vezi și băsău, băsuşag.

Cf. zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistuitoi.

BĂȘĂU s.n. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) Răzbunare. *Vedem a sfinții[i] tale mare băsău pre noi.* MISC. SEC. XVII, 100^v. *Direpții de multe ori blagoslovenie dobîndesc, care dintr-aceea încoale căuînd spre direpți, de multe ori de băsăul lui Dumnezău mintuiesc.* PP, 30^r; cf. C 1692, 498^v, 499^v.

◇ S. comp. **Stătătură de băsău** = răzbunare. *Toată stătătura de băsău să o lase pre Dumnezău, carele giudecă toată lumea în dereptate.* SA, 28^r; cf. PP, 86^r. ◇ Loc. adj. **Stătător de băsău** = răzbunător. *Eu simt al tău Domn Dumnezău putearnic, stătătoriu de băsău, cine, bintătuiesc răotatea părinților în feciori.* C 1692, 517^r. (Substantival) *Szletor de besszeu.* FOGARASI, apud TEW. **Stătători de băsău rușinezi.** VCC, 21; cf. A-GYAGFALVI, apud TEW. ◇ Loc. vb. **A sta (de) băsău** = a se răzbuna. *Voiu sta de băsău celora ce să alenuiesc cu mine.* C 1692, 510^v. *Nu sta băsău acum pre noi direptu necredința noastră.* MISC. SEC. XVII, 89^v.

2. (TR, Criș., Trans. S) **Ură, pică, ciudă. B:** *Unii, ce le era băsău pre dînsul pentru voia ce avea la împăratul, se sfătuiia să-l pîrască.* VI 1671, 27^v. *Iară vulpei îi era băsău.* E 1717, 163^v; cf. ST. LEX., 270; VI 1673, 16^r; VI 1700, 17^r. **C:** *Tietura de băsău și toate păcatele.* MISC. SEC. XVII, 162^v. *Unele din minie și urgie, urciune sint fiind băsău.* PP, 90^r; cf. CAT. CALV., apud TEW; FI. D 1682, 68^r; CS, 20^v; FI. D 1693, 17^r; VCC, 15; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. // **A:** *Unde este băsăul, mare răutate este liubovului.* FI. D 1754—1762, 61^r; cf. VI 1764, 13.

3. (Ban., Criș., Trans. SV) **Batjocură, ofensă, supărare; nedreptate:** *Să gîndească somnorosii că atunci plinescu voia dracului, cu băsăul lui Dumnezău și cu păgubitura sufletelor sale.* CS, 93^v. *Cu buieceală supără și fac băsău.* MOL. 1695, 57^r. *Bēsēu. Iniuriā. [Contumelia].* AC, 330. *De vor porunci a face rău, băsău și alte reale și furtuşag.* PP, 78^r; cf. N TEST. (1648); VCC, 46; MISC. SEC. XVII, 78^v.

Variante: **băseu** (FI. D 1682, 68^r).

Etimologie: magh. bosszú.

Vezi și băsăos, băsuşag.

Cf. băsuşag; **alean** (2) (stătător de ~); **alean** (2), **aleniē**, **alenișig** (2), **măraz**, **rîvnire**, **zavistie**; **maskara** (2), **miniecie**, **prohită**; **bănat** (2), **potcă**, **poticală** (1), **siclet**, **supăr**.

BĂSEU s.n. v. **băsău**.

BĂȘUȘAG s.n. (Criș.) Răzbunare. *Doamne, băsuşagu vom lua și noua, Doamne, mare niștoit va fi.* MISC. SEC. XVII, 67^r.

Etimologie: magh. bosszúság.

Vezi și băsăos, băsău.

Cf. băsău (1).

BĂTOGI vb. (Mold.) A istovi, a slei de puteri; a vătăma. *Iar pre acei frați mulceuși și brudiori a-i bătoși sau a-i ovili ceva nu putu focul.* CD 1770, 49^v.

Etimologie necunoscută. Cf. sl. batogŭ „băt”, rus. batožitŭ „a bate cu nuiela”.

Cf. adevăsi (2), mirșăvi, nemoști, vitioni, zămori; beteji (2).

BECI s.n. (Mold., TR) Pivniță. A: *Beciuri îndoite și-nreite o veii face* [corabia], iară eu iacă voi aduce potop. DP, 24^r. *Ieremia-Vodă au fost pus multă avere la mânăstire la Suceviță, într-un beciu supt curțile domnești. NECULCE. B: Pasă de vezi beciul plin. MMD 1775, 59^r.*

Etimologie necunoscută.

Cf. pohreb, sclip.

BEGLERBEI s.m. v. beilerbei.

BEHLERBEI s.m. v. beilerbei.

BEI s.m. (Mold., TR) Guvernator al unui oraș sau al unei provincii din Imperiul Otoman; titlu dat de turci domnilor Țărilor Românești. A: *Aveau tătarii un beiu, pus de împăratul. PSEUDO-AMIRAS. Beiu de Moldova este un ghiaur și știe toate ce se fac la Mosc și la Leși. NECULCE; cf. N. COSTIN. B: Mulți bei și mai marii oștilor turcești au perit la acel războiu. R. POPESCU, apud ȘIO; cf. LET. TR, 25^r, 25^v, 31^v, 49^v.*

Etimologie: tc. bey.

BEILERBEI s. m. (Mold., TR) Guvernator general al unei provincii din Imperiul Otoman. A: *Acel beglerbeiu ce era mai mare pre oștile turcești. N. COSTIN, apud CADE, s. v. beglerbeiu. B: Au căzut mulți vestiți oameni, dentru carii au fost unul Caragea-bașa, beilerbei de la Anadol. R. POPESCU.*

Variante: *beglerbei* (N. COSTIN, apud CADE, s. v. beglerbeiu), *beilerbei* (R. POPESCU).

Etimologie: tc. beylerbeyi.

BEILIC s. n. (Mold.) 1. Casă în care erau găzduiți bei și alți trimiși oficiali ai Porții Otomane în Țările Românești. *Îi ducea la casele de beilic, la ceauș. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

2. Muncă efectuată gratuit în folosul unui bei sau al feudalilor autohtoni. *Nimică beilicuri în țară nu s-au făcut, ce tot cu bani au plătit. Măria sa Constantin-Vodă. NECULCE.*

Variante: *beilic* (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. beylik.

BEILIC s. n. v. beilic.

BEIZADE s. f. v. beizadea.

BEIZADEA s. f. (Mold., TR) Fiu de domn, prinț. A: *Au chemat împărăție pe ficiorul lui Antonie-Vodă, pe Alexandru beizade, la Poartă. PSEUDO-COSTIN, 27^v. Avea doi feciori, beizadele, pre Antiohie și pe Dimitrașco. NECULCE. Au fost rămas la mare scăpăciune alt domni mazăli cît și bezedelele. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. O beizadea mică. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PSEUDO-COSTIN, 32^r; PSEUDO-AMIRAS (gl.); GHEORGACHI; H 1779², 97^r. B: Înțelegînd Ștefan beizădea că va să i se mărite logodnica, au dat jalbă la împăratul și au făcut ferman la Duca-Vodă să-i dea pre fie-sa lui, dacă s-au logodit. R. POPESCU.*

Variante: *beizade* (PSEUDO-COSTIN, 27^v, 32^r; PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), *beizadea* (R. POPESCU), *bezădea* (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), *bezede* (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. beyzade.

BEIZADEA s. f. v. beizadea.

BEJENAR s. m. (Mold.) Fugar, pribeag. *Dind peste bejenari peste Trotuș, au luat pre un om să-l petreacă până l-a scoate den dumbravă la*

Domnești. PSEUDO-MUSTE; cf. N. COSTIN. ◇ (Adjectival) Lupu Vornicul ... au pus de tot omul bejănar să deie cite doi lei. NECULCE.

Etimologie: bejeni + suf. -ar.

Vezi și bejenări, bejeni, bejenie, bejenire, bejenit.

BEJENĂRI vb. (Mold.) A pribegi, a fugi din fața năvălirilor dușmane. *Tătarii au mas ... prin casele cele pustii, fiind oamênii bejenăriți prin mănăstiri. PSEUDO-AMIRAS, s. v. băjenărit.*

Etimologie: bejenar + suf. -i.

Vezi și bejenar. bejeni, bejenie, bejenire, bejenit.

Cf. bejen i.

BEJENI vb. (Mold., ȚR) A pribegi, a fugi din fața năvălirilor dușmane. **A:** *Satele lui niceodată den calea lor nu se bejenea, cind trecea pre la Cernăuți ordele in Teara Leșască. M. COSTIN. Mulți din prostime, bărbați, fâmei și copii, au perit de frig, fiind bejenii. PSEUDO-COSTIN, 12^v. Sfătuiau unii să fugă într-alte țări, alții sfătuiau să se bejănească la munți. NECULCE, apud CADE; cf. PSEUDO-COSTIN, 14^v; PSEUDO-MUSTE, s. v. băjenit; NECULCE. **B:** *Fiind și țara fugită și băjănită. R. GRECEANU, s. v. băjenit. Cealaltă țară se băjănise toată prin munți. R. POPESCU.**

Etimologie: bejenie.

Vezi și bejenar, bejenări, bejenie, bejenire, bejenit.

Cf. bejenări.

BEJENIE s. f. (Mold.) Pribegie. *O femeaie ce o luaseră in goană agareanii, cu alți vecini mulți ce fugia-n bejenii, cătră svintul, să scape. DO-SOFTEI, VS. ◇ Loc spre care fugeau pribegii; ascunzătoare. Moldovenii au purces în răsipă, carii cum putea, pre la bejăniile lor. NECULCE; cf. CANTEMIR, HR. ◇ Anturajul și bagajele unui pribeg. Ștefan-Vodă iarăși s-a fost tras la Ardeal, apoi, după rădicarea tătarilor, și Ștefan-Vodă, cu bejeniiile sale, iară s-au intors la Moldova. CANTEMIR, HR.; cf. NECULCE.*

Etimologie: sl. bĕžanije.

Vezi și bejenar, bejenări, bejeni, bejenire, bejenit.

Cf. bejenire, bejenit.

BEJENIRE s. f. (Mold.) Pribegire. *Această poveste cu ... bejenirea lui Ștefan-Vodă ... in Ardeal, in Hronicul Moldovii ... pre larg vom dzice. CANTEMIR, HR.*

Etimologie: bejeni.

Vezi și bejenar, bejenări, bejeni, bejenie, bejenit.

Cf. bejenie, bejenit.

BEJENIT s. n. (Mold.) Pribegie. *Cetatea Sucevii era plină de gver: arginturi, haine, odoare, bucate boterești și neguțitorești și altor oameni de țară, mistuite in vreme de bejănit. PSEUDO-MUSTE.*

Etimologie: bejeni.

Vezi și bejenar, bejenări, bejeni, bejenie, bejenire.

Cf. bejenie, bejenire.

BELDAR s. n. (Mold.) Șal. *Un copil mic ca de 10-12 ani, foarte frumos și îmbrăcat cu beldare de Hindie. H 1771, 82^r.*

Etimologie necunoscută.

BELEAG s. n. (Mold.) Consemn, parolă; semn de recunoaștere. *Siliia cu toții di să stringiia la tirgu la Roman, unde era beleagul. URECHE,*

102. *Toate pasările ..., pentru asupra inorogului vinătoare, beleg și cuvint își deaderă.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: sl. *bělĕgŭ*.

BENIȘ s. n. (Mold.) Haină boierească lungă de ceremonie. *Îmbracă ... pe unii cu blane ..., pe alții cu benișuri de postav.* GHEORGACHI.

Etimologie: tc. *binış*.

BERAT s. n. (Mold., TR) Diplomă sau brevet de investitură dat de Poarta Otomană domnilor Țărilor Românești la instalarea în domnie. A: *Ducindu-să la curtea cea domnească, s-au cititu beratul cel împărătescu.* NCL II, 292. *S-au citit fermanul cel de domnie, că bereat încă nu se scosese.* AXINTE URICARIUL; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: [Duca-Vodă] *îmbrăcînd caftanul, după ce au citit baratul de domnie, au dat cu 12 tunuri.* R. POPESCU.

Variante: *barat* (R. POPESCU), *bărat* (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), *bereat* (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: tc. *berat*.

BERBENIȚĂ s. f. v. *berbință*.

BERBINȚĂ s. f. (Olt., Ban.) Butoiăș. B: *Umple berbenițele de vin.* CES 1700, 47^v. *Ia săcurea și sfărîmă berbenițele.* CES 1700, 47^v. C: *Berbenicze.* AC, 330. // B: *Umple berbințele de vin.* CES 1742, 58^v. *Ia săcurea și sfărîmă berbenițele.* CES 1742, 58^v.

Variante: *herbeniță* (AC, 330; CES 1700, 47^v; CES 1742, 58^v).

Etimologie: magh. *berbence*, *börbönce*; cf. și ucr. *berbenyca*.

Cf. *barilcă*, *budăi*, *buduroi*, *buru*.

BEREAT s. n. v. *berat*.

BESADĂ s. f. (Criș., Trans. SV) Vorbă, discuție. *Cu besedzi blinde lucrul tău mintesc.* VCC, 29. *Îndireptăde-ne cu besada ta.* MISC. SEC. XVII, 64^r; cf. MOL. 1695, 83^v; VCC, 40, 42; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 50^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *beszéd*.

Vezi și *băsădu*.

Cf. *alegere*.

BEȘLEAGĂ s. m. (Mold., TR) Căpitan de beșlii. A: *Rămăsese un turc ce au fost beșleagă la Dumitrașco-Vodă.* N. COSTIN; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.). B: *Aicea iaste scaunul beșleagăi.* COSM. 1766, 86^r.

Etimologie: tc. *bešli ağası*.

Vezi și *beșliu*.

BEȘLIU s. m. (Mold., TR) Soldat de cavalerie (mai ales turcească), care făcea serviciul de curier domnesc sau de jandarm. A: *Dacă au porni la împărăție hanul și pașa, au trimis și aici în țară aghi și beșlii și siimeni hănești.* AXINTE URICARIUL, apud ȘIO. B: *Ieși Mihnea-Vodă și zise beșliilor turcește.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. *bešli*.

Vezi și *beșleagă*.

BETEAG adj. și s. m. 1. (Mold., Ban., Trans.) Bolnav. A: *Unul nestătătoriu și de răscoale și gilceave scornitoriu ..., ca un rău și betrag mădulariu din trupul monarhiifii curmat și tăiat a fi se cade.* CANTEMIR, IST. C: [Isus] *vindecă beteagii.* NT 1648, 5^v. *Eu am fost la lume și am fost beteag.* FL. D 1693, 33^v. *Înfirmus. Betyag. Betegh (...). Înfirmus sum. S Betyag. Betegh vagiok.* LEX. MARS., 217. *Invalidus. Betyag. Betegh.* LEX. MARS., 220. *Perinfirmus. Betyag. Betegh.* LEX. MARS., 235. *Frunza aceloră pomi foarte hăsnuiaște beteagilor.* MISC. SEC. XVII,

122^r. *Sau ai socotit cu ceva pre orun beteag?* POGREB., 109^r. *Iară Filip să beteji de voie rea și era foarte rău beteag.* A 1776, 102^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; MOL. 1676¹, 226^v; SA, 34^r, 34^v, 35^r; C 1692, 503^v; MOL. 1695, 66^r; MISC. SEC. XVII, 10^v, 48^v, 144^r; AMD 1708, 89^r; TEMPEA, apud TEW; C 1729, 76^r; AMD 1759, 57^v; PF, 88^v; OG, 378, 379, 380, 383. // B: *De va fi vreuna din oi beteagă, trebuie să-i taie carnea cea putredă.* ANTIM.

2. (Mold., TR) Infirm. A: *Nu să pot certa ... stricații și beteagii.* PRAV. *Ochiul muierei cel beteag.* DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.; VI 1764, 29^v. B: *Singuri măturisără cum să fie fost acei oameni ... furi și jăhuitori, schiopi și beteagi, fărnicători și iurbați.* VI 1671, 64^v. *Un cerbu era beteag la un ochiu.* E 1748, 18^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; VI 1673, 38^r; CRON. 1687, 32^v; VI 1700, 39^r; VI 1745, 427^v; VI 1779, 150^r. // C: *Să dusă la Rim, la Tiveriia împărat, carele era beteag de un ochiu.* C 1729, 57^v. ♦ Slăbit. B: *Oglășenicul ... ce va fi beteag de boală ... atunce fără indoire să se botaze.* MIST., 36^r.

Etimologie: magh. *beteg*.

Vezi și *betejeală, beteji, betejie, betejit, betejune, beteșig, nebetejit.*

Cf. *boleaș, zaiif.*

BETEJEALĂ s. f. 1. (Mold., Trans. SE) Boală, îmbolnăvire. A: *De va tuna în zodie Inorogului, ziua, război va fi și rău și betejeală.* G 1754, 48^v—49^r. *La orice betejeală leac usebit să aște, dară nu tot un leac la toate boalele să puie.* ÎP, 59^r; cf. G 1754, 40^r, 44^v, 50^r; CAL. 1762, 117^v, 120^r; VI 1764, 20. C: *După aceea arată anu pe scurt, cum să va timpla creșterea și vremile și ce fel de betejeli vor fi.* CAL. 1733, 4. *Toți au cunoscut cum că betejeala lui iaste netămăduitoare.* ÎMP, 61^v; cf. G 1693, 3^v, 4^v; CAL. 1733, 12; EG, 124; ÎMP, 62^r.

2. (TR) Vătămare. *Vredi. Betejeală.* LEX. 1683; 13^r.

Etimologie: *beteji* + suf. *-eală*.

Vezi și *beteag, beteji, betejie, betejit, betejune, beteșig, nebetejit.*

Cf. *beteșig; betejie, betejune.*

BETEJI vb. 1. (Trans. SV) A se îmbolnăvi. *Tot omul ară poști cum, de s-ară beteji el, alții să-l vindece.* SA, 34^r. *Iară Filip să beteji de voie rea și era foarte rău beteag.* A 1776, 102^v; cf. SA, 61^v; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; A 1776, 103^r.

2. (Mold., TR) A (se) vătămă. A: *Mădulările i s-au betejit.* DOSOFTEI, VS. *Iară fragida și molcelușea a acelor brudiori cuconași cărnicea a o beteji sau a o ovili macar cevaș nu putu [focul].* CD 1698, 40^r; cf. CANTEMIR, HR. ♦ Fig. *Cinstea a nu-i beteji ne silim.* CANTEMIR, HR. B: *Pentru aceea Dumnezeu le-au dat toate părechi firii noastre: doi ochi, doo urechi, doo mîini; doo picioare, ca, de se va beteji o parte, cu cealaltă să avem mîngiere întru trebuința noastră.* MĂRGĂRITARE 1746.

Etimologie: *beteag* + suf. *-i*.

Vezi și *beteag, betejeală, betejie, betejit, betejune, beteșig, nebetejit.*

Cf. *bătogi*.

BETEJIE s. f. (Mold.) Vătămare, rană. *Fu croit și zdrumicat și fript pre grătariu și ieși sănătos, fără nice o betejie.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *beteag* + suf. *-ie*.

Vezi și *beteag, betejeală, beteji, betejit, betejune, beteșig, nebetejit.*

Cf. *betejeală (2), betejune.*

BETEJIT adj. (Mold.) Vătămă. *Ce sămnul grozav locul odănoară betejit învață.* CI, 174. ♦ (Substantival) *Se dărmă sănătatea betejitilor.*

DOSOFTEI, VS, s. v. heteji.

Etimologie: *heteji*.

Vezi și *beteag, hetejeală, heteji, hetejie, hetejune, heteșig, nebetejit*.

BETEJUNE s. f. (TR) Vătămare. *La cițiva și moarte s-au făcut, și hetejuni la alții.* R. GRECEANU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: *beteag + suf. -une*.

Vezi și *beteag, hetejeală, heteji, hetejie, hetejit, heteșig, nebetejit*.

Cf. *hetejeală (2), hetejie*.

BETEȘIG s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Boală. *Intristat de heteșugul sau boala feței sale.* SICRIUL DE AUR, apud TEW. *Boalele ceale multe și heteșigurile și ustăneala le vindcă somnul.* MOL. 1695, 94^r. *Infirmitas. Heteșigul. Heteșég.* LEX. MARS., 217. *Invaletudo. Heteșigul. Heteșég.* LEX. MARS., 220. *Pre noi au pogoritu toată amărăciunea ... și totu heteșigul.* MISC. SEC. XVII, 55^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; MOL. 1676², 112^r; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 9^r, 183^v; PSALTIRE SEC. XVII; apud TEW; OG, 391.

Variante: *heteșug* (SICRIUL DE AUR, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 9^r; OG, 391).

Etimologie: magh. *heteșég*.

Vezi și *beteag, hetejeală, heteji, hetejie, hetejit, hetejune, nebetejit*.

Cf. *hetejeală (1)*.

BETEȘUG s. n. v. heteșig.

BETIT adj. (Ban.) *Betiv. Betitz. Ebriosus. Temulentus.* AC, 330. *Ebriosus. Becicz. Részezes.* LEX. MARS., 201.

Etimologie: lat. *bibiticius.

Cf. *șumen*.

BEZACONIC adj. (Mold.) Nelegiuit, fără de lege. *Gășitu-s-au și un copil de creștin, muncit de bezaconicii jidovi.* NECULCE.

Etimologie: sl. *bezzakonnikü*.

Vezi și *bezaconie*.

Cf. *preastipnic*.

BEZACONIE s. f. (Mold.) Neleguire, fărădelege. *Făcuși bezaconie ca aceasta.* VARLAAM.

Etimologie: sl. *bezü-zakonije*.

Vezi și *bezaconic*.

Cf. *șugubină (1)*.

BEZĂDEA s. f. v. beizadea.

BEZEDEA s. f. v. beizadea.

BEZMÂN s. n. (Mold.) Formă de arendare a unei proprietăți pe termen lung. *Bezmânul cu cepărie, ce au fost dînd cîrșmele din toată țara.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie necunoscută. Cf. sl. *bězmeninŭ* „neschimbat“, rus. *bezmen* „cîntar“.

BEZMETIC adj. (Mold.) Zăpăcit, uluit, buimac. *Îl bucura ..., ca un bezmetic ce era la mînte.* NECULCE.

Etimologie: ucr. *bezzmatok* „(stup) fără matcă“.

Cf. *buiguit² (2), buiguitor (2), cebăluit*.

BIAZ s. n. (Mold.) Hîrtie albă prevăzută cu iscălitura sau pecetea cuiva. *Îi triimetea și biiazuri cu pecetea Măriei sale, ca să scrie după cum va găsi cu cale și să arăte la împărăție.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. *beyaz* [üzerinde irade].

BICĂ s. f. (Ban.) Taur. *Bikē. Taurus.* AC, 330.

Etimologie: magh. *bika*.

Cf. *buhai*.

BICEU s. n. (Ban.) Apreciere, evaluare. *Bicsēu. Aestimatio.* AC, 30.

Etimologie: magh. *beesfi*.

Vezi și *bicilui, biciluit, biciulat*.

Cf. *biciulat*.

BICILUI vb. (Ban., Trans., SV) A aprecia, a evalua, a estima. *Bics-luišk. Aestimo.* AC, 330; cf. AGYAGFALVI, apud TEW. ♦ A onora, a respecta. *Kuventul teu tare voj bislui. VISKI*, apud TEW.

Etimologie: magh. *beesülni*.

Vezi și *biceu, biciluit, biciulat*.

Cf. *sămălu* (3).

BICILUIT adj. (Ban.) Apreciat, evaluat. *Bicsluit. Aestimatus.* AC, 330.

Etimologie: *bicilui*.

Vezi și *biceu, bicilui, biciulat*.

BICULAT s. n. (Ban.) Apreciere, estimare; onoare. *Bicsulat. Honor. Aestimatio.* AC, 330.

Etimologie: *bicula*.

Vezi și *biceu, bicilui, biciluit*.

Cf. *biceu*.

BILI vb. (Mold.) A înalbi. *Spălind și bilind cămeș[i]*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. *biliti*.

Vezi și *bilitor*.

BILITOR s. m. (Mold.) Persoană care spală rufe. *Duse cămeșile pre la stăpîni, că era bilitoriu.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *bili* + suf. *-tor*.

Vezi și *bili*.

BINTĂ s. f. (Criș.) Pedepsă. *Că n-au sucuit Dumnăzău cu binta sa a păzi pre om, ce vreamă cu alcam îngăduiaște păcătoșilor pre pocanie.* C. 1692, 511^v. *Pentr-aceaea, fraților creștini, auzim noi aceastea binte și pedepse a jidocilor, cum i-au bătut Dumnăzău pre ei prin păcatele lor.* C. 1692, 518^v. *Aceaea bintă și osindă va cădea și pre noi.* C. 1692, 518^v.

Etimologie: *bintătui*.

Vezi și *bintătui, bintătuială*.

Cf. *bintătuială, pedepsitură*.

BINTĂTLUI vb. v. *bintătui*.

BINTĂTLUIALĂ s. f. v. *bintătuială*.

BINTĂTUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A pedepsi. *El va bate si bintelui.* FOGARASI, apud TEW. *Eu sint al tău Domn Dumnăzău putearnic, stătătoriu de būsău, cine bintătuiesc răotate părinților in feciori.* C. 1692, 517^v. *Purare Dumnedzeu ne bintătuiește in ceastă lume cu bici mare.* CAT. B, 44; cf. CAT. CALV., apud TEW; SAVA, RINDUIALA SĂBORULUI; MISC. SEC. XVII, 164^v; PP, 75^v; BUITUL, CAT., apud TEW.

Variante: *bintătlni* (FOGARASI, apud TEW).

Etimologie: magh. *büntetni*.

Vezi și *bintă, bintătuială*.

BINTĂTUIALĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Pedepsire. *Voi mărturisi din bintătuiala ingerilor răi, a lumii dîntii cu potopul.* PP, 7^f. *Bintătuiala cu*

toată voia păcatelor care am făcut. CAT. B, 38; cf. FOGARASI, apud TEW; SAVA, RÎNDUIALA SĂBORULUI; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 4^v.

Variante: *bintătlnială* (FOGARASI, apud TEW).

Etimologie: *bintătui* + suf. *-eală*.

Vezi și *bintă*, *bintătui*.

Cf. *bintă*, *pedepsitură*.

BIOS adj. (Ban., Criș., Trans. SV) Roditor, fertil; îmbelșugat. C: *Bios. Fertilis*. AC, 330. *M-ai pusu in dulceață bioasă*. MISC. SEC. XVII, 130^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; SICRIUL DE AUR, apud TEW; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Fig. *Șuma mai pre largă și mai bioasă a acestui psalom iaste tipărită in Psaltire. SA, 17^v*. ◇ (Adverbial) *Din riuri frumoase m-adapă bios*. VCC, 29. || B: *Loc mai bun și mai bios căutîndu-și ..., au ajuns și prin aceste pămînturi*. C. CANTACUZINO.

Etimologie: *biu* + suf. *-os*.

Vezi și *biosime*, *biu*.

Cf. *biu* (1), *buiac* (1).

BIOSIME s. f. (Ban.) Fertilitate. *Biosime. Fertilitas*. AC, 330.

Etimologie: *bios* + suf. *-ime*.

Vezi și *bios*, *biu*.

Cf. *biu* (2).

BIRĂU s. n. 1. (Trans. SV) Judecător. *Prin cine să face giudecată strîmbă?* „Prin biraiile ceale strîmbe“: PP, 86^r.

2. (Trans. SE) Primar. TI (gl.).

Etimologie: magh. *bíró*.

Cf. *chinez*, *jude* (2); *funogiu*.

BIRIȘ s. m. (Ban.) Argat. *Birish. Mercenarius*. AC, 330.

Etimologie: magh. *béres*.

Cf. *celednic*, *poslușnic*.

BIRUDALM subst. (Criș.) Imperiu, împărăție; stăpînire. *În oreanca lui Neron împărat din Roma, supt birudalmul lor fiind jidovii un dărăb de oreame, dup-aceaea să rupsără și să despărțiră jidovii de cătră romani*. C 1692, 512^r. *Și iară supt birudalmul împăratului de Roma să deaderă jidovii*. C 1692, 512^r.

Etimologie: magh. *bírodalom*.

BISTĂTUI vb. (Trans. SV) A încuraja. *Pre jele biztetui*: „Nu averez voj frike“. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *bízatni*.

Cf. *hrăbóri*.

BIU adj. și s. n. sg. 1. Adj. (Trans. SV) Bogat, îmbelșugat. *Rod biu cor-rodii*. VISKI, apud TEW. ◇ Loc. adj. *De biu* = deplin. *Întremarē cē de biu a credinței noastre*. CAT. CALV., apud TEW.

2. S. n. sg. (Mold., Trans. SV) Abundență, prisos, belșug. A: *Bișugul și bivul carile peste toată iarna aousease*. CANTEMIR, IST. ◇ Loc. adv. *De biu* = indestul; cu prisosință, din belșug. A: *Împăratul i-au dat să-și ia obrocuri și venituri de tot feliul ..., să-și aibă de ajuns și de biu de toate*. DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Și oricit de flămînd stomahul ț-ar fi, de biv și de sațiu a-l sătura și a-l împlea destul să fie*. CI, 171; cf. DOSOFTEI, PARIMIAR; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN. C: *Ce mai bună-i zua morții, precum mai de biu am înțeles mai deasupra*. SA, 58^v; cf. SICRIUL

DE AUR, apud TEW; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: biv (Cl. 171; CANTEMIR, IST.: N. COSTIN).

Etimologie: magh. *bő*, *bőv*.

Vezi și *bios*, *biosime*.

Cl. *bios*, *buiac* (1); *biosime*.

BIV s. n. sg. v. *biu*.

BIZUIT adv. și s. f. 1. Adv. (Trans. SV) Chiar, tocmai, cu adevărat, cu siguranță. *Cel ce-i culeat în ieșle, acela-i bizuit cel Isus, fiul lui Dumnezeu.* CÎNTEC DE CRĂCIUN.

2. S. f. (Bau.) În loc. adv. Cu *bizuita* = chiar, tocmai, cu adevărat, cu siguranță. *Sană. Cu bizuita. Béczonyossan.* LEX. MARS., 244.

Etimologie: *bizui*.

Cl. adevăr, așași (2).

BÎLE s. f. (Mold.) Buruiană, ierbură. *Hrana îi era samorasle bîlii.* DOSOFTEI, VS. *N-aflam într-însul nice o rădăcină de bîlie.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *bylĭje*.

BÎT s. n. (Trans. SV) Sceptru. *Și bitul crăiesc îi am dat în mînd.* *Mai mare în Șionul meu l-am pus.* VCC, 7. *Bitul crăiesc cel de fier.* VCC, 7.

Etimologie: sl. *bütü*.

BÎVTUI vb. (Trans. SV) A înfrunța pe cineva, a se împotrivi cuiva. *Și cînta încă să fim gata a o pune gios decît am bîvtui pre Dumnezeu.* P, 63f.

Etimologie necunoscută. Cl. *bivaș*, *bivă*.

Cl. *alean* (2) (a face ~, a umbra în ~).

BLAGĂ s. f. (Trans. SV) Bogăție, avere, bunuri. *Lăzile le voi ține să le umplu de blaga ta.* A 1776, 106v.

Etimologie: scr. *blago*.

Cl. *agonisită* (2), *bogătate*, *bucate*, *iosag*, *marhă*, *povijie*, *prilej*, *sirmea*.

BLÎDNIC, -Ă s. m. și f. (Mold.) Desfrinat(ă), proslăuit(ă). *Accastă bldnică ce-au spurcat atîția oameni.* DOSOFTEI, VS. *Dumineca bldnicului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *blōdInlkū*.

Cl. *bldnișă*, *hlapă*.

BLÎDNITĂ s. f. (Mold.) Femeie desfrinată. *Cu și cînd spălu picioarele Sfinții sale bldnița.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. *blōdInica*.

Cl. *bldnică*, *hlapă*.

BLOJERITOR s. m. (Mold.) Persoană care clevețește, defăimează pe cineva, scornește ceva pe seama cuiva. *Armele ... apucînd împotriva blojeritorilor.* CANTEMIR, HR. *Pentru istorici ... am giuruit, iară nu și pentru blojeritori și din toată cărarea istoriei adevărat rătăciți.* CANTEMIR, HR.

Variante: *blojriitor* (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: *blojori* + suf. *-tor*.

Vezi și *blojeritură*, *blojitură*, *blojori*.

Cl. *balamut*, *ciocotniță* (1,2), *mozavir*, *ocarnic* (2).

BLOJERITURĂ s. f. (Mold.) Defăimare, scornitură. *Cîte năcazuri și dodejele înșeleptul) despre minciunoasele ale lumii blojirituri au tras.* CANTEMIR, DIVANUL. *Minciună sau alt chip de blojeritură în voroava*

mea. CANTEMIR, IST. Și altele ca acestea blojărituri ce zic ei în pomenitul lor Ironograf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **blojori** + suf. -tură.

Vezi și **blojeritor**, **blojitură**, **blojori**.

Cf. **balamuție**, **blojitură**, **clevetă**, **mozavirie**,
ponos.

BLOJITURĂ s. f. (Mold.) Defăimare, scornitură. *Poveastea a unei adevărate istorii în urechile și gurile a unor băsnuitori căzând, în putoase și grozave blojități să prefacă.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **bloji** + suf. -tură.

Vezi și **blojeritor**, **blojeritură**, **blojori**.

Cf. **balamuție**, **blojeritură**, **clevetă**, **mozavirie**,
ponos.

BLOJORI vb. (Mold.) A cleveti, a defăima. *Mult mă mier de ce ruledzi și de ce blojorăști, grăind în deșert.* CD 1698, 16^v. *Hameleonul în cale ca acéstea mărind și blojorind la Șoim sosi.* CI, 175; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.

Etimologie: **bloj**.

Vezi și **blojeritor**, **blojeritură**, **blojitură**.

Cf. **amesteca**, **balamuți**, **mozaviri**, **pohlibui**.

BLOJVITOR s. m. v. **blojeritor**.

BLOTOR s. m. (Ban.) Om de nimic. *Blotor. Homo nauci.* AC, 330.

Etimologie: magh. **botor** + **bleot** (< germ. *blöd*).

Cf. **poghi bală**.

BOAGHE¹ s. f. (Mold., Trans. SV) Bufniță. A: *Palaturile lui, sălaşe boaghelor și puhacelor.* CD 1698, 11^r; cf. CD 1770, 12^v. C: *Iară bulgariul să izbiia în mîni ca o boaghe în gura lupului.* ÎVM, 202^v; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **bagoly**.

Cf. **boză**, **bufniță**, **buhă**, **buhnace**, **puhace**.

BOAGHE² s. f. (Ban.) Căpiță, claie de fin. *Bogyé. Cumulus. Acerous.* AC, 331.

Etimologie: magh. dial. **bogja**.

BOAMBĂ s. f. (Ban.) Bob, grăunte. *Bombé. Granum.* AC, 331.

Etimologie necunoscută. Cf. **bob** + **boabă** + **boană**.

Vezi și **bombiță**.

Cf. **broboană**.

BOARE s. f. sg. (ȚR) Furtună, vijelie. *Marea să va turbura și de boare vor fi răuțâți celor ce îmblă pre ea.* C 1717, 199^v.

Etimologie: lat. **boreas**.

Cf. **fouaș**, **vicodol**.

BOAZ s. n. v. **bogaz**.

BOĂR s. m. v. **bour**.

BOBOANĂ s. f. (Mold., Ban.) Farmec, descintec, vrajă. A: *Mearse la capiștea unde făcea împăratul boboanele aceale spurcate idolești.* DOSOFTEI, VS. C: *Boboné. Praestigiae. Superstitio.* AC, 331. *Cuntinește și blastămă idolatria, cînste a tuturor dumnedzei striini, mindria drăcească, farmecele și boboanele.* CAT. B, 23; cf. CAT. B, 29.

Etimologie: magh. **bahona**.

Vezi și **boboni**, **bobonitor**, **bobonoșag**.

Cf. **bobonoșag**, **cinie**¹ (2).

BOBOAȘĂ s. f. (Ban.) Cartof. *Boboshă*. AC, 331.

Etimologie: *boabă* + *gogoasă*.

BOBONI vb. (Ban.) A fermeca, a vrăji. *Bobonesk. Superstitionbus utor*. AC, 331.

Etimologie: *boboană*.

Vezi și *boboană, bobonitor, bobonoșag*.

BOBONITOR, -TOARE adj. și s. f. (Ban., Criș.) Descintător, -oare, vrăjilor, -oare. *Mulți oameni-și învață ... featele fărâncătoare și bobonitoare, curce și descintătoare*. C 1692, 500^r. *Bobonitore. Superstitiosa. Praestigiatrix*. AC, 331.

Etimologie: *boboni* + suf. *-tor*.

Vezi și *boboană, boboni, bobonoșag*.

BOBONOȘAG s. n. (Trans. SV) Vrajă, farmec. *De bobonoșaguri ce nu iaste scris la tipic să nu ție*. SAVA, RINDUIALA SĂBORULUI, apud TEW. *Bobonoșag au fost cind Elisei au băgat sare in apă ca să să cindece apa*. PP, 143^v; cf. PP, 144^r, 144^v.

Etimologie: magh. *babonaság*.

Vezi și *boboană, boboni, bobonitor*.

Cf. *boboană, cinie*¹ (2).

BOBOU s. n. (TR, Trans. SV) Haină fărănească, sârică. **B**: *Portū. Bobou. Zeachie*. ST. LEX., 271. *Răpiia cine ce putea ..., cine ii, cine șube, cine hūbao, cine pături, cine cizme*. IM 1730, 105^v; cf. CAZANIE 1642; MARDARIE, 202. **C**: *Și schimbindu-și portul, s-au îmbrăcat într-un bobou ciobănesc: și așa de-abia au scăpat cu viața*. GH. BRANCOVICI. // **A**: *Petrecură in boboaă și piei de capră*. DOSOFTEI, VS; cf. IM 1754, 75^r.

Variante: *bubou* (IM 1730, 105^v; IM 1754, 75^r).

Etimologie: magh. *guba*.

BOCI vb. (Mold.) A (se) jeli, a (se) plinge cu vaiete și strigăte. *Bocia Jerusalem Ieremia. DOSOFTEI, VS. Să bocie tatăl său, știind că a doi zi vor s-o tai*. H 1771, 91^r; cf. NECULCE.

Etimologie: *boace*.

Cf. *cînta, glăsi, olecăi, ruguci*¹.

BOGAZ s. n. (Mold., TR) 1. Canal, gură de riu. **A**: *Apa Volga, căzînd in Marea Caspia, se imparte in 70 și mai bine de boazuri*. N. COSTIN. *Bosforul ... la bogazul Mării Azacului, unde se împreună cu Marea Neagră*. CANTEMIR, HR.; cf. M. COSTIN; IM 1754, 7^v. **B**: *Au înghesat bogazul mării spre tersana, de d-abia o spărgea caicicii cu caicile*. IM 1730, 12^r.

2. Strimtoare, pas. **A**: *Această cale iaste ca un bogaz de mearge pentru dealuri, pentru munți și pentru surpături*. IM 1754, 79^r; cf. IM 1754, 79^v. **B**: *Să meargă să păzească bo hazurile de cătră Ardeal*. ANON. BRÎNCOV.; cf. IM 1730, 111^v, 112^r.

Variante: *boaz* (M. COSTIN; N. COSTIN; IM 1730, 111^v, 112^r), *bohaz* (ANON. BRÎNCOV.).

Etimologie: tc. *boğaz*.

BOGĂTATE s. f. (Criș.) Bogăție. *Că și el încă să intoarsă ... din bogătatea cea falnică pre mare surumănie*. MOL. 1695, 51^v.

Etimologie: *bogat* + suf. *-(ăt)ate*.

Cf. *agonisită* (2). *blagă, bucate, iosag, marhă, povijie, prilej, sirmea*.

BOGZĂ s. f. (Mold., TR) Bufniță. A: *Tu rizi, bogză?* B 1775, 77^v. *Ce faci tu, bogză?* B 1775, 89^r; cf. B 1779, 47^v, 56^r. B: *Nu se vor minca ... struțul și bogza și babișa.* BIBLIA (1688).

Etimologie necunoscută. Cf. **boaghe**¹.

Cf. **boaghe**¹, **bufniță**, **buhă**, **buhnace**, **puhace**.

BOHAZ s. n. v. **hogaz**.

BOINIC s. m. (Mold., TR) Luptător, atlet, gladiator. A: [Împăratul] *avea un boinic, ... om mare și virtuos.* VARLAAM. *Tiranul puse nește boinici să-l giunghe cu cuțitele.* DOSOFTEI, VS. ◇ (Adjectival) *Ucise craii boinici.* DOSOFTEI, PS. *Intr-acel turnu fiind mulți eghipteni botnici sau luptători.* NCCD, 380. B: (Adjectival) *Și cel boinic nu va mintui sufletul lui.* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **bojnikū**. Cf. scr. **bojnik**, idem, bg. **bojnik** „o pasăre răpitoare“, rus. **bojnik** „pescar care pescuiește cu ostia“.

Vezi și **boiniță**.

BOINIȚĂ s. f. (Mold.) Loc de luptă. *Ulița boiniței.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl., rus., scr. **bojnica**.

Vezi și **boinic**.

BOLDI vb. (Mold.) A căsca, a holba, a zgii ochii. *Boldind tof[i] la dînsul, le zîse.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **bold** + suf. **-i**.

Vezi și **boldit**.

BOLDIT adj. (Mold.) Holbat, zgîit (despre ochi). *Unul spre altul cu ochii boldiți căuta.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **boldi**.

Vezi și **boldi**.

BOLEAC adj. (Mold.) Bolnăvicios, suferind. *Om boleac fiind Radul-Vodă și de mini și de picioare.* M. COSTIN. *Slabă și bolnicioasă firea lui Justin, carile mai mult boleac fiind, de-abia de se arăta vreedată la nărod.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: rus. **boljaga**.

Cf. **beteag (1)**, **zaiif**.

BOLOND adj. v. **bolund**.

BOLONȘAG s. n. (Ban.) Nebunie, nerozie, prostie. *Insipientia.* *Bolonșagh.* *Bolontsagh.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: magh. **bolondságh**.

Vezi și **bolonzește**, **bolund**, **bolunzi**, **bolunzie**.

Cf. **bolunzie**, **zăluzie**.

BOLONZEȘTE adv. (Ban.) Nebunește, prosteste. *Dementer.* *Bolonseste.* *Bolondul.* LEX. MARS., 199. *Indocte.* *Bolondseste.* *Bolondul.* LEX. MARS., 217.

Etimologie: **bolond** + suf. **-ește**.

Vezi și **bolonșag**, **bolund**, **bolunzi**, **bolunzie**.

BOLTĂ s. f. (Cris., Trans. SE) Prăvălie, dugheană. *Au cumpărat case și bolte și moșii (...), și pină a dîreage robul acela casele și boltele și moșiile au trecut trei-patru luni și mai mult.* C 1737, 348^r. *Boltele, casele ceale slobode și circimile au fost inchise, pentru ca să nu să facă vreo gilceavă sau rebelie.* ÎMP, 69^v; cf. TI (gl.); TEMPEA, apud TEW.

Etimologie: magh. **holt**.

Cf. **budă**, **dugheană**, **prăvălie**.

BOLUND adj. (Ban.) Nebun, smintit; nerod, prost. *Demens.* *Bolund.* *Bolond.* LEX. MARS. 199. *Insipiens.* *Bolond.* *Bolond.* LEX. MARS., 218.

Variante: **bolond** (LEX. MARS., 218).

Etimologie: magh. **bolond**.

Vezi și *bolonșag, bolonzeste, bolunzi, bolunzie*.

Cf. *aluzit, buiac* (4), *nerod, șod* (1), *zălud*.

BOLUNZI vb. (Criș.) A innebuni; a se prosti. *Toți acește s-au îmbătatu și de băutură au bolundzitu*. MISC. SEC. XVII, 58^r.

Etimologie: **bolund** + suf. -i. Cf. magh. *bolondulni, bolonditni*.

Vezi și *bolonșag, bolonzeste, bolund, bolunzie*.

Cf. *aluzi, șozi*.

BOLUNZIE s. f. (Ban.) Nebunie, nerozie, prostie. *Dementia. Bolunzia. Bolondsagh*. LEX. MARS., 199.

Etimologie: **bolund** + suf. -ie.

Vezi și *bolonșag, bolonzeste, bolund, bolunzi*.

Cf. *bolonșag, zăluzie*.

BOMB s. m. v. *bumb*.

BOMBITĂ s. f. (Ban.) Diminutiv al lui *b o a m b ă*. *Bombicē*. AC, 331.

Etimologie: *boambă* + suf. -iță.

Vezi și *boambă*.

BONCĂI vb. (Mold.) A scoate mugete sau răgete puternice, mai ales cind se luptă (despre vite mari). *Cind va veni un dobitoc boncăindu-să spre altul, . . ., nice o leage să nu aibă cela cu boul*. PRAV., s. v. *bui*. *Cind vor paște nește vite streine împreună la un loc și va înceape una dentr-inse a se boncăi pentru să întărite pre oreuna să să lupte*. PRAV., s. v. *bui*.

Etimologie: cf. scr. *bukati*.

Cf. *bui*.

BORBOANĂ s. f. v. *broboană*.

BORFE s. f. pl. (Mold.) Haie, rufe. *Implutu-s-au căzacia de borfe, de sabii, de rafturi și de corturi*. M. COSTIN. *I-am văzut și borfile, măcar că era pline de singe, dar tot să cunoștea că nu este om prostu*. H 1771, 87^r; cf. PSEUDO-COSTIN; PSEUDO-MUSTE; NECULCE. // **B**: *Să fie cărăle pentru deșărtarea Cameniții, ce ar fi borfe și alte ca-acelea, iar salahorii să curățescă pre marginea Nistrului*. R. GRECEANU.

Etimologie necunoscută.

Cf. *strai* (2).

BORTĂ s. f. (Mold.) Gaură, adâncitură (într-un arbore sau într-o stîncă); scorbură. *Rădăcina ierbii și apa din borta copaciului*. CD 1698, 17^r. *Eu odată, pre malul mării, in borta unii stînci lăcuind*. CANTEMIR, IST.; cf. CD 1770, 19^v.

Etimologie: ucr. *hort, horta*.

Vezi și *bortiță*.

BORTIȚĂ s. f. (Mold.) Diminutiv al lui *b o r ț ă*. *Oricind leul brinca în bortița stîncii și-ar băga*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *bortă* + suf. -iță.

Vezi și *bortă*.

BOSTANGIU s. m. (Mold.) Soldat din garda sultanului care avea grijă și de grădinile seraiului. *Avînd cu el mai bine de 40 de bostangii*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE.

Etimologie: tc. *bostanci*.

BOTĂ s. f. (Ban., Criș.) Bită, băț. *Fustis. Bota. Dorangh*. LEX. MARS., 210. *Cu arme și cu bote*. MISC. SEC. XVII, 17^r; cf. MISC. SEC. XVII, 17^v.

Etimologie: magh. *bot*.

Cf. *matrac*, *paliță*, *ștap*.

BOȚ s. m. (Mold.) Cocoloș. *Boți de lut*. CANTEMIR, IST. *Cum adu-sără plăcintile în masă, el le lua și le stringe boți și le mânca cu alte bucate, ca piinea*. E 1779, 9^v.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *boți*, *boțos*.

BOȚI vb. (Mold.) 1. A prinde la strimtoare, a înghesui pe cineva. *Boțind pre varvari în balta ce era acolo, ca la 14 mii... au pierit*. CANTEMIR, HR. *L-au boțit la un gard și l-au prins viu*. NECULCE; cf. CANTEMIR, IST.

2. A (se) îngrămădi, a (se) aduna, a (se) stringe. [Tina Nilului] *în par-truzeci de zile crescînd se boțește*. CANTEMIR, IST.; cf. NECULCE. ◇ Fig. *Și s-au boțit toate aceste [pire]... asupra lui Constantin-Vodă la Poartă*. NECULCE.

Etimologie: *boț* + suf. *-i*.

Vezi și *boț*, *boțos*.

Cf. *decăsi*, *înglоти* (2).

BOȚOS adj. (Mold.) Noduros. *Picioare înalte și la genunchi boțoase*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *boț* + suf. *-os*.

Vezi și *boț*, *boți*.

BOUR adj., adv. și s. m. (Mold.) 1. S. m. Taur sălbatic. A: *Cap de buăr*. PRAV. *Fiara aceasta, ce-i zic bour, poate că au fost zimbru*. N. COSTIN. *Boărul carile împreună cu cățaua Molda să se fi înecat în apa Moldovei*. CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, PS. // B: *Gonind un buor, s-au fost înecat coteica într-o apă*. R. POPESCU.

2. Adj. Îndreptat, ațintit (despre coarne; ca ale bourului). *Tine-te, cerbule, cu coarnele cele bour*. NECULCE; cf. DOSOFTEI, PS.

3. Adv. Iute ca bourul. *Vădzuiu pre spurcatul suindu-se buor*. DOSOFTEI, PS.

Variante: *boăr* (CANTEMIR, HR.), *buăr* (PRAV.), *buor* (DOSOFTEI, PS.; R. POPESCU).

Etimologie: lat. *bubalus*.

Vezi și *buăra*, *buărat*.

Cf. *buărat*.

BRABEȚ s. m. v. *vrăbeț*.

BRANIȘTE s. f. (Mold., TR) Moșie domnească folosită ca pășune și fineață. A: *Gaspar-Vodă au trecut Prutul, numai în braniște*. M. COSTIN. B: *Șuna. Braniște*. ST. LEX., 271.

Etimologie: bg. *branište* „pădure oprită“.

Vezi și *brăni*.

BRAT s. m. (Ban.) Călugăr. *Brat. Monachus*. AC, 330.

Etimologie: sl. *bratŭ*.

Vezi și *brățesc*, *brăți*.

BRATĂȘ s. m. v. *bărăteș*.

BRĂNI vb. (Mold.) A împiedica, a opri. *Pre apărătorii carile pre alții aceasta a face brăniia, vinovat și rău a fi vrea să-l dovedească*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: sl. *braniti*.

Vezi și *braniște*.

Cf. *zătici*.

BRĂȚESC adj. (Ban.) Călugăresc. *Brätzesk. Monachalis.* AC, 330.

Etimologie: **brat** + suf. *-esc*.

Vezi și *brat, brăți*.

BRĂȚI vb. (Ban.) A se călugări. *Brätzesku-mě. Monachus fio.* AC, 330.

Etimologie: **brat** + suf. *-i*.

Vezi și *brat, brățesc*.

Cf. *postrigi*.

BRE interj. (Mold.) Măi! Măre! *Corăbiarul zise: Bre, hei porc peștit și pește porcii!* CANTEMIR, IST.

Etimologie: tc. **bre**.

BREHĂI vb. (Mold.) A lătra. *Dulăii... prin somn ca cum ar scinci și ar brehăi se videa.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr. **breháty**.

Vezi și *brehăit, brehăitură, brehău*.

Cf. *cehni*.

BREHĂIT s. n. (Mold.) Lătrat. *Coteii de cehnit, ogarii de scincit, dulăii de brehăit și Șoimul de puțit amurșisă.* CI, 170.

Etimologie: **brehăi**.

Vezi și *brehăi, brehăitură, brehău*.

Cf. *brehăitură*.

BREHĂITURĂ s. f. (Mold.) Lătrătură. *Dulăul... îndată toată pădurea de lătrături și de brehăituri implu.* CI, 96.

Etimologie: **brehăi** + suf. *-tură*.

Vezi și *brehăi, brehăit, brehău*.

Cf. *brehăit*.

BREHĂU s. m. (Mold.) Ciine care lătră. *Pre dulăi și pre cotei și pre alalți brehăi, pre toți la un loc afla.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **brehăi** + suf. *-ău*.

Vezi și *brehăi, brehăile, brehăitură*.

BREHNACE s. f. (Mold.) Specie de uliu. **A:** *Brehnacea de sus iepurile supt stincă orit... pindea.* CANTEMIR, IST. **Aripile vulturilor, brehnicilor, rașilor.** CANTEMIR, IST. // **B:** *S-au rinduit spre hrana brehna-celor.* BIBLIA (1688).

Variante: **brehnice** (CANTEMIR, IST.)

Etimologie necunoscută.

BREHNICE s. f. v. *brehnace*.

BRÎNCĂ s. f. l. (Ban., Trans. SV) Mină. *Brënhë. Branca.* AC, 331. *Și în acealea blide... era tot brinci și trupuri de prunci mici.* AMD 1759, 61f.

2. (Mold.) Partea de jos a picioarelor animalelor; labă. *Leul apucă cu brîncile denainte de săpă cit să să acopere trupul sfintei.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Cînd va să să suie sau să coboare pre varga supșire, precum cu brîncele apucă, așe și coada în giur impregiur își impleticăște, ca din mîni de s-ar scăpa, de coadă spîndzurat rîmînd, iarăși a să apuca să poată.* CI, 172; cf. CANTEMIR, IST.; CI, 174.

3. (Mold.) Instrument de tortură. **A:** *Cu mînuș[i] ascușite, brinci de her îi strujiră coastele.* DOSOFTEI, VS. // **B:** *Și-l zgirtiară pre spinare cu brinci ascușite și tăioase.* MINEIUL 1776.

Etimologie: lat. *branca*.

Cf. *drăpănare*.

BROBOANĂ s. f. (TR) Boabă, bobîță. *Să iai strugurii și-i pune să să zvînteaze la soare 4-5 zile, curățînd broboanele ceale putrede.* CM, 53^v.

Să aseamănă ca borboana de strugure. MD¹, 150^r; cf. BIBLIA (1688); ANTIM.

Variante: **borboană** (BIBLIA 1688; MD¹, 150^r).

Etimologie: bg. **brăbonka**.

Cf. **boambă**.

BRDELNICITURĂ s. f. (Mold.) Vorbă nesocotită. *Lasă-ți brodelniciturile și fă porunca împăratului*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **brodi**.

Vezi și **brodi**.

Cf. **buiguire (1)**, **buiguitură**, **îngăimeală**.

BRODI vb. (Mold.) 1. A umbla (prin apă) bălăcind; a naviga. *Vezi brodi prin singe, ca și de mânăte*. DOSOFTEI, PS. *Nu poate acela carele brudește pre apă să aibă bucurie deplin*. NCCD, 385; cf. NCCD, 257.

2. A vorbi aiurea, a bișui. *Și-ți ado aminte de ocară Ce brodesc nebunii pină-n sară*. DOSOFTEI, PS. *Tu într-acest veac trupurilor omenești foc curățitoriu ești, iară nu altul în ceaa lume, cum brudesc papistașii*. CD 1698, 31^v; cf. DOSOFTEI, VS, apud TDRG, s.v. **brodi**²; CD 1770, 38^r.

Etimologie: sl. **broditi**.

Vezi și **brodelnicitură**.

Cf. **buigui (1)**, **îngăima (1)**.

BROTALĂ s. f. (Ban.) Legătură de prietenie, intimitate. *Brotală*. *Conversatio*. AC, 331.

Etimologie: **broți** + suf. **-eală**.

Vezi și **broți**.

Cf. **prietnicie**.

BROTI vb. (Ban.) A umbla, a avea legături de prietenie cu cineva. *Brotesk*. *Conversor*. AC, 331.

Etimologie necunoscută.

Vezi și **brateală**.

BRUDATEC adj. (Mold.) Copilăros, naiv, fără judecată. *Și mai virtos (o, brudatecule) prin a mea pricină și prin mijlocul meu tu cu dînsăle să te slujești*. CD 1698, 18^r; cf. CD 1770, 21^r.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-atec**.

Vezi și **brudiesc**, **brudiește**, **brudior**, **brudiu**.

Cf. **brudiesc**, **brudior**, **brudiu**, **lud**.

BRUDIESC adj. (Mold.) Copilăresc. *Cuvinte copilărești... și... lucruri brudiești*. CANTEMIR, IST:

Etimologie: **brudiu** + suf. **-esc**.

Vezi și **brudatec**, **brudiește**, **brudior**, **brudiu**.

Cf. **brudatec**, **brudior**, **brudiu**, **lud**.

BRUDIEȘTE adv. (Mold.) Copilărește. *Vrednicilor lui Traian de-a tocmă să le facă brudiiște gindea*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-ește**.

Vezi și **brudatec**, **brudiesc**, **brudior**, **brudiu**.

BRUDIOR adj. (Mold.) Tinăr, crud, fraged. *Iară fragida și molce-lușea a acelor brudiori cuconăși cărnicea a o beteji sau a o ovili macar cevaș nu putu*. CD 1698, 40^r; cf. CD 1770, 49^v.

Etimologie: **brudiu** + suf. **-ior**.

Vezi și **brudatec**, **brudiesc**, **brudiește**, **brudiu**.

Cf. **brudatec**, **brudiesc**, **brudiu**, **lud**.

BRUDIU adj. (Mold., Trans. SE) Tinăr, crud, fraged, minor; naiv, copilăros. A: *Ceia ce vor face silă a cuconi brudii*. PRĂV., apud TDRG.

Esti brudiv și fără minte. DOSOFTEI, VS. Vei vedea, Măriia ta, că iaste un pruncu brudiu. CRON. 1689, 44^f. Brudii și tinerele de virstă. CANTEMIR, HR.; cf. URECHE; DOSOFTEI, PS; DVS, 23^f; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 41^f; CRON. 1732, 33^v. ◇ Fig. Ce cuvinte brudii sint aceste? CANTEMIR, IST. C: Să știi că atunci am fost brudiu și n-am putut să învâf. S, 116^v. // B: Să juca toți d-a valma ca niște coconi brudii. LET. 1758, 111^f.

Variante: **brudiv** (DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; S, 116^v).

Etimologie necunoscută. Cf. ucr. **brud** „fir de păr abia crescut pe fața unui bărbat“.

Vezi și *brudatec, brudiesc, brudiește, brudior*.

Cf. *brudatec, brudiesc, brudior, lud*.

BRUDIV adj. v. **brudiu**.

BUĂR s. m. v. **bour**.

BUĂRA vb. (Mold.) A ține coarnele gata de atac. (Fig.) *Condeiele mai ascuțite decit sulele și mai lungi decit sulilele asupra-le-și buărează. CANTEMIR, HR. ◆ A ciuli urechile. Căci armăsariul, coada pre spinare rădicindu-și și urechile înainte buărindu-și, ... toată herghelia... ocoala. CI, 98-99.*

Etimologie: **buăr** + suf. -a.

Vezi și *bour, buărat*.

BUĂRAT adj. (Mold.) Îndreptat, ațintit (despre coarne; ca ale bou-rului). *Coarne buorate. CANTEMIR, IST. Bou cornat și buărat. CANTEMIR, IST. ◇ Fig. Cu sulita buărată, pre bietul iepure in goană luă. CANTEMIR, IST.*

Variante: **buorat** (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: **buăra**.

Vezi și *bour, buăra*.

Cf. **bour** (2).

BUBOU s. n. v. **bobou**.

BUCATE s. f. pl. (Mold.) Vite; avere mobilă. A: *Cela ce va fi ispravnic oreunui cucon micșor, de-i va ținea bucatele pre urma și după moartea părinților, și de va lăcomi să ia ceva dentr-aceale bucate... face greșală cu înșelăciune. PRAV. Să orinduiască din pământul Moldovei loc... de pășunarea bucatelor. PSEUDO-AMIRAS. Și măcar că de la o vreme incoace o mai scăzuse [dajdea goștinei] și alți domni și la opt parale de oaie, și la cinci, dară foarte se impușinase aceste bucate din țară. CANTA, apud TDRG; cf. ȘAPTE TAINÉ, apud TDRG. // B: cf. ÎNDREPTAREA LEGII.*

Etimologie: lat. *buccata*.

Cf. *agonisită* (2), *blagă, bogătate, iosag, marhă, povijie, prilej, sirmea*.

BUDĂ s. f. (Mold.) Prăvălioară de lemn, magherniță. *Alexie Babalan, neguțitorul cel mare, carele au avut și citeva bude in țara Moldovei. PSEUDO-COSTIN. Au avut și giudecată... pentru niște bude. NECULCE.*

Etimologie: rus., pol. *buda*.

Cf. *boltă, dugheană, prăvălie*.

BUDĂI s. n. (Mold.) Vas de lemn făcut din doage; putinică. *Feace un budăiu mare și mina argații de căra apă. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: magh. *bödön(y), hodon(y)*.

Cf. *barilcă, berbința, buduroi, buriu*.

BUDUROI s. n. (Ban.) Butoiaș. *Budurony*. AC, 331.

Etimologie: budur „trunchi de copac scorburos“ ÷ suf. -oi.

Cf. barilecă, berbință, budăi, buriu.

BUDUȘLĂU s. m. (Trans.) Vagabond. // A: *Den Țara Ungurească veneau budușlăi preste munte... de prădau și jăcuiau*. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: budușlui + suf. -ău. Cf. magh. búdosó.

Vezi și budușlui, budușluitură.

BUDUȘLUI vb. (Trans. SV) A rătăci, a pribegi. *Budușluitind sze kol-dujaszke*. VISKI, apud TEW.

Etimologie: magh. búdosolni.

Vezi și budușlău, budușluitură.

BUDUȘLUITURĂ s. f. (Trans. SV) Rătăcire, pribegie; exil. *En lokul budușluiturej mele*. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; cf. VISKI, apud TEW.

Etimologie: budușlui + suf. -tură.

Vezi și budușlău, budușlui.

BUFNIȚĂ s. f. (TR) Pasăre răpitoare de noapte. *Sova*. *Buhnița, huhurez, ciolica*. ST. LEX., 273. *Bufnița. Într-o fereastră sta o bușniță și cinta*. E 1748, 22^f.

Variante: buhniță (ST. LEX., 273), bușniță (E 1748, 22^f).

Etimologie: bufnă + suf. -iță.

Cf. boaghe¹, bogză, buhă, buhnace, puhace.

BUGED adj. (Mold.) Buhăit, umflat la față. *Picioarele imflata, gura fără dinți, fața bugedă, barba afumată*. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: lat. *buceldus.

BUHAI s. m. (Mold.) Taur. *Buhai negru... la apa Nitului hrănit*. NCCD, 313. *Răget ca de buhai*. NCCD, 350; cf. NCCD, 351.

Etimologie: ucr. buhaj.

Cf. bică.

BUHĂ s. f. (Trans. N) Bufniță. *Mai mult umblă nespălată Cu capu netieptănată Ca o buhă împănată*. CÎNTECE, 7^f.

Etimologie: formație onomatopeică.

Cf. boaghe¹, bogză, bufniță, buhnace, puhace.

BUHNACE s. f. (Mold.) Bufniță. *Cu cine grăiești tu, buhnace zbur-lită?* B 1774, 19^f. *Tu rizi, buhnace?* B 1774, 24^v. *Ce faci tu, buhnace?* B 1774, 36^v.

Etimologie: buhnă + suf. -ac(e) sau buhnă + puhace.

Cf. boaghe¹, bogză, bufniță, buhă, puhace.

BUHNIȚĂ s. f. v. bufniță.

BUI vb. (TR) A scoate mugete sau răgete puternice, mai ales când se luptă (despre vite mari). *Cînd va veni un dobitoc buindu-se spre altul, ... nice o leage să n-aibă cela cu boul*. ÎNDREPTAREA LEGII. *Cînd vor paște niște vite striine împreună la un loc și va înceape una dentr-insele a se bui ca să întărite pe vreuna să se lupte*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: scr. bujati.

Cf. boncăi.

BUIAC adj. 1. (Mold., Trans. SV) Roditor, fertil; îmbelsugat. A: *Descălecat-au țara domnul Draguș-Vodă, Fericită, buiacă, cu tot feali de roadă*. DM, II^v. *Cu cit mai buiac copaciul, cu atita mai multu să asuprește de cierni*. NCCD, 314; cf. DOSOFTEI, PS. C: *Tremete ploaie buiacă pre râi*. VCC, 28.

2. (Mold., Criș.) Răsfățat, dezmiertat; prosper. A: (Substantival) *Dumnezău-i giude! cumplit mindrilor, buiacilor.* VARLAAM. C: *Trupul prea buiac iaste orăjmaș sufletului său.* MOL. 1695, 64^r.

3. (Mold.) Neimblinzit, fioros; sălbatic (despre animale). *Pre citu-i de mare fiara și buiacă, Coarnele-n pășune la pământu-și pleacă.* DM, I^v; cf. DOSOFTEI, VS.

4. (Mold., Criș.) Nebun, smintit, nechibzuit. A: *O, buieci izraileni, ce mă improșcați?* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Cel cu inimă buiacă nu suferă să să pleace supt ascultare.* L SEC. XVII, 136^v. ◇ (Substantival) *Buiacii să-nțaleagă.* DOSOFTEI, PS. C: (Substantival) *În dulcele lumii petrec cu mindrii și cu buieci, înșelați de ceacul acest trecătoriu.* C 1737, 7^v. // B: *Cel cu inimă buiască [sic! marg. minioasă] nu suferă să să pleace supt ascultare.* L ante 1693, 215^v.

Etimologie: sl. *bujakŭ*.

Vezi și *buieceală, buieci, buiecie, buiecitură*.

Cf. *bios, biu* (1); *porav, sireap* (1); *aluzit, bolund, nerod, șod* (1), *zălud*.

BUICI vb. v. *buieci*.

BUICIE s.f. v. *buiecie*.

BUIECEALĂ s.f. (Criș.) Nechibzuință, îngimfare. *Cu buieceală su-pără și fac băsău.* MOL. 1695, 57^r.

Etimologie: *buieci* + suf. *-eală*.

Vezi și *buiac, buieci, buiecie, buiecitură*.

Cf. *buiecie, buiecitură* (1), *fălie* (2), *făloșie, hici-mășie, măroșie, zuzie*.

BUIECI vb. (Mold.) 1. A se dezvolta, a crește peste măsură (plan-tele și vitele). *Bogatul... de carele scrie svînta evanghelie... că-i buie-ciră țarinele, adecă i să inmulți avuția și agonisita.* VARLAAM.

2. A deveni îngimfat, increzut; a ameți (norocul) de cap (pe cineva). A: *Lauda omenească înaltă și buiecește sufletul, și deaca să înaltă sufletul, atunci-l cuprinde mindria.* L SEC. XVII, 134^r. *Vlahii... de biruință ca aceastea buiecindu-să.* CANTEMIR, HR. *Nărocul pe bulgari buiecind, ca-petele ei înde ei au început a se gilcevi.* CANTEMIR, HR. // B: cf. L ante 1693, 212^r.

Variante: *buieci* (L ante 1693, 212^r).

Etimologie: *buiac* + suf. *-i*. Cf. ucr. *bujaty*.

Vezi și *buiac, buieceală, buiecie, buiecitură*.

Cf. *fălui* (2), *măroși*.

BUIECIE s.f. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) Îngimfare, smint-teală, nechibzuință. A: *Dzise cătră Dumnezău cu buiecie: „Mulțămă-s-cu-ți, Doamne, că nu simt ca alți oameni“.* L SEC. XVII, 136^r. *Nezvia in carea Iulian, cu mindria și cu buiecia lui, adusease oastea.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS. C: *Pleveaște afară, Domnu Dumnezău, dintre noi... buiecia, uriciunea.* MISC. SEC. XVII, 162^v. *Am greșit cuiva... cu glumiia sau cu buiăciia.* POGREB., 115^r. *O, voi, mini grabnice in buiecie, Tare o-ați grăbit.* CSOM, 4^v; cf. MOL. 1695, 100^r; MISC. SEC. XVII, 88^v. // B: *Și înăspri Dumnezeu inima lui Faraon de să porni cu minie și cu buicie cu toate oștile sale.* CRON. 1687, 33^v; cf. L ante 1693, 215^v.

Variante: *buicie* (CRON. 1687, 33^v).

Etimologie: *buiac* + suf. *-ie*.

Vezi și *buiac, buieceală, buieci, buiecitură*.

Cf. buieceală, buiecitură (1), fălie (2), făloșie, hicimășie, măroșie, zuzie.

BUIECITURĂ s.f. (Mold.) 1. Îngimfare, nechibzuință. *Iară eu dzîș în buiecitura mea: „Nu m-oi clăti în veac!”* DOSOFTEI, PSALTIRE 1680.

2. Trai liber. Cf. NCCD (gl.).

Etimologie: buieci + suf. -tură.

Vezi și buiac, buieceală, buieci, buiecie.

Cf. buieceală, buiecie, fălie (2), făloșie, hicimășie, măroșie, zuzie.

BUGUI vb. (Mold.) 1. A vorbi alandala. *L-au învâțat să creadă întru Hristos și să nu mai dzică că-i năroc și cealea ce-a să pață omul, cum buiguia întâi.* DVS, 154^r. *Și altele cite buiguiaște, tuturor sint știute.* CANTEMIR, HR.

2. A aiura, a delira, a rătăci cu mintea; a (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) năuci, a (se) buimăci. A: *Îi părea că doară visadză sau buiguiaște.* DVS, 76^v. *S-au mirat și s-au buiguit tiranul.* DOSOFTEI, VS. *Pre muritori buiguiști, imbeți și nebunești.* CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Cînd mădulele buiguiesc, lipsa crierilor arată.* CANTEMIR, IST. || B: *Și ca buiguia asupra mea sufletul mieu.* BIBLIA (1688).

Variante: buigui (BIBLIA, 1688).

Etimologie: magh. *holyo(n)gni* „a rătăci”.

Vezi și buiguire, buiguit¹, buiguit², buiguitor, buiguitură.

Cf. brodi (2), îngăima (1); cebălui, hămei.

BUGUIRE s.f. 1. (Mold.) Vorbire fără rost, fără înțeles. *Pildele meale buiguiri și cuvintele mele într-aiuri fiind.* CANTEMIR, IST.

2. (Mold., Trans. N) Zăpăcire, buimăcire, rătăcire cu mintea. A: *Iară uimirea și buiguirea menței lor iaste sămn cum i-au opustit Dumnedzău.* L SEC. XVII, 136^v; cf. DVS, 106^r; L SEC. XVII, 138^r. C: *Să ne trezim din buiguire lumie aceștie.* POGREB., 95^v. || B: *Călugăria iaste o buiguire a minții pururea de lucrurile ceale cerești.* L ante 1693, 218^r; cf. L ante 1693, 216^f. ◆ Extaz, vedenie. A: *Iară o femeaie de cinste, luminată cu duhul lui Dumnedzău, fu în buiguire de istiplenie, vădzînd pre Soint Andrei unde <u>mbra prin nărod și lumina ca un stîlp de foc.* DVS, 68^v; cf. DVS, 34^v, 149^r.

Variante: buiguire (L SEC. XVII, 136^v, 138^r).

Etimologie: buigui.

Vezi și buigui, buiguit¹, buiguit², buiguitor, buiguitură.

Cf. brodelnicitură, buiguitură, îngăimeală; cebală; buiguit¹.

BUGUIT¹ s.n. (Mold.) Extaz, vedenie. *Aceastea le adeveria acel sciîntit Illustrie că le-au vădzut avidomă au în buiguit.* DVS, 88^v.

Etimologie: buigui.

Vezi și buigui, buiguire, buiguit², buiguitor, buiguitură.

Cf. buiguire (2).

BUGUIT² adj. 1. (Mold.) Fără rost sau fără înțeles, incurcat, confuz (despre cuvinte). *Buiguie scornituri și deșerte.* NCL I, 40; cf. M. COSTIN.

2. (Mold., Criș.) Zăpăcit, uluit, năucit, buimăcit. A: *Ce eu, buiguit de minte, Dzîș de tot omul că minte.* DOSOFTEI, PS. *Și mai buiguiți, și mai uluiți au fost.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM; M. COSTIN; DVS, 45^v. C: *În dulcețile lumii petrec cu mindrii și cu buieci, înșelați de veacul acest trecătoriu, buiguuiți în desmierdăciunea lumii.* C 1737, 7^v.

Variante: buiguit (VARLAAM; C 1737, 7^v).

Etimologie: **buigui**.

Vezi și **buigui**, **buiguire**, **buiguit**¹, **buiguitor**, **buiguitură**.

Cf. **buiguitor** (1); **bezmetic**, **buiguitor** (2), **cebăluit**.

BUIGUITOR adj. (Mold.) 1. Fără rost sau fără înțeles, incurcat, confuz. *A mea proastă și acmu, de bătrână, buiguitoare socoteală.* CANTEMIR, IST. ◇ (Substantival) *Mustră pe unii buiguitori carii... cu basne au muruit hirtia.* CANTEMIR, HR.

2. Zăpăcit, aiurit. *Om fără de nice o frică de Dumnezeu, fără de nice un temei, tiran, drept fantastic, adecă buiguitoriu în gânduri.* M. COSTIN.

Etimologie: **buigui** + suf. **-tor**.

Vezi și **buigui**, **buiguire**, **buiguit**¹, **buiguit**², **buiguitură**.

Cf. **buiguit**² (1); **bezmetic**, **buiguit**² (2), **cebăluit**.

BUIGUITURĂ s.f. (Mold.) Vorbă negândită, fără rost sau fără înțeles, aiurare. *Basne și blojerituri și buiguituri sint cîte... Simion Măzacuț... adaoge.* CANTEMIR, HR.; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: **buigui** + suf. **-tură**.

Vezi și **buigui**, **buiguire**, **buiguit**¹, **buiguit**², **buiguitor**.

Cf. **brodelnicitură**, **buiguire** (1), **îngăimeală**.

BUIURLĂU s.n. v. **buiurlău**.

BUIUGUI vb. v. **buigui**.

BUIUGUIRE s.f. v. **buiguire**.

BUIUGUIT adj. v. **buiguit**².

BUIURDI vb. (Mold.) A da un ordin, a transmite oficial un act unei autorități inferioare. *Sultanul... cetindu-l [arzul boierilor], l-au buiurdit la Vezirul, să le facă pe voie.* NECULCE.

Etimologie: **buiurdîu**.

Vezi și **buiurlău**.

BUIURLĂU s.n. (Mold.) Ordin sau decret domnesc. *Au scris buiurlături la Nicolai-Vodă.* AXINTE URICARIUL. *I-au venit lui Grigorie-Vodă... buiurlău de la Abdula-Pașa.* PSEUDO-AMIRAS.

Variante: **buiurlău** (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: cf. tc. **buyrultu**.

Vezi și **buiurdi**.

BULĂ s.f. (Ban.) Turcoaică. *Bulă. Turcica mulier.* AC, 331.

Etimologie: scr. **bula**.

Vezi și **bulesc**.

BULCIUG s.n. (Trans. SV) Iertăciune (la morți). [Îngerii] *stau amîndoi deasupra lăzii și ascultă cum popii în cer bulciugul.* IERT., 15^r.

Etimologie: magh. **holcsú** „rămas bun“.

Vezi și **bulciuş**, **bulciuşag**.

BULCIUŞ adj. (Criş.) Iertător, îndurător, milostiv. *Acel Dumnăzău sfînt și bulciuş el în bulciuşagul său scribeaște omul cu voie rea.* MOL. 1695, 55^v.

Etimologie: cf. **bulciug**, **bulciuşag**.

Vezi și **bulciuş**, **bulciuşag**.

Cf. **meserernic**, **miloserdnic**, **milosird**.

BULCIUŞAG s.n. (Criş.) Îndurare. *Acel Dumnăzău sfînt și bulciuş el în bulciuşagul său scribeaște omul cu voie rea.* MOL. 1695, 55^v.

Etimologie: cf. **bulciug**, **bulciuş**.

Vezi și **bulciuş**, **bulciuş**.

Cf. **mesereare** (1), **milosirdie**, **miloste**.

BULESC adj. (Ban.) Care este făcut de turcoaiice. *Bulaskë. Quod Turcicae mulieres conficiunt.* AC, 331.

Etimologie: bulă + suf. -esc.

Vezi și bulă.

BULUBAȘ s.m. v. buluc-baș.

BULUBAȘĂ s.m. v. buluc-baș.

BULUC s.n. (Mold., TR) Unitate militară tactică care corespundea aproximativ efectivului unei companii. A: *Au mai ieșit steagurile leșești și au mai lovit pe o drîmbă (buluc) de tătari.* M. COSTIN. *Nîciodată toate bulucurile nu încep războiul, ce numai cele den frunte, iară alte bulucuri cu mare tocmală stau de paza celor ce fac războiu.* NCL I, 43; cf. CANTEMIR, HR.; PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-MUSTE. ♦ *Ceată de oameni înarmați.* A: *De oameni răi așa se umpluse țara, cit aieve bulucuri țmbla de pradă.* M. COSTIN; cf. IM 1754, 100^v. B: *Au încetat din toate focurile și s-au strînsu bulucuri mari pe la toate porțile.* IM 1730, 141^r.

Etimologie: tc. bülük.

Vezi și buluc-baș, buluci.

BULUC-BAȘ s.m. (Mold., TR) Comandantul unui buluc. A: *Buluc-bașii și căpitaniii siimenilor celor muntenești.* M. COSTIN. *Au trimes niște bulubași cu siimeni, de i-au luat de pre la gazdele lor.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE, apud TDRG; GHEORGACHI. B: *Au chemat toți buluc-bașii siimenilor și le-au dat bani.* IST. TR, 5.

Variante: bulubaș (NECULCE), bulubașă (PSEUDO-AMIRAS, gl.).

Etimologie: tc. bülük başı.

Vezi și buluc, buluci.

Cf. hotnog (1), iuzbașă, vătăf (1).

BULUCI vb. (Mold.) A se aduna, a forma bulucuri (despre oști). *Petru-Vodă iară s-au bulucit al doile rînd, la Orbic, de s-au lovit cu Ștefan-Vodă.* URECHE. *Să fie volnici a se bulucire și a se oștire împotriva tătarilor.* M. COSTIN, apud TDRG; cf. N. COSTIN.

Etimologie: buluc + suf. -i.

Vezi și buluc, buluc-baș.

Cf. îngloti (1).

BUMB s.m. (Ban., Trans. SV) Nod, legătură între capetele a două sau mai multe fire, folosită ca nasture; nasture. *Bumb. Nodus.* AC, 331. *Nodus. Nod, Bomb. Csomò.* LEX. MARS., 230. *Bomb, nodus.* MȘE, 81.

Variante: bomb (LEX. MARS., 230; MȘE, 81).

Etimologie: magh. gomb.

Vezi și bumbșor.

Cf. nasture.

BUMBARA s.f. v. cumbara.

BUMBARAGIU s.m. (Mold.) Tunar; grenadier. *Bumbaragii și ucnicii lor.* PSEUDO-COSTIN, s.v. cumbara.

Etimologie: tc. kumbaracı.

Vezi și eumbara, cumbaragi-bașă.

BUMBȘOR s.m. (Ban.) Diminutiv al lui b u m b. *Bumbșor. Nodulus.* AC, 331.

Etimologie: bumb + suf. -(u)șor.

Vezi și bumb.

BUNCIUC s.n. (Mold.) Steag turcesc sau tătarăsc, alcătuit dintr-o jumătate de coadă albă de cal fixată pe o prăjină. *Luat-au [Mihai-Vodă] și șapte bunciucuri tătarăști, de le-au închinat lui Jicmond-Cratu.* N. COSTIN.

Etimologie: rus. *bunčuk* (<tăl. crim. *bunčug*).

BUNETE s.f. (Ban., Trans. SV) Bunătate. *Cearță și tare înfruntă nebuniia aceloră carii nu caută, nu cinstesc muierea pre înțelepciune, pre smerenie, pre bunețe.* SA, 75^v. *Bunecé. Bonitas.* AC, 331. *Au făcut puternică buneța ta.* CAT. B, 58.

Etimologie: *bun* + suf. *-ețe*.

Cf. *lască*.

BUOR adj., adv. și s.m. v. *hour*.

BUORAT adj. v. *buărat*.

BURIE s.f. v. *huriu*.

BURIU s.n. (TR, Ban., Trans. SE) Butoiaș. **B:** *Au avut avuție înecată, in burie, in heleșteul de la Dobreni.* R. POPESCU. *Într-un buriu cu mustu, de cead[re] IO.* CM, 53^v; cf. IM 1730, 106^r. **C:** *Burié. Dolium parcum.* AC, 331. *Cadus, di. Burie. Bor hordo.* LEX. MARS., 191; cf. TI (gl.). // **A:** *De răpia cine ce putea . . ., cine sticle, cine clondire, . . ., cine burie, cine năstrăpi, cine oale.* IM 1754, 75^v.

Variante: *burie* s.f. (AC, 331; LEX. MARS., 191).

Etimologie: bg. *hurija*.

Cf. *barilcă, berbință, budăi, buduroi*.

BUSURMAN s.m. (Mold.) Musulman, mahomedan. *Turcii-și zic busurmani, adică tăiați împrejur sau credincioși.* URECHE. *Iar tu, vezi Doamne, ești busurman, și nu știi nimică.* NECULCE; cf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: rus. *busurman*.

BUȘLUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A (se) neliniști, a (se) tulbura; a (se) amări, a (se) întrista. *Au gindit cum pre tine Ei să te bușluiască.* VCC, 47. *Bushlueskumë. Conturbor. Bushluiesk. Conturbo.* AC, 331. *Inima mea foarte se bușului.* MISC. SEC. XVII, 96^r; cf. VCC, 8, 91; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: *bușului* (MISC. SEC. XVII, 96^r).

Etimologie: magh. *búsúlni*.

Vezi și *bușluială, bușluitoar*.

Cf. *giutru*.

BUȘLUIALĂ s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Neliniște, tulburare; tristețe, mihnire. *Adsutor en bushujala me.* VISKI, apud TEW. *Bushluială. Afflictio. Moeror. Turbatio.* AC, 331. *Bușluială mare a lui sfintu Davidu craiu cindu dreptu păcate . . . pre elu-l certasă.* MISC. SEC. XVII, 81^r; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC, 14; MISC. SEC. XVII, 48^v, 102^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: *bușluială* (MISC. SEC. XVII, 48^v, 81^r, 102^r).

Etimologie: *bușlui* + suf. *-eală*.

Vezi și *bușlui, bușluitoar*.

Cf. *gitrulam, giutruială, vălășag, zăhăială; bănat (1), bănuială (1), tingă, tristeală*.

BUȘLUITOR adj. (Ban.) Tulburător. *Bushluitoar. Conturbator.* AC, 331.

Etimologie: *bușlui* + suf. *-tor*.

Vezi și *bușlui, bușluială*.

BUȘNIȚĂ s.f. v. *bufniță*.

BUȘLUI vb. v. *bușlui*.

BUȘLUIALĂ s.f. v. *bușluială*.

BUT s.n. (Trans. SV) Minie. *Bate-j prae jej cu but jute al teu.* VISKI, apud TEW.

Etimologie: magh. *bút*.

Cf. *bănăt* (3).

BUTCĂ s.f. (Mold.) Trăsură boierească închisă; caleașcă. *Împăratul au luat pe Dimitrașco-Vodă și l-au ascuns într-o butcă a lui, de cele cu două roate.* NECULCE. *Primblindu-se pe la Prut Cu butca cu patru cai.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: ucr. *hudka*.

Cf. *leagăn*.

BUTE s.f. (Mold., Trans. SE) Butucul roșii. A: *Cum este osiia neunsă în butca roșii uscate.* CANTEMIR, IST. C: *Pământul . . . iaste depărtat de certu în toate părțile tocma într-un chip, cum ai zice butea roatei de cătră obeade.* COSM. 1693—1703, 68^r.

Etimologie: lat. *buttis*.

C

CADĂ s.f. (Mold., Ban., Trans. SE) Pulină mare. A: *Din singile a oameni junghiiși au umplut o cadă de singe.* CVL, 168—169. C: *Kadž. Cadus.* AC, 334. *Au făcut în două cade chiselite, iară în a treia cadă mursă de miare. Și au săpat trei puțuri și au băgat într-insele acele trei cade.* IR 1757, 24^r.

Etimologie: sl. *kadž*. Cf. lat. *cadus* (cada), bg., scr. *kada*, magh. *kád*.
Vezi și *cădar*.

Cf. *tocitoare*.

CADIU s.m. (Mold., TR) Judecător de turci. A: *Minti aiave, o, cadiule!* VARLAAM. *Fiind și cadiul de Brăila față.* NCL II, 300. *Și au făcut și cadiu, judecătoriu cetății.* IM, 1754, 79^r; cf. NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Și au făcut și cadiu (judecătoriu) cetății.* IM 1730, 111^r.

Etimologie: tc. *kadı*.

CAHLĂ s.f. (Mold.) Deschizătură prin care iese fumul din horn în tinda sau (direct) în podul casei țărănești. *Atita puteare de fierbinteală și de vapaie ca pre o cahlä izbucnea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr. *kahlja*.

CAIMACAM s.m. 1. (Mold.) Loctiitor de demnitar turc. *Ieșise poruncă de la caimacamul.* M. COSTIN.

2. (Mold., TR) Loctiitor de domn. A: *Și au pus vezirul caimacami în scaun.* PSEUDO-COSTIN, 1^v. *Pre acești doi i-au făcut acel agă... caimacami de au păzit scaunul.* NCL II, 288; cf. PSEUDO-COSTIN, 30^v; NCL II, 289, 290, 293; NECULCE; PSEUDO-MUSTE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Caimacan în locul lui, purtătoriu de grijă tuturor lucrurilor țării.* R. POPESCU.

Variante: *caimacan* (R. POPESCU).

Vezi și *căimăcâmi*, *căimăcâmie*.

Etimologie: tc. *kaymakam*.

CAIMACAN s.m. v. *caimacam*.

CALABALIC s.n. (Mold.) Zarvă, ceartă, demonstrație ostilă. *Pre-cum este obiceiul moldovenilor celor necăjiți să facă calabalcuri domnilor mazili.* NECULCE. *Viața sa își necăjaște în scribe, în năcazuri, în gilcevi, în calabalcuri și în întâmplări nenădăjduite.* ALF., 3^r. *Nemaiputind răbda atita calabalc.* B 1774, 10^v; cf. NECULCE; B 1775, 68^r.

Etimologie: tc. *kalabalık*.

Cf. *dihonie*, *hăbrușag*, *învălușag*, *potcă*, *prigoană*, *vălășag*, *zarvă*, *zavistie*, *zăhăială*; *holcă*, *vreavă*.

CALIC s.m. (Mold.) Olog, paraltic; ciung. *Calicii și orbii și șchiopii și nevolnicii.* VARLAAM.

Vezi și *calici*.

Etimologie: ucr. *kalika*.

CALICI vb. (Mold.) A ologi; a ciunti. *De mini și de picioare îi calicea.*
URECHE. *Stăpînii... calicesc cu bătăi cumplite.* BUCOAVNĂ 1775, 49^v.

Etimologie: *calic* + suf. *-i*; cf. rus. *kalčičiti*.

Vezi și *calic*.

CALO s.m. v. *călău*.

CAMĂNĂ s.f. (Mold.) 1. Unitate de măsură pentru greutatea (a cincea parte dintr-un chintal). *Dzeace mii de camene de galbeni.* VARLAAM. 200 *camine de moron.* URECHE.

2. Impozit. *Camăna și bezmănul cu cepărie ce au fost dind crișmele din toată țara.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: sl. *kamenl*.

CAMENIȚĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Cuptor, sobă. *Ca-nfocată camenița... Pre ei toți îi cutropă.* VCC, 46. *Fornax. Camenyca. Kemenicze.* LEX. MARS., 207; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *kemence*.

Cf. *cămin*.

CANAF s.n. (Mold.) Ciucure. *Cănafe sau săcșori de lastră.* N. COSTIN. *Macatul cu canafuri de mângăritariu.* H 1771, 94^r.

Etimologie: magh. *kanaf*.

CANCIOL s.n. (Ban.) Ulcior, clondir. *Amphora. Kancsol. Korso.* LEX. MARS., 188.

Etimologie: magh. *kánesó*.

Cf. *clondir*.

CAPCANĂ s.f. (Mold.) Cursă. *Picioarele să-mi scoți din căpcană.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: tăt. *kapkan*.

Cf. *clucșă*, *măiestrie*, *pruglă*, *silță*, *zăbroană*.

CAPECHEHAIE s.f. v. *capichehaia*.

CAPICHEHAIA s.f. (Mold., ȚR) Reprezentant al domnilor români pe lângă Poarta Otomană sau pe lângă pașii din cetățile turcești. A: *Tiindu-l Vasilie-Vodă de credință, l-au trimis la Poartă capichihaiie.* M. COSTIN. *Mihaiu-Vodă așeză capichihaiie la Poartă.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Capichehaiaua lui îi scria să vie la vizir.* R. POPESCU; cf. ANON. BRÎNCOV.

Variante: *capechehaie* (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), *capichihaiie* (ANON. BRÎNCOV.; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. *kapr kâhyası*.

CAPICHIHAIE s.f. v. *capichehaia*.

CĂDAR s.m. (Ban.) Dogar. *Kădar. Victor.* AC, 344. *Doliarius. Kadar.* Kadar. LEX. MARS., 201.

Etimologie: *cadă* + suf. *-ar*. Cf. magh. *kádár*.

Vezi și *cadă*.

CĂDI vb. (Mold., Criș.) A tămia. A: *Cădeaste în cruciș.* DM, 32^r. *Mitropolitul... cădeaste înții sfintele icoane.* GHEORGACHI; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; SP, 5^r. C: *Și cădească popii toți.* MOL. 1676¹, 190^v; cf. MOL. 1676², 63^v, 92^r. B: *Să cădești înaintea chivotului.* P, 28^r.

Etimologie: sl. *kaditi*.

Vezi și *cădire*.

CĂDIRE s.f. (Criș.) Tămiiere. *Să-l ingroape cu cădiri și cu lumini aprinse.* MOL. 1695, 44^r.

Etimologie: cădi.

Vezi și cădi.

CĂIMĂCAN s.m. v. caimacam.

CĂIMĂCĂMI vb. (Mold.) A exercita funcția de caimacam. *Au căimăcămîi Lupul vornicul.* N. COSTIN.

Etimologie: caimacam + suf. -i.

Vezi și caimacam, căimăcămie.

CĂIMĂCĂMIE s.f. (Mold.) Locotenentă domnească. *Viind la căimăcămia țării.* N. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: caimacam + suf. -ie.

Vezi și caimacam, căimăcămii.

CĂLĂCI s.n. (Mold., TR) Sabie. A: *Împăratul dede corona și căștan și călăci.* H 1779², 88^v; cf. IM 1754, 141^r; H 1779², 86^r. B: *Trimi-îndu-i împăratul călăci și caștan.* R. POPESCU; cf. IM 1730, 199^v.

Variante: călici (R. POPESCU).

Etimologie: tc. kılıç.

CĂLĂU s.m. (Mold.) Cel care execută pedeapsa cu moartea. A: *Avea un țigan călău, adecă pierzător de oameni.* M. COSTIN. *Moartea-i celor răi calo.* NCCD, 257; cf. NECULCE. // B: *Speculator, calo; gide, hegher.* ST. LEX., 284.

Variante: calo (NCCD, 257; ST. LEX., 284).

Etimologie: țig. kalo.

Cf. gelat, gide, ho her.

CĂLDARĂ s.f. v. căldare.

CĂLDARE s.f. (Mold., Ban., Criș., Trans. N) Cazan. A: *În căldări hierbea-i.* VARLAAM. *Să topască într-o căldare rășină.* DVS, 8^r; cf. DVS, 5^v, 18^v; PSEUDO-COSTIN; AXINTE URICARIUL. C: *Keldaré. Cacabus.* AC, 344. *Ea luo apă cu mina din căldară.* VPV, 125^r; cf. VPV, 124^v; MISC. 1778, 17^v.

Variante: căldară (VPV, 125^r).

Etimologie: lat. caldaria.

CĂLICI s.n. v. călăci.

CĂMIN s.n. 1. (Mold.) Cuptor. *Înfierbintă un cămin să o arunce.* DVS, 6^r; cf. DVS, 3^v, 4^r.

2. (TR, Trans. SV) Vatră. B: *Cuptoare și căminuri se vor surpa.* BIBLIA (1688). C: *Ca argintul care-i pren foc purtat și în chimini l-au curățit.* VCC, 30; cf. PSALT. SEC. XVII, apud TEW.

Variante: chimini (VCC, 30).

Etimologie: sl. kamina, bg. kamin, kamina, rus. kamin, magh. kémény.

Cf. c a m e n i ț ă .

CĂPUT s.n. (Ban., Criș.) Poartă. *Kěput. Porta.* AC, 345. *Și acela căput ațita era de greu, cit abia lu deschidea și lu închidea 20 de bărbați tari.* C 1692, 512^v.

Etimologie: magh. kapu.

CĂRCICA vb. v. crișca.

CĂRICA vb. (Ban.) A învîrți, a suci. *Kerikédz. Roto.* AC, 345.

Etimologie: magh. karikázni.

Vezi și căricat, cărică.

CĂRICAT adj. (Ban.) Învîrtit, sucit. *Kërikat. Rotatus. AC, 345.*

Etimologie: *cărica*.

Vezi și *cărica, cărică*.

CĂRICĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Rotiță. *Kërikë. Rotula. AC, 345. Paszerile kedzuré... ka ceriga. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.*

Variante: *cărigă* (PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW).

Etimologie: magh. *karika*.

Vezi și *cărica, căricat*.

CĂRIGĂ s.f. v. *cărică*.

CĂSAȘ s.m. (Mold.) 1. Om căsătorit. *Nu va putea să despartă căsașii. PRAV.; cf. VARLAAM; M. COSTIN; NCL I, 11. ◇ (Adjectival) Să dea tot omul căsaș cite o sută și cinci părăle. NECULCE.*

2. (Pl.) Persoane care locuiesc într-o casă. *Toată agonisita căsașilor. NCL I, 12; cf. URECHE; CANTEMIR, HR. ◇ (Fig.) Slugilor și căsașilor lui Dumnedzău. VARLAAM.*

Etimologie: *casă* + suf. *-aș*.

CĂTANĂ s.f. (Ban., Trans.) Oștean, soldat. *Ketanë. Miles. AC, 345. Încălecară toți boieri(i) și domni(i) cu catanele. A 1776, 100^v. Du-te cu cătane și... îl sugrumă. OG, 337; cf. LEX. MARS., 228; OG, 378.*

◆ (Mold., TR) Soldat (mercenar) din armata ungară sau austriacă. A: *Racoți i-au dat o samă de nemți ai săi și catane. M. COSTIN; cf. NECULCE.*

B: *Pogoară cătanele nemțești la Rușava. R. POPESCU.*

Etimologie: magh. *katona*.

Vezi și *cătănie*.

CĂTĂNIE s.f. (Ban.) Serviciu militar. *Kětënië. Militia. AC, 346.*

Etimologie: *cătană* + suf. *-ie*.

Vezi și *catană*.

CĂTUR s.m. (Mold.) Fag, stejar, brad sau orice arbore înalt și subțire. *Și toate leamnele cimpului vor sălta cu ramurile lor și în loc de cătur. s-a rădica chiparis. DM, 4^r.*

Etimologie necunoscută. Cf. bg. *katurjam*.

CĂTEL s.m. (Trans. S) Pui de orice animal sălbatic. *Spre cățelul leului și a bălaurului vei călca. PS 1651, 194^r; cf. F 1693, 44^v.*

Etimologie: lat. *catellus*.

Cf. țin c.

CEABIL s.n. v. *ceambur*.

CEABUL s.n. v. *ceambur*.

CEAIR s.n. (Mold.) Izlaz, pășune. *Apoi au luat spre Socola, în șes. la ceir. M. COSTIN. Căii lui Cantemir-Vodă din ceair i-au luat. NECULCE.*

Variante: *ceir(iu)* (M. COSTIN).

Etimologie: tc. *çayır*.

CEAMBUL s.n. v. *ceambur*.

CEAMBUR s.n. (Mold.) Incursiune; hoardă (tătărească). *Au slobozit călărimea ceambur și au prădat orașele săcuilor. URECHE. Tătarii Crimului... de la amîndoi lua daruri să nu le strice țările cu ciamburile lor. NCL I, 43; cf. M. COSTIN; PSEUDO-COSTIN, 13^v; CANTEMIR, HR.; NECULCE; PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-MUSTE.*

Variante: *ceabil, ceabul* (CANTEMIR, HR.), *ceambul* (M. COSTIN; NCL I, 43).

Etimologie: ucr. *čambul*. Cf. pol. *czambul*.

Cf. *poghiaz*.

CEARAP s. m. v. *ciorap*.

CEAUȘ s. m. (Mold., TR) 1. Funcționar inferior al sultanului. A: *Trimișind ceaușii la craiul leșesc*. M. COSTIN. *rădicându-i 4 ceauși ... i-au pus într-o corabie*. IM 1754, 4^r; cf. URECHE; PSEUDO-COSTIN, 14^r; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; GHEORGACHI. B: 4 ceauși. IM. 1730, 7^r.

2. Funcționar inferior în Țările Române. A: [În suita domnească] *Înainte izbășii, ceaușii cu cioianile lor a mină*. GHEORGACHI; cf. M. COSTIN. B: *Cantemir ... întâiu au fost herghelegiu, apoi lefeciu, apoi și ceauș la steagul spătăresc*. R. GRECEANU; cf. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. *çavuş*.

CEBALĂ s. f. (Ban.) Amețală, zăpăceală. *Csēbalē*. AC, 332.

Etimologie: *cebălu*.

Vezi și *cebălu*, *cebăluit*, *cebăluitor*.

Cf. *buiguire* (2).

CEBĂLUI vb. (Ban., Trans. SV) A ameți, a zăpăci. *Csēbeluiesk*. AC, 332. *Ket nu-m mintya csebelujeste*. PSALT. SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *csábulni*.

Vezi și *cebală*, *cebăluit*, *cebăluitor*.

Cf. *buigui* (2), *hămei*.

CEBĂLUIT adj. (Trans. SV) Amețit, zăpăcit. *Povestind Pavel de multe, căbăluit de somn, căzu*. N. TEST. (1648).

Etimologie: *cebălu*.

Vezi și *cebală*, *cebălu*, *cebăluitor*.

Cf. *bezmetic*, *buiguit*² (2), *buiguito*r (2).

CEBĂLUITOR adj. și s. m. (Ban.) (Cel) care provoacă tulburare, zăpăceală. *Csēbēluitor*. AC, 332.

Etimologie: *cebălu* + suf. *-tor*.

Vezi și *cebală*, *cebălu*, *cebăluit*.

CEHLUI vb. v. *cetlui*.

CEHNI vb. (Mold.) A lătra. *Ca ciinele ... pregiur tirgul tot să chehăiască*. DOSOFTEI, PS. *Coteii de cehnit, ogarii de scincit ... amurțisă*. CI, 170.

Variante: *chēhăi* (DOSOFTEI, PS).

Etimologie: magh. *csahni*.

Cf. *brehăi*.

CEIR(IU) s. n. v. *ceair*.

CELAR s. n. (TR) Cămară, magazie. *Klētī. Cămară. Celariu*. MARDARIE, 159. *Nu era ascunsă în celariu, ce sta supt copaciu*. MĂRG. 1691, 22^r; cf. MARDARIE, 182; MĂRG. 1746, 23^r.

Etimologie: lat. *cellarium*.

Cf. *cleat*, *sclip*.

CELARNIC adj. (Ban., Criș.) Înșelător. *Cselarnik, -ē. Fallax*. AC, 332. *Și-i zicea că-i îndrăcit și celarnic și făcătoriu de rău*. C 1692, 517^v. *Iastă lume celarnică*. MISC. SEC. XVII, 4^v; cf. MOL. 1695, 89^v; MISC. SEC. XVII, 2^v. ◇ (Substantival) *Prindeși voi pre acestu celarnic*. MISC. SEC. XVII, 49^v.

Etimologie: scr. *čalarnik*.

Vezi și *celărnicie*.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celuitor, hamiş, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

CELĂRNICIE s. f. (Criș.) Înșelătorie. *Pre el să-lu prinză cu mare celărnicie*. MISC. SEC. XVII, 112^v; cf. MISC. SEC. XVII, 13^v.

Etimologie: *celarnic* + suf. *-ie*.

Vezi și *celarnic*.

Cf. alnicie, aslam, celșag, celuitură, geambașie, hămășag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tâlpijic, tâlpizie.

CELEBIU adj. și s. m. v. *elibiu*.

CELEDNIC s. m. (Mold.) Servitor, argat. *Prinzind limbă de la un celednic leavă cum că sint ca la 500 de oameni*. CRB, 174^r. *Au prins limbă pre un celednic Leah*. NECULCE.

Etimologie: ucr. *čelednik*, rus. *čeljadnik*.

Cf. birîș, poslușnic.

CELȘAG s. n. (Ban.) Înșelăciune. *Gselshag*. *Deceptio, fallacia*. AC, 332.

Etimologie: magh. *esalság*.

Vezi și *celui, celuitor, celuitură, încelui, înceluitor*.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celuitură, geambașie, hămășag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tâlpijic, tâlpizie.

CELUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A înșela. *Cseluiesk*. *Decipio*. Fallo. AC, 332. *L-au înșelat și l-au celuit diavolul pre Adam de au greșit*. MOL. 1695, 32^r. *Să oatămă dragoste frățască și e celuit prietnicul*. CAT. B, 28; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; VCC, 13; MISC. SEC. XVII, 100^v; PSALT. SEC. XVII, apud TEW. *Ce cea moarte tristă rău l-au celuit*. CSOM., 2^v. ♦ (Criș.) A lua prin înșelăciune. *Imblă cu hieleşigul ... de celuiesc de la pecinul*. C 1692, 508^r.

Etimologie: magh. *csálni*.

Vezi și *celșag, celuitor, celuitură, încelui, înceluitor*.

Cf. încelui, opăci, poticăli.

CELUITOR, -TOARE adj. și s. m. și f. (Ban.) Înșelător. *Cseluitor, -ě*. *Deceptor, -trix*. AC, 332.

Etimologie: *celui* + suf. *-tor*.

Vezi și *celșag, celui, celuitură, încelui, înceluitor*.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, hamiş, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

CELUITURĂ s. f. (Ban., Criș.) Înșelăciune. *Cseluitorě*. *Deceptio*. AC, 332. *De celuitura dracului ferește-ne*. MISC. SEC. XVII, 9^r; cf. MISC. SEC. XVII, 24^r, 45^r.

Etimologie: *celui* + suf. *-tură*.

Vezi și *celșag, celui, celuitor, încelui, înceluitor*.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, geambașie, hămășag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tâlpijic, tâlpizie.

CENGHIE s. f. v. *cinghie*.

CEPLAC s. m. (Mold.) Om sărac, golan. *Iară pe Elagasi ... și cu alt ceplac l-au trimes să năzuiescă la cișla hânească*. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. *çiplak*.

Cf. neputincios (1), niștotos, pehnit, sūruman (1).

CERAP s. m. v. *ciorap*.

CERBET s. n. v. șerbet.

***CERCA** vb. (Mold., Trans.) A căuta. A: *Iată, trei bărbați te cercă pre tine.* AP. 1646, 35^r. *Lupul altă soție își cercă.* GI, 97. *A cerca pre cel pierdut.* LET. 1766—1767, 6^v. *Dacă nu-mi crezi, cercă și vei afla.* H 1771, 91^r. *Umblă cercindu-l și nu-l află.* B 1775, 97^r; cf. URECHE; VARLAAM; M. COSTIN; CVL, 166; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; CD, 1698, 29^r, 36^r, 36^v; CI, 169, 176; NCL II, 292, 294; CD, 1770, 36^r; H 1771, 80^v, 86^v, 86^v, 99^v; B^v 1779, 62^r. C: *Stătu Maria la groapă de cerca preacinstitul trupul Sfinții Tale. O, 33^v. Unde mă veți cerca, acolo mă veți afla.* LD, 14^r. *La tine alerg, cercind mntuire.* MCCR, 47; cf. O, 46^v, 55^v; MCCR, 77. // B: *Iată, bărbați trei cercă pre tine.* NT 1703, 103^v. *Mița ... să ne cearce prin găuri.* E ante 1704, 30^v; cf. BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. *circare*.

Vezi și *cercător*.

***CERCĂTOR** s. m. (Mold., Olt.) Căutător. A: *Cercătorii ... întrebându-l de sfintul Dioscorid, răspunse că nu-l știe unde-i.* DOSOFTEI, VS. *Cercătorii tăi încă au lipsit.* H 1771, 99^v. B: *Trimease să caute țara cea făgăduită și porunci cercătorilor să aducă din rodul acelui pământ.* CAZANIE (1642).

Etimologie: *cerca* + suf. *-tor*.

Vezi și *cerca*.

CERCHIE s. f. v. cerepie.

***CERDAC** s. n. 1. (Mold., TR) Foișor. A: *Au apucat in curte cerdacul cel de piatră și s-au orinduit de apărare acolo.* N. COSTIN. *Cerdace ghizdave și frumoase, afară din zid, asupra apii scoase avea.* CANTEMIR, IST. *Așijdere au făcut și cerdacurili cele înalte.* PSEUDO-COSTIN, 27^r. *În mijloc ave un cerdac cu stîlpii minunași de marmură.* H 1771, 100^v; cf. CANTEMIR, IST.; NECULCE; H 1771, 100^v; PSEUDO-E. KOGALNICEANU. B: *Să sui Petru in cerdac să să roage.* AP. 1683, 13^r. *Să-i facem lui dară cerdac.* BIBLIA (1688). *Și-l află pre ciine șazind suit într-un cerdac sus.* E ante 1704, 28^r. // C: *Acela voao va arăta un cerdac.* NT 1648, 60^r. *Era toți ... sus in cerdac, in polată, de să uspăta.* C 1692, 522^r.

2. (Mold.) Construcție făcută deasupra unei cruci sau fintini. *O cruce mare de piatră și cerdac iarăși de piatră deasupra crucii.* NECULCE.

Etimologie: tc. *çardak*.

Vezi și *cerdăcel*, *cerdăcuș*.

***CERDĂCEL** s. n. (TR) 1. Diminutiv al lui *cerdac* (1). *Și făcu un cerdăcel înaintea bisericii, pre patru stîlpi de marmură.* GI, 22^r; cf. GI, 20^v; GAVRIL, NIF.

2. Diminutiv al lui *cerdac* (2). *Și pe tronul cu moaștele au făcut un cerdăcel de piatră și l-au zugrăvit frumos.* GI, 20^v.

Etimologie: *cerdac* + suf. *-el*.

Vezi și *cerdac*, *cerdăcuș*.

Cf. *cerdăcuș*.

***CERDĂCUȘ** s. n. (Mold.) Diminutiv al lui *cerdac* (1). *La toată casa in cetate cite un cerdăcuș de acea materie de marmure se afla.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: *cerdac* + suf. *-uș*.

Vezi și *cerdac*, *cerdăcel*.

Cf. *cerdăcel* (1).

CEREADĂ s. f. v. *circadă*.

CEREPIE s. f. (Mold.) Sfoară roșie folosită de dulgheri spre a trasa linii drepte pe scinduri etc. *Lemnul ... cel strimb, când vor meșterii să-l facă să fie bun ... pun peste dînsul acea unealtă ce-i zic greții canon, ghiunie și pirighel, iară moldovenii îi zic ghiunie, linie și pas și cerepie și alții sfoară.* CA, 89^v; cf. CA, 89^f.

Variante: *cerchie* (CA, 89^f).

Etimologie: tc. *çirpi*.

Cf. *ghiunie*.

CERETEI s. n. (Mold.) Tufiș. *Păștea caii ținindu-i de-a mîna, prin ceritei.* M. COSTIN. *Ciriteaiele scutura și cu picioarele uscate frunze ... suna.* CI, 97.

Etimologie: ucr. (o) *čeret*.

CESCUȚ s. n. (Mold.) Clipă, moment. A: *Prespre un cescuț să-i zică PRAV. Un cescuț, să merg să aduc.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS; NCCD (gl.). // B: *Iară peste un cescuț să-i zică.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: ceas + suf. *-cuț*.

Cf. *mică*.

CEȘME s. f. v. *cișmea*.

CEȘT s. n. (TR) Bucată de prescură. *Meridele sau cesturile celea ce scoate popa la proscomidie.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Din cisturile apostolilor și din cisturile ci să scot pentru oii și pentru morți n-avem poruncă să cuminecăm.* ÎNV. 1702, 17^f.

Variante: *cist* (ÎNV. 1702, 17^f).

Etimologie: bg. *čest*.

CETERĂ s. f. (Mold., Trans. SV) Instrument cu coarde; harfă; vioară. A: *În ceateri și cu glasurile cîntărilor.* DOSOFTEI, PS; cf. DOSOFTEI, VS. C: *Ochii văză cetera.* OG, 390.

Etimologie: lat. *cithera*.

CETLUI vb. (Mold.) 1. A lega strîns. *Fură ... celuiși cu vîrteaje.* DOSOFTEI, VS. *Cu mlădișele vișei și cu circeaiele mlădișelor tare era cezluit.* CI, 100.

2. A strînge capul cuiva cu instrumentul de tortură numit *ceatlă* u. *I-au ars împrejurul capului de le au pirjolit părul cu un hier înhierbîntat; care semn trătește și pînă astăzi în țeara Moldovei și la Maramoruș, de să cezluiesc prejur cap.* URECHE. *Muncindu-i în tot fealiul, pe cărbuni îi puneă, le cezluiă capetele.* PSEUDO-COSTIN, 21^f; cf. NECULCE, apud TEW. ♦ A tunde. *Cezlui.* NCCD (gl.). ♦ A tortura. *Și-l pugorîră ... de pe cruce de-l cezluiră.* DOSOFTEI, VS.

Variante: *cezlui* (URECHE; NCCD), gl. *cezlui* (CI, 100).

Etimologie: magh. *csatolni*.

Vezi și *cezluitură*.

CEZLUITURĂ s. f. (Mold.) Tortură. *Munciți cu foc și sabie ... și cezluituri de domnul Galatiei.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *cezlui* + suf. *-tură*.

Vezi și *cezlui*.

CEZLUI vb. v. *cezlui*.

CHEATVIȘ adj. (Criș., Trans. SE) Plăcut. *Decit acare vișă de oamini era ei mai cheatviși.* C 1695, 517^f; cf. TEMPEA, apud TEW.

Etimologie: magh. *kedves*.

Vezi și *chedve*, *chetvălui*.

CHEDVE s. f. (Trans. SV) Plac, bunăvoință. *Kedva ta szze o döbendeszk.* PSALT. SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **kedv(e)**.

Vezi și *cheatviș*, *chetvölui*.

CHEHAIA s. f. 1. (Mold., TR) Intendent al vizirului sau al unui pașă. A: *Cu știrea chehaiei vizirului.* M. COSTIN. *Au chemat Suleiman chihaiua vezirului.* PSEUDO-COSTIN, 18^v. *S-au schimbă trei veziriși șapte chihaiale.* NECULCE. *Făcînd și chehaia pe Ibraim-Aga.* IM 1754, 2^r; cf. M. COSTIN; AXINTE URICARIUL; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Abdulah-pașa, ce atîncea fusesse chehaia.* ANON. CANTAC. *Ajungînd chehaia vizirului, l-au mazilit pe Antonie-Vodă Ruset.* R. GRECEANU; cf. ANON. CANTAC.; IM 1730, 3^v, 4^r.

2. (Mold.) Subofițer. *Să ieie de tot polcovnicul cite o sută de ruble... și de chihai și de ștegar cite zece.* NECULCE.

Variante: *chehaie* (M. COSTIN; R. GRECEANU), *chiaie* (M. COSTIN). **chihai** s. m. (NECULCE).

Etimologie: tc. **kehaia**.

CHEHAIE s. f. v. *chehaia*.

CHEHAI vb. v. *celni*.

CHELBE s. f. (Mold.) Boală de piele a capului. *Dedesubtul cușmii des șade ascunsă chelbile.* B 1774, 15^r.

Etimologie: cf. lat. *calvia*; *călbează*, *gălbează*.

Vezi și *chelbos*.

CHELBOS adj. (Mold.) Bolnav de chelbe. *Muștele carele să pun pe capul celor chelboși să pun și pe masa împăratului.* B 1774, 37^r.

Etimologie: *chelbe* + suf. *-os*.

Vezi și *chelbe*.

CHEMA vb. (Trans. SV) A striga. *Cu glasul mieu cătră Domnul chemat.* PS. SEC. XVIII, 57^v.

Etimologie: lat. *clamare*.

CHEMULUI vb. (Criș.) A lua în seamă, a băga de seamă. *Zece mii de oameni cădea într-o zi morți de armele lor și nice un fealiu de omu nu chimuluia ... nice pre sine încă nu chimuluia, nice vecinii și prietenii săi.* C 1692; 514^r. ♦ A păzi. *S-ai poști bunăitatea mea și toată marha mea, nu aș eu ține și nu o așu chimului eu de tine, Doamne, toată.* MISC. SEC. XVII, 83^r.

Etimologie: magh. **kémelni**, **kémlelni**.

Cf. a d i n t a.

CHENDEU s. n. (Ban.) Șervet, ștergar. *Mantile. Kengyeu. Kendö.* LEX. MARS., 227.

Etimologie: magh. **kendö**.

CHESEA s. f. (Mold.) Vas (mic) de sticlă, cristal, porțelan, metal etc. *Ave copilul în mină o chesea mare de aur ... și într-însa vin bun.* H 1771, 82^r–82^v; cf. H 1771, 81^v, 82^v; H. 1779², 76^r.

Etimologie: tc. **kâse**.

CHETVĂLUI vb. (Criș.) A plăcea. *Dară amu ție, oame creștine, cum să-ți chetvăluiașcă și să-ți îngăduiașcă păcatele tale?* C 1692, 518^r.

Etimologie: magh. **kedvelni**.

Vezi și *cheatviș*, *chedve*.

CHIABUT s. n. (Mold.) Lădiță. *Întrîndu innuntru, au deschis chiabutul.* H 1771, 99^r.

Etimologie necunoscută.

Cf. sanduc, scatulcă.

CHIAIE s. f. v. chehaia.

CHIHAI s. m. v. chehaia.

CHILĂ¹ s. f. (Mold., TR) Măsură de capacitate. A: *Cumpăra ... făină, chila cite 20 galbini de aur.* N. COSTIN. B: *Se scumpi griul ... cit se vindea chila 12 galbeni de aur.* PAT. 1676, 17^v; cf. PAT. 1676, 175^r.

Etimologie: tc. kile.

CHILĂ² s. f. (Mold.) Hernie. *Avind chilă impunoiată.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. kyla, gr. kile, bg., scr. kila.

CHILJN .adj. și adv. Separat. 1. Adj. (Mold., Criș.) A: *I-au pus turmele chiline Pre moșii în rînd, cum li să vine.* DOSOFTEI, PS. C: *Dumnăzău are oameni chilini de diavolul.* MOL. 1695, 90^v.

2. Adv. (Ban.) *Kilin. Seorsim.* AC, 346. ◇ (Trans. S) Loc. adv. **De chilin** = separat. *Cine de chilin dintru apostoli au surzuit vreo cloambă a Credeului?* PP, 5^r; cf. PP, 39^v; EG (gl.).

Etimologie: magh. külön.

CHINI s. n. v. cămin.

CHINCI s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Comoară, tezaur. *Kincs. The-saurus.* AC, 346. *Aur și argint și chinciu mult.* C 1692, 590^r; cf. VISKI, apud TEW. ◇ Fig. *Din chinciul besearecii arătăm pentru ei facere destul.* PP, 62^r; cf. C 1692, 522^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. kincs.

Cf. h a z n a (1).

CHINDINAR s. n. (Trans. SV) Măsură de greutate. *Și au aflat numai trei chindinare de aur.* İVM, 204^v.

Etimologie: ngr. kentináron.

CHINEZ s. m. (Ban.) Primar, judecător. *Judex. Kiness. Biro.* LEX. MARS., 221.

Etimologie: scr. knez.

Cf. birău, funogiú, jude (2).

CHIPEȘ adj. 1. (Ban.) Convenabil, cumsecade. *Kipish. Conveniens.* AC, 346.

2. (Mold.) Arătos. *Voinici chipeși.* DOSOFTEI, VS. *Asemine unor poame, carele pe dinafară arătoase și chipeșe se arată.* CANTEMIR. *Era ... om mare la trup, cinstiș, chipiș, la minie așezat.* NECULCE. *Ei iaste mai bogat sau ... mai chipeș decit dinsul.* DÍ, 33^r.

Etimologie: magh. képes. Cf. chip.

Cf. cilibiu (2), cinsteș (3), faieș (2), ghizdav.

CHIRIE s. f. (Mold., TR) Sumă plătită în schimbul folosirii temporare a unui lucru. A: *Plata, ce să zice chiria, să plătească indoit.* PRAV. B: *Plata, ce să zice chiria, să-i plătească indoit.* ÎNDREPTAREA LEGII. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu (în) chirie** = (care este dat) pentru folosire temporară în schimbul unei plăți. A: *Va năimi casă în chirie.* PRAV. *Și încă au căutat câteva case cu chirie.* NECULCE. *I-am prins cu chirii un han.* H 1771, 87^v. B: *Acea casă, a fost prinsă cu chirie.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: bg., scr. kirija.

CHIRIGIU s. m. (Mola) Căraș, căruțaș, *Dind intiu domnia acei șasezeci de bani chirigiilor.* NECULCE.

Etimologie: tc. kiraci.

Cf. c o c i ș .

CHISITĂ s. f. (Mold., Ban., Trans. S) (Smocul de păr de la) glezna calului. A: *Și cură singile pină în chișița calului*. IT 1778, 6^v; cf. IT 1778, 10^r; IT SEC. XVIII, 145^v. C: *Kishicză*. AC, 346. *Cura singele oaminilor pină în chișița pre porțile cetăției*. IT 1714, 35^v; cf. IT 1748, 194^r; IT 1779, 174^v.

Etimologie: scr. kičica, bg. kitčica.

CHITEALĂ s. f. (Mold.) Chibzuială, judecată. *Supțire la minte, iscusit la socoteală și întreg la chiteală*. CD 1698, 22^r. *Precum pașii, așe chitealele își muta*. CI, 175; cf. CI, 100, 171; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 26^r.

Etimologie: chiti + suf. -eală.

Vezi și chiti, chitire, chiti¹, chiti², chititură, nechitit, răschiti.

Cf. chitire, chiti², chititură, chiverniseală (1) chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală.

CHITI vb. 1. (Ban.) A împodobi. *Kitesk. Orno. Kitesku-mě. Ornor. AC, 346; cf. LEX. MARS., 232. ♦ (Trans. SV) A aranja, a rîndui. Stelele care l(e)-ai chitit frumos*. VCC, 21; cf. VCC, 18, 42.

2. (Mold.) A gândi, a chibzui, a pune la cale. A: *Nemică trupeaste să nu chitim, nice să ținem*. VARLAAM. *Cu vicșeg chiteaste*. DP, 12^r. *Chitiția preste puțină ... vreme să le vie culesul poamelor*. DOSOFTEI, VS. *Nu va socoti și va chiti precum de demoni ... îi iaste a se feri*. CD 1698, 34^r. *Oi chiti să fac aceea*. B 1774, 35^v; cf. DOSOFTEI, PS; CANTEMIR IST.; CD 1770, 41^v. || B: *Cu dinșii va chiti într-o credință*. PRAV. GOV. *Și cugetam noaptea, cu inima mea, chiteam și se mihnea duhul meu*. BIBLIA (1688).

Etimologie: scr. kititi, bg. kitja.

Vezi și chiteală, chitire, chiti¹, chiti², chititură, nechitit, răschiti.

Cf. răsăjdui, răschiti, sămălui (2).

CHITIRE s. f. (Mold.) Chiteală. *Că toată învățătura și tot lucrul cu osirdie zace spre nevoință și chitirea minții*. ALF., 29^r. ♦ Obiect al meditației, al reflecției. *Precum am îndrăgit învățătura ta, Doamne, toată dzua chitirea mea iaste*. DPRS, 159^r—159^v. ♦ Închipuire, plăsmuire. *Jiganuile însămnează a demonilor și a răutăților chitiri*. CD 1698, 33^r.

Etimologie: chiti.

Vezi și chiteală, chiti, chiti¹, chiti², chititură, nechitit, răschiti.

Cf. chiteală, chiti², chititură, chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală.

CHITIT¹ adj. 1. (Ban.) Împodobit. *Kitit. Ornatus*. AC, 346; cf. LEX. MARS., 232.

2. (Mold.) Chibzuit, isteț, priceput. *Tu ești un om foarte chitit*. B 1774, 36^r.

Etimologie: chiti.

Vezi și chiteală, chiti, chitire, chiti², chititură, nechitit, răschiti.

Cf. hitru (1), ocoș, răsăjduitor, sămăluitor.

CHITIT² s. n. (Mold.) Chiteală. *Să țină cu postul și cu ruga și cu chitit s<(vi)>ntelor scripturi*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: chiti.

Vezi și chiteală, chiti, chitire, chiti¹, chititură, nechitit, răschiti.

Cf. chiteală, chitare, chititură, chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală.

CHITITURĂ s. f. (Mold.) Chiteală. *Că de n-ar hi că leagea ta chititura mea iaste, atunci amu perit aș fi în smerenia mea.* DPSR, 159^f.

Etimologie: chitit + suf. -ură.

Vezi și chiteală, chiti, chitare, chitit¹, chitit², nechitit, răschiti.

Cf. chiteală, chitare, chitit², chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală.

CHIȚORAN s. m. (TR) 1. Șoarece de câmp. *Chițoranul și hamleon și nevăstuița și șopirla și șomcul.* BIBLIA (1688).

2. Cîrțiță. B: *Kroti. Chițoran.* LEX. 1683, 28^f. *Poți să aseămeni minciuna pre chițoran.* FL. D 1700, 51^v. // C: *Poți să asămeni minciuna pre chițoran, carele n-are ochi și pururea merge dedesuptul pămîntului.* FL. D 1764, 34^v.

Etimologie necunoscută.

Cf. guziu, sobol (2), șomic (3).

CHIURECHI s. n. v. curechi.

CHIVERNI vb. (Mold.) A conduce, a guverna. *Iară ca un măiestru chivernitoriu o chiverniți.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: gr. *kyvernó*.

Vezi și chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală, schivernisi.

Cf. chivernisi (1), hătmani, isprăvnici, schivernisi (1).

CHIVERNISEALĂ s. f. 1. (Mold., TR, Trans. SV) Conducere, guvernare, administrare. A: *Tocmit-au boierile mari în sfat, de chiverniseala țării și a pămîntului Moldovei.* URECHE. *Iară a celor înțelepți politici chiverniseală iaste ca nici în frica fricosului să cadză, nici în norocul nărocosului să ispilească.* CI, 173; cf. NCL II, 290; PSEUDO-COSTIN; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE. B: *Te-au luminat Dumnezeu de ai aflat chiverniseala acelor trei pungi.* ANTIM; cf. R. POPESCU; MI-NEIUL (1776). C: *Bogăție multă și fără chiverniseală.* ÎF, 72^f. ♦ (TR) Organizare, aranjament. *Cu nici o chivernisală ostășască nu iaste leasne a lua cetatea.* IR 1755, 23^v; cf. R. POPESCU. ♦ (Mold.) Judecată, chibzuință. *Nu bună socoteală în chivernisala ta pui, ce numai ceale ce spre rău mîrg gindești.* CD 1698, 11^v. *Înțeleapta chivernisala sa.* NCL II, 291; cf. CD 1698, 21^f; CD 1770, 13^f, 24^v.

2. (Mold., TR) Agonisire, subsistență. A: *A ara, a sămăna, vîia a lucra, neguțorie a face, carile toate pentru a omului chiverniseală sint.* CD 1698, 39^f. *Numai pentru chiverniseală slujăscu la frînci.* IM 1754, 6^v; cf. CD 1698, 27^v, 44^v; CI, 170; CD 1770, 32^v, 39^f, 44^v; H 1771, 92^f; BUCOAVNĂ 1775, 61^f. B: *Numai pentru chiverniseală slujăscu la frînci.* IM 1730, 10^v.

Etimologie: chivernis + suf. -eală.

Vezi și chiverni, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală, schivernisi.

Cf. chivernisire; hotnogiē; chiteală, chitare, chitit², chititură, sămăluință, sămăluire (2), schiverniseală; agonisită (1).

CHIVERNISI vb. 1. (Mold., TR, Trans. S) A conduce, a governa, a administra. **A:** *Nevoiesc cu osîrdie să chivernisească țările sale.* M. COSTIN. *Cu mare filosofie lupul viața sa își chiverniseaște.* CI, 98. *Prin adîncul înțelepciunii tale toate le chivernisești.* MOL. 1754—1762, 29^r. *Lăsă la Stocolm un divan de epitropi ca să chivernisească țara lui.* VP, 52^r; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, DIVANUL; PSEUDO-AMIRAS; NECULCE; CANTA. **B:** *Chivernisești și bine oblăduiești.* BIBLIA (1688). *Acela care nu-ș poate chivernisi casa lui nu poate chivernisi pre altul.* FL. D 1700, 40^v; cf. R. POPESCU; MINEIUL (1776). **C:** *Îngerii ... chivernisesc acea după noi erarhie.* IOAN ZOBA, RÎNDUIALA DIACON-STVELOR; cf. IR 1757, 13^r; MCCR, 18. ♦ *A se conduce, a se călăuzi.* **A:** *A te chivernisi la greale vremi nu poți.* M. COSTIN: *Domnul cunoaște gîndurile oamenilor ... cu dumnezeiescul duh nechivernisindu-să.* AR, 36^v; cf. PSEUDO-COSTIN; NECULCE. **B:** *Dumnezeu, după ce a făcut lumea, a orînduit să se chivernisească cu lege.* ANTIM. **C:** *Cel ce se chiverniseaște rău ades să să sfătuiască.* FL. D 1764, 45^v.

2. (Mold.) A aranja, a pune la cale. *A scos tuiurile și corturile afară din Iași ... ca să mai chivernisească lucrul ceva înainte.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS. ♦ *Fig. A face rău cu premeditare.* *Lasă toată treaba asupra mea și eu îl voi chivernisi pe Abul-Casim de și comora ti vom lua și viața, cu meștersug supțire.* H 1771, 97^r. ♦ *A se tocni. Și așa să chivernisea unul cu altul.* CA, 85^r.

3. (Mold., TR) A purta de grijă, a asigura mijloacele de trai. **A:** *Va chivernisi și pe oamenii mortului, că au rămas nechivernisiți.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. *Datoriia nacealnicilor ... ca să chivernisească pentru olinna și folosul cel bun a supușilor lor.* BUCOAVNĂ 1775, 44^v; cf. DOSOFTEI, MOL.; CD 1698, 27^r; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-MUSTE; NECULCE; AR, 4^r; CD 1770, 32^v; BUCOAVNĂ 1775, 43^v; H 1779², 77^v. ◊ (Fig.) *Aferim! aferim! adecă: bine m-ați chivernisit.* AXINTE URICARIUL. **B:** *Nu te rog să-mi chivernisești viața, că am eu cu ce trăi.* ANTIM.

Etimologie: gr. *kyverno*, aor. *kyvernisa*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chiverni*, *hătmani*, *isprăvnici*, *schivernisi*; *rîndălu*.

CHIVERNISIRE s. f. 1. (Mold., TR, Trans. SE) Conducere, guvernare, administrare. **B:** *Avînd domnia pace și liniște, se afla asupra treburilor și chivernisirilor țării.* R. GRECEANU; cf. ANTIM. **C:** *Mai bine este bogătului a avea bogăția sa spre chivernisire decît spre stăpînire.* EG, 108. *Toate crejiile rusești cu bună chivernisire și înțelepciune le-au chivernisit.* IR 1757, 13^r. ♦ *Chibzuință, rațiune.* **A:** *Fietecine cel ce om să numeaște, și cu chivernisirea întregii minți să slujăste ... să socotească.* CD 1698, 42^v; cf. CD 1770, 53^r.

2. (TR) Agonisirea mijloacelor de trai. **B:** *Veniturile de toate părțile, spre chivernisirea și hrana călugărilor.* MINEIUL (1776). ♦ (Mold.) Economisire. **A:** *Ori ca să arati vitejie, ori pentru chivernisire ... névrînd să fie atîția vrăjmasi în casa sa.* VP, 57^v.

Etimologie: *chivernisi*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chiverniseală*; *hotnogie*; *chiteală*, *chitare*, *chitit²*, *chititură*, *sămăluință*, *sămăluire* (2), *schiverniseală*; *agonisită* (1).

CHIVERNISIT adj. (Mold.) Înzestrat cu cele necesare trăirii. *Pe oameni îi iubea și dorea să îi văză chivernisiți.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: *chivernisi*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*; *chivernisitor*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

CHIVERNISITOR s. m. (Mold., Trans. SE) Conducător, cîrmuitor, administrator. A: *Eparh și chivernisitoriu a toată Igriia.* VP, 69^v; cf. CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS; NECULCE; AR, 43^r; VP, 73^r.

◇(Adjectival) *Un bun chivernisitoriu părinte.* CD 1698, 27^r; cf. NECULCE; CD 1770, 24^r. C: *Poate fi vreun chivernisitor, iar nu stăpînitor.* EG, 110.

Etimologie: *chivernisi* + suf. *-tor*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chivernitor*, *hotnog* (2), *ispravnic* (1), *nacealnic*, *povață*.

CHIVERNITOR s. m. (Mold.) Conducător. *Iară ca un măiestru chivernitoriu o chiverniia.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *chiverni* + suf. *-tor*.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *nechivernisit*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

Cf. *chivernisitor*, *hotnog* (2), *ispravnic* (1), *nacealnic*, *povață*.

CIBOTĂ s. f. v. *ciobotă*.

CICILI vb. (Trans. SV) A lustrui, a dichisi. *Din măduha în ea băgată, Facă-și, carii capu cicilesc, Pomadă și sapon de Anglia.* OG, 390.

Etimologie: cf. *cicea*.

CIHODAR(IU) s. m. v. *cihodar*.

CILIBILIC s. n. (Mold.) Gentilețe. *Cunoști tu vreunul ca să fii asămîne ca mine la măriri și la îndurare și la cilibilic?* H 1779^a, 146^v.

Etimologie: tc. *celebilik*.

Vezi și *cilibiu*.

CILIBIU adj. și s. m. (Mold.) 1. Adj. și s. m. Nobil, distins. [Italienii] *sint subțiri, pentru aceea le zic gentilomi; cum zic grecii, celebii.* M. COSTIN. *Cu mare omenire, pentru aceia le dzic gintiloni, cum zic grecii, celebii.* NCL I, 40. O, *ce cilibii și împărătești faptele* B 1774, 10^v.

2. Adj. Fin, grațios. A: *Cu cit ti lua mai mult sama, dită o' aflu mai frumoașă și mai cilibie.* H 1771, 101^r; cf. B 1774, 8^v. // C: *Că te văz că ești cuminte, O, cucoană zulfie, Frumoașă și cilibie.* MISC. 1778, 37^v.

Variante: *celebiu* (M. COSTIN; NCL I, 40; B 1774, 8^v).

Etimologie: tc. *celebi*.

Vezi și *cilibite*.

Cf. *chipeș* (2), *cinsteș* (3), *faieș*, *ghizdav*.

CIMILI vb. (Mold.) A tilcui; a semnifica. *Multe cimileaste această pildă.* VARLAAM.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *cimilitură*.

CIMLITURĂ s. f. (Mold.) Ghicitoare, șaradă. *Din rostul meu voi scoate pille și cimilituri.* DOSOFTEI, PS. *Multe cuvinte și tilcuri filo sofești și cimilituri.* E 1779, 10^v; cf. DOSOFTEI, VS; NCL I, 19.

Variante: **ciumlilitură** (DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS).

Etimologie: **cimlil** + suf. **-tură**.

Cf. **gicitoare**, **gicitură**.

CIMPOIAȘ s. m. (Mold., Criș.) Cîntăreț din cimpoi. A: *Aron-Vodă... nu se sătura de curcărît, de giucat, de cimpoiași*. URECHE. C: *A să veselî și cu cimpoiași și cu alături drăcești*. AA 1778, 9^r.

Etimologie: **cimpol** + suf. **-aș**.

CINGHIASĂ s. f. (ȚR) Cinghie. *Cinghiasă se cheamă muierile care cîntă pe la veselii cu tambura*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **cinghie**.

Vezi și **cinghie**, **cinghireasă**.

Cf. **cinghie**, **cinghircasă**.

CINGHIE s. f. (Mold., ȚR) Cîntăreașă și dansatoare. A: *Veniră cinghii de giucară foarte frumos*. H 1779², 76^r. B: *Mai nainte de ce vor intra cinghiile sau măscăricii care fac glume*. ÎNDREPTAREA LEGII. ◇ (Adjectival) *Urechile care ascultă și îau aminte cu de-adins cîntecele muierilor celor curve și cenghii*. EV, 22; cf. EV, 92.

Variante: **cenghie** (EV., 22).

Etimologie: tc. **çengl**, scr. **çengija**.

Vezi și **cinhiasă**, **cinghireasă**.

Cf. **cinghiasă**, **cinghireasă**.

CINGHIREASĂ s. f. (ȚR) Cinghie. *Cinghirease, jucătoare*. ST. LEX., 273.

Etimologie: v. **cinghle**.

Vezi și **cinghiasă**, **cinghie**.

Cf. **cinghiasă**, **cinghie**.

CINIE¹ s. f. 1. (Mold.) Unealtă. A: *Cindu să vor găsi scări, pre unde s-au suit, sau alte cinii (meșteșugure MUNT.) carele slujesc la descuiat*. PRAV. *Și adusă Esop vulturii și copiii(i) cu toate ciniile*. E 1779, 18^v; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR. // B: *Fieștecare vîntor își gătește șcintele și ciniile meșteșugului său*. ANTIM.

2. (ȚR) Făcătură, vrajă. *Neprestitul acesta... gonind cinia dracului, ieși nevătămat*. MINEIUL 1776).

Etimologie: sl. **člnje** (1); scr. **člnj** (2)

Cf. **sir**; **boboană**, **bobonoșag**.

CINIE² s. f. (Mold.) Decorațiune de faianță. *Au făcut... curțile ceale domnești... casele cele cu cinii, grădini, grajduri*. M. COSTIN; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **člnj**.

CINSTE s. f. În loc. adv. (Ban., Trans. SE) În cînste = zadarnic, gratuit. *Iară puii cunosc pre mumt-sa ceaca ce le-au ouat... iară ceaca ce le-au dlocit ea rămîne numai cu munca tn cînste*. FL. D 1693, 32^v. Do, dono. Dau în cînste. *Ajándékozok*. LEX. MARS., 200.

Etimologie: sl. **čisti**.

Cf. **afetele** (de ~), **har** (în ~), **hieba** (în ~), **ză lud** (în ~).

CINSTEȘ adj. 1. (Mold., Trans. SE) Cînstit, onest. A: *De urmează pre cel cînsteș, cînsteș este, și cine urmează pre cel rău, rău este*. M. COSTIN. *Face la oameni gînduri și înalte priceperi, gingași, cînsteși, îndreptători*. CAL. 1762, 241^v; cf. CANTEMIR, HR. ◇ (Adverbial) *Nu rău și fără socoteală, ce bine și cînsteș este de viețuit*. CANTEMIR, IST. C: *Face la*

oamini mari ginduri și inalte priceperi, gingaș, cinsteș, rinduială mare. CAL. 1733, 27.

2. (Mold.) Demn de respect. *Dzăule cinsteșule*. DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.

3. (Mold.) Arătos, chipeș. *La stat sprinten și cinsteș*. DOSOFTEI, VS. *Antioh-Vodă... era om mare la trup, cinștiș, chipiș, la minte așezat*. NECULCE; cf. N. COSTIN; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: cinste + suf. -eș.

Vezi și *cinsteșie, necinsteș*.

Cf. *pravednic; chipeș (2), cilibiu (2), faieș (2), ghizdav*.

CINSTEȘIE s. f. (Mold.) Omenie, bună-cuviință. *Cinsteșia omenească*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: cinsteș + suf. -ie.

Vezi și *cinsteș, necinsteș*.

CIOBAN s. m. (Mold., TR) Păstor. A: *Ciobanii... pre un cot la pămint lăsați era*. CANTEMIR, IST. *Iar în urma lui îndată au nimerit niște ciobani*. IT 1778, 1^v. ◇ S. comp. *Steaua ciobanului = luceafărul de seară. Steaua care întâiu se arată de cu seară, steaua ciobanului*. CANTEMIR, IST. B: *Acei doi ciobani îl duseră la sălașul lor*. LET. TR, 53^v; cf. LET. TR, 53^r, 54^r. // C: *Iară un cioban îl întrebă: „Unde mergi, lupule, așa tare?”* AA 1773, 135^v.

Etimologie: tc. *çoban*.

CIOBOATĂ s. f. v. *ciobotă*.

CIBOTAR s. m. (Mold.) Cizmar. A: *A petrece în Iopîia la un Simon oarecarele ciobotar*. AP. 1646, 33^r; cf. DOSOFTEI, VS; NECULCE. // C: *Acea vulpe în toate nopțile intra într-un târgu pre fereastra unui ciobotari*. S, 117^v. *Csobotar, Suttor*. AC, 332. B: *Din cite minciuni au rămas, toate... le-au dat ciobotariului și pentru aceasta sint toți meșterii mincinoși, iar mai mult decât toți ciobotarii*. E 1748, 25^f.

Etimologie: *ciobotă* + suf. -ar.

Vezi și *ciobotă*.

CIBOTĂ s. f. (Mold.) Gheată, cizmă. A: *Să fie încălțați cu ciobotele lor*. CRON. 1689, 48^v. *Trăgindu-i cibotele, numai cu călțuni au fost încălțat*. AXINTE URICARIUL; cf. CRON. 1707, 44^v; CRON. 1732, 37^f. // C: *Ciobotă. Calceus*. AC, 332. B: *Sapogi. Cizme, cioboate. Sapogü. Cizmă, cioboată*. LEX., 239^f; cf. LEX. 1683, 13^v, 60^r; LUMINĂ.

Variante: *cibotă* (AXINTE URICARIUL), *cioboată* (LEX., 239^r).

Etimologie: ucr. *çoboty*.

Vezi și *ciobotar*.

CIOCODNIȚĂ s. f. v. *ciocotniță*.

CIOCOTNIȚĂ s. f. 1. (TR, Ban., Trans. SV) Flecar. B: *Șepotnik, ciocotnița, balamut*. ST. LEX., 273. *Șepotnik. Ciocotniță*. LEX. 1683, 83^r. C: *Ciocotnițe iscoditoare grăind cealea ce nu se cade*. N TEST. (1648). *Csokotnicë. Garrulus*. AC, 332.

2. (TR) Defăimător, piriș. *Klevetnikü. Ciocotniță, piriș*. LEX., 110^f.

3. (TR, Trans. SV) Parazit. B: *Pritrapeznik, ciocotnița, lingător, mesar care păzește masa*. ST. LEX., 273. *Cela ce păzește mesele altora, ciocotnița, lingătoriu*. LEX. 1683, 50^v. C: Cf. N TEST. (1648).

Variante: **ciocodniță** (N TEST. 1648).

Etimologie: **ciocoti** + suf. *-niță*.

Vezi și **ciocotniți**.

Cf. *balamut, blojeritor, mozavir, ocarnic* (2).

CIOCOTNIȚI vb. (TR) A' (se) *linguși*. Pentru cel bogat... nu ciocotnițea la el pînă ieri și-l lăudai? MĂRG. 1691, 20^r; cf. MĂRG. 1746, 20^r.

Etimologie: **ciocotniță** + suf. *-i*.

Vezi și **ciocotniță**.

Cf. *a măguli, șutili*.

CIOHDAR s. m. v. **ciohodar**.

CIOHODAR s. m. (Mold., TR) 1. Slugă la un vizir sau la un pașă. A: Rămas-au hanul cu tătarii și pașa numai cu ciohodarii. AXINTE URICARIUL. *Indată au poruncit uezirul acelor doi ciohodari*. H 1771, 97^v; cf. PSEUDO-MUSTE; IM 1754, 10^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779^z, 86^v. B: *Avea lingă dinsul șase ciohodari, iară în cojoace imbrăcați*. IM 1730, 16^r.

2. Slujitor domnesc, lacheu al palatului. A: *L-au pus în caretă domnească cu șase cai și cu ciohodari*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. AXINTE URICARIUL; GHEORGACHI. B: *Să-i lase numai cămăraș și ciohodariu, iar alt grec lingă el nu-i mai trebuie*. ANON. CANTAC.; cf. LEX. 1683, 57^v.

Variante: **ciohodar(iu)** (AXINTE URICARIUL; ANON. CANTAC.), **ciohdar** (AXINTE URICARIUL), **ciuhodar** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779^z, 86^v).

Etimologie: tc. *çuhadar*.

CIORAP s. m. (Mold., TR) Obiect de îmbrăcăminte care acoperă piciorul. A: *Plata păcatului ca despletitura ciorapului fiind*. CANTEMIR, HR. *Răpia cine ce putea... cine cerapi, cine călțuni, cine pălării*. IM 1754, 75^r. B: *Răpiia cine ce putea... cine cearapi, cine călțuni, cine pălării*. IM 1730, 106^r.

Variante: **cearap** (IM 1730, 106^r), **cerap** (IM 1754, 75^r).

Etimologie: tc. *çorap*.

CIORBAGIU s. m. (Mold., TR) Ofițer de ieniceri. A: *Enicer-Aga au strins ciorbagii*. PSEUDO-COSTIN; cf. AXINTE URICARIUL; IM 1754, 71^v. B: *Au tremis Gebegi-Bașa... și pre alți din ciorbagii de au apucat porțile cetății*. IM 1730, 100^v.

Etimologie: tc. *çorbaci*.

CIORDAR s.m. (Ban.) Păzitor de vite. *Csordar. Pastor gregis*. AC, 332.

Etimologie: **ciurdă** + suf. *-ar*.

Vezi și **ciurdă**.

CIORDĂ s.f. v. **ciurdă**.

CIREADĂ s.f. (Mold., TR) Grup de vite cornute mari. A: *Boarii ce pasc ciredzi*. PRAV. *Să făcea ciredzi de boi de negoțu*. NCL II, 298; cf. DOSOFTEI, PS; NECULCE. B: *Cirezile boilor tăi*. BIBLIA (1688); cf. ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ Grup de viețuitoare; ciopor, roi, stol. A: *Cirezi de cerbi și de ciute*. DOSOFTEI, PS. B: *Acealeași vedem intru ceale necuvințătoare, în albini, în cocori și într-alte cirezi ale dobitoacelor*. II 1771, 19^r.

Variante: **cereadă** (ÎNDREPTAREA LEGII; NECULCE).

Etimologie: sl. *črěda*.

Cf. **ciurdă**.

CIST s.n. v. cest.

CIȘME s.f. v. cișmea.

CIȘMEA s.f. (Mold.) Fintină. *Și au făcut și o cișme, adecă fintină, în zidiul bisericii.* PSEUDO-COSTIN, 26^v. *Și îndată au mers la ceșme:* H 1771, 87^r; cf. NECULCE; H 1779², 80^r.

Variante: ceșme (H 1771, 87^r), cișme (PSEUDO-COSTIN, 26; H 1779², 80^r).

Etimologie: tc. ceșme.

CIUBĂR s.n. (Mold., Ban.) Hirdău. A: *Eră acolo cofe de piatră sea-se . . . de încăpea ciubeare cîte două și cîte trei.* DM, 39^r; cf. M. COSTIN; NECULCE, apud TEV. C: *Csubër. AC, 333. Scăphium. Cseber. Csöbör. LEX. MARS., 244. // B: 7 ciubară de vin. LET. 1758, 115^r.*

Etimologie: bg. čebăr. Cf. magh. csöbör.

CIUHODAR s.m. v. ciohodar.

CIUMILITURĂ s.f. v. cimilitură.

CIURDĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Grup de vite cornute mari. *Csordă. Grex. AC, 332. Csorda boilor. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. Am ciurdă de boi. OG, 374.*

Variante: ciordă (AC, 332; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW).

Etimologie: magh. csurda, csorda.

Vezi și ciordar.

Cf. cireadă.

***CÎNDAI** adv. și conj. (Mold.) 1. Adv. Cindva; cumva. A: *Cindai să nu-l him scribit în ceva. VARLAAM. Iaste fratele meu flocos, iară eu sint neatat, cindai să nu mă achipăiască părintele.* DP, 16^v. *Lui Leon i se făcu milă de el și-l trăgea de mină . . . cindai va afla apă să-l adăpe.* MÎNTUIREA PĂCĂTOȘILOR; cf. ȘAPTE TAINÉ; PRAV.; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST. // B: *La urechile celui fără de minte nimica nu zice, ca nu cindai să batjocorească pre cele înțelepte ale tale.* BIBLIA (1688); cf. ÎNDREPTAREA LEGII. C: *Iată, stau înaintea ușii mele și bat, cindai doară va auzi cineva glasul meu.* APOC., 115^r.

2. Conj. Cînd, dacă. A: *Cine știe cindai va-ntoarce și-i va căi?* DOSOFTEI, PARIMIAR; cf. PRAV. // B: *Cindai să (MUNT. cindai doar se) va fi îndemnat fata . . ., atunce silitoriul să nevoiaște numai să o inzestreadze.* PRAV.; cf. BIBLIA (1688).

Etimologie: cînd + -ai.

Vezi și cîndailea.

Cf. cîndailea.

CÎNDAILEA adv. (Mold.) Cumva, poate. *Cîndailea părea-să-va cuiva.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: cîndai + -lea.

Vezi și cîndai.

Cf. cîndai.

CÎNTA vb. (Trans. N) A (se) jeli, a plinge. *Vrednicu-s tăi să mă cînte.* CÎNTECE, 8^r. *Io-s acela care mă cînt și mă izbesc ca frunza ghie vîni.* CÎNTECE, 6^v.

Etimologie: lat. cantare.

Cf. boci, glăsi, olecăi, ruguci¹.

CÎRJOB adj. v. girjob.

CÎȘTIGA vb. (Ban.) A se îngriji. *Këshlig. Procuo [Habeo. Possideo. Solicitus sum]. AC, 345.*

Etimologie: lat. *castigare*.

Vezi și *ciștigă*, *inciștiga*.

Cf. *gîndi*, *inciștiga*.

CIȘTIGĂ s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Grijă. *Spre sine ș-au lăsat surumanul ciștigă sa*. PSALT. (1651). *Cu ciștigă pîriu au scobit*. VCC, 18. *Keshtigë. Sollicitudo*. AC, 345; cf. MOL. 1695, 97^r; MISC. SEC. XVII, 52^v, 60^v, 108^r.

Etimologie: *ciștiga*.

Vezi și *ciștiga*, *inciștiga*.

CLEAT s.n. (ȚR, Ban.) Cămară. B: *Kamara. Celar, cămară, cleat*. LEX. 109^r. C: *Klēt. AC*, 346.

Etimologie: bg. *klēt*. Cf. scr. *klijet*.

Cf. *celar*, *sclip*.

CLEVETĂ s.f. (Mold.) Vorbire de rău. *Clevete, ... fășării, ... zavistii și alte pohte reale*. VARLAAM. *Nici clevetei pricină să dăm*. CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: sl. *kleveta*.

Cf. *balamuție*, *blojeritură*, *blojitură*, *mozavirie*, *ponos*.

CLIC s.n. (ȚR) Chiot de bucurie. *Aud strigare dimineață și clic în amiazăzi*. BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. *klikū*.

Vezi și *clicut*.

Cf. *haslă*.

CLICUI vb. (ȚR) A chiui. *Norodul clicuia cu glas mare*. BIBLIA (1688).

Etimologie: clic + suf. -ui.

Vezi și *clic*.

CLIT s.n. (Mold.) Teanc, vraf. *Și pusără deasupra lui un clit de leamne*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. *kliti*.

CLUCER(IU) s.m. v. *clucer*.

CLONDIR s.n. (Mold., ȚR) Vas de sticlă cu gîtul scurt și strîmt. A: *Băpia cine ce putea ... cine sticle, cine clondire, cine păhare*. IM 1754, 75^v. B: *Lagoica. Plosca. Clondir*. MARDARIE, 169. *Luînd Moisi jumătate de singe, turnă în clondir*. BIBLIA (1688); cf. LEX. 1683, 82^r; IM 1730, 106^r.

Etimologie: ngr. *klontíri*. Cf. bg. *krondir*.

Cf. *canciol*.

CLUCER s.m. (Mold., ȚR) Boier însărcinat cu aprovizionarea curții domnești. A: *Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt, pre miere și pre colacii ce vin de la orașe*. URECHE. *Și Constantin, ce au fost clucer*. PSEUDO-COSTIN, 11^v; cf. GHEORGACHI. B: *Atunci au perit Badea cliucerul Buzescul*. LET. ȚR, 31^v; cf. R. POPESCU; LET. ȚR, 36^v.

Variante: *cliucer(iu)* (LET. ȚR, 31^v, 36^v).

Etimologie: sl. *ključari*.

Cf. *sluger*.

CLUCSĂ s.f. (ȚR, Trans. SV) Cursă. B: *Teneta. Clupse*. MARDARIE, 256. *O păsărea se prinse în clucsă și plîngea*. E, 1717, 173^r; cf. MARDARIE, 252; E 1717, 171^v. C: *Îndată diavolul pusă o clucsă în drum*. FL. D 1764, 46^v.

Variante: *clupsă* (MARDARIE, 252, 256).

Etimologie: bg. *kluksa*. Cf. sãs. *Klux*.

Cf. *capcană*, *măiestrie*, *pruglă*, *silță*, *zăbroană*.

CLUPȘĂ s.f. v. *clucșă*.

COBOC s.n. (Mold.) Pahar mare. *Cuparul le drege cîte un coboc de oin ... boierii ... merg de fac mulțămîtă domnului, bind cîte un pahar de oin din cele mici ... , dar citeodată rînduiește domnul de beau iar cu cobocul*. GHEORGACHI.

Etimologie: ucr. *kubok*.

COCIȘ s.m. (Ban.) Vizitiu, căruțaș. *Kocsish (kocsis)*. *Auriga*. AC, 346. *Auriga. Kocsis. Kocsis*. LEX. MARS., 189.

Etimologie: magh. *kocsis*.

Vezi și *cociși*.

Cf. *chirigiu*.

COCIȘI vb. (Ban.) A face slujba de vizitiu. *Kocsishesk. Aurigam ago*. AC, 346.

Etimologie: *cociș* + suf. *-i*.

Vezi și *cociș*.

CODRU s.m. (Mold., Ban., Trans. SV) Munte. A: *Pre cimpi și pre codri*. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS C: *Kodru. Munte. Peduré*. AC, 342. *Și naltele codrilor ale lui sint*. PS. SEC. XVIII, 47^r.

Etimologie: lat. *quodrum.

COLB s.n. (Mold.) Praf. *Să scuture bine colbul din hainele lui*. B 1774, 15^v.

Etimologie necunoscută.

COLCER s.m. (Ban.) Chelar. *Kulcsér. Claviger*. AC, 348; cf. LEX. MARS., 195. ◆ (Trans. SV) Flăcău însărcinat cu paza proviziilor în timpul unor sărbători. *Grumazu îl las să bea cine-i colceriu*. OG, 390.

Variante: *culcer* (AC, 348).

Etimologie: magh. *kulesár*.

COLDUN s.m. (Mold.) Cerșetor. *Coldunii (cei ce să lasă păroși și să fac ca cum ar fi nebuni)*. BUCOAVNĂ 1775, 34^r.

Etimologie: *coldan* + *colduș*.

Vezi și *colduș*, *colduși*, *coldușie*.

Cf. *colduș*.

COLDUȘ s.m. (Ban., Trans. SV) Cerșetor. *Kuldush. Mendicus*. AC, 348. *Dară colduși? Și ei, de multe ori, nu cer cu dreptul milostenia*. PP, 85^v.

Etimologie: magh. *koldus*.

Vezi și *coldun*, *colduși*, *coldușie*.

Cf. *coldun*.

COLDUȘI vb. (Ban., Trans. SV) A cerși. *Care pentru frig, fiind lea-neș, nu ară, colduși-va la secerat, ci nimic nu va afla*. CS, 45^v. *Kulduiesk. Mendico*. AC, 348; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: *culdui* (AC, 348; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW).

Etimologie: *colduș* + suf. *-i*.

Vezi și *coldun*, *colduș*, *coldușie*.

COLDUȘIE s.f. (Trans. SV) Cerșetorie. *Cărare indreptătoare spre coldușie*. CS, 45^v.

Etimologie: *colduș* + suf. *-ie*.

Vezi și *coldun*, *colduș*, *colduși*.

COLUMN s.m. v. **colun**.

COLUN s.m. (Mold., ȚR) Măgar sălbatic. A: *Colunii, cind li-i scate, tu-i adăpi*. DOSOFTEI, PS. *Și acolo va fi veselii pasărilor și sălașul columnilor*. ANT., 72^r; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR. B: *Onagry, coluni*. ST. LEX., 274. *Adăpa-vor toate fiarale cimpului, priimi-vor colunii la setea lor*. BIBLIA (1688).

Variante: **column** (ANT., 72^r).

Etimologie: sl. **kolunū**.

COMIS s.m. (Mold., ȚR) Boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domnești. A: *Comisul cel mare*. PSEUDO-COSTIN, 3^r. *Manolachie Hrisoverghi comisul*. NCL II, 292; cf. URECHE. B: *Golescul, marele comis*. R. GRECEANU. *Vintilă comisul*. LET. ȚR, 29^r; cf. LET. ȚR, 35^v.

Etimologie: sl. **komisū**.

Vezi și **comisoaie**, **comișel**.

COMISOAIE s.f. (Mold.) Soția comisului. *Apoi au dat rind giupineselor, de la logofeteasa cea mare pînă la comisoaie*. GHEORGACHI.

Etimologie: **comis** + suf. **-oaie**.

Vezi și **comis**, **comișel**.

COMIȘEL s.m. (Mold., ȚR) Servitor la grajdurile domnești. A: *Și îmbrăcînd pașa pre doi comișei de a grajdului în haine scumpe . . . i-au trimis*. N. COSTIN. *Și-l hrăniia acolo și numai comișulul (1) intra la dinsul*. A 1756. 5^r; cf. GHEORGACHI; H 1779², 102^r. B: *Își lega chica de coadă-i și-l bătea comișălul cit putea*. R. POPESCU.

Etimologie: **comis** + suf. **-el**.

Vezi și **comis**, **comisoaie**.

COMÎND s.n. (Mold., Ban., Criș.) Pomană. A: *O babă săracă ce torcea în furcă să-și agonisească hrana și comîndul său*. CANTA. C: *Să face a treia zi cumînd și alămojnă după cel mort*. MOL. 1695. 46^r. *Kumënd. Exsequiae*. AC, 348; cf. MOL. 1676¹. 149^r; MOL. 1695, 80^v.

Etimologie: **comînda**.

Vezi și **comînda**, **comîndare**.

Cf. **alămojnă**, **comîndare** (2), **paos** (2).

COMÎNDA vb. (Trans. SV) A aduce jertfă. *Cu voia cumînd fie*. PS. SEC. XVIII, 37^r.

Etimologie: lat. ***commandare**.

Vezi și **comînd**, **comîndare**.

Cf. **pominoci**.

COMÎNDARE s.f. 1. (Trans. SV) Jertfă. *Că s-ai orut orea comîndarea da-o-vreanu. Toate arsele nu dulce-vruși. Comîndarea zeului*. PS. SEC. XVIII, 36^v.

2. (Criș.) Pomană. *Iară după moarte . . . să le faci cumîndări și prescuri*. C 1692. 503^v; cf. MOL. 1695, 78^r.

Etimologie: **comînda**.

Vezi și **comînd**, **comînda**.

Cf. **pominoc**, **alămojnă**, **comînd**, **paos** (2).

COMOARĂ s.f. (Trans. SV) Vizuină. *Ca schîmenul ce iaste de lă-suiesti în comoara sa*. PS. SEC. XVIII, 32^v.

Etimologie: sl. **komora**.

Cf. **covru**, **mișină**, **peșteră**.

CONAC s.n. 1. (Mold., TR, Ban.) Popas. A: *Cu al doilea conac, au stat la Podul Înalt, spre Birlad.* CLM, 125^v. *La toate conacele mulțimea de țărani și de slujitori îi ieșia înainte.* NCL II, 292. *Au purces veziriul de la Stife cu toate oștile, făcând doao conace.* IM 1754, 144^t; cf. M. COSTIN; PSEUDO-AMIRAS; IM 1754, 144^v; H 1779°, 74^v. B: *Despre rinduiala conacelor.* R. GRECEANU. *Au purces veziriul de la Stife cu toate oștile, făcând doao conace.* IM. 1730, 203^v; cf. NEAGOE; R. POPESCU; IM 1730, 204^f. C: *Konak.* AC, 347. || *Să gătească conac, că vine Darie cu putearea lui.* A 1776, 93^v.

2. (Mold.) Distanța de la un popas la altul. *Spun să-l fi petrecut un conac singur Despot-Vodă.* N. COSTIN.

Etimologie: tc. *konak*.

Vezi și *conăci*.

Cf. *oturac*.

CONĂCI vb. (Mold., TR) A face popas. A: *Kemeni Ianoș au conăcit acolo cu oastea lui.* PSEUDO-AMIRAS. *Purcegind de la Corinthos, au conăcit la Curteza.* IM 1754, 79^t; cf. IM 1754, 143^t, 144^t; GHEORGACHI; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Conăcind pentru odihna namie-zii.* R. POPESCU. *Și au conăcit cu toată ordiia.* IM 1730, 202^v.

Etimologie: *conac* + suf. -i.

Vezi și *conac*.

CONDEI s.n. (Mold., TR) Instrument de scris. A: *Eu de la inimă te mărturisesc cu condeiuul meu.* VARLAAM. *Le trec cu condeiuul nostru pentru zăbaca.* NCL I, 39. *Și altul încă, pre carile treacă-l condeiuul meu.* PSEUDO-COSTIN, 30^t; cf. DOSOFTEI, PS; CANTEMIR, HR. B: *Trăști. Trestie. Condeiu.* MARDARIE, 259. *Cu condeiu de fier și de plumb sau în pietri or săpa.* BIBLIA (1688). ♦ (Mold.) Paragraf al unei condicii de socoteli. *Se mira boierii . . . cînd se citea anume condeile, de cele ce i-au dat pentru domnia nouă.* AXINTE URICARIUL.

Etimologie: ngr. *kondili*.

CONIHA s.f. (Ban.) Bucătărie. *Culina. Konyha. Konyha.* oLEX. MARS., 197.

Etimologie: magh. *konyha*.

Cf. magherniță.

COPAIE s.f. (Ban.) Albie. *Copanyč.* AC, 347.

Etimologie: bg., scr. *kopanja*.

Cf. *covată*.

COPAR(IU) s.m. v. *eupar*.

COPÎRȘEU s.n. (Ban.) Sicriu. *Koperșeuł. Tumba. Sepulchrum.* AC, 356.

Etimologie: magh. *koporsó*.

Cf. *coșciug* (2), *ladă*.

COPOS adj. (Trans. SV) Chel. *Păru-l las la cei copoși deasupra de frunte.* OG, 390.

Etimologie: magh. *kopasz*.

Cf. *pleșuv*, *tîrcav*.

CORFĂ s.f. (Ban.) Coș, paner. *Corbis. Korfa. Kossár.* LEX. MARS., 197.

Etimologie: săs. *Korf*.

Cf. *coșciug* (1), *zimbil*.

CORN s.n. (Mold.) (Fig.) Însemn al puterii, al biruinței. A: *Dumnezeu ce-mi este corn de mintuință.* DOSOFTEI, PS. *Ca un mare corn al credincioșilor s-au înălțat pre cruce fiulul tău.* AR, 75^t. *Cela ce-ai înălțat*

cornul credincioșilor. SP, 16^r; cf. PSEUDO-COSTIN. // B: Ai înălțat cornul credincioșilor. MINEIUL (1776).

Etimologie: lat. cornu.

CORȘAG s.n. (Trans. SV) Diaree. *De corșag*. PL, 145^r.

Etimologie: magh. kórság.

COSTIȘ adv. (Mold., Ban.) Înclinat, pieziș. A: Din fundul groapei un girliciu strimpt pină în fața pământului costiș scotea. CANTEMIR, 1ST. C: *Kostish. Per latus. Ad latus*. AC, 347.

Etimologie: coastă + suf. -iș.

Vezi și costișă.

Cf. horțiș.

COSTIȘĂ s.f. (Mold.) Pantă abruptă. *Mearsă, luind costișa muntelui, la un sat*. DOSOFTEI, VS. *Era cuprinsă toată costișa pină pre subpt pădure*. NECULCE; cf. M. COSTIN.

Etimologie: coastă + suf. -ișă.

Vezi și costiș.

COȘCIUG s.n. 1. (Mold.) Coș. *Adormi pre coșciugul cu smochine*. DOSOFTEI, VS; cf. NCCD (gl.).

2. (TR) Sicriu. B: *Luară trupul de-l băgară într-un coșciug*. NB, 184. *Și pui acoperământul deasupra coșciugului*. MARG. 1691, 25^v. *Și deaca-l văzu beat, îl băgă într-un coșciug*. E 1717, 177^v; cf. NB; 201, 202; GI, 17^r; MARG. 1746, 27^v. // A: *Iară ei avea un secrei... umplut de alte lucruri, cit să se îngreiază ca și de un om... „Să nu vă ispitiți a face cinste coșciugului acestuia plin cu fin“*. MP 1691, 18^r; cf. MP: 1691, 18^r. C: *Dară coșciugul monarhului au fost larg*. ÎMP, 70^r.

3. (Mold.) Burduf. *Pre svinți îi băgară în coșciuge de bou și-i aruncară în mare*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. kovučegŭ, apropiat de coș.

Cf. corfă, zimbil; copirșeu, ladă.

COTIGĂ s.f. (Mold.) Căruță scurtă (cu două roate). *În loc de case, cotigă poartă*. URECHE. *Fără sape, fără hîrlețe, fără lopeți, fără cotige*. VP, 65^r; cf. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: ucr. kotyha.

COVACI s.m. (Ban., Trans. SV) Fierar. C: *Kovács. Faber. Ferrarus*. LEX. MARS., 204, 205. *Și chemă maistori covaci, croitori*. A 1776, 104^v. // B: *Meșteri de lemn și covaci de aramă*. IT 1766, 11^r.

Etimologie: magh. kovács, sl. kovači.

COVATĂ s.f. (Mold.) Albie. *Timpă custură băbască și numai de covăți răzătoare*. CANTEMIR, HR. *Covată care frământă pine într-însa*. B 1774, 22^v.

Etimologie: tc. kavata (dial. kovata).

Cf. covaie.

COVRU s.n. (Mold.) Gaură în pământ servind drept adăpost; viuină. *Un prieten implintasă un migdal lingă covrul lui*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. rus. krov.

Cf. comoară, mișină, peșteră.

CREDE vb. (Mold.) A preda, a încredința. *Mai cu credință iaste cuiva trupul fără vas oceanului a-și crede decit norocul*. CI, 97. *Marginea împărăției și hotarul cel mai în fruntea a tuturor tătarilor în mină străină nu-l putea crede*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: lat. credere.

CREDINȚA vb. (Trans. SV) A logodi. *Eu o am credințat*. OG, 375.

Etimologie: credință. + suf. -a.

Vezi și *Incredinți*.

Cf. *incredinți, jurui* (1).

CRIJAC s.m. (Mold.) Cruciat; cavaler din ordinul crucii. *Au poftit ulul [leșesc] pre Alexandru-Vodă ca să-i trimită ajutor împotriva crișilor la prusi*. URECHE. *Ocirmuitorul crișacilor*. M. COSTIN.

Etimologie: pol. *krzyzak*, ucr. *križak*.

CRIJMĂ s.f. (Mold., Trans. SV) Unguent folosit la botez. A: *Sannul, plndza, crijma*. DOSOFTEI, MOL. C: *Să ung în botez cu uloiu în ept și în grumaz, cu crișmă în creștet*. PP, 101^v.

Variante: *crișmă* (PP, 101^v).

Etimologie: sl. *križma*.

Cf. scr. ucr. *kryžma*.

CRİȘMĂ s.f.v. *crijma*.

CRÎNG s.n. (Mold.) Ciclu, curs. *Cu 4 vremi crîngul anului l-ai înunat*. DM, 12^r; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ Soartă, destin. *Crîng*. NCCD (1.). ♦ (Trans. SV) Direcție (de urmat). *Botezul și cina Domnului... ebuiaște să le slujim, și isprava și folosul lor trebuiteste să le spunem și în crînguri ale credinței drepte*. PSALTIRE (1651).

Etimologie: sl. *kręg*.

CRÎȘCA vb. (Ban., Trans. SV) A scrișni, a trosni. *Kërskedz. Strico*. AC, 345. *Iară Diavolul... deade a plînge și Iadul a crișca*. IB, 42^v.

Variante: *cârlca* (AC, 345).

Etimologie: formație onomatopeică.

Vezi și *scrșcătură, scrșca, scrișcare*.

Cf. *scrișca*.

CUCĂ s.f. (Mold., TR) Căciulă dată de sultan domnului la urcarea pe tron. A: *Nicolae-Vodă... au luat și cuca, după obicei, de la împărăție*. JCL II, 290; cf. CANTEMIR, IST.; GHEORGACHI. B: *Au venit în Burești, puindu-iși cuca în cap*. ANON. BRÎNCOV. ♦ (TR) Autoritate (surremă). *Să mă pui mai mare preste dinșii și le voi fi în loc de cucă*. E 1777, 72^v.

Etimologie: tc. *kuka*.

CUCULIU s.n. (Mold., Olt.) Potcap călugăresc. A: *Îl aflai cu haina ruptă... și cuculiul denainte*. DOSOFTEI, VS. B: *Călugărul de-și va epăda cuculiul său*. PRAV. GOV.

Etimologie: gr. *koukouillon*, sl. *kukuli*.

Cf. *potcapoc*.

CULĂ s.f. 1. (Mold., TR) Turn, cupolă. A: *Chioșchiul împăratului... iaste în culă mare împotriva porții saraiului*. IM, 1754, 9^v. B: *Chioșchiul împăratului... este în culă mare împotriva porții saraiului*. IM 1730, 14^v.

2. (TR) Clădire fortificată. *Iară de la Sti Pavel au făcut o culă din temelie, ca să fie de strajă*. GI, 20^r; cf. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. *kula*. Cf. bg., scr. *kula*.

CULCER s.m. v. *colcer*.

CULDUI vb. v. *colduși*.

CUMBARA s.f. 1. (Mold., TR) Bombă, obuz, ghiulea. A: *Poartă la sine bumbarale de cele mici, cu feștilă, de aruncă din mini*. NCL II, 335. *Iară pe cumbaragi-bașa îl inchisease viziriul... pentru o cumbara ce aruncase*. IM 1754, 74^r; cf. PSEUDO-COSTIN; IM 1754, 72^r. B: *Iară pe cumbaragi-bașa îl inchisease viziriul... pentru o cumbara ce aruncase*. IM 1730, 104^r.

2. (Mold.) Mortier. *Moscarii au inceput a bate Orul din puște și din cumbarale.* NECULCE.

Variante: *bumbara* (NCL II, 335).

Etimologie: tc. *kumbara*.

Vezi și *bumbaragiu, cumbaragi-bașă*.

CUMBARAGI-BAȘĂ s.m. (Mold., TR) Comandantul cumbaragiilor.
A: *Pe cumbaragi-bașa îl închisease oiziriul.* IM 1754, 74^r. B: *Mehmet-Aga ce era cumparagi-bașă împărătesc.* R. GRECEANU; cf. IM 1730, 104^r.

Variante: *cumparagi-bașă* (R. GRECEANU).

Etimologie: tc. *kumbaracı-başı*.

Vezi și *bumbaragiu, cumbara*.

CUMPARAGI-BAȘĂ s.m. v. *cumbaragi-bașă*.

CUMPĂT s.n. În loc. adv. (Mold., Olt., Trans. S) Pre sub *cumpăt* = pe ascuns. A: *Deaca se apropie cătră Hristos, pre supt cumpăt tinse cuvînt de grăi.* VARLAAM. L-au scos . . . pre supt cumpăt îmbrăcîndu-l în haine proaste. PSEUDO-MUSTE. B: *Îl trimise pe supt cumpăt la un frate al ei.* GAVRIL, NIF. C: *Strinseră oști pre sub cumpăt de uciseră pre Martisia.* GA, 64^v; cf. NT 1648, 200^v.

Etimologie: lat. *compitum*.

CUMPLECIUNE s.f. v. *cumpliciune*.

CUMPLET s.n. v. *cumplit*².

CUMPLICIUNE s.f. (Mold.) Cruzime; grozăvie. *Cumpliciunea celor nemilostivi.* VARLAAM. A lui *Batie cumpliciune și a tatarilor orăjmășie bărbătește au timpit.* CANTEMIR, HR.

Variante: *cumpleciune* (CANTEMIR; HR.).

Etimologie: *cumpli* + suf. *-ciune*.

Vezi și *cumplit*¹.

Cf. *sirepie*.

CUMPLIT¹ adj. și adv. (Mold.) 1. Adj. Crud; neîndurător; groaznic. A: *Lupi sireapi și cumpliți.* VARLAAM. *Rușine și necinste pizmașii mei să pașă și muștrări cumplete.* DOSOFTEI, PS. *Aceste cumplete oremi a anilor noștri.* M. COSTIN; cf. PRAV.; N. COSTIN; NECULCE. ◇ (Substantival) *Și-au rădicat craiușie pre acel mare cumplit, pre Atila.* N. COSTIN. // B: ÎNDREPTAREA LEGII.

2. Adv. Groaznic. *Cela ce va fura se va certa cumplit.* PRAV.

Etimologie: *cumpli*.

Vezi și *cumpliciune*.

Cf. *fricos, infricat*.

CUMPLIT² s.n. 1. (Mold.) Totalitate. *Cumpletele datoriilor mele.* DOSOFTEI, MOL.

2. (Trans. SV) În expr. *Pină în cumplit* = în veci. *Nu pină în cumplet minieși.* PS. SEC. XVIII, 40^r.

Variante: *cumplet* (PS. SEC. XVIII, 40^r).

Etimologie: *cumpli*.

CUNEALĂ s.f. (Mold.) Iepure de casă. *Au mersu pină la țara cunelilor.* B 1774, 33^v; cf. B 1774, 33^v.

Etimologie: ngr. *kouneli*.

CUNITĂ s.f. (Mold.) Impozit pe vite. *Pogonărit și cunițe, cite opt potronci de oită.* NECULCE. *Grigorie-Vodă au scos cunița cite 50 parale pe oită.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. CANTA.

Etimologie: rus. *kunica*, ucr. *kunicja*.

Cf. *văcărit*.

CUPAR s. m. (Mold.) (Ajutor de) paharnic (uneori insoțit de determinări de tipul *vel*). A: Fiind cupariul cel bătrîn la Tarigrad, au tocmît lucru de domnie pentru Dabița vornic. CRB, 160^v. Vel cupar pune-putcă în două pahară. GHEORGACHI; cf. CRB, 161^r; PSEUDO-MUSTE // B: Dupre aceasta greși cupariul împăratului și pîtariul. CRON. 1687, 21^v; cf. CRON. 1687, 22^r. C: Kupar. AC, 349.

Variante: *copar(iu)* (CRON. 1687, 22^r).

Etimologie: *cupă* + suf. *-ar*.

Vezi și *cupărie*.

Cf. *mescător*, *paharnic*.

CUPĂRIE s. f. (Mold.) Serviciul administrației băuturilor. De seclintea pînă afară din trg..., tot cu căruța cea de cupărie după dînsul. NECULCE.

Etimologie: *cupar* + suf. *-ie*.

Vezi și *cupar*.

CURA vb. 1. (TR, Trans. SV) A curăța (de coajă). B: Și le cură pre dînsule Iacov ... și ... să arăta ... albeața ce au curat împistrită. BIBLIA (1688). Să ici patlagenele și să le curi de coaja lor cea mohorită. GARTE DE BUCATE. C: (Fig.) Toate fărădelegile meale cură. PS. SEC. XVIII, 36^r.

2. (TR) A se dezvinovăți; a se scuza. Toți să cură cu pricinî. BIBLIA (1688). Și muiarea, iar, să cura pre șarpe. ANTIM; cf. MĂRG. 1691. ♦ A absolvi. Curat vei fi de jurămintul acesta. BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. *colare* + *urare*.

Cf. *șuvăi*.

CURECHI s. n. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Varză. A: Rădăcinele curechiului. CANTEMIR, IST. C: Cînd cade ceva spurcat în vasul au cu vin, au cu oloiu ... au (cu) curechiu. MOL. 1676, 63^v. Kurekyu. Caulis. AC, 349. Frunză de curechi acru. PL, 148^r; cf. PL, 150^r.

2. (Mold.; pl.) Verdețuri. N-au mincat nice boburi madzări, adecă legumi, nice verdeși (marg. *chiurechiuri*) ... hiarte la foc. DVS, 68^v.

Variante: *chiurechi* (DVS, 68^v).

Etimologie: lat. *colic(u)lus*.

Cf. *varză*.

CUST s. n. (Mold., Criș.) Viață, durată a vieții. A: Trăgea nădeajde ... de cust mult. VARLAAM. Custul vieții tale să fie 100 de ani. CD 1698, 37^r. cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CD 1698, 16^v, 38^r, 44^r; CD 1770, 19^r, 46^v, 47^r, 55^r. C: Ce-i custul omului de pre această lume? MOL. 1695, 87^v; cf. MOL. 1695, 55^v, 88^r, 88^v, 94^r.

Etimologie: *eusta*.

Vezi și *custa*.

CUSTA vb. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) A trăi, a fi în viață. A: Să custe în mulți ani. VARLAAM. Hainele și veșmintele cite făcea cu-nuse pînă custă. AP. 1646, 32^v. Au custat numai 25 de ani. NCCD, 261; cf. DOSOFTEI, PS; CD 1698, 16^v; CD 1770, 19^r. C: Nime nu poate încăța așa mult, nice custă așa îndelung. SA, 13^r. Iară să vei custă, rob rumanilor vei fi. C 1692, 512^r. Kuszt, kusztî, kuszte. Conservor. Vivo. AC, 349. Unii au custat cite 9 sute de ani. CSOM, 1^v; cf. SA, 2^v, 14^r, 15^r, 41^v—42^r; MOL. 1695, 91^v; MISC. SEC., XVII, 4^v; CSOM., 2^r.

2. (Mold., Trans. SV) A ține în viață. A: *Să ne custe Domnul*. DOSOFTEI, PS. C: *Pină ne va custa milostivul Dumnezeu*. SICRIUL DE AUR.

Etimologie: lat. constare.

Vezi și *cust*.

Cf. *ilui*.

CUȘCĂ s. f. (Mold.) 1. Colivie. *Hrănește o pasăre într-o cușcă*. AXINTE URICARIUL. *Și în cerdac feliuri de feliuri de pasări în cușce*. H 1771, 100^v.

2. Celulă cu gratii. *Prinzind viu pe sultan Baiazit, l-au băgat în cușcă de fier*. N. COSTIN.

Forme gramaticale: pl. *cușce* (H 1771, 100^v).

Etimologie: rus., ucr. *kučka*.

CUTE s. f. (Mold.) Gresie. *Briciu ascuțit pre cute*. DOSOFTEI, PS. *Cușitul pre cute se ascute*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: lat. *cos, costem*.

D

DAVA s. f. (Mold.) Reclamație, proces. *Toate gilcevele și dările țătarilor, cu cite se acolisea ei de moldoveni, unii cerind robi, alții cai, boi și alte nenumărate de tot felul de dava, ... că dările lor nu avea sfârșit.* PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: fc. *dava*.

Cf. *ponoslu*.

DĂNĂOARĂ adv. (Mold.) 1. O singură dată. *Toți minca dănăoară în dzi.* VARLAAM. *Dințoară sau de dăori în săptămână.* DOSOFTEI, VS.

2. Într-o bună zi, la un moment dat. *Dănăoară, șezînd la casa sa supt un smochin.* VARLAAM. *De-ași grăi dănăoară.* DP, 11^v; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ Adv. comp. *Nice dănăoară = niciodată. Porcul nice dănăoară nu poate căota cătri soare.* VARLAAM. *Nice dănăoară n-au fostu giudecătoriu.* NCCD, 260; cf. PRAV.

Etimologie: *de + ună + oară*.

Cf. *șohan*.

DĂRAB s. n. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Bucată. A: *Un ciine duce un dărab de carne în gură.* VARLAAM. C: *Dintr-un dărab face foc, dintr-altul dărab își face Dumnezeu.* CAT. CALV., apud TEW. *Frustrum.* Dărab. Darab. LEX. MARS., 209. ◇ Fig. *În vremea lui Neron ... supt birudalmul lor fiind jidovii un dărab de vreme.* C 1692, 512^f.

Etimologie: magh. *darab*.

Cf. *știuc*.

DECĂSI vb. (Mold.) A se imbulzi. *Doamne, năroadele să decăsesc și te impresoară.* VARLAAM.

Etimologie necunoscută.

Cf. *boți* (2), *înglote* (2).

DEJOSI vb. (Ban.) A se umili, a se degrada. *Desosesku-mă.* AC, 334.

Etimologie: *de + jos + suf. -i*.

DESCOMPĂRA vb. v. *descumpăra*.

DESCUMPĂRA vb. (Ban., Trans. SV) A răscumpăra. *Domnul își va descumpăra robii.* VCC, 32. *Eximo. Descompar. Kiváltok.* LEX. MARS., 203. ◆ (Criș.) A mintui, a absolvi. *Hristos descumpără ceastă lume.* MISC. SEC. XVII, 56^v.

Variante: *descumpăra* (LEX. MARS., 203).

Etimologie: cf. *cumpăra*, *scumpăra*.

DESETINĂ s. f. (Mold.) Impozit de zece la sută din recoltă (de miere). *La vremea desetinii li-au orînduitu de ș-au luat o samă de bani, din im-*

prumuta ce didesc. NCL II, 295. Făcut-au și alt obicei nou ... de-au dat desctină la stupi. NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: bg., scr. desetina.

DESMÎNTĂ s. f. (Trans. SV) Punere la indoială, dubiu. *Au n-ai auzit Cum el au grăit Sfint David proroc Din cea carte sfintă Ce iaste fără desmintă?* CSOM, 4^r.

Etimologie: desmînta.

DETORNĪ vb. (Mold., Ban.) A se întoarce; a se abate. A: (Fig.) *Răii se detorniră-n volnicie largă.* DOSOFTEI, PS. C: *Detornesk.* AC, 334.

Etimologie: lat. detornare.

DIATĂ s. f. (Mold., TR, Trans. SE) Testament. A: *Harta testamentului, adecă carte cu limbă de moarte, ce-i zic diata acum.* DOSOFTEI, VS. *După moartea tătine-meu, după diata lui, am împărțit pârinteasca averi.* H 1779¹, 19^v; cf. NECULCE; B 1774, 58^v, 61^v; B 1775, 108^v, 109^f, 109^v, 110^f, 112^v; B 1779, 68^v. B: *Îți va zice pentru moștenire, pentru diată.* MARG. 1691, 21^r. *Trimite ... să-i zică să facă diate pentru că nu iaste nădeajde de viață.* MC 8^r; cf. ANTIM; MARG. 1746, 22^r; PRAV. COND. (1780). C: *Testament (sau diată)* [titlu]. EUSTATIEVICI.

Etimologie: ngr. diata.

DIBUI vb. 1. (Trans. SV) A găsi după multă căutare. *Și de va dibui apă ca aceea, și rinduiaste vas curat.* ERES., 197^r.

2. (TR) A șinti. *Cu pușcă ghintuită l-au dibuit și l-au lovit în cap.* R. POPESCU.

Etimologie necunoscută.

Vezi și dibuire.

DIBUIRE s. f. (Trans. SV) Rătăcire, orbecăire. (Fig.) *De armeneasca dibuire.* ERES., 197^r.

Etimologie: dibui.

Vezi și dibui.

Cf. rătăcitură.

DIHONIE s. f. (Mold.) Vrajbă, discordie. *Fecul gilcevei și a dihonii(i) a se aștia început.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: ngr. dihónia.

Cf. calabalic, hăbruşag, învăluşag, potcă, pri-goană, vâlăşag, zarvă, zavistie, zăhăială.

DIUG s. n. 1. (Criş.) Cadavru, stîrv. (Fig.) *De diug și de foamete ferește-ne.* MISC. SEC. XVII, 8^v.

2. (Ban.) Miros urit. *Dugh. Foetor.* AC, 335.

Variante: dug (AC, 335).

Etimologie: magh. dög.

Cf. i z.

DIV s. n. (Mold.) Minune, lucru de mirare. // B: *Cazi în divuri ce sint mai multe în Asia.* COSM. 1766, 99^v. ◇ În expr. A fi divă = a fi de mirare. A: *Nu-i divă că la turci vedem obiceiurile acestea, care au fost și la împărăția Rimului.* M. COSTIN. *Ce aceia nu-i divă, că italienii tîrdziu s-au scornit limba den lătiniască.* NCL I, 41. ◇ Loc. adj. În divuri în chipuri = felurit, fel de fel. A: *Iară pre atunci începută a să izvodî armele ceale de războiu în divuri în chipuri.* CRON. 1689, 28^r. *Feal de fealuri de mîncări, în divuri în chipuri de băuturi.* CANTEMIR, IST. // B: *Avut-au această fără mai demult în sine noroade în divuri în chipuri și ades să schimba ca și ungerii, cum stnt gheții, dachii, iazighii.* COSM. 1766, 85^r.

◇ Loc. adv. În divuri în cliipuri = în tot felul. A: *Ispitind în divuri în cliipuri să încapă la domnie*. M. COSTIN; cf. RAFAIL DIN DRAGOMIRNA; CI, 172.

Variante: divă s. f. (M. COSTIN; NCL I, 41).

Etimologie: sl. divo.

Cf. mirac, miraz, șanț.

DIVAN s. n. (Mold., TR) 1. Consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice; stat domnesc. A: *Vornice, dzi celui om să mai iasă la divan*. M. COSTIN. *Făcu un divan, ce să zice o sfātuire de război*. VP, 55^v; cf. NECULCE; VP, 54^f. B: *Iaste obicei de să vă adunaț de-seară în divan și să faceți puțină orație înaintea dōmnului*. ANTIM. *Să se fie condică curată pentru cite să caută și să hotărâsc la divanul domni(i) meale*. PRAV. COND. (1780).

2. Judecală. A: *Giudețele cu mare dreptate și socoteală ... și la multe divanuri cătră vornicii cei de gloată dzicea*. M. COSTIN; cf. NECULCE;

◇ Fig. *Divanul sau gilceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*. CANTEMIR, DIVANUL. B: *Cind veși sădea să judecați la divan*. NEAGOE; cf. PRAV. COND. (1780).

3. Sediul al divanului (1, 2). A: *Divanuri, case, cerdacuri ... anume de această treabă făcute*. M. COSTIN. *Au stricat întâi toate cele vechi: divanurile, spătăria până la pământ*. PSEUDO-MUSTE; cf. NECULCE; GHEORGĂCHI. B: *În divanul cel mare suindu-să în scaunul domnesc au șezut*. R. GRECEANU. *Și-i goni pre ei de la divan*. NT 1703, 111^v; cf. IST. TR.

Etimologie: tc. divan.

DIVĂ s. f. v. div.

DÎRMOI s. n. (Mold.) Ciur mare. *Multe cuvinte ... și în ciur și în dirmoi cernute*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: ngr. drymōni, bg. dārmon.

Vezi și dirmoia.

DÎRMOIA vb. (Mold., TR) A cerne. A: *Dirmoiară și cernură, neghina de griu să aleagă nu putură*. CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Sfaturile greale se zbătea și lucrurile mari se dirmoia*, CANTEMIR, IST. B: *Toate le dirmoniră și le aleseră de neghină și de pleavă*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Variante: dirmoni (ÎNDREPTAREA LEGII).

Etimologie: dirmoi + suf. -a.

Vezi și dirmoi.

DÎRMONI vb. v. dirmoia.

DOGANIE s. f. v. dugheană.

DOICĂ s. f. (TR, Ban., Criș., Trans. SV) Femeie care alăptează în locul mamei. B: *El îngrecă pre doica*. ÎNDREPTAREA LEGII. *Doi-lica. Doică*. LEX., 58^f. *Să-ți aduc o doică să-ți hrănească*. CRON. 1736, 38^v. *Voia-ți iaste să-ți chem ție muiare doică de la jidovi?* ANT. 1766, 296^f; cf. MARDARIE, 133; LEX. 1683, 44^f; BIBLIA (1688); M 1776, 45^f. C: *Cu doică streină de-și va aplecă pruncul ei*. CS, 99^v. *Dojkë. Nutrix*. AC, 335. *Voia ție-e să-ți aduc ô muiare doică?* CRON. ante 1730, 57^f; cf. CS, 76^v, 101^v; M 1704, 83^v; M 1740, 49^v. // A: *Voia-ți iaste să-ți chem ție o muiare doică de la jidovi?* ANT. 1726, 215^f; cf. ANT., 75^f; B 1775, 98^v; H 1779^e, 81^v.

Etimologie: bg. dojka.

Cf. aplecător (1), mamcă.

DRAGOMAN s. m. (Mold., TR, Trans. SV) Tălmaci. **A:** *Căutară dragoman.* A 1756, 12^r. *Pe unii i-au cumpărat dragomanul.* IM 1754, 77^r; cf. M. COSTIN; **AETHIOPICA.** **B:** *Prelogăii. Drăgoman.* MARDARIE, 210. *Dragomanul și cu boiarii rumânești.* IM 1730, 109^r; cf. A 1734, 18^r. **C:** *Căutară dragoman.* A SEC. XVIII^a, 22^v.

Etimologie: ngr. *dragomános*.

Cf. *tergiman*.

DRĂPĂNA vb. (Mold.) A zgiria, a sfișia. *Pre sântul Ammon îl spinzurară și-l drăpănară preste coaste cu chipteni.* DOSOFTEI, VS. *Fu drăpănat* (glosat: strujit) *și didesupt pirjolit de foc.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: bg. *drăpinam*.

Vezi și *drăpănare*.

DRĂPĂNARE s. f. (Mold.) Instrument de tortură, cu care se sfișiea carnea. *L-au strujit cu drăpănări de fier.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *drăpăna*.

Vezi și *drăpăna*.

Cf. *brîncă* (3).

DRIC s. n. (Mold.) Punct central; mijloc. *Au firșitu mănăstirea cea mare în dricul orașului Ieșilor.* M. COSTIN. *Dacă să țieple Italia, în dricul împărăției de lăcuiitori, ... scotea cu sorți căsași de pen orașă și de pen sate și-i muta la alte țări.* NCL I, 46; cf. NCL I, 39. ◇ (Ban.) Loc adj. **De dric** = esențial, important. *Cselé tréy pércz máy de drik a kredincziéy.* BUITUL, apud TEW.

Etimologie: magh. *dérék*.

DUD s. m. (Ol.) Arbore cu fructe comestibile, ale cărui frunze constituie hrana viermilor de mătase. *Cruniție.* *Un lemn ce-l cheamă frăgariu.* Dud. MARDARIE, 290.

Etimologie: tc. *dut*.

Cf. *agud*, *frăgar*.

DUDUI vb. (Ban., Trans. SV) A alunga; a pune pe fugă. *Dudujeszk. Pello.* AC, 335; cf. MCCR, 36. ◇ Fig. *Asuprelele ispitelor tu le dudui și năvala patimilor.* MCCR, 62.

Etimologie: cf. magh. *dogni, dödörögni*.

Vezi și *duduire*.

Cf. *intiri* (1), *pogoni*, *țipa*, *zogoni*.

DUDUIRE s. f. (Trans. SV) Acțiunea de a dudui. *Spre mur și ajutoriu și duduirea celor asupritori.* MCCR, 82.

Etimologie: *dudui*.

Vezi și *dudui*.

DUG s. n. v. *diug*.

DUGHEANĂ s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Prăvălie. **A:** *Va fi furat niscare dugheane* [MUNT. *prăvălii*] *cu negoș.* PRAV. *Mearse într-o dugheană a unui oraci.* L SEC. XVII, 11^r. *Precupia cu dugheane pen țirguri.* NCL II, 298. *Dugheanele era pline de negoș.* H 1778, 113^v; cf. DOSOFTEI. VS; PSEUDO-MUSTE; VP, 63^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1771, 81^r, 87^v, 88^v; BUCOAVNĂ 1775, 53^v; H 1778, 113^v; H 1779¹, 19^v, 47^r, 82^v, 83^r; H 1779², 81^v. **C:** *Fornix. Doganyie.* Bolt. LEX. MARS., 207. *Direage... casale și dugăniile.* C 1729; 366^r// **B:** *Mearse într-o dugheană a unui oraci.* L ante 1693), 31^r. **C:** *Dugheane și ocine.* C 1692, 451^r.

Variante: *doganie* (LEX. MARS., 207; C 1729, 366^r).

Etimologie: tc. *dükkân*. Doganie < scr. *doganja*, magh. *dogány*.
Vezi și *dugheniță*.

Cf. *boltă*, *budă*, *prăvălie*.

DUGHENIȚĂ s. f. (Mold.) Diminutiv al lui *dugheană*. Unde
și unde au rămas cite o *dugheniță*. M. COSTIN.

Etimologie: *dugheană* + suf. *-iță*.

Vezi și *dugheană*.

DUIUM s. n. 1. (Mold., TR) Pradă. A: *Și s-au întors înapoi la țară
așa cu mult plén de robi, ci neputînd leși a duce atita duium pre cale*. M.
COSTIN, apud ȘIO. *S-au întors ... făcînd multă pradă și stricăciune și*
încărcați de duiumuri. AXINTE URICARIUL. *S-au întors tătării cu*
duium și cu robi mulți. PSEUDO-MUSTE, apud ȘIO; cf. N. COSTIN;
NECULCE. B: *Și s-au întors sultanul îndărăt cu duiumuri multe*. IST. TR.

2. (Mold.) Multime (de ostași). *Și da duiumuri multe peste moscali,
cît îi nădușe*. NECULCE.

Etimologie: tc. *doyum*.

DULĂU s. m. (Mold., TR) Ciine mare; zăvod. A: *Să plătească
celuia cu dulăul*. PRAV. *Dulăii mai mult cu mirosul decît cu viderea arată
pre hiară*. NCCD, 252. *Mai de nădejde iaste dulăul deșteptat decît străjeriul
cît însomnorat*. CI, 96. *Iară dulăul sărea și apăra oile*. E 1779, 15^v; cf.
M. COSTIN; NECULCE; NCCD, 308; CI, 97, 170, 173, 174; E 1779,
15^r. B: *Dulăul să culca jos la rădăcina copaciului*. E ante 1704, 28^v;
cf. ÎNDREPTAREA LEGII; E ante 1704, 29^v.

Etimologie: pol. *dołow*.

DUROARE s. f. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Durere, suferință.
A: *Nu băga samă de durori de arsură*. DVS, 18^r. *Cu toate fealiruiile de
durori și de pătîmiri sint îngreuiati*. CD 1698, 38^r. *Cuprînsără-mă durorile
morții*. ANT., 102^r; cf. DVS, 5^v; CD 1698, 38^r; CANTEMIR, IST; CD
1770, 40^v, 47^r. C: *Dolor. Dorore. Faidalom*. LEX. MARS., 201. *Nu e zavist-
nicul fără durori*. FL. D SEC. XVIII¹, 71^v. *Mună-mea ... cu durori
mari și cu plînsu mare pre lume m-au adus*. MISC. SEC. XVII, 82^r. *Pentru
durori de ochi*. MISC. 1778, 15^r; cf. N TEST. (1648); PSALT. 1651;
MISC. SEC. XVII, 79^r, 131^v. // B: *Trimite-va preste el minia urgiei
să vie preste el durori*. BIBLIA (1688).

2. (Ban; pl.) Podagră, reumatism. *Durory. Podagra*. AC, 335.
Podagra. Dörory. Kőszvény. LEX. MARS., 237.

Etimologie: *dolor*.

DUVALM s. m. 1. (Mold., TR) Hergheliegiu. A: *Veni duvalmul
lui Filipu și zisă: „Astă-noapte făcu o iapă un minz foarte minunat”*. A 1756,
4^r; cf. A 1777, 6^r. B: *Mearse duvalmul la Filip*. A 1717, 11^r; cf. A 1734,
7^v.

2. (TR) Armăsar. *Lakina(r)*. *Duvalm*. ST: LEX., 278.

Etimologie necunoscută. Cf. sl. *dvalma*.

Cf. *hergheliegiu*, *stăvar*.

DVORBĂ s. f. (Mold.) 1. Slujbă. *Păharnicul al doiele, după dvorba
păharnicului celui mare, dvorește la masă*. URECHE. *Îi deade dvorba
și crîna orașului Schepsiei*. DVS, 17^v; cf. N. COSTIN. ♦ Oficiere, cele-
brare. *Scaunele boierilor de Moldova din a dreapta domnului de Moldova;
iar din a stînga boierii muntenești ținea dvorba*. M. COSTIN.

2. Serviciu divin. *Și după obiceiul molitvei și după dvorbă intrară
în besecarecă să facă după obiceiul cîntarea vecernii(i)*. PAT. 1685, 12^r;

cf. PAT. 1742, 233^v. ♦ *Meditație religioasă; rugăciune. Cu atita priveghare și dvorbă, trupul ș-au adăvăsit.* DOSOFTEI, VS.

3. *Adunare. Dvorba ingerilor. VARLAAM. Stînd nainte-i în dvorbă toți aleșii și boiarii.* DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. *dvoriba*.

Vezi și *dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor*. Cf. *poslușanie* (2).

DVORBITOR, -TOARE adj. și s. f. (Mold.) 1. Adj. Care slujește. *Postelnic mare, dvorbitor înaintea domnului.* URECHE. ♦ *Supus, smerit. Caută Doamne, asupra dvorbitoriului nărod acestă, și-l îndreaptă la lumina cunoștinții.* DOSOFTEI, VS:

2. S. f. *Ajutor, sprijin. Eu voi fi rugătoare și dvorbitoare către iubitul meu fiu pentru toți creștinii.* VARLAAM. *Că tu ești dvorbitoare creștinilor.* ANT., 99^v.

Etimologie: *dvorbi* + suf. *-tor*.

Vezi și *dvorbă, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor*.

DVOREALĂ s. f. (Mold.) 1. Funcție la curtea domnească. *Tudosei Dubău ... l-au pus iar logofăt mare; fiind om de treabă, era dvoreala după vel-logofăt.* NECULCE.

2. *Adunare, reuniune. La sfintele Paști tot asemenea se păzea rinduiala meselor domnești ... însă fără zvoreala boierilor.* GHEORGACHI.

Variante: *zvoreală* (GHEORGACHI).

Etimologie: *dvori* + suf. *-eală*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor*.

DVOREAN s. m. (Mold.) Curtean. *Slujea la craiul leșesc între dvoreni și avea la craiul leafă.* M. COSTIN. *Trimisă pre părinții miei cu cinste mare și cu mulți petrecători și dvoreani.* DOSOFTEI VS.

Etimologie: sl. *dvorjaninū*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorelnic, dvori, tvorebnic, zvoritor*.

Cf. *dvorelnic, tvorebnic, zvoritor*.

DVORELNIC s. m. (Mold.) Curtean. A: *Venea cu siraguri de dvorelnici și acolo în ospetă și jocuri petrecea cu dinsul.* N. COSTIN. ◇ (Adjectival) *Boierii zvorelnici de mai sus pomeniți ... le poroncește domnul.* GHEORGACHI. // B: *Azarias, fiul lui Natan, preste dvorelnici.* BIBLIA (1688).

Variante: *zvorelnic* (GHEORGACHI).

Etimologie: *dvori* + suf. *-elnic*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvori, tvorebnic, zvoritor*.

Cf. *dvorean, tvorebnic, zvoritor*.

DVORI vb. (Mold., TR) A face slujba de curtean. A: *Păharnicul al doiele ... dvorește la masă.* URECHE. *Vel camaraș ... vin de stau lângă domn ... și zvorind stau pînă ce se isprăvește liturghia.* GHEORGACHI; cf. DOSOFTEI, VS. B: *Înțelegînd de la cei ce dvorîia cum că iaste din Iracîia. MINEIUL* (1776); cf. VARLAAM-IOASAF; MĂRGARITARE (1691). ♦ *A aștepta (slujind) la curtea unui domn sau a unei biserici. A: Un olog și o mută dvorînd la besearica svîntului cu alți mulți pentru isteleania.* DOSOFTEI, VS. *Șidea la masă și vidé niscaiva oameni saraci dvorînd prin ogradă.* NECULCE. B: *Domniia împreună cu fiii lui, cu muierele ceale ce dvorîia lângă ușale cortului.* BIBLIA (1688). ♦ (Mold.,

TR, Trans. SE) A sluji. A: *Roabile toate zvorie la masă înainte noastră.* H 1779^a, 81^r; cf. DOSOFTEI, VS. B: *Oarecare om ... dvoria la așternutul lui Alexandru ... din cei mai de casă slugi.* MINEIUL (1776). C: cf. S, 89^v, 90^r. ♦ (TR) A oficia o slujbă religioasă. *Să sluiți slujbele cortului Domnului și să zvoiți înaintea adunării Domnului.* BIBLIA (1688).

Variante: zvorî (BIBLIA 1688); S, 90^r; GHEORGACHI; H 1779^a, 81^r).

Etimologie: sl. **dvoritî**.

Vezi și *dvorbă*, *dvorbitor*, *dvoreală*, *dvorean*, *dvorelnic*, *tvorebnic*, *zvoritor*.

Cf. *posluși*.

DVORNIC s. m. v. *vornic*.

DVORNICEL s. m. v. *vornicel*.

F

FAI s. n. (Mold.) Înfațișare. *Faiu*. DOSOFTEI, apud TEW.

Etimologie: magh. *faj*.

Vezi și *faieș*.

Cf. *prăvitură*.

FAIDA s. f. (Ban.) Folos. *Fajdă. Utilitas*. AC, 338.

Etimologie: scr. *fajda*.

Cf. *agonisită* (2), *hasnă*.

FAIEȘ adj. (Mold.) I. De soi ales, nobil. *Și atita era mare acel măr și faieș, cit s-ar fi mirat și împăratul*. CRONOGRAF (1760).

2. Arătos, falnic. *Cinsteș și faieșu la față*. DOSOFTEI, VS. *Munții aceia mai nalți decit la noi și mai faieși*. DOSOFTEI, VS. *Fiind împăratul om de fire intru tot și faieși*. N. COSTIN.

Vezi și *fai*.

Etimologie: *fai* + suf. *-eș*.

Cf. *chipeș* (2), *cilibiu*, *cinsteș* (3), *ghizdav*.

FALCĂ s. f. (Mold., Trans. SV) *Obraz*. A: *De te va lovi neștine preste falcă, întoarce-i lui și ceialaltă*. VARLAAM. *Bătut peste falci*. ALF., 9^r. C: *Tu bătuși pre toți pizmașii mei preste falci*. PSALT. (1651).

Etimologie: lat. *falx*.

FARAJ s. m. v. *farīj*.

FAREJ s. m. v. *farīj*.

FARFURIE s. f. (Mold.) 1. Porțelan. *Un păhar ... este de iaspis, ce era în chipul mărmurei albe și a farfuriei*. NĒCULCE.

2. Taler de porțelan. *Bucate minunate pusă în blide de aur curate și în farfuri de China*. H 1779¹, 148^v.

Etimologie: tc. *fağfuri*, ngr. *farfourı*.

FARIJ s. m. (TR) Cal frumos, de lux. B: *Și scoaseră un farej alb cu șauo de mult preș*. A 1717, 38^r. *Edropul este în mare(a) ca și farijul* [scris greșit: *fareolul*], *și este foarte frumos*. FIZIOLOG (1777); cf. A 1734, 22^r. // A: *Și scoaseră un faraj cu șeau de mult preți*. A 1717, 14^v.

Variante: *faraj* (A 1717, 14^v), *farej* (A 1717, 38^r).

Etimologie: sl. *farīži*.

Cf. at, *parip*.

FĂGADĂ s. f. (Mold.) 1. Primire, acceptare. *Dind făgădă rugăto-riului*. DOSOFTEI, PSALTIRE (1680).

2. Promisiune. *Și-mi făgădui acolo făgădă*. DP, 19^v. *Au căutat moscalilor a cere pace ... cu făgădă că vor face toate cererile turcilor*. AXINTE URI-CARIUL; cf. DOSOFTEI, PS; CD 1698, 26^v; CANTEMIR, IST.; VP, 60^r.

Etimologie: *făgădui*.

Vezi și *făgădui*, *făgăduială*.

Cf. făgădaș, făgăduială, juruință, juruire, juruită.

FĂGĂDARIU s. m. (Trans. SV) Circiumar, birtaș. *Cine să iscălește cu mina ti făgădoriu.* OG, 372.

Etimologie: făgădău, după circiumă-circiumar.

Vezi și făgădău.

FĂGĂDAȘ s. n. (Criș., Trans. SV) Promisiune. *Dirept ești și ne-schimbătoriu în făgădașurile tale.* SA, 3^r. *Voiu plini căile mele și făgădașul meu.* MOL. 1688, 235^r. *S-au bizuit în făgădașul tău.* MISC. SEC. XVII, 75^r; cf. AGYAGFALVI; CAT. CALV., apud TEW; N TEST. 648), apud TEW; CS, 4^v; C 1692, 515^v; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 35^v.

Etimologie: magh. fogadás.

Cf. făgadă, făgăduială, juruință, juruire, juruită.

FĂGĂDĂU s. n. (Trans. SV) Circiumă, birt. *Destul a bea și a joca în făgădău.* OG, 372; cf. OG, 390.

Etimologie: magh. fogadó.

Vezi și făgădariu.

FĂGĂDUI vb. (Trans. SV) A primi, a lua în considerație. *Făgăduiaște rugăciunea mea.* PS. SEC. XVIII, 32^r.

Etimologie: magh. fogadni.

Vezi și făgadă, făgăduială.

FĂGĂDUIALĂ s. f. (TR) Promisiune. *Multe featuri de făgăduiale.* BIBLIA (1688). *Călcăm porunca și făgăduiala.* ANTIM; cf. R. POPESCU.

Etimologie: făgădui + suf. -eală.

Vezi și făgadă, făgădui.

Cf. făgadă, făgădaș, juruință, juruire, juruită.

FĂGLU s. m. v. fuglu.

FĂLIE s. f. 1. (Trans. SV) Pompă, splendoare. *Viind Agripa cu Vernichiica cu multă fălie.* N TEST. (1648).

2. (Ban., Trans. SV) Trufie. *Rostul lor grăiaște fălie.* NT. 1648, 201^r. *În fălie nedreptul supără surumanul.* PSALT. (1651). *Făliē. Jactantia.* AC, 338; cf. CĂRARE PRE SCURT.

Etimologie: făli + suf. -ie

Vezi și fălos, făloșie, fălui.

Cf. buieceală, buiecie, buiecitură (1), făloșie, hicimășie, măroșie, zuzie.

FĂLOS adj. 1. (Trans. SV) Pompos, luxos. *Imbrăcăminte nice prea făloase, nice prea proaste să nu fie.* CĂRARE PRE SCURT.

2. (Mold., Ban.) Trufaș, semeț. **A:** *Strimbii urăști și făloșii.* DOSOFTEI, PS. C: *Cei făloși călcără leaga foarte.* MOL. 1725, 120^r.

Etimologie: fală + suf. -os.

Vezi și fălie, făloșie, fălui.

Cf. măros.

FĂLOSIE s. f. (Ban.) Trufie. *Superbia. Falosia. Buszkeség.* LEX. MARS., 247.

Etimologie: fălos + suf. -ie.

Vezi și fălie, fălos, fălui.

Cf. buieceală, buiecie, buiecitură (1), fălie (2), hicimășie, măroșie, zuzie.

FĂLUI vb. (TR) 1. A glorifica, a preamări. *Să laude și să făluiască pre Ziditoriul.* MARGĂRITARE (1746).

2. A se făli. *Nu se făluiescă cel girboș ca cel drept.* BIBLIA (1688).

Etimologie: *fală* + suf. *-ui*.

Vezi și *fălie*, *fălos*, *făloșie*.

Cf. *buieci* (2), *măroși*.

FĂMEAIE s. f. v. *femeie*.

FĂRȘANG s. n. (Trans. SV) Carnaval, cișlegi. *Ii lungă vremea și scurt fărșangul.* OG, 383; cf. OG, 388, 391.

Etimologie: magh. *farsang* (< germ. *Fasching*).

*FĂRTAT s. m. 1. (Olt., Trans. SV) Frate de cruce. B: *Frătatu-tău soru-ta sū nu o ia, nici frate-tău pre sora frătatu-tău sū nu se'ia.* PRAV. GOV. C: *Dracu-i fărțatu-mieu.* OG, 387.

2. (Mold.) Prieten, tovarăș, soț. A: *Era Cantemir fărțat lui Barnovschivodă.* M. COSTIN. // B: *Drug. Soț, fărțat.* ST. LEX., 280. *Firtate, ado-mi și mie.* MINEIUL (1776).

Etimologie: *frate* + suf. *-at*; cf. bg., scr., rus. (po)bratim.

Cf. *bărateș*.

FEARDELĂ s. f. v. *ferdelă*.

FELEALIUI vb. v. *felelui*.

FELEANDREȘ s. n. (Mold.) Stofă fină de Flandra. *Cu haine tot de feleandres, cu nasturi și cu ceapraze de argint.* CLM, 21^v.

Etimologie: cf. pol. *felendysh*, germ. *flandrisch*.

FELELUI vb. v. *felelui*.

FELELUI vb. (Criș., Trans. SE) A răspunde. *Și felelui lui fiidalmul popilor.* MISC. SEC. XVII, 18^v; cf. MISC. SEC. XVII, 14^r, 14^v, 18^r; TI (gl.).

Variante: *fele(a)liui* (MISC. SEC. XVII, 14^v, 18^r).

Etimologie: magh. *felelni*.

FEMEIE s. f. (Mold., Ban., Criș., Trans. S) Familie. A: *Și împărțea pre fămeaie bucate.* AP. 1646, 5^v. C: *Lot, ieși tu și muierea ta și fămeaia ta afară din cetate.* FL. D 1693, 32^r. *Femeye. Familia. Foemina.* AC, 338. *Familia. Nyam, fomea. Nemzetségh.* LEX. MARS., 204. *Intoarne de pre mine minia ta și de pre toată femeia mea.* MISC. SEC. XVII, 103^r; cf. PSALT. (1651). ◇ (Trans. SV) Loc. adj. *De fămeaie = căsătorit. Muierile ceale ce-s de fămeaie și sū leagă cu farmecele drăcești sū n-aibă prunci.* AMD 1759, 61^v.

Variante: *fămeaie* (AP. 1646, 5^v; PSALT. 1651; FL. D 1693, 32^r; AMD, 1759, 61^v), *fomeie* (LEX. MARS., 204).

Etimologie: lat. *familia*.

FERDEL s.n. v. *ferdelă*.

FERDELĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Măsură de capacitate. C: *Măsură di-reaptă font drept, feardelă, cūpă, cot drept sū ții toideauna.* CS, 34^r. *Merteta. Spēnye; ferdel. Vēka.* LEX. MARS., 228. *Ierusalimenii dăruiră pre Alexandru cu 2 ferdele de migdale.* A SEC. XVIII 2, 48^v. // B: *Se scumpi griul . . . cit se vindea chila (mărg. feardela) 12 galbeni de aur.* PAT. 1676, 17^v.

Variante: *feardelă* (CS, 34^r; PAT. 1676, 17^v), *ferdel* (LEX. MARS., 228).

Etimologie: săs. *fyrdel* (= germ. *Viertel*).

FEREDEI s.n. v. *feredeu*.

FEREDEU s.n. (Mold., Ban., Transilvania) 1. Baie. A: *Învăța Maximilian de inherbintară un feredeu și-i băgară întronu.* DVS, 8^v. *Alții întrind în ger și în ghețuș ca și cum ari intra în căldură și în feredeu.* CD 1698, 15^v. *Ades mergea la feredeu pentru sū s(e) ferească de înflături.* NCCD, 339. *Și deasupra cerdacului era un feredeu împărătesc.* H 1771,

100^v; cf. PRAV.; VARLAAM; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN; NECULCE; CD 1770, 18^r; H 1771, 88^v; E 1779, 4^r, 5^r, 10^r, 17^v. C: *Lavacrum. Feredyeu. Fördü.* LEX. MARS., 223. *Thermae. Feredyeu. Fördü.* LEX. MARS., 249. *Și au ieșit muiarea de la feredeu afară.* S, 92^v. *Pasă la feredeu de te spală.* AA SEC. XVIII², 18^v; cf. CAT. CALV., apud TEW; MOL. 1688, 211^v; S, 110^v; A SEC. XVIII², 67^r. ◇ Fig. *Beseareca nu păziți, carea iaste voao feredeu de spălarea păcatelor voastre.* LD, 9^v. || B: *La (m) nębaę, Feredeu.* LEX., 133^r.

2. Îmbăiere. A: *Botezul cheamă-se feredeu de a doaua naștere.* VARLAAM. ◇ Fig. *Pre noi cu feredeu neputreziciunii să ne îmbraci.* ANT., 86^r. C: (Fig.) *Ai trimis partnicilor tăi darul feredeuului Duhului Sfint; același chip de feredeu a bucuriei dumnezeiești dă acum cestora ce și să roagă.* MOL. 1689, 59^v—60^r; MOL. 1725, 177^r—177^v. ◆ Fig. (Mold.) *Bătaie cu vârsare (baie) de singe. Perit-au mulți tătari . . . carii numai cu fuga au scăpat dintr-acei feredeu.* M. COSTIN; cf. PSEUDO-MUSTE.

Variante: *feredei* (AA SEC. XVIII², 18^v).

Etimologie: magh. *feredő*.

Vezi și *feredui*.

FEREDUI vb. (Mold.) A se îmbăia. *Și așe împăratul au mersu cu Abulcastim de s-au fereduit frumos și după ce s-au fereduit au ieșit din feredeu.* H 1771, 100^v.

Etimologie: magh. *feredni*.

Vezi și *feredeu*.

FERICA vb. (Ban., Trans. SV) A socoti pe cineva fericit. C: *Au pomeni-te-voor Ceia carii în moarte Zac în triste gropnite Au ferica-te-voor.* VCC, 15. *Ferik. Laudo. Beatifico.* AC, 339. || A: *Și-n săbor de gloate să-l ridice Și-n seaua de bătrini să-l ferice.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *ferice*.

Vezi și *fericat, fericăciune*.

FERICAT adj. (Ban., Criș., Trans. SV) Fericit. *Fericat omul ca acesta.* VCC, 5. *Cę fericați aceia carii în elu să bizuiesc!* MISC. SEC. XVII, 71^v. *Fericați-s surumanii sufleteste.* CAT. B, 51. *Și fi-veri fericat întru toate muierile.* A SEC. XVIII², 5^r. *Fericați measerii cu sufletul.* PS. SEC. XVIII, 41^r; cf. VCC, 8; AC, 339; PS. SEC. XVIII, 282^v.

Etimologie: *ferica*.

Vezi și *ferica, fericăciune*.

FERICĂCIUNE s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Fericire. *În toate rude-niile după aceea scrie fericăciune celora ce pat scirbe.* NT 1648, 308^v. *Tot omul să viiaze dumnezeiaște de va să moară în fericăciune.* SA, 13^v. *Ferikęcsune. Gloria. Beatitudo.* AC, 339. *Acesta iaste cuvântul depreună a tuturor căzuților afară din fericăciune.* PP, 37^v; cf. CS, VII; SA, 5^v, 26^r; VCC, 21; MISC. SEC. XVII, 55^r; MS. SEC. XVII.

Etimologie: *ferica* + suf. *-ciune*.

Vezi și *ferica, fericat*.

FERIE s.f. (Trans. SV) Măsură de capacitate; vadră. *Doară le vor duce pă dealu cu viile Să poată bea cu ferile.* OG, 390.

Forme gramaticale: pl. *feri* (OG, 390).

Etimologie necunoscută.

FERTALIU s.n. v. *firtal*.

FEȘTELI vb. (Mold.) A murdări. *Ciți il vor lua cu miinile sale, toți să vor feșteli de dinsul.* CES 1754, 118^v. *Haricliia își ocăra obrazul feșteluindu-l cu frecare de pulbere neagră.* I, 9^f.

Variante: feștelui (I, 9²).

Etimologie: feșteală + suf. -i; cf. magh. festeni.

Cf. i m a, m i z g ă i, m u r u i.

FEȘTELUI vb. v. feșteli.

FETE adv. v. afețele.

FICAT s.m. (Mold., TR, Criș., Trans. S) Glandă anexă a tubului digestiv. A: (Fig.) *Măcar că pină la ficiați îi atîngea, intr-acesta chip îi răspunseră.* CANTEMIR, IST. B: *Ficiații lui plini de său.* BIBLIA (1688). *Nepuțința și slăbiciunea ficatului să trage din discrasia sa.* MD², 1^f. ◇ Fig. *Dumnezeu . . . singur ispitește inimile și ficiații și știe toate gîndurile noastre.* EV., 71. C: *Stăpînește pieptu(1) și coastele, hieatul, stîlpul trupului.* CAL. 1733, 12. *Ficiații lui să-i usuci.* MISC. 1778, 23^v; cf. OG. 390; MȘE, 80.

Etimologie: lat. ficatum.

Cf. m a i.

FIRAZEU s.n. (Criș.) Ferăstrău. *Pre Isaiia proroc l-au tăiat cu firazeul.* MOL. 1695, 42^v.

Etimologie: firez + suf. -ău (-eu).

Vezi și firiz.

Cf. firiz.

FIREȘ adj. 1. (Mold.) Natural, firesc. *Toiagul fusese uscat, neavînd nici o clagă hireșe.* DOSOFTEI, VS. *Hireșea sau fireasca a omului alcătuire și hireșea și fireasca a minții plînire.* CD 1698, 33^f; cf. DM, 9^f; CD 1698, 40^f; CI, 95; CANTEMIR, HR. ◇ Fizie, material. *Sfîntul lui trap . . . iaste ferit de risipitura cea fireșe.* DOSOFTEI, VS. ◇ (TR: despre copii) Natural, nelegitim. *Copil hireș.* ÎNDREPTAREA LEGII.

2. (Mold., Criș.) Real. A: *Lupul, cu moartea minciunoasă, hirișă și adevărată prostului armăsariu moarte acmu gătiia.* CI, 100. ◇ (Adverbial). *Pricinile era fireș și pre seurt aceaste.* VP, 53^v; cf. CI, 172; CANTEMIR HR. C: *Căutînd propoveduitoriul spre ineseși cuvîntul cel hereș.* M 1704, 87^f.

3. (Mold., Trans. SE) De (la) origine. A: *Dumitrașco-Vodă Cantacuzino, hireși din grecii cei de frunte a Țarigradului.* PSEUDO-COSTIN. 17^f. C: *Un pămînt al nostru hiriș l-am dat acestui om să-l lucreze.* S, 83^v. || B: (Adverbial) *Nu știm care mai fireș limba-și vor ținea.* C. CANTACUZINO, apud TDRG.

Variante: hereș (M 1704, 87^f).

Etimologie: fire + suf. -eș.

Vezi și hireșie.

Cf. adevăr (2), prisne (2).

FIRIZ s.n. (Ban.) Ferăstrău. *Firiz.* Serra. AC, 339.

Etimologie: magh. fűrész.

Vezi și firazeu.

Cf. firazeu.

FÎNAR s.n. (Mold., Trans. SV) Felinar. A: *Îmblat-au [craiu] toată noaptea cu finare.* N. COSTIN. C: *Iuda . . . veni acolo cu finare și faclii.* NT 1648, 129^f.

Etimologie: ngr. fanári.

FÎRTAL s.n. (Trans. SV) Sfert. *Trei fertalie pe cinci.* MȘE, 94. ♦ *Rată echivalentă un sfert din suma totală. (Fig.) Pentru datoriile care să cucine păcatelor în pedeapsă dreptății dumnezeiești... fac indestul pină la firtalu(1) cel de pe urmă.* CAT., 22.

Variante: fertaliu (MȘE, 94).

Etimologie: magh. fertály.

FLĂMÎNJUNE s.f. (Mold.) Foame mare. *În toate zilele li se adăogea lipsa și flămîngiunea.* URECHE. *În foamete și amărimea flămîngiunii fiind, el le zicea să mîntințe cini.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLĂAM; N. COSTIN.

Etimologie: flămînd + suf. -iune.

Cf. flămînzie.

FLĂMÎNZIE s.f. (TR) Foame mare. *Să chinui citoa cu flămînziia.* MINEIUȚ (1776); cf. R. POPESCU.

Etimologie: flămînd + suf. -ie.

Cf. flămînjune.

FOALE s.m. (Ban., Trans. SV) Abdomen. *Uter. Folye. Has.* LEX. MARS., 252. *De durerea foalelui.* PL, 147^v. *Foalele mieu, care-i sufletul mieu, îl mincați și în pomana mea vă ospătați.* OG, 388.

Etimologie: lat. follis.

FOC s.n. 1. (Trans. SV) Febră cu friguri. *Te-ai atins de soacra lui Pătru și o lăasă pre ea focul și se sculă.* MOL. 1689, 76^v.

2. (Mold.) Un fel de vărsat. *Cuconii noștri sint cuprinși de foc.* PAT. 1742, 229^v.

Etimologie: lat. focus.

FOGLU s.m. v. fuglu.

FOITUI vb. (Criș.) A sugruma. *Și începură a o sugruma ș-a o foitui de grumazi.* C 1692, 515^r.

Etimologie: magh. fojtani.

Cf. înăduși, năduși, sugușa.

FOMEIE s.f. v. femeie.

FOTĂ s.f. (Mold., TR) Șorț. A: *Cînd se face spălare, este obiceiul a se da... mitropolitului o fotă... cu care se împregiură... și un proșon cu care șterge picioarele ucenicilor.* GHEORGACHI. B: *Adu-ți fota de preste tine.* BIBLIA (1688). *Ochii înțelegerii cu zăpăiarea ca o fotă le-gîndu-i.* II 1771, 1^v.

Etimologie: tc. fota.

FOUȘ s.n. (Criș.) Vijelie, rafală. *Ierni reale... și vînturi groaznice și tunete și fulgere cu foc și cu fouașe cu grindine și ploaie cu piatră.* C 1692, 525^r; cf. C 1692, 522^r; MANUSCRIS cca 1750, apud. TEV.

Etimologie: magh. fu(v)ás.

Cf. boare, vicodol.

FRĂGAR s.m. (Olt., Ban.) Dud. B: *Črničie. Un lemn ce-l cheamă frăgariu.* Dud. MĂRDARIE, 290. C: *Frăgar. Morus. Fregar alb. Morus alba. Fregar negru. Morus nigra.* AC, 339.

Etimologie: frag + suf. -ar.

Cf. agud, dud.

FRICOS adj. (Mold., Criș.) Care inspiră frică, A: *De fricos glasul lui, nici a mă opri, nici a mă odihni am putut.* Cl, 96. C: *Că mare-i dumnedz(e)ul nostru . . . și fricos asupra a toți dumnădzăi(i) lor.* MISC. SEC. XVII, 71^v.

Etimologie: frică + suf. -os.

Vezi și *infrica, infricat.*

Cf. *cumplit*¹ (1), *infricat.*

FUGLU s.m. (Criș., Trans. SV) Captiv. *Cum strigă fuglii Din fund de temnișă.* MISC. SEC. XVII, 91^r; cf. MISC. SEC. XVII, 11^r; **VISKI**, în „Dacoromania“, IV (1924—1926), 117. ◇ (Adjectival) *Și ea ride cel slobod de cel fuglu.* MISC. SEC. XVII, 140^r.

Variante: *făglu, foglu* (**VISKI**, în „Dacoromania“, IV (1924—1926), 117).

Etimologie: magh. *fogoly*.

FUNOGIU s.m. (Trans. SE) Primar de sat. *Funogiu.* TI (gl.)

Etimologie: magh. *falnagy*.

Cf. *birău* (2), chinez.

G

GALEȘ s.n. (Ban.) Un fel de pînză. *Galësh. Tella gallica*. AC, 340.

Etimologie: germ. *gallische Leinwand*.

GAZDĂ s.f. (Trans. SV) Stăpîn al unei gospodării, om cu stare. *Părintele să minie pre fiu pentru greșale, gazda pre slugile sale*. PP, 124^v. *Care are plug cu șase boi, acela-i gazdă*. OG, 374.

Etimologie: magh. *gazda*.

Vezi și *găzdac*.

Cf. *găzdac*.

GĂLBENET adj. (Mold.) 1. Palid. *Smad la peliță, cum zicem noi, smolît, gălbeneț*. DOSOFTEI, VS.

2. Blond. *Gălbeneț*. NCCD (gl.)

Etimologie: *galben* + suf. *-eț*.

Cf. *băl*.

GĂLEATĂ s.f. (TR) 1. Căldare. B: *Și scoaseră oroșanii doao mii de găleți de galbeni de aur*. A 1717, 45^v. *Și scoasără oroșanii plocon 1000 de găleate de migdale*. A 1750, 73^v; cf. A 1734, 27^r. // A: *Și scoasără oroșanii 200 de gălăți de galbeni de aur*. A 1777, 17^r.

2. Dijmă în grine. *I-au adus steag de la Poartă și au adus în țară găleata*. ANON. CANTAC.; cf. R. POPESCU.

Etimologie: lat. *galleta*.

Cf. *mescătoare*.

GĂTA vb. (Mold., Trans.) A pregăti. A: *Abātu de-și găta mormîntul de-ngropăciune*. DVS, 23^r. *S-au gătat și ei cu oaste împotriva turcilor*.

PSEUDO-COSTIN, 15^r. *Se gătează de nuntă*. NECULCE; cf. VARLAAM;

PRAV.; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR. C: *Unde vei să gătezi*

ție cina? MISC. SEC. XVII, 14^r. *Și vor găta scaunul de județ*. POGREB.,

110^r. *Și porunci Alexandru să se gate toți de războiu*. A 1776, 117^v; cf.

MISC. SEC. XVII, 2^v; PP, 2^r; IB, 29^r; OG, 383, 391, 392; MCCR, 79.

Etimologie: *gata* + suf. *-a*.

GĂVOZD s. n. (Mold., Criș., Trans. SV) Cui, piron. A: *Încălțăminte*

de her cu găvozd aze. DOSOFTEI, VS; cf. VARLAAM. C: *De nu voi vedea*

în minile lui seamele găvozdelor și să-m pun deagetul meu în ranele

găvozdelor. C 1729, 52^r. *I-am gătat lui găvozde de fier foarte ascuțite*.

IB, 32^v; cf. STR., 36^v.

Etimologie: sl. *gvozdi*.

Vezi și *găvozdi, găvozdire*.

Cf. *toldău*.

GĂVOZDI vb. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) A bate în cuie.

A: *Nu-l găvozdîră, ce-l lăsară slobod*. VARLAAM. *Se deade de-l prinset . . .*,

de-l găvozdîi și-l uciset. AP. 1646, 3^v; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI.

VS. C: *Pe cruce de lemn găvozdîră-lu.* MOL. 1676¹, 185^v. *Pre tine carele ai vrut a te găvozdi ... te căuîăm.* M 1704, 21^v. *Cu voia se găvozdi.* O, 34^r; cf. MOL. 1676¹, 186^v; MOL. 1688, 220^v, 221^v; MOL. 1689, 80^r; O, 34^r; STR., 27^r, 31^r. // B: *Şi la cruce l-au găvozdit.* MP 1699, 122^r; cf. MP 1699, 122^v.

Etimologie: sl. *gvozdiiti*.

Vezi şi *găvozd*, *găvozdire*.

GĂVOZDIRE s. f. (Mold.) Țintuire. (Fig.) A: *Plînsul iaste o îndemnare şi strămurare de aur sufletului, goală de toată găvozdirea şi iubirea lucrurilor celor pămînteşti.* L SEC. XVII, 72^v—73^r. // B: *Goală şi despărţită de toată găvozdirea şi iubirea lucrurilor pămînteşti.* L ante 1693, 118^v.

Etimologie: *găvozdi*.

Vezi şi *găvozd*, *găvozdi*.

GĂZDAC s. m. (Trans. N) Om bogat. *Împarte ... la săraci, dacă nu la găzdaci.* POGREB., 116^v.

Etimologie: magh. *gazdag*.

Vezi şi *gazdă*.

Cf. *g a z d ă*.

GĂZDĂLUI vb. (Mold.) A locui în gazdă. *Oare nu Simon ce-i numele Petru acicea găzdluiaste?* AP. 1646, 35^r. *Omul ce rătăceşte din calea învăturii în ceată de ghiganţi va găzdlui.* DP, 20^v; cf. AP. 1646, 33^v—34^r; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.

Etimologie: *gazdă* + suf. *-ălui*.

Vezi şi *găzdoi*.

GĂZDOI, -OAI s.m. şi f. (Mold., Ban.) Gazdă. A: *Găzdoi.* NCCD (gl.). C: *Hospita. Gazdonya. Gaszda Aszony.* LEX. MARS., 213.

Etimologie: *gazdă* + suf. *-oi*.

Vezi şi *găzdlui*.

GEABHANA s.f. v. *gebhanea*.

GEABHANĂ s.f. v. *gebhanea*.

GEALAT s.m. v. *gelat*.

GEAMBAŞ adj. şi s.m. (Mold.) Şarlatan. 1. Adj. (Substantival) *Mai bine socotiala celui învăţat, arătîndu-i prea cuvioas(e) istorii, bătrîne şi vechi, decît orbirea celui giambaş vorbind cuvinte rele de vremile de acmu.* NCCD, 328.

2. S.m. *Dimitraşco-Vodă era ... om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaş de cei de la Fanar.* NECULGE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: tc. *cambaz*.

Vezi şi *geambaşie*.

Cf. *şalvir*.

GEAMBASIE s. f. (Mold.) Şarlatanie. *Nu va fi mai de folos deprinderia celui înţeleptu decît geambaşiile celui întru răutate?* NCCD, 328; cf. NCCD, 356; N. COSTIN.

Variante: *gembăşie* (NCCD, 356).

Etimologie: *geambaş* + suf. *-ie*.

Vezi şi *geambaş*.

Cf. *alnicie, aslam, celărnicie, celşag, celuitură, hămîşag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpîjic, tălpizie*.

GEBEHANEA s.f. v. *gebhanea*.

GEBHANEA s.f. (Mold., TR) Muniţii constînd mai ales în materiale explozive. A: *Oameni, zaphanale, puşce.* PSEUDO-AMIRAS. *Pentru trea-*

ba gebhanelii, a zaharealei și a tunurilor. IM 1754, 1^v. Au lăsat în tabără toate carele... și gebhaneaua. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. NECULCE; IM 1754, 72^v. B: *Iară Gebegi-bașa să facă zapt gebhaneaua.* IM 1730, 101^r; cf. IM 1730, 3^v.

Variante: geabhana (NECULCE), geabhană (NECULCE), gebehanea (NECULCE; IM 1730, 3^v; IM 1754, 1^v), zaphana (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: tc. cebhane.

GELAT s. m. (Mold., TR) Călău. A: *Au trimis pe acei doi gelați (adică ucigași de oameni) ca să-l ia.* AXINTE URICARIUL. *Au zis: O, gelate (adecă calo), de ai cit de puțină dureri în inima ta, omoară-mă și nu mă mai căzni!* H 1771, 99^r. B: *Gibel, gealău, gide, gealat.* ST. LEX., 281.

Variante: gealat (ST. LEX., 281).

Etimologie: tc. cellăt.

Cf. calău, gide, hoher.

GEMBĂȘIE s. f. v. geambașie.

GERAF s. m. v. gerah.

GERAH s. m. (Mold., TR) Chirurg. A: *Pre aceastea unui din gerahi văzindu-le, au zis că pot să le desparță cu nisteriul.* IM, 1754, 8^r. *Eu m-am dus și am adus un gerah, carele... în 30 de zile au tămăduit-o și am plătit gerahului.* H 1774, 87^r; cf. H 1779^a, 80^r, 80^v. B: *Pre aceastea unui din gerahi văzindu-le au zis că pot să le desparță cu nisteriul.* IM, 1730, 12^v.

Variante: geraf (H 1779^a, 80^r).

Etimologie: tc. cerrah.

GHEB s. n. (Mold.) Cocoloșă. *Cu mult mai grozavă iaste o răutate între obiceiuri decit patru gheburi a avea în dos.* NCCD, 319; cf. CANTEMIR, IST.

Variante: ghib (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: lat. *glibbus.

Vezi și ghebos.

GHEBOS adj. (Mold.) Cocoloșat. A: *Era cam... ghibos.* DOSOFTEI, VS. *Rid uriașii pre cei mici, cei albi de cei negri, cei drepti de cei gheboși.* NCCD, 318; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST. // B: *Om... ghebos.* BIBLIA (1688).

Variante: ghibos (DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.).

Etimologie: gheb + suf. -os.

Vezi și gheb.

Cf. grebănos.

GHEMIE s. f. (TR) Corabie. *Și intră într-o ghemie de să duc la Rușciuc.* LET. TR, 70^v; cf. ANON. CANTAC.

Etimologie: tc. gemi.

GHEONOAIE s.f. v. ghionoaie.

GHEOROAIE s.f. v. ghionoaie.

GHERDAN s. n. (Mold., TR) Colier. A: *Și-i pusă împăratul gherdan de aur în grumazii lui.* CRON. 1689, 38^v. *Și-i pusă împăratul gherdan de aur de mare preț.* CRON. 1732, 30^r; cf. CRON. 1707, 36^r; CRON. SEC. XVIII, 28^v. B: *Iar din piroanele acelea... unul și-l puse la gherdanul de la raștiul calului.* NB, 180. *Și-i zise de aduse gherdan de aur... și-l puse împăratul la grumazii lui Iosif.* CRON. 1736, 32^r; cf. MARDARIE. 129; ST. LEX., 282; LEX. 1683, 14^v, 34^r; BIBLIA (1688).

Etimologie: refăcut din tc. gerdanlık „colier“.

GHIB s.n. v. gheb.

GHIBOS adj. v. ghebos.

GHIDUȘESC adj. (Mold.) Comic, caraghios. *Podobiți cu un fealiu de obraze ghidușești.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **ghiduș** + suf. *-esc*.

GHIMP s. m. (Mold., TR) Teapă, spin. A: *Tilnindu-să cu un leu inghimpat, i-au scos ghimpul.* DOSOFTEI, VS. *Cu ghimpul în picior.* CANTEMIR, IST. B: (Fig.) *Ați vedea de cite rane și ghimpi sint pline sufletele acclora.* MARG. 1691, 15^v. *La inima lui tot era ghimpu pentru China.* LET. 1758, 112^r; cf. ANTIM; MARG. 1746, 14^r.

Etimologie: alb. **ghiëmp**.

Vezi și *ghimpa, ghimpos, inghimpa, inghimpat, inghimpos.*

GHIMPA vb. (TR) A înțepa. (Fig.) *Alții se papistășesc și așa improtriva ortodoxiei cestorlatți a îmboldi și a ghimpa . . . se ascut și scriu.* C. CANTACUZINO.

Etimologie: **ghimp(e)** + suf. *-a*.

Vezi și *ghimp, ghimpos, inghimpa, inghimpat, inghimpos.*

Cf. **inghimpa**.

GHIMPOS adj. (Mold.) Plin de ghimpi. *Toiage ghimpoase.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **ghimp(e)** + suf. *-os*.

Vezi și *ghimp, ghimpa, inghimpa, inghimpat, inghimpos.*

Cf. **inghimpos**.

GHIONOAI s. f. (TR) Ciocănitoare. *Cuvînt de gheonoaie. Gheoroaia iaste o pasăre pestriță.* F 1700, 264^r. *Ghionoaia zboară din copaciu în copaciu.* F 1777, 164^r; cf. ST. LEX., 282.

Variante: **gheonoaie, gheoroaie** (F 1700, 264^r).

Etimologie necunoscută.

Vezi și *ghionoi*.

Cf. **vârdaică**.

GHIONOI s. m. (TR) Masculul ciocănitoarei. *Viind ghionoiul, pică singe de la el peste ranele lor și-i înviază.* F 1777, 164^r.

Etimologie: **ghionoai**.

Vezi și *ghionoai*.

GHIUNIE s. f. (Mold.) Unealtă a dulgherului. *Și atunci pun preste dinsul acea unealtă ce-i zic greții canon, ghiunie și pirighel, iară moldovenii îi zic ghiunie și pas și cerepie și alții șfoară.* CA, 89^v.

Etimologie: tc. *gönye*, ngr. **gionfa**.

Cf. **cerepie**.

GHIZDAV adj. (Mold., Ban., Trans. S) Frumos, grațios, elegant. A: *Iosif acela ghizdavul de frații săi fu oîndut.* VARLAAM. *A venit un om cu muiare foarte ghizdavă.* CRON. 1689, 33^v. *Faptele cuvîntului său sint așa de frumoase, așa de ghizdave, așa de luminoase.* CD 1698, 6^r; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1689, 29^r; CD 1698, 5^r; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 31^r; CANTEMIR, HR.; CRON. 1732, 26^r; CD 1770, 5^v, 6^v; IT 1778, 10^v. ◇ (Adverbial) *Cu tot fealiul de marmure scumpă ghizdav pârdoșite.* CD 1698, 10^v; cf. CD 1770, 11^v. C: *Gisdav. Pulcher.* AC, 340. *Sara, frumoasă și ghizdavă foarte.* CRON. ante 1730, 17^r. *Polizeniia, foarte frumoasă și ghizdavă.* IT 1749, 175^r. *Frumoasă la chip și ghizdavă ca o împărăteasă.* MMD ante 1756, 49^r; cf. IT 1714, 28^v; CSOM, 2^r, 3^r; IT 1767, 20^v. || B: *Rahil era ghizdavă foarte.* BIBLIA (1688). *Polizeniia, foarte frumoasă și ghizdavă.* IT 1758, 134^r.

Etimologie: sl. **gyzdavŭ**.

Vezi și *ghizdăvi, ghizdăvie*.

Cf. **chipeș (2), cilibiu (2), cinsteș (3), faieș (2).**

GHIZDĂVI vb. (Mold.) A înfrumuseșa. *Frumos s-au schizmit și s-au ghizdăvit.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: ghizdav + suf. -i

Vezi și ghizdav, ghizdăvie.

GHIZDĂVIE s. f. (Mold.) Frumusețe, grație, eleganță. *Aiuta frimsește și ghizdăvie.* DOSOFTEI, VS. *Frimseștea și ghizdăvia trupului carea lesne să strică prefăcindu-să în prah și cenușă.* ALF., 2^r; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: ghizdav + suf. -ie.

Vezi și ghizdav, ghizdăvie.

GENERE s. m. (TR) Mire. *Fu logodită după un ginere aseamenea ei.* M 1698, 65^r; cf. M 1780, iul., 114^v.

Etimologie: lat. gener.

Cf. june, mire.

GIOAICĂ s. f. v. joacă.

GIȚRULĂ s. n. (Criș.) Frământare, zbucium. *Așea și viața trupului nostru, după nevoile trupului nostru și după gițrulămul custului nostru să sparge și piare.* MOL. 1695, 89^v.

Etimologie: magh. gyötrelem.

Vezi și gițrui, gițruială.

Cf. bușluială, gițruială, vălășag, zăhăială.

GIUI vb. (Mold., Ban.) A satisface. A: *Să poată giui și trebuințele Domniei-sale.* PSEUDO-MUSTE. C: *Gsuiesk.* AC, 342.

Etimologie: magh. gyonni, gyunni, gyözn.

GIȚRUI vb. (Trans. SV) A se zbuciuma. *Că tare mă gițruiesc.* VCC, 123; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. gyötörni.

Vezi și gițrulam, gițruială.

Cf. bușlui.

GIȚRUIALĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Frământare, zbucium. *Ku dsutrujale neszpuzse.* FOGARASI, apud TEW; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: gițrui + suf. -eală.

Vezi și gițrulam, gițrui.

Cf. bușluială, gițrulam, vălășag, zăhăială.

GÎCITOARE s. f. (TR) Enigmă. *Și nu au putut să gicească gicitoarea.* BIBLIA (1688). *Isop să pricepea la gicitori și el le gicea.* E 1717, 100^v; cf. E 1777, 100^r.

Etimologie: gici + suf. -toare.

Cf. cimilitură, gicitură.

GÎCTURĂ s. f. (Mold.) Enigmă. *Diavolul spăria oamenii cu gicituri ce gicia oamenilor.* VARLAAM; cf. N. COSTIŢ. ♦ *Prorocie. Nineviții odinioară supuinđu-să giciturii prorocului.* AR, 69.

Etimologie: gici + suf. -tură.

Cf. cimilitură, gicitoare.

GÎDE s. m. (TR) Călău. *Trimise pre gidea cu un ciomag.* ANON. BRÎNCOV. *Șarban-Vodă ... au trimis și pre feciorul Drosului sârdar, tinăr, sâracul, la ocnă ... fiind gide Cobza Dumitrașco căpitan.* R. POPESCU; cf. ST. LEX., 281.

Forme gramaticale: art. sg. nom.-ac. gidea (ANON. BRÎNCOV.; ST. LEX., 281).

Etimologie necunoscută.

Cf. călău, gelat, hoher.

GÎNDI vb. (Mold., Ban., Trans. S) A ține seama, a avea grijă, a-i păsa. A: *Tăranii de darurile lui Dumnezeu puțin gândesc*. VARLAAM. *Nice gândi de logodnic*. DOSOFTEI, VS. [Porcii] *De cîte ori azease să gonească din grădinile ceale cu legumi ... dară ei nimică gîndindu-se de aceasta, iarăși acolo să întorc*. ALF, 51^v. C: *Dumneata nu grijă de mine și eu încă nu gîndesc de tine*. FL. D 1693, 38^f. *De dumnezeu nu gîndim*. CSOM, 5^r; cf. MOL. 1725, 120^r. // B: *Gîndiia de aceea de care în toată vremea să scribiia*. MINEIUL (1776).

Etimologie: gînd + suf. -i; cf. magh. gondolni.

Cf. ciștiga, înciștiga.

GÎRCHIAN s. n. v. gîrtan.

GÎRJOB adj. (Mold.) Încovoiat, strîmb. *Pre carea linie o pun meșterii pre lemnul cel strîmb și girjob și așa să arată strîmbătura lemnului*. CA. 89^r; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ Fig. O, *dreptate sfîntă, pune-ți îndreptariul și vezi strîmbe și girjobe lucrurile norocului!* CANTEMIR, IST.

Variante: cîrjob (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: cîrjă + gîrbov. Cf. scr. kržav.

Vezi și girjobi, girjobire.

GÎRJOBI vb. (Mold.). A încovoia. *Nice de ț-ai girjobi ca un gînj grumazii tăi*. DP, 21^r.

Etimologie: girjob + suf. -i.

Vezi și girjob, girjobire.

GÎRJOBIRE s. f. (Mold.) Îndoitură. *Îndreptează lemnul și girjobirea lui o leapădă jos*. CA, 88^r-89^v.

Etimologie: girjobi.

Vezi și girjob, girjobi.

GÎRLAN s. n. (Trans. SV) Gitlej. *Girlanul meu cel preabun ... cîntări și hori fetelor în șezători*. OG, 390.

Etimologie: cf. sl. grŭlo.

Cf. gîrtan, gușă, gușter.

GÎRTAN s. n. (Mold., Ban., Criș.) Gitlej. A: *Prin glasul fără articule din piept și din girtan aceasta îi clocoti*. CANTEMIR, IST.; cf. CANTEMIR, HR. C: *În matca focului nestîns și în gîrtianul balaurului*. C 1692, 510^r. *Gerkyân*. Guttur. AC, 340; cf. C 1692, 514^v.

Variante: gîrchian (AC, 340), gîrtian (C 1692, 510^r, 514^v).

Etimologie: sl. gŭrtanŭ.

Cf. gîrlan, gușă, gușter.

GÎRȚIAN s. n. v. gîrtan.

GLAJĂ s. f. (Trans. SV) Sticlă. *Glăje*. Vitrum. MȘE, 81^r.

Etimologie: germ. Glas.

GLĂSI vb. (Mold.) A se țingui, a se jeli. *Plîngea toți și glăsiia*. VARLAAM. *Multi plîns feceră glăsindu-să*. DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: sl. glasiiti.

Cf. bocii, cînta, olecăi, rugucii.

GLOD s. n. (Mold.) Noroi. *Tu mă scoate De pohoiu de ape ... și de gloduri*. DOSOFTEI, PS.

Etimologie necunoscută.

Cf. imală.

GOCIMAN s. m. (Trans. SE) Epitrop. *Gociman*. TI (gl.).

Etimologie: săs. Gottsmann.

GOID s. n. (Mold.) Țipăt jalnic. *Strigă cu goid și amar foarte*. DP,

17^v; cf. DP, 18^r, 22^r.

Etimologie necunoscută. Cf. *godî*.

Cf. *olecăire*, *olecăit*, *olecăitură*.

GOLUMB s. m. (Trans. SV) Porumbel. *Că ce s-au arătat în chip de golumb?* PP, 26^v. *Să prăsară găinaț de golumb.* PL, 148^r; cf. PP, 26^v, 27^r.

Etimologie: sl. *golobî*.

GONȚ s. m. și n. (Mold.) 1. S. m. Alergător, urmăritor. *Hameleonul, măcar că în fața tuturor gonților să schimbă.* CI, 171.

2. S. n. Joc de-a prinselea. *Aflind în aceia zi o sărbătoare sârba, pre toți dați după jocuri, că cei mai tineri alerga pre cîmpi, ce(i) mai bătrîni cu roțile pre ulițe, femeile cu gonțuri în grădini.* NCCD, 384.

Etimologie: sl. *gonici*.

GREBĂNOS adj. (Mold.) Cocoșat. *Spinarea ca a porcului grebănoasă și girbovă-i iaste.* CI, 171. *Întîi era grebănos și malicos.* E SEC. XVIII, 20^v.

Etimologie: *greabăn* + suf. *-os*.

Cf. *ghebos*.

GRECIOASĂ adj. f. (Mold., TR) Însărcinată. **A:** *Muiare îmbrăcate-n soare, avînd în pîntece, grecioase.* DOSOFTEI, PS. ◇ Loc. vb. **A** *purecede grecioasă* = a rămîne însărcinată. *Purceasă grecioasă.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Muierile grecioase ... nu le opraste a nu se boteza pentru copilul ce va vrea să se nască.* MIST., 34^v; cf. BIBLIA (1688).

Etimologie: *greață* + suf. *-oasă*.

Cf. *greoaie*, *tăroasă*; *arădui* (a ~ *groasă*).

GREOAIE adj. f. (Trans. SE) Însărcinată. **C:** *Și intru ceale în patru picioare, parte bărbătească stricăciune și ceale greoaie să vor ucide.* G 1693, 4^r. // **A:** *Și ceale greoaie să vor ucide.* G 1754, 40^v.

Etimologie: *greu* + suf. *-oaie*.

Cf. *grecioasă*, *tăroasă*.

GROF s. m. (Ban., Trans. SE) Conte. **C:** *Grof. Comes liber.* AC, 341. *Comes. Groff. Nacságos.* LEX. MARS., 194; cf. TEMPEA, apud TEW. // **A:** *O samă să ducă pre Tiuchel grof să-l puie craiu.* NECULCE. **B:** *Maximilian, pre un cal, au scăpat la Casa cu cîțiva grofi.* R. POPESCU.

Etimologie: magh. *groff*.

GUȘĂ s. f. (Trans. SV) Gitlej. *Scrișcă din dinți și-și gătesc gușa.* VCC, 49. *Să-mi ud o dată gușea.* OG, 391; cf. VCC, 13, 26.

Etimologie: lat. *geusiae*.

Cf. *gîrlan*, *gîrtan*, *gușter*.

GUȘTER s. n. (Mold.) Gitlej. *Că muiare cură din buzzele a muierea curvă carea pînă la o vreamă îndulcește gușterul său.* DP, 16^r.

Etimologie: bg., scr. *gușter*.

Cf. *gîrlan*, *gîrtan*, *gușă*.

GUZIU s. m. (Mold.) Cirtîță. *Guziul, nevăstuica și șoarecele.* CANTEMIR, IST. ◇ S. comp. *Guziu-orb* = cirtîță. *Guziului-orb fericită îi iaste viața!* CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. *güzü*.

Cf. *chițoran* (2), *sobol* (2), *șomic* (3).

H

HAC s. n. 1. (Mold.), Răsplată. *De are și cre[a] împăratul să așeze pace cu nemții ... noi avem a cere hacul singelui nostru și a părinților noștri.* N. COSTIN. *Nohaii ce vor lăcuî pre acel loc a Moldovei să-și dea ușurul și hacul pământului.* PSEUDO-AMIRAS.

2. (TR) În expr. **A veni la hac** = a pune la respect, a pedepsi. *Pentru ca să le vie la hac, au trimis la Racoșii cu rugăciune, de vine și Ștefan-Vodă cu oști, să-i taie, să-i omoare.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. **hak**.

HAGIMESC adj. (Mold.) 1. Persan. *Și au agiuns până aproape de Spăhaciu (Ispahan), scaunul țării hagimești.* PSEUDO-MUSTE.

2. Oriental. *Să facă veselii cu naiuri și cu cîntice hagimești și cu mulți pelivani măscărici.* NECULCE.

Etimologie: (h)agem + suf. -esc.

HAIN s. m. (Mold., TR) Trădător. **A:** *Boiarin hiclean unui domn și hain țării.* PRAV. *Iară pină a veni Grigorie-Vodă au fost dată domnia Ducăi-Vodă, ținindu-l hain la leși.* CRB, 166^r. *Ca pe niște răi și haini ... au poruncit să-i puie la opreală.* IM 1754, 78^r. *Schimbătorii, tulburătorii, hainii, oștenii cei vicleni.* BUCOAVNĂ 1775, 48^v; cf. NECULCE; BUCOAVNĂ 1775, 45^v. **B:** *Au început a-l piri la turci că este hain despre împărăție.* R. POPESCU. *Blud, ca un dușman și hain domnului său Iaropole, îndată s-au fâgăduit lui Vladimir.* IR 1755, 23^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; IM 1730, 110^r.

Etimologie: tc. **hain**.

Vezi și **haini, hainie, hainlic**.

HAINI vb. (Mold., TR) A trăda, a se răzvrăti. **A:** *Petriciceico-Vod[ă], mai virtos cu îndemnarea hatmanului său Hăbășescului, s-au hainit de multe năcazuri ce-i făcea turcii.* PSEUDO-COSTIN, 16^v. *Auzindu-să la împărăție că s-au hainitu, îi luasă doamna și copiii.* CRB, 165^v; cf. PRAV., PSEUDO-COSTIN, 7^r; CANTEMIR, HR. **B:** *Au mers ... împotriva unor turci ce se hainise de cătră împărăția turcească.* R. POPESCU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: **hain** + suf. -i.

Vezi și **hain, hainie, hainlic**.

HAINIE s. f. (Mold., TR) Trădare, răzvrătire. **A:** *La greșalele ce încală pravila furci, cumu-i hainiia și vicleşugul.* PRAV.; cf. AXINTE URICARIUL. **B:** *Se temea turcii de hainie.* R. GRECEAGU; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; R. POPESCU.

Etimologie: **hain** + suf. -ie.

Vezi și **hain, haini, hainlic**.

Cf. **hainlic, predanie (I)**.

HAINLIC s. n. (Mold.) Trădare, răzvrătire. *Au luat pre Mihaiu-Vodă cu mare urgie și cu nume de hainlic.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. *hainlik*.

Vezi și *hain, haini, hainie*.

Cf. *hainie, predanie (1)*.

HALAL s. n. (Criș.) Moarte. *Și dobitoacele voastre le voiu omori și le voiu potopi cu moartea și cu halalul.* C 1692, 529^r.

Etimologie: magh. *halál*.

Cf. *păgubitură (2)*.

HALCA s. f. (Mold., TR) Cerc de metal folosit în jocul oriental numit gerid, prin care călăreții își trec, în goana calului, sulița. A: *Încăleca pre cal domnesc și se slobozea cu sulița asupra halcalii ... și care lua halcaua în repegiunea calului venea de se închina domnului.* GHEORGACHI.

◆ (Mold., TR) Jocul cu halcaua. A: *Cu sulița la halca nu lesne avea protivnic.* URECHE; cf. VARLAAM; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Aleargă la alca.* ST. LEX., 268.

Variante: *alca* (ST. LEX., 268) *halcă* (VARLAAM).

Etimologie: tc. (h) *alka*.

HALCĂ s. f. v. *halca*.

HAMAL s. m. (Mold.) Persoană care cară poveri contra plată. *Fiind un hamal de dimineața la șchele și așteptind ca să-l tocască cineva la lucru.* H 1779¹, 46^v; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779¹, 47^r.

Etimologie: tc. *hamal*.

HAMBAR s. n. (Mold., Ban.) Magazin. A: *Făcuse și hambare de punea pinea.* NECULCE. *Și-i poronci ... să pui foc în ambarile șezilor.* VP, 55^r; cf. CANTEMIR, IST.; CA, 83^r; VP, 55^v. C: *Hëambar.* AC, 342.

Variante: *ambar* (VP, 55^r).

Etimologie: magh. *hambâr*, bg. *hambar*, tc. (h) *ambar*.

HAMIȘ adj. (Ban., Criș.) Fals, nesincer. *Sint între voi o samă de oamini ... hamîși, furi, tilhari.* C 1692, 542^v. *Falsus. Hamis. Hamis.* LEX. MARS., 204. ◇ (Adverbial) *Voi sinteti fățarnici și minciunăși ... giurați tot hamîș.* C 1692, 528^r.

Etimologie: magh. *hamis*.

Vezi și *hămîșag*.

Cf. *alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz*.

HAR s. n. În loc. adv. (Olt., Trans. N., Trans. SV) În har = degeaba, zadarnic. B: *Tune. În har sau în zălud.* MARDARIE, 260. C: *Ce oă tulburați în deșert? Ce oă gilciăviți în har?* MOL. 1706¹, 102^r. *Nu lua numele Domnului Dumnezeuului tău în har.* D¹, 19^r.

Etimologie: sl. *harŭ*, ngr. *hárŭs*.

Cf. *afetele* (de-~), *cinste* (în~), *hieba* (în~), *zălud* (în~).

HARBUZ s. m. (Mold.) Pepene verde. A: *Filul la harbuz au nemerit.* CANTEMIR, IST. // B: *Loc foarte veasel și plin de grădini, cu năramzi și cu alămți, cu harbuji deplin.* COSM. 1766, 92^v.

Etimologie: tc. *harbuz*.

Cf. *lubeniță*.

HAREM s. n. 1. (Mold.) Apartament în care locuiesc femeile la mahomedani. *Era dispres parte haremului.* H 1771, 84^F; cf. H 1771, 84^V; H 1779¹, 147^F; H 1779², 78^F.

2. (Mold., ȚR) Totalitatea femeilor din harem (1). A: *Au purces împăratul și veziriul, cu tot haremul și cu toate oștile la Tarigrad.* IM 1754, 145^V. B: *Trecind Dunărea cu haremul lui.* R. POPESCU; cf. IM 1730, 205^V.

3. (Mold.) Partea palatului domnesc rezervată doamnei și suitei sale. *S-au mutat în curtea domnească ... iară partea haremului a rămas nefăcută.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. **harem**.

HARMATA s. f. (Mold.) Tun. *Toată călăreimea și harmatele lui Faraon.* DOSOFTEI, PARIMIAR. *Feluri și feluri de harmate.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Variante: **armată** (PSEUDO-MUSTE).

Etimologie: pol. (h)armata.

HARNIC adj. (Mold.) 1. Demn, vrednic. *Cunoștea toți că-i harnic să domnească.* URECHE. *Harnic de boierie.* NECULCE; cf. DOSOFTEI, PS.; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; PSEUDO-MUSTE.

2. Capabil. *Nu este nime harnic să-i stea împotrivă.* NECULCE; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: har + suf. -nic.

Vezi și *hărnicie, neharnic, nehărnicie.*

Cf. sămăluitor, stavăr (de ~).

HARZ s. n. v. arz.

HASLĂ s. f. (Mold.) Strigăt de bucurie. *Ferice de-aceaia breaslă Ce Ț-au știutu-ți de ghaslă.* DOSOFTEI, PS; cf. NCCD (gl.).

Etimologie: pol. **hasło**.

Cf. clic.

HASNADAR s. m. v. haznatar.

HASNĂ s. f. (ȚR, Ban., Criș., Trans. SV, Trans. N) Folos. B: *Hasna lui Mihaiu-Vodă au fost arhangelul Mihail.* ANON. CANTAC.; cf. BIBLIA (1688), apud TDRG. C: *Ce hasnă are această învățătură?* SA, 14^F. *Cu mult mai virtos cuvintul lui Dumnăzău iaste de folos și de hasnă.* MOL. 1695, 83^F. *Hasnă. Utilitas.* AC, 34^F. *N-am haznă de bunătate.* CİNTECE, 7^V. *Scumpul niceodată nu să uple de bani și ... nu are hasnă de ei.* FL.D SEC. XVIII¹, 89^F; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; SA, 4^F, 26^F, 42^V; C 1692, 539^F; MOL. 1695, 83^F; LEX. MARS., 209; MISC. SEC. XVII, 54^F, 90^V; CAT. B, 22.

Etimologie: magh. **haszon**. Cf. scr. **hasna**.

Vezi și *hăsnui*.

Cf. agonisită (2), faidă.

HATALM s. n. (Mold.) Amendă. *Să-i fie certare cu bani, ce să zice să plătească hatalm.* PRAV.

Etimologie: magh. **hatalom**.

Cf. șugubină (2).

HATIȘERIF s. n. (Mold., ȚR) Ordin emis de cancelaria sultanului. A: *Au scos hatișeriful de l-au cetii.* NECULCE. *Scoțind silihidariul hatișeriful, l-au dat la veziriul.* IM 1754, 142^F; cf. M. COSTIN; IM 1754, 141^V, 145^F; GHEORGACHI. B: *Citindu-se intii hatișeriful.* R. GRECEANU; cf. ANON, CANTAC; IM 1730, 200^V, 201^V, 205^F.

Variante: atîșerif (M. COSTIN; ANON. CANTAC.)

Etimologie: tc. *hattı şerif*.

HATÎR s. n. 1. (Mold.) Favoare. *I s-au făcut și hatirul acesta de cătră stăpin. GHEORGACHI. Pentru hatirul dum(itale) mă voi face. H 1779², 101^r; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. ♦ Favoritism. Pe care îl va simți că au făcut cit de puțin hatir, cu capul va da samă. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

2. (Mold.) Interes. *Am avut cu toți elcii Franței dragoste și prieteșug, păzind unul altuia hatirul ori la ce s-ar fi întimplat. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

3. (ȚR) Plăcere, poftă. *Pentru voia și hatirul lui Nicolae-Vodă au făcut. R. POPESCU.*

Etimologie: tc. *hatır*.

HATMAN s. m 1. (Mold.) Comandant al unei armate. **A:** *Stratig preste oști, cum zicem noi ghatman. DOSOFTEI, VS. Acestu nume olah să trage de pe Fliac, hatmanul rimlenesc. NCL I, 41. Vine peste Nipru Popovici Samuil, hatmanul căzăcesc, cu oaste intr-agiutor cetăți(i) PSEUDO-COSTIN, 28^v; cf. VARLAAM; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; NCL I, 34, 37, 44; PSEUDO-COSTIN, 2^v, 28^v, 29^v // **B:** *Mai-mare oștilor. Hatman. MARDARIE, 104.**

2. (Mold.) Boier de divan însărcinat cu grija puterii armate. *Antiohie Jora hatmanul. NCL II, 290. Petriceico-Vodă mai virtos cu îndemnarea hatmanului său Hăbășescului s-au hainit. PSEUDO-COSTIN, 16^v; cf. URECHE; PSEUDO-COSTIN, 19^v, 20^v, 28^r; NCL II, 287, 293, 300; NECULCE.*

3. (ȚR) Comandant al zăpciilor de divan. *Udrea hatmanul și Andronic postelnicul. LET. ȚR, 55^v.*

Etimologie: pol. *hetman*.

Vezi și *hătmăni, hătmănie*.

Cf. *spătar*.

HAUBIȚĂ s. f. (Mold.) Tun cu țeava scurtă. *80 de puște hușnițe (haubițe). URECHE; cf. PSEUDO-COSTIN.*

Etimologie: pol. *haubice* (< germ. **H(a)ubitze**).

HAZNA s. f. 1. (Mold., ȚR) Tezaur (public). **A:** *Trecea pași la Cameniță cu haznele și cu zaharele. NECULCE. Sint acum date un meleon și sașă sute de mii de galbeni și haznaua me nici are habar, ca cind n-au ieșit nemică. H 1771, 93^r; cf. N. COSTIN; PSEUDO-MUSTE; IM 1754, 8^v; H 1771, 85^v; H 1779², 102^r. **B:** *Scofînd sangeacul din hazne, il ia ceauș-bașa. IM 1730, 13^v.**

2. (Mold.) Rezervor de apă. *Au adus și apa de la hazna ... slobozind apa pe trei jăvi cu șuruburi. PSEUDO-AMIRAS.*

3. (Mold.) Cișmea. *Au făcut o hazne mică in trei colțuri cu trei șuruburi. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

Variante: *hazne* (NECULCE; IM 1730, 13^v; IM 1754, 8^v; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), *haznea* (H 1771, 85^v).

Etimologie: tc. *hazine, hazne*.

Vezi și *haznatar*.

Cf. *chinci; visterie*.

HAZNATAR s. m. (Mold., ȚR) Vistier la turci. **A:** *Veziurul ... au și chemat pre haznetarul lui. NECULCE; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; GHEORGACHI; H 1779², 79^r. **B:** *Au trimis un hasnadar al lui împreună cu boiarii la Odriiu. ANON. BRÎNCOV.**

Variante: *hasnadar* (ANON. BRÎNCOV.), *haznătariu* (GHEORGACHI), *haznetar* (NECULCE).

Etimologie: tc. *haznedar*.

Vezi și *hazna*.

HAZNĂTARIU s. m. v. *haznatar*.

HAZNE(A) s. f. v. *hazna*.

HAZNETAR s. m. v. *haznatar*.

HĂBRUȘAG s. n. (Criș.) Vrajbă; răzmeriță; conflict armat. *În toată vremea hăbruşagului nostru utălmăzuiaste-ne, Doamne. MISC. SEC. XVII, 9^v.*

Etimologie: magh. *háborúság*.

Cf. calabalic, dihonie, învălușag, potcă, pri-goană, vâlășag, zarvă, zavistie, zăhăială; rocoș, rocoșeală, rocoșire, rocoșit, rocoșitură, zurba (2), zurbalic.

HĂCUI vb. (Mold.) A rupe; a tăia (în bucăți). *Și-i hăcuiră spinarea cu toiagele. DOSOFTEI, VS. Pre un Stamatesco ce era grec ... cu sabia ... l-au hăcuit bucăți. PSEUDO-COSTIN.*

Etimologie: germ. *hacken*.

Cf. *spîrcui* (1).

HĂLĂDUI vb. (Mold., Trans. N) A scăpa, a se salva. A: *Nici voi, lumii înțelepți, cu filosofia hălăduiți de lume, nici theologia o-au scutit de primejdii. CVL, 165. Cade în cursă păcătosul și hălăduiaște dintr-însă direptul. DP, 36^v. Nu hălăduia, de ciambururile slobodzia cu călă-rimea lor. NCL I, 43. A hălăduit din lațul tău. CD 1698, 12^r. Să hălădu-iască de vrăjmașii lui. CRB, 171^r. Și așa au hălăduit cu viața. NECULCE; cf. URECHE; CVL, 163; CLM, 20^v; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CRON. 1689, 35^r; N. COSTIN; CRON. 1707, 32^v; CANTEMIR, HR.; CRB, 165^v; PSEUDO-MUSTE; CD 1770, 13^v; CRON. SEC. XVIII, 25^v. C: *Bine te-ai păzit de ai hălăduit din muncile noastre. POGREB., 117^r. // B: Cea hălăduită casă a casii Iudii. BIBLIA (1688). C: Acolo îl trimise să hălăduiască de frate-său Isav. CRON. ante 1730, 37^v.**

Etimologie: magh. *haladni*.

HĂMEI vb. (Mold.) A se zăpăci. *Cu ceale cinsti și tefericii multe se hămeisă de nu se putea să se mai grijască nimică. NECULCE.*

Etimologie: *hamei* + suf. -i.

Cf. *buigui* (2), *cebălui*.

HĂMESI vb. (Mold.) A flămânzi. *Și începură oștenii a hămesii și a se bolnăvi. N. COSTIN. Și caii încă hămnesisă. NECULCE; cf. CAN-TEMIR, DIVANUL.*

Variante: *hemnisi* (CANTEMIR, DIVANUL).

Etimologie: cf. alb. *hamës*.

Vezi și *hămesit*.

HĂMESIT adj. (Mold.) Flămînd. *Mare scădere au avut în oameni, hămesită oastea și caii. M. COSTIN; cf. NECULCE.*

Etimologie: *hămesii*.

Vezi și *hămesii*.

HĂMIȘAG s. n. (Criș.) Înșelăciune. *Și-și vinde vecinul său cu hămișagul și cu tanăi mînciuoși. C 1692, 507^r. Și toate hămișagurile tale toate le voi întrăba. MOL. 1695, 65^r; cf. C 1692, 508^r, 528^r; MOL. 1695, 37^r; MISC. SEC. XVII, 161^v.*

Etimologie: magh. *hamisság*.

Vezi și *hamiș*.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpjic, tălpizie.

HĂRĂȚ s. m. (Mold.) Luptător destinat deschiderii bătăliei sau hărțuieilor. A: *Ca unghirăț gata de războiu*. DOSOFTEI, VS. *Ieșea hărăși din oastea moschicească și de la noi*. NECULCE; cf. L. SEC. XVII, 9^r; M. COSTIN; N. COSTIN. // B: *Urit lucrul iaste ... și plin de nevoie ... să slăbească hărățul*. L. ante 1693, 28^v.

Variante: hărăț (M. COSTIN).

Etimologie: hărăți.

Vezi și hărăți, hărăție.

HĂRĂȚI vb. (Mold.) A se angaja la luptă, a provoca la încăierări. *Au sosit străjile iătărești ... cu carii hărățindu-se au infrint ... pre tătari*. M. COSTIN. *Iară el, hărățindu-se oarece, au dat dosu incetu*. CRB, 173^v; cf. NECULCE.

Etimologie necunoscută. Cf. harță, hărțui; magh. herécelni, hergelni.

Vezi și hărăț, hărăție.

HĂRĂȚIE s. f. (Mold.) Vitejie. *L-au îndemnat cătră hărăția neovoinței aceștia*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: hărăț + suf. -ie.

Vezi și hărăț, hărăți.

Cf. hrăboșie, viteșug.

HĂRĂZEALĂ s. f. (TR) Donație. *Deteră lui această hărăzeală și dar*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: hărăzi + suf. -eală.

Vezi și hărăzi, hărăzitor, hărăzitură.

Cf. hărăzitură.

HĂRĂZI vb. (Mold.) A dărui. *Hărăzit-au locuri domnii cei vechi a boieri, a slujitori*. N. COSTIN.

Etimologie: sl. harizati.

Vezi și hărăzeală, hărăzitor, hărăzitor.

HĂRĂZITOR s. m. (Mold.) Dăruitor. *Dumnezeu, hărăzitoriul de mîile sale*. N. COSTIN.

Etimologie: hărăzi + suf. -tor.

Vezi și hărăzeală, hărăzi, hărăzitură.

HĂRĂZITURĂ s. f. (Mold.) Donație, legat. *Toate hărăziturile ... să le lase neclintite*. N. COSTIN.

Etimologie: hărăzi + suf. -tură.

Vezi și hărăzeală, hărăzi, hărăzitor.

Cf. hărăzeală.

HĂRGANs. m. (Ban.) Dovleac. *Hérgany, Cucurbită*[*Vel Bosztán*]. AC, 342.

Etimologie: harbuz + bostan.

HĂRÎȚ s. m. v. hărăț.

HĂRNICIE s. f. (Mold.) Demnitate, vrednicie. *Hărnicia împăraților și domnilor mai mult să înțelegă din cuventele lor*. M. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: harnic + suf. -ie.

Vezi și harnic, neharnic, nehărnicie.

HĂRTEAG s. m. v. herțeg.

HĂRȚIȘ adv. v. hărăț.

HĂSNUI vb. 1. (Ban., Criș., Trans. SE) A folosi. *Hesnuiesk. Prosum*. AC, 342. *Frunza aceloră pomi foarte hăsnuiaște beteașilor*. MISC. SEC. XVII, 122^r; cf. MISC. SEC. XVII, 56^r; TI (gl.).

2. (Mold.) A pricinui. *Tăindu-i ca nește mădulări putrede ... i-a scosu-i afară să nu hăsnuiască vro boală la partea cea sănătoasă.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *hasnă* + suf. -*ui*.

Vezi și *hasnă*.

HĂTĂLMAȘ adj. (Criș.) Puternic. *Că trei hărțeaghi tari și hătălmași ... era.* C. 1692, 514^r.

Etimologie: magh. *hatalmas*.

HĂTMĂNI vb. (Mold.) A governa. [Isus Navi] *au hătământ izrailteanilor.* DOSOFTEI, VS; cf. N. COSTIN.

Etimologie: *hatman* + suf. -*i*.

Vezi și *hatman*, *hătămnie*.

Cf. *chiverni*, *chivernisi* (1), *isprăvnici*, *schivernisi* (1).

HĂTMĂNIE s. f. (Mold.) Funcția de *hatman*. A: *Filix consul, precum să numia pre acele vremi hătămniile lor.* NCL I, 42; cf. CANTEMIR, HR.; NECULCE. // B: *Hătămnia țării căzăcești.* R. POPESCU.

Etimologie: *hatman* + suf. -*ie*.

Vezi și *hatman*, *hătămni*.

HĂUGAȘ s.n. (Mold.) Făgaș. *Smintătoare sint ghăugașurile ei și nu bine cunoscute.* DP, 16^r.

Etimologie: cf. *văugaș*.

HEIABĂ adv. v. *hieba*.

HELGE s.f. (Mold.) Nevăstuică. *Guziul orb ... cu frumusețea fetii sale, helgii, in dragostea a multor jiganii intrase.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. *helgy* (*hölgy*).

HEMNISI vb. v. *hămesi*.

HENDEC(HIU) s.n. v. *hindichiu*.

HERAGRĂ s.f. (Mold.) Gută. *Boleac ... și de mini și de picioare, care boală podagra și heragra se zice.* M. COSTIN; cf. NCCD (gl.).

Etimologie: ngr. *hiragra*.

HEREGHIE s.f. (Mold.) Origine. *Iară dintr-altă parte scrie hereghia de Moldova.* M. COSTIN. *Lăsind ghereghia* (lemma: *neamul*) *legii tătine-său.* DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: cf. magh. *eredni*.

Vezi și *arădat*, *arădui*.

Cf. *arădat*.

HEREȘ adj. v. *fires*.

HERGHELEGIU s.m. (Mold., TR) Păzitor de herghelie. A: *Oglindia încoto herghelii imblă și dincotro hergheliegiul, bat sau triaz, vine.* CI, 99; cf. CI, 98. B: *Intiiu au fost hergheliegiu.* R. GRECEANU.

Etimologie: tc. *hergeleci*.

Vezi și *herghelie*.

Cf. *du valm* (1), *stăvar*.

HERGHELIE s.f. (Mold.) Grup de cai. *Jiganii rea nicicum in herghelie să năvrăpască, au macară să să lipască nu putea.* CI, 98; cf. M. COSTIN.

Etimologie: tc. *hergele*.

Vezi și *hergheliegiu*.

Cf. *stăvă* (1).

HERȚ s.m. (Ban.) Șoarece. *Hercz. Mus.* AC, 342.

Etimologie: scr. *hrě(ak)*.

Cf. *pârnuș*, *spure*, *șomic* (1).

HERTEAG s.m. v. *herțeg*.

HERȚEG s.m. (Criș.) Prinț, voievod. *Turburarea și sfada și uciderea hărțeghilor*. C 1692, 514^r. *Că din tine va ieși h(e)rțegul meu*. MISC. SEC. XVII, 40^v. ♦ (TR) Titlu dat domnilor Țării Românești care aveau feude în Transilvania. *Un voievod ce l-au chemat Radu Negru-Voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgaraș*. GI, 1^v; cf. GI, 2^v.

Variante: *hărțeg* (C 1692, 514^r), *herțeg* (MISC. SEC. XVII, 40^v).

Etimologie: magh. *hereceg*.

Cf. *toparh*.

HETESĂR s.m. (Ban.) Argat (angajat cu săptămîna) // A: *Dar tu, un tilhar și cu ai tăi hetesari, ai tăi machidoneni, au cu mine te potrivești?* A 1777, 19^r; cf. A 1777, 16^r.

Etimologie: cf. magh. *hetecs*.

HICIMĂȘIE s.f. (Mold.) Îngimfare, trufie. A: *Nu cu cuvente cu hici-mășie, ce cu cuvente zmerite strigînd*. L SEC. XVII, 78^v. *Tăierea tuturor hici-mășilor mindriei*, cite să pricep că-s a deșartei măriri. L SEC. XVII, 134^v. // B: *Tăierea tuturor hici-mășilor mindriei, cite să pricep că sint ale deșartei măriri*. L ante 1693, 212^v—213^r; cf. L ante 1693, 125^v.

Etimologie necunoscută.

Cf. *buieceală*, *buiecie*, *buiecitură* (1), *fălie* (2), *făloșie*, *măroșie*, *zuzie*.

HIEBA adv. (Criș.) Degeaba. *Tine pre noi, hieba ne preveghează ochii noștri*. MISC. SEC. XVII, 70^r. ♦ (Olt.) Loc. adv. În *hiebă* = degeaba. *Și cercei și gherdane, brăjări care le porși pre tine in deșert și in heibă*. CAZANIE (1642).

Variante: *heiabă* (CAZANIE 1642).

Etimologie: magh. *hiába*.

Cf. *afetele* (de ~), *cinste* (în ~), *har* (în ~), *zăluđ* (în ~).

HINDICHIU s.n. (Mold., TR) Șanț de întărire. A: *Hotarul Moldovei . . . să începe de la hindichiul lui Traian*. PSEUDO-AMIRAS. *O parte întregă de zid al cetății căzu în șanțu . . . și îndată să implu hindichiul și fu oștilor în loc pod*. VP, 68^r; cf. CANTEMIR, IST.; NECULCE. B: *Și pîmprejurul cetății săpase hendechiu de 40 de stînjeni de adîncu*. LET. 1758, 107^r.

Variante: *hendec* (CANTEMIR, IST.), *hendechiu* (NECULCE; LET. 1758, 107^r).

Etimologie: bg., scr. *hendek*.

Cf. *ocop*.

HIOLĂ s.f. (Mold., Trans. S) În expr. A lua în hiolă = a țiri lîund în picioare. A: *Și-i lua Ector viteazul în hiola calului*. IT, 1689, 123^v. *Și-i lua viteazul Ector în hiola calului*. IT SEC. XVIII, 136^r—136^v; cf. IT 1778, 7^r. C: *Și-i lua viteazul Ector în hiola calului*. IT 1714, 19^r; cf. IT 1749, 171^r.

Variante: *hiulă* (IT 1689, 123^v).

Etimologie necunoscută.

HIREȘIE s.f. (Mold.) Trăsătură (firească). *Proștimea și hirișia inimii asupra adevărului stăruia*. CI, 174; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.

Etimologie: *fireș* + suf. *-ie*.

Vezi și *fireș*.

Cf. *alsău*.

HITION adj. v. vitioan.

HIULĂ s.f. v. hiolă.

HÎJ s.n. (Mold.) Bordei. *Ş-am aflat un hij (lemma pentru bordeiu) şi finic şi apă.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pol. *hyż*, ucr. *hyža*.

Cf. argea (1), argelaş, zemnic, zomonită.

HÎNSAR s.m. 1. (TR) Tilhar. B: *Să nu că închinaşi acelui hinsar.* A 1717, 42^v. *Dară ce tilhar eşti tu şi acei hinsari ai tăi, machidonenii.* A 1717; cf. A 1750, 72^r. // C: *Sosit-ai tu cu honsarii tăi şi cu tilharii tăi.* A SEC. XVIII², 55^r.

2. (Mold.) Luptător voluntar în trupe de ajutor. *S-au îndemnat cu honsarii şi cu alţi cişi au venit de bunăvoie de au mers după căzaci.* URECHE; cf. NECULCE.

Variante: *honsar* (A SEC. XVIII², 55^r).

Etimologie: cf. sl. *hōsarŭ.

Cf. jăcaş, lotru.

***HÎRB** s. n. (Mold., Ban., Trans. SV) Ciob. A: *Şi-i zdrobi ca neşte hirburi.* DOSOFTEI, PS. *Bucşelele din ulcea cit să nu să afle într-insele hirb cu carele vei lua foc şi carele vei turna puţină apă.* AI, 66. *Amin-două hirburile le leapădă în drum, altă a unui vas, cit şi a altuia.* B 1774, 31^v; cf. DVS, 5^v. C: *Hërb. Testa.* AC, 342. *Îi spinzura lui la grumazi hirburi şi minuşi de oale.* PAT. 1705², 25^r; cf. VCC, 49. // B: *Luo lui un hirbu pentru ca să-şi rază puroile.* BIBLIA (1688). *Să ia hirburi de scoică să freace peste rane.* VS 1705, 127^v; cf. MINEIUL (1698); MINEIUL (1778).

Etimologie: cf. bg. *hărbel*.

Vezi şi *hîrbuit*.

HÎRBUIT adj. (Mold.) Ciobit, spart. *Scoice tăioase, hîrbuite.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *hîrbui*.

Vezi şi *hirb*.

HÎRLEŢ s.n. (Mold.) Cazma. *Deci fără sape, fără hirleţe ... era silişi săracii muncitori de scurma pământul cum putea.* VP, 65^r.

Etimologie: sl. *rylŭcŭ*.

HÎTRIE s.f. (Mold.) 1. Iscuşinţă, îndeminare. *Hitrie.* NCCD (gl.).

2. Viclenie, vicleşug. A: *Unii ca acia sînt furi, pungaşi, plini de hitrie.* BUCOAVNĂ 1775, 53^v; cf. BUCOAVNĂ 1775, 15^v, 57^r, 63^r. // B: *De-ară fi vreo nedereptate sau hitrie vicleană.* NT 1703, 111^v.

Etimologie: *hitru* + suf. *-ie*.

Vezi şi *hitru*.

Cf. *alnicie*, *aslam*, *celărnice*, *celşag*, *celuitură*, *geambaşie*, *hămişag*, *marghiolie*, *meteahnă*, *tălpîjic*, *tălpizie*.

HÎTRU adj. (Mold.) 1. Deştept, iscusit. *Atila ... bărbat tare la inimă, hitru, la inimă îndrăzneţ.* N. COSTIN.

2. Şiret, viclean. *Aşijderea şi săracii acia sînt hitri, carii fiind sănătoşi şi nelipsiţi, să fac că sînt bolnavi şi săraci.* BUCOAVNĂ 1775, 55^v; cf. NCCD, 248.

Etimologie: ucr. *hytryj*.

Vezi şi *hitrie*.

Cf. *chitit*¹ (2), *ocoş*, *răsăjduitor*, *sămăluitor*; *alnic*, *amăgelnic*, *amăgeu*, *balamut*, *celarnic*, *ce-*

luitar, hamiș, inceluitor, marghiol, măiestreț
opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

HLAPĂ s.f. (Ban.) Femeie desfrinată. *Hlape. Meretrix. Scortum. AC, 343.*
Etimologie necunoscută.

Cf. blîdnică, blîdniță.

HLIPI vb. (Mold.) A suspina. *Plîngînd și hlipînd cu durere de la înemă. DVS, 25^r.*

Etimologie: sl. hlipati.

HODNOGI s. m. v. hotnog.

HOHEAR s.m. v. hoher.

HOHER s.m. (Ban., Trans. SV) Călău. *Carnifex. Hoher. Hohér. LEX. MARS., 192. Ciocanele hohearilor ca din piatră adevărată . . . au scăpărat. PP, 137^v.*

Variante: hohear (PP, 137^v).

Etimologie: magh. hóhér.

Cf. călău, gelat, gide.

HOLCĂ s.f. (Mold.) Gălăgie, tumult. *Era holcă mare și nu s-au mai auzit ciocanele ce spărgeau zidiul. DOSOFTEI, VS. Holcă. NCCD (gl.).*

Etimologie: cf. rus. golka.

Cf. calabalic, învălușag, vălășag, vreavă, zarvă.

HOLERCĂ s.f. v. horilcă.

HOLOTĂ s.f. (Mold.) Gloată, mulțime. *Ai noștri, moldovenii, . . . îndată au plecat fuga și holota leașilor ce era în goană așijderea. CLM 30^v; cf. CLM, 29^v.*

Etimologie: pol., ucr. holota.

Cf. oștorom, șirag (I).

HOLTEI s. m. (Mold., Trans. N) Bărbat tinăr necăsătorit. **A:** *Holteii cei cu părinți să dea cite cincizeci și cinci de părale. NECULCE. Fiind ficiori mari holtei și foarti isteți din fire. H 1779², 91^r. C: Cintece cimpenești . . . făcute de un holtei . . . pintru voia fetilor. CİNTECE (titlu); cf. CİNTECE, 8^r.*

Etimologie: ucr. holtjaj.

HONSAR s.m. v. hînsar.

HORCITĂ s.f. (Mold.) Muștar. **A:** *De ați avea credință ca un grăunț de horciță. VARLAAM. Piinea . . . ce-i plămădită cu horciță de cea sălbatecă; amară. L SEC. XVII, 8^v. // B: Piinea . . . ce-i plămădită cu horciță de cea sălbatecă, amară. L ante 1693, 27^v.*

Etimologie: cf. rus. gorčica.

Cf. muștar.

HORILCĂ s.f. (Mold.) Rachiu. **A:** *Învățați cu bere și cu horilcă. M. COS-TIN. Au îmbătat cu holercă pre căzaci. NECULCE. // B: Acolo creștinii fac horilcă multă, cu care să răscumpără și din robie. COSM. 1766, 98^r.*

Variante: holercă (NECULCE).

Etimologie: ucr. horilka.

HORN s. n. (Mold., Trans. SV) Coș de fum. **A:** *Fumărit, de tot hornul cite doi ughi. NECULCE. C: Horn. Caminus. MȘE, 82.*

Etimologie: ucr. horn.

HORTIȘ adv. (Mold.) Pieziș. *Iară racul atunce imbla înainte . . . așijdere și cavura, nu umbla hărțiș. B 1774, 33^v; cf. B 1774, 35^r, 35^v.*

Variante: hărțiș (B 1774, 33^v).

Etimologie: horți + suf. -iș.

Cf. costiș.

HOTNOG s.m. 1. (Mold., Criș., Trans. SV) Comandant peste o sută de ostași. A: *Cornilie hotnogul . . . i s-au grăit lui . . . să te cheame in casa sa.* AP. 1646, 35^v. *Pre mulți din căpetenii, căpitanii, hotnogi, . . . i-au spinzurat și i-au întâpat.* CRB, 162^f. *Să stringă pe toate laturile hotnogii și voievozii.* A 1756, 8^v; cf. URECHE; VARLAAM; NECULCE. C: *Sluga celui hotnogiu ce era pus pre o sută de viteaji.* MOL. 1695, 67^f. *Iară hotnogiul . . . să spămintă.* STR., 49^f; cf. SICRIUL DE AUR, apud TEW; C 1729, 55^v.

2. (Trans. SV) Conducător. *Fij Doamne hodnogs nouae.* AGYAG-FALVI, apud TEW. *Ku mai mari hodnogs.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Variante: hotnogi (AGYAGFALVI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), hotnogiu (MOL. 1695, 67^f; STR., 49^f).

Etimologie: magh. *hadnagy*.

Vezi și *hotnogie*.

Cf. buluc-baș, iuzbașă, vătaf (1); chivernisitor, chivernitor, ispravnic (1), nacealnic, povață.

HOTNOGIE s.f. (Criș.) Conducere. *Ieși-va dintre jidovi pre hotnogie oamenilor.* MISC. SEC. XVII, 40^v.

Etimologie: hotnog + suf. -ie.

Vezi și *hotnog*.

Cf. chiverniseală (1), chivernisire (1).

HOTNOGIU s.m. v. hotnog.

HOTRI vb. v. votri.

HOTRIE s.f. v. votrie.

HOTRU, HOTRĂ s.m. și f. v. votru, voastră.

HRABOR adj. v. hrăbor.

HRĂBOR adj. (TR, Ban., Trans. SV) Viteaz, curajos. B: *Să mirară toți de cocon mic și pre cal neinvățat și hrăbor.* A 1717, 13^v. *Oameni războinici și hrăburi.* COSM. 1766, 86^f; cf. A 1717, 27^v; A 1734, 8^v; IT 1758, 131^f. C: *Zice că era hrăbor.* APOC., 106^v. *Hrăbor. Audax.* AC, 343. *Fii hrăbor, Iudo, spre această sărutare vicleană.* IB, 39^v; cf. VCC, 26; PP, 3^f; IT 1767, 15^f. ◇ (Adverbial) *Hrăbor și dulce mă veselesc.* VCC, 11. *Hrăbor. Audacter.* AC, 343. || A: *Să mergeți hrăburi la război.* A 1777, 19^v; cf. DOSOFTEI, VS.

Variante: hrabor (DOSOFTEI, VS; PP, 3^f).

Etimologie: sl. *hrabŭrŭ*, bg. *hrabăr*.

Vezi și *hrăburi, hrăborie, hrăboritor*.

HRĂBORI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A îmbărbăta. *Să-i hrăborească și să-i veselească cu cuvîntul.* CS, 84^f. *Hrăborește inimile.* VCC, 28. *Hrăboreșk. Conforto. Hrăborăscu-mă. Confortor.* AC, 343; cf. VCC, 11; MISC. SEC. XVII, 45^f, 59^v; PP, 35^f.

Etimologie: hrăbor + suf. -i.

Vezi și *hrăbor, hrăborie, hrăboritor*.

Cf. bistătui.

HRĂBORIE s.f. (TR, Ban., Criș., Trans. SV) Bărbăție, tărie. B: *Se întoarșeră cu mare hrăborie asupra lui Mihaiu.* ANON. CANTAC. C: *Nice hrăboria trupului tău pre tine să nu te amăgească.* CS, 1^v. *Cu hrăborie de aine m-am lipit.* VCC, 49. *Fii hrăborie sufletului nostru.* MISC. SEC. XVII, 63^f. *Hrăboriē. Audacia.* AC, 343; cf. SA, 13^v; MISC. SEC. XVII, 25^v, 58^v, 105^v.

Etimologie: hrăbor + suf. -ie.

Vezi și hrăbor, hrăburi, hrăburi.

Cf. hărăție, viteșug.

HRĂBORITOR s.m. (Ban.) Cel care îmbărbătează. *Hrăburi.* Confortator. AC. 343.

Etimologie: hrăburi + suf. -tor.

Vezi și hrăbor, hrăburi, hrăburi.

HRUBĂ s.f. (Mold.) Gaură sub pământ. *Au rădicat o piatră și au intrat pe o hrubă . . . și apoi au intrat într-o sală mare pe supt pământ.* H 1771, 93^v.

Etimologie: ucr. hruba.

HURSUZ adj. (Mold.) Nenorocos, ghinionist. *Pașa nicicum n-au vrut, fiind hursuz, că și la Seva în Țara Ungurească și în alte locuri . . . au pierdut războiul.* PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. uğursuz.

I

IALOVITĂ s.f. (Mold., Ban.) Vacă mare și grasă. A: *Giunghiară 7 ialoviță și le făcură jârtoă*. CRON. 1689, 33^r. *1000 de ialoviță pentru hrana slujitorilor*. NCL II, 297; cf. CRB, 163^v; CRON. 1707, 30^v; PSEUDO-COSTIN; CRON. 1732, 25^v; NECULCE. C: *Ialovică. Vacca*. AC, 343

Etimologie: bg., ser., rus. jalovica.

IAMURLUC s.n. (Mold., TR) Manta. A: *Scoaseră dar imurlucul lui Solomon împăratul*. A 1756, 14^v—15^r; cf. A 1777, 14^v. B: *Hlēmisi. Iepingea sau imurluc*. MARDARIE, 274. *Și mergea Alexandru cu cunună de aur în cap și cu iamurluc roșu*. A 1750, 68^r.

Variante: imurluc (A 1756, 14^v; MARDARIE, 274).

Etimologie: tc. yağmurluk.

IAZAGIU s.m. (Mold., TR) Secretar, scriitor de acte turcești. A: *Chemindu și pre iazagiul de li-au citit fermanul împărătescu*. NCL II, 299; cf. PSEUDO-AMIRAS. B: *Au făcut și cărți turcești iazagii(i), de mărturiseală*. ANON. BRÎNCOV.

Etimologie: tc. yazıcı.

IE s.f. (Mold., Trans. SV) Parte a abdomenului. A: *Lupul... de îi îl apucă și îndată birdihanul, spărgindu-i mațile, la pământ îi oărsă*. CANTEMIR, IST. C: *Iile mele implură-se de fierbinteală*. PSALTIRE (1651).

Etimologie: lat. ilia.

IESNAF s.n. (Mold., TR) Corporație, breaslă. A: *Să face alaiu de iesnafuri, de breasle, fieștecare breaslă cu podoabele ei*. IM 1754, 9^v; cf. AXINTE URICARIUL; IM 1754, 9^r, 10^r. B: *Au ieșit iesnafurile, adecă toate refeturile cite să află în Tarigrad*. IM 1730, 14^v; cf. IM 1730, 14^v, 15^v.

Variante: isnaf (AXINTE URICARIUL).

Etimologie: tc. esnaf.

Cf. rufet (1).

ILIȘ s.n. (Criș.) Provizii. *Fu pre Ierosalim foametea, că... să sfișii ilișul și bucatele*. C 1692, 514^v.

Etimologie: magh. élés.

Vezi și ilui.

ILUI vb. (Criș.) A trăi. *Dară voi cum lăcuți și cum iluiți cu frații și cu vecinii voștri?* C 1692, 507^r; cf. C 1692, 501^r.

Etimologie: magh. élni.

Vezi și iliș.

Cf. custa (1).

IMA vb. (Mold., Ban.) A murdări, a intina. A: *Începu a-și ima mî-nule, cealea ce oarecînd miroșia de miroșuri scumpe*. DÔSOFTEI, VS;

cf. CANTEMIR, HR. ◇ (Fig.) *Botezul lui Hristos cerul descuie, pre care nu-l imă, intr-însul suie.* DOSOFTEI, VS. C: *Im. Inficio.* AC, 343.

Etimologie: lat. *limare*.

Vezi și *imală, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*

Cf. *feșteli, mizgăi, murui.*

IMALĂ s.f. (Ban.) Noroi. *Imalē. Lutum.* AC, 343.

Etimologie: *ima* + suf. *-eală*.

Vezi și *ima, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*

Cf. *glod.*

IMARE s.f. (Mold.) Murdărire, minjire. *Imarea trupului și sufletului.* DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: *ima*.

Vezi și *ima, imală, imăciune, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*

IMĂCIUNE s.f. (Mold.) Murdărie, pată. (Fig.) *Feriia trupul său neținut, fără nici o imăciune, de păcate.* DOSOFTEI, VS. *Imăciunea carea astăzi pre obrazele noastre au căzut.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: *ima* + suf. *-ciune*.

Vezi și *ima, imală, imare, imălos, imător, imătură, imos, neimat.*

Cf. *imătură.*

IMĂLOS adj. (Ban.) Noroios. *Imelos. Lutosus.* AC, 343.

Etimologie: *imală* + suf. *-os*.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imător, imătură, imos, neimat.*

IMĂTOR adj. (Mold.) Care pătează. *Cu cit de puțină imătoare stropire cineva a o păta sau a să silă a o ima.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: *ima* + suf. *-tor*.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imătură, imos, neimat.*

IMĂTURĂ s.f. (Mold.) Murdărie. *Imătură.* NCCD (gl.).

Etimologie: *ima* + suf. *-tură*.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imător, imos, neimat.*

Cf. *imăciune.*

IMOS adj. (Ban.) Murdar. *Imos. Infectus.* AC, 343.

Vezi și *ima, imală, imare, imăciune, imălos, imător, imătură, neimat.*

Etimologie: *im* + suf. *-os*.

IMURLUC s.n. v. *iamurluc*.

INGLENDISI vb. v. *inglindisi*.

INGLINDISI vb. (Mold.) A se amuza. *Să vorbească și să inglindisască cu dînsa.* E 1779, 6^f. *Să-i trimată pre Bertold . . . să să inglindisască cu glumile lui.* B 1779, 57^f; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: *inglendisi* (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: ngr. *eglendíszó*.

Cf. *vigădui, zăbovi.*

IOBAGI s.m. (Ban., Criș, Trans. SV) Clăcaș. C: *Incola. Jobbás. Iobágy.* LEX.MARS., 216. *Iubagii tăi și toată marha muncitoare.* MISC.SEC. XVII, 88^f; cf. CAT. CALV. apud TEW//B: *Ungurii . . . s-au supus și i-au făcut obagi, cum le zic ei.* C. CANTACUZINO, apud TDRG..

Variante: *iobaj* (LEX. MARS., 216), *obagi* (C. CANTACUZINO), apud TDRG).

Etimologie: magh. *jobbágy*.

IOBAJ s. m. v. *iobagi*.

Cf. *jelear, rumân, vecin.*

IORGOVAN s.m. (Trans. SV) Liliac. *Să fiarbă iorgovan cinăt P.L.* 150^v; cf. PL, 149^v.

Etimologie: scr. *jorgovan*.

IOSAG s.n. (Criș.) *Avuție (în vite). Să nu furăm marha altuia și iosagul altuia și avuția altuia.* C. 1692, 506^r. *Unii oameni nebuni... gindesc... cum ar putea minca iosagul altuia.* MOL. 1695, 37^r. *Intr-o zi să prădă de femeia casei sale și de tot iosagul său.* MOL. 1695, 53^r; cf. C. 1692, 513^v; MISC. SEC. XVII, 5^r, 5^v.

Etimologie: magh. *jószág*.

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, mar-

ISNAF s. n. v. *iesnaf*.

hă, povijie, prilej, sirmea.

ISPRAVNIC s.m. (Mold., TR) 1. Cirmuitor, căpetenie. A: *Ispravnicii lumiei aceștia.* VARLAAM. *De vor fi unii dintre dinșii mai capete, cumu s-ar dzice, ispravnici.* PRAV. *Voievodul Orn, ce era pistă dinsa ispravnic, nu avea mai mult decit 2000 de ostași.* VP, 54^r; cf. URECHE; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS. B: *Ai ajuns în cetatea Traliei... căriia fiind ispravnic într-însa ai răposat.* MINEIUL (1776); cf. ÎNDREPTAREA LEGII; cf. LUMINĂ.

2. Administrator. A: *Lăsind casa pre sama ispravnicilor.* DOSOFTEI, VS. *Făcui făcui multe strîmbătăți ispravnicului care purta grija oclacilor Moscului.* VP, 53^v; cf. URECHE. B: *Oricare olădică sau egumen sau ispravnic [n a meastnic Mold.] sau călugăr, de va lua vreun lucru al bi-searicii.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Ispravnic preste secerători.* BIBLIA (1688).

Etimologie: bg. *izpravnik*, rus. *ispravnik*.

Vezi și *isprăvnici*, *isprăvnicie*.

Cf. chivernisitor, chivernitor, hotnog (2), na-cealnic, povață; logofăt (2), șafar (2), vâtaf (3).

ISPRĂVNICI vb. (TR) A conduce. *Samuil stia isprăvnicind preste ei.* BIBLIA (1688).

Etimologie: *ispravnic* + suf. -i.

Vezi și *ispravnic*, *isprăvnicie*.

Cf. chiverni, chivernisi (1), hătmani, schivernisi (1).

ISPRĂVNICIE s.f. (Mold., TR) Funcție de ispravnic (2). A: *Va mazi pe Gheorghe din toată puterea isprăvniciei lui.* M. COSTIN. B: *Au trăit aicea cu isprăvnicia aceea ca la 30 ani.* R. POPESCU.

Etimologie: *ispravnic* + suf. -ie.

Vezi și *ispravnic*, *isprăvnici*.

Cf. șofărie.

IȘTELENIE s.f. (Mold.) Vindecare. *Iștealenii de multe chipuri de boale.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *iscelenije*.

Vezi și *ișteli*, *iștelitor*, *neisțelit*.

IȘTELI vb. (Mold.) A vindeca. *Iară după ce-l va boteza și de să va prileji să să iștelească pruncul și să va tămădui.* ȘT, 18; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ A repara. *Văpsitorilor ce nu le imbla vâpsealele bine le-au iștealit.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *isceljati*.

Vezi și *iștelenie*, *iștelitor*, *neisțelit*.

IȘTELITOR s.m. (Mold.) Vindecător. *Iștealitori s-au arătat a toate boale.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *ișteli* + suf. -tor.

Vezi și *iștelenie*, *ișteli*, *neisțelit*.

IȘLIC s.n. (Mold., TR) Căciulă din blană de samur purtată de domni și boieri. A: *Să va prileji să să afle a cuiva veri șlic* (MUNT. *ișlic*) sau altă

fiece haine. PRAV. *Stindu in picioare amindoi cu șlicele a mină.* NCL II, 297; cf. M. COSTIN; NCCD (gl.); NECULCE; GHEORGACHI. B: *L-au îmbrăcat domnește cu haine, ișlic.* R. POPESCU. *Pre o fereastră, noaptea, s-au slobozit desculți, descinși și fără ișlice.* GI, 11^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; LEX. 1683, 28^v. // C: *Șhlik. Pileus.* AC, 369.

Variante: șilic (M. COSTIN), șlic (PRAV.; M. COSTIN; NCL II, 297; NCCD (gl.); NECULCE; GHEORGACHI; AC, 369).

Etimologie: cf. pol. szlyk, rus. šlik, tc. başlık.

ISPAN s.m. v. șpan.

ITROS s.n. (Mold.) Utrenie. *Veri la vecernie, veri la itros, veri la ceasuri.* ȘAPTE TAINÉ. *Lovi in toaca itrosului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ngr. órthros, sl. utro.

IUZBAȘ s.m. v. iuzbașă.

IUZBAȘĂ s.m. (Mold., TR, Ban.) Sutaș. A: *Și făcură steaguri multe și căpitani și voivozi și izbași și vătăji.* A 1756, 9^r. B: *Sotni (k). Sutaș, izbașă.* LEX., 248^r; cf. MARDARIE; R. POPESCU. C: *Iuzbash.* AC, 344.

Variante: iuzbaș (AC, 344), izbaș(ă) (LEX., 248^r; A 1756, 9^r).

Etimologie: tc. yüzbaşı.

Cf. buluc-baș, hotnog (1) vâtaf (1).

IZ s.n. (Mold.) Miros sau gust (neplăcut). *De va fi vinul oțătit... sau alt iz avind, să nu îndrăznești a sluji.* AMI, 19^r.

Etimologie: magh. íz.

Cf. apușit, apușitură, diug (2).

IZBAS(Ă) s.m. v. iuzbașă.

IZGNANIE s.f. (Mold.) Surghiun. *Răposind svintul Pavel la izgnanie departe.* DOSOFTEI, VS. *Ovidie poeticul... de August au fost trimis in izgnanie la cetatea Tomus.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: sl. izgnanije.

IZVRĂTIT adj. (TR) Răsturnat. (Fig.) *Află turma neplecată și neascultătoare și biserica izvrătită.* N 1682, 12^v; cf. ANON. CANTAC.; N 1727, 146^r; GI, 5^r.

Etimologie: izvrăti.

Vezi și izvreti.

IZVRETI vb. (TR) A răsturna. (Fig.) *Iară latini și ale scripturii și ale părinților... învățăturile le stremută și le izvretesc uneori tilcuindu-le rău.* LUMINĂ.

Etimologie: sl. izvratiti.

Vezi și izvrătit.

Cf. răntuna.

IMĂ s.f. (Mold.) Mamă. A: *Îma* (MUNT. m u m a) *de-ș[i]* va da feciorul sau fata la giudeț. PRAV. Anna, *ima* Preacistei. VARLAAM. Melhisedec au avut tată și înmă. CRON. 1689, 29^r; cf. DVS, 17^r; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS: NCCD (gl.). // C: Melhisedec au avut tată și înmă. CRON. ante 1730, 18^v.

Variante: **inmă** (CRON. 1689, 29^r; CRON. ante 1730, 18^v).

Etimologie: cf. alb. *ema*.

IMPĂRTĂȘI vb. (Mold., TR) 1. A se face părtaș. A: *Domnul ... fiind dorit a să împărtăși cu sărutarea sfințelor moști*. GHEORGACHI. B: *Că toți dintr-o piine ne împărtășim*. APOSTOL (1683). *Să ne împărtășim bunătăților tale*. MOL. 1741, 421; cf. MOL. 1743, 421; MOL. 1747, 208^r. ♦ (Mold.) A accepta. *Hotărîrea ... toți o împărtășea*. ILIODOR.

2. A se cumineca. A: *În ziua de Gioie-Mare, cînd vor să se împărtășască sfințelor, înfricoșetoarelor taine*. GHEORGACHI. B: (Fig.) *Iară de vin să se ferească desăvîrșit, fără numai, de va face trebuință pentru slăbiciunea stomahului, atunci să se împărtășască puțintel*. MD², 2^v.

Etimologie: pref. *in-* + *părtaș* + suf. *-i*.

IMPISTREALĂ s.f. (Mold.) Unitate de măsură egală cu distanța străbătută de o săgeată. *Iară den afară de schit ca la 9 împistreale era o capiște idolească*. PAT. 1685, 19^v; cf. PAT. 1742, 238^r.

Etimologie: pref. *in-* + *pistreală*.

Vezi și *pistreală*.

Cf. *pistreală* (1), *proașcă* (2).

IMPISTRELA vb. (Mold.) A stropi, a minji. *Daca luară veșmintul lui Iosif, ei giunghiară un iedu ș-au împistrelat cu sînge acel veșmintu*. CRON. 1689, 37^r.

Etimologie: *împistreală* + suf. *-a*.

Vezi și *pistrela*, *pistrelătură*.

Cf. *pistrela*.

INALJOS adv. și s.n. 1. Adv. (Mold., TR) De sus în jos; la vale. A: În loc. vb. A face (cuiva) *inalgiosul* = a păgubi, a aduce prejudicii. *Iar de au făcut cuivași inalgiosul, tot pentru turci au făcut*. URĂCHE; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE. B: *Niz-brădo, naljosul*. ST. LEX., 295.

2. S.n. (Mold.) Păgubă, neajuns. *Să răscumpere rușinea și nalgiosul carele au făcut lui*. IT 1689, 121^v. *Nalgions*. NCCD (gl.); cf. CANTEMIR, IST.

Variante: *inaltgiosul* (PSEUDO-MUSTE), *nalgions* (NCCD gl.), *naljos* (ST. LEX., 295; IT 1689, 121^v).

Etimologie: în + al + jos(ului); nalgiius < (i)naljos + neagiuns).

Cf. poznă (1).

ÎNALTGIOSUL adv. v. înaljos.

ÎNĂDUȘI vb. (Mold.) A omori prin sufocare. *Pre toți copiii(i) cei prea frumoz parte bărbătească, în fașă, înădușia.* NCCD, 313.

Etimologie: pref. în- + năduși.

Vezi și năduși.

Cf. foitui, năduși, sugușa.

ÎNCĂREȘTE vb. (Ban.) A (se) încălzi. *Enkërësk. Calefacio. Enkeresku-më. Calefio.* AC, 337.

Etimologie: lat. incalescere.

Cf. prigori.

ÎNCELUI vb. (Ban., Trans. SV) A înșela, a amăgi. *Nădeajdea aceștii lumi înceluaște pre om și pre urmă-l umple de frică.* PP, 35^r. *Decipio. Inca-luesk. Csalok. LEX. MARS., 198. Nici nu poate minți și nici încelui.* CAT., 6; cf. PSALT. SEC. XVII, apud TEW; PP, 3^r, 38^r, 85^v.

Etimologie: pref. în- + celui.

Vezi și celșag, celui, celuiitor, celuiură, înceluiitor.

Cf. celui, opăci, poticăli.

ÎNCELUITOR adj. și s.m. (Trans. SV) Înșelător. *Ku limba-nce-lui-tore. VISKI, apud TEW. Au fost perit... ca de ar fi fost înceluiitorul și întăritătorul norodului.* CAT., 16.

Etimologie: încelui + suf. -tor.

Vezi și celșag, celui, celuiitor, celuiură, încelui.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuiitor, hamăș, hitru (2), marghiol, măiestreș, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

ÎNCEPENIE s.f. (Criș., Trans. SV) Început. *Incepenia cuvintului tău.* PSALT. (1651). *Cel fără incepenie pleacă-și cerbicea sa cătră sluga sa.* MOL. 1688, 245^r; cf. N. TEST. (1648); MOL. 1676², 64^v.

Etimologie: incepe + suf. -enie.

Cf. arădat.

ÎNCÎȘTEGA vb. v. înciștiga.

ÎNCÎȘTIGA vb. (Trans. SV) A se îngriji. **C:** *Cu adeoăr în deșert se înciștigă.* PSALT. (1651); **//A:** cf. MOLITVENIC (sec. XVII).

Variante: înciștega (MOLITVENIC sec. XVII).

Etimologie: pref. în- + ciștiga.

Vezi și ciștiga, ciștigă.

Cf. ciștiga, gândi.

ÎNCREDINȚI vb. (Trans. N) A logodi. *Să mă pețască, Ba și să mă-n credințască.* CÎNTECE, 2^r.

Etimologie: pref. în- + credință + suf. -i.

Vezi și credința.

Cf. credința, jurui (1).

ÎNFIERA vb. v. înfiera.

ÎNFIERA vb. (Mold.; despre mustață) A miji. *Pină ajunge omul la cirsta de 17 ani, adecă pină începe (cum să dzice) a înfiera musteață, tot copil să cheamă.* CD 1698, 40^v; cf. CD 1770, 50^v.

Variante: înfiera (CD 1770, 50^v).

Etimologie: lat. *infilare.

ÎNFRICA vb. (Trans. SV) A se înfricoșa. *Că nu înfricară-se de Dumnezeu.* PS. SEC. XVIII, 38^v.

Etimologie: pref. *în-* + *frică* + suf. *-a*.

Vezi și *fricos*, *infricat*.

ÎNFRICAT adj. (Mold.) Înfricoșător. *Și infricat și groznic s-au arătat asupra pizmașilor*. DVS, 3^r; cf. VARLAAM.

Etimologie: *infrica*.

Vezi și *fricos*, *infrica*.

Cf. *cumplit*¹ (1), *fricos*.

ÎNGĂIMA vb. (Mold.) 1. A lungi vorba, a vorbi dezlinat. *Sarniție mai pe larg îngăimă această disputație*. CANTEMIR, IST.

2. A face ceva de mintuială. *Acesta de nu se va nevoi să lucreadze toate lucrurile la vremea lor, ce o va numai îngăima (ingăla MUNT.), acesta să-și piardză munca*. PRAV.

3. A sta la indoială. *Alt chip de chiverniseală să se aște și spre acia a să nevoi să nu să ingaime*. CI, 170. ♦ A se tulbura. *În zădar să îngăimă tot pământul*. DOSOFTEI, MOL.; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *îngăimare*, *îngăimat*, *îngăimeală*.

Cf. *brodi*(2), *buigui* (1); *îngăla*.

ÎNGĂIMARE s.f. (Mold.) Nedumerire, încurcătură. *Ce să răspunză cu totii în îngăimare sta*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *îngăima*.

Vezi și *îngăima*, *îngăimat*, *îngăimeală*.

Cf. *aporie*, *învălătucitură*.

ÎNGĂIMAT adj. (Mold.) Nelămurit, incurcat. *Deci stă de atunce Hotinul așa îngăimat . . . ; nu știm de acum înainte ce a vre Dumnezeu să mai lucreze*. NECULCE.

Etimologie: *îngăima*.

Vezi și *îngăima*, *îngăimare*, *îngăimeală*.

Cf. *învălătucit*.

ÎNGĂIMEALĂ s.f. (Mold.) Vorbă incurcată, confuză. *Îngăimele ca aceștea de vor mai pomeni și lucrul după poruncă de nu vor plini, cu pe-deapsă de moarte lăudindu-li-să*. CI, 170; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *îngăima* + suf. *-eală*.

Vezi și *îngăima*, *îngăimare*, *îngăimat*.

Cf. *brodelnicitură*, *buiguire* (1), *buiguitură*.

ÎNGĂLA vb. (ȚR) A face ceva de mintuială. *De nu se va nevoi să lucreze toate lucrurile [viei] la vremea lor, ce o va numai îngăla [îngăima MOLD.]*. ÎNDEPTAREA LEGII.

Etimologie necunoscută.

Cf. *îngăima* (2).

ÎNGHIMPA vb. (ȚR) A înșepa. *Ea să inghimpă de rug*. E 1717, 160^v.

Etimologie: pref. *în-* + *ghimp(e)* + suf. *-a*.

Vezi și *ghimp*, *ghimpa*, *ghimpos*, *inghimpat*, *inghimpos*.

Cf. *ghimpă*.

ÎNGHIMPAT adj. (Mold.) Înșepat de ghimpe. *Era inghimpat la un picior*. MP 1691, 29^v; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *inghimpa*.

Vezi și *ghimp*, *ghimpa*, *ghimpos*, *inghimpa*, *inghimpos*.

ÎNGHIMPOS adj. (Mold., ȚR) Plin de ghimpi. A: *Spini inghimpoși*. VARLAAM; cf. CANTEMIR, IST. B: *Lemne inghimpoase*. BIBLIA (1688), apud TDRG; cf. MINEIUL (1776).

Etimologie: pref. *în-* + *ghimp(e)* + suf. *-os*.

Vezi și *ghimp, ghimpa, ghimpos, inghimpă, inghîmpat.*

Cf. *ghimpos.*

ÎNGLOTA vb. v. *ingloti.*

ÎNGLOTI vb. 1. (Mold., Criș., Trans. S; despre oști) A se aduna, a se stringe în cete. A: *Și și-au inglotit oastea neamțul . . . și au început a se batere . . . cu franțujii.* NECULCE; cf. M. COSTIN; PSEUDO-MUSTE. C: *Impregiurul scaunului tău inglotescu ingerii.* MOL. 1676², 110^v; cf. PSALT. (1651); TI (gl.).

2. (Mold.) A se ingrămădi. *Inglotindu-să mai mult nărod pe ulițe, Foca au trimis să-i potolască.* CANTEMIR. IST.; cf. DOSOFTEI, VS. ◇ Fig. *Datoria se inglotia.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. NECULCE.

Variante: *inglotă* (TI, gl.).

Etimologie: pref. *in-* + *gloată* + suf. *-i.*

Cf. *buluci; boți (2), decăsi.*

ÎNJURA vb. (TR, Trans. SE) A ocări, a adresa cuvinte insultătoare. B: *Cela ce va injura sau va vătămă pre soli, acela iaste că și furul.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Și pre urmă ne-au făcut cîini și ne-au injurat.* E ante 1704, 14^v. *Toți îl muștră și-l injură și-l bleastă.* MĂRG. 1747, 21^r; cf. LEX. 1683, 21^r; MĂRG. 1691, 20^v; ANTIM; E 1717, 91^v; IM 1730, 16^r. C: *Xant îl injură și-l goni.* E 1703, 136^v. // A: *Și pe urmă injurindu-l.* IM 1754, 10^v.

Etimologie: lat. *injuriare.*

Vezi și *injurat, injurător.*

Cf. *Iihăi, toi.*

ÎNJURAT adj. (TR) Care a fost injurat. (Substantival) *Cela ce va injura pre un om . . . acela se va pedepsi . . . ca și cînd are fi injuratul de față.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: *injura.*

Vezi și *injura, injurător.*

ÎNJURĂTOR s.m. (TR) Cel care injură. *Se va certa ca și un injurătoriu.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: *injura* + suf. *-tor.*

Vezi și *injura, injurat.*

ÎNLUMINA vb. (Ban., Trans. SV) A lumina. *Ėnluminēdz. Illumino.* AC, 337; cf. NT 1648, 1^v.

Etimologie: pref. *in-* + *lumina.*

Vezi și *inluminat.*

ÎNLUMINAT adj. (Ban.) Luminat. *Ėnluminat. Illuminatus.* AC. 337.

Etimologie: *inlumina.*

Vezi și *inlumina.*

ÎNSĂ s.f. v. *îmă.*

ÎNSĂMA vb. (Mold.) A agonisi, a procura. A: *Nice mir nu putură însăma să ungă trupul.* VARLAAM. *Să imble să însăme bani.* AXINTE URICARIUL. // C: *Nice mir . . . nu putură însăma să ungă trupul.* C 1729, 56^v.

Etimologie: pref. *in-* + *sămă.*

Cf. *șurzui (1).*

ÎNTĂRAT adj. (Criș.) Împovărat. *Imblați cătră mine toți cea ce v-ați ustănit și simteți întărați.* C 1692, 510^v.

Etimologie: pref. *in-* + *tar* + suf. *-at.*

Vezi și *tar, tăroasă.*

ÎNTIRI vb. (Mold.) 1. A alunga. *Toți păgîinii ce mă-ncungiurară cu Domnul i-am întirit din țară.* DOSOFTEI, PS.

2. A urmări, a hăitui, a prigoni. *Goniia și intiria pre creștini*. DOSOFTEI, VS. *Cu neastimpărată vrăjmășie intr-aceia chip il goniia și nepărăsit de atita vreme il intiriia*. CI, 176; cf. CI, 98; CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. bg. *tirijam*.

Cf. *dudui*, *pogoni*, *șipa*, *zogoni*.

INTROLOCA vb. (Mold.) A uni, a aduna. (Fig.) *Sufletele și inimile a se introloca și a se impreuna ... poștește*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *intruloc* + suf. -a.

Vezi și *neintrulocat*.

ÎNVĂLĂTUCI vb. (Mold.) A înfășura. *Trii peri din costița-i zmulgindu-i, unul la grumazi, altul la brațe, iar al triilea la mijloc înșij învălătuți*. CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Săracul, învălătuțit de grijă și de primejdii*. NCCD, 308; cf. N. COSTIN; NCCD, 355. ◆ A încurca, a împiedica. *Picioarele a fugi se împiadecă și in toate ierboșoarele se învălătucesc*. CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Istoria din sine chiară și curată iaste, însă cu tilcurile ... mai mult innectindu-să și învălătuțindu-să ... slobod să umble... nu va putea*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: pref. *in-* + *vălătuț* + suf. -i.

Vezi și *invălătuțit*, *invălătuțitură*.

ÎNVĂLĂTUȚIT adj. (Mold.) Încurcat, obscur. *Învălătuțite cuvintele hrizmosului tău ce vor să insemneze aieșea să-mi spui te poftesc*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *invălătuțit*.

Vezi și *invălătuțit*, *invălătuțitură*.

Cf. *îngăimat*.

ÎNVĂLĂTUȚITURĂ s.f. (Mold.) Încurcătură. *Din toate învălătuțiturile il descurca*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *invălătuțit* + suf. -(i)tură.

Vezi și *invălătuțit*, *invălătuțit*.

Cf. *aporie*, *îngăimare*.

ÎNVĂLUȘAG s.n. (Mold.) Tulburare, scandal. *Vădzuiu mulțime nenumerată de arapi ... făcînd gilcevi și învălușaguri și zbierînd că niște hieri sălbatece*. VSV 1691, 131^v; cf. VSV 1742, 182^f.

Etimologie: pref. *in-* + *vălușag*.

Vezi și *vălușag*.

Cf. *calabalic*, *dihonie*, *hăbruşag*, *potcă*, *prigoană*, *vălușag*, *zarvă*, *zavistie*, *zăhăială*; *holcă*, *vreavă*.

ÎNVEȘTE vb. (Mold., Trans. SV) A (se) îmbrăca. A: *Te scoală de te-nveăște și te-ncinge*. DOSOFTEI, VS. *Cu hainele meale te învești*. CD 1698, 27^f; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, LITURGHIER; CD 1698, 9^v; CI, 101; CD 1770, 10^v. ◇ Fig. *Ca-n Selmon cînd cade omătul de albeaște, așea toată țara cu tine s-a înveăște*. DOSOFTEI, PS; cf. DOSOFTEI, MOL.; N. COSTIN; CANTEMIR, IST. C: *Și in mare frimșeațe înveștite*. PS. SEC. XVIII, 53^f.

Variante: *învești* (PS. SEC. XVIII, 53^f).

Etimologie: lat. *investire*.

ÎNVEȘTI vb. v. *învește*.

ÎNVÎRVOMAT adj. (Mold.) Covârșitor, perfect. *Nevointă învîrvomată* [lemma: *covârșitoare*] și *viață curată*. DVS, 4^f; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *învîrvoma*.

JAC s.n. (Mold.) Jaf. *Cit le iaste lor văduva de apucat și săracul de jac*. DP, 26^r. *Și multe răutăți și jacuri au făcut prin tirgu*. PSEUDO-COSTIN; cf. URECHE; DP, 11^v; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.); NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. ◇ Loc. vb. **A da jac** = a jefui. *Au dat jac pen bisearici*. IM 1754, 74^v; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. zsák. Cf. pol. żak.

Vezi și jăcaș, jăcui, jăcuire.

Cf. jăcuire, lotrie, tilhărit, tilhușag.

JALE s.f. (Mold.) Dorință fierbinte. *Pofta lăcomiilor și jealea mărimei numelui*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: sl. žali.

Cf. jelanie.

JALOBĂ s.f. (Mold.) Jalbă. *Să nu poată grăi cătră giudeș să-și spuie jaloba*. PRAV. *Că acestu domnu... au ascultat și giudecat jalobele săracilor*. NCCD, 238; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus., pol. žaloba.

Cf. artic.

JĂCAȘ s.m. (Mold.) Hoț, tilhar. *Jacaș*. NCCD (gl.). *Jăcașii lor și pină la Rodostos... au agiuns*. CANTEMIR, HR.; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE.

Etimologie: jac + suf. -aș.

Vezi și jac, jăcui, jăcuire.

Cf. hinsar (1), lotru.

JĂCUI vb. (Mold.) A jefui, a prăda. **A: Prădind și jăcuind**. URECHE. *De averile lor și de viață i-au jecuit*. NCCD, 238; cf. VARLAAM; PRAV.; DOSOFTEI, VS; MOLITVENIC (sec. XVII); PSEUDO-COSTIN, 20^v; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-MUSTE; NECULCE. ◇ Fig. *Voiu lua hotarale limbilor și virtutea lor voiu jecui*. DP, 27^v. // **B: Jăcuiră toată tabăra**. BIBLIA (1688).

Variante: jecui (VARLAAM; PRAV.; MOLITVENIC (sec. XVII); AXINTE URICARIUL; NCCD, 238; PSEUDO-COSTIN, 20^v; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: jac + suf. -ui. Cf. ucr. žakuvati, magh. zsákolni.

Vezi și jac, jăcaș, jăcuire.

Cf. lotri, tilhui.

JĂCUIRE s.f. (Mold.) Prădare, jaf. *Jăcuirea și averea cea rea pre carea... nu să cade a o face*. II 1764, 19^r.

Etimologie: jăcui.

Vezi și *jac, jăcaș, jăcui*.

Cf. *jac, lotrie, tîlhărit, tîlhușag*.

JĂLAȘ adj. (Trans. N) Trist. *Io-s acela care mă cînt și mă izbesc ca frunza ghie oînt, Cu inimă jălășă sint. CÎNTECE, 6^v; cf. CÎNTECE, 10^r.*

Etimologie: *jale* + suf. *-aș*.

Cf. *milos, olecăios*.

JĂRATEC s.n. (Mold., TR, Trans. SV) Cărbuni aprinși. A: *I-au turnatu-i jeratec preste cerbice. DOSOFTEI, VS. B: Îl unseră cu untelemn pre cap și-i turnară jeratec aprins. M 1698, 45^v. ◇ Fig. Arătîndu-te, Si-meone, jeratec înțelegatoriu, nu te-ai închinat focului. M 1780, apr. 60^v, col. I; cf. MINEIUL (1776); M 1779, febr., 43^v, col. II. C: Făcuse jăratec, că era frig și să încălzia. NT 1648, 129^v.*

Variante: *jeratec* (DOSOFTEI, VS; MINEIUL (1776); M 1779, febr., 43^v, col. II).

Etimologie: sl. *žaratŭkŭ*.

Cf. *jăriște (1), jeg*.

JĂRIȘTE s.f. (Mold.) 1. Jăratec; locul pe care se așază jăratecul (pentru jertfă). *Răsturnîndu-i jeriștea cu jărtvele idolești. DOSOFTEI, VS.*

2. Locul unde a ars o casă. *I-au răsipit casele ... de au rămas numai jăriște. NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN.*

Variante: *jeriște* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: *jar* + suf. *-iște*.

Cf. *jăratec, jeg*.

JECUI vb. v. *jăcui*.

JEG s.n. (Ban.) Cărbuni aprinși. *Pruna. Seg. Eleven Szen. LEX. MARS., 239.*

Etimologie: sl. *žegŭ*, bg. *žeg*.

Cf. *jăratec, jăriște (1)*.

JELANIE s.f. (Mold.) Dorință fierbinte, dor. *Era aprinsă de jelanie dumnezăiască. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: sl. *želanije*.

Cf. *jale*.

JELEAR s.m. (Criș., Trans. SV, Trans. N) Clăcaș. *Jelearii carii lăcuiesc în casa mea. SA, 29^v. Nu lucra nice tu, nice femeaia ta, nice sluga ta, nice dobitocul tău, nice jileariul tău. C 1692, 502^v. Nu lucra într-acea zi nemică, nice tu ... nice jilearii tăi. D², 70^r; cf. CAT. CALV., apud TEW; C 1692, 542^r.*

Etimologie: magh. *zsellér*.

Cf. *iobagi, rumân, vecin*.

JERATEC s.n. v. *jăratec*.

JERIȘTE s.f. v. *jăriște*.

JIREABIE s.f. (Mold.) Fișie de pămînt (moștenită). *Îi[i] voiu da ... jireabia ta cea măsurată. DOSOFTEI, PS.*

Etimologie: pol. *żerebie*, ucr. *žerebij*.

JOACĂ s.f. (Mold.) Joc. [Băiatul] *face o gioacă cu alți cuconi. DOSOFTEI, VS; cf. CANTEMIR, IST.*

Variante: *gioaică* (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: *juca*.

JOLTAR s.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Psalm. *Sholtar. Psalmus. AC, 370. Sfîntul David scrie în joltariul său. MISC. SEC. XVII, 81^r; cf. A-GYAGFALVI, apud TEW; VCC (foaia de titlu); MISC. SEC. XVII, 85^r*

Etimologie: magh. *zsoltár*.

JUDE s.m. 1. (Mold., Trans. SV) Principe, domn. A: *Lăudați pre Domnul . . . boiari, giudeci, năroadele toate.* DOSOFTEI, PS. C: *Cu boiarii și cu giudecii oamenilor.* PSALT. (1651). // B: *Knež, judele.* ST. LEX., 286.

2. (Mold.) Judecător. *Cărțile giudeațelor* [lemma: *giudecilor*]. DOSOFTEI, VS.

Forme gramaticale: pl. *juđeci* (PSALT. (1651); DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS).

Etimologie: lat. *judex*.

Cf. *birău* (I), *chinez*.

JULI vb. (Mold.) A lua pielea prin rănire ușoară, a zdreli. *Pulpile să nu-i julească.* CANTEMIR, IST.; cf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: bg. *žulja*.

Vezi și *julire*.

JULIRE s.f. (Mold.) Luarea pielii, zdrelire. (Fig.) *Betejirea și julirea cinstitii, a slăvii numelui.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: *juli*.

Vezi și *juli*.

JUNE s.m. (Ban.) Logodnic, mire. *Giune.* Sponsus. AC, 342.

Etimologie: lat. *juvenis*.

Vezi și *junel, junelaș*.

Cf. *ginere, mire*.

JUNEL s.m. (Ban.) Diminutiv al lui *june*. *Gsunyěl.* Sponsulus. AC, 342.

Etimologie: *june* + suf. *-el*.

Vezi și *june, junelaș*.

Cf. *junelaș*.

JUNELAȘ s.m. (Ban.) Diminutiv al lui *june*. *Gsunelash.* Sponsulus. AC, 342.

Etimologie: *junel* + suf. *-aș*.

Vezi și *june, junel*.

Cf. *june*.

JUPIN s.m. (Mold.) Stăpin. *Sluga ce va fura în casa giupinu-său* [MUNT. *stăpinu-său*]. PRAV. *O arată stăpinu-său, deci zisă: „Dă-mi, giupine, ce mi-ai giuruit.”* E 1779, 13^r; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *jupineasă*.

JUPINEASĂ s.f. (Mold., TR, Ban.) 1. Soție de boier. A: *Cela ce va lua dot muieri și amindoaună giupinease să se cearte.* PRAV. *Au pribegit în Tara Leșască luindu-ș și giupineasa.* NCL II, 299. *Blagorodnicilor boiari și giupineșe și fiilor lor.* SP, 27^r; cf. VARLAAM; NCL II, 295. B: *Trimise pre doamnă-sa la Giurgioș împreună cu toate jupinesele boierilor.* LET. TR, 75^v. *Le duau toate avuțiile și să culca cu toate jupinesele și cocoanele lor.* GI, 9^r; cf. GAVRIL, NIF.; ÎNDREPTAREA LEGII; BIBLIA (1688); ISOPIE (1705); PŌVESTE DE FOLOS A LUI ALEXIE (1760). C: *Gsupēnasē.* AC, 342.

2. Doamnă, cocoană. A: *O muiare giupineasă . . . trecea pre acel loc.* VARLAAM. *Am văzut . . . săzind în fereastră giupineasa sau do(a)mna aceea.* H 1771, 84^v; cf. DOSOFTEI, VS; NECULCE; IM 1754, 74^v; H 1771, 84^r, 85^r; H 1779^a, 46^v. B: *Întru acea cetate era o jupineasă de neam mare.* MINEIUL (1776); cf. IM 1730, 104^v. ◇ Fig. *Jupineasă vulpe.* ISOPIE (1705). C: *Gsupēnasē.* AC, 342.

Etimologie: *jupin* + suf. *-easă*.

Vezi și *jupin*.

JURUI vb. (Mold.) 1. A făgădui de soție. *Sora lui craiu, Elisafra, ce i-o giuruisse Alexandru-Crai. URECHE.*

2. A făgădui. A: *Și giurui că-i va da lui ocină. AP. 1646, 18^v. Viiia iaste neștiută, Și pînă la ce oreme iaste giuruită. CVL, 15 ; cf. VARLAAM; PRAV.; DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CD 1698, 4^v, 5^r, 26^v, 42^r; N. COSTIN; CI, 171, 173; NCCD (gl.); NECULCE, apud TEW; CD 1770, 5^r, 52^r; E 1779, 13^r. // B: De nevoie se juruiesc mult cu cuvîntul, iar cu lucrul nu iaste nimic. E ante 1704, 26^r; cf. CRON. 1687, 31^r.*

Etimologie: magh. *gyűrű*, cf. *gyűrűzni*.

Vezi și *juruiță, juruire, juruit, juruită*.

Cf. *credința, incredinți*.

JURUIȚĂ s.f. (Mold.) Făgăduință. A: *Giuruințe cari le-au giuruit Dumnezău. VARLAAM. Ai trimis . . . giuruința ta pre șefr]bii tăi, pre părinții noștri. DM, 34^r. Acestea sint giuruințele filozofilor. E 1779, 13^v; cf. URECHE; PRAV.; CANTEMIR, HR. // C: Giuruința lui Pavel Apostol. C 1737, 19^r.*

Etimologie: *jurui* + suf. *-ință*.

Vezi și *jurui, juruire, juruit, juruită*.

Cf. *făgadă, făgădaș, făgăduială, juruire, juruită*.

JURUIRE s.f. (Mold.) Făgăduință. *Și să apropie oreame giuruirii ce să giurasă Dumnezău lui Avram. AP. 1646, 20^r; cf. VARLAAM.*

Etimologie: *jurui*.

Vezi și *jurui, juruiță, juruit, juruită*.

Cf. *făgadă, făgădaș, făgăduială, juruiță, juruită*.

JURUIT adj. (Mold.) Făgăduit. *Destoinici să ne facă giuruitelor bunuri. DM, 7^v. ◇ (Substantival) Să vă spodobască și giuruitului de la sine bine să vă îndulciți. DM, 41^r.*

Etimologie: *jurui*.

Vezi și *jurui, juruiță, juruire, juruită*.

JURUITĂ s.f. (Mold.) Făgăduință. [Crocodilul] *tare cuvintele și giuruitele Hameleonului poftorînd. CI, 171. Giuruita călugării<i>*. MOL. 1754 - 1762, 21^r; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *jurui*.

Vezi și *jurui, juruiță, juruire, juruit*.

Cf. *făgadă, făgădaș, făgăduială, juruiță, juruire*.

L

LA vb. (Mold., Ban., Trans. SV) A spăla. A: *Să-și lea cămeșile lor DOSOFTEI, PARIMIAR. C: Lau. Lavo. AC, 349. La-mă-veri și mai virtos de zăpada înălbi-mă-voiu. PS. SEC. XVIII, 36^r. ◇ Fig. Ce mai virtos mă lă de fărălegile mele. PS. SEC. XVIII, 34^v.*

Etimologie: lat. *lavare*.

Vezi și *nelăut*.

LADĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Sicriu. *Ladē. Cista. Arca. AC, 349. Ingerul care mi-au dat Dumnezeu în sfintul botez și ingerul carele mi-au luat sufletul stau amindoi deasupra lăzii și ascultă cum popii îmi cer bulciugul. IERT., 15^r.*

Etimologie: magh. *láda*, germ. *Lade*. Cf. scr., pol. *ład*, ucr. *lado*.

Cf. *copârșeu, coșciug (2)*.

LAGUM s.n. (Mold., TR) Mină (pentru explozii). A: *Așe puind lagum iarbă de sinețe pe suptu zidurile cetăților, le-au aruncat den temelie. PSEUDO-COSTIN, 23^r. Au spart cu lagumul zidul despre poartă. IM 1754, 80^v. Făcură ... lagumuri ca să apere locul de vrăjmași. VP, 68^r; cf. URECHE; NECULCE; PSEUDO-MUSTE; IM 1754, 73^r, 73^v. B: Alții în lagum frigindu-se cu văpaie de foc. IM 1730, 103^r; cf. IM 1730, 102^v, 103^v, 113^v.*

Etimologie: tc. *lağum*.

Vezi și *lagumgiu*.

LAGUMGIU s.m. (Mold.) Soldat artificier. *Pomoșnicul și minerii, adecă lagumgiii. PSEUDO-COSTIN; cf. N. COSTIN.*

Etimologie: tc. *lağumcu*.

Vezi și *lagum*.

LAPOVIȚĂ s.f. (Mold., TR) Ninsoare amestecată cu ploaie. A: *Fiind ploaie cu lapoviță. IM 1754, 9^r. B: Lapoviță. IM 1730, 14^v.*

Etimologie: bg., scr. *lapavica*.

LARD s.n. (Ban.) Slănină. *Lard. Laridum. AC, 349.*

Etimologie: lat. *lardum*.

Vezi și *lărdos*.

Cf. *șpec*.

LASCĂ s.f. (Mold.) Bunătate, favoare. *Mare cătră Dumnedzău avea lască. CD 1698, 12^v. Și tot de același neam sînt și cei cu lască minciunoasă. BUCOAVNĂ 1775, 56^r; cf. CD 1770, 14^r.*

Etimologie: ucr. *laska*.

Vezi și *lascăv, lăscui*.

Cf. *bunete*.

LASCĂV adj. (Mold.) Binevoitor. *Că toată inima rea a toată răutatea deschisă gazdă și lascăvă ospătătoare iaste. CI, 173. Îmblarea cea bună și*

lascavă, blindeașele, neaducerea-aminte de răutate. BUCOAVNĂ 1775, 50^r; cf. PSEUDO-COSTIN; VP, 79^r; CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr. *laskav*.

Vezi și *lască, lăscui*.

Cf. o m e n i t.

LAZ s.n. (Mold.) 1. Teren defrișat. *Au tăiat pădurea sau au săpat de au făcut laz* [MUNT. curățură]. PRAV.

2. Ogradă. *Cela ce să va apuca de o casă pustiiță sau de vreun laz* [MUNT. : ogradă] părăsit. PRAV.

Etimologie: ucr. *laz*. Cf. magh. *las*, scr. *laz*.

Vezi și *lăzui, lăzuit*.

Cf. tîrșitură.

LĂDUNCĂ s.f. (Mold.) Cartușieră. *Dărăbanii foarte îmbrăcați bine ... cu table de argint la șolduri pre lădunci.* M. COSTIN; cf. NECULCE.

Etimologie: rus. *ladunka* (< germ. *Ladung*).

Cf. l o d i n g.

LĂLĂI vb. (Mold.) A fredona. *De cîte ori au lălăit cîntece lumști.* VSV 1742, 185^r.

Etimologie: formație onomatopeică.

LĂMPAȘ s.n. (Ban., Trans. SV) Felinar. *Ceale fețe înțeleapte care au luat uloiu destul în lămpășele sale.* SA, 73^r. *Lempash. Lampas.* AC, 350; cf. NT 1648, 32^v, 33^r; LEX. MARS., 114; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. *lămpás*.

Vezi și *lămpășel*.

LĂMPĂȘEL s.n. (Ban.) Diminutiv al lui *lămpaș*. *Lempeshel.* AC, 350.

Etimologie: *lămpaș* + suf. *-el*.

Vezi și *lămpaș*.

LĂRDOS adj. (Ban.) Slăninos. *Lerdos. Lerdum habens.* AC, 350.

Etimologie: *lard* + suf. *-os*.

Vezi și *lard*.

LĂSCUI vb. (Mold.) A amăgi. *Numai să lăscuiesc pre sine cu a celorlora agiutoriu, cu totul să făgăduiesc negriji și norocirii.* BUCOAVNĂ 1775, 34^v—35^r.

Etimologie: *lască* + suf. *-ui*; cf. sl. *lask(ov)ati*.

Vezi și *lască, lascăv*.

Cf. ș u t i l i.

LĂURUSCĂ s.f. (Mold., Ban.) Viță sălbatică. A: *Și am plîntat vie deasă ... ș-am așteptat să facă struguri de poamă, iară ea face lăuruscă.* DP, 13^r. C: *Lăuruskă. Labrusca.* AC, 350.

Etimologie: lat. *labrusca*.

LĂZUI vb. (Trans. N) A defrișa. (Fig.) *Mă țin numai cu cuvîntu Care iute zbor în vîntu. Dar judece-le cel drept și sfîntu Le-a lăzui dim pămîntu.* CÎNTECE, 1^v.

Etimologie: *laz* + suf. *-ui*.

Vezi și *laz, lăzuit*.

LĂZUIT adj. (Trans. N) Defrișat. (Fig.) *De m-aș vedea hodinită, De supărări lăzuită.* CÎNTECE, 5^r.

Etimologie: *lăzui*.

Vezi și *laz, lăzui*.

LEAFĂ s.f. 1. (Mold., TR, Ban.) Soldă a ostașilor. A: *Strinseră oaste cu leafă. URECHE. Acolo s-au dat leafa ghenicearilor. IM 1754, 143^r. B: Să dai lefi slujitorilor. NEAGOE. Au poruncit de le-au făcut leafă. IM 1730, 12^v; cf. IM 1730, 202^r. C: Lafă. Stipendiūm. AC, 349. Liefă. Praevenda (= Praebenda). AC, 350. ♦ (Mold.) Slujba de mercenar. Feciori de boieri se ducea la lefe, unii la moscali, unii la leși. NECULCE; cf. M. COSTIN; IM 1754, 8^r; VP, 64^r.*

2. (Mold., TR) Plată, salariu. A: *Pre nimenea nu asuprați, nice să grăiți de rău, ce vă agiungă leafa voastră. ANT., 1726, 216^v. El mi-au zis să-i fac leafă, pre zi câte 10 galbeni. H 1771, 94^r. B: Primindu-l cu cinste și leafă făcându-i, au șezut acolo pină i-au venit rindul la domnie. R. POPESCU.*

Variante: lefe (NECULCE), liefă (AC, 350).

Etimologie: bg. lefe, scr. (u)lefa. Cf. tc. ulûfe.

Vezi și lefegiu.

LEAGĂN s.n. (Mold.) Trăsură. *Acea jupineasă au găsit leagăn cu cai și 12 voinici. URECHE. Și adecă un bărbat arap spin . . . era întorcându-să și ședea în leagănul său. AP 1646, 27^r; cf. VARLAAM.*

Forme gramaticale: pl. leagene (VARLAAM).

Etimologie: legăna.

Cf. butcă.

LEANCĂ s.f. (Mold.) Haină lungă pină la călcâie. *Deschizindu-mi leanca, și-au băgat mina și mi-au pipăit tot trupul. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: ucr. ljanca.

LEAȘNIC s.m. (Mold.) 1. Pinditor. *Se pun leașnici, întind lațuri și stau de vinează. DOSOFTEI, PS.*

2. Ascunzătoare a vinătorului. *Ascuns se supune în leașnici cu bogății. DOSOFTEI, PS; cf. IOAN DIN VASLUI.*

Etimologie: leș(ul) + suf. -nic.

Vezi și aleș, aleșui, leș, leșui, leșuitoar, leșuitură.

Cf. leșuitoar.

LEFE s. f. v. leafă.

LEFECIU s.m. v. lefegiu.

LEFEGIU s.m. (Mold., TR, Ban.) Mercenar. A: *Ci gândi ca să nu se încrează țării și lefecțiilor de țară. URECHE; cf. NECULCE. B: Înălțați pe vreun lefegiu să-l puneți spătar. NEAGOE; cf. R. GRECEANU. C: Lefegsiu. Stipendiarius. AC, 350.*

Variante: lefeciu (URECHE; R. GRECEANU; NECULCE).

Etimologie: tc. ulûteci.

Vezi și leafă.

LEGĂNA vb. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) A se clătina. A: *Tot pământul să ridică și să leagănă de frică. DOSOFTEI, PS. ♦ Fig. Ștefan-Vodă îmbla legându-se încotro va lua. M. COSTIN. C: Legănă cu capul, cu ochii clipec. VCC, 40. Pământul se va legăna. POGREB., 97^v; cf. STR., 49^r; PS. SEC. XVIII, 32^r.*

Etimologie: lat. *ligninare.

Cf. tremura.

LEGĂTUI vb. (Trans. SV) A obliga, a angaja. *Iată, veni muierea precum să legătuisă. PF, 72^r.*

Etimologie: legat (< lega) + suf. -ui.

LEGHEN s.n. v. lighean.

LEGHIN s.n. v. lighean.

LEHĂI vb. v. *lihăi*.

LEICĂ s.f. (Mold.) Pilnie. *În mîna stîngă ținea o leică a căria țevie pînă jos . . . ajungea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus. *lejka*, ucr. *lijka*.

Cf. *tolcer*.

LEPEDEU s.n. (Ban., Trans. SV) Cearceaf. *Linteum. Lepedö. Lepedö.* LEX. MARS., 224. *Să se învălească în lepedeu ud bine.* PL, 145^r; cf. MȘE, 81.

Etimologie: magh. *lepedö*.

Cf. *prostire*.

LESNE adv. (Criș., Trans. SV) Ieftin. *Foarte lesnă vi-l voiți da.* MISC. SEC. XVII, 49^r; cf. MȘE, 81.

Etimologie: bg. *lesno*.

LEȘ s.n. (Mold., Ban.) Pindă. A: *Ereticii lui Navot . . . puși în leș la strîmtori.* DOSOFTEI, VS. C: *Lesh. Insidiae.* AC, 350.

Etimologie: magh. *ies*.

Vezi și *aleș, aleșui, leășnic, leșui, leșuitor, leșuitură*.

Cf. *leșuitură*.

LEȘUI vb. (Mold., Ban., Trans. SV) A sta la pindă. A: *Pindindu-l și leșuind la strîmtoare.* DOSOFTEI, VS; cf. VARLAAM. C: *Leșuiască întru ascuns ca leul în sălașul său.* PSALT. (1651). *Împregiur mă leșuiesc.* VCC, 36. *Lëshuiesh. Insidior.* AC, 350; cf. N. TEST. (1648), apud TEW, s.v. *aleșui*; SICRIUL DE AUR, apud TEW, s.v. *aleșui*; VIȘKI, apud TEW, s.v. *aleșui*; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW, s.v. *aleșui*; PS. SEC. XVIII, 132^v.

Etimologie: *leș* + suf. *-ui*.

Vezi și *aleș, aleșui, leășnic, leș, leșuitor, leșuitură*.

Cf. *aleșui*.

LEȘUITOR s.m. (Trans. SV) Pinditor. *Puind leșuitori să-l omoară.* N. TEST. (1648).

Etimologie: *leșui* + suf. *-tor*.

Vezi și *aleș, aleșui, leășnic, leș, leșui, leșuitură*.

Cf. *leășnic* (1).

LEȘUITURĂ s.f. (Mold.) Pindă. *Nime nu, scapă de leșuiturile vrăjmașului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *leșui* + suf. *-tură*.

Vezi și *aleș, aleșui, leășnic, leș, leșui, leșuitor*.

Cf. *leș*.

LIBADE s.f. (Mold.) Anteriu. *Un rînd de straițe de postav, libade și giube.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. *libadé*.

LIEFĂ, s.f. v. *leafă*.

LIFURI vb. (Ban.) A lingări, a gusta din toate mincările. *Lifurêsc* AC, 351.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *lifuroi*.

LIFUROI s.m. (Ban.) Pici, ținc. *Lifurony.* AC, 350.

Etimologie: *lifuri* + suf. *-oi*.

Vezi și *lifuri*.

LIGHEAN s.n. (Mold., ȚR, Ban.) Vas cu margini largi, folosit de obicei pentru spălat. A: *Lighean cu ibric de argint.* NECULCE. *Răpia . . . cine căldări, cine ligheanuri.* IM 1754, 75^r. B: *Un leghin plin de apă.* BIBLIA (1688). *Bagă apă în leghin și mergi de spală picioarele oaspelui.* ISOPIE (1705); cf. IM 1730, 105^v. C: *Legen. Pelvis.* AC, 350.

Variante: **leghen** (AC, 350), **leghîn** (BIBLIA 1688; ISOPIE (1705).

Etimologie: tc. **liġen**, **legên**.

Cf. **medelniță**.

LIIĂI vb. (Mold.) A se certa. *Pentru care pricină mai pierden noi atita vreme lihăindu intru noi?* B 1774, 27^v. ♦ A ocări; a birfi. *Și lingă alte multe ce lehăia, au început a le face și stihuri în scris.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **lehăi** (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU)

Etimologie necunoscută.

Cf. **prigoni**; **injura**, **toi**.

LIHOT adj. (Ban.) Fără gust, fad. *Lihot.* AC, 350.

Etimologie: sl. **lihû**; cf. sl. **lihota**, **lihodôi**.

LI MAN s.n. (Mold., TR) Port. A: *Au așezat limanurile, scalele mării.* NCL I, 28. *Gindea să întemeiază vre în liman la Marea Baltică.* VP, 53^f; cf. N. COSTIN; PSEUDO-AMIRAS; H 1778, 113^f, 117^f; H 1779^f, 82^v, 85^v. B: (Fig.) *Adineul muceniciei neudat ai trecut și cătră limanurile ceale de sus cu toată avuția ai ajuns.* M 1780, mai, 57^v. // C: *Pe marginea apei Neva, spre casa limanului, celui mare slăvit, de acolo pre lingă apă.* ÎMP, 69^v. ♦ *Adăpost, refugiu.* A: (Fig.) *Limanul buneii alinări.* ÎP, 11^f; cf. **CANTEMİR**, **IST.**; AR, 62^v, 79^v, 84^f; MOL. 1754—1762, 29^f; SP, 8^f, 19^f. B: (Fig.) *Alerg la limanul bunătații tale.* M 1780, iul. 112^v, col. II: cf. **ANTIM**; M 1776, 178^f, col. I; M 1778, 177^v, col. II, 178^f, col. I; M 1779, febr., 47^f, col. I, mart., 49^f, col. I, dec., 220^v, col. I. // C: (Fig.) *La limanul voi(i) tale să scape.* SVA, 9^v.

Etimologie: tc. **liman**.

Cf. **pristanishte**, **schelă** (1).

LINCOTE s.f. pl. (Mold.) Vorbe amăgitoare. *Să va fi îndemnat fata, după multe lincote* (lingușale MUNT.) și *giuruințe*. PRAV.

Etimologie: cf. sl. **lokati**.

LINIȘOR adj. și adv. 1. Adj. (Mold.; despre sunete) Lipsit de intensitate, încet. *Glas... linișor.* DOSOFTEI, VS.

2. Adv. (Mold., Trans. SV) Cu blindețe, calm. A: *Grăindu-i lui cu milă, linișor.* MP, 1691, 17^f. *Linișor vorovind între dinșii.* VSV 1691, 132^f; cf. DOSOFTEI, VS; VSV 1691, 139^f; VSV 1742, 182^f, 190^v. C: *Vorbind cu ei linișor.* VSV 1705, 228^f.

Etimologie: **lin** + suf. **-ișor**.

LIPCAN s.m. (Mold.) Oștean recrutat din tătarii așezați la Hotin. *Și-au făcut... vreo cinci-șase steaguri de lefecii și două steaguri de lipcani.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: tăt. **lipkan**.

LIPSA s.f. (Ban., Trans. SV) Nevoie. C: *Nu cheltui pre lucru ca acela pre care n-ai nice o lipsă, ce numai pre care ai lipsă.* CS, 35^v. *Lip-sza.* *Necessitas.* AC, 351. *În lipsele noastre să ne agiuțăm.* PP, 75^v; cf. NT 1648, 248^f, 249^f; CS, 26^f, 64^v, 66^f, 67^f, 79^v. ♦ (Trans. SV) Loc. adj. *De lipsă = necesar. Cu ce e de lipsă de vreme să se grijască.* CS, 40^f. *A treia faptă bună căreia-i mai de lipsă omului creștin.* PP, 62^v; cf. SAVA, AȘEZĂMINTURILE; CS, 18^v; PP, 5^v, 66^v. ♦ Loc. vb. (Trans. SV) *A avea lipsă = a trebui. Cărtularii cei învățați au lipsă ca să margă și ei în casa lui Dumnezeu?* CS, 94^f. (Mold., Trans. SV) *A fi lipsă = a trebui. A: Lui Dumnezeu nu [ii] e lipsă să învețe de la om nimica.* N. COSTIN. C: *Iaste lipsă tuturoră să să depărteaze de care m'nciună iaste mai mică.* CS, 98^f; cf. SAVA, AȘEZĂMINTURILE; CS, 17^f, 35^f, 95^f, 98^v.

Etimologie: **lipsi**.

Vezi și *lipsi*.

Cf. niștotă (2), sucșig; lipsi.

LĪPSI vb. (Ban., Trans. SV) A trebui. *El ști destul, nu-i lipsește mai mult să înțeale. CS, 92^r. Lipszeszk. Placeo. Obligo. Eliminator. AC, 350. Nu numai a ști, ce lipsește și a înțeale. PP, 5^v; cf. PP, 1^v, 2^v, 3^r, 3^v, 4^v, 5^v, 34^v, 40^v, 75^v, 99^r, 100^v, 101^r.*

Etimologie: ngr. **lipsó** (viit. lui **lipó**).

Vezi și *lipsă*.

Cf. *lipsă* (a fi ~, a avea ~).

LOCMA s.f. (Mold.) Ciștig, chilipir. *Cerea una ca aceasta, fiind învățat cu locmale mai mari. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

Etimologie: tc. **lokma**.

LODING s.n. (Ban.) Cartușieră. *Loding. AC, 351.*

Etimologie: magh. **loding**.

Cf. lăduncă.

LOGOFĂT s.m. 1. (Mold., TR) Boier de divan, răspunzător de treburile cancelariei domnești. (Și în sintagmele *logofăt (ul) (cel) mare, al doilea logofăt; logofăt al treilea*). A: *Logofăt mare, giudecătoriu și alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară ce sint curteni și giudecătoriu tuturor cine-s cu strimbătăți in țară. URECHE. Făcind cai-macam pe Ion Buhuș logofătul. NCL II, 290; cf. VARLAAM; PSEUDO-COSTIN, 15^v, 18^v, 28^r; NCL II, 288, 293; CANTEMIR, HR. B: Au tăiat pre banul Toma și pre Vlaicul logofătul. LET. TR, 28^v; cf. LET. TR, 34^v, 40^v, 75^r.*

2. (TR) Vătaf, vechil. *Porunci Farao ispravnicilor norodului și logofeților. BIBLIA (1688).*

Variante: **logofet** (VARLAAM).

Etimologie: ngr. **logothétis**.

Vezi și *logofeteasă*.

Cf. ispravnic (2), șafar (2), vătaf (3).

LOGOFET s.m. v. **logofăt**.

LOGOFETEASĂ s.f. (Mold.) Soția logofătului (1). *Au dat rind jupineselor de la logofeteasa cea mare. GHEORGACHI.*

Etimologie: **logofăt** + suf. *-easă*.

Vezi și *logofăt*.

LOGOȘ adj. și s.m. (Mold.) Pitic. 1. Adj. (Fig.) *Firea la duhul maiminos și virtos stirv logoș și fricos au pus. CANTEMIR, IST.*

2. S.m. *Nește logoși mîtitei imblînd după dînsul. DOSOFTEI, VS. La stat mici cîi abia de trecia de un logoș. NCCD, 341. N-au stătut cucoș fără creastă, nici logoș fără tălpic. B 1774, 20^r; cf. B 1774, 18^r.*

Etimologie: necunoscută.

Vezi și *logoși*.

LOGOȘI vb. (Mold.) A scădea, a se micșora. *Statul trupului, de mojie, i s-au schimonosit și s-au logoșit. CANTEMIR, IST.*

Etimologie: **logoș** + suf. *-i*.

Vezi și *logoș*.

Cf. mitutela.

LOLĂ s.f. (Ban.) Soră mai mare. *Lola. Soror maior natu. AC, 351.*

Etimologie: cf. scr. *lola*.

LOM s.n. (Ban.) Crengi rupte, aşchii; agestru. *Lomury*. AC, 351.
Etimologie: magh. lom.

LOTRAME s.f. (Ban.) Hoţime, tilhărimă. *Lotrame*: *Latrones*. AC, 351.
Etimologie: lotru + suf. -ame.

Vezi şi *lotri*, *lotrie*, *lotru*.

Cf. tilhăret.

LOTRI vb. (Ban.) A face hoţii; a deveni lotru. *Lotresk*. *Latrocinator*.
Lotresku-më. *Lotro fio*. AC, 351.

Etimologie: lotru + suf. -i.

Vezi şi *lotramë*, *lotrie*, *lotru*.

Cf. jăcui, tilhui.

LOTRIE s.f. (Ban., Criş.) Hoţie, tilhărie. *Şi toate lotriile... le vor*
întrăba. MOL. 1695, 65^r. *Lotrië*. *Latrocinium*. AC, 351; cf. MOL. 1695,
502^v.

Etimologie: lotru + suf. -ie.

Vezi şi *lotramë*, *lotri*, *lotru*.

Cf. jac, jăcuire, tilhărit, tilhuşag.

LOTRU s.m. (ȚR, Ban., Criş., Trans. S) Hoţ, tilhar. B: *Atuncea iar*
să sculase nişte lotri cu un domn despre Olt. LET. ȚR, 72^v; cf. LET. ȚR,
83^r, 33^r. C: *Te faci gazdă de furi şi de lotri*. C 1692, 506^r. *Lotru*. *Latro*.
AC, 351; cf. MCCR, 84. ◇ (Adjectival) *Au fost un om foarte lotru şi rău*.
S, 96^v.

Etimologie: sl. lotrŭ, ceh., pol. lotr, scr. lotar, (gen.) lotra.

Vezi şi *lotramë*, *lotri*, *lotrie*.

Cf. hînsar (1), jăcaş.

LOVI vb. 1. (Mold., Trans. SV) A ataca; a se lupta, a se ciocni. A :
Lovindu-i noaptea fără veste, rămaseră biruiţi cazacii. URECHE, apud
TDRG. *Şi făcu Alexandru două oşti şi să lovi cu Darie foarte tare*. A 1756,
22^r; cf. CVL, 168; NECULCE, apud TDRG; A 1777, 7^v. C: *Şi cum au*
sosit s-au lovit. İVM, 212^r.

2. (Mold.) A străbate, a apuca o cale. *Au lovit un sultan cu urdiile*
sale... sub Hotin. URECHE, apud TDRG. *Luîndu-şi pre doamnă-sa...*
au lovit prin Moldova pre la Suceava şi au trecut în Țara Leşască. PSEUDO-
COSTIN; cf. CANTEMIR, IST.; NECULCE.

Etimologie: sl. loviti.

Cf. năduli, năvrăpi; proidi.

LUBENIŢĂ s.f. (ȚR) Pepene verde. *Preatnşeleptul coconar împreună*
cu lubeniţa, cu castravetele. IP, 9^r.

Etimologie: bg., scr. lubenića.

Cf. harbuz.

LUCOARE s.f. (Mold.) Strălucire. *Astăzi luminatele steale cu lumina*
lucorei lumea podobăsc. DM, 10^r; cf. DM, III^r, 10^v; DOSOFTEI, PS apud
TDRG.

Etimologie: lat. lucor.

Vezi şi strălucoare.

Cf. strălucoare.

LUD adj. (Ban.) Simplu, neştiutor. *Lud*. *Infans*. *Innocens*. AC, 351.

Etimologie: bg., scr. lud.

Vezi şi *ludeşte*, *ludişor*.

Cf. brudatec, brudiesc, brudior, brudiu.

LUDEȚE s.f. (Ban.) Simplitate, naivitate. *Ludecze. Infantia. Innocentia.* AC, 351.

Etimologie: lud + suf. *-ețe*.

Vezi și *lud, ludișor*.

LUDIȘOR adj. (Trans. SV) Diminutiv al lui *lud*. *Trecut-au de la bătrini și mintea cea ludișoară a tinerețelor.* SA, 7^v.

Etimologie: lud + suf. *-ișor*.

Vezi și *lud, ludețe*.

LUMINĂ s.f. 1. (Mold., Trans. S) Luminare. A: *Întră în besearcă cu luminile aprinse.* DM, 34^v. [Sehastrul] *vedea . . . multe lumini întru acel paltin.* NECŪLCE; cf. DM, 32^r. C: *Pentru cela ce fură lumini din besearcă.* VS 1748—1749, 22^v; cf. VS 1748—1749, 24^v.

2. (Ban.) Flacăra. *Luminē. Lumen. Ignis.* AC, 351.

Etimologie: lat. *lumina (<lumen, -inis).

M

MACAT s.n. (Mold.) 1. Loc (acoperit) de pe podea, pe care șed turcii. *L-au pus viziriul de au ședzut tnaintea viziriului pre măcat.* NECULCE. *Domnul nu ședi în scaun, ce șăd amîndoi pe măcat.* GHEORGACHI. *Am șezut alătore pe macat frumos.* H 1771, 85^r; cf. H 1771, 81^v, 83^v.

2. Cuvertură. *Era făcut ca un pat lungu cit să încapă doi oameni de-a lungul și așternutul foarte frumos și macatul cu canafuri și mărgăritariu.* H 1771, 94^r. *Care odată era foarte frumos îmbrăcată cu macaturile... de Hindie.* H 1779², 75^v.

Etimologie: tc. makat.

Cf. odeal, strai (1), velință.

MADAM s.n. 1. (Mold., TR) Minereu. A: *Era de cînste bișugul acelor locuri pentru mademurile aurului, argintului în Ispania.* NCL I, 27; cf. NCCD, 288. B: *Are scală mare oca unde se face sare pietroasă ca mademurile.* COSM. 1766, 90^v.

2. (Mold.) Mină. *Mademurile aceale smaragdicești le va lăsa.* AE-THIOPICA.

3. (Mold.) Sursă de venituri. *De la dinsul s-au scornit hirtiiile, el le-au scos întâi, de este madem bun și până astăzi în Moldova.* NECULCE.

Etimologie: tc. maden.

Cf. baie.

MAGHER s.m. (Mold., TR) Bucătar. A: *Văzu acolo și pre magherul mănăstirii.* DOSOFTEI, VS. B: *Ei-l vindură lui Pentefri, vătahului de magheri al lui faraon.* ÎNV. 164, 172^v. *Pova (r): Magher, bucătar.* LEX., 222^v. *Iar magherul căuta carnea ce-i perise.* E 1717, 168^r.

Etimologie: sl. magerŭ.

Vezi și magherniță.

Cf. păzitor, socaci.

MAGHERNIȚĂ s.f. (Mold., TR) Bucătărie. A: *L-au ispitit întâi cu slujba ospătăriei, apoi la magherniță.* DOSOFTEI, VS. B: *Stegnușa: maghernița, cuhnie.* LEX., 336^r. *La moară mergea de măcina și la magherniță ajuta.* N 1682, 17^v. *Făcu trapezerie și magherniță.* GI, 25^v; cf. LEX. 1683, 53^r, 83^v; L ante 1693, 26^v; ANON. CANTAC.; N 1727, 152^v; GI, 19^v.

Etimologie: bg. magernica.

Vezi și magher.

Cf. conihă.

MAGHISTAN s.m. v. meghistan.

MAGOPET s.m. v. magupeț.

MAGUPEȚ s.m. (TR) Brutar. *Hljabotvoreci: magopeș, pitariu. MARDARIE, 273. Zitar(s)ko: pitariu, magupeș sau jitniceariu. LEX., 76^v; cf. LEX., 302^r; LEX. 1683, 75^v.*

Variante: *magopeș* (MARDARIE, 273; LEX. 1683, 75^v).

Etimologie: sl. *magjupecl*.

Vezi și *magupie*.

Cf. șuteu.

MAGOPIE s.f. v. *magupie*.

MAGUPIE s.f. (TR) Brutărie. *Hljabnica: magupiia. LEX., 302^r. La moară mergea de măcina și la magherniță ajuta și la magupie așijderea. N 1682, 17^v. Hljabnica: magopie. LEX. 1683, 75^v; cf. MARDARIE, 273; ANON. CANTAC.; N 1727, 152^v; GI 19^v, 25^v.*

Variante: *magopie* (LEX. 1683, 75^v).

Etimologie: cf. *magupeș, magupeție*.

Vezi și *magupeș*.

MAHALAGIȚĂ s.f. (Mold.) Vecină (de mahala). *Mumă-mea închide ochii unii mahalagiți a ei. B 1779, 45^v; cf. B 1779, 39^r, 64^v.*

Etimologie: *mahalagiu* + suf. *-iță*.

Cf. *megieșiță*.

MAI s.n. (Mold., Ban.) Ficat. A: *De inflarea splinii, de căldura muiului, de durerea stomahului de inflarea picioarelor... să strică. NCCD, 317. Stăpînește peptul și coastili, maiul, stîlpul trupului. CAL. 1762, 120^r.*
 ◇ În sintagma *maiul cel negru* = ficat. *Maiul cel negru i-au fost sănătos. N. COSTIN. C: = Hepar. Mai. Măi. LEX. MARS., 212.*

Etimologie: magh. *máj*.

Cf. *ficat*.

MAIER s.n. (Ban.) Mică gospodărie (țărănească) sau grădină la marginea unui oraș (sădesc). *Villa. Maier. Maior. LEX. MARS., 251.*

Etimologie: germ. *Meier* [hof].

MAJĂ s.f. (Mold.) Năvod. *Cînd au pus țara țara întâi domnu pre Petru-Vodă Rareș, el nu era acasă, ci să timplase cu măjile lui la Galați, la pește. NECULCE.*

Etimologie: magh. *mázsa*.

Vezi și *măjar*.

Cf. *zăbroană*.

MAMCĂ s.f. (Mold.) Doică. A: *Mamce (doice MUNT.) carele apleacă prunci mici. PRAV. Să-ț aduc eu o mamcă să ți-l hrănească foarte bine. CRON. 1689, 44^r. Oare carele iaste acela ce ș-ar uri mamca? CD 1698, 18^v. De la maice și de la mamce ne deprindem frumos și mult a vorovi. CI, 102. Au fostu în mai mare vină muma care i-au născut, au mamca care i-au aplecat? NCCD, 357. L-au dat la mamcă di l-au crescut. IT 1778, 1^v; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1707, 40^v; CANTEMIR, HR.; N. COSTIN; CRON, 1732, 33^r; CD 1770, 22^r. // B: Vrea-vei să aducu o mamcă, adecă doică, <șă> apleace cocoțul? CRON. 1687, 25^v.*

Variante: *mancă* (CRON. 1732, 33^r; IT 1778, 1^v).

Etimologie: ucr. *mamka*.

Cf. *aplecător* (1), *doică*.

MANCĂ s.f. v. *mamcă*.

MANGAL subst. (Mold.) Vas de metal în care se aprind cărbuni și care servește pentru încălzit. *Era om prea fricos de frig, că și vara imbla cu două blane și aprindea mangal în odaie. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

Etimologie: tc. *mangal*.

MANGĂR s. m. (Mold., TR) Veche monedă divizionară turcească. **A.** *Au dat mangărul cel de apoi. PSEUDO-MUSTE. B:* Pentru un mangăr ce dă omul săracului aicea, Dumnezeu-i dă de 100 de ori mai mult. ÎNV. 1642, 12^r. *Va cere mangări sau altceva de la cei ce să priceștiuiesc. ÎNDREPTAREA LEGII. Kodratu. Rantă. Fileariu, mangăr. LEX., 118^r. Să dea preț de doi mangări. NEAGOE. Nici unul nu este atit de sărac și lipsit cit să n-aibă măcar numai doi mangiri. MĂRGARITARE 1746; cf. MĂRDARIE, 104, 136, 288; ST. LEX., 291; LEX. 1683, 28^v, 42^r.*

Etimologie: tc. mangır.

MANZÎL s. m. v. mazil.

MARGHIOL adj. (Mold., TR) Șiret, șmecher, viclean; intrigant. **A:** *Era iote și gata la răspunsuri și afară din iscusirea minții era și marghiol și viclean. BERTOLDO 1779; cf. NCCD (gl.).* ◇ (Substantival) *Putea zice vizirul ... cum că au fost omul acela în marghiol den Tarigrad și i-au spus menciuni. M. COSTIN. B: Premenind sfaturile celor marghioli, nu vor face miinile lor adevăr. BIBLIA (1688.) Să lucrează, de marghioli, a găti arme cu mincinos meșteșug. FN; cf. ANON. CANTAC. ◆ (TR) Ușuratic. (Substantival). *Cu cițiva marghioli blestemați și de minte strîini ... viața lui își petrecea. R. GRECEANU. ◆ (TR) Istef, abil (Substantival). Marghiolul, reatele viind, să ascunse, iară cei fără de minte mergtnd, pagubă vor plăti. BIBLIA (1688).**

Etimologie: ngr. margiolos. Cf. tc. maryol.

Vezi și marghiolie.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamiș, hitru (2), inceluitor, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

MARGHIOLIE s. f. (Mold.) Viclenie, șiretlie, înșelăciune; farsă, renghi. *Și dacă au socotit o frumoasă marghiolie, s-au dus de s-au culcat. B 1774, 10^r; cf. B 1774, 21^r.*

Etimologie: ngr. margiolia.

Vezi și marghiol.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hămișag, hitrie (2), meteahnă, poznă (2), tălpijic, tălpizie.

MARHĂ s. f. (Ban., Trans. SV., Criș.) Vită cornută. *Deade noao fntina aceasta den carea au beut el și feciorii lui și marha lui. N. TEST. (1648). Că de poartă grije omul înțelept pre viața marhăi lui, dară cu cit mai virtos pre viața soțului vieții lui. CS, 54^r. Mulți oameni ... să ducu de fură marha omului și dobitocul omului. C 1692, 506^r. Să lase de-a face ospăț cu unii și cu alți, ca să nu trăiască ca marha. PP, 105; cf. C 1692, 508^v; MISC. SEC. XVII, 4^v, 5^v, 88^r. ◆ Avut, avere, bogăție constind (mai ales) in vite. C: Sabeșii i-au lovit pre dinșii și marha o au prădat. SA, 31^r. Cu mare grije să-ți socotești marha ta. CS, 40^r. Să nu furăm marha altuia și iosagul altuia și avuția altuia nice și întru chip. C 1692, 506^r. Ai poști bunătatea mea și toată marha mea. MISC. SEC. XVII, 83^r. Iumentum. Mărha. Marha. LEX. MARS. 221. // B: Robiră pre muierile den Madiam și marha lor. BIBLIA (1688). Săracii cei ce au marhă puțină pre lesne fug și scapă. E 1717, 174^v.*

Etimologie: magh. marha.

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, iosag, povijie, prilej, sirmea.

MARTOLEA subst. (Ban.) Marți seara. *Martzolya*. AC, 352.

Etimologie: cf. *marți*.

MARULĂ s. f. (Mold.) Lăptucă. *Află dănăoară în grădină un urs mincînd marule. DOSOFTEI, VS. În șase luni nice apă n-au băut, fără numai miezul a unii marule îi era în loc de mincare. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: bg. *marulja*, ngr. *maruli*.

MASCARA s. f. 1. (Mold., TR) Glumă; farsă. A: *Au socotit el să facă o mascara. B 1775, 98^v; cf. B 1779, 63^r. B: Ceale de ris, de mascară, glume. LEX., 334^v; cf. LEX. 1683, 83^r.*

2. (Mold.) Batjocură, ocară. *Pre toate de mascara covîrșea. CANTEMIR, IST. ◇ Expr. A face (pe cineva) (de) mascara = a ocări. Pentru un lucru de nimica ... făcea pe un boier mare mascara și-l închidea. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

Variante: *maseară* (LEX., 334^v; LEX. 1683, 83^r).

Etimologie: tc. *maskara*.

Cf. *miniecitură, pelivănie, șagă, șeganie, șozie, tămășag, tămășeală; băsău (3), miniecie, prohită.*

MASCARĂ s. f. v. *mascara*.

***MAȘTEHĂ** s. f. (Mold., Olt., Trans. S) Mamă vitregă: A: *Iară de să va afla cu maștehă-sa, 12 ai post. ȘT, 293. La maștehă-sa de greși, 9 ai post. PRAV., 101^v. Care va petrece cu ... fiica maștehă-sa, cu foc să se arză. ÎP, 40^r. Așa esti și pămîntul: buruienilor celor sălbatice esti mamă, că sînt născuți dintr-insul, iară sămănăturilor esti ca o maștihă. E 1779, 4^r; cf. ȘT. 283; PRAV.; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, HR.; NECULCE; I, 2^r; NCCD, 314. B: Maștehă-sa sau soacră-sa sau mătuși-sa. PRAV. GOV. cf. ÎNDREPTAREA LEGII. C: Acelora le iaste maștehă. E 1703, 129^r. ◇ Adjectival. Aceasta trebuie să poarte în minte părinții vitregi și muminile maștehă, că și cuconii lor pot rămînea la sărăcie. CS, 64^v; cf. CS, 63^v, 64^r, 65^r.*

Etimologie: sl. *mašteha*.

Cf. *mașteheră*.

MAȘTERĂ s. f. (TR, Trans. SE) Mamă vitregă. B: *Nevoindu-se maștera să le mănince avearea părinților, îi pîri la domnu că sînt creștini. MINEIUL (1776). Feciorilor celora ce s-au adus le este mumă, iar care i-au găsit la bărbat, acelora le este mașteră. E 1777, 80^r. C: Deci maștera l-au luat pre cocon și l-au dus la casa sa. S, 81^r.*

Etimologie necunoscută.

Cf. *mașteheră*.

MATRAC s. n. (Ban.) Băț, ciomag. *Metrak. Baculus*. AC, 353.

Etimologie: scr. *matrak*.

Cf. *botă, paliță, ștap*.

MAZIL s. m. 1. (Mold.) Demnitar turec din Imperiul Otoman sau domn din Țările Românești destituit. *Și s-au dus cu toată casa lui de iznoavă la Țarigrad, mazil la poartă. PSEUDO-COSTIN. Iară mazil tot au rămas, că apucasă împărăția de pusesă pre Ilieșu domnu. NECULCE; cf. N. COSTIN; GHEORGACHI; H 1779², 84^v.*

2. (Mold., TR) Mic boier de țară. A: *Mazilii și mândstirile să-și stăpinească ocinele. NECULCE. B: (Adjectival) Au început a strînge pre o seamă de boiari manzili, la mitropolie. R POPESCU.*

3. (Mold.) Răzeș însărcinat cu execuțiile și cu încasarea birurilor. *Unii dzice că i-au pîrit mazilii. NECULCE.*

Variante: manzil (R. POPESCU).

Etimologie: te. mazul. Cf. ngr. manzilis.

Vezi și mazili, mazilie, mazilime, mazilit.

MAZILI vb. (Mold., TR) A detrona, a îndepărta din funcție. A: *Bine ai nămerit, măria ta, de nu te-ai grăbit să-l mazilești pre acel domn harnic.* NECULCE. B: *Și-au domnit ani 8 și l-au mazilit turcii.* R. POPESCU; cf. IST. TR.

Etimologie: mazil + suf. -i.

Vezi și mazil, mazilie, mazilime, mazilit.

MAZILIE s. f. 1. (Mold., TR) Detronare, destituire. A: *Să nu prinză de veste oastea și țara de mazilie.* URECHE. *Și vinură călărași cu veste de mazilie.* N. COSTIN. B: *Jarnă au avut domnul odihnă în scaunul lui în București, numai intristat foarte pentru mazilia ginerei-său, domnului de la Moldova.* IST. TR. *Intr-această iarnă s-au întâmplat mazilie și lui Constantin Duca-Vodă.* R. GRECEANU; cf. R. POPESCU.

2. (Mold.) Dispoziție de scoatere din domnie. *Numai giurățate de an au domnit și i-au și oinit mazilia.* NECULCE.

3. (Mold.) Stare, calitate de mazil. *Acei boieri i-au fost de mare folos la mazilie lui Antiohii-Vodă.* NECULCE.

Etimologie: mazil + suf. -ie. Cf. ngr. manzilia.

Vezi și mazil, mazili, mazilime, mazilit.

MAZILIME s. f. (Mold.) Totalitatea boierilor mazili, mulțime de boieri mazili. *Triimis-au în toată țara de au poștit pe toată boierimea și mazilimea.* NECULCE.

Etimologie: mazil + suf. -ime.

Vezi și mazil, mazili, mazilie, mazilit.

MAZILIT s. n. (Mold.) Mazilire: *Moldovenii cum li-i firea de stăt gata la gilcesii, ales la mazilitul domnilor.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: mazili.

Vezi și mazil, mazili, mazilie, mazilime.

MĂDĂRI vb. (Mold.) 1. A-și bate joc de cineva. *Zmăul acesta ce formuși să-și mādărească șie.* DPSR, 133^r. ♦ A spune cuiva lucruri rele sau necuviințioase. *Sau necuivoase de-au mādărit.* DM, 80^v.

2. A se fistici. *Sfintul, mādărindu-să de rușine, nește femei oăzind la o fntină.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

Cf. prohită (a lua în ~), prohiti.

MĂGIAȘ s. m. v. megieș.

MĂHĂI vb. (Mold.) A face semne (cu mâna). *Cind vor să-și facă cruce, numai cit mähăiesc cu mâna, cum are amăgi oarece.* VARLAAM. *Răul cine-mi vor să nu zimbască și cu ochii să nu mähăiască.* DOSOFTEI, PS. ♦ A amenința. *Omul cela, ce-l îngrozește să-l ucidă, face seamne în toate fealiurile și-i mähăiaște (a m e r i n ț a MUNT.) și aduce să-l lovască.* PRAV.

Etimologie: sl. mahati.

MĂIDAN s. n. v. meldean.

MĂIESTREȚ adj. (Mold.) Viclean. *Iaste mincinos, amăgeu și măiestreț.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: măiestru + suf. -eț.

Vezi și măiestri, măiestrie.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuator, hamiş, hitru (2), inceluitor, marghiol, opăcitor, şugubăţ (2), şuvealnic, telpiz.

MĂIESTRI vb. (Mold.) A unelti. *Cu minie şi cu otravă dzicea: scăpatu-mi-ai, ce de acum înainte n-oi părăsi, asupra ta ş-a mânăstirii tale în tot chipul măiestrind.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: măiestru + suf. -i.

Vezi şi măiestreţ, măiestrie.

MĂIESTRIE s. f. (Mold.) Cursă, laţ. *Va întinde neşte măiestrii (curse MUNT.) la vreo vie sau la vreun pomăt sau la altceva pentru să prindză pre carii strică roade.* PRAV. *Vinătorii măiestrii spre vinarea fililor punca.* CANTEMIR, IST.; cf. CI, 169.

Etimologie: măiestru + suf. -ie.

Vezi şi măiestreţ, măiestri.

Cf. capcană, clucă, pruglă, silţă, zăbroană.

MĂMUCĂ s. f. (Ban.) Maimuţă. *Mejmukë. Simia.* AC, 352. *Memukë. Simia.* AC, 352.

Variante: mămucă (AC, 352).

Etimologie: cf. moimă.

Cf. moimă, moimiţă.

MĂJAR s. m. (Mold.) Pescar. A: *Să nu puie pre altul la domnie, ci pre Petru Măjearul, ce l-au poreclitu Rareşu.* URECHE. // B: *Pătru, măjariul den Hirlău, este fecior lui Ştefan-Vodă.* R. POPESCU.

Etimologie: majă + suf. -ar.

Vezi şi majă.

MĂLAI subst. 1. (Mold., Ban.) Mei. A: *Au fost şi timpurile proaste de nu s-au făcut piine ... Agiunsese mierţa de mălai în sus pe suptu munte la 4 lei.* NECULCE. *Cine se teme de vrabii, să nu samene mălaiu.* B 1774, 58^f. *Cine să temi de pasări nu samănă mălaiu.* B 1779, 67^f. C: *Millium.* Malai. Kōlōs. LEX. MARS., 228. // B: *S-au făcut şi griu şi mălai mult de era bilşug în toate.* R. POPESCU.

2. (Mold.) Făină de mei. *Sosind la adincul pustiei, întră într-o peşteră, mîncînd piine dinăoară în săptămînă şi-ncă de mălai şi necernută.* DOSOFTEI, VS.

3. (Ban.) Piine făcută din făină de mei. *Mělaj. Milliaceus panis.* AC, 352.

4. (Mold.) Semănătură de mei. *Dat-au o brumă mare, de-u stricat pînele, mălalele.* NECULCE.

Forme gramaticale: pl. mălaie (NECULCE).

Etimologie necunoscută.

Cf. păring.

MĂMUCĂ s. f. v. mămucă.

MĂMULICĂ s. f. (Mold.) Mămică. *Pentru aceasta, — au răspuns — mămulică, pentru că bine mi-ai adus aminte ... de păgina aceea.* I, 20^f.

Etimologie: mamă + suf. -ulică.

MĂNUCHI s. n. v. mănunchi.

MĂNUNCHI s. n. (Mold., TR) Miner, coadă, plăsea. A: *Căuta ... înlăontrul Europii să între şi toate părşile apusului supt mănunchiul sabiei sale să puie.* CANTEMIR, HR. B: *Rukoşţ, ru(é)ni(k).* Mănunchiu. MARDARIE, 228. *Rukoşti. Mănuchiul.* LEX. 1683, 57^f. *Au virit şi munuchiul după ascuţit.* BIBLIA (1688).

Variante: **mănuchi** (LEX. 1683; 57^r), **munuchi** (BIBLIA 1688).

Etimologie: lat. *manucus*.

MĂRAZ s. n. (Mold.) Necaz, pică. *Iar împăratul, avîndu pe dinsul mărăz și gîndu să-l mazilească ..., l-au dus de l-au închis.* NECULCE.

Etimologie: tc. *maraz*.

Cf. alean (2), alenie, alenșig (2), băsău (2), rîvnire, zavistie.

MĂRĂDIC s. m. (Trans. SV) Descendent. *Meredikuluĵ a szeu.* VISKI, apud TEW.

Etimologie: magh. *maradék*.

Cf. rămășiță (2).

MĂRGINAREȚ adj. (Ban.) Vecin, învecinat. *Mergenaretz. Finitimus.* AC, 353.

Etimologie: *mărgini* + suf. *-areț*.

Cf. megieș.

MĂROS adj. (Ban.) Mîndru. *Meros. Superbus.* AC, 353.

Etimologie: *marc* + suf. *-os*.

Vezi și măroși, măroșie.

Cf. fălos (2).

MĂROȘI vb. (Ban.) A se mîndri. *Meroshesku-mě. Superbio.* AC, 353.

Etimologie: *măros* + suf. *-i*.

Vezi și măros, măroșie.

Cf. buieci (2), fălui (2).

MĂROȘIE s. f. (Ban.) Mîndrie. *Meroshiě. Superbia.* AC, 353.

Etimologie: *măros* + suf. *-ie*.

Vezi și măros, măroși.

Cf. buieceală, buiecie, buiecitură (1), fălie (2), făloșie, hicimășie, zuzie.

MĂRTINĂ s. f. (Ban.) Iapă slabă, mîrșoagă. *Mertzeně.* AC, 353.

Etimologie: bg. *mărcina* „cadavru de animal”.

Vezi și mărșinos.

MĂRTINOS adj. (Ban.) Slab, bătrîn, prăpădit. *Mertzenos.* AC, 353.

Etimologie: *mărșină* + suf. *-os*.

Vezi și mărșină.

MĂSAI s. n. (Ban.) Față de masă. *Měsaj. Mappa.* AC, 353.

Etimologie: *masă* + suf. *-ai*.

MĂSDĂ s. f. v. mîzdă.

MĂTĂRÎNGĂ s. f. (Ban.) Jurubiță, scul. *Meterengě.* AC, 353.

Etimologie: cf. scr. *mataruga, motoruga*.

Cf. motcă.

MĂZAC adj. (Mold.) Murdar. (Fig.) *Să arătăm de unde iaste inceptura aceștii basne și cum, și în ce chip până la acel mazăc Simion au agiuns.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol. *mazacz*.

Vezi și mazăceală, mazăcie.

MĂZĂCEALĂ s. f. (Mold.) Lucru făcut în grabă, de mintuială. // C: *Sint mulți creștini care nu știu nice cruce să-și facă, ce cîndu să-și facă cruce numai ce mîhnesc cu mina cum are amăgi oarece; aceea nu iaste cruce, ce-i o mazăceală.* C 1729, 27^r.

Etimologie: cf. *măzac*.

Vezi și mazac, mazăcie.

MĂZĂCIE s. f. (Mold.) Murdărie. (Fig.) *Iară a voastră ocară și blăstămată mazăcie, ca tălănița dezmatată, pre ulița a să purta, pricină stătefi.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: mazăc + suf. -ie.

Vezi și mazăc, mazăceală.

MECCIT s. n. v. mecet.

MECET s. n. (Mold., TR) Moschee. **A:** *Meccit turcesc a să zidi sau besearică în geamie a să preface până la oreamile noastre n-am văzut.* CANTEMIR, HR. *Mitropolia din București au făcut-o mecet di s-inchină într-însa pașii.* **NECULCE.** **B:** *Începură turcii a cuprinde Tara Rumânească și a face lăcașuri și meceturi.* LET. TR, 36^r.

Variante: meccit (CANTEMIR, HR)..

Etimologie: bg. mečet, rus. mečet. Cf. tc. mescit.

MEDELNICER s. m. (Mold., TR) În sintagmele medelnicer mare și vel medelnicer = rang boieresc în țările române. **A:** *Medelnicer mare, cu obiceiau îmbrăcat în haină domnească la zile mari ...* URECHE. *Au fostu medelnicear mare.* PSEUDO-COSTIN, 14^v. *Așijdere și Savin Zmucilă vel medelnicer.* NECULCE; cf. URECHE. **B:** *Pre alți boiari, anume pre Dumitrașcu Caramanliu vel postelnic i Socol vel medelnicer ... i-au trimis la pașa.* R. GRECEANU.

Etimologie: medelniță + suf. -er.

Vezi și medelniță.

MEDELNIȚĂ s. f. (Mold., TR) Lighean. **A:** *Înfigea un ac în luminare aprinsă și când agiungea focul luminării la ac, cădea acul într-o medelniță.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Într-aceaia oreame au făcut o medelniță de spălare.* CHEIA ÎN.

Etimologie: sl. mēdēlnica.

Vezi și medelnicer.

Cf. lighean.

MEDIȘ s. m. v. megieș.

MEFLEM s. v. mehlem.

MEGIAȘ s. m. v. megieș.

MEGHELEU subst. (Ban.) Masă oferită la nașterea unui copil. *Megyēleu. Convivium natale.* AC, 352.

Etimologie necunoscută. Cf. magh. májoló.

MEGHISTAN s. m. (Mold., TR) Mare demnitar turc. **A:** *Veziriul și toți meghistanii sta cu mînile întinse, arătînd eolavie.* IM 1754, 142^r. *Acolo făcusă căutarea oștilor sale, înainte a multor meghistani ai împărății(i) sale.* VP, 73^r; cf. IM 1754, 8^v; VP, 75^r. **B:** *Era vizirul și alalți meghistani îndoșiți pentru această domnie.* IST. TR. *Veziriul și alți meghistani stau.* IM 1730, 13^v; cf. R. POPESCU; IM 1730, 201^v.

Variante: maghistan (R. POPESCU).

Etimologie: ngr. megistan.

MEGIAȘ s. m. v. megieș.

MEGIEȘ s. m. (Mold., TR) Vecin. **A:** *Și-i ieșiră înainte mulți megiași cu pocloane.* CRON. 1689, 33^v. *Și ca pentr-o oglindă vei prăvi și a megieșilor lucruri.* NCL I, 8. *Crai Alixandre, trebuie se faci căutare oștilor și se nu întrzii se zică megieșii noștri că am murit și noi cu Filipu.* A 1756, 9^r; cf. URECHE; DOSOFTEI, VS; M. COSTIN; CD 1698, 7^v; CRON. 1707, 31^r; NCL I, 7, 8, 29, 32; CRON. 1732, 26^r; NECULCE; II 1764, 19^v; LET. 1766—1767, 15^r; CD 1770, 8^r; CRON. 1772, 12^r; B 1774, 58^r; B 1775, 107^r; B 1779, 67^r; E 1779, 16^v; CRON. SEC. XVIII, 24^r.

◇ (Adjectival) *Mai pre largu vom scrie, pomenind și alte stăpîni megieșe.* NCL, I, 7. *Și țările megieșe știindu-ne de unde am eșit ... au dzis lah.* NCL I, 49. **B:** *Să nu zică megiașii noștri că am murit și noi și Filip.* A 1717, 22^r. *Au pus pre roșii un bir foarte mareși pre megieași gătată de pine și dijma din 5 stupi un stup.* LET. ȚR, 34^v; cf. A. 1750, 32^v // **C:** *Ieșiră tnaintea lui Acraam mulți megiași cu pocloane.* CRON. ante 1730, 32^r.

Variante: *măgiaș* (B 1774, 58^r), *mediș* (A 1750, 62^v), *megiaș* (URECHE; DOSOFTEI, VS; M. COSTIN; CRON. 1689, 33^v; CD 1698, 7^v; CRON. ante 1730, 32^r; CRON. 1707, 31^r; NCL I, 29, 32; A 1717, 22^r; CRON. 1732, 26^r; LET. ȚR, 34^v; II 1764, 19^v; CRON. SEC. XVIII, 24^r).

Etimologie: scr. *medjaș*, magh. *megyes*.

Vezi și *megieșesc*, *megieși*, *megieșie*, *megieșiță*.

Cf. *mărginareț*.

MEGIEȘA vb. v. *megieși*.

MEGIEȘESC adj. (Mold., ȚR) Privitor la *megieși*. **A:** *Îndamna și sfătuia de arme și de războiu cu alalți greci să nu să apuce, nici pre frumuseașe unii muieri să schimbe dragostea frățască și megieșască.* CANTEMIR, HR. *Că acolo boi sint mulți și mari și-i duc și pre la alte margini megieșăști foarte mulți.* COSM. 1766, 185^v.

Etimologie: *megieș* + suf. *-esc*.

Vezi și *megieș*, *megieși*, *megieșie*, *megieșiță*.

MEGIEȘI vb. (Mold.) **A:** *se învecina. Și aceste pentru mai deschise lucruri și a crailor leșești cu care se megieșează țeara noastră macar pe scurt am scris aice.* N. COSTIN. *Toate davalele ori cite ar fi avut tătarii a cere la moldoveni seau moldovenii la tătari de cînd megieșesc ei cu moldovenii și pînă acum.* PSEUDO-AMIRAS; cf. AXINTE URICARIUL.

Variante: *megieșa* (N. COSTIN; PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: *megieș* + suf. *-i*.

Vezi și *megieș*, *megieșesc*, *megieșie*, *megieșiță*.

MEGIEȘIE s. f. (Mold., ȚR) Vecinătate. **A:** *Toval ce au fostu intii meșter de heru, cu megieșie aproape pe halepieni.* NCL I, 27. *El nu uită binele și mila lui Bator Jicmontu, frăține-său, carele l-au agiutorit împotiva turcilor, și precum au fostu în bună megieșie, așa și acmu cu Bator Andriiaș.* N. COSTIN. **B:** *Oamenii de acolo sint viteji buni, călăreți buni pentru megieșia cu tătarii.* COSM. 1766, 90^r. *Că fiecare dintr-insile să silia ca să întreacă altele sau măcar să să potrivească cu megiașia la iscusirea caselor.* COSM. 1766, 94^v.

Etimologie: *megieș* + suf. *-ie*.

Vezi și *megieș*, *megieșesc*, *megieși*, *megieșiță*.

MEGIEȘIȚA s. f. (Mold.) Vecină. *Îndată s-au dus la megieșițele ei.* B 1774, 11^v.

Etimologie: *megieș* + suf. *-iță*.

Vezi și *megieș*, *megieșesc*, *megieși*, *megieșie*.

Cf. *mahalagiță*.

MEHENGI s. n. (Mold.) Piatră cu care se încercau metalele prețioase. *Mehenghiul metalurile de curate și de spurcate ispiteaște.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: tc. *mehenk*.

MEHLEM s. n. (Mold.) Alifie. *La rana rea și grea mehlemul și leacul de să și află.* CI, 174. *Ce meflemul nu vindica, vindica fierul.* CAN-

TEMIR, IST. *Fiindcă preste tot sînt rănîți, nu iaste unde să pui alifii, un iaste unde să pui mehlem, nu iaste unde să pui bleastur.* I. MINIAT. ◇ Fig. *Împușite ranele, vrăjmașii cu mehlemul adevăratei dragoste un-gîndu-se, să se tîmăduiască.* CANTEMIR, IST.

Variante; **melem** (CANTEMIR, IST)...

Etimologie: tc. **meihem**.

MEIDAN s. n. v. **meidean**.

MEIDEAN s. n. 1. (Mold.; Ban.) Teren deschis, loc viran situat în interiorul sau la marginea unei localități, folosit ca arenă sportivă, loc de luptă, loc de plimbare etc. A: *Ca și un împărat cînd are ședea la un meidean înainte căruia are aloga voinicii, unii la halcă, alții la sigeată.* VARLAAM. *Nu i-au lipsit gîndul ... că de m-a scoate la meidean, ori a scoate ceva de la mini, ori ba.* H 1771, 92^r. *Aheleu au poștit pe viteazul I(c)toru să si lovască cu dînsul la meiden.* IT 1778, 9^r; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; CANTEMIR, HR. ◇ Fig. *Că precum am petrecut amîndoi desimea tinereților, așa voiu ca la un loc să ne odihnim amîndoi, în meidianul nêted al bătrînelor.* NCCD, 372. C: *Mějdan.* AC, 352. // Cf. C 1737, 38^r.

2. (Mold.) Moment favorabil, ocazie prielnică. *Aflase meidean și vreme a grăi rîu de boieri.* N. COSTIN.

3. (Mold.) Șes. *Că meidian foarte mare șes, care era atun(c) pîmîntu viu, astăzi iaste Maria Moartă.* NCCD, 301.

Variante: **măidan** (AC, 352), **meidan** (M. COSTIN; CANTEMIR, HR.; C 1737, 38^r), **meiden** (IT 1778, 9^r), **meidian** (NCCD, 301, 372).

Etimologie: tc. **meidan**.

Cf. a l c a m.

MEIDEN s. n. v. **meidean**.

MEIDIAN s. n. v. **meidean**.

MELCI s. n. (Mold.) Orbita ochiului. *I-au ie șit ochiul cel direp din melci în afară.* DOSOFTEI, VS. *Nu capul, ce melciurile ochilor își întoarce, cu carile în toate părțile slobod cîntă.* CI, 172; cf. CI, 100.

Etimologie necunoscută. Cf. bg. **melčo**.

MENZIL s. m. și n. (Mold.) 1. S. n. Serviciu de poștă, olac. *Antonie-Vodă ține menzilul di Ștefănești pîn-în Camenișă.* NECULCE. ◇ Stație de poștă (unde se schimbau caii). *Cu călărașii carii să întmpla acolo, în menzil, vin la Moldova.* GHEORGACHI. *Atunce era greu țării la zahareli și menziluri la drunul Caminișii.* CRB, 170^r.

2. S. n. Căruță de poștă, diligență. *L-au și pornit de-au venit în menzil la Ieși.* NECULCE. *Domnii venia călări pînă la Dunăre, încă unii din domni au venit și în menzil.* GHEORGACHI. ◇ Expr. *Cu mare menzil = în mare grabă.* *Au plecat cu mare menzil la Tarigrad, srăbtînd două perechi de telegari pînă la Galați.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

3. S. m. Curier, ștafetă, olăcar. *Să se scrie împăratului cu menzil la craiul de la Basra ca să-i dea știre cum că l-au muzîit.* H 1771, 93^r

4. S. n. Act oficial sau înștiințare scrisă. *Au dat știre cum că au murit, iar peste trei ceasuri au scos alt mezil, cum că s-au trezit.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: **mezil** (CRB, 170^r; PSEUDO E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. **menzil**.

Cf. olăcărie; olac (1), olăcar, v eastn ic.

MEREU adj. (Mold.) 1. Fix (despre poștiri, în opoziție cu umblător, mișcător). *Dumitrașco-Voșă ... au făcut pod mereu peste Nistru.* N. COS-

IN. *Nefăcînd zăbavă, au trecut pe pod mereu peste Dundrea.* PSEUDO-IUSTE; cf. M. COSTIN; NECULCE.

2. Unitar, nediferențiat, omogen. *Atîta cîmpul cu otava inverzia, cit chilor, preste tot, o tablă ca de zmaragd mereu a fi se părea.* CANTEMIR, ST.

Etimologie necunoscută. Cf. magh. *merő* „rigid, fix.“

MERNIȚĂ s.f. v. mîerță.

MERSURĂ s.f. (Ban.) Mers (înainte), progres. *Mersurē. Profectio. Progressus.* AC, 353. *Mersurē nainte. Profectus.* AC, 353.

Etimologie: *mers* + suf. *-ură*.

MERȘTERGRINDĂ s.f. (Ban.) Grindă groasă la casele Iărănești. *Mershtergrindē.* AC, 353.

Etimologie: magh. *mestergerenda* (adaptat după *grindă*).

MERZAC s.m. v. mîrzac.

MESCA vb. v. mește.

MESCĂTOARE s.f. (Olt.) Vadră, găleată. *Počrŭpalo: mescătoare.* MARDARIE, 205. *Črŭpalo, počrŭpalo: mescătoare, pocerpală, vadră.* MARDARIE, 290.

Etimologie: *mesca* + suf. *-(ă)toare*.

Vezi și *mescător, mește, nemeștit*.

Cf. găleată (1).

MESCĂTOR s.m. (TR.) Paharnic. *Vinočerpate (1): mescătoriu de vin.* MARDARIE, 117; cf. ST. LEX., 292.

Etimologie: *mesca* + suf. *-(ă)tor*.

Vezi și *mescătoare, mește, nemeștit*.

Cf. *cupar, paharnic*.

MESCHIU s.n. și f. v. mîschiu.

MESEREA s.f. v. mesereare.

MESEREAIE s.f. v. mesereare.

MESEREARE s.f. I. (Ban., Criș., Trans. SV) Milă, îndurare. *Arată-mi mie meserearea ta.* MISC. SEC. XVII, 79.^v *Mesereaia și puterea și judecata care au dat lui părintele o răpeaște și o ia el mai nainte.* PAT. SEC. XVII, 21.^r *Meserere. Misericordia.* AC, 353; cf. PS. SEC. XVIII, 40.^r

2. (Mold.) Slujbă, funcție, demnitate. *Rogu-te să scoți pre cutarele den cutare mesereare.* PRAV. *Avea parte la cîntea și meserea Sincantului.* DOSOFTEI, VS.

Variante: *meserea* (DOSOFTEI, VS), *mesereaie* (PAT. SEC. XVII, 21.^r).

Etimologie: lat. *misserere*.

Vezi și *meserernic*.

Cf. *bulciuşag, milosîrdie, miloste*.

MESERERNIC adj. (Ban.) Milos. *Meserernik. Misericors.* AC, 353.

Etimologie: *mesereare* + suf. *-nic*.

Vezi și *meserare*.

Cf. *bulciuş, miloserdnic, milosîrd*.

MESERI vb. (Mold.) A sărăci. *Pentru tine meseri, fiind bogat.* VARLAAM. *Tot beșivul și curvăreșul va meseri.* DP, 24.^v

Etimologie: *measer* + suf. *-i*.

Cf. *surumăni*.

MESERNIȚĂ s.f. (Mold., Trans. SV) Măcelărie. A: *Cum iaste nevoie a goni cîtinele de la meserniță, așaia iaste nevoie a goni deșarta mărire.* L SEC.

XVII 132^r. *Pietrecarea trunchi de meserniță și prăvălie de carne deschisece.* CANTEMIR, IST. *Cindu duc pe bou la meserniță, denainte asudă, iar denapoi tremură.* B 1779, 39^r; cf. L SEC. XVII, 8^r; NCCD, 67. C: *Pavel apostol învață varcece să vînde la mesernițe să mincați.* CAT. CALV. // B: *Ca un cîine ce-i deprins la meserniță* (magr.: magherniță). L ante 1693, 26^v; cf. L ante 1693, 203^v. ⚡ (Mold., Ban.) Măcel, masacru. A: *Nu era altă, fără dîrcaptă osînda pentru saptele lor și nu război sau erco apărare, ce dîrcaptă meserniță.* M. COSTIN. C: *Mesernicze. Macellum.* AC; 353.

Etimologie: bg. mesarnica, ser. mesărnicia.

MESTI vb. v. mește.

MEȘTE vb. (Mold., TR, Trans. SV) A pregăti o băutură (pentru a o servi), a turna în pahar. A: (Fig.) *Aravia fericită... nefericirea și pustietatea carea armele turcești i-au mestit, nu numai au gustat-o, ce așeși, până la beție și ametală au sorbit-o.* CANTEMIR, HR. B: *Toți își mește băutură de veselie trupescă și sufletească.* N 1682, 16^v. *Și vei da paharul lui farao... și după boieria ta cea mai denainte după cum erai mescind.* BIBLIA (1688). *Alescu în paharul ei vin.* C 1688, 418^r; cf. ST. LEX., 292; R. POPESCU; N 1727, 151^v. C: *Și-ți va da iară boieria să fii la locul ce ai fost să mești pgharul.* CRON. ante 1730, 49^v. *Deci el mește apă (sau ia apă în vas) și merge la casa lui.* ERES., 197^r. ⚡ Fig. (TR) A gusta, a se infrupta. *Cei ci cred pre adeșăr mese apa cunoașterii lui Diunzeu.* LEX., 102^v.

Variante: mesca (BIBLIA (1688); C 1688, 418^r; LEX., 102^v), mesti (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: lat. miscere.

Vezi și mescătoare, mescător, nemeștit.

METAHERISI vb. v. metahirisi.

METAHIRISI vb. 1. (Mold., TR) A folosi, a întrebuința, a utiliza. A: *Pavăza nu o metahirisea, ce cu capul gol să afla la pombă.* ILIODOR. B: *Dofstorul cel vrednic știe metahirisi doftoriile bine.* ANTIM. *Să arate chiiar ael cap din pravila ce vor metahirisi.* PRAV. COND. (1780).

2. (Ol.) A exercita, a profesa; a practica. *De acii înainte să metahirisească trebile lui.* MD¹, 131^v.

Variante: metaherisi (ILIODOR; MD¹, 131^v).

Etimologie: ngr. metahirizomai.

METEAHNĂ s.f. (Mold., TR) Necinste, perfidie, viclesug. A: *În taină, fără meteahnă și-n ascuns fără prepus să vorovim.* CANTEMIR, IST. B: *Să putem sta inaintea înfricoșatului, judeș... nevinovat și fără meteahnă.* NEAGOE.

Etimologie necunoscută. Cf. teahnă.

Cf. alnicie, aslam, celărnice, celșag, celuitură, geambașie, hămășag, hitriei (2), marghiolie, tălpjic, tălpizie.

METOH s.n. (Mold., TR) Mănăstire subordonată altei mănăstiri. A: *Ieși din oraș și merge la un metoh ce-au dăruit el svfi ntei mănăstiri.* DOSOFTEI, VS. *Intr-ăel ostrov avea mănăstirea metoh.* COMOARA LUI DAMASCHIN STUDITUL. B: *Și alte metochori cu de toate au zidit și au făcut.* ANON. CANTAC. *Nicolae... zise că ar găsi mare odihnă de ar orea să meargă la metohul lui ce se cheamă Zulupas.* MINEIUL (1776).

Etimologie: sl. metohū, ngr. metohi.

MEZAT s.n. (Mold., TR) În expr. A scoate la mezat = a pune la încitație. A: *Toate bucatelile lui . . . le-au scos la mezat.* PSEUDO-E. KOVĂLNICEANU. B: *Cu hotărîrea judecătii să se scoată zălogul la mezat.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie: tc. mezat.

MEZDREALĂ s.f. (Ban.) Cușitoaie. *Mezdrală.* AC, 353.

Etimologie: scr. mezdra, bg. mezdrija.

Vezi și mezdri.

MEZDRI vb. (Ban.) A jupui. *Mézdresk.* AC, 353.

Etimologie: scr. mezdriti.

Vezi și mezdreală.

MEZELIC s.n. (Mold.) Gustare. *Au luat și bucate, mezelicuri, și băuturi.* H 1779², 102^r; cf. H 1779², 101^r.

Etimologie: tc. mezelik.

MEZIL s.n. și m. v. menzil.

MICĂ s.f. (Mold., TR) În expr. Într-o mică de ceas (de vreme) = într-o clipă. A: *Să-și piardză viața într-o mică de ceas.* VARLAAM: *N-ar fi sosit în Vavilon așa-m pripă, într-o mică de vreme.* DOSOFTEI, VS. *Să rășchirară într-acea mică de ceas;* cf. M. COSTIN; CRON. 1689, 47^r; CANTEMIR, IST.; AXINTE URICARIUL; CRON. 1732, 36^r. B: *Într-o mică de ceas au adunat din toată lumea pre apostoli.* ANTIM. *L-au răpit dentru adîncul mării și într-o mică de ceas l-au dus tocma în mijlocul bisericicii.* COMOARA LUI DAMASCHIN STUDIUL. // C: *Să-și piardză viața într-o mică de ceas.* C. 1729, 88^v.

Etimologie: lat. mica.

Cf. ceseuł.

MICUTEL adj. (Ban.) Mititel. *Mikutel. Parvulus.* AC, 353. *Exiguus. Mikutyel. Aprocska.* LEX. MARS., 203. *Parvulus. Mikutel. Aprocska.* LEX. MARS., 233.

Etimologie: cf. micuțel.

MIERIU adj. (Mold., Ban., Trans. SV, Trans. N). Albastru. A: *Ochii mierii în giur impregiur ca cum ar fi cu siurmea vâpsiți.* CANTEMIR, IST. C: *Mjériu. Caeruleus.* AC, 313. *Mjerië. Caerulea.* AC, 353. *Cu ochi mierii și luminoasă, În trup naltă și sănătoasă.* CÎNTECE, 5^v. *Mieriu.* MŞE, 85.

Etimologie: mier + suf. -iu.

MIRŢĂ s.f. (Mold., Ban.) Măsură de capacitate; vasul corespunzător. A: *Mnerță sau veadre sau alte măsurî hicleani, mai mici decît cum au fost obiceiul.* PRAV. *Va face mierțe trei.* DP, 15^r. *Nici mirțe; nici jicnițele vor agiunge.* CANTEMIR, IST. *S-au tocmît să dea lui Taxis Craiul unguresc 10 mierță de bani.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS; PSEUDO-COSTIN; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE. C: *Mérniczë.* AC, 353.

Variante: merniță (AC, 353), mirță (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: magh. mérce.

MILCUȘAG s.n. (Criș.) Rugă. *Ascultă milcușagul nostru.* MISC. SEC. XVII, 154^r.

Etimologie: milcui + suf. -șag.

MILOS adj. (Mold.) Trist, jalnic. *O prăvirîște miloasă.* DOSOFTEI, VS. *Păseruica . . . cu miloase glasuri . . . moartea puilor săi cu jale cînta.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: milă + suf. -os.

Cf. jălaș, olecăios.

MILOSERDIE s.f. v. **milosirdie**.

MILOSERDNIC adj. (Mold.) Milostiv. *Curgerile ceale de sus și cu bogată dare varsă-le, miloserdnice, in casa dumisale.* ALCĂTUIRE ÎNAURITĂ.

Etimologie: **milosird** + suf. -nic. Cf. sl. **milosrŭdnŭ**.

Vezi și **milosird**, **milosirdi**, **milosirdie**.

Cf. bulciuş, meserernic, **milosird**.

MILOSIRD adj. (TR) Milostiv. *Milosird fii norodului tău.* BIBLIA (1688). *Cela ce ești bun, unul milosird, unul indurat și milostiv.* MOL. 1741, 393. *Mucenicul D[o]jmnului cel prea milosird.* MINEIUL (1776); cf. R. POPESCU.

Etimologie: sl. **milosrŭdŭ**.

Vezi și **miloserdnic**, **milosirdi**, **miloserdie**.

Cf. bulciuş, meserernic, **miloserdnic**.

MILOSIRDI vb. (Mold., TR) A se milostivi. **A:** *De neputința lui milosirdindu-se.* CANTEMIR, IST. **B:** *Să oor milosirdi spre ei.* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **milosrŭditi**.

Vezi și **miloserdnic**, **milosird**, **milosirdie**.

MILOSIRDIE s.f. (Mold., TR) Milostivire. **A:** *Improtiva morții, dentru miloserdia sa dumnezăiască, au făgăduit mintuitoare solie.* N. COSTIN. *A pronii dumnăzăești orînduială și nenumărată milă și miloserdie.* CANTEMIR, HR.; cf. CA, 83^v. **B:** *Tu cu milosirdiile tale ceale mari nu i-ai părăsit.* BIBLIA (1688). *Cunosc... milosirdiile tale.* MINEIUL (1776); cf. NEAGOE; R. POPESCU.

Variante: **miloserdie** (N. COSTIN; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: sl. mbg. **milosrŭdije**, sl. rus. **miloserdije**.

Vezi și **miloserdnic**, **milosird**, **milosirdi**.

Cf. bulciuşag, mesereare (1), **miloste**.

MILOSTE s.f. (Ban.) Milosirdie. *Milosté. Gratia. Clementia.* AC, 353.

Etimologie: sl. **milostŭ**.

Cf. bulciuşag, mesereare (1), **milosirdie**.

MILUAN adv. (Criș.) Precis, sigur. *Eu-mi bănuiesc și pling de perirea sufletului tău, că eu știu miluoan că pentr-aceaea vei luoa munca de veaci.* C 1692, 540^v.

Etimologie: magh. **nyilván**.

MINTEN adv. (Trans. SV) Imediat. *Minten isprăvesc ce mi să poruncește.* OG, 380; cf. OG, 388.

Etimologie: magh. **menten**.

Cf. așași (3).

MIRAC s.n. (Mold., Ban.) Miracol. **A:** *Inspăimindu-i cu minuni și miracuri, i-au făcutu-i fii luminii.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Mirak. Miraculum.* AC, 354.

Etimologie: lat. **miraculum**.

Cf. div, miraz, șanț.

MIRAZ s.n. (Ban.) Lucru neobișnuit; ciudățenie. *Miraz. Prodigium. Spectaculum.* AC, 354.

Etimologie: cf. **mira**.

Cf. div, mirac, șanț.

MIRE s.m. (Mold., Criş., Trans. S, Trans. N) Nume purtat de bărbat 1 ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. A: *Cela ce va lega nunta, e să dzice, pre mire să nu să împreune cu nevasta-şi.* ŞAPTE TAINÉ; f. DOSOFTEI, PS. C: *Ca mirele se scoală deoreme.* VCC, 42. *Ieşi din roapă ca un mire dentr-o cămară.* O, 36^r. *Noi sintem soli de la cinstitul nire.* MISC. 1778, 39^v; cf. PSALT. (1651); O, 48^r. ◇ Fig. *Sufletul tău ă va depărta de la Domnul Dumnezăul lui, de mirele cel adevărat al suletelor noastre.* CES 1705, 288^v.

Etimologie: cf. alb. *mirë* „bun“, lat. *miles* „soldat“.

Cf. ginere, june.

MIRŢĂ s.f. v. *mierţă*.

MISCHIU, -IE s.n. şi f. 1. (Mold., Ban.) Oţel. A: *Fierul cel vestit ze-i zic meschiul vechiu.* CANTEMIR, IST. C: *Miskiž. Chalybs.* AC, 354.

2. (Mold.) Tocilă de oţel. *Pre aur focul, pre fier meschiul, iară pre lireptul necazurile şi dodăiele întăresc.* CANTEMIR, DIVANUL.

Variante: *meschiu* (CANTEMIR, DIVANUL; CANTEMIR, IST.).

Etimologie: ngr. *dimiski* (prin falsă analiză).

MISTUI vb. (Mold.) A salva, a scăpa. *Cela ce va petrece prin cel vinovat... pentru să-ş poată amistui capul, să va certa după voia giudefului.* PRAV. *Şi mergind la Tarigrad cu altă nu s-au putut mistui, ce s-au închinat.* CANTA; cf. NCL II, 296.

Variante: *amistui* (PRAV.; NCL II, 296).

Etimologie: magh. *emészni*.

MIŞINA s.f. (Mold., Ban.) Vizină. A: *Un guziu grăunceane culesease şi cu multe nevoi şi osteneale în mişina ce făcuse le strinsease.* CANTEMIR, IST. C: *Mishinē.* AC, 354.

Etimologie: cf. rus. *myşina*.

Cf. comoară, covru, peşteră.

MITI vb. v. *mitui*.

MITUI vb. (TR, Trans. SV) A da mită. B: *Brăilenii mituindu-l făcut-au după voia lor.* R. GRECEANU. *Vai de judecătorii acela ce va mitui la hotărârile judecăţilor.* PRAV. COND. (1780). C: *Deaderă bani mulţi străjearilor de-i mitiră să dzică că... au venit ucenicii lui de l-au furat.* C 1729, 45^r; cf. C 1729, 92^v.

Variante: *miti* (C 1729, 45^r, 92^v).

Etimologie: *mită* + suf. *-ui*.

Cf. *mizdi*.

MITUTELA vb. (Ban.) A micşora. *Mituteledz. Diminuo.* AC, 354.

Etimologie: *mitutel* + suf. *-a*.

Cf. *logoşi*.

MÎŢAR s.m. (Ban.) Ţesător de lină. *Miczar.* AC, 353.

Etimologie: *miţă* + suf. *-ar*.

MIZDĂ s.f. v. *mizdă*.

MÎGLĂ s.f. (Mold.) Grămadă, morman. *Pre toţi i-au tăiat, unde apo măgle de cei morşi au strins.* URECHE.

Etimologie: magh. dial. *mágla*.

MÎNCĂTURĂ s.f. (Ban.) Mîncare. *Menketurē. Devoratio. Emussio (?)* AC, 352.

Etimologie: *mînca* + suf. *-tură*.

MÎNIAÇ s.m. (Mold.) Scamator. *Acesta era... măscăriciu pelivan de ingtna pre alţii, cum fac mîniecii la prăviirişti.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ngr. *manlahós*.

Vezi și *mîniecie*, *miniecitură*.

Cf. *pehlivan*.

MÎNIECIE s.f. (Mold.) Bătaie de joc. A: *Aceaia nu iaste cruce, cei o mîniecie. VARLAAM. Batjocurează pre ai noștri mari dzei, numind fa- cerile lor bășne și mîniecii. DOSOFTEI, VS. // C: Aceaea nu iaste cruce, ce iaste o mîniecie și o giuchereaie. C 1727, 33^r.*

Etimologie: *mîniac* + suf. *-ie*.

Vezi și *mîniac*, *mîniecitură*.

Cf. *băsău* (3), *maskara* (2), *prohită*.

MÎNIECITURĂ s.f. (Mold.) Bufonerie, maimuțareală. *Fu poruncit de la boearinul să bătiocurească botezul cu mîniecitură. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: cf. *mîniecie*.

Vezi și *mîniac*, *mîniecie*.

Cf. *maskara* (1), *pelivănie*, *șagă*, *șeganie*, *șozie*, *tămașag*, *tămașeală*.

MÎRSĂCĂCIUNE s.f. (Mold.) Mîrsei. *Unii... fug de curvii și de măr- săcăciuni. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie necunoscută. Cf. *mîrsei*.

Vezi și *mîrsăială*, *mîrsăitură*, *mîrsei*.

Cf. *mîrsăială*, *mîrsăitură*, *mîrsei*.

MÎRSĂIALĂ s.f. (Mold.) Mîrsei. *Mearsă... și-nvăță tinerii... să urască toată mîrsăiala trupească. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *mîrsei* + suf. *-eală*.

Vezi și *mîrsăcăciune*, *mîrsăietură*, *mîrsei*.

Cf. *mîrsăcăciune*, *mîrsăietură*, *mîrsei*.

MÎRSĂIETURĂ s.f. (Mold.) Mîrsei. *Mă întin în păcatele mele și cin- stesc mîrsăieturile trupului. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *mîrsei* + suf. *-ătură*.

Vezi și *mîrsăcăciune*, *mîrsăială*, *mîrsei*.

Cf. *mîrsăcăciune*, *mîrsăială*, *mîrsei*.

MÎRSEI s.n. (Mold.) Dorință de plăceri, poftă (trupească). *Năvar- nicile a mîrseailor ai potolit de valuri unde. DOSOFTEI, MOL. Alții să pornia spre mîrseiul păcatelor. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie necunoscută. Cf. bg. *mărsen*.

Vezi și *mîrsăcăciune*, *mîrsăială*, *mîrsăietură*.

Cf. *mîrsăcăciune*, *mîrsăială*, *mîrsăietură*.

MÎRȘAV adj. (Mold., TR, Ban., Trans. SV) Slab. A: *Iaste foarte slab și mîrșav. PRAV. Cu 7 boi mîrșavi. CRON. 1689, 38^v. Îi bate cu pis- cul în coaste să nu (se) ingrașe și-i face de sint mîrșavi. FL. D 1754—1762, 61^v; cf. DOSOFTEI, PS. B: Biruiră cei mîrșavi pre cei grași. INV. 1642, 18^r; cf. LEX. 1683, 76^v; CRON. 1687, 21^v—22^r; E ante 1704, 28^r; E 1717, 170^r. C: Mērshav. Macer. Macilentus. AC, 353. Meršhavě. Macra. Maci- lenta. AC, 353. Mincară cei mîrșavi pre cei grași. CRON. ante 1730, 49^v; cf. CRON. ante 1730, 51^r.*

Etimologie: sl. *mrūšavū*.

Vezi și *mîrșavi*.

Cf. *nemoșten*, *vitioan*.

MÎRȘAVI vb. (Ban., Trans. SV) A slăbi. *Și trupul meu mărșevi. PSALT. (1651). Meršhavesku-mě. Macer fio. AC, 353*

Etimologie: *mîrșav* + suf. *-i*.

Vezi și *mîrșav*.

Cf. *adevăsi* (2), *bătogi*, *nemoști*, *vitioni*, *zămori*.

MÎRZAC s.m. (Mold., TR) Nobil tătar. A: *Au trimes un mîrzac la Vasile-Vodă*. M. COSTIN. *Era lngă Ștefan-Vodă un merzac*. M. COSTIN. *Și iarăși au orînduit o samă de tătari cu mîrzacul Coza să margă asupra taberii*. CANTEMIR, HR. *Au îndemnatu mîrzaci tătărăști și l-au lovituo noaptea*. CVL, 168; cf. URECHE; NECULCE; CRB, 167^r. B: *Dind sultanul și cițiva mîrzaci de treabă*. R. GRECEANU.

Variante: *merzac* (M. COSTIN), *mîrzag* (M. COSTIN).

Etimologie: tăt. (nogai) *mîrza*.

Cf. *șerin*.

MÎRZAG s.m. v. *mîrzac*.

MÎȚĂ s.f. 1. (Mold., Ban., Trans. SE) Pisică. A: *Denaintea leului . . . sta . . . pardosul, ursul, lupul . . . mița selbatecă*. CANTEMIR, IST. *Eghiptenii la la ace vremi să închina mișilor*. E 1779, 19^v. C: *Mecză*. CATTUS. *Felis*. AC, 352. *Felis*. MUCZA. LEX. MARS., 205; cf. E 1703, 143^r, 143^v. // B: *Mița întră într-o prăvălie*. E 1717, 178^v; cf. E ante 1704, 21^v, 22^r.

2. (Criș., Trans. SV) Ancoră. A: *Mișele de fier carele sîn corabiia în loc N. TEST*. (1648). *Mișe de fer aruncară în fundul mării*. MISC. SEC. XVII, 133^r. // B: Cf. ST. LEX., 291.

Etimologie: probabil formație onomatopeică.

Cf. *pisică*; *anghiră*.

MÎZDAR s.m. (Mold.) Persoană care primește mită. *Așijdere . . . apucătorii, asuprișorii, mîzdarii, prădătorii, vamășii, furii, tilharii, de nu vor face ca acesta Zacheiu să întoarcă cui ce-au luat cu nedireptul*. VARLAAM.

Etimologie: *mîzdă* + suf. *-ar*.

Vezi și *măzdlor*, *mîzdă*, *mîzdealnic*, *mîzdi*.

Cf. *măzdlor*, *mîzdealnic*.

MÎZDĂ s.f. (Mold.) Mită. *Pentru mîzdă ai năpăstuit pre cei trei boiari*. VARLAAM. *Piiarde pre sine luătoriu de mîzde*. DP, 9^v. *Iau bani mîzdă și acoperă pre cei vinovați*. AMD 1767, 142^r; cf. PRAV.; URECHE; DOSOFTEI, PS.; CANTEMIR, IST.; AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.).

Variante: *măsdă* (URECHE), *mîzdă* (AMD 1767, 142^r).

Etimologie: sl. *mîzda*.

Vezi și *mîzdar*, *mîzdealnic*, *mîzdi*, *mîzdlor*.

Cf. *ademană*, *aslam*, *ujurie*.

MÎZDEALNIC s.m. (Mold.) Mituitor. *Numai 88 de zile au împărățit și fu omorit de slujitori, cu îndemnarea lui Iulian mîzdealnicul, că au dat mîzdă slujitorilor de l-au ucis*. N. COSTIN; cf. NCCD (gl.).

Etimologie: *mîzdi* + suf. *-elnic*.

Vezi și *mîzdar*, *mîzdă*, *mîzdi*; *mîzdlor*.

Cf. *mîzdar*, *mîzdlor*.

MÎZDI vb. (Mold.) A mitui. *Și mîzdiră pre Vlast, postelnicul împăratului, de să ruga de pace*. AP. 1646, 44^r. *Parij, feciorul lui Priam împărat, purrea mîzdia pre alți senatori domni să fie cu dînsul*. M. COSTIN. *Mîzdind pre alți domni svetnici feciorul lui Priam să nu dea pre Elena, s-au tărăgînat zvada pină la stingerea de tot a Troadei*. NCL I, 35; cf. DOSOFTEI, VS. // B: cf. LEX. 1683, 47^r.

Etimologie: *mîzdă* + suf. *-i*.

Vezi și *mîzdar, mîzdă, mîzdealnic, mîzditor*.

Cf. *mitui*.

MÎZDITOR s.m. (Mold.) Mituitor. *Aceștia ce să giură și să blastămă cu strimbul, măzditorii și luătorii de mită și apucătorii de-ș petrec cu bișug adunat cu viclesug. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *mîzdi* + suf. *-tor*.

Vezi și *mîzdar, mîzdă, mîzdealnic, mîzdi*.

Cf. *mîzdar, mîzdealnic*.

MÎZGĂI vb. (Ban.) A murdări. *Mezgaj. Inficio. AC, 353.*

Etimologie: *mîzgă* + suf. *-ăi*.

Vezi și *mizgos, mizguș*.

Cf. *feșteli, ima, murui*.

MÎZGOS adj. (Trans. SV) Lunecos, noroios. *Iară un boiaru... au poruncit să presare cenușă pre jos... că era locul mizgos. ÎVM, 202^v.*

Etimologie: *mîzgă* + suf. *-os*.

Vezi și *mizgăi, mizguș*.

MÎZGUȘ s.n. (Ban.) Alunecuș. *Mezgush. AC, 353.*

Etimologie: *mîzgă* + suf. *-uș*.

Vezi și *mizgăi, mizgos*.

MLĂDIȚĂ s.f. (Mold., TR, Trans. SV) Vlăstar. A: *Li-s feții ca nește mlădiță ultuită. DOSOFTEI, PS. ◇ Fig. Viia domnului Savaoth casa lui Israil iaste și omul lui Iiuda mlădiță îndrăgită. DP, 13^v. Cu mlădițele vișei și cu circeiele mlădițelor tare era cezluit. CANTEMIR, IST. B: Steblū. Nuielușă sau mlădiță. LEX. 1683, 63^r. C: De smochig vā invățați pildā: cînd vor fi mlădițele lui tinere și mugurează știți că aproape e vara. N. TEST. (1648).*

Etimologie: bg. *mladica*. Cf. scr. *mladica*.

MOARE s.f. (Ban.) Zeamă de varză. *Morē. Jus caulium. AC, 354.*

Etimologie: probabil lat. *morfa*.

Cf. *zeamă* (2).

MOCÂNDEAȚĂ s.f. (Ban.) Nălucire, arătare, sperietoare. *Mokēndaczē. Spectrum. AC, 354.*

Etimologie: cf. *mogîndă, mogildeață*.

Cf. *mozomaiță*.

MODRU s.n. (Trans. N, Trans. SV) Mijloc, cale (de a acționa), posibilitate. *N-am putere și nici un modru, Rătăcit ts ca-ntr-un codru. CÎNTECE, 5^r. Pin a șasa poruncă să opreaște tot modru a necurățenii(i). CAT., 48.*

Etimologie: magh. *mod*.

MOHOR s.n. (Mold.) Haină de purpură. *L-au zugrumat ariianii cu mohorul svinții sale. DOSOFTEI, VS. // B: cf. LEX. 1683, 4^r.*

Etimologie: magh. *mohar* „un fel de stofă“.

Vezi și *mohorițeală, mohoriți*.

MOHORIȚEALĂ s.f. (Mold.) Vopsea roșie. *Cu podoabă-mbrăcată de vișin alb și curat... și cu moghorițală de cînstitul și preasfîntul său singe. DOSOFTEI, PS.*

Etimologie: *mohoriți* + suf. *-eală*.

Vezi și *mohor, mohoriți*.

MOHORIȚI vb. (Mold.) A înroși. [Apa de ploaie] *albeaște* [florile] și le rușăște..., *mohorițeaste. VARLAAM. Îi bătu făcîndu-le rane destule și mohorițîndu-le trupurile de singe. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *mohorit* + suf. *-i*.

Vezi și *mohor*, *mohoriteală*.

MOIMĂ s.f. (Mold.) Maimuță. *Și atunci o viu il băga într-un sac și într-acel sac băgă și un dulău și un cucuș și o năpircă și o moimă*. PRAV. *Deaca ieșim din țara moimelor, venim la munte nalt*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. *majom*.

Vezi și *moimiță*.

Cf. *măimucă*, *moimiță*.

MOIMIȚĂ s.f. (Mold.) Maimuță. *Picioare are patru, însă cele denainte la braț cu a moimiței își samănă*. CI, 172; cf. CANTEMIR, HR.

Etimologie: *moimă* + suf. *-iță*; probabil prin contaminare cu *miță*.

Vezi și *moimă*.

Cf. *măimucă*, *moimă*.

MOJIC s.m. (Mold., TR) Țăran; om de rind. A: *Au omorit pe toți ciți îl știa că iaste din mojici născut*. CANTEMIR, HR. *Și-i sărăciră de rămasără cum le-u fostu postrigul, mojici*. NECULCE. *Trecea pe lângă dînsul ca pe lângă un mojic sau și nebun*. I, 17^r; cf. M. COSTIN; PSEUDOMUSTE; AETHIOPICA; B 1774, 1^r, 5^r, 23^v; B 1775, 60^v, 76^v; B 1779, 34^r, 35^v, 46^v; E 1779, 9^r. B: *Pre toți ii dărui cu daruri ciți era sveatnici ai săi și ciți era cu boierii, și ciți era oameni de oaste și ciți era mojici și proști*. VI 1673, 14^r. *Cu mulțimea mojicilor ce-i scotea fără voia lor înaintea imbrilorului... au făcut de au perit Costandin-Vodă*, IST. TR; cf. LEX., 195^r; LEX. 1683, 38^v, 51^r; BIBLIA (1688); R. POPESCU; VI 1745, 417^v/col. I. // C: *Pe toți-i cinsti cu daruri, ciți era sveatnicii lui... și ciți era de cei proști (mojici)*. N. TEST. (1648).

Etimologie: rus. *муžик*.

MORTICIOS adj. (Ban.) Mortal. *Morticosoz. Mortalis*. AC, 354.

Etimologie: *moarte* + suf. *-icios*.

MOSAFIRIU s. m. v. *musafir*.

MOSORÎT adj. (Mold.) Umflat, tumefiat. *Răbdînd bărbătește vînturile... de-i era zbirciță și mosorită fața*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *mosorî*.

Vezi și *mosoritură*.

MOSORITURĂ s. f. (Mold.) Umflătură, tumefacție. *Mosoritura aceii lovituri durerile vechi în minte să aducă*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *mosorî* + suf. *-tură*.

Vezi și *mosorit*.

MOȘAN s. m. (Mold.) 1. Moștenitor. *Jigmontu fiind drept moșan acei<i> crăii<i>*, ce încă viu tată-său Ioan craiu l-au ales leași pre Jigmontu la crăia lor. CLM, 10^r. *Și s-au făcut troaderii moșeni Italiu aședzași și legați între sine*. NCL, I, 35. *Pentru aceasta s-au intrupat Dumnedzău pentru să mingie jealea lui Adam și iară să-l facă moșan raiului, cum au fost mai înainte*. CRON. SEC. XVIII, 15^r.

2. Băștinăș. *Gavril al doile Tecenschi den Muraviș moșan*. N. COSTIN. *De-ș dau vo fată după un vîrăin, pre cu greu, dar moșan nu-l priimăscu, nici la sfat*. NECULCE.

Etimologie: *moș* + sud: *-ean*.

Vezi și *moșancă*, *moșnean*, *moșneni*, *moșnenie*.

Cf. *moșnean* (1), *ocinaș*, *uricaș* (1); *moșnean* (2).

MOȘANCĂ s. f. (Mold.) Moștenitoare. *Nimeni din crai și din prinți creștini, pină și venețienii, să-i dea din casele sale moșancă de cîste să fie crăiasă, n-au primit*. M. COSTIN; cf. N. COSTIN.

Etimologie: moșan + suf. -că.

Vezi și moșan, moșnean, moșneni, moșnenie.

MOȘNEAN s. m. 1. (Mold., ȚR) Moșan (1). A: *Ne-au făcut moșneni împărății ceriului. VARLAAM. Să fie moșneni domniei și împărăției lui Dumnezău de sus. ȘT, 234. Deacu sint fii, sint și moșneni. DOSOFTEI, VS. Acolo casnici și moșneni sintem. CD 1698, 43^v; cf. PRAV.; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 54^f. B: Vom rădica și pre moșneanul vostru. BIBLIA (1688). Mă invredniceaște a fi moșnean împărăției tale. CES 1700, 31^f; cf. CES 1700, 31^v; P 31^v; NEAGOE.*

2. ȚR) Moșan (2). *Va fi ca și cel de pământ moșnean. BIBLIA (1688).*

Etimologie: cf. moș, moșan, moșie.

Vezi și moșan, moșancă, moșneni, moșnenie.

Cf. moșan (1), ocinaș, uricaș (1); moșan (2).

MOȘNENI vb. (Mold.) A moșteni. *De nu să va botezda neștine, ceriurile nu va moșneni. ȘT, 24. Cela ce așteaptă să moșnenească (moștenească MUNT.) ocinele și avuția cuiva face prepus cum să fie otrăvit pre acea rudă a lui. PRAV.*

Etimologie: moșnean + suf. -i.

Vezi și moșan, moșancă, moșnean, moșnenie.

Cf. ocina, urici.

MOȘNENIE s. f. (Mold.) Moștenire. *Cela ce va rări pre altul ... nu-ș va piarde moșneniia (moștia MUNT.). PRAV. Cînd ... acest moșnean nu va griji de dins ..., acesta-ș va piarde moșneniia (moștenirea MUNT.). PRAV.*

Etimologie: moșnean + suf. -ie.

Vezi și moșan, moșancă, moșnean, moșneni.

Cf. ocinire, rămășiță (1), uric (1).

MOȘTINĂ s. f. (Criș.) Zăpis de moștenire. *Să să scrie în moștina lor și uriculu lor. MISC. SEC. XVII, 28^v.*

Etimologie: moșteni.

Cf. uric (2).

MOTCĂ s. f. (Ban.) Scul. *Motkă. AC, 354.*

Etimologie: cf. scr. motka „vergea“.

Cf. mătăringă.

MOTOC s. m. (Mold.) Motan. *Prinsă un motoc și-l legă de grumaz și-l trăgea a doua zi pre motoc pe uliți și-l băte, iară eghiptenii săriră și luară pre motoc din mina omului lui Esop, că eghiptenii la ace vremi să inchina mișilor. E 1779, 19^v.*

Etimologie: cf. motan, mițoc.

MOTROC adj. (Ban.) Prost, nătîng. *Motrok. Stupidus Bardus. AC, 354.*

Etimologie necunoscută. Cf. motoc.

Cf. prostan, prostatic (2).

MOZAVIR s. m. (Mold., ȚR) Defăimător, calomniator. A: *Mozavirul cela ce va fi cu doo fețe. ȘAPTE TAINÉ. Mozavirii ce-l băga cu cuvînt rău pre David cătră împăratul. DOSOFTEI, PS. B: Sintu împreunătoriu tuturor răutăților, uritoriu, clevetnic, muzaviriu ... ÎNV. 1642, 3^v. Să nu fie fost mindru sau ... mozaviriu. ÎNV. 1702, 14^v. Ca un țilhar și mozavir ce este să-l iei și să-l perzi. E 1777, 101^f; cf. MARDARIE, 158, 282, 293; ST. LEX., 294, LEX. 1683, 36^v; PAT. 1705², 159^v; E 1777, 103^f. // C: V-ați făcut răi, fără de leage, mozaviri. LD, 4^v; cf. LD, 9^f; PF, 75^f.*

Variante: muzaviriu (ÎNV. 1642, 3^v).

Etimologie: tc. müzevir.

Vezi și mozaviri, mozavirie.

Cf. balamut, blojeritor, ciocotniță (2), ocarnic (2).

MOZAVIRI vb. (TR) A defăima, a calomnia. *Să nu muzăvirim pre nimenea.* ÎNVĂȚĂTURI 1642. *Fu pîrit și muzevirit de Manea.* N 1682, 5^r. *Nu mozaviriia acela unul pre altul precum facem noi, creștinii.* VS 1705, 130^v; cf. ÎNV. 1642, 15^r, 15^v, 16^v, 17^r; MARDARIE, 158; ANON. CANTAC.; ST. LEX., 294; CHEIA ÎN.; LEX. 1683, 46^r; N 1727, 135^r; MĂRGĂRITARE 1746.

Variante: muzăviri (ÎNVĂȚĂTURI 1642), muzeviri (N 1682, 5^r).

Etimologie: mozavir + suf. -i.

Vezi și mozavir, mozavirie.

Cf. amesteca, balamuți, blojori, pohlibui.

MOZAVIRIE s.f. (TR) Defăimare, calomnie. *De la începutul lumii au fost muzaviriia și încă pînă în ziua de astăzi tot s-a aflat.* ÎNV. 1642, 14^r. *Nu-l lăsa pentru muzăviriia ce muzăvirise.* N 1682, 25^v. *Ni s-a cade să ne ferim de toate pizmele mele și mozaviriile.* NEAGOE; cf. ÎNV. 1642, 16^r, 16^v; MARDARIE, 158, 177; BIBLIA (1688); ST. LEX. 294; LEX. 1683, 50^v; ANON. CANTAC.; ANON. BRÎNCOV.; GI, 15^r; N 1727, 163^v.

Variante: muzavirie (ÎNV. 1642, 14^r, 16^r, 16^v; BIBLIA (1688); NEAGOE), muzăvirie (N 1682, 25^v).

Etimologie: mozavir + suf. -ie.

Vezi și mozavir, mozaviri.

Cf. balamuție, blojeritură, blojitură, clevetă, p.n.o.s.

MOZGOȘI vb. (Ban.) A mișca. *Mozgosesk.* Moveo. AC, 354.

Etimologie: magh. mozgatni.

MOZOMAINĂ s.f. (Ban.) Nălucire, arătare, sperietoare. *Mozomajně.* Spectrum. *Terriculamentum.* AC, 354.

Etimologie: cf. magh. dial. mozogány, germ. Moselman.

Cf. mocăndeață.

MUFLUZ adj. (TR) Falit, ruinat. [*Dacă cel osîndit*] *va fi mufluz, atunci deopotrivă să cuvine să ia toți din periussia ce i s-a afla.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie: tc. müflüz.

Vezi și mufluzi.

MUFLUZI vb. (TR) A da faliment. *În Amsterdam, un neguțătoriu bogat să mufluzeaște.* FN.

Etimologie: mufluz + suf. -i.

Vezi și mufluz.

MUJDEA s.f. (Mold., TR) Vestе, știre. **A:** *Într-această zi au venit un capigi-baş de la împăratul cu mujdea la veziriul cum că s-au născut împăratului un cocon.* IM 1754, 143^v; cf. IM 1754, 144^r. **B:** *Au venit la veziriul un alt agă cu mujdea că s-au mai născut împăratului un cocon.* IM 1730, 204^r; cf. IM 1730, 203^r.

Etimologie: tc. müjde.

MUNCĂ s.f. (Mold., TR) Lucru realizat ca rezultat al unei activități. **A:** *Să-și piardză muncă și să nu ia nemică den roada viei.* PRAV. **B:** *Judecă ... de se cuvine să fiu lipsit ... de munca și osteneala tineretelor mele.* ANTIM; cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. *mōka*.

Vezi și *munci*.

MUNCI vb. (Mold., ȚR) A desfășura o activitate, a lucra. A: *Cela ce au muncit acolia ... să-și puiardă toată usteheala*. PRAV. B: *Să n-aibă treabă cu dinsele cela ce au muncit acolea*. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. *mōčiti(se)*.

Vezi și *muncă*.

MUNUCHI s. n. v. *mănunchi*.

MURĂ s. f. (Ban.) Cheag. *Murē. Intestinum constius. (i. l. d. crasius)*. AC, 354.

Etimologie: cf. alb. *mullē*.

MURGI vb. (Ban.) A se însera. *Murgseshte. Advesperascit*. AC, 354.

Etimologie: *murg* + suf. *-i*.

MURGUI vb. (Ban., Trans. SV) A murmura. *Murmuro. Murguesk. Zugolodom*. LEX. MARS., 230; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW
◆ A prigoni. *Și murguiia cărtularii și fariseii pre ucenicii lui*. N. TEST. (1648).

Etimologie: magh. *morogni*.

Cf. *bănu* ² (2).

MURTAT adj. (Mold., ȚR) Renegat. A: *Turcilor le zicea că sint murtați de cei ce au fost turci și s-au creștinat*. IM 1754, 73^v. B: *Iară turcilor le zicea mai marele lor că sint murtate de cei ce au fost turci și s-au creștinat*. IM 1730, 103^v.

Etimologie: tc. *murtat*.

MURUI vb. (Mold.) A mizgăli, a murdări. *O basnă ciudată ca aceea alcătuind, prostimii să o crează, cu condeiu hirtia au muruit*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. ucr. *murovați*.

Cf. *feșteli*, *ima*, *mizgăi*.

MUSAFIR s. m. (Mold.) Oaspete. *I-au venit un musafiriu*. H 1779², 75^r. *Vino de-ți vezi mosafiriul*. H 1779², 81^r. *Musafirii turci ce se afla în Iași*. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: *mosafiriu* (H 1779², 81^r).

Etimologie: tc. *musafir*.

Cf. *ospeciar, *ospecioi*.

MUSAHIB s. m. v. *musaip*.

MUSAIP s. m. (Mold., ȚR) Demnitar la curtea sultanului. A: *Era la împărăția lui sultan Murat pre acele vremi toate trebile și lucrurile împărăției pre doi oameni carii era musaiپی lui Sultan Murat*. M. COSTIN. *Avea un prietin musaip împărătescu*. NECULCE. *Mergînd ghenicear-aga și alți musahibi la vezriul, s-au rugat*. IM 1754, 76^v. B: *Îndată ce au văzut pe musaipul împăratului, ... nimic alt n-au mai căutat*. IST. ȚR; cf. IM 1730, 107^v.

Variante: *musahib* (IM 1730, 107^v; IM 1754, 76^v).

Etimologie: tc. *musahip*.

MUSTĂREATĂ s. f. (Ban.) Sevă. *Mustêraczē*. AC, 355.

Etimologie: *must* + suf. *-ăreată*.

MUȘCĂTAREȚ adj. (Ban.) Tămios. *Mushkêtaricz. Muscatellum apianum*. AC, 355.

Etimologie: *mușcat* + suf. *-areț*.

MUȘINĂ s. f. (Mold.) 1. Țințar. *Vor cădea-n cimpuri goale și mincate de mușini, de păsări, de gadini spurcate.* DOSOFTEI, PS. *Era locul plin de viespi și tăuni și țințari și mușine.* DOSOFTEI, VS.

2. Grămăjoară de ouă depuse de unele muște. *Ca la Endor pologi să dzacă, Muștile mușini într-inșii să facă.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: cf. pol. *muszyna*.

MUȘTAR s. n. (ȚR, Trans. SV) Nume dat mai multor plante erbacee; sămînța acestei plante; condimentul preparat din această plantă. B: *Gorușnica. Muștariul.* LEX. 1683, 14^v. *Gorusno. De muștariu.* LEX. 1683, 14^v. *Și-i turnară muștariu pe nări.* MINEIUL 1698; cf. CHEIA ÎN.; LEX. 1683, 28^v, 69^f; ANON. CANTAC. C: *Ca grăunțul de muștariu carele cîndu-l samănă în pămînt mai mic iaste de toate semințele care-s în pămînt.* N. TEST. (1648).

Etimologie: magh. *mustár*.

Cf. *horciță*.

MUZAVIRIE s. f. v. *mozavirie*.

MUZAVIRIU s. m. v. *mozavir*.

MUZĂVIRI vb. v. *mozaviri*.

MUZĂVIRIE s. f. v. *mozavirie*.

MUZEVIRI vb. v. *mozaviri*.

N

NACARA s. f. v. *nagara*.

NACARADĂ s. f. (ȚR) Țambal. *Alizandru dete în trîmbițe și în surle și în tobe și în nacarade*. A 1746, 28^v; cf. A 1717, 36^v.

Etimologie necunoscută. Cf. scr. *nakarade*.

Cf. *nagara*.

NACEALNIC s. n. (Mold.) Șef, conducător, comandant. A: *Datoriia nacealnicilor celor mai mari ca să chivernisască pentru odihna și folosul cel bun a supușilor lor*. BUCOAVNĂ 1775, 44^v. // B: *Nacealnici întru Isahar cu Devora și Varac*. BIBLIA (1688).

Etimologie: rus. *на́чалник*.

Cf. *chivernisitor*, *chivernitor*, *hotnog* (2), *ispravnic* (1), *povață*.

NAGARA s. f. (Mold., ȚR) Țambal. A: *S-au dat în surle și-n nacarale*. CRON. 1689, 39^r; cf. CRON. 1707, 36^r; PSEUDO-AMIRAS (gl.); CRON. 1732, 30^r; CRON. SEC. XVIII, 28^v. B: *Și zicea surlele și trîmbițele și nacaralele la acea cină a păratului*. LET. 1758, 108^r; cf. CRON. 1736, 32^r; A 1746, 30^v; LET. 1758, 114^r.

Variante: *nacara* (CRON. 1736, 32^r; A 1746, 30^v; LET. 1758, 108^r, 114^r).

Etimologie: tc. *nağara*.

Cf. *nacaradă*.

NAI s. n. (Mold.) Instrument muzical. *La cîmp ieșea adese cu boierii săi, zăbovindu-se cu nairi și cu nacarale*. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: tc. *nay*.

NALGIUNS s. n. v. *naljos*.

NALJOS adv. și s. n. v. *naljos*.

NALSUS adv. (ȚR) La deal, de jos în sus. *Izbrûdo, nalsusul*. ST. LEX., 295.

Etimologie: *în + al + sus(ului)*.

NASTÎNGA adv. (Mold.) În partea stîngă. *De-acicea să ia nastînga, dincătro vin apele*. DOSOFTEI, VS. *Iară în-nastînga ... au pus leșii lefecii și unğuri*. M. COSTIN.

Etimologie: pref. *în-* + *a-stînga* sau *semicalc* după sl. *na lěvo*.

NASTOATEL s. m. (Mold.) Conducător ecleziastic. *Vine nainte nastoiatelul și sărută cinstita cruce*. DM, 15^r. *Marele acesta stătu nastoiatel frașilor, rugat de dișii*. DOSOFTEI, VS.

Variante: *nastoiatel* (DM, 15^r).

Etimologie: sl. *nastoiatel*.

Cf. *năstavnîc*.

NASTOIATEL s. n. v. *nastoiatel*.

NASTURE s. m. (Mold.) Bumb. *Grijiți bine pedestrișea, cu haine tot de feleandrăș, cu nasturi și cu cepragi de argint.* M. COSTIN. *Hlamida cea albă era încheiată la piepti cu nasturi de aur.* ILIODOR.

Etimologie necunoscută.

Cf. b u m b.

NĂBOI s. n. (Mold.) Șuvoi, puhoi, torent. *Mulțimea cuvintelor ceale ca păcura izvoritoare și ca naboii pe toate șesurile.* CANTEMIR, IST. *Toți de naboiiu potopului celui mare au perit.* NCL I, 13. ◇ Fig. *Năboiiu cuvintelor să-i abat.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: cf. scr. naboj.

Cf. ș i r l ă u.

NĂBUȘEALĂ s. f. (Mold.) Invazie. *Împărații pe marginile Dunării ... făcând cetăți și orașe, năbușcalele carvarilor opria.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: năbuși + suf. -eală.

Vezi și năbuși.

Cf. s t r o p ș i t u r ă (2).

NĂBUȘI vb. (Mold.) A năvăli, a invada. *Căci au năbușit pre aceste locuri mai pre urmă tătarii.* M. COSTIN. *N-au mai venit în țară până ce-au năbușit moscalii în țară.* NCL II, 299. *Fără veaste au năbușit asupra schythilor.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. scr. nabușiti.

Vezi și năbușeală.

Cf. s t r o p ș i (2).

NĂDĂI vb. (Criș., Trans. SV) A presimți, a bănuși. C: *Veni-va domnul slugii aceleia în ziua carea nu s-au nădăit.* N. TEST. (1648). *Noi ne nădăim că acesta iaste de va să mntuiască izdraiiu.* MOL. 1676¹, 201^r. *Că în tinereașle ncaște nu ne-am știut nădăi că așea cu de grabă vom muri.* CSOM, 6^r. // B: *Și cine ar fi nădăitu-se întru limbi orbite cu întunea-recul slujirii de idoli să fie om vazător de bine?* C 1688, 411^r.

Etimologie: sl. nadajati se.

Vezi și nenădăit.

Cf. a m i r o s i (2), a u l m a.

NĂDULI vb. (Mold.) A năvăli, a se năpusti. *Și au nădulit cu pietri de i-au ucisu-i pre amindoi.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută. Cf. nadali, nădăi.

Cf. l o v i (1), n ă v r ă p i.

NĂDUȘEALĂ s. f. (Mold., Trans. SV) Arșiță, fierbințeală, căldură. A: *Vara nădușali nu sint ca aicca la noi.* M. COSTIN. *Iară peste dzi îi acoperiia Dumndăzdu cu nuor răcoros pentru nădușala soarelui.* CRON. 1689, 50^r. *Pentru nădușala soarelui să lasă la umbra unui copaci ca să odihnească pușintel.* E SEC. XVIII, 23^v. C: *Preste dzi îi acoperiia Dumnedzdu cu nuor pentru nădușala soarelui.* CRON. ante 1730, 79^v. *De nădușala soarelui și fără de apă, pină la sfirșit au crut să moară.* PAT. 1705¹, 30^r.

Etimologie: năduși + suf. -eală.

Cf. n ă d u v, p r i p e c.

NĂDUȘI vb. (Mold.) A sugruma, a sufoca. A: *Au cu mănule-l zugrumă, sau-l nădușește impresurându-l cu ceva pină creapă.* PRAV. *Gios aprinșeră foc cu smoață ... ca să o nădușască.* DVS, 5^v. ◇ A muri prin sufocare. *Craiu s-au năruit într-o mlaștină, căleat de calul său și acolo s-au nădușit.* URECHE, s. v. năruși. *Unora limbile li s-au înflat ca un dop și s-au nădușit.* DOSOFTEI, VS. *S-au fostu nădușind oamenii pe*

portile mănăstirilor, fugind noaptea. N. COSTIN. // B: Cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: bg. *naduša*. Cf. scr. *nadușiți*.

Vezi și *inăduși*.

Cf. *foitui*, *inăduși*, *sugușa*.

NĂDUV s. n. (Mold.) Arșiță, caniculă, zăduf. *Că dzua lucrătorii lucrează și rabdă năduvul și gerul*. VARLAAM.

Etimologie: sl. *naduh.

Cf. *nădușeală*, *pripec*.

NĂMESTI vb. (Ban., Trans. SV) A așeza, a pune. *În cer, Domnul locul i-au nămestit*. VCC, 28. *Marsă în ceruri, unde-i nămestit preste toate*. CAT. B, 8; cf. VCC 23, 42.

Etimologie: scr. *namesiti*.

NĂPÎRSTOC s. n. (TR) Degetar. *Și-i puseră pren deagete năpîrstoace arse*. M 1698 aug., 82^r, col. II. *Și-i puseră prin deagete năpîrstoace arse*. M 1780 aug., 126^r, col. II.

Etimologie: bg. *naprăstok*.

NĂRUI vb. (Mold.) 1. A (se) dărîma, a (se) prăvăli. *S-au lovit din toate părțile și năruind copacii cei înținați asupra lor, multă oaste leșească au perit*. URECHE. *Munții cei nalți și mașurile ceale înalte, cînd să năruiesc ..., durăt fac mare*. M. COSTIN.

2. A se prăbuși, a cădea inert. *Craiu s-au năruit într-o mlaștină călcat de calul său*. URECHE.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *năruit*, *năruitură*.

NĂRUIT adj. (Mold.) Dărîmat, surpat, prăbușit; ruinat. *Care nume și pe o peatră de s-au aflat la o cetate năruită la Galați am cetit-o latinește*. M. COSTIN.

Etimologie: *năru*.

Vezi și *năru*, *năruitură*.

NĂRUITURĂ s. f. (Mold.) Năruire. [Cetăți] căroră le stau năruiturile, cit de abia semnele se cunosc, cum este una mai sus la Galați. M. COSTIN.

Etimologie: *năru* + suf. -*tură*.

Vezi și *năru*, *năruit*.

NĂSLI vb. (Mold.) 1. A (se) sili, a se strădui. *Am năslit de am mărs într-adîncul pustiei să găsesc orun slujitoriu a lui D[su]mn[e]zău*. DOSOFTEI, VS. *Și-i munciă în tot chipul năslind să le dea ce le venia lor în cuget*. PSEUDO-COSTIN, 18^r; cf. PSEUDO-COSTIN, 21^r.

2. A dori, a aspira (la ceva). *Năslind cu dor, porceasă de sū sui la muntele sv[î]nt*. DOSOFTEI, VS. *Tiranul cugeta și nășlea deșcarte*. DOSOFTEI, VS. ♦ A îndrăzni, a cuteza. *Nășlesc de grăiesc ce le place Cu vicleşug să facă nepace*. DOSOFTEI, PS. *Porneala asupra sv[î]ntelor icoane ce au năslit ...* DOSOFTEI, VS.

Variante: *nășii* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. *nasiliti*.

Vezi și *năslitură*.

Cf. *opinti*, *păzi* (2), *poară* (a pune ~).

NĂSLITURĂ s. f. (Mold.) Pornire, imbold. *Că-i de viață năsliturile înțeleptului să să abată de către iad să să mintuiască*. DP, 9^r. *Credinciosul Leon, invitat de dor d[su]mn[e]jdăzăiesc, ca dintr-o d[su]mn[e]jdăzăiesc năslitură, întii feace sv[î]ntului bisearică*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *năsl* + suf. -*tură*.

Vezi și nășli.

Cf. năstăv, strămurare.

NĂSTAV s. n. (Mold., TR) Îndrumare, călăuzire, povățuire. **A:** Sultan Mustafa, din năstăv dumnezeiesc, orînd să mîngie bătrîneșile bătrînilui Ioan-Vodă ... au poroncit de s-au dat domnia Moldovei fiului său celui mai mare. GHEORGACHI. **B:** Dat-au Dumnezeu și împărăției năstăv și au lăsat după a țării poftă, alegere și rugăciune. R. GRECEANU. Singur Dumnezeu care au făcut ceriul și pămîntul au dat năstăv Isaii (i) prorocul de au poroncit pentru tine. LET. 1758, 113^v. Igumenul mănăstirii, dîndu-i-se năstăv de la Dumnezeu, deate știre patriarhului. MINEIUL (1776). ♦ (Mold.) Impuls, îndemn, imbold (interior); înclinație. Poate fi nastavul firii spre aceasta orînduită. CANTEMIR, IST.

Etimologie: năstăvi. Cf. sl. nastavŭ.

Vezi și năstăvnic, năstăvire.

Cf. năslitură, năstăvire, strămurare.

NĂSTAVNIC s. m. (Mold., TR) Conducător ecleziastic. **A:** Sfîntul Grigorie ... besericii D[fo]mn[ſu]lui H[risto]s fu năstăvnic. DOSOFTEI, VS. Să nu-l cruț egumenul pentru ce-i făcut fără învătătura năstăvnicului. PRAV., 83^{r-v}; cf. PRAV., 87^r. **B:** Predoslovie cătră toți năstăvnicii sfîntei bisericii. PRAV. GOV.; cf. R. POPESCU; NB, 421.

Etimologie: sl. nastavnikŭ.

Vezi și năstăv, năstăvire.

Cf. năstăv.

NĂSTĂVIRE s. f. (TR) Îndrumare, povățuire. Prin năstăvirea sa au adunat prin noroi pre ucenicii săi ca să te îngroape pe tine. M. 1780 aug., 122^v, col. II.

Etimologie: năstăvi.

Vezi și năstăv, năstăvnic.

Cf. năstăv.

NĂSTRAPĂ s. f. (Mold., TR, Ban., Trans. SV) Vas (de băut). **A:** Să iui într-o năstrapă de aur și să (o) impli de acea mană dîn ceriu. CRON. 1689, 52^r. S-au dus dar Bertold și au luat o năstrapă de lapte. B 1775, 76^v. Luară o năstrapă de aur din biserica lui Apolon și o ascunsără în desagii lui Esop. E 1779, 21^r; cf. CRON. 1707, 48^r; CRON. 1732, 40^v; AR, 58^v, 80^v; IM 1754, 75^v; MOL. 1754—1762, 10^r. **B:** Năstrăpile lui, cea ce mîncea și bea cu dinșii ... stau toți acoalea. MĂRG. 1691, 25^v; cf. LEX. 267^v; BIBLIA (1688): ANTIM.; IM 1730, 106^r; CRON. 1736, 48^v; MĂRG. 1746, 27^v; MINEIUL (1776). **C:** Năstrapă. AC, 356; Bucură-te, năstrapă de aur. MCCR, 67; cf. CRON. ante 1730, 84^v.

Etimologie: ngr. mastrapas, bg. măstrapa, năstrapa, scr. nastrap.

Cf. sc. a fă.

NĂȘLI vb. v. nășli.

NĂVRAP s. m. (Mold.) Năvălitor. Iară turcii s-au pornit pe urma lui Basarabă-Vodă și ... au slobozitu năvrăpii răi, de au prădatu toată țara. URECHE.

Etimologie: năvrăpi.

Vezi și năvrăpi, năvrăpitor, năvrăpătură.

Cf. năvrăpitor.

NĂVRĂPI vb. (Mold.) A năvăli, a se năpusti. Jigania rea nicicum în herghie să năvrăpească, au măcar să se lipească nu putea. CANTEMIR, IST. Cu toții ... asupra nevinoatului și bunului împărat năvrăpăse și acoalea pe loc neomenește îl ucig. CANTEMIR, HR.; cf. CI, 96, 98. ♦ Fig. Sau

Corbului spurcată slujbă, sau Crocodilului cruntă plată cu a Inorogului curăție să facă tare năvrăpiia. CI, 173.

Etimologie: sl. **navrapiti**.

Vezi și *năvrap*, *năvrăpitor*, *năvrăpătură*.

Cf. *lovi* (1), *năduli*.

NĂVRĂPITOR s. m. (Mold.) Năvălitor. *Aceștia aceiași romani sînt care, după ce latinii cu amăgeală apucasă Țarigradul de la greci, împotriva năvrăpitoriului Balduin, biruitoare arme au purtat.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **năvrăpi** + suf. *-tor*.

Vezi și *năvrap*, *năvrăpi*, *năvrăpătură*.

Cf. *năvrap*.

NĂVRĂPITURĂ s. f. (Mold.) Atac. *Deci Hameleonul, după ce du-lăilor amuțăturile și năvrăpiturile pre cit mai mult putu întărită, pre crocodil pre cit mai rău și mai vrăjmaș știu il așîță.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **năvrăpi** + suf. *-tură*.

Vezi și *năvrap*, *năvrăpi*, *năvrăpitor*.

Cf. *oștorom*.

NEA s. f. (Ban., Criș., Trans. SV) Zăpadă. *Cum are pogori ploaia sau neaua din ceriu și nu s-are înturna de aciia.* MOL. 1688, 234^v. *Albu voui fi ca neaua.* MISC. SEC. XVII, 77^r. *Stătura înaintea lor doi bărbași cu veșmînte albe ca neaua.* C 1729, 75^r. *Astă-noapte au căzut brumă, nea, grindină.* MȘE, 93; cf. N. TEST. (1648); AC, 355; LEX. MARS., 230; MCCR, 6.

Etimologie: lat. **nix**.

Cf. *omăt*.

NEADEVĂSIT adj. (Mold., Criș) Nerisipit, necheltuit. **A:** *Te știu vîstiarîu nefurat și neadevăsît.* DOSOFTEI, ACATIST. **C:** *Cela ce te-ai arătat proptea neclătîtă a beserecii, dînd tuturor bogăție neadevăsîtă.* M 1704, 80^v.

Etimologie: pref. *ne-* + **adevăsît**.

Vezi și *adevăsi*, *adevăsît*.

NEAMZAT s. n. v. **nemzet**.

NEASCULTOI adj. (Mold.) Neascultător. *Defaimi neascultoi legii tale.* DOSOFTEI, PS., s. v. *ascultoi*. *Te feceși neascultoiu și sămăț.* DOSOFTEI, VS., s. v. *ascultoi*.

Etimologie: pref. *ne-* + **ascultoi**.

Vezi și *ascultoi*.

NEATOCMIRE s. f. (Mold.) Nepotrivire, dezacord. *Carile să fie fost peste tot a hotărîrilor obîrșii, la scriitori cităva neatocmire aflăm.* CANTEMIR, HR., s. v. *atocmire*.

Etimologie: pref. *ne-* + **atocmire**.

Vezi și *atocma*, *atocmat*, *atocmire*.

NEBETEGIT adj. v. **nebetejit**.

NEBETEJIT adj. (Mold.) Nevătămat (Fig.) *Aflarăm moștile lor întregi și nebetegite.* DOSOFTEI, VS., s. v. *beteji*. *Sufletul nebetejit și neîntinat să-ș păzască.* CD 1698, 44^v; cf. CI, 98; CANTEMIR, HR., s. v. *beteji*.

Variante: **nebetegit** (DOSOFTEI, VS., s. v. *beteji*).

Etimologie: pref. *ne-* + **betejit**.

Vezi și *beteag*, *betejală*, *beteji*, *betejie*, *betejit*, *betejune*, *beteșig*.

NECHITIT adj. (Ban.) Neîmpodobit. *Inornatus. Nekityit. Czifrázatlan.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: pref. *ne-* + *chitit*.

Vezi și *chiteală*, *chiti*, *chitire*, *chitit¹*, *chitit²*, *chititură*, *răschiti*.

NECHIVERNISIT adj. (Mold.) Neasigurat cu cele necesare traiului. *Fa chivernisi și pe oamenii mortului, căci au rămas nechivernisiți.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU, s. v. **chivernisi**.

Etimologie: pref. *ne-* + **chivernisit**.

Vezi și *chiverni*, *chiverniseală*, *chivernisi*, *chivernisire*, *chivernisit*, *chivernisitor*, *chivernitor*, *schiverniseală*, *schivernisi*.

NECINSTEȘ adj. (Mold.) Lipsit de respect, ireverențios. *Cei tineri să nu îndrăznească a fi împotriva celor bătrini necinsteși și neascultători.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: pref. *ne-* + **cinsteș**.

Vezi și *cinste*, *cinsteșie*.

NEDEIE s. f. (Mold.) Șerbare populară. *Mai mare sudalmă să cheamă când va sudui neștine pre altul ... în mijlocul trgului sau la vreo nedeeae.* (v. re un praznic MUNT). PRAV. *Răstpa sărbătorilor și nediaeilor elinești.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *nedělja*.

NEHARNIC adj. (Mold., Criș., Trans. SV) Nedemn, nevrednic. A: *Ea se feace neharnică a mearge la împărăteasă.* DOSOFTEI, PS., s. v. *harnic*. *Leon șinea neharnică împărăția Țarigradului.* DOSOFTEI, VS., s. v. *harnic*; cf. CRONOGRAF (1760). C: *Luminează și mie, neharnicului șerbului tău.* MOL. 1688, 243^r. *Și eu, neharnicul, sint fiu lui.* VSV 1705, 227. || B: *Împărăția romană ... s-au împărțit toată în Crăiți ... de tirania și de hlăpăia unor neharnici, necum împărați, ce nici numele împărătesc să-l aibă nu li să cuvenia.* C. CANTACUZINO. ♦ (Ban.) Ne-folositor. *Neharnik. Ingratus.* AC, 355.

Etimologie: pref. *ne-* + **harnic**.

Vezi și *harnic*, *hărnicie*, *nehărnicie*.

NEHĂRNICIE s. f. (Ban.) Nevrednicie, nepricepere. *Nehernicsië. Ingratitudo.* AC, 355.

Etimologie: pref. *ne-* + **hărnicie**.

Vezi și *harnic*, *hărnicie*, *neharnic*.

NEHEAZ subst. (Criș.) Greutate, dificultate. *Omul mort să îngroapă cu neheaz mare.* MOL. 1695, 92^v.

Etimologie: magh. *nehéz* „greu, anevoios“.

NEIMAT adj. (Mold.) Nemurdărit. *Mărturiia lui asupra Vidrii, de păcaura zavistăii neimată și neintinată să se socotească nu poate.* CANTEMIR, IST., s. v. *ima*.

Etimologie: pref. *ne-* + **imat**.

Vezi și *ima*, *imală*, *imare*, *imăciune*, *imălos*, *imător*, *imătură*, *imos*.

NEISTELIT adj. (Mold.) Nevindecat. *Rana și boala poștei mele ... de tot neisțelită va să rămie.* CANTEMIR, IST., s. v. *isțeli*.

Etimologie: pref. *ne-* + **isțelit**.

Vezi și *isțelenie*, *isțeli*, *isțelitor*.

NEINTRULOCAT adj. (Mold.) Despărțit. *Doi frați ... cari cu starea locului și cu depărtarea deosăbirii trupești, macar că ... depărtați și cu pe-treacerea neintrulocați ar fi ..., însă după a sufletelor ... pururea ne-depărtați.* CANTEMIR, DIVANUL, s. v. *introloca*.

Etimologie: pref. *ne-* + *intrulocat*.

Vezi și *introloca*.

NELĂUT adj. (Ban.) Nespălat. *Nălcut. Immundus. Non lotus.* AC, 355.

Etimologie: pref. *ne-* + *lăut*.

Vezi și *la*.

NEMEȘTIT adj. (ȚR) Neprefăcut. *Inmintescu nemeștita bunătatea cea dumnezeiască.* BUCOAVNĂ 1779, 28^v.

Etimologie: prep. *ne-* + *meștit*.

Vezi și *mescătoare, mescător, mește*.

NEMETEȚ s. n. (Mold.) Văl. *Datu-i-au de-au inghițit un nemeteț unsu și, trăgându-l afară, i-au adus mațele la gură.* PSEUDO-COSTIN, 31^r.

Etimologie: of. rus. *nametka*.

NEMISAĞ s. n. (Criș.) Starea, calitatea, rangul de nemeș. *Cu mare slobodzie și cu mare nemisađu pre noi ne dăruu.* MISC. SEC. XVII. 32^v; cf. MISC. SEC. XVII, 28^v.

Etimologie: magh. *nemesség*.

Cf. *șlehticie*.

NEMOȘTEN adj. (Trans. SV) Slab, neputincios. *Elu-i bate cu piscul în coaste și să face nemoșteni.* FL. D 1682, 81^r.

Etimologie: sl. *nemoštinū*.

Vezi și *nemoști*.

Cf. *mîrșav, vitioan*.

NEMOȘTI vb. (ȚR) A slăbi, a deveni neputincios. *Era știind împăratul această cum topirea trupurilor de truda postului și de sudorile oste-nealelor se-au așa nemoștit.* VI 1671, 54^r; cf. MARDARIE, 154; VI 1700, 32^v; VI 1779, 147^r.

Etimologie: cf. sl. *nemoštevati*.

Vezi și *nemoșten*.

Cf. *adevăsi (2), bățogi, mîrșăvi, vitioni, zămori*.

NEMZAT s. n. v. *nemzet*.

NEMZEAT s. n. v. *nemzet*.

NEMZET s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Neam, popor, *semnție*. *Căzu David craiu în prăznușag și în curvie și nemzeatul jidovesc în credință.* MOL. 1695, 56^r. *Și vor pieri nemzaturile cari de Domnul se zăuută.* VCC. 25. *Bărbați dumnezeiești din toate nemzeturile.* MISC. SEC. XVII, 62^r. *O, voi nemzaturile mele, cum vă las în mare jeale!* CSOM. 6^{r-v}; cf. MISC. SEC. XVII, 72^r, 99^v; LEX. MARS., 211.

Variante: *neamzat* (LEX. MARS. 211), *nemzat* (VCC, 25; CSOM. 6^{r-v}).

Etimologie: magh. *nemzet*.

NENĂDĂIT adj. (Mold., Trans. SV) Neașteptat, neobișnuit, extraordinar. **A:** *Pentru nenăduita culezare... fu bătut.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Această minie a lui Dumnezeu bate pre oamenii păcătoși cu răutăți ne-spuse și nenăduite.* SA, 21^v.

Variante: *nenăduit* (DOSOFTEI, VS.).

Etimologie: pref. *ne-* + *nădăit*.

Vezi și *nădăi*.

NENĂDUIT adj. v. *nenădăit*.

NENE s.m. (Mold.) Tată. *M-au părăsit neanea ș-am rămas de mamă. DOSOFTEI, PS. Eu-s, neaneo, hiică-ta, Eufrosina. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: cf. bg. *nenja*, ser. *nena*.

NEPREȚĂLUIT adj. (Mold.) Neprețuit. *Cu de aceaste neprețăluite cununi i-am incununat și cu înfrumșețate coroane i-am încoronat. CD 1698, 21^r. Toate ale tale neprețăluite cuvinte pre amăruntul Șoimului voi povesti. CI, 175; cf. CD 1698, 16^v; CD 1770, 19^r, 25^r.*

Etimologie: pref. *ne-* + *prețăluit*.

Vezi și *prețăluit*.

NEPUTINCIOS adj. 1. (Mold., TR) Sărac, nevoiaș; p. ext. lipsit de trecere, de influență. **A:** *Deci, carei am avut puțință și prieteni, mai curînd au dat, și i-au slobodzit, iar carei au fost mai neputincioși au șădzut mult închisi. NECULCE. B:* *Noi sintem o țară mică și făr' de oameni, neputincioasă și făr' de ajutor. ANON. CANTAC. ◇ (Substantival) A:* *A sa direaptă agonisită să o dea și să o împartă neputincioșilor. VARLAAM. B:* *Ștefan-Vodă n-au dat nici un ban nimului, ci au rămas toți cu lacrămile pre obraz și alt n-avea ce face făr de numai aceea ce au obicei neputincioșii, de blestemă. IST. TR.*

2. (TR) Imposibil, irealizabil. *Știu că toate poți și fie nu e neputincios nemica. BIBLIA (1688). ◇ (Substantival) Cele neputincioase toate se pot. R. GRECEANU.*

Etimologie: pref. *ne-* + *putincios*.

Vezi și *neputință*.

Cf. *ceplac*, *niștotos*, *pehnit*, *suruman* (1).

NEPUTINȚĂ s.f. (Mold., TR) Sărăcie, lipsă; situație umilă. **A:** *Domnul au învățat ceia ce simt mai slobodzi de nesosințe, de neputințe, să le hie milă de cei mai neavuți, de cei mai neputincioși. VARLLAM. B:* *Au trimis . . . la Odriiu . . . cu pocloane la vizirul și la alții ai Porții, după obicei, și ca să facă jalbă de slăbiciunea și de neputința țării. R. GRECEANU.*

Etimologie: pref. *ne-* + *putință*.

Vezi și *neputincios*.

Cf. *niștotă* (1), *pehneală*, *surumănie*.

NEROD adj. (Ban.) Prost, nebun. *Nerod. Stultus. AC, 256. Stultus. Narod. Bolond. LEX. MARS., 247.*

Etimologie: bg. *neroda*.

Cf. *aluzit*, *bolund*, *buiac* (4), *șod* (1), *zălud*.

NESĂMĂLUIT adj. (Mold.) Incalculabil. *Au făcut Dumnedzău ce-riul . . . cu nemăsurată și nesămăluită înțelepciune a sa. CRON. SEC. XVIII, 10^r. Suftetul iaste un lucru nevăzut și nesămăluit. CRON. SEC. XVIII, 13^r.*

Etimologie: pref. *ne-* + *sămăluit*.

Vezi și *nesămăluitor*, *sămălui*, *sămăluință*, *sămăluire*, *sămăluitor*.

NESĂMĂLUITOR adj. (Mold.) Care nu judecă. *Iată că nu om, ce dobitoac, sau ca altă ceva nesămăluitoriu și nesimțitoriu iaste, precum leamnele, pietrele. CD 1698, 40^r; cf. CD 1770, 49^v.*

Etimologie: pref. *ne-* + *sămăluitor*.

Vezi și *nesămăluit*, *sămălui*, *sămăluință*, *sămăluire*, *sămăluitor*.

NESOSINȚĂ s.f. (Mold., Ban.) Întimplare neprevăzută; p. ext. necaz, neajuns. **A:** *Domnul au învățat ceia ce simt mai slobodzi de nesosințe, de neputințe, să le hie milă de cei neavuți. VARLAAM, s. v. neputință. Nu numai despre partea boalelor și nesosințelor, ce și de altă parte, că nice de*

duhurile ceale necurate nu iaste slobod trupul omului. VARLAAM. C: Nes-zoszincă. Improvisus casus. AC, 356.

Etimologie: pref. ne- + sosi + suf. -ință.

NETEZI vb. (Mold.) A mingia, a consola. *Netedziși-mă luminind.* DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: neted + suf. -i.

NEVASTĂ s.f. (Mold., TR) Mireasă. A: *Să împreună un mire cu nevasta-ș.* VARLAAM. B: *Și iarăși călugărița să cheamă mireasa (nevasta MUNT.) lui Dumnedzău.* PRAV.

Etimologie: sl. *nevěsta*.

NEVIGĂZUIT adj. (Criș.) Nesfârșit, neterminat, neisprăvit. *Vărgură, tu mi-ajută vindecărilor. Nescăzută te știu, vistiariu nefurat și nevigăzuit.* MOL. 1676¹, 217^r. *Vistiariu nefuratu și nevigăzuitu.* MISC. SEC. XVII, 182^r.

Etimologie: pref. ne- + vigăzuit.

Vezi și *vig, vigăzui*.

NIȘTOTĂ s. f. (Criș., Trans. SV) 1. Lipsă, sărăcie. *Niștota lui cea mare sosit-au acmu pre fericăciune.* MOL. 1676¹, 39^r. *De niștotă și de foamete mare... începură a minca cînii.* C 1692, 514^v. *Bucuriia voastră să va întoarce întru plîngere... și trufia și lăcomia voastră întru nesățiu și niștotă.* MOL. 1695, 83^v. *În vreme de niștotă.* VCC, 23. *Să meargem la tine în niștotă noastră.* MISC. SEC. XVII, 93^v.

2. Nevoie, trebuință, necesitate. *Tipografia rumânească să orinduim... după niștota preușilor românești.* SA, 2^v. *Că bună comoară-ți faci atunci în ceriu și mare plată dobindești în zi de niștotă.* MOL. 1695, 49^v. *O, Doamne, caută-m niștota.* VCC, 36. *Vezi nevoile și niștotele noastre.* MISC. SEC. XVII, 11^v; cf. MISC. SEC. XVII, 24^v, 67^r, 85^r, 95^r.

Etimologie: sl. *ništeta*.

Vezi și *niștoti, niștotos*.

Cf. *nepuțință, pehneală, surumănie; lipsă, sușig*.

NIȘTOTI vb. (Trans. SV) A avea nevoie. *Niștotesc di agiutor.* VCC, 24.

Etimologie: *niștotă* + suf. -i.

Vezi și *niștotă, niștotos*.

NIȘTOTOS adj. (Trans. SV) Nevoiaș. (Substantival) *Pre toț niștotoși<i> asculta-i-va.* VCC, 24.

Etimologie: *niștotă* + suf. -os.

Vezi și *niștotă, niștoti*.

Cf. *ceplac, nepuțincios (1), pehnit, suruman (1)*.

NOAJĂ s.f. (Mold.) Haită. *Așe le-u dat turcii năvală, ca o noajă de lupi într-o turmă de oi.* NECULCE.

Etimologie necunoscută.

NORIE s.f. (TR, Trans. SE) Parohie. B: *Enoria, parafea: norie.* MARDARIE, 139; cf. ÎL, 78. C: Cf. TI (glosar).

Etimologie: sl. *norija*, gr. *nória*.

NOTARĂȘ s. m. (Trans. SV) Notar. C: *Notarășul săborului mare.* SA, apud TEW. *Carii fac încă giudecate strimbe? Procatorii și notariușii.* PP, 86^r. || B: *Pomenirea sfinților mucenici Marchian și Martirie, notareșii.* MINEIUL (1776).

Variante: *notareş* (MINEIUL 1776), *notarius* (PP, 86^f).

Etimologie: magh. *nótárius*, *notárus*.

Cf. *uricar*.

NOTAREŞ s. m. v. *notarâş*.

NOTARIUŞ s. m. v. *notarâş*.

NUMĂRA vb. (Ban.) A citi. *Număr. Numero. Lego. AC, 356.*

Etimologie: lat. *nominare*.

Vezi şi *numărător*.

NUMĂRĂTOR s. m. (Criş., Trans. SE) În sintagma *numărător de stele* = astrolog, cititor în stele. *Meşterii astronomiei ce să cheamă numărători şi socotitori de stele. GA, 58^f. Fiind acela numărătoriu de stele. MISC. 1778, 47^f.*

Etimologie: *număra* + suf. *-tor*.

Vezi şi *număra*.

OALĂ s. f. (Mold.) 1. Scoc, igheab, burlan. *Apele ceale calde . . . ies din oale.* DOSOFTEI, VS. *Și au făcut și o cișme, adecă fintină, in zidiul beserecii despre poarta cea mare a curții cei domnești, aducind apă pe oluri de departe.* PSEUDO-COSTIN, 26^v.

2. Țiglă, olan. *S-au apucat de-au acoperit mănăstirea Balica cu oale și au tencuit-o pe dinafară.* NECULCE.

Variante: ol s.n. (PSEUDO-COSTIN, 26^v).

Etimologie: lat. ollae.

Vezi și ol.

Cf. sulinar, vălău.

OBAGI s.m. v. iobagi.

OBESTUI vb. v. obști.

OBERST s.m. (Trans. SE) Colonel. *După steag mergea patru obirști.* ÎMP, 70^{r-v}.

Etimologie: germ. Oberst. Cf. magh. óbester.

Cf. polcovnic (1), reimentar.

OBIAL s.n. v. odeal.

OBLU adj. (Trans. N) Drept. *Nu-i prea naltă, nici prea mică, Oblă-n trup și subțirică.* CÎNTECE, 3^v.

Etimologie: sl. obilŭ.

OBOROC s.n. (Mold., TR) 1. Vas care servește ca unitate de măsură pentru cereale. **A:** *Norocul nu imparte cu oborocul, ce unora varsă, iar altora nici pică.* CANTEMIR, IST. **B:** *Ceia ce vor avea mierță (o b o r o a c e MUNT.) sau veadre sau alte măsuri hicleani . . . pre aceștia foarte să-i cearte cu bătaie.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Să trimiță la Tușora 30.000 obroace de făină și 50.000 obroace orzu.* R. GRECEANU. *Doao obroace de sămînță.* ANT. 1766, 296^v. ◇ Expr. **A ascunde sub obroc = a tăinui.** *Faptele lui cele bune strălucesc tuturor, . . . nu sint ascunse subt obroc.* AN-TIM.

2. Rație, porție (de alimente) dată cuiva. **A:** *Ieși un călugăr și-l află dînd pîinea și bucatele mișeilor ce luasă obroc de la masă.* VARLAAM. *Sulger mare, ispravnic prè toate oboroacele ce să dau la cuhnele domnești.* URECHE. *Făcutu-le-s-au oboroace tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuie.* NECULCE; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; AXINTE URICARIUL. **B:** *Și i-au făcut obroc bun, ca să-i prisosească de toate.* ANON. CANTAC. *Și în toate zilele i-au fost ducînd acel obrocu de la împărăție.* LET. 1758, 115^r.

Variante: **obroc** (VARLAAM; M. COSTIN; ANON. CANTAG.; R. GRECEANU; CANTEMIR, IST.; ANTIM; LET. 1758, 115^r; ANT. 1766, 296^v).

Etimologie: ucr. **uborok**.

OBROC s. n. v. **oboroc**.

OBȘTI vb. (Mold.) 1. A se uni, a se întovărăși. *Cetind preotul molitvele ceale de facerea frăției și obștuindu-să cu chizeșie ca aceea denaintea svintei cruci și a svintei Evanghelii, să făcea desăvârșit frați buni. ȘT, 260. Face scribe fraților ce nu orură să să obștească cu dinsul. DOSOFTEI, VS. Infricoșături să se zică . . . acelaia carile la acel sobor a se obști ar tăgădui. CANTEMIR, IST.; cf. DM, 152^r.*

2. A vesti, a înștiința, a anunța. *Propozitul socotelii au fost, ca intr-aita adunare, de nevoie adevărul a nu arăta, iară de bună voie numai singur eu a-l ști sau cătră altul iarăși adevărului iubitoriu a-l obști. CANTEMIR, IST. Și pre celalalt tomos a istorii(i) a săvârși să ne învrednicim și mai curind . . . tuturor să să obștească. CANTEMIR, HR.*

Variante: **obeștui** (ȘT, 260; DM, 152^r).

Etimologie: sl. **obšiti**.

OCA s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Veche unitate de măsură a capacității și greutateii. **A:** *Să nu mai ie părălabii tideve și oce de vin și de horică. NECULCE. Povestea de un călugăru ce au mîncat 10 oca de carne. PATERIC 1725. B:* *Acum vinul să vinde ocaoa 5 bani sau zece. ÎNVĂȚĂTURI 1642; cf. LEX. 1683, 35^r. C:* *Oka. Libra. AC, 357.*

Forme gramaticale: pl. **ocă** (PATERIC 1725), **oce** (NECULCE).

Variante: **ocă** (NECULCE).

Etimologie: tc. **okka**.

OCAIANIC adj. (ȚR, Criș.) Vrednic de plins, nefericit. **B:** *Nu-și pot aduce aminte, ocaianicii de ei, că cite sint ale lumii toate sint putrede și trecătoare ca o nimică. ÎNV. 1642, 11^r. O, vai de tine, ocaianice, dară căzutu-ți-s-au să faci hilenie ca aceasta? N 1682, 25^v. Iar podul, cu voia lui Dumnezeu, să rumse și să inecă ocaianicul Maxentie. NB, 174; cf. CAZANIE 1642; ÎNDREPTAREA LEGII; NEAGOE; N 1727, 164^r; GI, 15^r. C:* *Nu cunoașteți, ocaianicilor, că iară duminecă voi să giudec viii și morții? LD, 5^v—6^r.*

Variante: **ocainic** (GI, 15^r).

Etimologie: sl. **okajanikŭ, okajaninikŭ**.

Cf. **ocăit**.

OCAINIC adj. v. **ocaianic**.

OCARNIC adj. și s.m. (Mold.) Vrednic de ocară, rușinos. *Ocarnică faptă, pentru pricină mică au ocărit pe boier mare. N. COSTIN.*

2. S.m. (Mold., Trans. SV) Defăimător, birșitor. **A:** *Și să va sfărîma pentru necurățiile de suflet ochiul ocarnicului, limba strîmbului. DP, 20^v; cf. DP, 11^v. C:* *Să să ferească de amăgitura ocarnicilor ce să cheamă epiceurei. N. TEST. (1648).*

Etimologie: **ocară** + suf. **-nic**.

Cf. **balamut, blojeritor, ciocotniță (2), moza vir**.

OCĂ¹ s.f. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) Cauză, motiv, pricină. *Pentru ce ocă-i scrisă această carte? NT 1648, 250^r. Afla-vei și cuvinte, pentru că românii nu grăim toți într-un chip, cum iaste oca — pricina au adevărînță. SA, 4^r. Cu oce (pricine) și cu pilde să să întărească. CS, 88^v. Dirept aceea ocă să luom aminte cum au bintăuit Dumnezău jidovii. C 1692,*

518^v. *Okě. Causa. AC, 357. Arată-mi oca aceștiia. PP, 64^v. Spune oca pren ce să nu faci. CAT. B, 24; cf. SA, 11^r, 13^v; CS, 68^v; PP, 40^r, 124^v, 142^r, 142^v, 144^r; AGYAGFALVI, apud TEW; FOGARASI, apud TEW; CAT. CALV., apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; SA, apud TEW; CAT. B, 33, 37.*

2. (Mold.) Vină. *Nevinovată. Fără de prihană, fără ocă, fără maculă, nemăculată. DM, 155^r.*

Etimologie: magh. oka.

OCĂ² s. f. v. oca.

OCĂIT adj. (Mold.) Vrednic de plîns, nefericit. A: *De nu ne vom îndirepta din leage, ... mai ocăiți de noi altul nu poate hi. VARLAAM. // C: De nu ne vom îndirepta din leage, ... mai ocăiți de noi alții nu pot fi. C 1737, 38^r.*

Etimologie: *ocăi.

Cf. ocaianic.

OCEAIANIE s. f. (Mold., TR) Descurajare, deznădejde, desperare. A: *Văzindu-l dosădit cu foamea în temniță, cădea la ocaianie. DOSOFTEI, VS. Ci dupe greșeală (dupe pecatu, adecă) se nu 'la oceanie cădemu. CANTEMIR, DIVANUL. Oceanie de cătră Dumnezeu. PRAV., 109^v. B: Întărește pre cei ce stau și pre cei căzuți nu-i lasă în ocaianie. ÎNDREPTAREA LEGII. Mi-am spus cugetele mele și m-am dus la oceanie. MĂRGĂRITARE 1691. Deși greși, nu căzu în ocaianie. NEAGOE; cf. PATERIC 1725; ANTIM.*

Variante: oceanie (PRAV., 109^v; MĂRGĂRITARE 1691; CANTEMIR, DIVANUL).

Etimologie: sl. otučajanije, otučaanije.

Vezi și ocei, oceință, oceit.

Cf. oceință.

OCEANIE s. f. v. ocaianie.

OCEI vb. (Mold., TR) A se descuraja, a deznădăjdui. A: *Nime să nu oceiască, fraților, de păcate, ce să răbdăm. DOSOFTEI, VS. B: Asupra priatenului bun, de vei zmulge și armă, tot nu te ocei. ALB., 51^r. Ca să nu să oceiască de înviere și să să nădăjduiască de judecată. MĂRGĂRITARE 1746.*

Etimologie: sl. otučajati.

Vezi și ocaianie, oceință, oceit.

OCEINȚĂ s. f. (Mold., TR) Deznădejde, desperare. A: *Să ne pocăim de păcatele noastre, să nu cădem în oceință. VARLAAM. Cuvînt mare cuvîntară, Dindu-și inemii credință, Cum să hiu cu oceință. DOSOFTEI, PS. Duhul oceinței să bucură cînd oade înmulțindu-se răutățile. L SEC. XVII, 130^v; cf. L SEC. XVII, 78^v, 82^v, 133^r. B: Inema ... să întoarce în răutate, cînd iaste oceința în inemă. FL.D 1700, 18^v. La noianul milostirii prea înduratăului fiului tău îmi aruncu oceința sufletului meu. MMD 1775, 67^r; cf. ST. LEX.; LEX. 1683, 77^v; L ante 1693, 126^r, 131^r, 206^r, 209^v. // C: Să ne pocăim de păcatele noastre, să nu cădem în oceință. C 1737, 39^r; cf. C 1737, 6^v.*

Etimologie: ocei + suf. -ință.

Vezi și ocaianie, ocei, oceit.

Cf. ocaianie.

OCEIT adj. (Mold., TR) Descurajat, deznădăjduit, desperat. A: *Simt oceiți și părăsiți de toată nedeajdea. VARLAAM. De toate era oceiți și nu le mai rămasă altă nemică. DOSOFTEI, VS. B: Cela ce slujește celui*

ocet și lepădat, pentru singură porunca lui Dumnezeu face aceea. ALB., 60^r; cf. LEX. 1683, 77^v.

Etimologie: oței.

Vezi și *oceaianie, oței, oțeișă*.

OCINA vb. (Mold.) A moșteni, a dobîndi, a stăpîni. *Toți ceia ce vor face strîmbătate împărăția lui Dumnezău nu vor ocina.* PRAV. Egumenul... nu să cade a-l înfrunta înainte a mult... ca să nu oci(n)eze blăstămîmul ca Ham, tătine-său. PRAV., 84^v. *Slavă înțelepții vor ocina.* DP, 14^r; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, PS.; N. COSTIN.

Etimologie: ocină + suf. -a.

Vezi și *ocinaș, ocinire*.

Cf. moșneni, urici.

OCINAȘ s.m. (Mold., Olt.) Moștenitor, stăpîn, posesor. *A: Ne-au făcut... ocinași binelui de veaci.* VARLAAM. *B: Blestema pr-inșii că pre nește ocinași focului celui netrecut.* PRAV. GOV.

Etimologie: ocină + suf. -aș.

Vezi și *ocina, ocinire*.

Cf. moșan (1), moșnean (1), uricaș (1).

OCINIRE s.f. (Mold.) Moștenire, moșie, ocină. *Și nu-i deade lui ocinire într-insă nici citu-i o urmă de picior.* AP. 1646, 18^v.

Etimologie: *ocini.

Vezi și *ocina, ocinaș*.

Cf. moșnenie, rămășiță (1), uric (1).

OCOP s.n. (Mold.) Șanț de apărare, tranșee. *Se cunosoc ocupurile leșilor făcute de atunci.* URECHE. *Pre hotarul satului sint ocupuri făcute de leși.* URECHE. *Au intrat în ocop ș-au scos pe turci.* PSEUDO-COSTIN, 15^r. *Numai ce s-audzie tunurile dînd din ocup.* NECULCE.

Variante: *ocup* (URECHE; NECULCE).

Etimologie: pol. okop.

Cf. hindichiu.

OCOȘ adj. (Ban.) Deștept, cuminte. *Okosh. Prudens.* AC, 357.

Etimologie: magh. okos.

Cf. chitit² (2); hitru (1), răsăjduitor, sămăluitoar.

OCUP s.n. v. ocop.

ODAGACI subst. (Mold., ȚR) Numele a două plante; lemnul acestor plante. *A: Au poroncit de au adus un tambur, căruia coada îi era de odagaci.* H 1771, 82^v. [*Fata*] ține în mîină o tambură cu coada de udugaci. H 1779², 76^v; cf. H 1779², 84^r. *B: Ia rădăcină de anghelină... udagaci... coji de lămîie... și le pune într-un săculeț de pinză.* CARTE DE BUCATE.

Variante: *udagaci* (CARTE DE BUCATE), *udugaci* (H 1779², 76^v, 84^r).

Etimologie: tc. ödağacı.

ODAIE s.f. 1. (Mold.) Cameră. *L-au dus într-altă odaie, a patra, cu mult mai frumoasă decit cele trei ce șăzusă ei:* H 1771, 83^v. *Odaie.* H 1778, 8^r. *După acie am intrat într-alte odăi.* H 1779¹, 83^v; cf. H 1771, 81^v, 83^r, 86^r, 88^r, 90^v, 93^v, 99^v; H 1778, 8^v; H 1779², 74^v, 75^r, 75^v.

2. (Mold., ȚR) Locuință. *A: Au luat și pe Iordachie Rusci cornicul de l-au dus la odăe lui; așjdere și pre nepotu-său... la odăe lui, cel cămăraș.* NCL II, 301. *Logofătul de taină... au avut și odaie osebită în curte.* GHEORGACHI. *B: Odăi au zidit... în Ierusalim.* BIBLIA (1688).

3. (Mold.) Cazarmă, folosită uneori și ca închisoare. *S-au așăzatu*

Oprea la odăile dorobanților. URECHE. I-au dus la odae de simeni de i-au închis. NCL II, 294. Mai tocmit-au și citeva casă în curțile domnești și odăile simenilor. NECULCE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN. ♦ Regiment de ieniceri. Au poroncit hanul și pașa de i s-au ... rădicat și odăile cele ieniceresti ce-l păzeau. AXINTE URICARIUL.

4. (Mold.; TR) Tirlă cu grajduri pentru vite; stină. A: *Lupul stolnicul ... avînd poroncă de la domnul ca să calce odăile turcești și pe căcării turcilor să-i pui pe toți la bir. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: Odăi de oi vom face. BIBLIA (1688).*

Etimologie: lc. *oda*, bg. *odaja*.

ODEAL s.n. (Mold.) Îneluitoare de pat, cuvertură, plapumă. *Asternutul ... era luminat cu ... odealuri scumpe. DOSOFTEI, VS. El acoperit cu țără, eu învălit cu obial. CD 1698, 38^v; cf. CD 1770, 47^v.*

Variante: *obial* (CD 1698, 38^v; CD 1770, 47^v).

Etimologie: sl. *odĕjalo*, rus. *odejalo*.

Cf. *macat* (2), *strai* (1), *velința*.

ODOS s.n. (Trans. N) Ovăz. *Te-ai înturnat, oăd, cu dosu', Ca și griul cu odosu'. CÎNTECE, 4^r.*

Etimologie: magh. *vadósz*.

Cf. *z o b*.

ODOVĂI vb. 1. (Mold.) A se termina, a se încheia, a se sfîrși. *Ascultă, oame, den ce materie ești și ce ești, și ce vei să fii, nu te mări, ce să fii plecat, oădzîndu-te că ești pămînt și iar în pămînt vei să te odovăiești. CRON. SEC. XVIII, 13^r.*

2. (TR) A sărbători. *Într-această zi să odovăiaște praznicul a cinstitei cruci. M 1698 sept., 92^r, col. II. Să odovăiaște praznicul nașterii lui Hristos. M 1779 dec., 216^v, col. II; cf. M 1779 marț., 47^r, col. I; M 1780 sept., 161^r, col. II.*

Etimologie: sl. *otŭdarati*.

Cf. *v i g ă z u i*.

OGLINDI vb. (Mold.) A observa, a cerceta. *Și oglîndind l-au cunoscut pre domnu său. DOSOFTEI, VS. Nu prăvești podoaba mea? Nu oglindești bunurile mele? CD 1698, 1^v. Avea Lupul un loc înalt, în virvul unui deal însămnat, de unde în toate dzilele oglîndiia încotro hergheliia imblă. CI, 99; cf. CD 1770, 1^v.*

Etimologie: sl. *ogledati se*.

OGOI vb. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) domoli. A: *Măguli jîrea-mpăratului ... de-l bucură și-i ogoi gîndul. DOSOFTEI, VS. Calul de sărituri și de azvîrlituri nu s-au ogoit pină nu l-au aruncat de pre sine gios. CANTEMIR, HR. C: Răul ce nu-l poți ogoi plinu-i de veninul morției. N. TEST. (1648). Pre elu ierosalimleanii lu bătea și lu izbîia totdeauna cum să să ogoiască să tacă. C 1692, 513^r. Ogoișku-mă. Conquiesco. AC, 357.*

Etimologie: cf. sl. *goj* „pace, înțelegere“.

Vezi și *ogoială*, *ogoitură*.

Cf. *alintă*.

OGOIALĂ s.f. (Ban.) Liniștire, domolire. *Ogoială. Quies. Quietatio. AC, 357.*

Etimologie: *ogoi* + suf. *-eală*.

Vezi și *ogoi*, *ogoitură*.

Cf. *alintare*, *ogoitură*, *potolitură*.

OGOITURĂ s.f. (Ban.) Ogoială. *Ogoitură. Quietatio. AC, 357.*

Etimologie: ogoi + suf. -tură.

Vezi și ogoi, ogoială.

Cf. alintare, ogoială, potolitură.

OGRADĂ s.f. 1. (Mold., Ban.) Îngrăditură, gard. A: *În curțile lor vezi vedea... ferestrele sparte, ogrăzile stricate.* N. COSTIN. C: *Ogradă. Septum. AC, 357.*

2. (ȚR) Staul, țarc. *Și vă veți zidi voao... ogrăzi dobitoacelor voastre.* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. ograda.

Cf. stobor; perdea.

OJOGEL s.n. (Criș.) Diminutiv al lui ojog; cociorvă mică. *Să facă 7 ojoșele de bumbacu și le puie în blidul cel de griu.* MOL. 1676¹, 228^r.

Etimologie: ojog + suf. -el.

OL s.n.v. oală.

OLAC s.m. și n. 1. (Mold., ȚR, Ban.) S.m. Curier, sol, mesager. A: *Brincocanul cădzusă la mare grijă pentru acel olac al lui.* NECULCE. *Sfezii făcură multe strîmbătăți ispravnicului care purta grija olacilor Moscului.* VP, 53^v. *Iată și olacul sosești de la Bagdat de la Arun împăratul cu carte la craiul.* H 1771, 96^v; cf. M. COSTIN; VP, 74^v, 78^r; H 1771, 95^r. B: *N-au trecut vreme multă, ci veniră de la împăratul olaci la viziriul.* R. POPESCU. C: *Olak. AC, 357.*

2. (Mold., ȚR) S.n. în loc. adv. De olac = repede. A: *S-au făcut omul a merge de olac pe dinaintea împăratului.* M. COSTIN. *Vîind de olac, au intrat în Iași seara.* N. COSTIN. *Pristavilor poruncia să alearge de olac să strige prin toate orașele.* VI 1764, 13; cf. URECHE; VP, 76^r; NECULCE. B: *Au purces de olac de s-au dus de au trecut Oltul.* IST. ȚR. ◇ Expr. *În cai de olac* = cu poștalionul. A: *Atunce au trecut pen leși... în cai de olac.* NECULCE. B: *Trimise în cai de olac la Mahamut pașa din Dirstor ca să meargă cu oștile să prade Țara Rumânească.* LET. ȚR, 48^r.

Etimologie: tc. ulak.

Vezi și olăcar, olăcări, olăcărie.

Cf. menzil (3), olăcar, veastnic.

OLĂCAR s.m. (Mold., ȚR, Ban.) Curier. A: *Odihnind Ștefan-Vodă la Vashuiu, i-au venit olăcări.* URECHE, *Sosesc de la hanul olocari la Șirâm-Bei.* M. COSTIN; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; H 1779², 84^v, 86^r, 102^v. B: *Încă cărțile să cetia și iată alți olăcări au venit de la Galilea.* BIBLIA (1688). C: *Olăkar. Cursor. AC, 357.*

Variante: olocar (M. COSTIN).

Etimologie: olac + suf. -ar.

Vezi și olac, olăcări, olăcărie.

Cf. menzil (3), olac (1), veastnic.

OLĂCĂRI vb. (Mold., Ban.) A îndeplini slujba de olăcar. A: (Fig.) *Vrăjile lui spre moarte olăcării.* CANTEMIR, IST. C: *Olăkêrêsk. Cursorem ago. AC, 357.*

Etimologie: olăcar + suf. -i.

Vezi și olac, olăcar, olăcărie.

OLĂCĂRIE s.f. (Mold.) Serviciu poștal îndeplinit de olăcări. *Țara era îngreuiată cu dările ce scotea Nicolai-Vodă și era și mare greu de olăcăriile craiului șvezesc.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: olăcărie + suf. -ie.

Vezi și olac, olăcar, olăcări.

Cf. menzil (1).

OLCUȚĂ s. f. (Ban.) Ulică, oliță. *Ollula. Olkuca. Fazakoca.* LEX. MARS., 232.

Etimologie: ol + suf. -ucută.

OLECĂI vb. (Mold., TR, Trans. S) A se văita, a se văicări, a se tingui. A: *Iară voi veți olecăi-vă. DP, 23^v. S-au mârșu amîndoi pre la toți domni... olecăindu-să.* IT 1689, 120^r; cf. DOSOFTEI, VS; NECULCE. B: *Au mersu amîndoi pre la toți domni și crai(i) elinești, plingînd cu amar și olecăindu-se.* IT 1758, 127^v. C: *Iar într-o zi, supărîndu-l foarte tare, au început bătrînul a să olecăi și a zice dracului: „Pînă cînd nu mă lași în pace?”* LIM., 19^r. *Au mers amîndoi pre la toți craii și domni elinești, plingînd cu amar și olecăindu-să.* IT 1767, 6^v.

Etimologie: oleo.

Vezi și olecăios, olecăire, olecăit, olecăitură.

Cf. bocî, cînta, glăsi, ruguci.

OLECĂIOS adj. (Mold.) Tinguitor, jalnic. *Păseruica ... cu olecăioase oiersuri ... cînta.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: olecăi + suf. -os.

Vezi și olecăi, olecăire, olecăit, olecăitură.

Cf. jălaș, milos.

OLECĂIRE s. f. (TR) Tinguire, văicăreală. *Cite lacrimi și suspini și olecăiri ne vor impresura.* NEAGOE.

Etimologie: olecăi.

Vezi și olecăi, olecăios, olecăit, olecăitură.

Cf. goid, olecăit, olecăitură.

OLECĂIT s. n. (Mold.) Olecăire. *Mai pre urmă ... amînduror împăraților de plîns și de olecăit sfărîmare și risipă ... să nu vie.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: olecăi.

Vezi și olecăi, olecăios, olecăire, olecăitură.

Cf. goid, olecăire, olecăitură.

OLECĂITURĂ s. f. (Mold.) Văicăreală, tinguire. *Nice de olecăiturile și bocetele femeii sale nu s-au înfrînt.* DOSOFTEI, VS. *Văietături și olecăituri în toate părțile ... se auzea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: olecăi + suf. -tură.

Vezi și olecăi, olecăios, olecăire, olecăit.

Cf. goid, olecăire, olecăit.

OLOCAR s. m. v. olăcar.

OLOINĂ s. f. v. olovină.

OLOVINĂ s. f. (TR, Ban.) Băutură fermentată. B: *Făcu trapezărie și magherniță, magupie și poarnă de olovină.* ANON. CANTAC.; cf. MARDARIE, 191. C: *Olojine. Cervisia.* AC, 357.

Etimologie: sl. olovina.

OLTALM s. n. v. otalm.

OLUI vb. v. ului.

OLUIT s. n. (Ban.) Cercetare, interogare. *Inquisitio. Oluitul. Inquirălăs.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: olui.

Vezi și oluitor, ului, uluită, uluitură.

OLUITOR s. m. (Ban.) Anchetator. *Inquisitor. Oluitor. Inquirălo.* LEX. MARS., 218.

Etimologie: olui + suf. -tor.

Vezi și oluit, ului, uluită, uluitură.

OMĂT s. m. și n. (Mold., Criș., Trans. N, Trans. SV) Zăpadă. A: *Pogori ploaie sau omăt din ceriu.* DM, 3^v. *A lui iaste soarele și luna, stealele ceriului și stihilele ... grindina, omeții, ploile.* ALF., 6^r; cf. DOSOFTEI, PS.; PAT. 1685, 14^r, 14^v; CANTEMIR, HR.; N. COSTIN; NCCD, 264; PSEUDO-AMIRAS (gl.); PAT. 1742, 234^r, 234^v; VP, 56^r; B 1774, 22^v, 30^r; B 1775, 83^r; CRON. SEC. XVIII, 13^r. C: *A doua dzi le plouă Dumnedzău mană din ceri, albă ca omătu.* CRON. ante 1730, 84^v. *De vor fi păcatele voastre ca văpsite, ca omătu le voi albi.* M 1704, 83^v. *E frumoasă și lată-n șele, Ca omătu' albă-n pțiele.* CÎNTECE, 5^r. // B: *Au căzut preste mine ca niște omăt sau gheață înghețată.* BIBLIA (1688).

Forme gramaticale: nom. pl. omeți (N. COSTIN; CRON. SEC. XVIII, 13^r), omeții (ALF., 6^r); gen. pl. omeților (CANTEMIR, HR.). Etimologie: ucr. *obmet* „măturare; pospai“.

Cf. n e a.

OMENIME s. f. (Mold.) Omenire. *Așteptam cineva să mă plingă ... și n-avea nime Să să găscă din omenime.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: *omen* + suf. *-ime*.

Cf. o m e t.

OMENIT adj. (Mold.) Blind, omenos. *Era ... omenit, blind, cucerit.* DOSOFTEI; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: *omeni*.

Cf. l a s c ă v.

OMESTI vb. (Ban.) A mistui, a digera. *Omestesk. Digero.* AC, 357.

Etimologie: magh. *emésztni*.

Vezi și *omestitor*, *omestitură*.

OMESTITOR adj. (Trans. SV) Mistuitor. *Foc omestitor iase den gura lui.* VCC, 38.

Etimologie: *omesti* + suf. *-tor*.

Vezi și *omesti*, *omestitură*.

OMESTITURĂ s. f. (Ban.) Mistuire, digerare. *Omestitură. Digestio.* AC, 357.

Etimologie: *omesti* + suf. *-tură*.

Vezi și *omesti*, *omestitor*.

OMET s. m. sg. (Ban.) Mulțime de oameni, lume. *Omăt. Hominum multitudo.* AC, 357.

Etimologie: *om* + suf. *-et*.

Cf. o m e n i m e.

OPACINĂ s. f. (Mold., TR) Vislă scurtă. A: *Spusă că la lemn știe a face ralișe, giuguri și opacine.* DOSOFTEI, VS. B: *Greblo: vislă, opacină.* MARDARIE, 129. *Trag cu visla, cu opacina.* LEX., 53^r; cf. VI 1671, 418^r; VI 1673, 255^r; VI 1700, 244^r; VI 1745, 521^r; VI 1779, 245^r; MINEIUL (1776).

Etimologie: ucr. *opacina*.

Vezi și *opăcinaș*.

OPĂCI vb. (TR, Trans. SV) A induce în eroare, a deruta. B: *Pentru ce mintiți și opăciți oamenii de la lucruri?* CRON. 1687, 29^r. C: *Căutaș să nu vă opăcească cineva pre voi.* N. TEST. (1648). ♦ (Criș., Trans. SV) A ispiți. *Să te va opăci ochiul tău au mina ta, au piciorul tău, sau acararea din mădularele tale, tu să le lapezi de la tine.* C. 1692, 505^r; cf. N. TEST (1648).

Etimologie: bg. *opača*, scr. *opăciti*.

Vezi și *opăcit*, *opăcitor*, *opăcitură*.

Cf. celui, incelui, policăli.

OPĂCINAȘ s. m. (TR) Vislaș. *Grebēja*: *opăcinași*. MARDARIE, 129. *Cind va zminti și va greși ceva opăcinașul care trage la opacine, puțină vătămare aduce celor ce înoată cu dinsul în corabie*. VI 1673, 255^r; cf. VI 1779, 245^r.

Etimologie: *opacina* + suf. *-aș*.

Vezi și *opacina*.

OPĂCIT adj. (TR, Criș.) Derutat, uluit. **B**: *Judica și Rimul mult opăcit, ca și pre Antina, doisprăzeace filosofi*. A 1717, 35^v. **C**: *Iară niște oameni ... fățarnici și îndărăbnici și opăciți și întunecați ... știu așea, că în zi de sărbătoare place lui Dumnezeu numai ședearea*. C 1692, 542^v.

Etimologie: *opăci*.

Vezi și *opăci*, *opăcitor*, *opăcitură*.

OPĂCITOR s. m. (Ban.) Înșelător. *Den ce voi pute cunoaște au alejui creștinul bun de-ndărătnic și opăcitor?* CAT. B, 13.

Etimologie: *opăci* + suf. *-tor*.

Vezi și *opăci*, *opăcit*, *opăcitură*.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamiș, hitru (2), inceluitor, marghiol, măiestreț, șugubăț (2), șuvealnic, telpiz.

OPĂCITURĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Confuzie, derută. *Noi lăsăm aceste opăcături și credem și cu adevărat zicem cu besearca lui Dumnezeu*. NT 1648, 199^v. *Întăresc opăcătura sa în aleanul învătăturiei derepte*. CAT. B, 13.

Etimologie: *opăci* + suf. *-tură*.

Vezi și *opăci*, *opăcit*, *opăcitor*.

OPINTI vb. (Mold.) A sili, a forța, a obliga. **A**: *Să nu ascuți diavolul cela ce va să te vînză cînd te openteaște să-ți arăți lucrurile ceale bune pentru folosul altora*. L SEC. XVII, 133^v. *Unul mă impungea în coaste cu deagetul a deșartei mării și mă opentia să spui vro vîdeanie sau vrun lucru ce făcuse în pustie*. L SEC. XVII, 134^r. // **B**: *Să nu ascuți diavolul cela ce va să te vînză cînd te opintește să-ți arăți lucrurile ceale bune pentru folosul altora*. L ante 1693, 211^r; cf. L ante 1693, 211^v.

Etimologie: cf. sl. *opeŭi* „îndărăt, înapoi”.

Cf. năslî (1).

ORBALȚ s. n. (Mold., Ban., Trans. SV) Erizipel. **A**: *Bolind cumplită dureare ... cu grea îmfătură de orbalț*. DOSOFTEI, VS. **C**: *Orbanec*. AC, 358. *De orbalț*. PL, 148^r.

Variante: *orbant* (AC, 358).

Etimologie: magh. *orbáne*.

Vezi și *orbălcit*.

ORBANT s. n. v. *orbalt*.

ORBĂLCIT adj. (Mold.) Bolnav de *orbalt*. *Numai de pre grai să cunoștea, atîta era de schimosit și orbălcit preste tot trupul*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *orbălti*.

Vezi și *orbalt*.

ORBECA vb. (Mold.) A orbecăi. *Prin adunările apelor orbecînd, ... [vidra] viață tulburată și neașezată a-și petrece și-au ales*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: orb.

ORDE s. f. v. ordie.

ORDIE s. f. (Mold., TR) Oaste (de turci sau de tătari). A: *Ordea turcilor încă nu-i strinsă să fie așăzată la un loc. NECULCE. S-au pus ordia din sus de mori, lângă cetățuia Elenei. IM 1754, 141^v; cf. IM 1754, 9^r, 75^v, 141^r; M. COSTIN; NECULCE. B: Cară și salahori cu bani ... la ordie le-au trimis. R. GRECEANU; cf. IM 1730, 14^v, 106^v, 199^v, 200^r.*

Variante: orde (NECULCE), urdie (M. COSTIN, NECULCE).

Etimologie: bg. ordija.

Cf. șirag (2).

ORTA s. f. (Mold., TR) Unitate militară corespunzătoare unui regiment. A: *Au rinduit pentru paza cetății Corinthos câteva ortale de ghe-niceari. IM 1754, 79^r. S-au tchinat la ortaoa ienicerilor și așa și-au scăpat viața. CANTA. B: După ce s-au isprăvit toate, au rinduit pentru paza cetății Corinthos câteva ortale de ieniceri. IM 1730, 111^r.*

Etimologie: tc. orta.

Cf. polc (1).

ORTAC s. m. (Trans. N) Tovarăș, asociat, părtaş. *Unul dintru acei tihari intră în cetate ca să cumpere bucate să ducă la ceilalți ortaci ai săi. PF, 89^r.*

Etimologie: scr. ortak.

Cf. simbraș.

OSEBITURĂ s. f. (Trans. SV) Diferență, deosebire. *N-ai făcut usebituri. N. TEST. (1648). Au nu face cu această osibitură micșorare mare de pre purtătura de grije a lui Dumnezeu? SA, 76^r; cf. SA, 76^v, 77^r.*

Variante: usebitură (N. TEST. 1648).

Etimologie: osem + suf. -tură.

*OSPECIAR s. m. (TR) Oaspete. *Xant zise să-i dea să bea un păhar de vin ospeciarului. E 1777, 87^r; cf. E 1777, 87^v, 88^r.*

Variante: ospetar (E 1777, 87^v, 88^r).

Etimologie: oaspete + suf. -ar.

Cf. musafir, ospecioi.

OSPECIOI s. m. (Ban.) Oaspete. *Hospes. Ospesony. Vendégh. LEX. MARS., 213.*

Etimologie: oaspete + suf. -oi.

Cf. musafir, *ospeciar.

*OSPETAR s. m. v. *ospeciar.

OSTIE s. f. (Mold., Ban.) Furcă cu trei dinți. A: *Îi spintecară pintecele cu ostie și cu aceasta-l premeniră din viață. DOSOFTEI, VS. ◇ Fig. Le sint dinții lănci cu ostii de minie Slobodzite și li-i limba spată iute. DOSOFTEI, PS. C: Ostië. Tridens. AC, 358.*

Etimologie: sl. osti. Cf. bg. osti, scr. osti, rus. osti.

OSTÎMPI vb. (Mold.) A se depărta. *Ostimpim de tine și prea greșim intru toate. CANTEMIR, apud TDRG. ◇ A respinge. Uneori singur, alteori prin hatmanii săi năpădirile tătarilor și a ohalilor ostimpuia. CANTEMIR, HR.*

Variante: ostîmpui (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: sl. otústopiti.

OSTÎMPUI vb. v. ostîmpi.

OȘTOROM s. n. (Criș.) Atac, asediu. *Să impace pină nu vine, alenșigul și nu să pune cu oștorom supt cetate. MOL. 1695, 52^v. ◇ Fig.*

Îngrămădeală, mulțime. *Îngerii iau acca milostenie ... și tot să rad păcatele acelu suflet din hoștoromul păcatelor.* MOL. 1695, 81^r. *Duc hoștoromul păcatelor înaintea lui Dumnezău.* MOL. 1695, 81^r.

Variante: hoștorom (MOL. 1695, 81^r).

Etimologie: magh. ost(o)rom.

Cf. năvrăpătură; holotă, șirag (1).

OTAC s. n. (Mold., TR) Cort. A: *Au umblat pe la otace cu făclii de vint.* CLM, 31^v. *S-au dus la otacul lor.* NECULCE. *Iar veziriul au rămas la otac.* IM 1754, 141^v. *Și sosi Alexandru la otacul lui Darie.* A 1777, 20^r; cf. CLM, 31^r; M. COSTIN; IM 1754, 145^r. B: *Mers-au la sultanul, unde era la otacul lui de au dat mulțemit[ă].* R. GRECEANU.

Etimologie: tc. otak.

Cf. saivan, șator.

OTALM s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Apărare, ocrotire. *Să fie lor de otalm și de curăție a tot lucru.* MOL. 1688, 239^v. *Le făgăduisă așea utalm că le va fi să vor ținea porincile lui.* C 1692, 516^r. *Otalm. Defensio.* AC, 358; cf. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 73^v, 84^v; CAT. B, 45.

Variante: otalm (VISKI, apud TEW), utalm (C 1692, 516^r; MISC. SEC. XVII, 73^v, 84^v).

Etimologie: magh. o(1)talom.

Vezi și otălmăzui, utalmaz, utălmăzuiitor.

OTASTINĂ s. f. (TR) Dijnă pentru vile luate în arendă. *Să dea otastină, de la doaozeci de vedre o vadră.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie necunoscută.

Cf. vinărici.

OTĂLMĂZUI vb. (Ban., Criș.) A apăra, a ocroti. *Utălmăzuiaste pre noi cu milostea ta.* MISC. SEC. XVII, 154^r. *Otălmăzuiesk. Defendo.* AC, 358; cf. MISC. SEC. XVII, 9^v, 11^r.

Variante: utălmăzui (MISC. SEC. XVII, 9^v, 11^r, 154^r).

Etimologie: magh. ótalmazni, ótalmazni.

Vezi și otalm, utalmaz, utălmăzuiitor.

OTROC s. m. (Mold., TR) Mucenic, martir. A: *Cei trei otroci cu credința stinsură cuptoriul cel de foc.* VARLAAM. *Ai ferit cei trei otroci în cuptoriul cel înfocat.* DM, 37^r; cf. DOSOFTEI, PS. B: *Și-i îndrăgi Navihodo(no)sor pre acei trei otroci cu sufletul lui.* LET. 1758, 99^r; cf. LET. 1758, 98^r.

Etimologie: sl. otrokŭ.

OTURAC s. n. (Mold., TR) Popas, oprire. A: *Merge încet și făce oturace cite 5—6 zile și mai mult, la un loc.* NECULCE. *Au condeit supț celatea Corinthos unde și oturac o zi.* IM 1754, 143^v. *Fiindu trudit și ostenit de cale ... au făcutu pașa oturac trei zile.* GHEORGACHI. B: *Au poposit ... fiind o zi oturac.* R. GRECEANU. *Oturac au șăzut o zi.* IM 1730, 202^v.

Etimologie: tc. oturak.

Cf. conac (1).

OZOR s. n. (Mold.) Model, desen, motiv de cusătură sau de țesătură. *Cu săcuri unșorii să-i oboară, Să-i dezbrace aur cu ozoară.* DOSOFTEI, PS.

Etimologie: ucr. uzoru (gen. al lui uzir).

PAHARNIC s. m. (Mold., ȚR) Rang boieresc în Țările Române. A: *Tăie Ștefan-Vodă pre Isaiia vornicul și pre Negrilă păharnicul.* URECHE. Stoico păharnicul și cu alții ... au făcut cum au putut ș-au fugit ș-acee în Moldova. NECULCE; cf. NCL II, 292, 293; IM 1754, 77^v, 145^v; CRON. SEC. XVIII, 28^r. B: *Zise păharnicului să aducă aminte de dinsul împăratului.* ÎNV. 1642, 18^r. *Să inveașe stolnicii și păharnicii.* IT 1758, 126^r; cf. LEX., 22^r; R. POPESCU; R. GRECEANU; IM 1730, 109^r, 205^v; LET. ȚR, 33^v. // C: *Să inveașe stolnicii și păharnicii.* IT 1767, 4^r. ♦ Persoană care toarnă băutura în pahare. B: *Greși cel mai mare peste păharnicii împăratului.* BIBLIA (1688). *Vinoče (r) patel. Păharnic.* LEX. 1683, 8^r; cf. MARDARIE, 290; LEX. 1683, 82^r.

Etimologie: **pahar** + suf. -*nic*.

Cf. **cupar**, **mescător**.

PAIC s. m. (Mold., ȚR) Soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor Țărilor Române. A: *Sint paici până la 100.* URECHE. *L-au priceput îndată un peic.* M. COSTIN. *Au purces ... cu alai domnesc siimeni, paici, până la curte.* NCL II, 296; cf. CANTEMIR, HR.; GHEORGACHI. B: *Pe doi paici împărătești, cu caștane îmbrăcându-i, ș-au dus la gazdă.* R. GRECEANU.

Variante: **peic** (M. COSTIN).

Etimologie: tc. **peyk**.

PAING s. m. (Mold.) Păianjen. A: *Văzu den dereapta solntului prestol ca un caier de fuior pălăind de vint sau ca nește painjine de paing.* DOSOFTEI, VS. *In mreaja paingului alte lighioi nu șă pot prinde fără numai musculișe.* CANTEMIR, HR.; cf. NCCD, 317. // B: *Peste toată lumea, orăjmașii cei sufletești spre oameni întind ca și paingul carele întinde mrejișe sale.* CHEIA ÎN.

Etimologie: sl. ***pa(j)okŭ**.

PALEȚĂ s. f. v. **palită**.

PALITĂ s. f. (Mold., Ban., Criș.) Par; nuia, vargă, băț. A: *Veni ... cu gloate multe, cu arme și cu palișe.* VARLAAM. *Este birnă lungă sau paleță lungă.* URECHE; cf. DOSOFTEI, VS; NCL I, 31. C: *Palicză.* Baculus. AC, 358; cf. C 1737, 50^v.

Variante: **paleșă** (URECHE).

Etimologie: sl. **palica**.

Cf. **pociumb**, **șarampoi**; **botă**, **matrac**, **ștap**.

PANȚIR s. m. (Ban.) Cuirasă, platoșă. *Pantzir. Lorica.* AC, 358.

Etimologie: scr. **pancir**. Cf. magh. **pánceér**.

PAOS s. n. 1. (Trans. N) Liniște, calm. *Banii i-o fost adaosu care mni-ș m'ncat paosu.* CİNTECE, 6^v.

2. (Mold., Criș., Trans. SV) Pomană. A: *Cine știe, cîndva-i va-n-
toarce și-i va căi, și va lăsa bl[ago]s[lo]jocenie după sine, jărtvă și paos
D[so]mn[u]lui D[umne]z[d]ului vostru.* DOSOFTEI, VS. C: *Așea și hainele
și pauzele date drept Dumnăzău ei le dau dracului.* C 1692, 503^v. *Să-ți
aduci aminte și de mine și să mă pomenești, unde cu cuvîntul, unde cu molitva,
unde cu pausul.* IERT., 12^v.

Variante: paus (IERT., 12^v).

Etimologie: lat. *pausum.

Cf. alămojnă, comind, comindare (2).

PARASNIC s. m. (Ban.) Țăran, plugar. *Colonus. Parasznic. Paraszt
Ember.* LEX. MARS., 193. *Ruricola. Parasnik. Paraszt Ember.* LEX.
MARS., 242.

Etimologie: scr. parasnik.

PARCAN s. n. (Mold., Ban.) Fortificație, zid de apărare. A: *Sinan-
Pașa ... au înconjurat Bucureștii ... cu șanș și cu pârcașe.* N. COSTIN.
Făcînd pâlânci și pârcașe de apărare. PSEUDO-MUSTE. *Măcar că să
afila cu pârcașe cei mai aleși ostași ai lor.* VP, 56^v; cf. NECULCE; PSE-
UDO-AMIRAS (gl.); VP, 57^r, 68^v, 74^r. C: *Përkan.* AC, 359.

Etimologie: pol. parkan, ucr. parkan, magh. párkány.

Cf. z a m c ă.

PARIE s. f. (Trans. SE) Copie. *Dintr-această parie a diplomei.* R.
TEMPEA, apud. TEW.

Etimologie: lat. paria, magh. pária.

PARIP s. m. (Ban.) Bidiviu, telegar. *Përip. Equus.* AC, 359.

Etimologie: magh. paripa.

Cf. at, farij.

PARNIC s. m. v. partnic.

PARTĂ s. f. v. bartă.

PARTNIC s. m. l. (Mold., Ban.) Părtaș. A: *Să să facă partnic pati-
milor despuitoriului nostru.* DOSOFTEI, VS. C: *Portnik. Particeps.*
AC, 358.

2. (Mold.) Adept, partizan. *Iară nu numai cu treacerea ... Dachii să
fie apucat o parte din limba românească (precum Zamoschie Leahul și alaltii
aceștii păreri parnici vinturează).* CANTEMIR, HR.

Variante: parnic (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: parte + suf. -nic.

PASTRAMĂ s. f. (TR) Bujeniță: *Sușanica. Pastrama.* LEX., 254^r.

Etimologie: ngr. patrámas, tc. pastirma.

PAȘUȘ s. n. (Trans. SE) Pașaport. *Cu pașuș de la Măriia sa ghine-
rariul.* R. TEMPEA, apud. TEW.

Etimologie: magh. passzus.

PATAȘCĂ s. f. (Mold.) Targă; brancardă. *Boierii ... au făcut pă-
tăști și au fugit pe potică, în Țara Ungurească.* NECULCE. *Craiul șve-
zesc ... în pătășcă, că era rănit de mai înainte ... într-un picior.* PSEUDO-
MUSTE.

Etimologie: cf. rus., ucr. tačka.

PAUS s. n. v. paos.

PĂCURĂ s. f. (Ban., Criș., Trans. SV) Infern. *Pre ei să-i păgubească
în păcură.* MISC. SEC. XVII, 78^r. *Pëkurë. Infernus.* AC, 359. *Născu den
Maria vărgură, păți supt Pontius Pilatus, răstigni-se și muri îngrupă-se,
pogori pre păcure.* CATEHISM 1648; cf. MISC. SEC. XVII, 25^v.

Etimologie: lat. picula.

PĂCURĂRESC adj. (Ban.) Ciobănesc, păstoresc. *Pëkurëresk. Pastoralis.* AC, 359.

Etimologie: păcurar + suf. -esc.

PĂGUBI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A condamna, a osindi. *Să nu ne păgubeaște pre noi inima noastră.* N. TEST. (1648). *Pre ei să-i păgubască în păcură.* MISC. SEC. XVII, 78^r. *Păguběsk. Damnifico.* AC, 359. *Pëgubeskumě. Damnor.* AC, 359.

Etimologie: pagubă + suf. -i.

Vezi și păgubie, păgubitură.

PĂGUBIE s.f. 1. (Ban.) Condamnare, osindă. *Pëgubiě. Damnatio.* AC, 359.

2. (Criș.) Hulă. *Păgubie grăi.* MISC. SEC. XVII, 18^v.

Etimologie: păgubi + suf. -ie.

Vezi și păgubi, păgubitură.

Cf. păgubitură (1).

PĂGUBITURĂ s.f. 1. (Ban., Trans. SV) Osindă. *Muți vor merge după păgubitura lor.* N. TEST. (1648). *Ne-ai răscumpărat din păgubitura de vecie.* SICRIUL DE AUR. *Pëgubiturě. Damnatio.* AC, 359.

2. (Criș.) Pieire, moarte. *La păgubitură nu va merge.* MOL. 1706¹, 103^v.

Etimologie: păgubi + suf. -tură.

Vezi și păgubi, păgubie.

Cf. păgubie (1); halal.

PĂHARSEC s.n. (Ban.) Dulap, bufet. *Peharsek. Abacus.* AC, 359.

Etimologie: magh. pohárszék.

PĂINICHIU s.m. v. păring.

PĂLIVAN s.m. v. pehlivan.

PĂLMI vb. (Mold.) A palmui. *Aceia era cei gonți pentru dreptate den oamenii cei credincioși, fiind batgiocoriți și palmiți fără oină.* VSV 1691, 153^v; cf. VSV 1742, 207^r.

Etimologie: palmă + suf. -i.

Vezi și palmire.

PĂLMIRE s.f. (Mold.) Palmuire. *Ne timpină altă vamă, care era tilhărească, întru carea era toată facerea de minie și toată bătaia și palmirea, lovitura și uciderea.* VSV 1691, 136^v; cf. VSV 1742, 188^r.

Etimologie: palmi.

Vezi și palmi.

PĂNINC s.n. v. păring.

PĂPIROS s.n. (Ban.) Hîrtie. *Pëpiros. Papyrus.* AC, 354.

Etimologie: magh. papiros.

PĂPRIȘTE s.f. 1. (Mold., TR) Unitate de măsură pentru lungimi. **A:** *Păpriștea iaste de 100 de stînjini.* VARLAAM. *Au ajuns pină mai sus de Liov 25 de păpriști.* URECHE; cf. M. COSTIN. **B:** *Și o popriște are 78 de coți.* PAN., 362; cf. PAN., 363; NB, 421.

2. (Mold.) Perioadă (de timp), durată. *Păpriștea nopții să o petrecem fără prihană.* DOSOFTEI, PS.

Variante: popriște (PAN., 362, 363).

Etimologie: sl. pūprište, popriște.

Cf. stadiu; pistreală (1).

PĂRĂȘITURĂ s.f. (Ban.) Părăsire; pustietate. *Peresiturě. Desertio. Desertum.* AC, 359.

Etimologie: părăsi + suf. -tură.

PĂRING s. m. v. păring.

PĂRING s. m. (Mold., Ban.) Mei. A: *Au scos de pogonul de păpușoi și de părinco cel-l făce oameni cu sapeli pen curături să nu moară de foame. NECULCE.* ◇ Fig. [Istoricul] cind culeage istoria ... trebuie să pomenească și să dovedească de unde au cules acealea, ce el samănă, ... că aceasta nefăcînd, nu griu, nu săcară, nu o altă sămință adevărată, ce zizanie și păring din sine născut și plodit va sămăna. CANTEMIR, HR. C: *Pênink. Panicum.* AC, 359. // B: *Păinichiu.* ST. LEX., 296.

Variante: *păinichiu* (ST. LEX., 296), *păinco* (AC, 359), *părinco* (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: lat. *panicum*.

Cf. mălai (1).

PĂRNUȘ s. m. (Mold.) Numele unei specii de șoareci. *Cine a minca arici, pârnuș, 1 an post.* PRAY., 102^r.

Etimologie necunoscută.

Cf. herț, spurc, șomic (1).

PĂRTĂLUI vb. (Ban., Trans. SV) A părtini. *Perteluind lui.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. *Përtëluiesk.* AC, 359.

Etimologie: magh. *pártolni*.

Vezi și *părtăluitor*.

PĂRTĂLUITOR adj. (Ban., Trans. SV) Părtinitor. *A tot rendul de om perteluitor.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. *Përteluitor.* AC, 359; cf. *VISKI*, apud TEW.

Etimologie: *părtălui* + suf. *-tor*.

Vezi și *părtălui*.

PĂSMAG s. m. v. posmag.

PĂȘITURĂ s. f. (Mold., TR, Ban.) Pas. A: (Fig.). *Luînd pre Cel-de-sus într-agiutor, vom fi întru a sa grijă toate pășiturile neprietenești a le întrece.* N. COSTIN. B: *Cel mare, rizîndu-și de piticii ce-i stau împotrivă, urmează cu mari pășituri socotealelor lui.* FN. C: *Pëshitură.* AC, 360. *Gres-sus. Pass. Passitura. Lipis.* LEX. MARS., 212.

Etimologie: *păși* + suf. *-tură*.

PĂȘITURĂ s. f. (Ban.) Pășanie. *Peczitură. Passio.* AC, 358.

Etimologie: *păși* + suf. *-tură*.

PĂZI vb. 1. (Mold., TR) A frecventa. A: *După cum acea obicină a păzi besăreca, mearsă într-una de dzile la o besărecă.* VARLAAM. *Acest Nicolai Alexandru-Vodă ... era cinsteș om ... și cm dumnezeiesc, păzea tare biserica.* N. COSTIN. B: *Iară carii păzescu curvele nu numai în ceaa lume să muncesc de veaci, ce și aici cu rea răutate au perit.* MĂRGĂRITARE 1691.

2. (Mold.) A se grăbi; a se strădui. *Păzi de se pogori și-l primi cu bucurie.* VARLAAM. *Le-au găsit, le-au arătat dcmnului acelui loc și s-au păzit (se - a u grăbit - MUNT.) de-au ocrămit.* PRAY.; cf. DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; AXINTE URICARIUL.

3. (Ban.) A găti. *Pëzesk. Cibos coquo.* AC, 360.

Etimologie: sl. *paziti*.

Vezi și *păzitor*, *păzitură*.

Cf. sprinteni, steji; năsli, poară (a pune ~).

PĂZITOR s. m. (Ban.) Bucătar. *Pezitor. Cocus.* AC, 360. *Cocus. Sokacs, pasitor. Szakács.* LEX. MARS., 195. *Coquus. Pasitor, sokacs. Szokacs.* LEX. MARS., 197.

Etimologie: păzi + suf. -tor.

Vezi și păzi, păzitură.

Cf. magher, socaci.

PĂZITURĂ s. f. (Ban.) Mincare gătită. *Pezitură. Ciborum apparatus.* AC, 360. *Cibus. Pasitura. Étek.* LEX. MARS., 192; cf. LEX. MARS., 203, 205.

Etimologie: păzi + suf. -tură.

Vezi și păzi, păzitor.

PECIE s. f. (Mold.) Carne slabă, bună pentru friptură. *Nu-ți cei pecie de vacă, Nice de vițal să-mi placă.* DOSOFTEI, PS. ♦ (Ban.) Friptură. *Pecsină. Assatura.* AC, 358.

Variante: *pecină* (AC, 358).

Etimologie: magh. *pecsenye*.

PECINĂ s. f. v. *pecie*.

PEDEPSI vb. (TR) A instrui, a învăța. *Și-ș pedepsi copilul la carte.* MINEIUL (1776).

Etimologie: ngr. *epédepsa* (aor. al lui *pedévo*).

Vezi și *pedepsit*.

PEDEPSIT adj. (Mold., TR) Instruit, învățat. A: *În capul pedepsit și cu multe nevoi domirit, crierii cei mulți sălășluiesc.* CANTEMIR, IST. B: *Oameni ... pedepsiți intru a noastră limbă.* BIBLIA (1688). *Cei încâțați și pedepsiți în bunătași stau de se miră de mărirea ei.* ANTIM.

Etimologie: *pedepsi*.

Vezi și *pedepsi*.

PEDEPSITURĂ s. f. (Ban.) *Pedeapsă. Pedepsitură. Afflictio.* AC, 358.

Etimologie: *pedepsi* + suf. -tură.

Cf. bintă, bintătuială.

PEHLIVAN s. m. (Mold., TR) Personaj comic în reprezentațiile de circ. A: *S-au veselit 2 săptămîni cu feluri de feluri de muzici și de jocuri și pelivani.* NECULCE. *Au ieșit pașa la cortul său ... unde și oarecare luptări de pehliveni au fost.* GHEORGACHI. *Adus-au pehliveni de cei ce joacă pã funii.* R. POPESCU. // C: *Cel ce iubeaște înălțarea caste rob pãlivanului.* FL. D. 1764, 42^r.

Forme gramaticale: nom. pl. *pehliveni* (GHEORGACHI).

Variante: *pãlivan* (FL. D 1764, 42^r), *pelivan* (NECULCE).

Etimologie: tc. *pehlivan*.

Vezi și *pelivănie*.

Cf. *miniac*.

PEHNEALĂ s. f. (Ban.) Lipsă, pierdere. *Pehnelă. Deliquium.* AC, 359.

Etimologie: *pehni* + suf. -eală.

Vezi și *pehni, pehnit*.

Cf. *nepuțință, niștotă* (1), *surumănie*.

PEHNI vb. (Ban.) A duce lipsă de ceva. *Pehnesk. Deliquium patior.* AC, 359.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *pehneală, pehnit*.

PEHNIT adj. (Ban.) Care duce lipsă de ceva. *Pehnit. Deliquium passus.* AC, 359.

Etimologie: *pehni*.

Vezi și *pehneală, pehni*.

Cf. *ceplac, nepuțincios* (1), *niștotos, suruman* (1).

PEIC s. m. v. paic.

PEIRE s. f. v. perire.

PELIVAN s. m. v. pehlivan.

PELIVĂNIE s. f. (Mold.) Reprezentație dată de pehlivani; glumă, bufonerie. *Nuntiră 3 săptămîni ... cu feluri de feluri de muzice și de pelivănii.* NECULCE.

Etimologie: *pehivan* + suf. *-ie*.

Vezi și *pehlivan*.

Cf. mascara (1), miniecitură, șagă, șeganie, șozie, tămășag, tămășeală.

PERDEA s. f. (TR) Țarc, staul, ocol. *De la perdelile de oi ce sint de făciune pe moșie, are să ia stăpînul moșii de toată perdeaua cite un miel.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie: tc. *perde*.

Cf. ogradă (2).

PERIRE s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Pericol, primejdie. A: *Cu mare peire spre îngăduință a-l pleca putuiu.* CI, 96. *Și așa s-au apucat de lucru, care cu mare peire pîn' în iarnă abia s-au găsit.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. C: *Iară multă oreame trecînd și fiind vînlare cu perire pentru că și postul trecuse, îndemna-i Pavel grăind lor ...* N. TEST. (1648), 170^v. *Péiré. Periculum.* AC, 359.

Variante: *peire* (CI, 96; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: *peri*.

PESCĂRIE s. f. (Mold.) Pescuit. *Trăia ... ori cu vînătoria, ori cu pascăria.* M. COSTIN. *Făcîndu-și prilej cu pascărie, da în dar cine-i cerea peaște.* DOSOFTEI, VS. *Ficiorii lui, la mare lipsă, se hrănie cu pascăria la Țarigrad.* NECULCE.

Etimologie: *pescar* + suf. *-ie*.

PESCUT s. m. (Ban.) Peștișar. *Pěskucz. Pisciculus.* AC, 360. *Pisciculus. Pescucz. Halaczka.* LEX. MARS., 237.

Etimologie: *pește* + suf. *-uț*.

PESTRILA vb. v. pistrila.

PEȘCHEȘ s. n. (Mold., TR) Plocon, dar, cadou. A: *Dintr-acele bucate Constantin-Vodă au trimis și peșcheș cumătrului său.* M. COSTIN. *Peșcheșul cel orinduît al mării sale lui Ștefan-Vodă s-au dat la toată Poarta vezirului dupe obicei, iar peșcheșul Porții împăratului s-au dat la Odriiu.* IM 1754, 143^f. B: *Peșcheșul cel orinduît al lui Ștefan-Vodă s-au dat la toată poarta vezirului după obicei.* IM 1730, 202^f. *Și să găti și luînd peșcheșurile care îi didese Albu-Hasim și purcase și să duse la Bagdat.* H 1779², 84^f.

Etimologie: tc. *peșkeș*.

Cf. plocon.

PEȘCHIR s. m. (Mold., TR) Ștergar, prosop. A: *Răpia cine ce putea ... cine peșchire, cine mease, cine șerveate, cine furci ...* IM 1754, 75^f. *Iaste făcută lumea aceasta ca o masă mare cu un peșchir micu.* FL. D SEC. XVIII², 5^v. B: *Minăștergu(ră), peșchir.* LEX., 193^f. *Rukomik. Peșchir de mîini.* LEX. 1683, 57^f. *Iaste făcut ca o masă mare cu un peșchir mic.* FL. D 1700, 4^v; cf. MARDARIE, 169, 201; IM 1730, 105^v; FL. D 1780, 9^f.

Etimologie: tc. *peșkir*.

Cf. prosop.

PEȘTERĂ s. f. (Trans. SV) Vizină, birlog. [Puii leului] să adună și în peșterile sale zac. PS 1651, 215^f. *Lăcutesc în peștere.* VCC, 36. ◇ Fig.

Casa mea carea de rugăciune se cheamă... făcut-ați pre ea peșteră tilh a rilor. N TEST. (1648).

Etimologie: sl. *peštera*.

Cf. *comoară, covru, mișină*.

PEVEȚ s.m. (Mold., TR) Cîntăreț (la biserică). A: *Peveț deplin învâțat fiind.* DOSOFTEI, VS. *Iară peveții cîntă niște stiluri ce nu le-m mai scris.* N. COSTIN. *Protopsaltul cu al doilea cîntărețu și cu alți peveți.* GHEORGACHI. B: *Și leviții și peveții toți...* BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. *pěvici*.

Vezi și *peveți, peveție*.

PEVEȚI vb. (TR) A cînta la biserică (în calitate de dascăl). *Să făcu un glas trimbițînd și pevețînd.* BIBLIA (1688). *Eu D[o]mnului voi pevețui și voi cînta.* BIBLIA (1688).

Variante: *pevețui* (BIBLIA (1688)).

Etimologie: *peveț* + suf. *-i*.

Vezi și *peveț, peveție*.

PEVEȚIE s.f. (Mold.) Cîntare bisericească. *Cîntînd cu acel glas de peveție meșteșugită.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *peveți* + suf. *-ie*.

Vezi și *peveț, peveți*.

PEVEȚUI vb. v. *peveți*.

*PIATRĂ s.f. (Mold., TR, Ban.) Grindină. A: *Pre multe locuri au căzut smidă (peatră).* URECHE. *Și piatră pre multe locuri au căzut.* N. COSTIN. B: *Și trimise Dumnezeu ploaie cu piatră și cu fulgere.* CRON. 1687, 32^r. C: *Grando. Ploaia cu piatra. Kō essō.* LEX. MARS., 211.

Etimologie: lat. *petra*.

Cf. *smidă*.

PICURA vb. 1. (Mold.) A moțâi. *Svinții picurînd de somn...* ră-păosară. DOSOFTEI, VS.

2. (Ban.) A mușca. *Picur. Morsico.* AC, 360.

Etimologie: *picur* + suf. *-a*.

Vezi și *picurat*.

PICURAT s.n. (Ban.) Mușcătură. *Picurat. Morsicatio.* AC, 360.

Etimologie: *picura*.

Vezi și *picura*.

PIELCUTĂ s.f. (Ban.) Pielică. *Pielkuczě. Pellicula.* AC, 360.

Etimologie: *piele* + suf. *-icută*.

Vezi și *pielușină*.

PIELUȘINĂ s.f. (Ban.) Peliță. *Pielushině.* AC, 360.

Etimologie: *piele* + suf. *-ușină*.

Vezi și *pielcută*.

PIFTUI vb. (Ban.) A se face, a se închea ca piftia. *Piftuy. Cibus frigidus coagulatus.* AC, 360. *Piftuiěšk.* AC, 360.

Etimologie: *piftie* + suf. *-ui*.

PINT s.n. (Ban.) Măsură de capacitate. *Pint. Pinta. Urna.* AC, 360.

Etimologie: magh. *pint*.

PIPARCĂ s.f. (Ban.) Ardei. *Piparkě.* AC, 360.

Etimologie: cf. *pipper*.

PISC s.n. (Mold., Trans. S) Plisc, cioc, clonț. A: *Iară ea ti bate cu piscul în coaste să nu se îngrășe.* FL. D 1754-1762, 61^v. C: *El orbeaște și i să*

zgirceaște piscul supt barbă. F 1693, 47^r; cf. FL. D 1682, 81^r; FL. D 1693, 17^v.

Etimologie necunoscută.

PISICĂ s.f. (ȚR) Mișă. *Ko(t)ka. Pistică.* LEX., 115^v. *Kotenci. Pui de piscică.* LEX. 1683, 29^r. *Anatema acea piscică carea denainte mă linge și denapoi mă zgirie.* FL. D 1700, 24^v. *Isop zise copiilor să prinză o piscică.* E 1777, 105^r; cf. PRAV. GOV.; LEX. 1683, 28^r; BIBLIA (1688); E 1748, 4^r.

Etimologie: pis + suf. -ică.

Cf. mișă (1).

PISTREALĂ s.f. 1. (Mold., ȚR) Distanță pe care o poate străbate un proiectil, o săgeată. A: *Șearpele... purcesă trăgindu-să după sv[î]nt[u]l loc de o pistreală.* DOSOFTEI, VS. *S-au depărtat ca trii pistrele de la căzaci.* N. COSTIN. *Marsără așa cu toții la un locu, cit o pistreală de săgeată.* NECULCE. B: *Și au făcut cetatea în largu în toate părțile de 40 de pistreale.* LET. 1758, 107^r. ♦ (Mold.) Interval de timp. *În nopții pistreală să trecem.* DOSOFTEI, MOL.

2. (Mold.) Loc pentru alergări, întreceri etc. *Alergă la locul cel de nevointă la pistreală și intrind în mijlocul zborului strigă cu mare glas.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. přestřělŭ.

Vezi și împistreală.

Cf. împistreală, proașcă (2); păpriște (2).

PISTRELA vb. (Mold.) A împroșca, a mânji. *Fața ta... cu foc pistrează.* DOSOFTEI, PS. *De la cruce sărea pistrelind scintei.* DOSOFTEI, VS. *Ei au giunghiât un ied și cu singele au pistrelat haina lui Iosif.* CRON. SEC. XVIII, 27^v; cf. CRON. 1707, 34^v; CRON. 1732, 28^v.

Variante: *pestrila* (CRON. 1732; 28^v).

Etimologie: pistreală + suf. -a.

Vezi și împistrela, pistrelătură.

Cf. împistrela.

PISTRELĂTURĂ s.f. (Mold.) Împroșcare. *Și-l bătu cu ștranguri atita de cumplit, cit s-au roșit pământul jos de pistrelăturile singelui.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pistrela + suf. -ătură.

Vezi și împistrela, pistrela.

PITAR s.m. (Mold., ȚR) Titlu dat boierului care se ocupa de aprovizionarea cu pline a curții domnești (și a oștirii) și cu supravegherea brutarilor domnești; boier care avea acest titlu; uneori cu determinanțele mare, vel. A: *Vel pitar.* GHEORGACHI. B: *Venit-au și boiarii pribegi... Vasile aga, Mitrea pitarul.* ANON. CANTAC. *Preda Brătășanul, vel pitar.* R. GRECEANU. *S-au sculat un boiari, anume Barbul Merișan, pitari mare ș-au fugit la nemți.* R. POPESCU.

Etimologie: pită + suf. -ar.

PÎRCĂLAB s.m. (Mold., ȚR) Titlu dat, în evul mediu, în Țările Române, persoanelor însărcinate cu conducerea unui județ, a unui ținut, a unei cetăți, având atribuții militare; în Țara Românească, titlu dat administratorilor satelor boierești și mânăstirești. A: *Ei era ca pîrcălabul Sărghie.* AP. 1646, 45^r. *Au trimis înaintea carele cu pîrcălabul de Hotin.* URECHE; cf. NCL II, 296; NECULCE; GHEORGACHI. B: *Să dea pîrcălabilor ce i să cade.* PRAV. GOV. *Au trimis pre o samă de*

boiari . . . Bratul păharnicul i Ion pircălabul. ANON. CANTAC.; cf. R. POPESCU; R. GRECEANU.

Etimologie: magh. porkolab.

Cf. v a t ă m a n .

PÎRCI s.m. (Mold., TR, Ban.) Tap (de prăsilă). A: Rădică de caută cu ochii tăi de vedz pircii și areți cum să suie pre oi și pre capre. DP, 124; cf. NCCD (gl.). B: Kozel. Tap. Pirciu. LEX. 1683, 29^r. C: Haedus. Percs. Kecske Bak. LEX. MARS., 212.

Etimologie: scr. prc, bg. pără.

PLAIIIE s.f. v. plavie.

PLAVIE s.f. (Mold., TR) Plaur. A: Fiece lucru . . . carile va fi aruncat apa ca o plavie, acesta de nu-l va mărturisi nu va avea nici o certare. PRAV. Prutul pusese Nicolai-Vodă . . . de-l curăție, cu multe sute de oameni, de copaci și de plahii. NECULCE. Eu socotescu să vă asamăn lemnului ce-l poartă mare sau plavii care aduce apa. E 1779, 21^r. B: Niște călători trecea pre marginea mării și văzură o plavie viind pre mare spre margine. E 1717, 181^v.

Variante: plahie (NECULCE).

Etimologie: cf. rus., ucr. plavnja „stufărie“.

PLĂIAȘ s.m. (TR) Locuitor de la graniță (din Țara Românească) însărcinat cu paza frontierei. Plăiașii l-au prins și l-au întors îndărăt. IST. TR. Pă urmă prind plăiașii și pă Ilie armaș. R. POPESCU. Au mers cu trgoviștenii și cu toți plăiașii Ialomiții. ANON. CANTAC.

Etimologie: plai + suf. -aș.

Cf. s t r a j ă .

PLEAȘĂ s.f. 1. (Mold., TR, Ban.) Chelie. A: Scuipindu-i-să pleașa. B 1775, 74^v. Fiind cu pleșul scuipat. B 1779, 44^v. B: Plēši. Pleașă. LEX. 1683, 44^r. Se va face în pleașa lui sau în tircăvirea lui pipăire albă. BIBLIA (1688); cf. MARDARIE, 196. C: Plēsshe. Calvities. AC, 361.

2. (Mold.) Loc lipsit de vegetație. La suișul muntelui una era potica . . . carea în pleșa muntelui prea cu lesne închizându-să, pre aiurea de suit alt drum și altă cale nici era, nici să afla. CI, 169.

Variante: pleș s.n. (B 1779, 44^v).

Etimologie: sl. plēši.

Cf. tircăvire.

PLEH s.n. (Ban.) Tablă, tinichea. Pleh. AC, 361.

Etimologie: scr. pleh, magh. pléh.

PLEHUPĂ s.f. (TR) Capac. Făcu sicriu de argint curat și-l polei cu aur . . . și deasupra pe plehupă scrisă trupul sfințului întreg. GI, 18^v; cf. ANON. CANTAC.; NB, 421.

Etimologie: cf. bg. pohlupka.

PLEȘ s.n. v. pleașă.

PLEȘIV adj. v. pleșuv.

PLEȘUV adj. v. pleșuv.

PLEȘUV s.f. (Mold., TR, Ban., Trans. SV) Chel. A: [Era] cam pleșiv. DOSOFTEI, VS. Era foarte pleșuv. B 1775, 74^r. B: Lysi. Pleșuv. LEX. 1683, 31^v. Pleșiv iaste. BIBLIA (1688); cf. MARDARIE, 120; LEX. 1683, 58^r. C: Plēshiv. Calvus. AC, 361. Glaber. Plesugh. Kappász (sic!). LEX. MARS., 211. Plesiug. MȘE, 80.

Variante: pleșiv (DOSOFTEI, VS.; BIBLIA (1688); AC, 361), pleșug (LEX. MARS., 211; MȘE, 80).

Etimologie: bg. plešiv.

Vezi și *pleasă, pleș*.

Cf. copos, tîrcav.

PLÎNSĂTURĂ s.f. (Ban.) Plingere. *Plen(se)tură*. AC, 361.

Etimologie: plins + suf. -ătură.

PLOCON s.n. (Mold., ȚR) Dar, cadou. A: *Pocloane de vin de la orașă*. **URECHE**. *Au trimis la Poartă poclon de au mulțămît împăratului*. **NECULCE**; cf. A 1756, 11^v; A 1777, 12^f. B: *I-au trimis la Tarigrad cu bani ca să dea pocloanile domniei*. IST. ȚR. Mehmet... *orea să mărească ploconul rumânilor și al moldovenilor*. R. POPESCU; cf. ANON. CANTAC.; **ANTIM**; **ESOPIA** 1705; A 1717, 24^v, 42^f.

Variante: **poclon** (**URECHE**; IST. ȚR; ANON. CANTAC.; **ANTIM**; **ESOPIA** 1705; R. POPESCU; A 1717, 27^v, 42^f; A 1756 . 11^v; A 1777, 12^f).

Etimologie: sl. poklonŭ.

Cf. peșcheș.

PLODI vb. (Mold., ȚR) A (se) naște, a (se) prăsi, a (se) înmulți (prin naștere). A: [Tătării] *mai plodindu-se . . . s-au tins de au trecut peste munți la Ardeal*. **URECHE**. *Și au luat Noe în corabie . . . parte bărbătiească și fămiească, pentru să să plodiască pre pămînt după potop*. NCL I, 15; cf. NCL I, 23, 26; **CANTEMIR**, HR. B: *Partea femeiască le adună acele icre și le mîntîncă; apoi să plodesc*. **FIZIOLOGUL**.

Etimologie: sl. ploditi.

Vezi și *plodicios, ploditor, plodnic, plodnicie*.

PLODICIOS adj. (Mold.) Fecund, prolific. *Oile lor le sînt plodicioase*. **DOSOFTEI**, PS.

Etimologie: **plodi** + suf. -(i)cios.

Vezi și *plodi, ploditor, plodnic, plodnicie*.

Cf. *ploditor, plodnic*.

PLODITOR adj. (Mold.) Fig. Plodicios. *Biserica . . . cea ploditoare slăbi și sterpi*. **VARLAAM**.

Etimologie: **plodi** + suf. -tor.

Vezi și *plodi, plodicios, plodnic, plodnicie*.

Cf. *plodicios, plodnic*.

PLODNIC adj. (Mold.) Plodicios. *Alte stearpe femei, cu ruga, plodnice le feace*. **DOSOFTEI**, VS.; cf. **DOSOFTEI**, MOL.

Etimologie: sl. plodnŭ.

Vezi și *plodi, plodicios, ploditor, plodnicie*.

Cf. *plodicios, ploditor*.

PLODNICIE s.f. (Mold.) Prolificitate, fecunditate. [Feciorii] *după moartea părinților lor, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma*. NCL I, 17.

Etimologie: **plodnic** + suf. -ie.

Vezi și *plodi, plodicios, ploditor, plodnic*.

POAMĂ s.f. (Mold., ȚR) Strugure; și în sintagma *Poamă de vie* = strugure. A: *Poamă de vie*. **PSEUDO-AMIRAS**. B: *Culeagere struguri sau poamă*. ST. LEX. ◇ Fig. *Strugurul lor, strugur de hiare, poamă de amărăciune*. **BIBLIA** (1688).

Etimologie: lat. poma.

Cf. *auă*.

POARĂ s.f. (Mold.) În expr. *A pune poară* = a se strădui, a se sforța. *Eu păcătosul mult m-am silit ș-am pus poară să o fac această*. **DOSOFTEI**, VS.

Etimologie: sl. *pora*.

Cf. *năslî, păzi* (2).

POCERNIT adj. (Olt.) Înnegrit. *Uneori să aseamănă trupul cu buruienile care să spoiegesc și îngălbinește, iar alte ori negrește ca plumbul precum și să face mai neagră și mai pocernită fața acestui fel de bolnav.* MD², 16^v.

Etimologie: *pocerni*.

Cf. *ponegrit*.

POCERPI vb. (Mold.) A scoate lichid dintr-un vas; a-l turna dintr-un vas în altul. (Fig.) *Iară de te vei rău alege, singur îți vei pocerpi realele.* DP, 28^v.

Etimologie: sl. *počerpati*.

Cf. *toci*².

POCIUMB s.m. (Ban.) Stîlp, par, țaruș. *Pocumb.* AC, 361.

Etimologie: cf. *ciomp*.

Cf. *paliță, șarampoi*.

POCLON s.n. v. *plocon*.

POCLUȘ s.m. (Criș.) Curelar. *Era domnul Isus în Vîstaniia în casa lui polușu Simon.* MISC. SEC. XVII, 13^r.

Etimologie: *poclă* + suf. *-uș*.

PODAN s.m. (Mold., ȚR) Supus, locuitor al unui stat, al unui oraș etc. A: *Au intratu de i-au arsu tirgurile și i-au robit podanii.* URECHE; cf. N. COSTIN; CANTEMIR, HR.; NECULCE; PSEUDO-MUSTE. B: *Totdeauna i-au biruit pe ei ungunii și alții, ca pe nește podani ai lor.* R. POPESCU.

Etimologie: pol. *poddany*, rus. *poddannyj*.

PODGHAZ s.n. v. *poghiaz*.

PODITURĂ s.f. (ȚR, Ban.) Pardoseală. A: *Au acoperit casa cu poditură și rinduiale de chedri.* BIBLIA (1688). C: *Poditură.* AC, 361.

Etimologie: *podî* + suf. *-tură*.

PODVOD s.m. (Mold.) Obligație la care erau supuși țărani dependenți în Țările Române. *Ieu podvozi nu după orînduială.* BUCOAVNĂ 1775, 52^v.

Etimologie: sl. *podŭvodŭ*.

PODVODNIC s.m. v. *povodnic*.

POEDINOC subst. (Mold.) Duel. *Să să numere cei ce ies la poedinoc.* BUCOAVNĂ 1775, 48^v; cf. CANTEMIR, IST.; N. COSTIN; NCCD (gl.).

Etimologie: rus. *poedinok*.

POGACE s.f. (Ban.) Azimă. *Pogacsă. Azyma.* AC, 361.

Etimologie: magh. *pogácsa*, germ. dial. *Pogatsche*, scr. *pogača*.

Vezi și *pogăci*.

POGĂCI vb. (Ban.) A minca (des) pogace. *Pogăcsesk. Azymis frequen-* tor. AC, 361.

Etimologie: *pogace* + suf. *-i*.

Vezi și *pogace*.

POGHIAZ s.n. (Mold.) Incursiune, expediție de pradă; (concretizat) unitate militară care face astfel de incursiuni. *Zicu să fii căzutu un fecior a lui Ramadan la turci dintr-un poghiazu cîndu au mersu spre Crimu.* CRB, 169^r. *Veniia podghiazuri dela leși la drumul Caminiții de Iovîia pre turci.* CRB, 170^r; cf. NECULCE; PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-MUSTE.

Variante: *podghiaz* (NECULCE; CRB, 170^r).

Etimologie: pol. *podjazd*.

Cf. *ceambur*.

POGHIBALĂ s.f. (Mold.) Om de nimic, secătură, pușlama. *Acea poghibală spurcată, Spandoni, sfetnicul lui Nicolai-Vodă.* PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: cf. ucr. pohybeli. „prăpăd, nenorocire“.

Cf. blotor.

POGÎRNI vb. v. povîrni.

POGONĂRIT s.n. (Mold.) Impozit care se percepea pe pogonul de vie în favoarea domniei. *Nicolai-Vodă... rădicase și pogonăritul viilor, care era cite 20 bani de pogon.* AXINTE URICARIUL; cf. NECULCE; CANTA; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: pogon + suf. -ărit.

POGONI vb. (Mold.) A goni, a alunga. *Fu pogonit pină la Nicopoli.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. pogoniti.

Cf. dudu, întiri (1), țipa, zogoni.

POHÎRNI vb. v. povîrni.

POHLIBUI vb. (Mold.) A defăima, a cleveti, a birfi, a ponegri. *După 2 ani, pohlibuindu-l mulți din neprietenii lui cu multe cuvinte rele către împăratul, au căzut la închisoare.* URECHE.

Etimologie: ucr. pohlibuvati.

Vezi și pohlibuitor, pohlibuitură.

Cf. amesteca, balamuți, blojori, mozaviri.

POHLIBUITOR s.m. (Mold.) Lingău, lingușitor. *Pururea tinerii se pleacă și cred cuvintele cele rele a pohlibuitorilor.* URECHE; cf. M. COSTIN.

Etimologie: pohlibui + suf. -tor.

Vezi și pohlibui, pohlibuitură.

Cf. amăguliitor, șutilitor.

POHLIBUITURĂ s.f. (TR) Linguseală. *Otomanul, imblinzit cu niște pohlibuituri a unor marghioli.* FN.

Etimologie: pohlibui + suf. -tură.

Vezi și pohlibui, pohlibuitor.

Cf. șuteală, șutilire.

POHOD s.n. v. povod.

POHODNIC s.m. v. povodnic.

POHREB s.n. (Mold.) Subsol (al unei case); pivniță. *I-ai dat gazdă în poghreb.* DOSOFTEI, VS. *Mearsă în gazdă în poghrebul unui azoteance.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: rus. pogreb.

Cf. beci, sclip.

POIATĂ s.f. 1. (Ban.) Grajd (pentru vite mari). *Poiată. Stabulum.* AC, 361.

2. (Mold.) Coteț (pentru păsări). *Fumăritul... cite 2 orți de casă sau de grajdii cine avea sau poiată.* N. COSTIN.

Etimologie: sl. pojata, scr. pojat.

Cf. șură.

POJAR s.n. (Mold., Ban., Trans. SV) Incendiu. *A: Va slobozi pojar în pădure. PRAV. Slobozea pojar în cîmpi de ardea iarba.* N. COSTIN. *Văd că să bat și nu vor să-i despartă sau văd pojarul și nu-l sting.* BU-COAVNĂ 1775, 49^r; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; BU-COAVNĂ 1775, 54^r, 55^v. ◇ Fig. *Pirjolul minții și pojarul izbindii.* CANTEMIR, IST. C: *Pojarul ce aprinde munții.* PSALTIRE

(1651). *Poshar. Incendium*. AC, 362, ◆ (Mold.) Calamitate, nenorocire. *Să dea război și să apere pre craiul și pre cei scăpați dintru acel pojar*. URECHE; cf. N. COSTÎN. *Mare și lat au fost pojărul acestui varoar*. CANTEMIR, HR. *Au sărit scintea și la noi . . . , de s-au aprinsu acestu pojar*. NECULCE.

Etimologie: sl. požarŭ.

Vezi și pojări.

POJĂRI vb. (Ban.) A incendia. *Posheresk. Incendo*. AC, 362.

Etimologie: pojar + sufix -i.

Vezi și pojar.

Cf. ascruma.

POJIVĂI vb. (Mold.) A (se) risipi, a (se) prăpădi. *Avuția stăpînnostru noi o vom pojivăi*. URECHE. *Den pămînt sint sufletele dobitoacelor și iar în pămînt să pojivăiesc*. CRON. SEC. XVIII, 12^r.

Etimologie: rus. poživatŭ.

Cf. adevăși (1).

POLC s.n. (Mold.) 1. Veche unitate militară, corespunzătoare regimentului de mai târziu. A: *S-au schimbat polcurile, de au intrat oastea proaspătă în cetate*. PSEUDO-COSTIN, 29^v. *Aflară că vine un polc al rușilor de la Plescovie*. VP, 55^r; cf. URECHE; NECULCE; PSEUDO-MUSTE. // B: *Polcurile taberii lui Ruvim*. BIBLIA (1688).

2. Legiune romană. *Antonie Friar aceluî întîi deregătorului a darcomanilor, a ulpiianilor, a lui Traian, a sarmaților oroșan, sabinul, purtătoriu a treisprădzece polcuri, au viețuit ani 30*. NCL I, 49. *Din polcurile și coloniile (adecă sloboziile), pre carile Traian . . . li-au adus în Dachia, valahii aceștia să trag*. CANTEMIR, HR.; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie: ucr., rus. polk.

Vezi și polcovnic.

Cf. orta.

POLCOVNIC s.m. (Mold.) 1. Comandant al unui polc. *Și un polcovnic . . . cestit . . . s-au inecat*. URECHE; cf. M. COSTÎN, NECULCE.

2. Persoană care în trecut comanda un grup de oameni însărcinați cu ordinea publică, cu paza podurilor etc. // B: *Acolo au pus polcovnici, judecători, logofeți, după obiceiurile lor*. R. POPESCU.

Etimologie: ucr., rus. polkovnik.

Vezi și polc.

Cf. oberst, reîmentar.

POLEGNITĂ s.f. (TR) Gheață, polei. *Golotŭ. Polegniță*. LEX. 1683, 14^r; cf. ST. LEX., 297.

Etimologie: bg., scr. poledica.

POLOBOC s.n. (Mold.) Butoi. *Să le care apă . . . cu poloboace*. NECULCE.

Etimologie: ucr. polubok.

POLOG s.n. (Mold.) Țesătură sau împletitură fină folosită mai ales ca perdea, ca draperie. *Au pus zaveasă polog pre denaintes*. DOSOFTEI, VS. ◆ Fig. *Pologul stidrii să se ridice și supt singurătate acoperămîntul necunoștinții să arunce*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: rus. polog.

POMINOC s.n. (Mold.) Dar, ofrandă (oferită divinității). A: *Dusără doauă turtureale . . . pomînoc preutului*. VARLAAM. *Ducînd cu sine mare dominoace de agonisitele sale*. DVS, 15^r. *Așea trebuie să facem și noi, creștinii, cînd ducem prescurea și pomînocul nostru la svînta besereacă*. CRON.

1689, 49^v; cf. DOSOFTEI, PS.; CANTEMIR, IST.; CRON. 1707, 45^v, CANTEMIR, HR.; CRON. 1732, 38^r. // C: *Așa trebuie să facem și noi creștinii, cînd ducem prescurea și pominocul la sfînta besearecă.* CRON. ante 1730, 75^v.

Etimologie: sl. **pominokŭ**.

Vezi și **pominoci**.

Cf. **comîndare (1)**.

POMINOCI vb. (Mold.) A (se) dărui, a (se) jertfi. A: *S-au pomincit... lui Dumn[e]jdău.* DOSOFTEI, VS. // B: *Avraame, ia-ți coconul tău cel iubit, pre Isaac, și te du tn pămîntul cela înaltul și să-l pominocești acolo, să-l faci jirtvă.* CRON. 1687, 19^r.

Etimologie: **pominoc** + suf. -i.

Vezi și **pominoc**.

Cf. **comînda**.

POMOST s. n. (Ban.) Strat de pămînt bătătorit. *Pomost. Pons. Stratus.* AC, 362.

Etimologie: scr. **pomost**.

PONEGRIT adj. (Mold.) Înnegrit. *Te vădz mort... și frămseța feaței tale ponegrită și schimonosită.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.

Etimologie: **ponegri**.

Vezi și **ponegru**.

Cf. **pocernit**.

PONEGRU adj. (Mold.) Foarte negru. (Fig.) *Și precum pe dinafară neagra din herghelie, încă mai poneagră pe dinluntru era de pizmă și de mînie.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: **po-** + **negru**.

Vezi și **ponegrit**.

PONOS s. n. (ȚR) Defăimare, ocară, batjocură. *Luatu-mi-au D[u]mnezeu ponosul meu (ocara mea B 1938).* BIBLIA (1688). *Alcg mai őrtos a muri pentru Hristos decit să slujască cu ponos și cu necinste.* M 1698, apr. 42^r, col. I; cf. M 1780, apr. 68^v, col. I.

Etimologie: sl. **ponosŭ**.

Cf. **balamușie**, **blojeritură**, **blojitură**, **clevetă**, **mozavirie**.

PONOSLU s. n. (Mold., Trans. SV) Plîngere, reclamație. A: *Au mersu ponoslu de la Pătru-Vodă la craiul leșescu.* ȚRECHE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN. C: *Înmulțindu-si ucenicii, fu ponoslu grecilor spre jidoci.* N. TEST. (1648).

Etimologie: **ponoslui**.

Vezi și **ponoslui**.

Cf. **dava**.

PONOSLUI vb. (Mold., Ban.) A pîri, a reclama. A: *N-au orut să ponosluiască lui Betlean.* M. COSTIN. C: *Conqueror. Ponossluesk. Panszol-kodom.* LEX. MARS., 196.

Etimologie: magh. **panaszolni**.

Vezi și **ponoslu**.

POPOSEALĂ s. f. (Criș.) Odihnă. *Fă-i loc de poposeală și în poala lui Avraam odihnește el.* MOL. 1676², 91^v. *Pristăvitului de la noi la Hristos poposeală să-i cearem.* MOL. 1676², 103^r. *Toți în casă au poposală.* MOL. 1695, 90^v.

Etimologie: **poposi** + suf. *-eală*.

Vezi și *poposi*.

POPOSI vb. (Criș.) A odihni. *Schimbatul de la noi poposeaste-l unde toți să veselesc în sălașele tale*. MOL. 1676², 106^f. *Moartea scutură custul nevoilor și poposează trupul de grijile ceștii lumi*. MOL. 1695, 94^f; cf. MOL. 1676², 116^f; MOL. 1695, 87^f.

Etimologie: **popas** + suf. *-i*.

Vezi și *poposeală*.

POPRIȘTE s. f. v. *păpriște*.

PORAV adj. (Ban.) Iute, aprig; nărăvaș. *Porav*. AC, 362.

Etimologie: **poară** + suf. *-av*.

Cf. *buiac* (3), *sireap* (1).

POROBOACĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Fetiță. *Poroboaca n-au murit, ce doarme*. N. TEST. (1648). *Porobaka. Filia parva*. AC, 362.

Etimologie: **poroboc** + suf. *-ă*.

Vezi și *poroboc*, *porobocesc*, *porobocie*.

POROBOC s. m. (Criș., Trans. SV) Prunc, copil mic. *Deaca naște porobocul, de-acii nu-ș mai aduce aminte de durori pentru bucurie că născu om în lume*. NT 1648, 127^v. *Giucă porobocul în trupul ei*. MOL. 1676², 222^f. *Astăzi porobocul cel născut cu slavă îl măresc îngerii*. M 1740, 41^v; cf. NT 1648, 2^v, 54^f; PS. 1651, 24^f, 42^f, 273^v; SA, 24^v; MOL. 1695, 52^f, 55^v; VCC, 21; MISC. SEC. XVII, 10^v, 12^f, 22^v, 29^v, 31^v, 39^v, 41^f, 100^f; PP, 3^v; M 1704, 82^v.

Etimologie: sl. *parobokŭ*. Cf. ucr. *parobok*.

Vezi și *poroboacă*, *porobocesc*, *porobocie*.

POROBOCESC adj. (Trans. SV) Copilăresc. *Nu în vîrstă porobocescă, ce în vîrstă întreagă*. PP, 32^v.

Etimologie: **poroboc** + suf. *-esc*.

Vezi și *poroboacă*, *poroboc*, *porobocie*.

POROBOCIE s. f. (Trans. SV) Copilărie. *Tu din porobocie ai știut sc(r)ipturile sfinte carele te pot face pre tine înțelept*. SA, 3^v.

Etimologie: **poroboc** + suf. *-ie*.

Vezi și *poroboacă*, *poroboc*, *porobocesc*.

POS s. n. (Trans. SE) Altoi; răsad, plantă. C: *Primăvara cu rîndială bună, uscată, pentru viță și pentru posuri a sădi*. CAL. 1733, 21. // A: Cf. CAL. 1762, 122^v.

Etimologie necunoscută.

POSADNICĂ s. f. (TR, Trans. SV) Concubină. B: *Posadnice să nu fie nimenea în casa lui*. ÎL, 197. *Založnica. Posadnică*. LEX. 1683, 22^f. *Posadnica lui Halev Moza au născut pre Siver*. BIBLIA (1688). *Pașă dă te culcă tu cu o posadnică tătine-tău*. NEAGOE. C: *Împăratul ... curviaa cu ea ca cu o posadnică*. ÎVM, 211^f.

Etimologie: sl. *posadnica*, cu schimbare de sufix.

POSLUJNIC s. m. v. *poslușnic*.

POSLUȘANIE s. f. 1. (Mold.) Ascultare, supunere. *Era drag tuturor fraților în mîndăstire pentru smerenia și poslușania ce avea cătră toți*. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.

2. (Mold., TR) Muncă prestată pe moșiile boierești sau mănăstirești; muncă, slujbă, serviciu. A: *Și făcîndu-i poslușanie un ucenic ...* DOSOFTEI, VS; cf. URECHE. B: *Să nevoia spre toate poslușaniile*. ANON. CANTAC.; cf. BIBLIA (1688); NEAGOE. ♦ *Shujbă religioasă*. A:

Să fac (ă) sfinta poslușanie. MÎNTUIREA PĂCĂTOȘILOR 1691. B: Și fraților ... dați ... la toată slujba poslușeniei ... BIBLIA (1688). ♦ (ȚR) Obiect de cult religios. Și toate vasele lor și toate poslușaniile lor pre nume să socotiți pre dinșii. BIBLIA (1688).

3. (Mold.) Dezlegare, îngăduință, aprobare. Parimiile preste an ti-părite ... cu poslușania smeritului Dosoftei mitropolitul. DOSOFTEI, PARIMIAR; cf. PRAV.

Variante: poslușenie (BIBLIA 1688).

Etimologie: sl. poslušanije.

Vezi și posluși; poslușire, poslușitor, poslușnic.

Cf. dvorbă (2), pozvol, pozvolenie, pozvolire.

POSLUȘENIE s. f. v. poslușanie.

POSLUȘI vb. (Mold., ȚR) A sluji. A: Fratele ce-i poslușea la treava soif[n]tei liturghii. DOSOFTEI, VS; cf. PRAV. B: Poslușanie ce poslușăști la mine. BIBLIA (1688); cf. MINEIUL (1776).

Etimologie: sl. poslušati.

Vezi și poslușanie, poslușire, poslușitor, poslușnic.

Cf. dvori.

POSLUȘIRE s. f. (ȚR) Slujire. Și poslușire multă foarte și lucrure mari era lui pre pământ. BIBLIA (1688).

Etimologie: posluși.

Vezi și poslușanie, posluși, poslușitor, poslușnic.

POSLUȘITOR adj. și s. m. (ȚR) (Persoană) care slujea cuiva. Dumnezău în ceriu are duhuri poslușitoare. BIBLIA (1688). De mare lucruri să învrednicea a fi poslușitoriu. BIBLIA (1688).

Etimologie: posluși + suf. -tor.

Vezi și poslușanie, posluși, poslușire, poslușnic.

POSLUȘNIC s. m. (Mold., ȚR) Slujitor mănăstiresc sau boieresc, slugă, servitor. A: Patriarhul de va scrie la vreun poslușnic al său ... acest poslușnic nu iaste datoriu să-l asculte pre patriarhul. PRAV.; cf. DOSOFTEI, VS. B: Luă cu sine poslușnicul care-i rămăsese. ANON. CANTAC.; cf. NEAGOE; BIBLIA (1688); LET. 1758, 115^r; MINEIUL (1776).

Variante: poslușnic (ANON. CANTAC.).

Etimologie: sl. poslušnikŭ.

Vezi și poslușanie, posluși, poslușire, poslușitor.

Cf. birîș, celednic.

POSMAG s. m. (Mold., ȚR) Pesmet. A: Uscăciunea posmagului spre potolirea foamei, iară nu spre dezmiardarea mării să gătește. CI, 171; cf. DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; NECULCE. B: Bosmani, Păsmagi. LEX., 347^v. Să vor întimpla corăbii la care dau milostenia posmagi. MMD 1775, 59^v; cf. MINEIUL (1776).

Variante: păsmag (LEX., 347^v).

Etimologie: sl. posmagŭ.

POSOACĂ s. f. (Mold.) Sînge sau lichid amestecat cu sînge care curge din gură, din nas sau dintr-o rană (în urma unei lovituri). Multă posoacă cruntă ... cursă. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: pol. posoka.

POSTELNEC s. m. v. postelnic.

POSTELNIC s. m. 1. (Mold.; ȚR) Titlu dat, în orînduirea feudală din Țările Române, boierului de curte cu anumite însărcinări pe lingă domnitor; boier care avea acest titlu; uneori și cu determinări de tipul

vel, (cel) mare, al doilea. A: Postelnic mare, dvorbitor înainte domnului și părăclab de Iași. URECHE. Alexandru Costin postelnicul. PSEUDO-COSTIN, 1^r. Au prinsu pre Mihălachie Ralachie ce fusesă postelnic al doile la Mihai-Vodă. NCL II, 288. Pusă boieri după obiceiul ... pe Panaite Morona vel postelnic, pe Cuze vel spătar. NECULCE; cf. PSEUDO-COSTIN, 28^r; GHEORGACHI. B: El încă trimise postelnicul cel mare. ANON. CANTAC. La trecătoarea Dunării carită cu un postelnic al doile și cu un buluc-bașa ... Măriia sa vodă trimișindu. R. GRECEANU: Și au zis să fie postelnic in casă. LET. ȚR, 26^r; cf. R. POPESCU.

2. (Mold.) Sfetnic împărătesc. Și mizdiră pre Vlast, postelnicul împăratului, de să ruga de pace. AP. 1646, 44^r. Au fost mai ales dentr-alți postelnici. DOSOFTEI, VS. || C: Mearse postelnicul la călugăriță și zise: „Maică, cheamă-te împăratu (1)“. FL. D (1693).

Variante: postelnic (R. GRECEANU; LET. ȚR, 26^r).

Etimologie: sl. postělnikŭ.

Vezi și postelnicel, postelnicie.

POSTELNICEL s. m. (Mold., ȚR) Titlu dat unui boiernaș, unui slujb de la curte sau unui ostaș aflat sub comanda postelnicului; persoană care purta acest titlu. A: Au trimes un postelnicel de i-au căutat în toată țara. NECULCE; cf. M. COSTIN. B: Au mersu și el cu oștile lui ... stringindu-și den toate breasile: călărăși ..., visternicei, spătărei, postelnicel. R. POPESCU.

Etimologie: postelnic + suf. -el.

Vezi și postelnic, postelnicie.

POSTELNICIE s. f. (Mold.) 1. Funcția sau rangul de postelnic; perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. M. COSTIN. 2. Instituția aflată sub conducerea postelnicului; clădire în care se află această instituție. După băutul cafealii, să scoală intți mitropolitul și face plecare către Domn, apoi arhieriei și boierii și ies din spătărie, ori în divan, ori în postelnicie. GHEORGACHI.

Etimologie: postelnic + suf. -ie.

Vezi și postelnic, postelnicel.

POSTRIG subst. 1. (Mold.) Ceremonia călugării. S-au călugărit și la postrig i-au fost nănaș împăratul. DOSOFTEI, VS. ♦ Mănăstire. Vvrură părinții de la postrig să-i aducă oasele. DOSOFTEI, VS.

2. (Mold., Olt.) Tagmă călugărească. A: Călugărul nu i să cade să-ș lasă postrigul lui și să umble incoace și incolo. PRAV., 96^r. B: Călugărul să nu iasă de la postrigul lui fără de o nevoie mare. PRAV. GOV.

3. (Mold.) Stare socială, rang. Și-i sărăciră de rămasără cum le-u fostu postrigul, mojici. NECULCE. I-au blagoslovit Dumnădzău să să înmulțască careș pe postrigul lui. CRON. SEC. XVIII, 18^r.

Etimologie: sl. postrigŭ.

Vezi și postrigaș, postrigi.

POSTRIGAȘ s. m. (Olt.) Persoană (mai ales călugăr) care ține de un postrig (2). Nu-ș va învăța cu de-adins postrigașii lui. PRAV. GOV.

Etimologie: postrig + suf. -aș.

Vezi și postrig, postrigi.

POSTRIGI vb. (Olt.) A se călugări. Se vor postrigi călugări fără de învățătura părinților lor. PRAV. GOV.

Etimologie: postrig + suf. -i.

Vezi și postrig, postrigaș.

Cf. brăți.

POTCAPOC s. n. (Mold.) Potcap. A: *De să va fi îmbrăcat într-altă haine mirenești și-s va fi ascuns potcapocul ... să cheamă hiclean.* PRAV. // B: Cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. **podŭkapokŭ**.

Cf. **cuculiu**.

POTCĂ s. f. (Mold., Ban.) Ceartă, scandal; supărare, necaz. A: *Bine mi-ai adus aminte și de potcă și de păgina aceea.* I, 20^r. C: *Potkă. Malum. Miseria.* AC, 362.

Etimologie: sl. **potŭka**.

Cf. calabalic, dihonie, hăbrușag, învălușag, pri-goană, vâlășag, zarvă, zavistie, zăhăială; bănat (2), băsău (3), poticală (1), siclet, supăr.

POTICALĂ s. f. (Mold.) 1. Supărare, necaz; piedică, obstacol. A: *În porț poticală-i vor pune.* DP, 3^r. *Cu amăgeală scăpînd, fără poticală hălăduiaște.* CD 1698, 20^r. *Acela cu adevărat nu poate să cadză în vro poticală.* L SEC. XVII, 78^r. // B: Cf. BIBLIA (1688); L ante 1693, 125^v.

2. Înrîngere (în lupte armate). *Pătru-Vodă, știînd poticala dentii ce-au pățit cu cazacii, nu s-au apucat de război.* N. COSTIN; cf. URECHIE.

Etimologie: cf. **potieni**.

Vezi și **poticăli**, **poticălit**.

Cf. bănat (2), băsău (3), potcă, siclet, supăr.

POTICĂLI vb. (Mold.) A corupe; a înșela, a păcăli. *Cu dreptul i s-au pus numele Iacov, că m-au poticălit de d<o>a ori cu asta.* DP, 17^v. *Înșelat și poticălit de pizmașul omenescului rod.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **poticală** + suf. -i.

Vezi și **poticală**, **poticălit**.

Cf. celui, încelui, opăci.

POTICĂLIT adj. (Mold.) Corupt; înșelat, păcălit. (Substantival) *De încredzămînt poticălișilor, să nu să indoiască a veni spre pocăință.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: **poticăli**.

Vezi și **poticală**, **poticăli**.

POTOC subst. (Ban.) Pîriu. *Potok. Torrens.* [cel Porrou, i.e. Torrens]. AC, 362.

Etimologie: scr. **potok**. Cf. magh. **patak**.

POTOLITURĂ s. f. (Ban.) Potolire. *Potolitură. Sopor.* AC, 362.

Etimologie: **potoli** + suf. -tură.

Cf. alintare, ogoială, ogoitură.

POTOR s. m. (Mold.) Nume dat în trecut unei monede care a circulat mai ales în Transilvania. *La moartea lui s-au găsit 160 000 de galbini de aur ... fără potori și copeice.* N. COSTIN.

Etimologie: pol. **poltora**.

POTRICALĂ s. f. (Mold.) Preducea. *I-au pătruns și picioarele cu o potricală de her.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: rus. **protkalo**.

Vezi și **poticăli**, **poticălit**.

POTRICALI vb. (Mold.) A găuri (cu potricala), a perfora, a străpunge. *Și cu hiare înfocate îl potricăliură.* DVS, 73^r. *Cu multe rane potricălit, au perit.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, PS; CANTEMIR, IST.

Etimologie: **potricală** + suf. -i.

Vezi și **potricală**, **poticălit**.

POTRICĂLIT adj. (Mold.) Găurit (cu potricala), perforat, străpuns. *Toată coasta munților ... ca buretele potricălită și găunoasă iaste.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: potricăli.

Vezi și potricală, potricăli.

POVAȚĂ s. f. (Mold., Olt). Conducător, îndrumător, povățuitor. A: *Căzaciî carii era în Litva, avîndu povață pre un Berila, au intrat de au prădat în Țara Moscului.* N: COSTIN; cf. DOSOFTEI, PS.; PSEUDO-AMIRAS. B: *Și nu faci pacoste numai ție unuia, ce și fratelui tău ești povață cătră păcat.* CAZANIE 1644; cf. MARDARIE, 229. ◆ (Mold., Trans. SV) Ghid, călăuză. A: *Iliș-Vodă... avînd povoață pre un turc au mers la Brașlav.* URECHE; cf. M. COSTIN. ◇ Fig. *Și dzua le-au pus nuor povață, Prin pustie de-au mărs fără greață.* DOSOFTEI, PS.; cf. CANTEMIR, HR. C: (Fig.) *Legea povață ne-au fost spre H[risto]s.* N. TEST. (1648). ◆ (Mold.) Persoană care conduce un vehicul. *Deaca să înecă cîrmaciul, și să stinge lumina și piare povoața, ce nedeajde va mai hi ... celora ce sămt în corabie?* VARLAAM.

Variante: povoață (VARLAAM, URECHE).

Etimologie: pol. powodca.

Cf. chivernisitor, chivernitor, hotnog (2), ispravnic (1), nacealnic.

POVEDI vb. (Mold.) A-și pierde echilibrul; a merge clătîniuindu-se, gata să cadă. *Pornit, mă povediîu să cazu și Domnul m-au sprijenit.* DPRS, 152^r. *Mă tem că m-oi povedi să cad.* B 1774, 48^v.

Etimologie: ucr. povedu (pers. 1 sg. prez. ind. a verbului povesti).

POVESTAR s. m. (Ban.) Povestitor. *Povesztar. Concionator.* AC, 362.

Etimologie: poveste + suf. -ar.

POVESTUI vb. (Criș., Trans. SV) A propovădui, a predica. *Încungiură I[su]s toată Galileea ... povestuiînd evanghelia.* N. TEST. (1648). *Povăstuiăște-ne sfînte cuvînte.* MISC. SEC. XVII, 97^v; cf. MISC. SEC. XVII, 13^v, 22^r.

Etimologie: poveste + suf. -ui.

POVIJIE s. f. (Mold.) Bunuri, avere. *S-a sculat cu tot neamul ..., cu muieri, cu copii și cu toată povijie caselor.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: cf. ucr. poživă „hrană, cîștig“.

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, iosag, marhă, prilej, sirmea.

POVOAȚĂ s. f. v. povață.

POVOD s. n. (Mold.) În loc. adj. În povod = (despre cai) dus de căpăstru, lăturaș. *Era călare pe un cal și cu alt cal în pohod.* DOSOFTEI, VS. *În imbe părțile mergea șiraguri de cămile și caii în povod.* N. COSTIN; cf. NECULCE.

Variante: pohod (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: rus., scr. povod.

Vezi și povodnic.

POVODNIC s. m. (Mold., ȚR, Ban., Trans. SV) Căl dus de căpăstru; lăturaș. A: *Și era mîndru și bogat și umbla cu povodnicii înainte domnești.* NECULCE. *Și povodnicii mergea înainte.* A 1777, 14^r. *Povodnicii i-au legat pe lingă telegari.* H 1779², 102^r; cf. URECHE; N. COSTIN; GHEORGACHI; A 1756, 13^r; H 1779^r, 101^v. B: *Alexandru încălecă pre Ducipal și-ș puse stema în cap și-și puse povodnicii înaintea lui.* A 1717, 36^v; cf.

R. POPESCU; A 1734, 21^v; A 1750, 68^r. C: *Povodnik*. AC, 362. *Și într-alți povodnici scosease și un povodnic dăruit de arapi de mult preț. İVM, 203^r. Și-ș puse povodnicii înaintea. A SEC. XVIII², 32^r.*

Variante: **podvodnic** (N. COSTIN), **pohodnic** (URECHE).

Etimologie: **povod** + suf. **-nic**. Cf. scr. **povodnik**.

Vezi și **povod**.

POVOIALĂ s. f. (Mold.) Membrană care învelește diferite organe interne ale corpului, în special stomacul. *I s-au spart pintecele și povoiala de i să vedea mașele. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie necunoscută.

POZNĂ s. f. (Mold.) 1. Faptă, întâmplare, situație care provoacă cuiva un rău, un neajuns, un necaz, o nenorocire. *Ciude și pozne făcea în domnia lui. URECHE. Trecind la Hotin ... mare stricăciune și pozne făcē oamenilor pre unde loviē. NECULCE; cf. M. COSTIN; N. COSTIN.*

2. Păcăleală, farsă; festă, renghi. *Făcusă acea poznă cu luarea hainei. B 1774, 52^r.*

Etimologie necunoscută.

Cf. înaljos (2); marghiolie, tâlpijic.

POZVOL subst. (Mold.) Permisieune. *Turcul i-au dat pozvol să-ș cerce strimbătatea. NECULCE.*

Etimologie: **pozvoli**.

Vezi și **pozvolenie**, **pozvoli**, **pozvolire**.

Cf. **poslușanie** (3), **pozvolenie**, **pozvolire**.

POZVOLENIE s. f. (Mold.) Permisieune. *Pozvolenie mi s-au dat pentru aceea cu lucrurile tale; precum tm va plăcea, așa mă voi sluji. CD 1698, 28^r. Și domnii și-au luat pozvolenie să se întorcă în țările lor. PSEUDO-AMIRAS; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; CD 1770, 33^v.*

Etimologie: pol. **pozvolenie**, rus. **pozvolenie**.

Vezi și **pozvol**, **pozvoli**, **pozvolire**.

Cf. **poslușanie** (3), **pozvol**, **pozvolire**.

POZVOLI vb. (Mold.) A permite. *I-au pozvolit și i-au întărit să facă și vase de Marea Neagră. M. COSTIN; cf. N. GOSTIN.*

Etimologie: pol. **pozvolić**, ucr. **pozvoliti**, rus. **pozvoliti**.

Vezi și **pozvol**, **pozvolenie**, **pozvolire**.

Cf. **pristăni** (4).

POZVOLIRE s. f. (Mold.) Permisieune. *Măria sa craiul ... pozvolire așijderea așa au făgăduit. M. COSTIN.*

Etimologie: **pozvoli**.

Vezi și **pozvol**, **pozvolenie**, **pozvoli**.

Cf. **poslușanie** (3), **pozvol**, **pozvolenie**.

PRAVĂȚ s. m. și n. (Mold.) 1. S. n. Țintă, obiectiv (final), țel. scop. *Au dat ... termin sau pravăț de hotar scris. DOSOFTEI, VS.*

2. S. n. Loc de observație. *Sfătuiescu-te ca un priiatin că de vei șeeda ca în pravăț, să iai samă carii să cunosc că-s creștini și să-i muncești. DOSOFTEI, VS.*

3. S. n. Învățătură, normă, lucrare care servește drept îndrumător. *Acestea toate cei afla într-aceaste pravete și să știi că în pravățul lui papa, ceia ce-s pre deasupra sint papijii, iară cei sup dinșii sint nameastnicii lor. DOSOFTEI, VS.*

4. S. m. Dirijor (de cor). *Iară pravății cintă niște stihuri ce nu le-am mai scris. M. COSTIN.*

Variante: **praveț** (M. COSTIN).

Etimologie: sl. **pravučĭ**.

Cf. **proască** (3), **șeanchi** (2), **vig**.

PRĂVEDNIC adj. și s. m. (Mold.) Om drept, cinstit, bun. *Atunce învinsâr (ă) toț prăvednicii carii au fost de la Adam.* RAFAIL DE LA DRAGOMIRNA. *O, fiiule, a prăvednic om ficior ești.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. **pravednikŭ**.

Cf. **cinsteș** (1).

PRAVEȚ s. m. v. **pravăț**.

PRĂPĂȘTENIE s. f. (Olt., Trans., SE) Prăpastie. **B:** *Pururea mă ascunzu în pustii și măguri, întru vrătoape și întru propășteniile pămîntului.* CAZANIE 1642. **C:** *Are el întru sine pre alocurea munți înalți și văi adinci și dealure și prăpăștenie.* COSM. 1693—1703, 68^v.

Variante: **propăștenie** (CAZANIE 1642).

Etimologie: **prăpastie** + suf. **-enie**.

PRĂVĂLIE s. f. (Mold., TR, Trans. S) Local în care se expun și se vind diferite mărfuri. **A:** *Fietecarea trunchi de meserniță și prăvălie de carne deschisease.* CANTEMIR, IST. *Au dat jac pen-bisearici, pen case, pen magazii, pen prăvălii, de răpia cine ce putea și fugia.* IM 1754, 74^v.

◇ **Fig.** *M-am făcut prăvălie fărădelegilor.* AR, 68^v. **B:** *De va împrumuta neștine pre altul ... vreo prăvălie sau altă ce va fi dup-aceaia singur cu voia lui fără știrea judecătoriaului va scoate-l... acela nu se va certa.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Iaste și țîrg cu prăvălii.* COSM. 1766, 86^r; cf. IM 1730, 105^r. **C:** *Prăvălii, adecă case de vânzare și de cumpărat și de lucruri de trebuințe.* VSV 1705, 241^v; cf. S, 89^v.

Etimologie: sl. **privilie** „privilegiu“.

Cf. **bolță**, **budă**, **dugheană**.

PRĂVITURĂ s. f. (Mold., Ban.) Înfașurare. **A:** *Întru carea [carte] am scris ... și alte multe de treabă pentru ceale ce sînt, de a cugetăcioase și sîmțecioase prăvitură, adecă socoteală lumii ceii nevădzute și ceii vădzute.* DOSOFTEI, VS. **C:** *Previtură. Aspectus.* AC, 363.

Variante: **previtură** (AC, 363).

Etimologie: **prăvi** + suf. **-tură**.

Cf. **fai**.

PREASTÎPNIC adj. (Mold.) Care încalcă legea în mod sistematic. *Să-i pedepsească foarte cu un canon mare, ca pe niște preastîpnici.* ȘT, 252. *Această sîvînt stariță, fiind de față preastîpnicul Iulian, incepu a cînta în glasul mare cu sîvintele feașe.* DOSOFTEI, VS. ◇ (Ca nume propriu) *Stătu împărat Iulian Preastîpnicul.* VARLAAM.

Etimologie: sl. **prĕstŏpnikŭ**.

Cf. **bezaconic**.

PRECUPI vb. (Mold., TR) A precupeți; a cumpăra și a revinde. **A:** *Vameșii să chema ceia ce cumpăra veniturile domnilor și le precupea.* VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS; PSEUDO-COSTIN. **B:** *Vînd țara fără milă și o precupesc pre camete asuprite.* R. POPESCU.

Etimologie: sl. **prĕkupiti**.

Vezi și **precupie**.

Cf. **țîrgui**.

PRECUPIE s. f. (Mold., TR) Precupeție; comerț necinstit, speculă. **A:** *Casa cea de lăcomii și de camatnicii și de precupii, stătu de fu casă lui Dumnedzău.* VARLAAM; cf. NCCD (gl.). ◇ **Fig.** *Au certat Dumnedzău cu stricăciune pre Ghiezi, sluga acestuiaș, pentru lăcomie și pentru precupiia*

duhului s^{ci}nt. VARLAAM. B: Mulți în bisearică de neguțătorii, de precupii vorbesc. C 1688, 419^r. ◇ Fig. De și facem cindva vreun bine, și acela îl facem ... cu multă neguțătorie și precupie, pentru că cercetăm cu deadinsul ce plată și ce dobîndă vom să avem. MĂRGĂRITARE 1746. apud TDRG.

Etimologie: precupi + suf. -te.

Vezi și precupi.

PREDANIE s. f. 1. (Mold.) Trădare. Va sosi și săptămîna chinurilor ... lui Isus Hristos, predania, legăturile svenții sale, răstignirea, îngroparea. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, VS.

2. (Trans. SV) Tradiție. Pin cuvîntul lui Dumnezeu nescris (care tradiție au predania din gură în gură dată se cheamă) aceale datorii și învătăuri a credinții care svinții apostoli au din inșa gura lui Isus Hristos au auzit. CAT., 3.

Etimologie: sl. *prědanije*.

Cf. hainje, hainlic.

PREOBĂRAZI vb. (Mold.) A mustra (aspru). Ii nevoiaște deșarta mărîre să să răzdrăjască și să preobăzască fără de nice o milă pre cei mai proști. L SEC. XVII, 132^v; cf. L SEC. XVII, 130^v. // B: Iscodeaste tot să ocărăscă și să preobăzască pre altul. L ante 1693, 205^v; cf. L ante 1693, 209^r, 209^v.

Etimologie: sl. *preobraziti*.

Vezi și preobăzitură.

Cf. probozi, toi, vrevi.

PREOBĂZITURĂ s. f. (Mold.) Mustrare (aspră). Iară ea mustrarea și preobăzitura aceea nemica nu socotia. VARLAAM.

Etimologie: preobăzi + suf. -tură.

Vezi preobăzi.

Cf. bănat (4), probozeală, răpște (1).

PREȚĂLUI vb. (Mold.) A se tirgui, a se tocmi. Pre acea oaste turcească era cap un agă prea bogat și să prețăluia cu mulți bani și odoară să să răscumpere de la căzaci. N. COSTIN.

Etimologie: preț + suf. -ălui.

Vezi și neprețăluit.

PREVITURĂ s. f. v. prăvitură.

PRIETEN s. m. (Ban.) Rudă de singe. Consaguineus. Pretien. At-yafi. LEX. MARS., 196.

Etimologie: bg. *prijaten*.

Vezi și prieteșug.

PRIETEȘUG s. n. (Mold.) (Legătură de) rudenie. Thevanii nu numai că nu suferiia împreunare cu mueri streini, ce și rudă pre rudă lua, ca între sine să fie mai tari cununii și legătură de prieteșug mai strinsu. NCCD, 313.

Etimologie: prieten + suf. -șug.

Vezi și prieten.

PRIETNIC s. m. 1. (ȚR, Ban.) Prieten. B: O, priiatnice, știi cte făcuu celora ce se chema călugări și tuturor creștinilor, iară acuma veniu întru mare căință. VI 1671, 36^v; cf. NEAGOE. C: Prietnik. Amicus. AC, 363.

2. (Trans. SV, Criș.) Semen. Iubeaște priiatnicul tău ca și pre tine. N. TEST. (1648). Și iarăși cheltuiaște argîntul tău pântru priiatnicu tău. FL. D 1682, 72^v. Mare dragostă să fie în noi și în priia(t)nicii noștri. MISC. SEC. XVII, 65^v. Muierea priiatnicului tău cu păcat nu pohti. PP,

90^v; cf. PP, 63^r, 63^v, 64^r, 64^v, 65^v, 75^r, 85^v, 86^v, 87^r, 90^v, 124^v, 125^v;
CAT. B, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 48, 49.

Etimologie: sl. prijetlnkŭ.

Vezi și prietnicesc, prietnicie.

PRIETNICESC adj. (TR) Prietenesc. *Daruri prietnicești*. VI 1671,
39^r, cf. VI 1673, 23^r; VI 1700, 24^r.

Etimologie: prietnic + suf. -esc.

Vezi și prietnic, prietnicie.

PRIETNICIE s. f. (TR, Ban., Trans. S) Prietenie. B: *Făcu Dumnezeu den ceale amară dulci și den cele pizmașă cu prietnicii*. N 1682, 15^v. *Făcu prietnicie cu păgînii*. NB, 172; cf. ANON. CANTAC.; N 1727, 150^r. C: *O parte de Midia avea pace și prietnicie cu rimleanii*. GA, 55^v. *Prietnicsiē. Amicitia*. AC, 363. *Sparge prietnicia și unirea bună*. PP, 88^r; cf. PP, 31^r.

Etimologie: prietnic + suf. -ie.

Vezi și prietnic, prietnicesc.

Cf. broteală.

PRIGOANĂ s. f. (TR, Trans. SV) Neînțelegere, ceartă, dispută, conflict. B: *Pentru care papă, luteranii și calvinii ... au niari prigoane și întrebări*. C. CANTACUZINO. C: *Și acestea zicînd el, ieșiră jidovii multă prigoană avînd între ei*. N. TEST. (1648).

Etimologie: prigoni.

Vezi și prigoni.

Cf. calabalic, dihonie, hăbrușag, invălușag, potcă, vălășag, zarvă, zavistie, zăhăială.

PRIGONI vb. (TR, Ban., Trans. SV) A se certa. B: *Iară ei tăcură că se prigonișe pre cale unul cu alt cine are fi mai mare întru ei*. BIBLIA (1688). C: *Ce vă prigoniți că plini nu aveți?* N. TEST. (1648). *Prigonesku-mē. Contendo*. AC, 363.

Etimologie: sl. progoniti.

Vezi și prigoană.

Cf. lihăi.

PRIGORI vb. (TR, Ban.) A (se) încălzi. B: *Este un lucru anevoie a șădea cineva lingă foc și să nu se prigorească*. NEAGOE. C: *Prigoresku-mē*. AC, 363.

Etimologie: bg. pregori.

Cf. încărește.

PRILEJ s.n. (Mold.) Avere, bogăție. *Atuncea Iordachi oisternicul Rusăt, intr-aceli vremi de vrăjbi, au slăbit tare din prilej pe mănăstiri și pe breslași*. NECULCE. *O samă cari au poftit să-și cisluiască ei banii și să se puie rupta lor cineși pe prilej, le-au dat voie*. M. COSTIN.

Etimologie: bg. prilež.

Cf. agonisită (2), blagă, bogătate, bucate, iosag, marhă, povijie, sirmea.

PRIMURĂ s.f. (Ban.) Panglică, *Primurē. Fimbria*. AC, 363.

Etimologie: magh. prim.

PRIPEC s.n. (Mold., TR, Trans. SE) Arșiță, dogoare. A: *Nu vor flămîndzi, nice vor însăta, nice îi va lovi pre inș pripăcul*. DP, 19^r. *Vara fierbinteala și pripăcul fierbindu-l și cocindu-l*. CD 1698, 16^v; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, VS; CD 1698, 17^r; CAL. 1762, 128^v; CD 1770, 19^v, 20^r. B: *Cum ghița de pripecul soarelui se topeaște, așa dracii de rugăciunea cea caldă se sting*. C 1688, 431^r. *Arapii sint prliți și negri de pripecul*

soarelui. ÎR, 47^r; cf. MARDARIE, 115; LEX., 19^r; MĂRGĂRITARE 1746; ÎR, 23^r. C: *August — plecat spre vihor și pripec. CAL. 1733, 39.*

Etimologie: bg. *pripek*. Cf. ser. *pripeka*.

Cf. *nădușeală, năduv*.

PRIPELNIC adj. (TR) Pripit, grăbit. *Cel ostaș nu fie așa pripealnic, pentru că nu-i va lipsi prilej bun de a nu să slăvi. FN. Pripealnică călătorie [a] solilor straortinarii. FN.*

Etimologie: *pripă* + suf. *-elnic*.

Vezi și *pripi, pripitoare*.

PRIPI vb. (Mold.) A surprinde. *Acolo pripi pre un bălaur intrind în peșteră. DOSOFTEI, VS. Purcesesă și Vasilie Costache cornicul, ce, pripindu-l moartea acolo, s-au săvârșit. N. COSTIN.*

Etimologie: sl. *prispeti*.

Vezi și *pripelnic, pripitoare*.

PRIPIȚOARE s.f. (Mold.) Prevestitoare. *Iacă dară pripitoarele unde cîntă ursitoarele. CANTEMIR, IST.*

Etimologie: *pripi* + suf. *-toare*.

Vezi și *pripelnic, pripi*.

Cf. *provideș*.

PRISACĂ s.f. (Mold.) Stupină. *Vor nămi case... și alte locuri de odihnă ce vor fi... pe la priseci (stupini MUNT.) PRAV. Acolea... au găsit o prisacă cu stupi. URECHE; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS; NECULCE.*

Etimologie: sl. **prěsěka*.

Vezi și *prisăcar, prisăcări, prisăcărit*.

PRISĂCAR s.m. (Mold.) Apicultor. *Iară Eșco prisăcariul... îndată l-au dus la Tara Leșească. URECHE. Fi s-ar căzut... vulpea prisăcarului bătrîn ciurmiliturile să-și areate. CANTEMIR, IST. Au agiunsu într-o vale la un prisăcar și acolo au dat telegarii cu carita prisăcarului. H 1779², 102^v.*

Etimologie: *prisacă* + suf. *-ar*.

Vezi și *prisacă, prisăcări, prisăcărit*.

PRISĂCĂRI vb. (Mold.) A se îndeletnici cu apicultura. *Au găsit o priseacă cu stupi și un moșneag bătrîn de prisăcăriia stupii. URECHE, L. 64.*

Etimologie: *prisăcar* + suf. *-i*.

Vezi și *prisacă, prisăcar, prisăcărit*.

PRISĂCĂRIT s.n. (Mold.) Impozit care se plătea pe prisăci în Moldova. *Cu prisăcăritu și cu desătina au stîns stupii oamenilor. PSEUDO-AMIRAS. Au rădicat... morăritul și prisăcăritul și circiumăritul care le scornisă Mihai-Vodă. NECULCE.*

Etimologie: *prisăcări*.

Vezi *prisacă, prisăcar, prisăcări*.

PRISECI vb. (TR) A bara, a tăia, a închide (o cale de acces). *S-au sfătuit pentru trecirea oștilor în Ardeal pre unde ar fi, căci căile era prise, cîte și astupate. R. GRECEANU.*

Etimologie: sl. *prěsěkati*.

Cf. *zătici*.

PRISNE adj., adv. și s.f. 1. Adv. (Mold., Trans. SV). În întregime-cu totul, complet. **A:** *Macar di-are face neștine bani cît de buni, galbeni prisne (lămurii MUNT.) de aur curat, sau taleri, sau alt feal de bani,*

să fie prisne (lămuriți MUNT.) de argint curat . . . sau prisne de a-rame (de aramă lămurită MUNT.) PRAV. Dze călugării să fie fost făcut și sfeșnicele . . . și policandru și hora tot prisne de argint. NE-CULCE. C: Luo sulița lui cea minunată ce au fost prisne de mischiu. IT 1767, 11^r. ♦ (Mold.) Exact, întocmai, chiar. Și-nțrebind ceasul cind au răpăsoat, aflară prisne atunce la al noăle ceas. DOSOFTEI, VS. Viețuia prisne ca un inger. DOSOFTEI, VS.

2. Adj. (Mold.) Curat, pur, neamestecat, veritabil. A: Într-acealea părți de lume dereg vinul cu apă că nu-l pot bea prisne de mare tărie. DOSOFTEI, VS; cf. NCCD (gl.). ♦ Autentic, adevărat, veritabil. Ne-au îndrăgît ca nește cuconi ai săi prisne. DOSOFTEI, VS. S-au vădit și sofi[n]ția sa ca un prisne a lui D[ŭ]m[n]e J[ă]z[ă]u priietin. DOSOFTEI, VS.

3. S.f. (Mold.) Candelă. Prisne cu trei ipostaze. DOSOFTEI, MOL. Etimologie: sl. prisnŭ. Cf. rus. prisnyj. Cf. adevăr (2), firesș (2).

PRISTANIȘTE s.f. (Mold., TR) Port; loc de refugiu (la țărmul unei ape). A: Să alină marea . . . Atunce curibiarrii să voroviră și stitură în pristanîștea Mîrlichei. VARLAAM. ♦ Fig. Iaste . . . încare și răstpire curabiei ceii sufletești ce stă în pristanîște. L SEC. XVII, 130^v. B: Ies cu corabia afară din pristanîște. ÎNDREPTAREA LEGII. Așjidirea făcu o pristanîște în Ascalon, la mare; să fie curăbbiari. GI, 19^v; cf. ANON. CANTAC.; COMOARA LUI DAMASCHIN STUDITUL. ♦ Fig. Tu ești nădeajdea creștinilor celor nu nevoie, înviorațiilor pristanîște, bolnavilor dohtorie. C 1688, 423^v; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; L ante 1693, 206^r.

Etimologie: sl. pristanîște.

Cf. liman, schelă (1).

PRISTĂNI vb. 1. (Trans. SE) A se împotrivi. Cu nebunul să nu pristănești, că mai rău iaste. FL. D 1693, 38^v.

2. (Mold., TR) A face pe voia cuiva, a susține pe cineva. A: Mihul hatmanul și Trotușanul loșofătul, dimpreună cu alții carii era, de le pristăniia lor . . . au rădicatu domnu pre Alexandru-Vodă. URECHE. [Domnul] nu putea de tot slobod să hie în gindul său de boieri, carii, socotind cea de apoi, să nu vie vreo perire țării, nu-i pristăniia boterii. M. COSTIN. B: Să nu pristănești cu cel strimbu, ca să fii mărturie strimbă. BIBLIA (1688). Știind că nu-i vor pristăni boiarii, i-au tăiat. ANON. CANTAC.

3. (Mold.) A se învoi, a accepta; a adera. Împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi . . . , pristăniise la toate capetele legii pre voia papei. URECHE. Prinseră de viu pe căpitanul de lipcani, de lege turc, și pristăniisă a ținea cu creștinii. N. COSTIN.

4. (TR) A îngădui, a tolera, a permite. Să nu pristănești lor și d[ŭ]m[n]e J[ă]z[ă]uilor făgăduință. BIBLIA (1688).

5. (TR) A rămîne, a se statornici. Să nu pristănească în pămîntul tău pentru ca să nu te facă să păcătuiești. BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. pristaniti.

Cf. pozvoli; stăvi.

PRIVISTULUI vb. (Trans. SE) A saluta. Iară monarhul era întru tăcere și spre toți cei ce venia cătră el priviia, ca cind îi privistulua. ÎMP, 64^v.

Etimologie: rus. privjatstvovati.

Cf. priviti, selam (a face sau a da ~).

PRIVITA vb. v. priviti.

PRIVITĂ s.f. (TR) Nua flexibilă (în care se leagă o sarcină de lemne, de fin). *L-au pus într-un car cu 2 boi, numai cu antiriul și cu nădragii, și au pus niște priviți la car.* R. POPESCU.

Etimologie: cf. bg. *previja*, scr. *priviti*.

PRIVITI vb. (Mold.) A saluta. *Sof[ist]atul... le ieși în timpinare deschizându-le ușa și privitându-i ca nește cunoscuți.* DOSOFTEI, VS. *Vornic Lupul... i-au ieșit înainte și l-au privitat cu căzută închinăciune.* N. COSTIN.

Variante: *privita* (N. COSTIN).

Etimologie: pol. *przywitać*.

Cf. *privistului*, *selam* (a face sau a da ~).

PROAȘĂ s.f. 1. (Mold., TR) Țintă (în care se ocheste), punct de ochit (cu o armă). A: *Turcii ca într-o proască săgita într-inșii, de-i umplea de săgeți.* URECHE. *Îl pusese în proască să-l omoare.* M. COSTIN; cf. DOSOFTEI, VS. B: *Voiu întrei săgețile... slobozindu-le la proască.* BIBLIA (1688). *Să puie o proască în vârful unei prăjini înalte și să zică să săgete oștile într-acea proască.* NEAGOE.

2. (Mold., TR) Distanță (variabilă) pină la care poate ajunge o săgeată, un proiectil; aruncătură. A: *Ieși din cetate ca la trei proașce.* DVS, 6^r. *Să depărtă de la dînsul ca o proască de arc.* CRON. SEC. XVIII, 22^v. B: *Au șezut în preajma lui departe ca o proască de arc.* BIBLIA (1688).

3. (Mold.) Țel, scop. *Că un scopos (sau o proască) la care domnul tiran își pune socotiala (de cite) ori de li să cade, ori de nu li să cade, numai ce să să îmbogățească.* NCCD, 405.

Etimologie: [im] *proșca*.

Cf. *impistreală*, *pistreală* (1); *pravăț* (1), *țeanchi* (2), *vig*.

PROBOZELĂ s.f. (Mold.) Muștrare, dojană, reproș. *Neputînd răbda păgînul îndrăznirea și probrăzala sînt[ului] Theofil.* DOSOFTEI, VS. *Cu mare minie și probozală a o tistui începutu.* CANTEMIR, IST. *Caută și mai pe larg în capetele ce urmează, și a leșilor acestora cuvinte și probozale.* CANTEMIR, HR.

Variante: *probrăzală* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: *probozi* + suf. *-eală*.

Vezi și *probozi*.

Cf. *bănat* (4), *preobrăzitură*, *răpște*.

PROBOZI vb. (Mold., Trans. SE) A muștra (aspru). A: *Și după ce îl probozi cu certarea, îl închisă într-o temniță.* VP, 68^v. *Nu înceta a mă probozi cu fel de fel de sudămi, săracul de mine.* H 1778, 10^r. *Au început a mă probozi.* H 1779¹, 154^r; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.); NECULCE; H 1779², 157^r. C: cf. TI (gl.).

Variante: *probrăzi* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. *preobraziti*.

Vezi și *probozeală*.

Cf. *preobrăzi*, *toi*, *vrevi*.

PROBRĂZALĂ s.f. v. *probozeală*.

PROBRĂZI vb. v. *probozi*.

PROCATOR s.m. (Ban., Trans. S) Avocat. C: *Prokator. Causidicus.* AC, 363. *Carii fac încă giudecate strimbe? Procatorii și notariușii.* PP,

36^r. *Proicator, adecă așezători de vorbă.* CAL. 1733, 20. // A: *Protacăn, adecă așezător de vorbă.* CAL. 1762, 122^r.

Variante: *protacăn* (CAL. 1762, 122^r).

Etimologie: magh. *prókátor*.

Vezi și *proicatorie*.

Cf. *arca, urător*.

PROCATORIE s.f. (Ban.) Avocatură. *Prokatorië*. AC, 363.

Etimologie: *proicator* + suf. *-ie*.

Vezi și *proicator*.

PROHITĂ s.f. (Mold.) Batjocură. *Sint a mulți de prohită*. DOSOFTEI, PS 230. ◇ Loc. vb. A lua în prohită = a batjocori. *Pizmașii mă iau în prohită*. DOSOFTEI, PS 141.

Etimologie necunoscută. Cf. pol. *pochyba*.

Vezi și *prohiti*.

Cf. *băsău* (3), *maskara* (2), *miniecie*; *mădări* (1), *prohiti*.

PROHITI vb. (Mold.) A batjocori. *Să nu las nebunul să mă ia-n ocară, Să-l prohitească tutinderea-n țară*. DOSOFTEI, PS.

Etimologie: *prohită*.

Vezi și *prohită*.

Cf. *mădări* (1), *prohită* (a lua în ~).

PROIDI vb. (Ban., Trans. SV) A străbate, a ieși. *Proidit*. AC, 363. *Intru ea proidesc toate fierile lunciei*. PS. SEC. XVIII, 55^r.

Etimologie: sl. *proiti(-ide)*.

Cf. *lovi* (2).

PROPĂȘTENIE s.f. v. *prăpăștenie*.

PROPTĂ s.f. (Ban., Criș.) Proptea. *Proptë. Fulcrum*. AC, 363. ◇ Fig. *Fii proptă de aleanul pagubei*. MISC. SEC. XVII, 60^v.

Etimologie: *propti*.

PROSOP s.n. (Mold.) Ștergar. *Este obiceiul a se da la visterie mitropolitului... un prosop de cele bune cu care șterge picioarele ucenicilor*. GHEORGACHI.

Etimologie: ngr. *prósopon* „pentru față“, *prosopis* „ștergar“.

Cf. *peșchir*.

PROSTAC adj. (Mold.) 1. Simplu. (Substantival) *Din cei prostaci de multe ori mari au deprins a face minuni*. DVS, 12^v. *Acesta, născut din țărani și prostaci și prostac fiind, să pusă a sluji la mănăstire*. DVS, 15^v.

2. De calitate inferioară. *Purta haine mijlocii și prostacé*. DOSOFTEI, VS.

3. Neinstruit, neștiutor. (Substantival) *Iaste în locul prostacului ce nu-nțelege limba cărții*. DPSR, II^v. *Dară ce sint eu un prostac sau de unde aș fi eu învățat*. DOSOFTEI, VS. *Sau singur din capul său au scornit-o, sau de ea vreun prostac însă zavistuioriu... au aflat-o*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol., scr. *prostak*.

Cf. *suruman* (1).

PROSTAN adj. (Mold.) Prostănac. *Fiind la hire foarte prostan, l-au fost scos din împărăție*. M. COSTIN.

Etimologie: *prost* + suf. *-an*.

Vezi și *prostatic*.

Cf. *motroc, prostatic* (2).

PROSTATEC adj. v. prostatic.

PROSTATIC adj. I. (Mold., TR) Simplu, sincer, curat, firesc. A: *fugenunchiară amindoi și să sărutară cu prostatecă sărutare*. DOSOFTEI, VS. *Sufletele sînt blagoslovite toate cele prostatece*. DP, 34^v; cf. DOSOFTEI, PS. B: *Întru ciustea lui am a zice înaintea dragostei voastre puțină cuvînă ... nu cu vorbe ritoricești și alcătuite, ci cuvinte smerite și prostatece*. ANTIM.

2. (Mold.) Prost, nepriceput. *Prostatec ținea Vasilic-Vodă pre Matei-Vodă*. M. COSTIN. *Un blanariu, în meșterșug isteț, pre altul ... prostatec au amăgit*. CANTEMIR, IST.

3. (Mold.) (Adverbial) Prostește. *Era domn cu-nțelepciune, și la mînia lui grătie tot cu cinste și cu îngăduială, nu cu răstături, prostatic*. NECULCE.

Variante: prostatec (M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; DP, 30; CANTEMIR, IST.).

Etimologie: prost + suf. -atic.

Vezi și *prostan*.

Cf. motroc, prostan.

PROSTIRE s.f. (Mold.) Cearșaf. *Căpeteniile înfășură în prostirile aciale ce primiră, de sprînzură singele scînțitii sale*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. postilii.

Cf. Lepedeu.

PROTACĂN s.m. v. procreator.

PROVIDEȚ s.m. (Mold., TR) Prezicator. A: *Oarecarele de provideți, carle putea să cadză, socoti și pricepu ș-acesta meșterșug a diavolului*. L SEC. XVII, 134^r; cf. DOSOFTEI, VS; L SEC. XVII, 83^v, 132^r; CANTEMIR, IST. B: *Au nemerit la un părinte călugăr pre carele îl cheama Ioanșaf, dascăl și provideț*. N 1682, 6^v. *Și-l lăuda de-acii ca pre un provideț*. L ante 1693, 208^r; cf. N 1682, 6^v; L ante 1693, 133^r, 241^v; N 1727, 135^v, 137^r.

Etimologie: sl. providecl.

Cf. pripitoare.

PRUGLĂ s.f. (Ban.) Un fel de lanț, cursă. *Pruglă. Laquei genus*. AC, 363.

Etimologie: scr. pruglo.

Cf. capcană, cluesă, măiestrie, sililă, zăbroană.

PUHACE s.f. (Mold.) Bufniță. *Palaturile lui, ... sălase boaghele și puhacelor, le-au premenit*. CD 1698, 11^r. *Ochii ... decit a puhacii măi mari*. CANTEMIR, IST.; cf. CD 1770, 12^v.

Etimologie: ucr. pugač.

Cf. boaghe^l, bogză, bufniță, buhă, buhnace.

PUHĂ s.f. (Mold.) Bici lung, girhaci, harapnic. *Și pună .... doi lătē cu puha*. NECULCE. *L-au golit pină la briu și cu pei de bou ce era făcute ca puhile au început a-l bate citeca ceasuri*. II 1774, 97^v.

Etimologie: pol. puha, ucr. puga.

Cf. z bică.

PUSTH vb. I. (Mold., TR) A prăpădi, a distruge. A: *Pre noi nedostoinici ne ca piarde și în muncă și întunerec ... ne ca pustii*. VARLAAM. B: *Den dachi nici unul n-au măi rămas, cît pustiindu-se de tot și nemăi-rămîind nimeni ... au așezat romani*. C. CANTACUZINO.

2. (Mold.) A părăsi. *Pustiau casele și fugeau în lume.* N. COSTIN. *Fugii-au mulți boieri și mazili de groaza lui pentr-alte țări, de s-au pustiiț casăle.* NECULCE.

Etimologie: *pustiu* + suf. *-i*.

PUȘUȘAG s.n. (Criș.) Nimicire. *Învățătură de pre pustuşagul Ierosalimului în ce chip au bătut Dumnzău pre Ierosalim.* C 1692, 509^y.

Etimologie: *pustiu* + suf. *-şag*. Cf. magh. *pusztaság*.

Cf. *stropșitură* (2).

PUȘCĂRIE s.f. (Mold.) Artilerie. *Tot ce au fost ale oștii... cu alte ce au fost de a pușcării... s-au trimes la gheneral.* N. COSTIN. *Artilerie, adecă pușcărie.* N. COSTIN.

Etimologie: *pușcar* + suf. *-ie*.

R

RAFT s.n. (Mold., TR) Harnașament de lux. **A:** *Nu era ei acolo grije de pluguri, de boi, nice de cai cu rafturi scumpe.* VARLAAM. *Era împodobit cu hașele și cu rafturi de argint.* ILIODOR; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST.; N. COSTIN. **B:** *Vezi cite un om, fiind călare pre cal bun, împodobit cu rafturi.* MĂRG. 1691, 19^f. *Caii și catirile poartă rafturi poleite.* MĂRG. 1746, 24^v; cf. VARLAAM-IOASAF; MĂRG. 1691, 23^v; PĂN., 40^v; NEAGOE; MĂRG. 1746, 19^f.

Variante: **raht** (ILIODOR).

Etimologie: tc. **raht**.

Cf. **tacim** (I).

RAHT s.n. v. **raft**.

RARĂU s.m. (Mold.) Numele unei păsări răpitoare. *Iuți aripile vulturilor, brehnicilor, rarăilor, șoimilor... cu mare vîjîituri aerul despica.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. **ráró**.

RATOT s.n. (Ban.) Omletă. *Ratot. Frizum.* AC, 364.

Etimologie: magh. **rá(n)totta**.

RĂCODEALĂ s.f. v. **răcodealie**.

RĂCODELIE s.f. (Mold., TR) Muncă manuală; lucru de mînă. **A:** *Să-și vindză răcodealia lui.* PAT. 1685, 24^v. *Prin vremea a șeșe zile lucrînd și isprăvind toate răcodealiile tale, iară a șaptea dzi te odihnește.* CD 1698, 36^f. *Și celelalte rucodealii femeiești iarăși ea le-a aflat.* LET. 1766—1767, 25^f; cf. DOSOFTEI, VS; PAT. 1742, 227^f. **B:** *De multe ori îndreptează sufletul spre bine nu numai pomenirea priiatenilor, ce și vederea veșmintelor... sau altă rucodealie ce au lucrat el.* ALB., 51^f; cf. NB, 421.

Variante: **răcodeală** (DOSOFTEI, VS), **rucodealie** (PAT. 1685, 24^v), **rucodealie** (ALB., 51^f; LET. 1766—1767, 25^f).

Etimologie: sl. **roċoděliie**.

RĂCOȘI vb. v. **rocoși**.

RĂFET s.n. v. **rufet**.

RĂHNI vb. v. **rîvni**.

RĂIMENTAR s.m. v. **reimentar**.

RĂMAS s.n. (TR, Ban., Trans. SE) Rămășag, pariu. **B:** *Dă-mi ajutor ca să biruiesc și să stric rămasul.* E 1777, 90^v; cf. E 1777, 91^f, 91^v. **C:** *Rămas.* AC, 364. *Mulți aleargă la maidan, iară cel ce întrece ciștiğă rămasul.* EG, 112.

Etimologie: **rămîne**.

Vezi și **rămăși**, **rămășire**.

Cf. **rămășire**, **verșun**.

RĂMĂȘI vb. (TR, Ban., Trans. S) A pune rămășag, a paria. B: *Te-ai rămășit cum că cei bea marea toată.* E ante 1704, 12^r. *Te-ai rămășit cu filosofii precum să bei marea toată.* E 1777, 90^v; cf. E ante 1704, 12^v. C: *Eu m-am rămășit să beau marea.* E 1703, 136^r. Rēmēshesku-mē. *Stipulor.* AC, 364.

Etimologie: rămășag.

Vezi și rāmas, rămășire.

RĂMĂȘIRE s.f. (Trans. SV) Rămășag. Și rămășire fiind, mearsă omul către dascalul Lina slujind și plecându-să ei pină ce o înșelă. ERES, 199^v.

Etimologie: rămăși.

Vezi și rāmas, rămăși.

Cf. rāmas, verșun.

RĂMĂȘITĂ s.f. 1. (Mold.) Moștenire. A: *Nice la ocine să nu incapă, nice la rămășitele părinților săi.* ȘT, 253; cf. PRAV.; URECHE. // B: **ÎNDREPTAREA LEGII.**

2. (Mold., Trans. SV) Urmaș, descendent. A: *Iară rămășitele pentru răutățile lor ca să le dea Domnul Dumnedzău.* ȘT, 282; cf. DOSOFTEI, PS; N. COSTIN. C: *Fiiul al doilea, Vilcul, s-au petrecut fără de rămășită pentru că nu s-au înșurat.* GH. BRANCOVICI.

Etimologie: rāmas + suf. -ită.

Cf. moșnenie, ocinire, uric (1); mărădic.

RĂMENTAR s.m. v. reimentar.

RĂNICH(U) s.m. v. rinichi.

RĂNTUNA vb. (Mold., Criș., Trans. SV) A răsturna. A: *Cine va răntuna noaă piatra de pre ușa gropiei?* VARLAAM. *Omul... răntuna pietrele de la peșteră.* DOSOFTEI, VS. *Să-i răntune și să ia de pre inima lui piatra orbirei.* L SEC. XVII, 7^r. C: *Mă răntuniu să pier.* MOL. 1695, 52^v. *Piatra era mare și cu greu a o răntuna.* C 1729, 57^r. // B: *Vine Hristos ca să-i răntune și să ia dupre inima lui piatra orbirii.* L ante 1693, 25^v. ♦ (Mold.) A se rostogoli. *O piatră din deal la vale... să răntună și nu să poate opri.* VARLAAM; cf. NECULCE.

Variante: răntune (MOL. 1695, 52^v).

Etimologie: cf. înturna.

Cf. izvreti.

RĂRUNCHI s.m. v. rărunchi.

RĂPȘTĂ s.f. v. răpște.

RĂPȘTE s.f. (Mold., Trans. N) Muștrare, dojană. A: *Pentru răpșta și pentru cleвета ce grăi împotiva frăține-său... audzi Dumnedzău și să mânia.* VARLAAM. *Înmulțindu-să creștinii, fu răpște de alte limbi cătră jidovi.* AP. 1646, 16^v; cf. DOSOFTEI, VS. C: *Să nu grăim cuvinte de răpște spre Dumnedzău.* POGREB., 100^v.

Variante: răpștă (VARLAAM).

Etimologie: răpști.

Cf. bănat (4), preobrazitură, probozeală.

RĂRUNCHI s.m. 1. (Mold., Ban., Trans. SV). Rinichi. A: *Doftorii au mai aflat și la rărunchii lui de cătră stînga alte două pietre.* N. COSTIN. *Boale la rărunchi.* CAL. 1762, 131^r. C: *Cu rărunchiul său acoperiră-ș fața.* PS. 1651, 23^v. *Renunkyu.* Ren. AC, 365; cf. PL, 146^r. ♦ Fig. Persoană din același neam cu cineva. A: *Mă certară din dzi până-n noapte Rărunchii miei.* DOSOFTEI, PS.

2. (Mold., TR, Trans. SV) Adincul trupului omenesc. A: *Tu m-ai făcut, Doamne, tu ai zidit rărunchii miei și toată putearea trupului meu.* AR, 44^v; cf. AR, 11^v. B: *Pre cruce văzîndu-te pre tine... spînzurînd, sfîrîmîndu-se ca o maică la rărunchi, au zis.* MINEIUL (1776). C: *Eu sint cela ce ispîtescu rărunchii și inimile.* N. TEST. (1648); PSALT. (1651). Rărunchi(i) miei încă mă învață. VCC, 34.

Variante: rănunchi (VCC, 34; AC, 365).

Etimologie: lat. renunculus.

Cf. rinichi.

RĂSĂJDUI vb. (Mold.) A chibzui, a cumpăni, a aprecia. *Canonul acestora păcate... în voia duhovnicului să fie, după cum va răsăjdui el.* ST, 293.

Etimologie: sl. rasozdati, rasuzdati.

Vezi și răsăjduitor.

Cf. chiti (2), răschiti, sămălui (2).

RĂSĂJDUITOR adj. (Olt.) Care chibzuiește, care cumpănește (înainte de a decide). *Se cade duhovnicului foarte să fie înțelegător și răsăjduitor.* PRAV. GOV.

Etimologie: răsăjdui + suf. -tor.

Vezi și răsăjdui.

Cf. chiti¹ (2), hitru (1), ocoș, sămăluitor.

RĂSCHITI vb. (Mold.) A socoti, a gândi, a judeca. *Socotînd și răzchitînd... gîndul într-alt chip începu a i să pleca.* CI, 176.

Etimologie: pref. răs- + chiti.

Vezi și chiteală, chiti, chitire, chiti¹, chiti², chititură, nechiti.

Cf. chiti (2), răsăjdui, sămălui (2).

RĂSURĂ¹ s.f. (Olt.) Răsătură, pilitură. *Răsuri de dinți dă fildeş.* MD², 3^v.

Etimologie: rade + suf. -ură.

RĂSURĂ² s.f. (Mold.) Impozit. *Și le-au ales răsura să ie giună-tate mai mult decît soțiile lor.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie necunoscută. Cf. răsură¹.

Cf. adău, ajutorința, ruptă, ruptoare, satara.

RĂTĂCITURĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Rătăcire. *Curăți orașul de multe necurății și rătăcitură.* N. TEST. (1648). *Și turma oilor tale ceale sufletești nu o ai lăsat în rătăcitură.* SA, 38^v. *Retēcsiturē. Aberratio. Error.* AC, 365.

Etimologie: rătăci + suf. -tură.

Cf. dibuire.

RĂTEZ s.n. 1. (Mold., Trans. SV) Închizătoare, incuietoare. A: *Încuiați porțile... cu râteaze și cu lăcăși.* VARLAAM. *Laudă pre Dum-nădzăul tău, Sionule, c-au întărit râteadzele porților tale.* DPȘR, 186^r. *Vom strica râtezile și-l vom ucide acolo în odaie.* N. COSTIN; cf. DVS, 7^r. C: *Toate incuiturile și râteadzăle s-au sfărîmat.* C 1729, 47^r. ◇ Fig. *Pogoriu la rădăcinele munților și mă incuie pămîntul cu râteazele lui în veac.* PSALT. (1651).

2. (Mold.) Lanț. *Puseră râteadzele greale pregiur grumadzii sv[i]nțiii sale.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. retjazl, magh. retesz.

RĂULA vb. v. rula.

REFET s.n. v. rufet.

REGEA s. f. (Mold.) Rugămintе, cerere. *Am venit la împărăție ta / am o răge, de mi s-a trece. Împăratul zisă: „Spune-m ce răge ai“.* H 779², 101^v. *Este frinc, ori frincoaică, de merge la o sultană și face regea / entru un patriarh.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. *reca*, *rica*,

REGHIMENTARIU s. m. v. *reimentar*.

REIMENTAR s. m. (Mold.) Comandant de regiment. **A:** *Iară aice re leși fiindu lăsat reimentar Grujinschii ...* NCL II, 298; cf. **NECULCE**. **B:** *Cap oștilor era Dimidenschî, reghimentariul de la Snetin.* R. PO-ESCU.

Variante: *răimentar* (**NECULCE**), *rămentar* (**NECULCE**), *reghimentariu* (R. **POPESCU**), *rementariu* (**NECULCE**).

Etimologie: pol. *regimentarz*.

Cf. *oberst*, *polcovnic* (1).

REMENTARIU s. n. v. *reimentar*.

RINICHI s. m. (TR, Trans. SE) Rărunchi. **B:** *Jatro, Rănichi.* LEX. 683, 84^r. *Și vei lua de la berbeace ... rănichii amindoi.* BIBLIA (1688); f. **MARDARIE**, 112, 190, 297. **C:** *Boale primăvara: paraliș, adecă meție, umflătură, gălbenare, oftică, boale la rinichi, la coaste.* CAL. 1733, 19.

Variante: *rănichi(u)* (**MARDARIE**, 112, 190, 297; BIBLIA 1688).

Etimologie: lat. *reniculus*.

Cf. *rărunchi*.

RÎBNIC s. n. (TR) Iaz, heleșteu. *Kuplûselü. Ribnic au heleșteu.* LEX. 1683, 27^v.

Etimologie: bg. *ribnik*.

Cf. t. a. u.

RÎMNI vb. v. *rîvni*.

RÎNDĂLUI vb. (Criș.) A rîndui. *Atit au fost tocmit și rîndăluit custul / i viața acestuia.* MOL. 1695, 48^v.

Etimologie: magh. *remlelni*.

Cf. *chîvernisi* (2).

RÎPCĂ s. f. (Mold.) Ramură (uscată) a viței de vie. [*Cără*] *mare grămadă de cărbuni ... și snopi de ripce.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

RÎT s. n. (Trans. SV) Șes cu iarbă. *Ară pămîntul altuia și cosesc ritul altuia.* PP, 85^{r-v}.

Etimologie: magh. *rét*, *rit*, scr. *rit*.

RÎVNI vb. (Mold., TR) 1. A învidia. **A:** *Toși munții aceștia vor râlîni Sionul.* DOSOFTEI, PS. *Aflînd acolo o peșteră, lăcuî călugăreaste, căruia mulți râlînd năzură la acea peșteră.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Patriarșii rîcnînd pre Iosif il vîndură la Eghipt.* NT 1703, 99^v; cf. **NEAGOE**; **MINEIUL** (1776). ♦ A dușmăni. **A:** *Unul altuia rîvneaște, unul altuia prepune.* VARLAAM. **B:** *Ei m-au rîvniit pre mine nu că pre D[u]mn[e]zău ... și eu voiu rîvni pre ei.* BIBLIA (1688).

2. A se supăra, a se mîhni, a se amări. **A:** *Iuda ..., deaca vădzu pre Maria că varsă mirul ..., rîvniî intru sine și dzise: „Pentru ce nu vîndut acesta mir?“* VARLAAM. *Să rîvni la s[u]ffl[e]jt de jealea lor.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Vădzu D[o]mnul și rîvni și să scribi pentru urgiia fiilor lor.* R. GRECEANU.

Variante: *râlîni* (DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. *rîvnovati*.

Vezi și *rîvnire*.

Cf. alenui, bănui² (2), zavistui.

RÎVNIRE s.f. (TR) Dușmănie, ură. *Și văzînd jidovii gloatele să tmlpură de rîvnire*. NT 1703, 107^r.

Etimologie: rîvni.

Vezi și rîvni.

Cf. alean (2), alenie, alenșig (2), băsău (2), mărăz, zavistie.

ROBCĂ s.f. (Ban.) Sclavă, roabă, captivă. *Robkă. Captiva*. AC, 365.

Etimologie: bg. robka.

Cf. șerb, șearbă.

ROCMISTRU s.m. v. rotmistru.

ROCOȘ s.n. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *Potolindu-să rocoșul*. DOSOFTEI, apud. TDRG.

Etimologie: pol. rokosz. Cf. rocoși.

Vezi și rocoșan, rocoșeală, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură.

Cf. hăbrușag, rocoșeală, rocoșire, rocoșit, rocoșitură, zurba (2), zurbalic.

ROCOȘAN s.m. (Mold.) Rebel, răzvrătit, răsculat. *Ostenînd craiul după așezarea și potolitul acelor rocoșeni, să bolnăvește în oraș*. N. COSTIN. *Să făcuse rocoșeni asupra împărăției*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol. rokoszanin.

Vezi și rocoș, rocoșeală, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură.

Cf. rocoșelnic, rocoșitor, zurba (1), zurbagiu.

ROCOȘEALĂ s.f. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *După aședzarea și potolitul rocoșelii în Ardeal*. M. COSTIN.

Etimologie: rocoși + suf. -eală.

Vezi și rocoș, rocoșan, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură.

Cf. hăbrușag, rocoș, rocoșire, rocoșit, rocoșitură, zurba (2), zurbalic.

ROCOȘELNIC s.m. (Mold.) Rebel, răzvrătit, răsculat. *Că așea s-au tocmît, de domnul rău face rocoșelnic pe slugă, iară sluga rea face pre stăpin tiran*. NCCD, 292; cf. N. COSTIN.

Etimologie: rocoși + suf. -elnic.

Vezi și rocoș, rocoșan, rocoșeală, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură.

Cf. rocoșan, rocoșitor, zurba (1), zurbagiu.

ROCOȘI vb. (Mold.) A se răzvrăti, a se răscula. *De multe ori i-au și biruit ... de multe ori i-au asudat, rocoșindu-să și nu fără moarte*. URĂCHE. *Aceale capete ce s-au fost rocoșit asupra lui, nevrînd să i să închine, Duca-Vodă le-au dat război la Chișinău*. PSEUDO-COSTIN, 12^v. *Iară cu cit s-au lepădat omul de Dumnedzău, cu alții și zidirile s-au rocoșit asupra omului*. NCCD, 307; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; NCL I 33, 45; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-AMIRAS; PSEUDO-MUSTE.

Variante: răcoși (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: pol. rokoszyc sic.

Vezi și rocoș, rocoșan, rocoșeală, rocoșelnic, rocoșire, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură.

ROCOȘIRE s. f. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *După multă muștrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorât.* NCL I, 45; cf. NCL I, 33.

Etimologie: rocoși.

Vezi și rocoș, rocoșan, rocoșeală, rocoșelnic, rocoși, rocoșit, rocoșitor, rocoșitură.

Cf. hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșit, rocoșitură, zurba (2), zurbalic.

ROCOȘIT s. n. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *Sosind solul acela în Tarigrad, au aflat împărăția lui Sultan Osman la mare turburare și închis Tarigradul de rocoșitul ienicearilor asupra împărăției.* M. COSTIN.

Etimologie: rocoși.

Vezi și rocoș, rocoșan, rocoșeală, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșitor, rocoșitură.

Cf. hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșire, rocoșitură, zurba (2), zurbalic.

ROCOȘITOR s. m. (Mold.) Răzvrătit, răsculat. *Au perit și Ilie Toroman, cel întâi rocoșitoriu asupra domnu-său.* M. COSTIN.

Etimologie: rocoși + suf. -tor.

Vezi și rocoș, rocoșan, rocoșeală, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitură.

Cf. rocoșan, rocoșelnic, zurba, (1), zurbagiu.

ROCOȘITURĂ s. f. (Mold.) Răzvrătire, răscoală. *Rădicindu-se asupra nemților pentru rocoșiturile lor ..., și-au agonisit ură despre toți și l-au ucis.* N. COSTIN; cf. PSEUDO-MUSTE.

Etimologie: rocoși + suf. -tură.

Vezi și rocoș, rocoșeală, rocoșan, rocoșelnic, rocoși, rocoșire, rocoșit, rocoșitor.

Cf. hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșire, rocoșit, zurba (2), zurbalic.

ROHMISTRU s. m. v. rotmistru.

ROTMISTRU s. m. (Mold.) Căpitan de cavalerie (în armata polonă). *Leși ... fiind ... fără orinduială, nice hatmani, nici rohmistri, nici stegari.* N. COSTIN. *Era să intre pe poartă un rotmistru.* CRB, 173^v; cf. M. COSTIN; NECULCE.

Variante: roemistru (NECULCE), rohmistru (N. COSTIN).

Etimologie: pol. rotmistrz.

RUFET s. n. 1. (Mold., TR) Breaslă, isnaf. A: *Au ieșit iesnafurile, adecă toate răfeturile, cite să află în Tarigrad, de au făcut alaiul ordiei.* IM 1754, 9^v; cf. GHEORGACHI. B: *Au ieșit iesnafurile, adecă toate refeturile.* IM 1730, 14^v; cf. PRAV. COND. (1780).

2. (Mold.) Corp de ostași. *Numat s-au și sculat zorba mari din Tarigrad toate mulăleli și rusfeturili cu oaste și cu puști.* NECULCE. *Era trei mii de oameni pedestriime, așjdere și călărime, boiernasi, copii din casă ..., armăsei, aprozi și alte rufeturi, cineși cu steagul său.* PSEUDO-AMIRAS. *Domnul, după ce să schimbă în straiie ..., îl întâmpină și alaiul cel gătit din partea hatmanului, a agăi și a altor rufeturi.* GHEORGACHI.

Variante: răfet (IM 1754, 9^v), refet (IM 1730, 14^v), rusfet (NECULCE).

Etimologie: tc. rufet.

Cf. iesnaf.

RUGUCI vb. (Mold.) A se văita, a se văicări. *Ei au audzit rugucindu-să* (văietîndu-se MUNT.) *ș-au alergat de l-au scos.* PRĂV. Etimologie necunoscută.

Cf. boci, cînta, glăsi, olecăi.

RUGUCI² vb. (Criș.) A lovi cu piciorul. *Leagă-mi dară, părintele meu, ... mînule și picioare(le) să nu te rugucescu.* MISC. SEC. XVII, 5^v.

Etimologie: magh. rugni.

RUJĂ s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Floare de trandafir. A: *Cununt de ruji, de trandafiri și de crini.* DOSOFTEI, VS. *Antus ca rujea cea-nflorită-n grădină ș-au mutat viața in lumea cea senină.* DOSOFTEI, VS. C: *Rushê. Rosa.* AC, 366. *Cu șofran și cu apă de ruji să se ungă.* PL, 146^r; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; PL, 149^r; MȘE, 83. // B: *Ruje sau trandafir.* MARDARIE, 227.

Etimologie: bg. ruža, scr. ruža. Cf. magh. róssa.

RULA vb. (Mold.) A flecări. *S-au născut nu precum rulează oarecari de dzic de șapte luni sau fără tată, ce s-au născut la noaă luni deplin.* DOSOFTEI, VS. *Mult mă mier de ce ruledzi și de ce blojorăști, grăind in deșert.* CD 1698, 16^v. *Mult mă mier de ce răulezi.* CD 1770, 19^r.

Variante: răula (CD 1770, 19^r).

Etimologie: scr. ruljati „a striga“.

RUMÂN s. m. (ȚR) Iobag, clăcaș. *Pentru vecinul, sau rumânul, ce va fugi de in sat și-i vor rămînea ocinele.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Matei, fii-său, au gătit oameni și rumâni de ai lor, și pen meșteșug au luat pă Stroeie vornic și l-au trecut in Țara Ungurească.* R. POPESCU; cf. ST. LEX., 299.

Etimologie: lat. romanus.

Cf. iobagi, jelear, vecin.

RUPTĂ s. f. (Mold.) (În evul mediu, in Țările Române) Sumă de bani depusă anual de contribuabili in visteria statului. *Scos-au Nicolae-Vodă rupta pe toată țara și pe mazili.* NCL II, 299. *Și scoasă și ruptă pe țară, de-i aședza pre oameni pre puțină.* NECULCE; cf. N. COSTIN.

Etimologie: rupe.

Cf. adău, ajutorință, răsură², ruptoare, satara.

RUPTOARE s. f. (Mold. ȚR) Ruptă. A: *Le-au făcut ruptoare* [preoților]. N. COSTIN. B: *Socotit-au măriia-sa de au făcut ruptori in toată țara; pîn sate, de bir, ca să dea de patru ori pe an.* R. POPESCU.

Etimologie: rupt + suf. -oare.

Cf. adău, ajutorință, răsură², ruptă, satara.

RUFET s. n. v. rufet.

RUTĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Numele mai multor plante erbacee. *Zeciuît mînta și ruta și toate legumile.* N. TEST. (1648). *Rutê. Ruta.* AC, 366. *Să măninci rută.* PL, 150^r.

Etimologie: lat. ruta.

SABOU s. m. v. săbău.

SACALUȘ s. n. (Mold.) Tun mic primitiv sau pușcă mică folosite în evul mediu ca arme de luptă. *Au slobozit trgoveșii... un sacaluș.* M. COSTIN *Acolo au agiuns ... cu oastea turcească și cu două puscii și cu niște sacalușe* PSEUDO-COSTIN. *Ș-au lăsat pușcile și caii și 2 sacaluși și 2 cărușă iară, și-au fugit care încotro au putut.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: magh. szakallás.

SAGRIU s. m. (Mold.) Specie de măgar alb, cu pielea granulată. *Peste tot trupul păr sau alt feli de piiale nu are, ce în chipul sagriului soldzi mănunței și în viru ascuțiței are.* CI, 171. *Grăunțele cele mănunțele carile în chipul sagriului peste piiale ti sint.* CI, 172.

Etimologie: tc. sağrı.

SAHAN s. n. (Mold.) Vas metalic în care se servește sau se gătește mîncarea. *Iară Esop turnă apa în care fiersăsu grăunțul cel de linte într-un sahan.* E 1779, 4^v. *Minca bucatele toate de prin sahan.* E 1779, 9^r.

Etimologie: tc. sahan.

Cf. tingire.

SAICĂ s. f. (Ban.) Gaiță. *Sajkë. Graculus.* AC, 366.

Etimologie: magh. sajkó.

SAIEVANT s. n. v. saivan.

SAIVAN s. n. (Mold.) Cort deschis, mobil, destinat domnitorului sau înalților demnitari (turci sau români). *Dacă au descălecat împăratul sub saivan, i-au închinat daruri Duca-Vodă.* PSEUDO-MUSTE. *Și marsără așa cu toții la un loc, ... până la un saivan a pașii, ce era întinsu.* NECULCE. *Și saivantul este întins pre malul Dunării.* GHEORGACHI; cf. PSEUDO-COSTIN; CRB, 163^r.

Variante: saievant (PSEUDO-MUSTE), saivant (GHEORGACHI), seivan (PSEUDO-COSTIN).

Etimologie: tc. sayvan; saivant < tc. dial. sayvant.

Cf. otac, șator.

SAIVANT s. n. v. saivan.

SALAMLIC s. n. (Mold.) 1. (La turci) Parte a casei rezervată bărbaiților și musafirilor. *Ș-au și apucat de lucrul caselor despre salamlic, lăsînd haremul mai în urmă.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

2. (În Țările Române) Totalitatea încăperilor destinate domnitorului și slujitorilor lui. *După venirea vestei de domnie nouă s-au mutat în curtea domnească, căci se isprăvisă tot salămlăcul și-l așternusă frumos.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: salămlăc (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. selâmlik.

SALĂMLĂC s. n. v. salamlic.

SALT adv. (Mold., ȚR) Singur. **A:** *De acolo au mers salt numai cu curtea sa Antioh-Vodă.* N. COSTIN. *Au venit în mezul la Iași saltu, numai cu dzece, doădzeci de oameni.* NECULCE. **B:** *Nu trebuie să oii cu oaste multă ..., ci vino salt.* R. POPESCU.

Etimologie: tc. salt.

SANDAL¹ s. n. (Mold., ȚR) Luntre lungă pentru transportat mărfuri (la turci). **A:** *Au alergat cu sandalurile și i-au luat în galioane.* IM 1754, 127^v. **B:** cf. IM 1730, 180^v—181^r.

Etimologie: tc. sandal „luntre“.

SANDAL² s. n. (Mold.) Țesătură de mătase pentru obiecte de îmbrăcăminte. *Au învălit toate cărțile într-un sandal verde.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. sandal „țesătură de mătase“.

SANDUC s. n. (Mold.) Cufăr, ladă. *Și nu știu că în sânduice N-au șoarecii ce s-apuce.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. sanduk.

Vezi și sanducel.

Cf. chiabut, scatulcă.

SANDUCEL s. n. (Mold., ȚR) Diminutiv al lui sanduc. **A:** *Sanducel de aur bătut cu rubinuri.* EROTOCRIT; cf. IM 1754, 103^r. **B:** *Cu oglinjoarele, cu sânduicealele, cu sticlisoarele, cu floricealele, cine cu ce apucase.* IM 1730, 144^v.

Variante: sanducel (IM 1754, 103^r).

Etimologie: sanduc + suf. -el.

Vezi și sanduc.

SANGEAC s. n. și m. (Mold., ȚR) 1. S. n. Steag turcesc. **A:** *După aceaea, scofînd sangeacul din hazne, îl ia ceaș-bașa.* IM 1754, 8^v; cf. IM 1754, 144^v. **B:** *Au venit Mehmet-bei cu toate oștile și sangealele gata de oaste.* ANON. CANTAC. *Au luat sangeacul de l-au sărutat.* IM 1730, 204^v; cf. IM 1730, 13^v.

2. S. n. Steag cu semilună în virful lăncii, trimis de Poarta Otomană cu prilejul alegerii unui nou domn în Țările Române, ca semn de investire. **A:** *Dumitrașco-Vodă ... au purces din Țarigrad spre Moldova ... fără tuiuri, fără sangeac.* N. COSTIN. *Tuiurile și sîngeacul pre urmă i l-au trimis.* NECULCE. *Au scoborit și tuiurile și sîngeacul.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. AXINTE URICARIUL; GHEORGACHI. **B:** *După aceșta urmează sangeacul cel mare, adecă steagul cel mare, care are în virf semiluna, împreună cu alte două steaguri ce să dau domnului, cînd intră în stăpînire e, de la Curtea Împărătească.* R. POPESCU.

3. S. m. Guvernator al unei subdiviziuni teritorial-administrative a pașalicului. **A:** *Mulți pași și sîngeați au perit.* URECHE. *Dete poruncă puternicului sangeacului de Temișoar.* M. COSTIN. **B:** *Deci Mihai-Voievod foarte să întristă și început a face pace cu turcii și cu sangeacul de la Necopos.* LET. ȚR, 47^r; cf. ANON. CANTAC.

Variante: sangeag s. m. (URECHE), saugeal s. n. (ANON. CANTAC.), sîngeat s. m. (URECHE), sîngeac s. n. (NECULCE), sîngeac s. n. (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), sîngeaș s. m. (M. COSTIN).

Etimologie: tc. sancak.

Vezi și sangeagaș, sangeangiu.

SANGEAG s. m. v. sangeac.

SANGEAGAȘ s. m. (Mold.) Portdrapel la turci. După povodnici nia sangeagașii. NCL I, 224. Acei singegași și spahii petrec pe saras-teriul până la cortul lui. NCL I, 225.

Variante: **singegaș** (NCL I, 225).

Etimologie: **sangeac** + suf. -aș.

Vezi și **sangeac**, **sangeangiu**.

Cf. **sangeangiu**.

SANGEAL s. n. v. **sangeac**.

SANGEANGIU s. m. (Mold.) Portdrapel la turci. Cu cinci sangeangii u rămas la Azac. N. COSTIN.

Etimologie: **sangeac** + suf. -giu.

Vezi și **sangeac**, **sangeagaș**.

Cf. **sangeagaș**.

SAPĂ s. f. (Mold., Ban.) Partea de jos a spatelui. A: *Coadă Păunului ea rotată, nu despre săpă, după obiceiul a tuturor dobitoacele (sic!), ce a loc de cereal, alături ca capul, în sus o rădicase*. CI, 153. *Să fie lepădat ot, și numai pe sora lui Laslău, ... pe sapa calului, după sine aruncînd-o, și fie plecat fuga*. CANTEMIR, HR. C: *Sapa. Posterior pars dorsi*. AC, 366.

Etimologie: cf. scr. **sapi**.

SARAGEA s. f. (Mold., TR) Ostaș din corpurile de cavalerie. A: *Ducîndu-l prin lunca Buzăului, mergînd saragelele înaintea lui*. N. COSTIN. *Trimis-au și el pe Mănălă căpitanul cu saragele să prînză pe giupineasa lui Iordachi Rusăt*. NECULCE. B: *Și au strîns turci mulți, unii saragele, alții delii, alții beșlii, alții seimeni*. ANON. CANTAC. *Avea Măria sa cu cazaci pedestrima, cu saragele, cu seimeni și cu alți lefecii ca la 2000 de oameni buni*. R. GRECEANU.

Etimologie: tc. **sarica**.

SARAI(U) s. n. v. **serai**.

SARASCHER(IU) s. m. v. **serascher**.

SARASCHERLÎC s. n. v. **serascherlic**.

SARASCHIERIU s. m. v. **serascher**.

SARHAT s. n. (Mold.) Fortăreață turcească situată la marginea Imperiului Otoman. *Înștiinșîndu-se împărăția turcească și pașii de pre la cetățile Moldovei și de pre la alte sarhaturi de pîmpregiur*. CANTA. *Fost-au rînduit pașii la sarhatul Hotinului Hamza-Pașa, om mare, vestit*. GHEORGACHI.

Etimologie: tc. **serhat**.

SARIC s. n. (Mold.) Vâl făcut dintr-o țesătură fină, care se înfășura în jurul fesului, alcătuiind împreună turbanul turcesc. După ce am socotit cum și ranele nu sînt de moarte, am început cu saricul a le lega, și stricînd tot saricul, încă mi-am tăiet și antereul meu dispre o po(a)lă. H 1771, 87^r.

Etimologie: tc. **sarik**.

SATARA s. f. (Mold.) Impozit, bir, dare. *Scoasă orînduiele multe și satarale și hirtii și fumăret cite un zlot de toată casa*. NECULCE.

Etimologie: cf. tc. (mu)sadere „confiscare”.

Cf. adău, ajutorință, răsura, ruptă, ruptoare.

SATÎR s. m. (Mold.) Slujitor care făcea parte din garda domnească. *Dinapoia acestora stau sătîrii și ciohodarii cu zapcii lor pe rînduială*. GHEORGACHI, s. v. șatîr.

Etimologie: tc. **șatîr**.

Vezi și **șatîr-baș**.

SATÎR-BAȘ s. m. (Mold.) Șeful satirilor. *Satâr-baș și baș-ciohodar*
GHEORGACHI, s. v. *șatirbaș*.

Etimologie: tc. *șatir bași*.

Vezi și *satir*.

SĂBĂIESC adj. (Ban.) Specific croitorilor. *Sěbēiěsk. Sartorius. Sėbeias*
kě. Sartoria. AC, 367.

Etimologie: *săbău* + suf. *-esc*.

Vezi și *săbău*.

SĂBĂU s. m. (Ban.) Croitor. *Sěbēu. Sartor. AC, 367. Sartor. Szaboul*
Szabo. LEX. MARS., 244.

Variante: *sabou* (LEX. MARS., 244).

Etimologie: magh. *szabó*.

Vezi și *săbăiesc*.

SĂLIHTAR s. m. v. *slihtar*.

SĂLIHUTAR s. m. v. *slihtar*.

SĂMĂLUI vb. 1. (Mold.) A calcula, a socoti. *Tri vestiți și a ore-*
nilor iscusiți sămăluitori ... cursul anilor nu numai istoricește, ci încă și
astrologhicește foarte curat sămăluind, din toate învălătuciturile îi descură.
CANTEMIR, HR. ◇ Fig. *Socotindu cu firea sa că aceale greșale a lui*
nu le sămăluiaște Dumndăzău întru nemică. CRON.: 1689, 42^v.

2. (Mold., Trans.-SE) A gândi, a chibzui, a judeca. **A:** *Iară omul*
acela, fiind înțelept, au sămăluit și-au giudecat că acesta lucru iaste o soco-
teală dumndăziască. DVS, 12^v. Să nu părăsim de-a cercetarea și de-a
nesămăluirea pre sine, socotind în'mentea noastră pururea viața părin-
ților. L SEC. XVII, 137^v. C: Au sămăluit cu firea lor și au priceput că
mare urgie au biruit pre împăratul. S, 82^v—82^v. || B: În toate zilele alt
lucru nu mai făcea, ci tot vrăji, și sămăluia cum va mai munci pre oameni
să crează în bozii lui. LET. 1758, 94^v; cf. L ante 1693, 217^v—218^r.

3. (Mold.) A aprecia; a presupune, a conchide. *Sămăluiaște-să acesta*
să fie fost crai dachilor pre vrămile lui Iulie Chesar. CANTEMIR, HR.
Această vîrstă a lui Milutin o sămăluiește Posonie. CANTEMIR, HR.

Etimologie: magh. *számolni*.

Vezi și *nesămăluit, nesămăluitor, sămăluință, sămăluire, sămăluitor*.

Cf. *chiti* (2), *răsăjdui, răschiti; bicilui*.

SĂMĂLUINȚĂ s. f. (Mold.) Discernămint, judecată. *I s-au adaos*
lui încă și a sămăluinței dar și ceale fiitoare gicea. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *sămălui* + suf. *-ință*.

Vezi și *nesămăluit, nesămăluitor, sămălui, sămăluire, sămăluitor*.

Cf. *chiteală, chitire, chitit², chititură, chiverniseală* (1), *chivernisire* (1), *sămăluire* (2), *schiverniseală*.

SĂMĂLUIRE s. f. (Mold.) 1. Calculare, socoteală. *Patavie, în cartea*
sămăluirii vreamilor ..., o pune cu 39 de ani mai pre urmă. CANTEMIR,
HR. *Greșala ce fac istoriile noastre în sămăluirea anilor ... înainte pre larg*
avem de arătat. CANTEMIR, HR.

2. Discernămint, judecată. *Au nu toate laudele Cucunozului și să-*
măluirile Corbului mi se cuvî? CANTEMIR, IST.

Etimologie: *sămălui*.

Vezi și *nesămăluit, nesămăluitor, sămălui, sămăluință, sămăluitor*.

Cf. *chiteală, chitire, chitit², chititură, chiverniseală* (1), *chivernisire* (1), *sămăluință, schiverniseală*.

SĂMĂLUIȚOR adj. și s. m. (Mold.) (Persoană) care judecă, gin-
 dește, chibzuiește. *Că aceasta nu numai dobitoacele sămăluitoare (adecă*

oamenii), ce nici dobitoacele simptoare vedem că nu fac. CD 1698, 28^v. Apoi giudecătoriu asupra mele și drept sămălutoriu să te poftesc. CANTEMIR, IST. *Petavie, iscusit a vremilor sămălutoriu*. CANTEMIR, HR.; cf. CD 1770, 34^v. ♦ Capabil, destoinic. Și mai virtos pentru ca toți ai căra ochi sămălutori sînt să vadă și să mărturisească. CANTEMIR, DIVANUL.

Etimologie: sămălui + suf. -tor.

Vezi și nesămăluit, nesămălutor, sămălui, sămăluinșă, sămăluire. Cf. chitit¹ (2), hitru (1), ocoș, răsăjduitor; harnic (2), stavăr (de ~).

SĂMEN s. m. v. seimen.

SĂNEATĂ s. f. v. sineată.

SĂNGEAT s. m. v. sangeac.

SĂRAI s. n. v. serai.

SĂRĂIMAN s. m. v. suruman.

SĂRĂZUI vb. v. surzui.

SĂRZUI vb. v. surzui.

SCAFĂ s. f. (Mold., Trans. SV) Cupă, ceașcă. A: (Fig.) *Au poronci de au adus un tambur, căruia coada îi era de odagaci, scafa de lemn de cîntăian*. H 1771, 82^v. C: *Să plecară înaintea Mielului, avînd tot însul alăute și scafe de aur, pline de mirodenie*. NT 1648, 307^r. ♦ (Ban.) Vas mare pentru păstrarea vinului sfințit. *Skafë*. Crater. AC, 368.

Etimologie: ngr. skáfi.

Cf. năstrapă.

SCARANDIVI vb. (Mold., TR) A-i fi scîrbă, a se îngreșoșa. A: *Cum nu îți rușine a chema de carele înainte te-ai scarândiuit?* VARLAAM. *Și pentru aceastea nemică nicicum să scărândăviia*. CD 1698, 16^r. B: *De nește frimșei ca aceastea se scarandivește*. CAZANIE (1642). *Voiu pune sfatul meu întru voi și nu să va sc(ă)rândăvi sufletul meu de voi*. P, 8^v; cf. ST. LEX., 300; LEX., 46^v.

Variante: scarindivi (VARLAAM), scărândăvi (CD 1698, 16^r; P, 8^v).

Etimologie: sl. skaređovati se.

Vezi și scarandivire, scărândăvicios, scărândăvitură, scărândăvos.

SCARANDIVIRE s. f. (TR) Scîrbire. *Omraženie* (i.l.d. *otraženie*). *Scarandivire, urire, scîrbire*. ST. LEX., 300; cf. LEX., 319^v.

Etimologie: scarandivi.

Vezi și scarandivi, scărândăvicios, scărândăvitură, scărândăvos.

Cf. scărândăvitură.

SCARINDIVI vb. v. scarandivi.

SCATULCĂ s. f. (Mold.) Lădiță, cutie, cufăraș. *O scatulcă ce avea cu odoarele sale*. N. COSTIN. *Mitropolitul acela, luînd acea scatulcă cu odoarele lui Iordachi vornicul, o duse la Nicolai-Vodă*. N. COSTIN, apud CADE; cf. NCCD (gl.).

Variante: șcatulcă (NCCD, gl.).

Etimologie: rus., ucr. škatulka.

Cf. chiabut, sanduc.

SCĂPA vb. (Mold.) 1. A se mișca, a cădea, a aluneca. *Pămîntul ... L-ai întemeiatu-l ca să nu să scape*. DOSOFTEI, PS. *Pușn de n-am smîntii din cărare, Să mă scap în gios cătră pierzare*. DOSOFTEI, PS.

2. A se priva, a se lipsi de ceva. A: *Să va sărăci de toate, după cum scrie pravila besearicii, de tot binele ce va fi avînd de la besearică să va scăpa*.

PRAV. *S-au scăpat și de avcare și de cuconi și de femeaic.* DOSOFTEI, VS. *Folositoarele mele cuvinte neînțelegind, de toate s-au scăpat și s-au depărtat.* CD 1698, 25^v; cf. VARLAAM; URECHE (gl.); CD 1698, 25^r; CD 1770, 30^r. // B: *Nu ne lipsi de ceale cerești pentru ceale pămîntești, <de> care ne-am scăpat.* M 1698 oct., 36^v, col. II; cf. M 1776, 51^r, col. II.

Etimologie: lat. *excappare.

SCĂPAI s. n. (Criș.) Scăpare, salvare. *Cătră tine am scăpaiu, tin-zindu-mi sufletul și gindurile.* MOL. 1676¹, 216^r; cf. MOL. 1676¹, 231^r.

Etimologie: scăpa „salva” + suf. -ai.

SCĂPATA vb. (TR) A se îndepărta, a se abate. *Să nu se scapete de slava celor ce s-au încununat pentru vărsarea singelui lor.* NEAGOE, ÎNV. ♦ A cădea în greșală; a greși. *Cînd ajunsese la vîrstă de douăzeci de ani, i s-a întimplă de să scăpătă și fugi de să duse la o casă de curvăsorie.* MINEIUL (1776).

Etimologie: lat. *excipitare.

Cf. spogreși.

SCĂRĂNDĂVI vb. v. scarandivi.

SCĂRĂNDĂVICIOS adj. (Mold.) Scîrbos, greșos. *De lucru spurcat și scărândăvicios ca acesta să apucă.* CI, 173. *In sine socoti că acel feli de scărândăvicioasă vînătoare preste toată fărădelegea covîrșește.* CI, 176.

Etimologie: scarandiv + suf. -icios.

Vezi și scarandivi, scarandivire, scărândăvitură, scărândăvos.

Cf. scărândăvos.

SCĂRĂNDĂVITURĂ s. f. (Mold.) Scîrbă, greață. *A nebunului bol-băitură șie ură, iară altora scărândăvitură este.* CANTEMIR, IST., apud TDRG.

Etimologie: scărândăvi + suf. -tură.

Vezi și scarandivi, scarandivire, scărândăvicios, scărândăvos.

Cf. scarandivire.

SCĂRĂNDĂVOS adj. (Mold.) Care produce scîrbă, greață. *Și a numelui pomenire grețoasă și auzului scărândăvoasă este.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: scarandiv + suf. -os.

Vezi și scarandivi, scarandivire, scărândăvicios, scărândăvitură.

Cf. scărândăvicios.

SCHELĂ s. f. 1. (Mold., TR) Port mic. A: *Le-au dat zălog Crimul și această parte de loc, unghiul Mării Negre cu schelele lor.* M. COSTIN. B: *Trecînd Dunărea . . . i-au oprit la lăzăret la schela nemțescă, de ceea parte la Islaz.* R. POPESCU.

2. (Mold.) Tîrg, piață pentru mărfuri. *Fîind un hamal de dimineață la șchele și așteptînd ca să-l tocmască cineva la lucru.* H 1779¹, 46^v.

Variante: șchele (H 1779¹, 46^v).

Etimologie: scr. skela, bg. skelja.

Cf. liman, pristanîște; zbor.

SCHIMI-AGA s. f. v. schimni-aga.

SCHIMI-AGA s. f. (Mold., TR) Înalt demnitar turc însărcinat cu instalarea noului domn în Țările Române. A: *S-au răpedzit Gligorie-Vodă oamenii săi înainte cu schimi-aga.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); CANTA; GHEORGACHI. B: *Au și venit cu tabăra lingă Colintina . . . și era și schimni-aga cu dinșii.* R. POPESCU.

Variante: schimi-aga (NECULCE).

Etimologie: tc. iskemni ağası.

SCHIMNI-CEAUȘ s.m. (Mold.) Ceauș care însoțea în Țările Române pe noul domn numit de Poartă. *Purces-au Ghica-Vodă spre țară cu... chimni-ceauș.* M. COSTIN.

Etimologie: tc. iskemni çavuşu.

SCHIVERNISEALĂ s.f. (Mold.) Administrare. *I-au luat toți [galbenii] i nemic n-au lăsat mănăstirii de schivernisală.* NECULCE. ♦ Judecată, chibzuință. *Nu bună socoteală în schivernisala ta pui, ce numai celi ce mergu pre râu gindești.* CD 1770, 13^r.

Etimologie: pref. s- + chiverniseală.

Vezi și *chiverni, chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schivernisi.*

Cf. *chiteală, chitare, chitit², chititură, chiverniseală (1), chivernisire (1), sămăluință, sămălure (2).*

SCHIVERNISI vb. (Mold.) 1. A conduce, a governa, a administra. *Schivernisî și minca țara, cum le era voia.* NECULCE. *Țara era puțină și boierii era tineri, nu știu cum or schivernisi.* NECULCE.

2. A-și purta de grijă, a-și asigura mijloacele de trai. *Dar nu cu ale mele bunătați în tot chipul te schivernisăști?* CD 1770, 32^v; cf. CD 1770, 55^v.

Etimologie: pref. s- + chivernisi.

Vezi și *chiverni, chiverniseală, chivernisi, chivernisire, chivernisit, chivernisitor, chivernitor, nechivernisit, schiverniseală.*

Cf. *chiverni, chivernisi (1, 3), hătmani, isprăvnicii.*

SCÎRȘCA vb. v. scrișca.

SCÎRȘCARE s.f. v. scrișcare.

SCÎRȘCĂTURĂ s.f. (Criș.) Scrișnet. (Fig.) *Și ceriurile cu mari scrișcături vor trece pre ziua Domnului.* MOL. 1695, 50^v.

Etimologie: scrișca + suf. -ătură.

Vezi și *crișca, scrișca, scrișcare.*

Cf. *scrișcare.*

SCLEAPT s.m. (Mold.) Streche. *Un loc... plin de viespi și gărgăuni și tăuni și scleapți.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută. Cf. scr. šklopac.

SCLP s.n. (Mold.) Boltă, arcadă. *Nici peste tot poate unul de altul să să lipască, și ca cum am dzice pre oun rătund sclip sau în virful acelu rătund sclip.* CD 1698, 35^v. *Fiecare picior de pod să fie stătut de 170 picioare departe unul de altul și din picior în picior boltă, sau cum mai prost zicem, sclip rădicat.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS; CANTEMIR, IST., s.v. *atoema*; PSEUDO-COSTIN; CD 1770, 44^r. ♦ Cămară; pivniță (hoțită). A: *Vel clucer... este purtătorul de grijă a mezeliilor ce se aduc de la beciul domnesc și de la sclipul despre doamna.* GHEORGACHI. // ♦ Pl. Coloane care susțin o boltă sau o arcadă. B: *Au făcut porții besericii stilpi de lemn... sclipuri împătrit.* BIBLIA (1688).

Etimologie: pol. sklep.

Cf. *argea (2); celar, cleat; beci, pohreb.*

SCRÎȘCA vb. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) A scrișni. A: *Să ingimfa cu inimile sale și scrișca cu dinții spre-ns.* AP. 1646, 23^r. *Arapii aceia scrișca cu dinții orind să mă apuce.* VSV 1691, 132^v. *Îndată au amurțit și s-au mhnit, unii scrișcîndu în dinți au ieșit din spătărie.* NCL II, 299; cf. PAT. 1685, 16^v; VSV 1691, 134^r, 137^r; VSV 1742, 183^v, 184^r, 185^r. ♦ Fig. *Țara scrișca... după atita răutate ce făcuse.* URECHE. C: *Și*

ei, ca un leu răpitor, așa Scrișcă cu dinți(i) și-ș gătesc gusa. VCC, 49. Alții scrișcă în dinți. POGREB., 103^v; cf. MISC. SEC. XVII, 1^r. ◇ Fig. 7 tuneturi deodată vor tuna și iadul va scrișca și toți dracii cu mare frică să vor infricoșea. MOL. 1695, 47^v.

Variante: scrișca (URECHE; MOL. 1695, 47^v; MISC. SEC. XVII, 1^r; NCL II, 299; VSV 1742, 183^v).

Etimologie: pref. s- + crișca.

Vezi și crișca, scrișcătură, scrișcare.

Cf. crișca.

SCRÎȘCARE s.f. (Mold., Trans. N) Scrișnire. A: Mulți bărbați și muieri plinge și mari gilceavă și scrișcarea dinților era. AMD 1767, 137^v; cf. DOSOFTEI, VS; s.v. șuierat¹. C: Plingere și scrișcare dinților. POGREB., 96^v; cf. POGREB., 117^v.

Variante: scrișcare (DOSOFTEI, VS, s.v. șuierat¹).

Etimologie: scrișca.

Vezi și crișca, scrișcătură, scrișca.

Cf. scrișcătură.

SCRUNTAR s.n. (Mold.) Loc nisipos sau pietros la marginea unei ape. Abătîndu-să curăbierii la un scruntari de mare cu vad, ingropară, ieșind la pămînt, sv[i]ntele ei moștii. DOSOFTEI, VS. O grozavă furtună însă aruncă corabia într-un scruntar. CANTEMIR, IST.

Etimologie necunoscută.

SEC adj. (Mold., Trans. SV) Atrofiat, paralizat. A: Mina lui cea directă era cu totul sacă. DOSOFTEI, VS. ◇ (Substantival) Dzăcea mulțime de bolnavi: orbi, șchiopi, seci. VARLAAM. C: Zise omului celuia ce avea mină seacă. N. TEST. (1648).

Etimologie: lat. siccus.

SECA vb. (Mold.) A tăia. Să răpedziră cu obrăznicie asupra-i și le săcară minule. DVS, 8^v. ◆ A omori. Odînoară au săcat pre un bălaur numai cu sămnuul sv[i]n]tei cruci. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. seccare.

SECI s.n. (Mold.) Gard din crengi rămuroase. Lașurile nu l-au oprit, seciurile nu l-au îneciat și tot feliiul de măiestrii a-l domoli nu l-au putul. CANTEMIR, IST.

Etimologie: bg. seč.

Vezi și seciul.

SECIUI vb. (Mold.) A tăia, a reteza, a prăvăli (copaci, păduri). Pre la codrul Cosminului să treacă se teșea de țerani, înțelegînd de dinșii să nu săciuiască pădurea asupra lor. URECHE. Au trimes înainte... să săciuiască pădurea. URECHE; cf. M. COSTIN.

Etimologie: seci + suf. -ui.

Vezi și seci.

SECRETARIUM s.m. v. secretariuș.

SECRETARIUS s.m. v. secretariuș.

SECRETARIUȘ s.m. (Trans. SV) Secretar. Secretariuș imi voi băga. OG, 369. Văd acuma din toate că ești mare sicritariuș, dară știi ce-i scris aici? OG, 372; cf. OG, 371.

Variante: secretarium (OG, 371, 372), secretariuș (OG, 372).

Etimologie: magh. szekretárius (< lat. secretarius).

Vezi și secretărășie.

SECRETĂRĂȘIE s.f. (Trans. SV) Secretariat. Secretărășia imi tre-buiește; rogu-mă iștanție imi cește. OG, 371.

Etimologie: secretareş + suf. -ie.

Vezi şi *secretarius*.

SEIM s.n. (Mold.) Sfat, divan (din Polonia). *Au trimes Ştefan-Vodă solii sei la craiul leşesc la săim. URECHE. Fiind leşii adunaţi la Varşav, la seimu, şi strinşi de grije. NCL II, 296. Leşii iarăşi au făcut săim la mai şi use au priimit pre Frederic. NECULCE; cf. M. COSTIN.*

Etimologie: pol. sejm.

SEIMEN s.m. (Mold., TR) 1. (La turci) Soldat dintr-un corp special al ienicerilor. **A:** *Seimen. PSEUDO-AMIRAS* (gl.). **B:** *Acolo au ieşit siimenii vizirului şi bostangii împărăteşti. IST. TR.*

2. (În Țările Române) Ostaş mercenar pedestru care avea ca principală atribuţie paza curţii domneşti. **A:** *I-au dus la odae de siimeni de i-au inchis. NCL II, 294. I-au inchis giupineasa ş-au pus şi sămenii de i-au răspit curţile din Iaşi. NECULCE; cf. M. COSTIN; NCL II, 296, 301; GHEORGACHI. B:* *Acest vistier . . . făcea rău, inchidea pre la siimeni. R. POPESCU.*

Variante: sămen (NECULCE), siimen (IST. TR.; NCL II, 294, 296, 301; R. POPESCU), simen (GHEORGACHI), simen (GHEORGACHI).

Etimologie: tc. seşmen.

SEIVAN s.n. v. saivan.

SELAM subst. (Mold., TR) În loc. vb. **A face (a da) selam(ul)** = a saluta. **A:** *Le-au dat seleamul de buna venire. N. COSTIN. Au făcut selamul dupe obiceiul despre partea împăratului. IM 1754, 142^r. B:* *Au făcut selemul despre partea împăratului. ISTORIA MOREII; cf. IM 1730, 200^v.*

Variante: seleam (N. COSTIN); selem (ISTORIA MOREII).

Etimologie: tc. selâm.

Cf. privistului, priviti.

SELAT s.m. v. solac.

SELEAM subst. v. selam.

SELEAM-AGASI s.m. (Mold.) Reprezentant al sultanului însărcinat să răspundă la salutul trimis de către domnitorul unui stat. *Au trimis paşa la craiul pe seleam-agasi . . . de i-au făcut ştire că au venit hatişerifu împărătesc. AXINTE URICARIUL. Au trimis pe al său seleam-agasi tntu întimpinarea domnului. GHEORGACHI.*

Etimologie: tc. selâm aġasi.

SELEM subst. v. selam.

SENDUCEL s.n. v. sanducel.

SERAI s.n. (Mold., TR) Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci. **A:** *Cei mai iscusiţi îi bagă la saraiul împărătesc. URECHE. Palaturile şi saraiurile lui cele minunate şi de piatră încolţurată zidite. CD 1698, 10^v. I-a închis pe tuspatru în serai. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. CD 1698, 9^v; AXINTE URICARIUL; PSEUDO-MUSTE; NECULCE; IM 1754, 6^r, 7^v, 9^r, 145^r; CD 1770, 10^v, 11^v; H 1771, 85^v, 87^v, 90^v, 91^r, 93^v, 101^r; H 1778, 5^v, 10^v, 12^r, 114^r; H 1779¹, 47^r, 83^r, 147^v, 153^v; H 1779², 78^r, 80^v. B:* *Îl ţinea în saraiurile împărăteşti ca pre al lui copil. IST. TR. Luind pre hanul cu frumoasă ţerimonie l-a suit sus în serai. R. POPESCU. Merg la saraiul vezirului. IM 1730, 14^r; cf. IM 1730, 9^v, 12^r, 204^v.*

Variante: sarai(u) (URECHE; IST. TR.; CD 1698, 9^v, 10^v; AXINTE URICARIUL; R. POPESCU; PSEUDO-MUSTE; IM 1730, 9^v, 12^r, 14^r, 204^v; NECULCE; IM 1754, 6^r, 7^v, 9^r, 145^r; CD 1770, 11^v; H 1771,

85^v, 87^v, 90^v, 91^r, 93^v, 101^r; H 1778, 5^v, 10^v, 12^r, 114^r; H 1779¹, 47^r, 83^r, 147^v; H 1779², 78^r, 80^v), sărai (CD 1770, 10^v; H 1779¹, 153^v).

Etimologie: tc. seray, saray.

SERASCHER s.m. (Mold., ȚR) Comandant suprem al armatei sau comandant militar al unei unități teritoriale turcești. A: *Orinduindu împărăția pre oștile turcești sarascheriu pe Sară Husain-Pașea*. PSEUDO-COSTIN, 1^v–2^r. *Au trimis serascheriul, pe Peta, carile mărgind au prădat toată Sileziia*. CANTEMIR, HR.; cf. M. COSTIN; N. COSTIN; NCL II, 288, 289; PSEUDO-COSTIN, 2^r, 12^r, 24^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE; IM 1754, 71^r, 78^v, 145^r. B: *Au pecelluit armazarurile care au scris turcește la pașa seraschieariul*. IST. Ț.R. *Dupe aceasta au făcut serascher mare cu carele împreună au rinduit și pre alt pașă*. IM 1730, 110^v; cf. R. GRECEANU; IM 1730, 99^r, 205^v.

Variante: sarascher(iu) (NCL II, 288, 289; PSEUDO-COSTIN, 1^v–2^r, 2^r, 12^r, 24^v; PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE), saraschieriu (N. COSTIN), seraschieariu (IST. Ț.R.), seraschier(iu) (M. COSTIN; IST. Ț.R.).

Etimologie: tc. serasker.

Vezi și serascherlic.

SERASCHERLÎC s.n. (Mold.) 1. Demnitatea de serascher. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

2. Comandament al unei armate turcești. *Împărăția a schimbat serascherlicul, lăsind pe Mustafa-Pașa să păzească Holinul*. PSEUDO-AMIRAS. *De vară s-au mutat Isuf-Pașea de la Baba cu sarascherlicul la Tighine*. NECULCE.

Variante: sarascherlic (PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE).

Etimologie: tc. seraskerlik.

Vezi și serascher.

SERASCHIEARIU s.m. v. serascher.

SERASCHIER(IU) s.m. v. serascher.

SERDAR s.m. (Mold., ȚR) Dregător domnesc, îndeplinind mai ales atribuții militare (uneori cu determinări de tipul mare, vel); în Țara Românească este comandant de cavalerie, subordonat marelui spătar. A: *Au legat voroava... și cu Ștefan sârdariul*. M. COSTIN. *Șoimii ca hatmanii, uleii ca serdarii, corvii ca căpitanii pe dinaintea gloatelor... se primbla*. CANTEMIR, IST. *Vel sârdar*. GHEORGACHI; cf. N. COSTIN; PSEUDO-COSTIN, 3^r, 11^v; PSEUDO-MUSTE; NECULCE. B: *Au sosit Barbul sârdar*. IST. Ț.R. *Pre Lupul l-au pus spătar mare, pre Buzdugan, sârdar*. R. POPESCU. || C: *Îndată l-au pus sârdariu mare oștilor*. İVM, 203^r.

Etimologie: tc. serdar.

Vezi și serdărie.

SERDĂRIE s.f. (Mold.) 1. Funcția, rangul de serdar. *Dimitrașco-Vodă l-au suit la boierie mai mare, la serdărie și clucerie*. PSEUDO-MUSTE.

2. Locul în care serdarul își desfășoară activitatea (în palatul domnesc). PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: serdar + suf. -ie.

Vezi și serdar.

SFARĂ s.f. (Mold.) Diră de fum. *Să umplură toate cetăți și orașe de ragetele dobitoacelor... și de fumul jârtoavelor și era pretutinderea mare greutate și văzduhul să-mplu de sfară*. DOSOFTEI, VS. *Dobitoace giunghia și*

aprindea pre jărtăvnic și să înălța sfara dreptu la ceriu și primiia Dumnedzău jărtva lui Avel. NCL I, 12; cf. DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: sl. skvara.

SFITOC s.n. 1. (TR) Text scris pe hirtie sau pergament în formă de sul; act. Și au scris și sfitocol, puind inchipuirea legii. PAN., 24^r. Și cînd au scris sfitocol și-l iscălară sfinții părinți, îndată cătră coșciugurile sfinților părinți celor răpăosați să dusără și zisără vorbă către dinșii. PAN., 24^v; cf. PAN., 25^r.

2. (Mold.) Mănunchi, snop. (Fig.) Și iată alt tînăr cu chipul albu țîind în mina sa un sfitoc de foc. VSV 1691, 146^r; cf. VSV 1742, 198^v.

Etimologie: rus. svitok, bg. svitāk.

SHIMĂ s.f. (Mold.) Rasă călugărească, haină preotească. Fu oprit de domnul Alexa[n]driei și dezbrăcat de shima călugărească. DOSOFTEI, VS. Îmbrăca shima îngerească cînd slujia s[ov]i[nta] liturghie. DOSOFTEI, VS. ◇ Expr. A lua shima călugărească = a se călugări. Theodosie . . . de bună voie lăsînd împărăția și luînd shima călugărească, au lăsat în locul său pe Leon. CANTEMIR, HR. A dezbrăca pe cineva de shima călugărească = a face să renunțe la călugărie. Dezbrăcînd-o de shima călugărească, o luase femeie. CANTEMIR, HR.

Etimologie: ngr. shîma.

SICLET s.n. (Mold.) Supărare, necaz. Aflînd țara stricată și boierii întristați de multă datorie ce-i îndatorise Mihai-Vodă cu împrumutatele, făcîndu-le siclet de luase bani de la turci în datorie. PSEUDO-AMIRAS. Domnul mult siclet au tras pîn s-au strîns banii slujbei acestii. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: tc. siklet.

Cf. bănat (2), băsău (3), potcă, poticală (1), supăr.

SIMEN s. m. v. scimen.

SILEHTAR s. m. v. silihhtar.

SILHDAR s. m. v. silihhtar.

SILHTAR s. m. 1. (Mold., TR) (Mare) demnitar la turci, care purta sabia sultanului sau avea în grijă armele unui mare vizir. A: Silihhtar ce era înlăuntru, care slujbă este de împărăție foarte aproape, adecă spătar ce poartă spata sau buzduganul după împăratul. M. COSTIN; cf. NECULCE; IM 1754, 141^r; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: I-au venit veste de la silihhtariul împăratului, carele sosise la Anapoli. IM 1730, 199^v. ◇ S. comp. Silihhtar-aga, silihhtar-pașa = primul mareșal al palatului împărătesc în administrația Imperiului Otoman. A: Pre unul den acele capete la împărăție, pre silihhtar-pașa, il cuprinsese Matei-Vodă cu dările. M. COSTIN; cf. IM 1754, 141^v. B: Trimîșînd cal împodobit la cort la silihhtar-aga ca să-l aducă. IM 1730, 200^r.

2. (Mold.; la pl.) Spătărei sau armași în ierarhia Imperiului Otoman. 3000 de silihhtari slujesc în patru sau în cinci cai. URECHE.

Variante: sălihtar (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), sălihtutar (NECULCE), silehtar (NECULCE), silihdar (IM 1754, 141^r).

Etimologie: tc. silâhdar.

SILȚĂ s. f. v. silță.

SIMCEA s. f. v. simcea.

SIMEN s. m. v. scimen.

SINCEA s. f. v. simcea.

SINEAȚĂ s.f. (Mold.) 1. Pușcă primitivă, cu cremene. De vor și ieși vrăjmașii lor înainte, se vor apăra din sinețe și se vor sprijini din arme.

URECHE. *Au nemerit glonțul den sineț pe Caracaș-Pașea, drept pren cap. M. COSTIN. Moscalii alergară ca să săvârșască cu sinețele lor aceea ce începuseră atita de bine tunurile lor.* VP, 74^r; cf. PSEUDO-AMIRAS; VP, 67^r, 69^r, 74^v.

2. Lovitură, izbitură dată cu o sineată. *Dintr-o 1000 de sinețe abie să timplă de lovește un om.* NECULCE.

Variante: **sineată** (M. COSTIN), **sineț** s. m. (M. COSTIN), **sineț** s. m. (PSEUDO-AMIRAS).

Etimologie: sl. **svinicī**.

Vezi și **sinețar**, **sinețaș**.

SINET s. m. v. **sineată**.

SINETAR s. m. (Mold.) Persoană care fabrică sau repară sinețe. *Au fost odată un sinețariu bun, carele pentru uciderea ce făcuse nu l-au omorit, ce l-au izgonit den locul lui.* PRAV.

Etimologie: **sineată** + suf. **-ar**.

Vezi și **sineată**, **sinețaș**.

SINEȚAȘ s. m. v. **sinețaș**.

SINGEAC s. n. v. **sangeac**.

SINGEGAȘ s. m. v. **sangeagaș**.

SINGLIT s. n. (Mold., TR) Sfatul țării, senat. **A:** *I-au ieșit în [in]-timpinare împăratul cu tot singlitul.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Aduna iar tot singlitul . . . și pe Constantin l-au pus împărat.* PAN., 5^v; cf. PAN., 5^r, 7^r.

Etimologie: ngr. **sinelitos**.

Vezi și **singlitic**.

SINGLITIC s. m. (Mold., TR) Senator. **A:** *Și era Hrisant fiu al botarii, singlitic de Rim.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Am fost fecior unui singlitic.* MI-NEIUL (1776).

Variante: **singlitit** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: ngr. **sincliticós**.

Vezi și **singlit**.

SINGLITIT s. m. v. **singlitic**.

SIR s. n. (Ban., Trans. SV) Sculă, unealtă, instrument. *Sir. Instrumentum.* AC, 368. ♦ Instrument muzical. *En szirur de tote fele, En szirurj szunetore.* VISKI, apud TEW. *En szirur frumoszej reszunacz.* PSAL-TIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. **szer**.

Cf. **cinie**¹ (1).

SIREAP adj. (Mold.) 1. (Despre animale) Neimblinzit, fioros; (despre cai) aprig, iute. *Ne leapedzi pre noi, oile tale ceale slabe, pre mijloc de lupi sireapi și cumpliți.* VARLAAM. *Iară ighemonul . . . slobodzi 2 lei sireapi asupra ei.* DVS, 6^r. *Pizma îndelungată calului siriap și nedomolit să asamănă.* CI, 169; cf. DOSOFTEI, VS; CD 1698, 15^v; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 18^r. ♦ Fig. *Așa să cade a imblinzii tineretele cele svirepe.* II 1764, 8^r. ♦ (Adverbial) *I să spărie calul și-l zmici și purceasă sireap fugind grozav.* DOSOFTEI, VS.

2. (Despre oameni și însușiri ale lor) Crud, barbar, rău, violent. *Păni . . . să va mai domoli firea bărbatului cea sireapt și vrăjmașe.* PRAV. *Știind neinduplecată și sireapă tirănia lui Iustinian, au socotit că . . . să va întoarce înapoi.* CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ (Adverbial) *Căutînd sireap cu căutătură sălbatecă.* DOSOFTEI, VS.

Variante: **sirep** (CD 1770, 18^r), **svirep** (II 1764, 8^r).

Etimologie: sl. **sverěpŭ**.

Vezi și *sirepie*.

Cf. *buiac* (3), *porav*.

SIREP adj. v. *sireap*.

SIREPIE s.f. (Mold.) Cruzime, răutate. *Scoală-te, Doamne, de-i ingrozește și sirepia le potolește*. DOSOFTEI, PS. *Atita le-au imblinzit și le-au domolit . . . , cit din cea veache și de fire alor sirepie macar o picătură nu le-au rămas*. CANTEMIR, HR.; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *sireap* + suf. -ie.

Vezi și *sireap*.

Cf. *cumpliciune*.

SIRMAN s. m. v. *suruman*.

SIRMĂNIE s. f. v. *surumănie*.

SIRMAN adj. v. *suruman*.

SIRMEA s. f. (Mold.) Proprietate, avere. *Și bucate . . . , odoară, toate le dedese lui Dumitrașco-Vodă, sirmеuа aceluі ghenărar, cădzind el într-o greșală*. NECULCE.

Etimologie: tc. *sermaye*.

Cf. *agonisită* (2), *blagă*, *bogătate*, *bucate*, *iosag*, *marhă*, *povijie*, *prilej*.

SIROMAN s. m. v. *suruman*.

SIROMĂNI vb. v. *surumăni*.

SIROMĂNIE s. f. v. *surumănie*.

SIROMAN adj. și s. m. v. *suruman*.

SIUȘIG s. n. v. *sueșig*.

SILȚĂ s. f. (Mold.) Cursă, laț. *Imi tinseră silțe picioarelor*. DOSOFTEI, apud CADE. *Iară dinainte apa îl ocolêște, din dreapta și din stînga malurile cu mreji și cu silțe avea împănate*. CI, 170. ◇ Fig. *El organul fărălégii, vasul otrăvii, lingura vrăjbii, tocul minciunilor, silța amăgălii, cursa vicleșugului . . . să să facă priimi*. CI, 173.

Variante: *silță* (CI, 170, 173).

Etimologie: ūcr. *sylice*.

Cf. *capcană*, *clucșă*, *măiestrie*, *pruglă*, *zăbroană*.

SÎMBRAȘ s. m. (Ban.) Asociat, tovarăș. *Sēmbrash. Conventionalis*. AC, 367.

Etimologie: *sîmbră* + suf. -aș.

Vezi și *sîmbră*.

Cf. *ortac*.

SÎMBRĂ s. f. (Mold., Ban.) Asociație, tovarășie. A: *Aștepta cu adevărat pe H[risto]s, care n-avea nice o simbră cu ceilalți*. DOSOFTEI, VS. C: *Sēmbrē. Conventio*. AC, 367.

Etimologie: cf. ngr. *simvolí*.

Vezi și *sîmbraș*.

SÎMCEA s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Virf ascuțit sau tăios al unor obiecte; pisc, creștet. A: *Greu îți iaste ție a călca în simceao țepiei?* AP, 1646, 29^r. *Carii lăcuiesc pre piatră din simceaua munților striga-vor*. DP, 10^v. *De multe ori ce sinceaoa suleții n-au pătruns cuvîntul umilit au domolit*. CI, 171; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, VS; DP, 8^r; CD 1698, 22^r; CI, 169, 174; CD 1770, 26^r. ◇ Fig. *La cel mai vîrtos împotrivnic simceaoa condeiului să întorcem*. CANTEMIR, HR. *Robesc pre muiерușcile ceale îngreuiate cu păcat, precum împotiv simcealii firești a călca nu pot*. ÎP, 31^r—32^r. C: *Sēmcsē. Acumen. Cuspis*. AC, 367. ◇ Fig. *Să le răbdăm cu răbdare mare de pace, gîndind că-i cu greu în simceaua strămurării a*

zeirli. SA, 11^v. // B: *Cu greu-ți iaste a călca în simcea?* AP. 1683, 11^r; cf. BIBLIA (1688); AP. 1704, 10^r. ♦ (Mold.) Fig. Limită, punct extrem pînă la care se poate ajunge. *Sosînd la simceaua cîrstei... răpăosă cîtră Domnul.* DOSOFTEI, VS. *Toată simceaoa minții iaste la nevoie lesnire a nimeri și la lesnire de nevoia fără veste tare a să păzi.* CI, 100.

Variante: **simcea** (VARLAAM; AP. 1646, 29^r; AP. 1683, 11^r; DP, 10^v; CD 1698, 22^r; AP. 1704, 10^r; CI, 100, 169, 174; CANTEMIR, HR.), **sineca** (CI, 171).

Etimologie: lat. *senticella*. Cf. *smicea*.

Cf. *țeanchi* (I), vig.

SÎMEN s.m. v. *seimen*.

SÎNET s.m. v. *sineafă*.

SÎNEȚAȘ s.m. (Mold.) Ostaș purtător de sineafă. *Ori pedestrașul, ori călărețul vei socoti, și nu vei afla să hie de protiva sinețășului căzăcesc.* M. COSTIN. *Iară pre sinețășii unguri și nemți... au poroncit să nu dea den sineță peste poronca lui.* N. COSTIN. ◇ (Adjectival) *Să hie fără de grije, s-a căzut să puie oameni sinețășii.* M. COSTIN.

Variante: **sinețăș** (M. COSTIN; N. COSTIN).

Etimologie: **sineafă** + suf. *-aș*.

Vezi și *sineafă*, *sinețar*.

SÎNGEAC s.n. v. *sangeac*.

SÎNGEAȘ s.m. v. *sangeac*.

SÎNIE s.f. (Mold.) Tavă mare și rotundă de metal. *Acolo era masa gătită cu mare orînduială, pe sîniia ce mare de farfurie scumpă și, în scurt, toate vasăli mesei de farfurii scumpă.* H 1771, 81^v. *Și iarăși au venit 12 roabe îmbrăcate frumos și avea fieștecare în mînă cite o sînie de farfurie minunată cu fel de fel de poame.* H 1771, 81^v.

Etimologie: tc. *sini*, bg. *sinija*.

Cf. *tabla*.

SLUGER s.m. (Mold., TR) Dregător însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei cu carne (uneori cu determinantul *mare*). **A:** *Sulger mare ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domnești și la slujitorii curții.* URECHE. *Pavel Rugină ce fusese sulger mare la Antioh-Vodă.* NCL II, 295; cf. NCL II, 293, 300; PSEUDO-COSTIN, 19^v, 26^r; GHEORGACHI. **B:** *Trimise aicea în țară pre Stanciul slugerul de dete veste boierilor și roșiilor.* LET. TR, 65^r; cf. LET. TR, 74^v.

Variante: **sulger** (URECHE; NCL II, 293, 295, 300; PSEUDO-COSTIN, 19^v, 26^r; GHEORGACHI).

Etimologie: scr. *služar*.

Vezi și *slugerie*.

Cf. *clucer*.

SLUGERIE s.f. (Mold.) 1. Demnitatea de sluger. *Nici avea cămară, nici visterie și slugeriile încă luasă în sama sa.* PSEUDO-AMIRAS.

2. Serviciul aprovizionării la curtea domnească. *Era și cîțva boieri carii cheltuisă în dzilile lui Mihai-Vodă, unii la visterie, alții la slugerie, alții la jicniță.* NCL, II, 293.

Variante: **sulgerie** (NCL II, 293).

Etimologie: **sluger** + suf. *-ie*.

Vezi și *sluger*.

SLUT adj. (Mold., Ban.) Urit. **A:** *Alții zic că fața lui Cain s-au făcut foarte slută și groaznică și strașnică.* LET. 1766—1767, 20^r. *O căutătură*

slută. H 1778, 113^r; cf. H 1778, 15^r; H 1779¹, -82^v. C: (Substantival) *Slut*. [*Monstrum. Deformis*]. AC, 370.

Etimologie: ucr. *slutyj*.

Vezi și *slutăciune*, *sluti*.

SLUTĂCIUNE s. f. (Ban.) Urișenie. *Slutăcsună*. AC, 370.

Etimologie: *slut* + suf. -*ăciune*.

Vezi și *slut*, *sluti*.

SLUTI vb. (Ban.) A uriși. *Slutăesk*. AC, 370.

Etimologie: *slut* + suf. -*i*.

Vezi și *slut*, *slutăciune*.

SMIDĂ s. f. (Mold.) Grindină. A: *Pre multe locuri au căzut smidă*. M. COSTIN. *Le trimisă Dumnedzău ploaie cu smidă și cu foc*. CRON. 1689, 47^v. *Din ceriu fulgere, din nutri smidă și piatră, in aer focul cu apa să amesteca*. CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS; CRON. 1707, 44^r; CRON. 1732, 36^v. // B: *Și iarăși le-au mai trimis Dumnezeu ... ploaie cu spidă (sic!) și cu foc*. CRON. 1736, 43^r. C: *Și le trimise Dumnedzău ploaie cu smidă*. CRON. ante 1730, 69^v.

Etimologie necunoscută.

Cf. *piatră*.

SMOMEALĂ s. f. (Mold.) Momeală. *Dar el nu inceta a zăbovi pe acea oștire cu alte smomeli și-ncurcături de cuvinte*. VP, 78^r.

Etimologie: *smomi* + suf. -*eală*.

Vezi și *smomi*.

Cf. *aromeală*.

SMOMI vb. (Mold.) A ademeni, a momi. *Va smomi pre bărbat să-ș lase muiarea pentru ca să o ia*. ȘT, 262. *Dară cu aceastea ale tale minciunoase înșelături inima nu-m vei smomi, nici cu gindul mă voiu indoi*. CD 1698, 24^v. *Pentru că de multe ori nu era pine de mincat, el, ca să ne smomească și să ne culcăm sătuiu în pat, să obicinuisă de ni spunea cite o basnă*. B 1775, 85^v; cf. URECHE; PRAV.; DOSOFTEI, VS; N. COSTIN; CANTEMIR, HR.; PSEUDO-AMIRAS; CD 1770, 29^r.

Etimologie: pref. *s-* + *momi*.

Vezi și *smomeală*.

SOAGE vb. (Mold.) A rupe o parte din aluatul dospit și a da formă pîinii, înainte de a o băga în cuptor. *Soagem noi pita din aloat și deacii o și coacem*. DOSOFTEI, PARIMIAR. ◇ Fig. *Lesne Svinția sa ne-au frământat din lut și ne-au sopt și ne-au însuflețat*. DOSOFTEI, PARIMIAR.

Etimologie: lat. *subigere*.

SOBOL s. m. 1. (Mold.) Samur. *Fu priimit de împărăție cu mare cinste, îmbrăcîndu-l împăratul cu blană de sobol; care această iaste cînstea cea mai mare la turci, cîndu îmbracă pre cineva împăratul cu blană de soboli*. NCL II, 292. *Au trimis la Poartă poclon ... blane de spinări de soboli*. NECULCE. ◆ *Blană de samur. Om sprînten ... cu cojoc de soboli*. M. COSTIN. *O purta ... cu șlic de sobol*. NECULCE.

2. (TR) Cîrțiță. *Krotorye. Sobolul. (...) Cîrțița. MARDARIE, 163. Sobolul iaste dihanie oarbă*. E 1717, 172^v.

Etimologie: (1) rus., ucr. *sobol*, (2) cf. bg. *sobolec*.

Cf. *chișoran* (2), *guziu*, *șomic* (3).

SOCACI s. m. (Ban.) Bucătar. C: *Sokacs. Cocus*. AC, 370. *Cocus. Sokacs, pasitor. Szakács. LEX. MARS., 195. Coquis. Pasitor, Sokacs. Szokacs. LEX. MARS., 197*. // B: *Un socaciu la o bucătărie făcea bucate*. E ante 1704, 27^v. *Socaciul cu ciinele. Un ciine întră într-o cuhnie și avin-*

du socaciul lucru, iară clinele găsi o inimă și o mincă. E 1717, 169^v. *Arhimagiri: mai mare socacilor sau mai mare oștilor, hatman. MARDARIE, 104; cf. E ante 1704, 30^r.

Etimologie: magh. szakács.

Cf. magher, păzitor.

SOCAȘ s. n. (Ban.) Obicei. *Sokash. Consuetudo.* AC, 370. *Pren noitura și schimbătura socașului de afară au sucuitu-se a se sparge.* CAT. B, 35; cf. BUITUL, CAT., apud TEW.

Etimologie: magh. szokás.

Cf. sucă, sucluitură, válaș, zacon (2).

SOCULUI vb. v. sucui.

SODĂȘ s. m. (Mold., Ban.) Chezaș, garant. A: *Cela ce (...) nu-ș va putea pune sodășul să-i dea giurământ, de va giura cum nu știe c-au fost acei bani răi, să fie în pace.* PRAV. C: *Soldush. Primus author.* AC, 370.

Variante: solduș (AC, 370).

Etimologie: magh. szovados.

SOLAC s. m. (Mold.) Arcaș pedestru din grupul de ieniceri ai corpului de gardă al sultanului. *După aceștia ... merg selații, carii poartă arcele pe umăr. URECHE. După ianiceri venea solacii cu arce, ce poartă șilice sau cauce în cap.* M. COSTIN. *Numai ce am văzut un solac împărătesc și im zice cum că mă cheamă Muctifel împăratul.* H 1771, 92^v; cf. N. COSTIN.

Variante: selat (URECHE).

Etimologie: tc. solak.

SOLDUȘ s. m. v. sodăș.

SOLGĂBIRĂU s. m. (Trans. SV) Pretor. *De te vei duce pe lângă vreun solgăbirău, îți voi da o firă de comendație pă hirtie.* OG, 369.

Etimologie: magh. szolgabíró.

SOROMAN s. m. v. surumân.

SPAGĂ s. f. v. șpagă.

SPĂȚAR s. m. (Mold., TR) Înalt demnitar la curtea domnească din evul mediu care purta la festivități sabia și buzduganul domnului (uneori cu determinări de tipul *cel mare (le), al doilea, al treilea*); în Țara Românească marele spătar era și comandant suprem al armatei, mai ales al cavaleriei, în lipsa domnitorului de pe cîmpul de luptă (funcție îndeplinită de marele hatman în Moldova). A: *Spătariu al doilea și al treilea; al doilea zvorește cînd nu zvorește cel mare, ... iar spătariul al treilea zvorește peste toată vremea.* URECHE. *La munteni cap al oastei pînă acum este marele spătar.* M. COSTIN. *Ilie Catargiul, spatariul cel mare.* NCL II, 294; cf. NCL II, 293; PSEUDO-COSTIN, 4^r, 22^r; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE. B: *I-au boierit, pre Lupul l-au pus spătar mare, pre Buzdugan, sărđar.* R. POPESCU. *A tîiat pre boieri, anume Coadă vornecul și pre Stroeie spătarul și pre Vîntilă comisul.* LET. ȚR, 29^r; cf. ST. LEX.; LET. ȚR, 55^v, 74^r, 74^v, 75^r, 75^v; MINEIUL (1776). // C: *Spătar. Armiger.* AC, 371. *Muri spătariul sau secretariușul și toama acuma-i lucru mai mare.* OG, 369.

Etimologie: ngr. spathários.

Vezi și spătărel, spătăresc, spătări, spătărie.

Cf. hatman.

SPĂTĂREL s. m. (Mold.) Boier de rang mic care supraveghea ordinea la sate și avea unele atribuții militare în timp de război. *Stringin-*

du-se din toate breslile, călărași, dărăbanși, roșii, visternicei, spătărei, postelnicei ... au făcut oaste frumoasă. PSEUDO-AMIRAS.

Etimologie: **spătar** + suf. *-el*.

Vezi și **spătar**, **spătăresc**, **spătări**, **spătărie**.

SPĂTĂRESC adj. (Mold.) Care este în serviciul unui spătar sau al spătăriei. *S-au dus ... în Țara Muntenească și au fost acolo ceauș spătărescu.* NECULCE.

Etimologie: **spătar** + suf. *-esc*.

Vezi și **spătar**, **spătărel**, **spătări**, **spătărie**.

SPĂTĂRI vb. (Mold.) A exercita funcția de (mare) spătar. *L-au pus spătărie mare, și n-au spătărit vreme multă și-au murit.* NECULCE.

Etimologie: **spătar** + suf. *-i*.

Vezi și **spătar**, **spătărel**, **spătăresc**, **spătărie**.

SPĂTĂRIE s. f. (Mold., TR) 1. Sală din palatul domnesc unde aveau loc unele ceremonii. *A: Vasilie-Vodă ... îndată au ieșit în spătărie și l-au chemat la sine la adunare.* M. COSTIN. *Din spătărie încolo, mai înluntru, nime nu pute intra, nici boieri, nici mazili.* NECULCE; cf. NCL II, 299; GHEORGACHI. *B: Gheorghe logofătul, în mare grijă, săzind în spătăriea lor, ținea totagul la gură.* R. POPESCU. ◇ S. comp. **Spătăria (cea) mică** = cabinet personal al domnitorului. *I-au ieșit înainte Domnul pînă în pridvor și ... s-au sui în spătăria cea mică.* R. POPESCU.

2. Clădire în care își avea sediul instituția condusă de (marele) spătar. *A: Și la purces petrecuți până la spătărie, iarăș cu alai l-au petrecut boerii orînduiți până la gazda lui.* NCL II, 297. *B: Marșea înaintea spătării [și] să aibă vreme a se arăta cîți din boieri mazili au să arate cevaș mai deosebit.* PRAV. COND. (1780).

Etimologie: **spătar** + suf. *-ie*.

Vezi și **spătar**, **spătărel**, **spătărese**, **spătări**.

SPICHINARD subst. (Ban.) Levănțică. *Spikinard. Spicinardus.* AC, 371.

Etimologie: magh. **spikinard**, germ. **Spiekenard**.

SPÎRCUI vb. (Mold.) 1. A rupe, a tăia în bucăți, a sfîrteca. *Cîți au rămas au început a-i tăia și a-i spîrcui și pe unii au prins de vii.* AXINTE URICARIUL.

2. A distruge, a nimici; a risipi, a împrăștia. *Oastea așa greu s-au tulburat ... unii de alții fugind, s-au spîrcuit toată tabăra.* M. COSTIN. *Singur, Mihai-Vodă, văzînd că sta războiul neales, au dat năvală în ardeleni de i-au spîrcuit.* N. COSTIN; cf. CANTEMIR, IST.; NCL II, 296.

◇ Fig. *Cîrpiturile mincinoșilor încă a mai destrăma și a spîrcui.* CANTEMIR, HR.

Variante: **spîrcui** (CANTEMIR, IST.; N. COSTIN; NCL II, 296; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: pol. **spierzchać**.

Vezi și **spîrcuit**.

Cf. **hăcui**; **stropși** (2).

SPÎRCUIT adj. (Mold.) 1. Sfîrtecat, rupt în bucăți. *Alții de coadele a cai sireapi și nemoliți, cu iute alergătură, tiriți și pre a uliților pietre spîrcuiți.* CD 1698, 15^v.

2. Distrus, nimicit; risipit, împrășliat. *Spîrcuită oastea și fără nici o tocmeală.* M. COSTIN. *Decheval văzîndu-și oamenii răsișiți și în toate părțile spîrcuiți ..., singur șie și-au făcut moarte.* CANTEMIR, HR.; cf. PSEUDO-MUSTE.

Variante: **spîrcuit** (CD 1698, 15^v; CANTEMIR, HR.).

Etimologie: **spîrcui**.

Vezi și **spîrcui**.

Cf. **stropșit**.

SPOGREȘI vb. (Mold.) 1. A greși. Aruncară cu pușturile să dea în cerb d-imbe părți și spogreșiră de să loviră pre sine frate pre frate. DOSOFTEI, VS. ◇ Fig. Patimile trupului ... multe ori să ascund și să spogreșesc. DOSOFTEI, VS.

2. A se dezbăra. De pohta no(a)stră cu direptul ne-am scăpat [marg.: spogreșit]. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. sl. **pogrěšiti se**.

Cf. **scăpăta**.

SPOI vb. (TR) A lipi cu lut. Și lutul vor lua și vor spoi casa. BIBLIA (1688).

Etimologie: sl. **sūpoiti**.

SPRENȚAR adj. v. **sprințar**.

SPRINTENI vb. (Mold., Ban.) A se grăbi, a se iuți. A: Lupul, după greimea ce avea, cu cit mai mult putu se sprintini și de năprasnă pre ... armăsar de nări apucă. CANTEMIR, IST. C: Sprinteneskumě. Allevior. Celer fio. AC, 371.

Etimologie: **sprinten** + suf. -i.

Cf. **păzi** (2), **steji**.

SPRÎNȚAR adj. 1. (Mold., Trans. N) Amenințător, defăimător (despre cuvinte). A: Să va despărți ... și pentru cuvinte ce va grăi bărbatul sprințare și o va îngrozi. PRAV., 82^v. C: Să te ferești de cuvinte sprețare, să nu le grăiești fără ispravă și minciunoase. AA SEC. XVIII², 62^v. // B: cf. ȚL, 150.

2. (Mold.) Nestatornic, aventurier. A: Cind va fi bărbatul om rău, sprințar, și va imbla den loc in loc și den sat in sat. PRAV., 90^v. Rugină Sulgerul, fiind om mai sprințar, nu s-au mai întors in țară. N. COSTIN. // B: cf. ȚL, 158.

Variante: **sprețar** (AA SEC. XVIII², 62^v).

Etimologie necunoscută.

SPURC s. m. (Ban.) Șoarece. *Spurk. Mus.* AC, 371.

Etimologie: lat. **spureus**.

Cf. **herț**, **pârnuș**, **șomic** (1).

STAD s. n. v. **stadiu**.

STADIU s. n. (Mold., Criș.) Unitate de măsură pentru distanță la greci, echivalind cu 147—192 m. A: Mergind înainte ca cinci stadii, săruta unul pre altul cu sărutările ceale de pre urmă. I, 9^f. C: Doi dintr-înșii era ducindu-să într-aceaea zi intru oraș de departe ca șasuzăci de stadii din Ierusalim. MOL. 1676¹, 200^f. Pentru ce au încălecat într-atita loc numai 15 stadii? Stadul iaste o sută de stinjini, carii fac o mie și cinci sute de stinjini. C 1737, 46^f.

Variante: **stad** (C 1737, 46^f).

Etimologie: lat. **stadium**.

Cf. **păpriște** (1).

STAVĂ s. f. 1. (Mold., Ban.) Herghelie. A: Lupul ... pre cit mai aproape putu lingă stavă să apropiie. CI, 100. C: Stavă. Grez. AC, 371.

2. (Trans. SV) Îngrăditură în care se țin cai la pășunat. Veni ispravnicul de la stava cailor. A 1776, 99^v.

Etimologie: cf. bg. **stava**, alb. **stavë**.

Vezi și stăvar.

Cf. herghelie.

STAVĂR s. n. (Mold.) Statornicie, tărie, asiduitate. *Și deaca văzdu împăratul stavărul și tăria gândului ei, i se feace rușine și o slobodzi. DOSOFTEI, VS. Minuntd pre eparhul cu stavărul și nemulătul gândului său. DOSOFTEI, VS.* ◇ Loc. adj. **De stavăr** = capabil, destoinic. *Cind ... nice la un lucru nu va fi om de stavăr, ... să-l gonească și să-l scoață dentr-acel loc. PRAV.* ◇ Loc. adv. **De stavăr** = temeinic, cu sirguintă. *Foarte de stavăr învățind. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: lat. *stabilis*.

Cf. harnic (2), sămăluitor.

STĂVAR s. m. (Mold., Ban.) Herghelegiu. // **B:** *Într-o zi mearsă stăvariul la Filip împărat și zisă. A 1750, 58^r.*

Etimologie: *stavă* + suf. *-ar*.

Vezi și stavă.

Cf. duvalm (1), herghelegiu.

STĂVI vb. (Mold.) A se stabili într-un anumit loc; a se statornici. *Numai în cetate puținii țirgoveți și slujitori să putea stăvi. CANTEMIR, HR. De mirat lucru iaste cum ungurii ... s-au putut stăvi și a să ținea pre aceale locuri. CANTEMIR, HR.*

Etimologie: sl. *staviti*.

Cf. pristăni (5).

STEJI vb. (Mold., Trans. SV) A se grăbi. **A:** *Se stejiră să nu innoptadze. VARLAAM; cf. DOSOFTEI, PS. C: Deci pentru că a doua zi simbătă era ... să stăjiră să nu innoptadză. C 1729, 56^v.*

Etimologie: sl. *sütěžati*.

Cf. păzi (2), sprinteni.

STEREVIE s. f. (Mold.) Funingine, zgură; lavă. *Va ploua domnul cu iarbă pucioasă ..., foc și stervie. DOSOFTEI, PS. Și plo(a)ia era stervie, pulbere neagră și foarte herbinte, foarte sămănindu-și cu funinginea cea de cuptoriu. DOSOFTEI, VS.* ◇ Fig. *Să spălăm înfocarea răutăților și stervia fărălegilor. DOSOFTEI, VS.*

Variante: *stervie* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie necunoscută.

STERVIE s. f. v. *stervie*.

STIRMINĂ s. f. v. *stirmină*.

STIROS adj. v. *știros*.

STÎRMINĂ s. f. I. (Trans. SV) Scobitură, crăpătură în stincă. *Să ascunsără în peșteri și în stîrminele pietrilor. NT 1648, 308^r.*

2. (Mold.) Groapă adincă cu apă, ripă, mocirlă. *Și sosim la stirmină. DOSOFTEI, VS.*

Variante: *stirmină* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: scr. *strmen*.

Cf. b a h n ă.

STÎRNI vb. (Mold.) A se scula, a se trezi, a se deștepta. *Atunce ingerul întoarse sufletul la trup și se stîrni mortul. DOSOFTEI, VS. Încă și un feliu de scîncițură ca acela da, cit dulăul deșteptat să să stîrnească. CI, 97. Nemții stîrnindu-se ca din somn s-au gătit degrabă ... și i-au bătut. PSEUDO-COSTIN.*

Etimologie necunoscută.

STOBOR subst. (Ban., Trans. SE) Gard de scinduri, împrejmuire de uluci. *Stobor*. AC, 372; cf. TI (gl.).

Etimologie: bg., scr. *stobor*.

Cf. ogradă (1).

STOLĂ s. f. (Trans. SV) Un fel de orar pe care preoții catolici îl poartă în timpul slujbelor religioase. *Înti dreapta căsătoriiilor să leagă cu stola, a doua pun inclul unul altuia în al patrulea deaget, a treia-ș spun voia unul altuia*. PP, 105^r.

Etimologie: lat. *stola*.

STOLNEC s. m. v. *stolnic*.

STOLNIC s. m. (Mold., TR) Dregător care se ocupa de masa domnească, fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor (uneori cu determinări de tipul *mare, vel*). A: *Stolnic mare, cu obiceiul la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haină domnească, și vine înaintea bucatelor domnești, le tocmeste pre masă înaintea domnului cu tipsiile*. URECHE. După *vel ban, vel păharnic, vel visternic, vel stolnic ... fiștecare boierie să păzea și să cinstea la rinduiala sa*. GHEORGACHI; cf. NCL II, 290; PSEUDO-COSTIN, 11^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE. B: *Radul stolnicul, feciorul lui Tudor sătrarul din Greci*. ANON. BRÎNCOV., s. v. *sătrar*. *Radul stolnecul ot Boldești*. LET. TR, 32^v; cf. LET. TR, 37^r, 38^v, 50^r, 67^r. // C: *Stolnik*. AC, 372.

Variante: *stolnec* (LET. TR, 32^v).

Etimologie: sl. *stolnikŭ*.

STOPI vb. v. *stupi*.

STOROHĂNI vb. (Mold.) A bate tare pe cineva, a zdrobi în bătaie. *Fu spînzurat și storohănit fără milă*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *storohan + suf. -i.

Cf. *șupi* (2), *zmicura*.

STRAI s. n. I. (Ban.) Cergă. *Strany. Stragulum*. AC, 372.

2. (Mold.) Haină, veșmint. *Hainele cu care era deprinși nu lăsa să le poarte, ci își făcea loruși alt fealiu de straiie neobicinuite*. CĂ, 99^r. *Mi-au zis de mi-am făcut și mie straiie bune*. H 1771, 87^v. *M-am dus ca să mă împodobăscu cu straiile cele mai bune*. H 1779¹, 155^r; cf. GHEORGACHI; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1778, 5^r, 5^v, 14^r; H 1779², 156^r, 159^r; H 1779², 76^v, 80^v, 93^v, 100^r, 101^v.

Etimologie: lat. *stragulum*.

Cf. *macat* (2), *odeal, velință, borfe*.

STRAIȚĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Traistă, săculeț. *Strajczē. Canisterium (l. canistrum)*. AC, 372. *Îți trimiț o straiță de piper*. A 1776, 107^r. *Cumpără un cap de berbece și-l băgă într-o straiță*. PF, 90^r.

Etimologie: cf. alb. *strajcē*.

Cf. *tisug, tulbă*.

STRAJĂ s. f. (Mold., TR) Persoană însărcinată cu paza frontierei țării; grănicer. A: *Dărăbanii ce era străji la porț*. DOSOFTEI, VS; cf. H 1779², 92^r. B: *Radul-Vodă încă să întorcea la scaun și nu avea grijă să se păzească cu străji despre turci*. R. POPESCU. ♦ (Mold.) Cetate de apărare la frontiera țării, situată la oarecare înălțime, în care se adăposteau străjerii; post de veghe. *Denafară de cetatea cea mare a Chilieii, iaste alta mai mică, carea să o fie zidit Ștefan-Vodă cel Bun, ca o strajă cetății cei mari*. N. COSTIN. ♦ (Mold.) Barieră la intrarea într-o localitate. (Fig.) [Lupul] *de nu va la strajea birlogului său mearge, cu pe-deapse groznice și și înfricoșări de moarte i să lăudară*. CANTEMIR, IST.

Etimologie: sl. *straža*.

Cf. *plăiaș*.

STRĂLUCOARE s. f. (Mold.) Strălucire. *Au făcut zugrăvite de dau strălucoare, Să-i trăiască pomana-n bun nume supt soare.* DM, III^r. *Strălucorile pietrilor celor scumpe.* DOSOFTEI, V^s.

Etimologie: pref. *stră-* + *lucoare*.

Vezi și *lucoare*.

Cf. *lucoare*.

STRĂMURARE s. f. (Mold., Ban., Trans. SV) Băt ascuțit, nuia sau prăjină cu vîrf de fier cu care se îndeamnă vitele la mers. A: *Împungînd cu strămurări slugile pre mîșcoi.* DOSOFTEI, VS. *Cînd au fost arînd... cu leșii, i-au fost împungînd cu strămurările, ca pre boi.* NECULCE. C: *Ce mă gonești? Cu greu-ț iaste a zvîrli impropiva strămurării.* N TEST. (1648). *Pentru aceea să le răbdăm cu răbdare mare de pace, gîndînd că-i cu greu în stmecea strămurării a zvîrli.* SA, 11^v; cf. SA, 19^v. ♦ *Îndemn, impuls; pornire, instinct. A: Plîsul iaste o îndemnare și strămurare de aur sufletului.* L SEC. XVII, 72^v—73^r. *Scrisorile, precum a celui bun, așe a celui rău sfat, iască și strămurare sint.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, MOL. C: *Stremurare. Stimulus.* AC, 372. // B: cf. L ante 1693, 118^v.

Variante: *stremurare* (AC, 372).

Etimologie: lat. *stimularia.

Cf. *năslitură, năstav*.

STRELEȚ s. m. (Mold.) Soldat dintr-un corp de vînători. *Mai lesne strelețului a nemei o vrabie decît pe un om călare.* M. COSTIN. *Strelețul, arcul frîngînd, țința nu lovăscă.* CANTEMIR, IST. *Atunce au ieșit și Mihai-Vodă cu seimenii și cu streleții, adecă vînătorii ce ave.* NECULCE.

Etimologie: rus. *strolec*.

STREMURARE s. f. v. *strămurare*.

STRÎJNIC,-Ă s. m. și f. (Ban., Trans. SE) Minz(ă) între 1 și 3 ani; noaten(ă). *Aceaea fiară iaste de mare ca un strîjnic.* FL. D (1693). *Equula. Strisnika. Kancază csiiko.* LEX. MARS., 203; cf. COSM. 1693—1703, 72^v.

Etimologie: sl. *strižnikŭ*.

STROPSI vb. (Mold.) 1. A strivi, a zdrobi; a călca în picioare. A: *Mă stropsiră pizmașii miei, Miluiaște-mă, Dumnădzău, că m-au stropsit omul.* DP, 29^v. *Armăsariul ... pre Lup ... de multe ori mai până la moarte cu picioarele îl stropsia.* CI, 99; cf. DOSOFTEI, PS; DOSOFTEI, VS; CI, 97. // B: (Fig.) *Ūșurează de la mine toiagul și frica lui nu mă stropsăscă.* BIBLIA (1688).

2. A invade, a cotropi; a înfrînge, a nimici în luptă. *Au stropsit toată Asia și cu foc o au pîrjolit, orașele au prădat.* URECHE. *Venea cu atîta fală să stropsăscă și să calce țara.* M. COSTIN. *Traian ... după ce au stropsit pe dachi, au dus în Dachia slobozii de „romani”.* CANTEMIR, HR. ♦ Fig. A încălca, a neșocoți o poruncă sau o hotărîre. *Poronca și invățătura Domnului ... călcînd și stropsînd.* CANTEMIR, HR.; cf. VARLAAM.

Etimologie: bg. *strošvam*.

Vezi și *stropsit, stropsitură*.

Cf. *năbuși; spîrcui* (2).

STROPSIT adj. (Mold.) Distrus, nimicît în luptă. *Cînd au stătut Irachie la împărăție, puterile împărăției ... atît de stropsite și de oșteanii cei vechi și de ispravă atîta de sărăcite era.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: **stropsî**.

Vezi și **stropsî**, **stropsitură**.

Cf. **spîrcuit** (2).

STROPSITURĂ s. f. (Mold.) 1. Strivire, zdrobire; călcare în picioare. *Înflăt preste tot de stropsiturile ce-l stropsise oștenii. DOSOFTEI, VS. Nîcicum a leilor sau a altor jigăanii călcături și stropsituri în samă băgînd. CANTEMIR, IST.*

2. Năvălire, cotopire; nimicire. *Ungurii, văzîndu atîta stropsitură și nevoie țării, ... s-au închinat turcilor. URECHE. Călcături și stropsituri în hotărâle împărății să nu mai facă. CANTEMIR, HR.*

Etimologie: **stropsî** + suf. **-tură**.

Vezi și **stropsî**, **stropsit**.

Cf. **năbușeală**; **pustușag**.

STRUJNIȚĂ s. f. (Mold.) Daltă, răzuș. *Îl spînzurară de mini și-l jrecară cu strujnițe. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: scr. **stružnica**.

Cf. **vișeu**.

STUPI vb. (Mold.) A scuipa. *L-ași stupi și nu-l pociu. CANTEMIR, IST. Friul, ca pre un stăpin avîndu-l [calul], îl lepăda ștupîndu-l și adesea spumegînd. ILIODOR. „Unde voi stopi?” Zisu-i-au împăratul: „Du-te de ștopește în cerdac”. B 1774, 20^v; cf. B 1774, 30^f; B 1775, 74^r, 83^f.*

Variante: **stopi** (B 1774, 20^v), **știupi** (B 1774, 20^v, 30^f), **ștopi** (B 1774, 20^v), **ștupi** (ILIODOR; B 1775, 74^r).

Etimologie: probabil lat. ***stupire** (< ***scuppire** + **sputare**).

Vezi și **știupit**, **știupitură**.

SUBAȘĂ s. m. (Mold., ȚR) Agent de poliție numit de turci în Țările Române. *A: S-au așezat în olatul Cameniții ... de-u pus subași pen sate după obiceiul lor. NECULCE. B: Pusease subași pen toate orașăle și pen toate satele. R. POPESCU. Deci Meemet-beiu au cuprîns toată țara și au pus din oamenii lui subași pre la toate orașăle. LET. ȚR, 25^f; cf. IST. ȚR.*

Etimologie: tc. **subași**.

SUCĂ s. f. (Ban., Trans. SV) Obicei. *Sukë. Consuetudo. AC, 373. En atare szuke. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; cf. VISKI, apud TEW.*

Etimologie: **sucui**.

Vezi și **sucluitură**, **sucui**, **sucuit**.

Cf. **socaș**, **sucluitură**, **vălaș**, **zacon** (2).

SUCI s. m. (Ban.) Cojocar. *Sucs. Pellio. AC, 372.*

Etimologie: magh. **szües**.

SUCLUI vb. y. **sucui**.

SUCLUITURĂ s. f. (Ban.) Obicei. *Suklui (tu)rë. Consuetudo. AC, 373.*

Etimologie: **suclui** + suf. **-tură**.

Vezi și **sucă**, **sucui**, **sucuit**.

Cf. **socaș**, **sucă**, **vălaș**, **zacon** (2).

SUCȘIG s.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Nevoie, trebuință. *Trupul dorește și are siușig mare de suflet. MOL. 1695, 93^f. Și-n acel orașu nu-i suușigu de soare, nice de lună. MISC. SEC. XVII, 121^v. Aszkulteme en szuksigul mjeu. PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. Pre lukru né encáce kárey szuksig szé kredém. BUITUL, CAT., apud TEW; cf. C 1692, 529^r; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 64^v, 87^v, 108^r.*

Variante: **siușig** (C 1692, 529^r; MOL. 1695, 93^f), **suușig** (MISC. SEC. XVII, 64^v, 87^v, 108^r, 121^v).

Etimologie: magh. *szükség*.

Cf. lipsă, nișlotă (2).

SUCUI vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A avea obiceiul, a obișnui. *N-au sucuit Dumnezău cu binta sa a păzi pre om, ce vream cu alcam îngăduiaște păcătoșilor pre pocanie*. C 1692, 511^v. *N-au socluit a-ș lepăda frunza*. VCC, 5. *Sukliušk. Consvesco*. AC, 373. *Aceia cari iau svințeniile să mărească cinste dentru inimă pre care au sucuit Dumnezău a căuta*. CAT. B, 34; cf. VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 89^r; CAT. B, 45, 48.

Variante: **soclui** (VCC, 5), **suclui** (VISKI, apud TEW; AC, 373; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.; PP, 89^r).

Etimologie: magh. *szokni*.

Vezi și *sucă, sucluitură, sucuit*.

SUCUIT adj. (Ban., Criș.) Obișnuit. *Omul in ce iaste înocăat și sucuit, tot așa iaste in viața lui*. C 1692, 505^v. *A serba sărbătorile sucuite a besereciei svente*. CAT. B, 31.

Etimologie: *sucui*.

Vezi și *sucă, sucluitură, sucui*.

SUFERI vb. (Mold.) A-i prii cuiva ceva, a-i face bine. *Și luind boala in prilej, să făcea că nu-i sufără la bucate*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. *sufferire*.

SUGUȘA vb. (Ban., Criș., Trans. SV) A sugruma. *Suggush. Suffoco*. AC, 373. ◇ Fig. *Priimeaste sluga ta in bine, ca să nu mă sugușe pre mine făloșii*. MOL. 1695, 9^r; cf. PSALT. (1651).

Etimologie: *su(b) + gușă + suf. -a*.

Vezi și *sugușat*.

Cf. *foitui, înăduși, năduși*.

SUGUȘAT adj. (Ban.) Sugrumat. *Suggushat. Suffocatus*. AC, 373.

Etimologie: *sugușă*.

Vezi și *sugușă*.

SULEAGEC adj. v. *suleged*.

SULEGED adj. (Mold.) Subțire, zvelt; delicat, fin. *Și era pre chipul trupului... suleaged, albinet, galben*. DOSOFTEI, VS. *Grumadzii îi sint sulegedzi și gingași*. CANTEMIR, IST.

Variante: *sulcagec* (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: lat. **sublicidus*.

SULGER s.m. v. *sluger*.

SULGERIE s.f. v. *slugerie*.

SULINAR s.n. (Mold.) Tub de canal pentru scurgerea apei. **A:** *Să-pind, aflară fîntina aceasta ducîndu-se apa pre sulinare in cetate*. VARLAAM. // **C:** cf. C 1729, 69^v.

Etimologie: cf. ngr. *solinarion*.

Cf. *oală* (1).

SUMĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Sumar. *În acest Testament inttiu am pus șuma la toate capetele*. N TEST. (1648). *Înttiu arătăm... despre summa psaltirii. A treia oară, despre părțile și despre rîndul psaltirii*. PSALT. (1651); cf. FOGARASI, apud TEW, s.v. *șumă*; VISKI, apud TEW, s.v. *șumă*; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW, s.v. *șumă*. ◇ Conținut. *În șumă sint stihuri*. N TEST. (1648). *Șuma mai pre scurt iaste aceasta: 2 lucruri sint scrise intr-acest psalom*. SA, 18^v.

Variante: *șumă* (N TEST. 1648; FOGARASI, apud TEW, s.v. *șumă*; SA, 18^v; VISKI, apud TEW, s.v. *șumă*; PSALTIRE SEC. XVII^a apud TEW, s.v. *șumă*).

Etimologie: lat. *summa*; *șumă* < magh. *summa*.

SUPĂR s.n. (Mold.) Supărare, necaz. Pentru ca proimiiul voroaiei mele cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă. CANTEMIR, IST., apud TDRG. Să facă și unul și altul supăr cu închisoarea. NCL II, 294. Mare jale și supărare au căzut preste toți, făcându-li-se supăr de au plătit stupii indoști. PSEUDO-MUSTE, apud CADE; cf. PSEUDO-COSTIN, apud CADE și TDRG; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE, apud CADE și TDRG.

Etimologie: *supăra*.

Cf. bănat (2), băsău (3), potcă, poticală (1), siclet.

SUROMAN adj. și s.m. v. *suruman*.

SURUMAN adj. și s.m. 1. Adj. și s.m. (Mold., Ban., Trans.) (Om) lipsit de bunuri materiale; sărac. A: *Fericitu-i cela ce întâlceage spre mișel și sărăiman*. DOSOFTEI, PSALTIRE (1680). *Sirimanului tu fii ajutoriu*. AR, 4^v. ◇ Fig. *Surumani cu sufletul*. DOSOFTEI, MOL. C: *Adevăr zic voau că aceasta văduo suromană mai multe aruncă de toți de alalți cei ce aruncară în lada suromanilor*. NT 1648, 58^r. *Nu înfrunta pre sirimani, cind sună la ușa ta pentru milosteniia, ci frînge pîinea ta flămînzilor*. CS, 36^r. *O miutare surumană din Șuniam să bucura pentr(u) costul porobocului ce avea*. MOL. 1695, 55^v. *Siroman, -ă. Pauper*. AC, 368. *Și-ș aduc aminte de cei surumani*. MOL. 1706^r, 80^r; cf. N TEST. (1648); NT 1648, 54^v, 56^v, 59^v; PSALT. (1651); PS. 1651, 41^r, 181^r; SA, 14^r, 15^r, 33^v, 34^v, 35^r; CS, 26^v, 82^r; MOL. 1689, 64^r; VCC, 23, 25; MISC. SEC. XVII. 13^v, 20^v, 31^v; CAT. B, 44; M 1704, 80^v; TI (gl.); MOL. 1725, 178^v. ◇ Fig. *Fericiti surumanii sufletești, că a celora iaste împărăția ceriurilor*. STR., 37^v; cf. N TEST. (1648); CAT. B, 51. ◆ De condiție joasă.

A: *Te-i îmbrăcat întru a no(a)stră mestecare slabă și surumană*. ANT., 83^v. 2. S.m. (Mold., TR) Orfan. A: *Să cercetăm pre cei sirimani și pre văduve întru scirbele lor*. II 1764, 17^r. B: *Și pre văduve le-ai trinis deșarte și pre surumani ai chinuit*. BIBLIA (1688). *Am mintuit pre sărac den mina silnicului și surumanului căruia nu era ajutoriu am ajutat*. BIBLIA (1688).

Variante: *sărăiman* (DOSOFTEI, PSALTIRE, 1680), *siriman* (CS, 36^r; TI, gl.; AR, 4^v; II 1764, 17^r), *sirman* (MISC. SEC. XVII. 20^v), *siroman* (VCC, 25; AC, 368), *siruman* (N TEST. 1648; NT 1648, 56^v; MISC. SEC. XVII. 13^v), *soroman* (VCC, 23), *suroman* (NT 1648, 58^r).

Etimologie: sl. *siromahŭ*, bg., scr. *siromah*.

Vezi și *surumăni*, *surumănie*.

Cf. ceplac, neputincios (1), niștotos, pehnit; prostac.

SURUMĂNI vb. (Ban., Trans. SV) A săraci. *Deacă veți surumăni să vă primească pre voi în corturile ceale de veaci*. N TEST. (1648). *Sirromănesk. Pauper fio*. AC, 368.

Variante: *siromăni* (AC, 368).

Etimologie: *suruman* + suf. -i.

Vezi și *suruman*, *surumănie*.

Cf. meseri.

SURUMĂNIE s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Sărăcie. *Că toți den rămășițele lor aruncară, iară aceasta den surumăniia ei tot cit avu aruncă, toată*

avuția ei. NT 1648, 58^r. *Și el încă să intoarsă . . . din bogăatea cea falnică pre mare surumănie.* MOL. 1695, 51^v. *Siromeniē. Paupertas.* AC, 368; cf. N TEST. (1648); SA, 2^v; MISC. SEC. XVII, 40^r.

Variante: *sirimănio* (MISC. SEC. XVII, 40^r), *siromănie* (AC. 368).

Etimologie: *suruman* + suf. *-ie*.

Vezi și *suruman*, *surumăni*.

Cf. *nepuțință*, *niștotă* (1), *pehneală*.

SURUZUI vb. v. *surzui*.

SURZUI vb. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) A agonisi, a ciștiga, a procura. *Impetro. Szeresuesk. Szerszek.* LEX. MARS., 215. *Cu voia unul alăltui suruzuiră 30 de bani.* MISC. SEC. XVII, 14^r. *Alduit uricu suruzui noauo.* MISC. SEC. XVII, 31^r. *Noe lok à nye szerzui.* PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

2. (Trans. SV) A pricinui, a cauza. *Ce au surzuit graba aceasta?* PP, 128^r.

3. (Trans. SV) A compune, a redacta; a întemeia. *Cine au întemeiat Crede-ul? „Apostolii“.* *Cind l-au surzuit? (. . .) Pentru ce l-au surzuit? (. . .) Cine de chilin dintru apostoli au surzuit oro cloambă a Crede-ului? „Nu să știe adevărat, destul că toț într-una dintr-o voie l-au surzuit“.* PP, 4^v—5^r. *Cine au surzuit rinduiala besearecii?* PP, 102^v.

Variante: *sărăzui* (LEX. MARS., 215), *sărzui* (PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), *suruzui* (MISC. SEC. XVII, 14^r, 31^r).

Etimologie: magh. *szerezni*.

Vezi și *surzuită*.

Cf. *însăma*.

SURZUITĂ s.f. (Trans. SV) Tocmeală, rinduială. *Iară de pre altă parte iaste cinul, care se ține de fapă și de surzuita Domnului, adevă de apă, cuvine-se a ști hasna sacramentului sau tainei întru spălarea trupului* CATEHISM CALVIN.

Etimologie: *surzui*.

Vezi și *surzui*.

Cf. *ustăv* (2).

SUUSIG s.n. v. *sueșig*.

SVIREP adj. v. *sireap*.

ŞAFAR s.m. 1. (Mold.) Subaltern al marelui stolnic, fiind şef al bucătarilor curţii domneşti. *Pre o samă de boiari vii nevătămați i-au prinsu . . . , cărora nu le putem afla numile, fără numai al Cirstii, Petrica şafariul, Dobrostimpu.* URECHE.

2. (Trans. SV) Administrator, intendent. *Era un om bogat carele avea un şofariu şi acesta fu pîrit la el că răsipeaşte avuţia lui.* N TEST. (1648). *Pentr-aceaea că el nu mai iaste şofariu, pentr-aceaea după voia lui Dumnezeu trebuie lui a împărţi.* PP, 60^v—61^r.

Variante: şofariu (N TEST. 1648; PP, 60^v—61^r).

Etimologie: ucr. *şafar*, pol. *szafar*, magh. *súfár*.

Vezi şi *şofărie*.

Cf. ispravnic (2), logofăt (2), vâtaf (3).

SAGĂ s.f. (Mold., Ban., Trans. SV) Vorbă, faptă glumeată; glumă. **A:** *Nice va prăvi unde fac glume De nebunii şi de şegi de lume.* DOSOFTEI, PS. *Are tocmală de piare şi fuge foarte pre lesne de vâlăşaguri şi de griji trupeşti şi de hrană, şi mai virtos de cuvente multe şi de şegi să topeaşte ca ceara de foc.* L SEC. XVII, 73^v. *Au scris carte la dinsul oarecare filosof grec, certînd tirăniia lui prin şagă.* NCCD, 356. *Am păgubit boii pentru o şagă.* E 1779, 22^r; cf. CANTEMIR, IST.; NCCD, 328, 368; AETHIOPICA; B 1774, 32^v; BUCOAVNĂ 1775, 51^r. **C:** *Şagă. Iocus.* AC, 366. **B:** *Are tocmală de piare şi fuge foarte pre lesne de valuri şi de griji trupeşti şi de hrană, şi mai virtos de cuvente multe şi de şezi [sic!] să topeaşte ca ceara de foc.* L ante 1693, 119^v. **D:** Loc. adj. *De şagă = glumeţ.* **A:** *Voroavele şi cuventele tinerilor ceale de glume şi de şagă nice leac nu le iubea.* VARLAAM. **D:** Loc. adv. *În (cu) şagă = fără seriozitate, cu intenţia de a glumi, într-o doară.* **A:** *Svătuiia pre Dispot-Vodă să omoară pre cei vicleni ai săi. Zicea în şagă.* N. COSTIN. *Puţin cu glumă clevetînd unul pre altul şi zicînd în şagă cu batgiocură unul altuia cum că îi şade bine portul . . . , să grăbiia spre satul Visa.* I, 9^v. **C:** *El rise şi dzise cam cu şagă.* CRON. ante 1730, 44^r. **D:** Loc. vb. *A face şagă = a glumi; a face scamatorii.* **A:** *Vrînd să facă şagă, au sărit peste zidul frăţine-său, rizînd.* M. COSTIN. *Un mascaragiu . . . , vrînd să facă şagă pre apa Prutului . . . , s-au cufundat.* N. COSTIN. *De grăieşti adevărul . . . sau de faci şagă cu mine, rămiie așa această dată.* I, 8^v; cf. NCL I, 36; I, 2^r. **D:** Expr. **A fi (a părea) (lucru de) şagă = a fi (a părea cuiva că este) ceva neserios, fără importanţă.** **A:** *Au trimis soltanul un mirzac la Vasilie-Vodă, întrebîndu-l că ce au fugit din scaun? (De şagă lucru este întrebare ca aceasta pre o vreme ca aceea?).* M. COSTIN. *Să nu le pară şagă să minie pre craiul.* N. COSTIN. *Nice iaste şagă a năvăli la focul nemţăscu oastea ce-i deprînsă mai la largu.* PSEUDO-COSTIN, 3^r. **A se îngroşa şaga = a se**

agrava situația. A: Să îngroșase amu șaga, cind au sosit steagurile oștii noastre. M. COSTIN.

Etimologie: bg. *šega*.

Vezi și *șăgaci*, *șeganie*, *șugui*, *șuguiitor*.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, șeganie, șozie, tămășag, tămășeală.

ȘAHMARAND s.n. (Mold.) Brocart. *Iși luasă o fată... fiitoare... și o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand*. NECULCE.

Etimologie: tc. *şahmeram*.

ȘALĂU s.m. (Mold.) Veche monedă de aramă. A: *Tu de ieriți greșala altuia, dai un șalău, iară Dumnedzău de iartă greșala ta, ți iartă o mie de zloți*. VARLAAM. *Dreptului toată lumea cu aveare, iară necredinciosului nice un șalău*. DP, 12^v. *Era bănărie în cetatea Sucevei... și făcea șalăi de aramă, carii numai aice în țară imbla, 4 șalăi la un ban bun*. PSEUDO-MUSTE. // C: *Și au pus pre dinșii dajde cite un șalău de plug*. IR 1757, 23^v.

Etimologie: cf. pol. *szalag*, *szalawa*.

ȘALGĂU s.m. v. *șaugău*.

ȘALVIR s.m. (Mold.) Escroc, șarlatan, pungaș. *Mai tare prepus era pe vornicul Iordachii Deleanul Catacozino, făcându-l șalvir cu două fețe*. NECULCE.

Etimologie: ucr. *şалvir*.

Cf. *geambaș*.

ȘANȚ s.n. (Mold.) Ciudățenie, minunăție. *Minuni ce-au făcut [Domnul] să țineti minte și de șanțuri dintiu de mainte*. DOSOFTEI, PS., apud TDRG. *Minunînd pre mulți cu ciudesele și cu șanțurile*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

Cf. *div*, *mirac*, *miraz*.

*ȘAR s.n. (Mold., Criș.) Vopsea. A: *Zugravii au luat de-i zugrăvesc cu șarurile în obraz prunșesc*. DOSOFTEI, MOL. *La cel luminos chip și a adevărînții figură a vinii preste puțința șarurilor a fi, zicea*. CANTEMIR, IST. ◇ Fig. *Podobînd frămseatea s[u]fl[e]tului cu șarurile bunătăților*. DOSOFTEI, VS. C: *Împăratul mie dedesupt serie slobodzie cu șar roșiu*. MOL. 1676², 117^r. // B: *Șarū: șarul, văpșeale*. LEX., 333^v; cf. ST. LEX.; LEX. 1683, 82^r, 83^r.

Etimologie: sl. *šarū*.

Vezi și *șerui*, *șeruire*, *șeruitură*.

ȘARAG s.n. v. *șirag*.

ȘARAMPOI s.m. (Mold.) Par, stilp, birnă. *Dulapi de scînduri bine încheiate și cu șarampoi pe dinafară*. AETHIOPICA.

Etimologie: magh. dial. *sarampó*.

Cf. *paliță*, *pociumb*.

ȘARG s.m. (Ban.) Cal cu părul galben deschis. *Shargul*. AC, 366.

Etimologie: magh. *sárga*.

ȘARVANA s.f. (Mold.) Haină scumpă, ca un anterior, purtată de vornicii, aprozii și copiii de casă de la curțile domnești. *El... de jele ș-au rumt pre sine șervăneaoa*. DOSOFTEI, VS. *Un vornic mare purta un cap de danșu și alt vornic mare alt cap de danșu, îmbrăcați cu șarvanale domnești*. NECULCE. *Aprozii... imbla cu șarvanale*. GHEORGACHI.

Variante: *șervănea* (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: tc. *şebane*.

ȘATOR subst. (Criș.) Cort. *Așa-u ținut Dumnăzău supt șator pre Avram și pre Isac și pre Iacov in pribăgiia lor.* MOL. 1695, 88^r. *Pentr-aceaea zice cum că șatorul casei noastre cestui de pămînt să va sparge. Deci pentr(u) ce să asamănă șatorului viața noastră? Întiiu pentr-aceaea să asamănă că șatorul nu-i făcut numai să stea într-u(n) loc, ce să mută dintr-u(n) loc într-alt.* MOL. 1695, 88^r; cf. MOL. 1695, 87^r, 88^v, 89^r.

Variante: șotor (MOL. 1695, 87^r, 88^r).

Etimologie: magh. sátor.

Cf. otac, saivan.

ȘAUGĂU s.m. (Mold.) Lucrător în ocnele de sare. *S-au îndemnat șaugăii de la Ocnă și au ținut calea pedestrimei aceia a lui Racoși.* M. COSTIN. *Au adus șalgăii de la Ocnă.* PSEUDO-MUSTE.

Variante: șalgău (PSEUDO-MUSTE).

Etimologie: magh. sóvágó.

ȘAGACI adj. (Mold., Ban.) Glumeț. **A:** *Mihai-Vodă nu este, cum s-arăta, blind, șigaci cu toți și moale, ce într-alt chip.* NECULCE. *La cină de masă cu șăgi îl desfăta pre dinsul, că era în lucrurile șăgilor de mirat șegaciu.* NCCD, 368. **C:** *Shégács. Jocosus.* AC, 367.

Variante: șegaciu (NCCD, 368), șigaci (NECULCE).

Etimologie: șagă + suf. -aci.

Vezi și șagă, șeganie, șugui, șuguitoar.

Cf. șod (2), șuguitoar, zefliu.

ȘANEC s.n. v. șenlic.

ȘANLIC s.n. v. șenlic.

ȘARAG s.n. v. șirag.

ȘĂSTAC s.m. (Mold.) Monedă poloneză de argint. *Iar banul ce s-au aflat mai jos de Roman, iar la năruiturile unei cetăți, așa era de mare cît șăștacul cel de patru bani leșești.* M. COSTIN.

Variante: șestac (M. COSTIN).

Etimologie: pol. szóstak.

ȘĂTRAR s.m. (Mold., TR) Boier care avea în grijă corturile domnești și tunurile și asigura aprovizionarea armatei în timp de război (uneori cu determinări de tipul mare, vel). **A:** *Șetrariu mare pre corturile domnești și-n oști și-ntr-alte căli și purtătoriu de grijă tunurilor.* URECHE. *După vel comis: vel medelnicer, vel clucer, vel sârdar, vel sulger, vel căminar, vel jicnicer, vel pitar, vel șătrar, vel armaș, vtori logofăt, vel ușăr, vel agă.* GHEORGACHI. **B:** *Radul stolnicul, feciorul lui Tudor șătrarul din Greci.* ANON. BRÎNCOV. *Pe alți boiari, anume: Mihalcea șătrariul i Costandin clucer Ciorogirleanul, au mai trimis la hanul Selim Gherei R.* GRECEANU. // **C:** *Shëtrar.* AC, 368.

Variante: șetrar (URECHE).

Etimologie: șatră + suf. -ar.

ȘCATULCĂ s.f. v. scatulcă.

ȘCHELE s.f. v. schelă.

ȘEGACIU adj. v. șăgaci.

ȘEGANIE s.f. (Mold.) Glumă; bufonerie. *Din mică otrstă in mimuri, ce să dzice ingnăciuni de șeganii și la prăviriști crescut.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: șagă + suf. -anie.

Vezi și șagă, șăgaci, șugui, șuguitoar.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, șagă, șozie, tămășag, tămășeală.

ȘEGUI vb. v. șugui.

ŞENLIC s.n. (Mold., TR) Manifestație publică de veselie, cu salve de puști și de tunuri. **A:** *Și-ndat. . . gătiră pușcele și surleli să facă Constantin-Vodă șenlic de bucurie: NECULCE. Se face șenlic de slobozirea a toate tunurile. GHEORGACHI. S-au bucurat cu toții, făcînd și domnul mare șenlec. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. IM 1754, 143^v, 144^f. B:* *L-au îmbrăcat cu caștan, și săzînd în scaun, făcîndu-să șenlic cu pușcili și cu tunurile după obicei. R. POPESCU. S-au născut împăratului un cocon, pentru care iar au făcut șenlic. IM 1730, 203^f; cf. IM 1730, 203^v.*

Variante: *șănec (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU), șănlie (R. POPESCU; IM 1754, 143^v, 144^f), șinlăc (GHEORGACHI), șinlec (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).*

Etimologie: tc. *șenlik*.

ȘEPELEAV adj. (Mold.) Peltic. *Poftescu-l ca șepeleavii mele limbi . . . ascultătoare ureache să pleace. CANTEMIR, IST., s.v. cepeleag. Glasul lui era amurțit, șepeleav la limbă, gingav. E SEC. XVIII, 20^v.*

Etimologie: ucr., rus. *Șepeljavyj*.

ȘERB, ȘEARBĂ s.m. și f. (Mold., Criș., Trans. SV, Trans. N) Rob, slugă, sclav. **A:** *Haritina era . . . șarbă . . . orecăruia Caludie. DOSOFTEI, VS. Și dzi . . . șerbului nostru muncitoriului: „fă aceasta“, și va face. L SEC. XVII, 78^f. ♦ Persoană aservită cuiva. A: Vom pomeni de începutura și adoosul turcilor . . . , că supt mina lor și supt jugul lor sintem șerbi. URECHE. Pre șerbii mei și pre șearbele mele într-acealea dzile oarsavoiu din duhul mieu și vor proroci. AP. 1646, 3^f. Trimete asupra acestui șerb al tău . . . darul tău. N. COSTIN; cf. VARLAAM; DM, 1^v, 12^v, 32^v, 33^f, 33^v, 34^f, 35^f, 36^f, 37^f, 39^v, 41^f; DVS, 6^f; DOSOFTEI, VS; L SEC. XVII, 12^f. C: Luminează și mie, neharnicului șerbului tău. MOL. 1688, 243^f. Priimeaste ruga șerbeii tale. VPV, 124^f. Fă repaus, Doamne, sufletelor șerbilor tăi unde nu este durere. MCCR, 32. Spăseaste fiul șerbeii tale. PS. SEC. XVIII, 45^v; cf. O, 43^f; MCCR, 10, 15, 16, 50; MSE, 89.*

Etimologie: lat. *servus, serva*.

Vezi și *șerbesc, șerbi, șerbie*.

Cf. *rob cã*.

ȘERBESC adj. (Mold.) Care aparține sau este propriu șerbilor; de șerb. *Și șerbăsc botez să-ți iai sirguiești, bunule. DM, 1^v. Încã și de șerbască mîna în Iordan a te boteza suferiși. DM, 8^f.*

Etimologie: șerb + suf. *-esc*.

Vezi și *șerb, șerbi, șerbie*.

ȘERBET s.n. (Mold., TR, Ban.) Băutură răcoritoare din apă de trandafiri cu miere sau zahăr; preparat alimentar din sirop de zahăr bine legat și frecat. **A:** *Și-i cînsti pașa cu cafe și cu cerbet, după cum este cîntea turcească. NECULCE. Și înlontru, în chesele, fel de fel de șerbeturi. H 1771, 81^v. În minule lor păhară împodobite cu petri scumpe pline de felii de felii de șarbeturi minunate. H 1779¹, 148^f. Bind ei cafeaua și șerbeturile. H 1779², 75^v; cf. CANTEMIR, IST.; AXINTE URICĂRIUL; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; H 1779², 76^f, 87^v. B: Mingîindu-și poha lor, unii cu bragă, alții cu bere, alții cu șerbet. ANTIM. C: Mulsum. Serbet. Mărcz. LEX. MARS., 229.*

Variante: *cerbet (NECULCE)*.

Etimologie: tc. *șerbet*.

SERBI vb. (Mold.) A robi. *Va hi semînția lui nemearnici în țară streină (. . .) și vor șerbi și-i vor dosădi. AP. 1646, 18^v. ♦ A se devota,*

a se aservi cuiva. *Ceia ce vor să șerbască cu de-adinsu lui Dumnedzău, mainte de toate să cearce și să facă aceasta.* L SEC. XVII, 13^r. *I se vor inchina lui toți împărații pementești și toate limbile-i vor șerbi lui.* IOAN DIN VASLUI; cf. VARLAAM; DOSOFTEI, MOL.

Etimologie: șerb + suf. -i.

Vezi și șerb, șerbesc, șerbie.

ȘERBIE s.f. (Mold.) 1. Robie, sclavie. *Pre noi de la șerbie să ne izbăvască.* DM, 11^r; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ Devotare, consacrare; aservire. *Cu a șerbiei măsurî te împreună pugořiși.* DM, 8^r. *Toată viața sa să lie adăvăsită întru șerbiia lui Dumnedzău.* L SEC. XVII, 78^r.

2. Iobăgie. *Mulți se află și de bună voie de merg, ca să iasă din șerbie.* URECHE.

Etimologie: șerb + suf. -ie.

Vezi și șerb, șerbesc, șerbi.

Cf. vecinătate, vecinie.

ȘERIM s.m. v. șerin.

ȘERIN s.m. (Mold.) Nobil tătar care conducea o ceată ostășească. *Hanul i-au zis că nu poate să-i dea pentru aceasta răspuns de la sine, pînă nu se vor stringe mirzaccii ce se chiamă șerini.* AXINTE URICARIUL. *Au trimis la leși . . . sol pre un șerim din Crim.* NECULCE.

Variante: șerim (NECULCE).

Etimologie: tăt. širin.

Cf. mirzac.

*ȘERUI vb. (Mold., Ban.) A zugrăvi, a picta, a desena. A: *Șeruiaste cruce naintea dvernișelor besearicii.* DOSOFTEI, MOL. *Mearsi roaba de-au arătat șeruind chipul [bisericii] pre pămînt.* DOSOFTEI, VS. *Carele. . . forma și chipul avuției fiilor tăi au șeruit și adevărat o au zugrăvit.* CD 1698, 22^r; cf. CD 1770, 26^r. ♦ Fig. *Cu frumoase stihuri biruința aceasta precum au fost o șeruiaste.* CANTEMIR, HR. C: *Sheruiësk.* AC, 367.

Etimologie: șar + suf. -ui. Cf. sl. šarovati.

Vezi și șar, șeruire, șeruitură.

*ȘERUIRE s.f. (Mold.) Zugrăvire, pictură. *Palaturile și saraiurile lui ceale minunate și de piatră încolțurată zidite și șeruiți de săpături iscusite și cu tot fealiul de marmure scumpă ghizdav pãrdosite.* CD 1698, 10^v; cf. CD 1770, 11^v. ♦ Fig. *Pre Ptolomei . . . in cele mai multe să fie greșit il arată și mai ales in șiruirea ostrovului Thulé.* CANTEMIR, HR., s.v. širuire¹.

Variante: širuire (CANTEMIR, HR., s.v. širuire¹).

Etimologie: șerui.

Vezi și șar, șerui, șeruitură.

*ȘERUITURĂ s.f. (Mold.) Pictură, tablou. *Dumnăziasca icoană . . . neștrămutată din șaruitură o feriră.* DOSOFTEI, VS. ♦ Fig. *Chip, aspect, infățișare. Acestaș au sămănat cu sefi]ntul Ioan Bogoslov la șeruitura trupului.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: șerui + suf. -tură.

Vezi și șar, șerui, șeruire.

ȘERVĂNEA s.f. v. șarvana.

ȘESTAC s.m. v. șăștac.

ȘETRAR s.m. v. șătrar.

ȘICUI vb. (Mold.) A (se) așeza în ordine de bătaie. *Cu dobe și cu surle alaiurile șicuind, pentru biruință în mare numărul oștilor sale cineva să*

increde. CI, 97. *Împărțind oastea pe la hatmani și șicuindu-să, au luat drept pe acea cale în carea spunea omul că vin nepriătinii.* CANTEMIR, HR.

Etimologie: pol. *szykować*.

Vezi și *șicuire*.

ȘICUIRE s.f. (Mold.) Așezare a oștilor în ordine de bătaie. *Șicuirea oștii împărăției.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: *șicui*.

Vezi și *șicui*.

ȘIGACI adj. v. *șăgaci*.

ȘIGUBĂȚ adj. v. *șugubăț*.

ȘIGUBINĂ s.f. v. *șugubină*.

ȘILIC s.n. v. *ișlic*.

ȘINLĂC s.n. v. *șenlic*.

ȘINLEC s.n. v. *șenlic*.

ȘIPINĂ s.f. (Mold.) Viltoare, bulboană. [Hristos] *to[ti] păcatul o[fa]menilor astrucind în șipinile Iordanului, îndată să sui de la apă și pre vechitul om de păcate înnoind.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. ucr. *šipinnja*.

ȘIPURI vb. (Mold.) A se furișa, a se strecura. *Lupul dară de departe prin iarbă șipurindu-să și pre pintece tîrîndu-să, ca doară armăsariul nu l-ar simți, spre herghelie să trăgea.* CI, 99. *Zlotașii, ca vai de capeteli lor, îmbla șipurindu-să și rugindu-să mojișilor.* NECULCE; cf. CANTEMIR, IST.

Etimologie necunoscută. Cf. *șipi*.

ȘIRAG s.n. 1. (Criș., Trans. SV) Mulțime, gloată, ceată. C: *Răutățile și greutățile s-au apropiat ca o turmă sau ca un șireag.* SA, 6^r. *Șireagul jidovilor cu alenșigu viniră înaintea lui.* MISC. SEC. XVII, 44^r. *Ce să înțeleage prin besearca sfîntă? Șireagul credincioșilor, carii după Hristos pre acest pămînt supt un păstoriu mare să îndireptează.* PP, 27^r—27^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; SA, 5^r; VISKI, apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PP, 9^v, 11^v. // B: (Fig.) *Pentru marea și minunata strălucire de toate șireagurile stelelor celor din taină se cinstește ca o împărăteasă.* ANTIM.

2. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Armată, trupă; linie de bătaie, coloană de ostași. A: *Toată oastea într-un șirag tocmită ca 9000 de oameni.* M. COSTIN. *Fiind căpitan pre șireagul mașilor.* DOSOFTEI, VS. *Enias încă oastea carea cu sine avea în șirag tocmind-o, de război și de bătaie să să apuce era gata.* CANTEMIR, HR. *Să lărgisă șireagurile cele de moscali, în lature, cit alergai cu calul.* NECULCE; cf. M. COSTIN, apud TEW; DOSOFTEI, LITURGHIER, apud TEW; DOSOFTEI, MOL.; N. COSTIN; GHEORGACHI. C: *Și era numărul șireagului călărașilor doauo mii de sute de mii.* NT 1648, 310^r. *A caldiianilor trei șireaguri viniră pre cămile și le minară acealea toate și pre slugile tale cu arma-i omorîră.* C 1692, 521^v. *Șirag. Exercitus.* AC, 368; cf. FOGARASI, apud TEW; NT 1648, 129^r, 129^v, 248^v; N TEST. (1648); SICRIUL DE AUR; CS, 16^r; C 1692, 509^v. // B: *Ieși om tare den șireagul celor streini de fealiu.* BIBLIA (1688).

Variante: *șarag* (N. COSTIN), *șărag* (GHEORGACHI), *șireng* (NT 1648, 129^r, 129^v, 248^v, 310^r; N TEST. 1648; M. COSTIN, apud TEW; DOSOFTEI, LITURGHIER, apud TEW; DOSOFTEI, VS; SA,

5^r, 6^r; SICRIUL DE AUR; CS, 16^r; BIBLIA 1688; C 1692, 509^v, 521^v; MISC. SEC. XVII, 44^r; PP, 9^v, 11^v, 27^r—27^v; NECULCE; ANTIM).

Etimologie: magh. sereg. Cf. pol. szereg.

Cf. holotă, oștorom; ordie.

ȘIREAG s. n. v. șirag.

ȘIRINCĂ s. f. (Mold.) Basma, năframă. *Înfățișându-le în năfrâmi șirince cu miroșuri, cu unsori scumpe.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. *Șyrynka*, rus. *Șirinka*.

ȘIRLĂU s. n. (Mold.) Șiroi. *Sudorile ... de pre armăsariu ca șirlaiele curea.* CI, 99. *Șirlaile sudorilor, izvoarele lacrimilor ... toate cu totul în vînt și în deșert se duseră.* CANTEMIR, IST. *Au lăcrămatu icoana Precistii atita cît curea șirlauri și pica într-o tîpsie.* CRB, 162^v.

Etimologie: probabil formație onomatopeică. Cf. șirloi, șurloi.

Cf. năboi.

ȘIRUIRE s. f. v. șeruire.

ȘISAC subst. (Ban.) Coif, cască. *Shishak. Galea.* AC, 368.

Etimologie: magh. *sisak*.

ȘLAH s. n. v. șleah.

ȘLAHTĂ s. f. v. șleahță.

ȘLEAH s. n. (Mold.) Drum de mare circulație; itinerar, traseu. *Împăreșii turcești și vezirii lor, pe unde merg cu oști, fac mobile în șleavul oștilor.* M. COSTIN. *Era șleahul oștilor lui.* CANTEMIR, HR. *Au vădzut vro 40 de turci pe șlah viînd de la Cameniță.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE. ◇ Expr. *A ține șleahul (cuiva) = a pîndi venirea cuiva.* *Au dat peste niște căzaci, ce ținea șleahul turcilor, din niște stînci de piatră.* PSEUDO-MUSTE.

Variante: *șlah* (NECULCE), *șleav* (M. COSTIN; PSEUDO-MUSTE), *șlev* (NECULCE).

Etimologie: pol. *szlak, szlach*, ucr. *Șlah*.

Cf. tract (2).

ȘLEAHTĂ s. f. (Mold., TR) Nobilime poloneză mică și mijlocie; corp de armată alcătuit din nobili polonezi. A: *Nemeșii carei le zic șleahță nu așa de crai ascultă, cum de lege.* URECHE. *Așijderea și mazilimea, șlahta, și ei au rădicat cap pre un boier.* NECULCE; cf. M. COSTIN. B: *Multă neunire s-au făcut între boierii leșăști și între oaste și între toată șleahța.* ANON. BRÎNCOV. ◆ (Mold.) Nobilime. *Au scos craiul șleahța rusească ... de la Premislea.* URECHE. *Mulți se nevoiesc, unii și cu plată, să-și facă nume de șleahță pentru cinstea și slava aceștii lumi.* DOSOFTEI, PS; cf. M. COSTIN.

Variante: *șlahță* (NECULCE).

Etimologie: pol. *szlachta*.

Vezi și *șleahțic, șlehticic*.

Cf. *șlehticie*.

ȘLEAHTIC s. m. (Mold.) Nobil polon. *Pre un șleahțici l-au dătunat supt cort.* URECHE. *Au scris cătră capetele obuzului și cătră toți șleahțicii, adecă mazilii.* NECULCE; cf. M. COSTIN; NCL I, 47; N. COSTIN. ◆ Nobil. *Să fie ... în volnicia Italiei șpani, adecă șleahțici.* M. COSTIN; cf. DOSOFTEI, VS.

Variante: *șleahțici* (URECHE).

Etimologie: pol. *szlachcic*.

Vezi și *șleahță, șlehticie*.

Cf. *șpan*.

SLEAHTICI s. m. v. șleahțic.

SLEAV s. n. v. șleah.

ȘLEHTECIE s. f. v. șlehticie.

ȘLEHTICIE s. f. (Mold.) Nobilime. *Stătut-au acesta Alexandru, ce să numia din șlehticia Mavrocordat, tergiman mare.* NCL II, 291. ♦ Calitate, rang de nobil. *Șlehticia și blagorodnicia cînd nu este cu fapte bune nu cînsteste, ci mai virtos ocărăște pre om.* AXINTE URICARIUL.

Variante: șlehtecie (NCL II, 291).

Etimologie: șleahțic + suf. -ie.

Vezi și șleahță, șleahțic.

Cf. șleahță; nemișag.

SLEV s. n. v. șleah.

ȘLIC s. n. v. ișlic.

ȘLOG s. n. (Ban.) Apoplexie. *Șlog.* AC, 370.

Etimologie: germ. dial. Schlog.

ȘOD adj. (Ban.) 1. Nebun. *Șod. Stultus. Facetus.* AC, 370.

2. Amuzant, nostim; ciudat, curios, bizar. *Șod. Stultus. Facetus.* AC, 370.

Etimologie: magh. sod.

Vezi și șozî, șozie.

Cf. aluzit, bolund, buiac (4), nerod, zălud; șăgaci, șuguițor, zefliu.

ȘOFARIU s. m. v. șafar.

ȘOFĂRIE s. f. (Trans. SV) Funcția de administrator, intendent. *Zise întru sine șofariul: „Ce voi face, că domnul va lua șofăria de la mine“.* N TEST. (1648).

Etimologie: șofar + suf. -ie.

Vezi și șafar.

Cf. isprăvnicie.

ȘOHAN adv. (Criș., Trans. N) Niciodată. *O piatră pre alta încă nu ea rămînea și șohan mai mult nu să va zidi.* C 1692, 516^v. *Eu șohanu de cătră tine nu voiui și îndotatu.* MISC. SEC. XVII, 15^v. *Am un bărbat prăpăditu De lenea lui prea vestitu Șohan nu l-am îndrăgitu.* CÎNTECE, 6^r; cf. MOL. 1695, 93^r; MISC. SEC. XVII, 81^v.

Etimologie: magh. soha n[em].

Cf. dănăoară (nice ~).

ȘOLTUZ s. m. (Mold.) Cîrmuitorul unui oraș. *Au plătit șoltuzul butea ce de vin.* NECULCE.

Etimologie: pol. szoltys.

ȘOMÎC s. m. 1. (Ban.) Șoarece. *Shornek* (i.l.d. *Shomek*). *Mus.* AC, 370.

2. (TR) Cățelul-pămîntului, orbeț. *Bleastemu-vă pre voi, fierile ceale de multe fealiuri, viermii, omidele, gîndacii, lăcustele, șoarecii și cîrțițele și șomilcii, și multe feluri de muște.* MOL. 1741, 378; cf. MOL. 1743, 378; MOL. 1747, 186^v.

3. (TR) Cîrțiță. *Tîrtoarele ce să tirăsc pre pămînt... necăstuica și șopirla și șomicul.* BIBLIA (1688).

Variante: șomîc (MOL. 1741, 378; MOL. 1743, 378).

Etimologie: cf. bg. homjak, homek „hîrciog“.

Cf. herț, pârnuș, spurc; chițoran (2), guziu, sobol (2).

ȘOMÎLC s. m. v. șomîc.

ȘOTOR subst. v. șator.

ȘOZI vb. (Ban.) A glumi, a face comicării; a se prosti. *Shodzesk. Facetias misceo. Stultizo. AC, 370.*

Etimologie: șod + suf. -i.

Vezi și șod, șozie.

Cf. șugui; aluzi, bolunzi.

ȘOZIE s.f. (Ban., Trans. SV) Vorbă ori faptă caraghioasă. *Shodzie. Facetiae. Stultitia. AC, 370. Ce iaste păcatul din șozie? PP, 87^v. Cînd din glumă minte au din șozie, au care-i spre vrun folos. PP, 87^v.*

Etimologie: șod + suf. -ie.

Vezi și șod, șozi.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, șagă, șeganie, tămășag, tămășeală.

ȘPAGĂ s.f. (Mold., TR) Armă albă. A: *Au sărit pe o fereastră cu șpaga a mină în gloata turcilor. PSEUDO-MUSTE. Au lepădat șpăgile. NECULCE. Au intrat în Iași cu mare alai și cu multă oaste cu spegele scoase din teacă. CANTA; cf. IM 1754, 72^v. B: Au scos șpaga și l-au jungheat. R. POPESCU. Care nevoie oăzînd straordinariul și ceialalți, au scos șpăgile să se apere. IM 1730, 102^r.*

Variante: șpagă (NECULCE; CANTA).

Etimologie: rus. *špaga*.

ȘPAN s.m. (Ban., Trans. SV) Nobil care stăpînea sau administra un ținut. *Cine va ține orăji, aceia să să de șpanilor, să nu să vor lăsa. SAVA, AȘEZĂMÎNTURILE. Din mila... șpanului săcuilor. SA, 2^r. Ishpan. Castellanus. Comes. AC, 344; cf. PP, 3. ♦ (Mold.) Nobil. Izvortia den toată lumea la Italia, pentru să fie în volnicia Italiei șpan, adecă nemis, cum dzic leșii șlehtici. NCL I, 47; cf. M. COSTIN; N. COSTIN.*

Variante: ișpan (AC, 344; PP, 3).

Etimologie: magh. *spán, ispán*.

Cf. *šleah tic*.

SPEC s.n. (Ban.) Slănină. *Shpek. AC, 370.*

Etimologie: germ. *Speck*, magh. *spék*.

Cf. lard.

ȘPILĂ s.f. (Ban.) Cărămidă: *Shpilă. Later. AC, 371.*

Etimologie necunoscută.

Cf. *teglă*.

ȘPÎRCUI vb. v. *spîrcui*.

ȘPÎRCUIT adj. v. *spîrcuit*.

ȘTAP s.m. (Ban.) Băț. *Bacculus. Stáp. Pálcza. LEX. MARS., 189.*

Etimologie: scr. *štáp*, germ. *Stab*.

Cf. botă, matrac, paliță.

ȘTIR adj. (Ban.) Acru. *Shtir. Acerbus. AC, 372.*

Etimologie: cf. *știr* „plantă erbacee“ (< bg., scr. *štir*), *știros* „acru“.

Vezi și *știros*.

Cf. *știros*.

ȘTIROS adj. (Olt.) Acru, astringent. *Să bea apă de scorțișoară ori zeamă de rodii acre, ori de alte poame răcoaroase și stiroase [marg. știroase]. MD¹, 132^r. Iar alifie să facă acest fel: miez de curmale, flori de melilot, virfuri de pelin și dă mușătel, șofran, zmirnă muiată în vin vechiu și știros. MD², 6^v.*

Variante: *știros* (MD¹, 132^r).

Etimologie: *știr* „plantă erbacee“ (< bg., scr. *štir*) + suf. -os.

Vezi și *știr*.

Cf. *știr*.

ȘTIUBEI s.n. (Mold.) Stup primitiv. *Ursul . . . toate ștubeele cu miere fără nici o șfială fărîmă.* CANTEMIR, IST. *În știubeiu toate albinile unui d(o)mnu a sluji videm. Deci că albinile nu sîntu fără cap în știubeiu, nu iaste cu cale oamenilor a fi fără domnu în republică.* NCCD, 292; cf. NECULCE; FL. D 1754-1762, 66^v.

Variante: **ștubei** (CANTEMIR, IST.; NECULCE).

Etimologie: **știob** (< ucr. *štob, štub*) + suf. *-ei*.

Cf. *ulei*².

ȘTIUC s.n. (Olt., Trans. S) Bucată, parte dintr-un întreg. **B:** *Să mînce cu bună rinduială la vremea lui, nu cu pornire și cu pripă, nici deodată știucul mare și neamestecat.* MD¹, 131^f. **C:** *Odinăoară era un corb într-un copaci și ținea în gură un știuc de caș.* FL. D 1693, 26^f. *Ceale cinci știucuri de tîmie într-însa pusă însămnează ceale cinci rane a lui Hristos.* PP, 136^f.

Etimologie: germ. *Stück*.

Vezi și *știuculeț*.

Cf. *dărab*.

ȘTIUCULEȚ s.m. și n. (Olt.) Diminutiv al lui *știuc*. *Pune pe foc vreo citeva ștuculețe de lemnu de frasin verzi.* MD¹, 73^v. *Taie pelin dă cel albu știuculeți mici și le pune într-o oală.* MD¹, 140^v. *Să ude un știuculeț de pîne în apă fîiartă și să mînce.* MD¹, 142^v.

Variante: **ștuculeț** (MD¹, 73^v).

Etimologie: *știuc* + suf. *-uleț*.

Vezi și *știuc*.

Cf. *țîră*.

ȘTIUPI vb. v. *stupi*.

ȘTIUPIT s.n. (Mold.) Scuipat. *Ochii orbului din naștere spăind, prin știupit și tină le deschide luminile.* CANTEMIR, HR., s.v. *stupit*.

Etimologie: *știupi*.

Vezi și *stupi*, *știupitură*.

ȘTIUPITURĂ s.f. (Mold.) Scuipătură. *Știupitura iarăși îi inghiți.* CANTEMIR, IST., s.v. *stupitură*.

Etimologie: *știupi* + suf. *-tură*.

Vezi și *stupi*, *știupit*.

ȘTOPI vb. v. *stupi*.

ȘTUBEI s.n. v. *știubei*.

ȘTUCULEȚ s.n. v. *știuculeț*.

ȘTUPI vb. v. *stupi*.

ȘUGUBĂȚ adj. (Mold.) 1. Ucigaș, criminal. *Acesta au gonit din beșearică pre-mpăratul Numerian că era șigubăț, că ucisease pre fiul împăratului persilor.* DOSOFTEI, VS; cf. DOSOFTEI, MOL. ◇ (Substantival) *Un neguțătoriu cu aur mult trecînd pre acolea, l-au ucis un șugubăț.* DOSOFTEI, VS.

2. Periculos, primejdios; viclean, perfid. *Mult mă mir, atîta cit ești de amăgitoare, mincinoasă și șugubată, cum te Dumnedzău rabdă.* CD 1698, 1^v.

Variante: **șigubăț** (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. *dušegubici*.

Vezi și *șugubină*.

Cf. *alnic*, *amăgelnic*, *amăgeu*, *balamut*, *celarnic*, *celuitor*, *hamiș*, *hitru* (2), *inceluitor*, *marghiol*, *măiestreț*, *opăcitor*, *șuvealnic*, *telpiz*.

ȘUGUBINĂ s.f. 1. (Mold.) Faptă gravă, nelegiuire, în special omucidere, tilhărie sau adulter. *Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strimbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui. URECHE; cf. URECHE, 70.*

2. (ȚR) Amendă percepută pentru omucidere, tilhărie sau adulter. *Ține pre acest voinic la tine, iar de va scăpa și va fugi, tu în locul lui vei fi, sau vei plăti șugubina. NEAGOE, ÎNV.*

Variante: **șigubină** (URECHE, 70).

Etimologie: **deșugubină** (< *dușegubină* < sl. *dušegubina*).

Vezi și **șugubă**.

Cf. **bezaconie**; **hatalm**.

ȘUGUI vb. (Mold., Ban.) A glumi. A: *Norocul așe de aspru cu muritorii șuguiaste, cit, de multe ori, călea ce și cu ochii li-ar înghiți, nici cu nasul nu-i lasă a le mirosi. CI, 96. Mai multu îi videm pre dinșii pierdzind vrémia șuguiind. NCCD, 328. Să nu șuguiască cu domnii șau cu boierii cei mari. B 1774, 59^v; cf. AP. 1646, 43^r; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; B 1775, 111^r. ◇ Expr. A nu fi de a șuguire cu cineva = a trebui luat în serios. Nu era de a șuguire cu el. M. COSTIN. C: S(h)eguěsk. [Jocor]. AC, 367. *Shuguiěsk. Iocor. AC, 372.**

Variante: **șegui** (AC, 367).

Etimologie: **șagă** + suf. -ui. Cf. bg. *šeguvam se*.

Vezi și **șagă**, **șagaci**, **șeganie**, **șuguito**.

Cf. **șozi**.

ȘUGUITOR adj. (Ban.) Glumeț. *Shuguito*. *Iocosus. AC, 372.*

Etimologie: **șugui** + suf. -tor.

Vezi și **șagă**, **șagaci**, **șeganie**, **șugui**.

Cf. **șagaci**, **șod** (2), **zefliu**.

ȘUMĂ s.f. v. **sumă**.

ȘUMEN adj. (Mold.) Beat, amețit de băutură. *Ca din somn sări Domnul rumân Ca de vin ce-i aburit și șumân. DOSOFTEI, PS.*

Etimologie: sl. **šumInŭ**.

Cf. **bețit**.

ȘUPI vb. (ȚR) 1. A se repezi, a se năpusti. *Cum le aduc banii și pungile, ei șupesc dă le numără ei singuri. ÎNV. 1642, 10^r.*

2. A bate, a lovi; a schingiui. *Trupul acesta ce iaste împotrivă lui Dumnezeu și a multe răutăți și vinovat, cătră omorirea caznelor a-l șupi și cu Isus Hristos a se răstigni. C 1688, 425^r.*

3. A răpi, a fura; a lua. *Razhištaju, șupesc, jăhăiesc. — Uhaplētŭ, șupeaste, apucă, răpeaste. ST. LEX., 304. Iară ea, sārind, îndată șupeaste cite una dintr-insele și cu aceaea să hrăneaste. F 1700, 258^r; cf. LEX., 68^r; LEX. 1683, 13^r; E 1717, 158^v. ◇ Fig. Neaducindu-și ei aminte de toate, judecară spre moarte, șupindu-și ei spre vinzarea lui, pre unul den ucenicii lui. VI 1671, 70^v; cf. VI 1673, 42^r; VI 1700, 42^v; VI 1779, 151^v.*

Etimologie necunoscută. Cf. germ. dial. **schuppen** „a înghionți, a îmbrinci”.

Vezi și **șupire**, **șupitor**.

Cf. **storohăni**, **zmicura**.

ȘUPIRE s.f. (ȚR) Răpire. *Hištenie. Șupire, jefuire. MARDARIE, 273. Să nu bag nici într-un chip mintuitoarea săminjă să o puiu să fie de răpire și de șupire pasărilor și gadinelor. VI 1671, 52^r. Eu sint Dumnezeu cela ce iubesc dreptate și cela ce nu iubesc șupirea cu nedreptate. P, 7^v; cf. VI 1700, 31^v; VI 1745, 424^v.*

Etimologie: *șupi*.

Vezi și *șupi*, *șupitor*.

ȘUPITOR adj. (Olt.) Răpitor. (Substantival) *Hiștniki. Șupitoriu, jefuitoriu, tilhariu. MARDARIE, 273.*

Etimologie: *șupi* + suf. *-tor*.

Vezi și *șupi*, *șupire*.

ȘURĂ s.f. (Mold., Ban., Trans. SV) Șopron. A: *Pe Strușocamilă într-o șură închidzind, mîncarea și băutura la măsură ti orinduiră. CANTEMIR, IST. C: Griul stringeți în șura mea. N TEST. (1648). Li-i plină de grîu șura. VCC, 19. Shurë. Horreum. AC, 373. Horreum. Sura. Csür. LEX. MARS., 213.*

Etimologie: germ. dial. Schûr, säs. Schyren.

Cf. *poiată* (1).

ȘUTEALĂ s.f. (ȚR) Lingușeală, măguleală; ademenire. *El cu multe amăgele și șuteale și cu greale jurămînturi să lega cu boiarii carii era de acel neam că nu-i va omori, nici nu le va face nice o nevoie. N 1682, 19^v. Și voi, bărbaților, nu vă plecareți șutealelor muierilor voastre. C 1688, 421^r; cf. ANON. CANTAC.; N 1727, 156^r.*

Etimologie necunoscută.

Vezi și *șutili*, *șutilire*, *șutilitor*.

Cf. *pohlibuitură*, *șutilire*.

ȘUTELI vb. v. *șutili*.

ȘUTELITOR s.m. v. *șutilitor*.

ȘUTEU s.m. (Ban.) Brutar. *Furnarius. Suteu. Pitar. Suto. LEX. MARS., 210.*

Etimologie: magh. *sütő*.

Cf. *magupeț*.

ȘUTILI vb. (ȚR) A măguli, a linguși; a amăgi. *Să o șutilească pînă va pleca singură cu sine, de să va da spre dezmierdăciunea bărbaților. ÎNDREPTAREA LEGII. Laskaju. Șutilesc. LEX. 1683, 30^r. Nu să află ca aceia ce îmbunează și șutelesc pre ceia ce au puteare pentru ca să-i dăruiască și să-i ospeteaze. ALB., 67^r; cf. MARDARIE, 165.*

Variante: *șuteli* (ALB., 67^r).

Etimologie necunoscută. Cf. *șuteală*.

Vezi și *șuteală*, *șutilire*, *șutilitor*.

Cf. *amăguli*, *ciocotniți*; *lăscui*.

ȘUTILIRE s.f. (ȚR) Măgulire, amăgire, înșelăciune. *Laskanie. Șutilire. MARDARIE, 164; cf. LEX., 124^r; LEX. 1683, 30^r.*

Etimologie: *șutili*.

Vezi și *șuteală*, *șutili*, *șutilitor*.

Cf. *pohlibuitură*, *șuteală*.

ȘUTILITOR s.m. (ȚR) Persoană lingușitoare, nesinceră. *Laskateli. Șutilitoriu. MARDARIE, 165. La (s)katel. Șutilitoriu. LEX. 1683, 30^r.*

Variante: *șutelitor* (MARDARIE, 165).

Etimologie: *șutili* + suf. *-tor*.

Vezi și *șuteală*, *șutili*, *șutilire*.

Cf. *amăgulitor*, *pohlibuitor*.

ȘUVAI s.n. (Mold.) Eschivare, pretext, subterfugiu. *Să n-aveți într-aceasta nice un șuvai. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: cf. *șuvăi*.

Vezi și *șuvăi*, *șuvăială*, *șuvealnic*.

Cf. *șuvăială*.

ȘUVĂI vb. (Mold.) A se eschiva, a căuta pretexte; a încerca să tergiverseze, ocolind adevărul. **A:** *Acela ce va lua ceva vreun lucru cu voia acestuia giudeț, nu va putea să șuvăiască, să nu plătească ș-alt preț.* PRAV. Zise [împăratul] ca să șuvăiască: „Nu să cuvine împăratul să vorbască cu femei“. DOSOFTEI, VS. *Cela ce șuvăiaște de-a-nvățarea cădea-va în reale.* DP, 13^r. // **B:** cf. MARDARIE, 117; ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ **A** (se) disculpa. **A:** *Nunta ce să va face între obrazul cel răpitoriu și aceii răpite, șuvăiaște răpitoriul și scapă să nu să omoară.* PRAV. *Muiarea poate șuvăi că n-au știut sminteala nuntei sale.* PRAV. // **B:** cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: sl. *šavati, bg. šavam.

Vezi și șuvai, șuvăială, șuvealnic.

Cf. cura (2).

ȘUVĂIALĂ s.f. (Mold.) Eschivare, pretext, subterfugiu. **A:** *Cind nu vrea muiarea să îmble după bărbat, ce va îmbla cu șuveale . . . , nu i să vor prinde aceastea șuveale.* PRAV. *Din asupreală gânduri de șuvăială și cuvinte de răsufare se scornesc.* CANTEMIR, IST. // **B:** cf. ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ Tergiversare. **A:** *Fără nici de un fial de șuveale toți cîți vor fi să vor cearta de la giudeț.* PRAV. // **B:** cf. ÎNDREPTAREA LEGII.

Variante: șuveală (PRAV.).

Etimologie: șuvăi + suf. -eală.

Vezi și șuvai, șuvăi, șuvealnic.

Cf. șuvai.

SUVEALĂ s.f. v. șuvăială.

SUVEALNIC adj. (Mold.) Ipocrit, perfid. *Zeves . . . iaste mincinos, amăgeu și măiestreț și șuvealnic.* DOSOFTEI, VS. ♦ (Substantival) *Aceasta o face spurcatul cu vicieșug pentru sine ca un șuvealnic.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: șuvăi + suf. -elnic.

Vezi și șuvai, șuvăi, șuvăială.

Cf. alnic, amăgelnic, amăgeu, balamut, celarnic, celuitor, hamis, hitru (2), înceluitor, marghiol, măiestreț, opăcitor, șugubăț (2), telpiz.

T

TABLA s.f. (Mold.) Tavă. *Și el îndată să sculă și-mi luă tablaoa din cap și o aruncă cu totul gios.* H 1779², 82^v.

Etimologie: tc. tabla.

Cf. sînie.

TABLĂ s.f. (Mold.) Ogor, tarla. *Aiuta cimpul cu otavă înverzea, cît ochilor, preste tot, tot o tablă de zmaragd meree a fi se părea.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: lat. tab(u)la, magh. tábla.

Cf. agru.

TACÎM s.n. (Mold.) 1. Harnașament. *S-au adus și cal împărătesc cu tacimul lui.* GHEORGACHI. *Au îmbrăcat pașa pe Paladi cu blană de samur . . . trăgîndu-i și un misir a pașai cu frumos tacim la scară.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

2. Cortegiu, alai, suită. *Domnul în toate zilele mergea cu tot tacimul său și cu boiarii cei mari și numai cu alaiul leventilor la Frumoasa.* GHEORGACHI. *Mergînd și în Iași cu tacim domnesc, imblînd pe la toate mînsătirile, de s-au închinat.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. takim.

Cf. rait; taifa.

***TAGĂ** s.f. (Mold., TR) În loc. vb. A prinde tagă, a-i fi tagă (de . . .) = a nega, a contesta. A: *De cuvînt drept tu prinzi tagă.* DOSOFTEI, PS. *De giudețul tău nu . . . mi-i tagă.* DOSOFTEI, PS. B: *Fiecare ce va prinde tagă de zapis sau de iscălitura lui să fie lipsit și gol de cîntea ce va avea.* ÎL, 19: ◇ (Mold.) Loc. adv. *Fără tagă* = fără șovăire. *Multă-mescu-ți cu inemă întreagă, slăvindu-ți sfînt nume fără tagă.* DOSOFTEI, PS. *Fără tagă propoveduînd cuvîntul și făcînd multe minuni, au întors pre mulți la credință.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: cf. tăgădui.

Cf. tăgădă, tăgădaș.

TAHMEN s.n. v. tahmin.

TAHMİN s.n. (Mold., TR) Socoteală, deviz aproximativ; aproximație. A: *Tahmin s-au făcut de cei ce s-au omorit.* ÎM 1754, 73^v. *Să nu fie nimine scutit de această slujbă, făcînd și tahmen.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Tahmin s-au făcut de cei ce s-au omorit.* ÎM 1730, 103^v. *Zeciuiala zapciului să se socotească cu tahmin de oameni cu știință.* PRAV. COND. (1780).

Variante: tahmen (PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).

Etimologie: tc. tahmin.

TAIFA s.f. (Mold., TR) Grup, ceată, alai. A: *Au intrat ceaș-bașa și hazichiul cu taifaua lor.* AXINTE URICARIUL. *Alaric . . . au trecut*

cu taifaua lui după ceilalți la Italia. CANTEMIR, HR.; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: S-au gătit cu casa lui și cu toată taifaua domnește. R. POPESCU.

Etimologie: tc. *tayfa*.

Cf. *t a c i m* (2).

TAINĂ s.f. (Mold., Trans. N) Ascunzătoare. A: Au zis Laskii lui Despot... să iasă de la taina unde era închis. URECHE. Stau tainele și pînă astăzi deșarte, unde au fost ace avere. NECULCE. C: Iară pre Arhierie îl băgă la o taină mare și adincă. AA SEC. XVIII², 66^r.

Etimologie: sl. *tajna*.

TAMBUR s.n. v. *tambură*.

TAMBURA s.f. (Mold.) Instrument muzical. Începînd din gură a cînta versul cît și zicătura tamburii. H 1771, 82^v. I-au dat în mină o tambură și au început a cînta. H 1779², 150^r. Fata cu tamburul de udugaci. H 1779², 76^v. Ține în mină o tambură. H 1779², 76^v; cf. N. COSTIN; NECULCE; H 1779², 84^r.

Variante: *tambur* s.n. (N. COSTIN; H 1771, 82^v; H 1779², 76^v, 84^r).

Etimologie: ngr. tc. *tambura*.

TANĂU s.m. (Ban., Criș.) Martor (la judecată). Pirește fratele său și-și vinde vecinul său cu hămîșagul și cu tănăi minciunoși. C 1692, 507^r. Vinîră cu doi tanăi strîmbi. MISC. SEC. XVII, 18^r. Tănău. AC, 374; cf. MISC. SEC. XVII, 50^r.

Etimologie: magh. *tanú*.

TANIER s.n. (Ban.) Obiect de formă circulară; disc. Tényer. Discus. Orbis. AC, 374. Tinyér. Discus. Orbis. AC, 374. Orbis. Lume. Tanyer. Vilagh. Tányér. LEX. MARS., 252.

Variante: *tănier* (AC, 374), *tinier* (AC, 374).

Etimologie: magh. *tányér*.

TAR s.n. (Mold., Olt., Criș., Trans. SV) Povară. A: Nice hiece cal încalecă husarii, ce tot cai mare, groși să poată birui tarul. M. COSTIN; cf. MOLITVENIC (c. 1650—1675). ◇ Fig. Să-ș lepede deasupra sa tarul păcatelor. VARLAAM. B: (Fig.) O mie de talere se grăiaște tarul păcatelor. PRAV. GOV. C: Tarul și muncile toate geameți de mine. MOL. 1676², 20^v. Voi știți că cine tarul său va purta și cine al său răspuns va da tnaînța lui Dumnăzău. C 1692, 545^r. Să nu lăsați tar și ponoslu după mine și după sufletul meu. MOL. 1695, 100^r. Totu tarul tău elu-l va purta. MISC. SEC. XVII, 92^v; cf. MISC. SEC. XVII, 66^v; AGYAGFALVI, apud TEW. // B: cf. ST. LEX., 305.

Etimologie: magh. *tár*.

Vezi și *întărat*, *tăroasă*.

Cf. *tărhat*.

TARCONI s.n. (Ban.) Piatră semiprețioasă cunoscută și sub numele de granat (*Pyrethrum parthenium*). *Tarkony*. *Pirethrum*. AC, 373.

Etimologie: magh. *tárkony*.

TARLIȚĂ s.f. (Mold.) Șa. Îl pusără călare pre un asin legat pre samar [marg.: *tarliță*] cu funia. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: ucr. *tarnica*.

TAXIM s.n. (Mold.) Cîntec popular executat la cobză sau la scripcă. Iar fata începu a face un taxim foarte minunat. H 1779², 76^v.

Etimologie: tc. *taksim*.

TĂBLUȚĂ s.f. (Ban.) Tăbliță. *Těbluczě*. *Tabella*. AC, 373.

Etimologie: *tablă* + suf. *-uță*.

TĂCĂTOR adj. (Mold., Trans. N) Tăcut, morocănos. A: (Fig.) *Vremea . . . care, precum voroavii vorovitoare, așa tăcerii tăcătoare, cumpeni-toare și giudecătoare va fi.* CANTEMIR, IST. C: *Da singură-s tăcătoare și cu inimă plîngătoare.* CÎNTECE, 10^v.

Etimologie: tăcea + suf. -ător.

TĂFĂRĂGĂ s.f. (Ban.) Brînză de vacă. *Tefărăgă.* Caseus vaccinus. AC, 373.

Etimologie: bg. tvarog.

***TĂGADĂ** s.f. (Mold.) Negare, contestare. *Și greșealele-mi știi de grămadă, Că de tine nu-mi iaste tăgadă.* DOSOFTEI, PȘ. *Din care lucru din tăgadă mărturisire adevărului, de cînd zicem.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: tăgădui.

Cf. tagă, tăgădaș.

TĂGADAȘ s.n. (Trans. SV) Negare, tăgadă. *Pre omu-l duce pre tăgădașul lui Dumnezeu.* PP, 4^f.

Etimologie: magh. tagadás.

Cf. tagă, tăgadă.

TĂLMĂȘAG s.n. v. tămășag.

TĂLPĂLUI vb. (Ban.) A tălpui. *Telpeluiesk.* AC, 374.

Etimologie: magh. talpalni.

TĂLPÎJIC s.n. (Mold.) Înșelăciune, viclenie, fățarnicie; siretlic. *Men-ciuanei, tălpizicurile nu le iubie, la averi nu era lacom.* NECULCE. *N-au stătut cucoș fără creastă, nici logoș fără tălpîjic.* B 1774, 20^f. *Tălpîjicul lui Bertoldo ca să nu se plece împăratului.* B 1774, 32^v.

Variante: tălpizic (NECULCE), tălpizlic (NECULCE).

Etimologie: tc. telbislik.

Vezi și tălpizie, telpiz.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hămășag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, poznă (2), tălpizie.

TĂLPIZ adj. v. telpiz.

TĂLPIZIC s.n. v. tălpîjic.

TĂLPIZIE s.f. (TR) Înșelăciune, viclesug. *Turcii . . . întoarsără sfatul lor cel trușag a începe să să poarte în meștesuguri și în tălpizii.* R. GRECEANU.

Etimologie: tălpiz + suf. -ie.

Vezi și tălpîjic, telpiz.

Cf. alnicie, aslam, celărnicie, celșag, celuitură, geambașie, hămășag, hitrie (2), marghiolie, meteahnă, tălpîjic.

TĂLPIZLIC s.n. v. tălpîjic.

TĂMĂȘAG s.n. (Mold.) Glumă; vorbă hazlie. *Fiindu cam bolnavă, pohtește să se zăbovască cu tămășagurile lui.* B 1774, 38^v. *S-au vesălit de tămășagurile lui.* B 1775, 58^r; cf. B 1774, 1^v.

Variante: tălmășag (B 1774, 1^v).

Etimologie necunoscută.

Vezi și tămășeală.

Cf. mascara (1), miniecitură, pelivănie, șagă, șeganie, șozie, tămășeală.

TĂMĂȘEALĂ s.f. (TR) Bufonerie; glumă. B: *Șad oamenii de cernu frămîntă, tînd pe lopată, bagă în cuptoriu, scot, aruncă pre la oameni de*

fac tamașale. IM 1730, 15^v. Carii avea și veaverițe vii, și vulpi avea, și lupi unpluți cu fin, de făcea tamașale. IM 1730, 15^v. // A: Fac tamașale. IM 1754, 10^r. Făcea tamașale. IM 1754, 10^r.

Etimologie: cf. tāmășag.

Vezi și tāmășag.

Cf. mascara (1), mîniecitură, pelivănie, șagă, șeganie, șozie, tāmășag.

TĂMIIA vb. (Mold.) A se închina (unei divinități), a adora; a aduce jertfă. Nu te închini dumnezeilor noștri și să-i tāmiedzi ca și noi? VARLAAM. Să nu lase să să-nchine oamenii lui viu D[u]mn[e]zău, ce idolilor și dracilor să tāmieze. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: tāmie + suf. -a.

TĂNIER s.n. v. tanier.

TĂRHAT s.n. (Ban., Criș., Trans. SV) Greutate, sarcină, povară. Șă-zînd spre asin și desupra minzului și asinei învătățată supt tîrhat. N. TEST. (1648). Tras-am de supt tîrhat umărul lui. PSALT. (1651). Onus. Terhat. Terh. LEX. MARS., 232. ◇ Fig. Tîrhatul răotăților loru noi-l purtăm. MISC. SEC. XVII, 11^v. Să nu fim noi țara dracului, . . . , păcatul necredinței, tîrhat a grozniciei. MISC. SEC. XVII, 60^v; cf. MISC. SEC. XVII, 100^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

Etimologie: magh. terhet (ac. al lui terh).

Cf. tar.

TĂROASĂ adj. f. (Trans. SV) Însărcinată. Au pornit Iacov cu muierea lui cea tăroasă. SICRIUL DE AUR.

Etimologie: tar + suf. -oasă.

Vezi și întărat, tar.

Cf. grecioasă, greoaie.

TĂRTAZ s.m. și n. (Mold., Trans. SV) Cărtică, caiet, condică. A: Am mai adaos la această istorie și niște trătăje moschicești, tiparnice. N. COSTIN. Și la oamenii cei înțelepți în loc de ris să socoteaște aceste mici tărtaze, după cum iaste această cărtică, a le arăta cu lungă înaintă cuvințare. ÎP, 8^r. C: Și ș-au lăsat călimările și tratajii și scaunul. ÎVM, 216^r.

Variante: trataj s.m. (ÎVM, 216^r), trătăj s.n. (N. COSTIN).

Etimologie: ngr. tetrádion, sl. tatrati, tetradi, totradi.

TĂRZĂMĂNIE s.f. v. tergimănie.

TĂRZIMAN s.m. v. tergiman.

TĂTĂIȘĂ s.f. (Ban.) Cumnată. Tatajshë. Uxor fratris. AC, 373. Teteishë. AC, 374.

Etimologie necunoscută.

Cf. tetă.

TĂTĂRĂZA vb. (Ban.) A drege, a repara. Tetërdz. AC, 374.

Etimologie: magh. tatarozni.

TĂU s.n. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Lac, iezăr. A: Rumpse în pustie apă și tău în pămînt însătat. DM, 2^r; cf. DPRS, 132^r. C: Vor vedea oamenii cei rai tăul celu de focu. MISC. SEC. XVII, 124^r. Tău. Stagnum. AC, 374. Să mă ducă în rai cu diboli și în tău cu ingeri. OG, 388; cf. N. TEST. (1648), apud TEW; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; VISKI, apud TEW; LEX. MARS., 222, 237. ◆ Prăpastie, abis, genune. A: Iară aceia ce-mi cearcă răul, Fără de veaste să-i soarbă tăul. DOSOFTEI, PS. Sări șearpele gios în căscătura tăului și cădzură dea-lurile imbe preste șearpe, de vindecară tăul și-l asămănară de să feace șes. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: magh. *to*.

Vezi și *tăușor*.

Cf. *ribnic*.

TĂUȘOR s. n. (Ban.) Diminutiv de la *tău*. *Těushror* (l. *-shor*). AC, 374; cf. LEX. MARS., 222.

Etimologie: *tău* + suf. *-ușor*.

Vezi și *tău*.

TĂVĂLIC s. m. sau n. (Mold.) *Tăvălug*. *Un... rătund tăvălic de piatră poate să stea?* CD 1698, 36^r; cf. CD 1770, 44^r.

Etimologie: cf. *tăvăli*.

TEARFĂ s. f. (Mold.) *Zdreanță*. *Tot bețivul și curvărețul va meseri și să va îmbrăca în tearse rupte și-n drantii reale*. DP, 24^v. *Căra lutul cu poalile lor sau cu alte terse sau rogojini rupte*. VP, 65^r. *Haricliia și Calasir intii își schimbă portul ca săracii, făcându-să oameni proști prin tearfile ce era gătite mai înainte*. I, 9^r. *El era îmbrăcat cu tearfele ceale proaste*. I, 17^r; cf. DOSOFTEI, VS; AETHIOPICA.

Etimologie necunoscută.

TEFERICIE s. f. (Mold., TR) *Petrecere, distracție, desfătare*. A: *Cu ceale cinsti și tefericii multe să hămeisă de nu pute să să mai grijască nimic*. NECULCE. B: *Dacă o văzu Priiam împărat atita aouție, foarte i-au părut bine și făcură veselie și tefericie multă*. IT 1758, 127^r.

Etimologie: cf. tc. *teferrüç* „plimbare, excursie“.

Cf. *vigășag*, *zăbavă*, *zăiafet*, *zefchi*.

TEGLĂ s. f. (Ban.) *Cărămidă*. *Tegle*. Later. AC, 373.

Etimologie: magh. *tégla*.

Cf. *șpilă*.

TELPIZ adj. (Mold.) *Viclean, prefăcut, șiret*. *Samănă să fie niște tâlpizi, de vreme ce au aprins rogojina în cap*. AXINTE. URICARIUL. *Dumitrașco-Vodă, fiind grec tâlpiz și fricos... pune pricini asupra boierilor*. NECULCE. *Iar țaranul tâlpiz... îndată au aflat un vicleșug nou*. B 1774, 16^r. *Ele foarte s-au defăimat prin lucrare telpizului Bertoldu*. B 1774, 29^v; cf. B 1774, 5^r, 23^v. ◇ (Substantival) *Atuncea împăratul au cunoscut că este tâlpizul tâlpizilor*. B 1774, 32^v.

Forme gramaticale: nom. pl. *tâlpizi* (B 1774, 32^v).

Variante: *tâlpiz* (AXINTE URICARIUL; NECULCE; B 1774, 5^r, 16^r, 23^v, 32^v).

Etimologie: tc. *telbis*.

Vezi și *tâlpjiic*, *tâlpizie*.

Cf. *alnic*, *amăgelnic*, *amăgeu*, *balamut*, *celarnic*, *celuitor*, *hămiș*, *hitru* (2), *inceluitor*, *marghiol*, *măiestreț*, *opăcitor*, *șugubăț* (2), *șuvealnic*.

TEMĂTURĂ s. f. (Ban., Trans. SV) *Teamă, spaimă, frică*. *Nu cinstesc muiarea pre înțelepciune, pre smerenie, pre buneate, nice pre temătura dumnezăiască*. SA, 75^v. *Temetură*. Timor. AC, 374.

Etimologie: *teme* + suf. *-ătură*.

Cf. *timoare*.

TENCHI s. n. (TR) *Măsură de greutate*. *Fierbe-l într-o ulcea smântuită... cu un tenchiu de cuișoare întregi*. CARTE DE BUCATE.

Etimologie: tc. *tenk*.

TENGHELIȚĂ s. f. (Ban.) Sticlete. *Tëngeliczë*. AC, 374.

Etimologie: magh. *tengelice*.

TENGIRE s. f. v. *tingire*.

TEPTIL adv. (Mold., TR) Deghizat, travestit, costumat (pentru a nu fi recunoscut). A: *Mergind însuși... în uliță, teptil, bat, au niherit pe niște beși, s-au întărtat sfadă între dinșii și într-acea sfadă au rănit pre craiul*. N. COSTIN. *Iară Dumitrașco hatman au fugit teptil, preste Dunăre*. NECULCE. *Să margă împreună cu ficiorul tău tiptili pe la alte țeri*. H 1779², 91^v; cf. PSEUDO-AMIRAS. B: *S-au dus teptil în cai de poște pînă în țara lui*. R. POPESCU. ◇ (Adjectival) A: *Craiul Stanislav au început... să nu mai fie neștiut și teptil precum îl apucase vremea*. AXINTE URICARIUL. *Să ne dai voi să mergim... cu chip teptil pintr-alte țeri*. H 1779², 91^r; cf. H 1779², 74^v, 75^r.

Variante: *teptiliu* (H 1779², 74^v), *tiptili* (H 1779², 91^v), *tiptiliu* (H 1779², 75^r).

Etimologie: tc. *tebdil*.

TEPTILIU adv. v. *teptil*.

TERDZIMĂNIE s. f. v. *tergimănie*.

TERGIMAN s. m. (Mold., TR) Tâlmaci. A: *Au fost om vestitu pe acele vremi și tergiman mare la împărăție*. NCL II, 291. *Dupe aceea au trimis de au prinsu pe toți tergimanii solului și i-au adus la veziriul*. IM 1754, 6^v; cf. M. COSTIN; NCL I, 51; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: *Era atuncea mare terziman al împărăției*. R. POPESCU. *Au prinsu pe toți tergimanii solului*. IM 1730, 10^v.

Variante: *tărziman* (NECULCE), *terziman* (M. COSTIN; NECULCE; R. POPESCU).

Etimologie: tc. *tercūman*.

Vezi și *tergimănie*.

Cf. *dragoman*.

TERGIMĂNIE s. f. (Mold.) Funcție de tergiman. *Slujind Portia 12 ani în slujba tergimăniei, au sosit și la domnia țării Moldovei*. N. COSTIN. *S-au întorsu la slujba sa, în Tarigrad, la terdzimănie*. NECULCE. *Au șazut amindoi la voroavă, fiind cunoscuți și vechi prieteni încă din-tărzămănie*. GHEORGACHI.

Variante: *tărzămănie* (GHEORGACHI), *terdzimănie* (NECULCE).

Etimologie: *tergiman* + suf. *-ie*.

Vezi și *tergiman*.

TERSANA s. f. (Mold., TR) Șantier naval. A: *Au înghesat bogazul mării spre tersana*. IM 1754, 7^v. B: *Au înghesat bogazul mării spre tersana*. IM, 1730, 12^r.

Etimologie: tc. *tersané*.

TERZIMAN s. m. v. *tergiman*.

TESLAR s. m. (Mold., TR) Dulgher. A: *Iosif teslarul*. DVS, 11^v; cf. DOSOFTEI, VS; NCCD (gl.). ◇ Fig. *Nu știu mila și credința teslarii răutăților*. DP, 4^r. B: *Nu este acesta fiul Mariei și al teslariului Iosif?* MARG. 1746, 205^v; cf. MARDARIE, 257.

Etimologie: *teslă* + suf. *-ar*.

Vezi și *teslărie*.

Cf. *aci, astaloș*.

TESLĂRIE s. f. (TR) Dulgherie. *Lucrurile teslăriei leamnelor*. BIBLIA (1688).

Etimologie: teslar + suf. -ie.

Vezi și teslar.

TESLIM s.n. (Mold., ȚR) În expr. A face teslim = a preda, a încredința. A: *Să facă banii teslim.* IM 1754, 3^v. *I-au făcut tuiurile teslim.* GHEORGACHI. *Coroana să o facă teslim în capul lui Abulcastim.* H 1771, 97^r; cf. H 1779², 84^v. B: *Să facă banii teslim.* IM 1730, 6^v.

Etimologie: tc. teslim.

TEȘTELEUI vb. (Trans. SV) A lăsa (ceva) prin testament. *Eu nici acum nu teșteluiesc cana la nime.* OG, 391.

Etimologie: magh. testálni.

TETĂ s.f. (Ban.) Cumnată. *Tetě. Cognata.* AC, 374.

Etimologie: ser. teta.

Cf. tătăișă.

TICALĂ s.f. (Mold., Criș.) Suferință, chin, durere. A: *Și Lot încă să veade, pentra lui ticală, C-au pus supt nevoiță multă osteneală.* DOSOFTEI, VS. C: *Dumnăzău l-au împregiurat cu ticală și cu răotate.* C 1692, 524^v. *Fie-ți milă... de mișăi, săracii, în țicalele lor.* MISC. SEC. XVII, 163^v.

Etimologie: cf. ticăi.

Vezi și ticăi, ticăit.

TICĂCI vb. v. ticăi.

TICĂI vb. 1. (Ban.) A lucra incet, fără spor. *Tikeišk. Frustra laboro.* AC, 374.

2. (Mold.) A suferi. Cf. DOSOFTEI, VS.

Variante: ticăci (DOSOFTEI, VS).

Etimologie necunoscută. Cf. ticală.

Vezi și ticală, ticăit.

TICĂIT adj. (Ban.) Mocăit, mocoșit. *Tikëit.* AC, 374.

Etimologie: ticăi.

Vezi și ticală, ticăi.

TIMOARE s.f. (Ban., Trans. SV) Frică. *Vă-nchinați cu timoare și cu viașa diraptă.* VCC, 7. *Timoré. Timor.* AC, 374; cf. VCC, 43.

Etimologie: lat. timor.

Cf. t e m a t u r ă.

TINCĂ s.f. (Ban.) Curcă. *Tinkë. Gallus Indianus.* AC, 374.

Etimologie: cf. tiurcă, tiucă.

TINGIRE s.f. (Mold., ȚR) Cratiță, tigaie. A: *Racul de multe ori sare din tingire și cade pe cărbuni.* B 1775, 70^r; cf. CANTEMIR, IST.; B 1779, 41^v. B: *O sloboziia pre ea în căldarea cea mare sau în tengire sau în oală.* BIBLIA (1688). *Dupre ce vei griji peăstile, să-l faci în patru părți... și-l pune în tingire.* CM, 2^r; cf. MARDARIE, 192; LEX., 182^v.

Variante: tengire (BIBLIA 1688).

Etimologie: tc. tencere.

Cf. s a h a n.

TINIER s.n. v. tanier.

TINTĂ s.f. (Ban.) Cerneală. *Tintě. Atramentum.* AC, 374.

Etimologie: magh. tinta, germ. Tinte.

TIPIRE s.f. (Trans. SV) Imagine, înfățișare; model. *Scaunele... snt înălțate de toată tipirea smerită și cătră acel înalt... neclătite și întărite stau.* IOAN ZOBA, RÎNDUIALA DIACONSTVELOR. *Slobodă suire a lor dau toată tipirea smerită.* IOAN ZOBA, RÎNDUIALA DIACONSTVELOR.

Etimologie: cf. tip.

Vezi și *tipos, tiposi, tiposire*.

Cf. *tipos*.

TIPOS s. n. (Mold., TR) Formă, model. **A:** *Pruncia tipos și pildă ale altor virste este.* CANTEMIR, DIVANUL. **B:** *Ca o zidire a minilor sale și căci iaste tiposul tocmirii întrupării sale.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Un trup, cindu-l arde trăsnetul, chipul trupului stă, tiposul obrazului fața focului, iară puterea ba.* MĂRGĂRITARE 1746.

Etimologie: ngr. *tipos*.

Vezi și *tipire, tiposi, tiposire*.

Cf. *tipire*.

TIPOSI vb. (Mold., TR) A forma, a modela, a alcătui, a crea. **A:** *Vădzu în părădosala casii o tablă de marmure, în caré era tiposită crucea Domnului.* NCCD, 407. **B:** *Aceasta s-au tiposit, s-au ițderit despre neareoa împăratului depururea pomenitul Leu înțeleptul.* ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ (TR) A întipări, a imprima. *Și le-au pus într-o piază... în loc de peccate... iar ca și cind ar fi fost aceale slove, de fier, așa s-au tiposit de tare într-acea piază.* LET 1758, 106^r. ♦ Fig. *Să tiposească în sufletul celui hirotonit stăpînire și putere dumnezeiască.* ANTIM.

Etimologie: ngr. *tiposa*. (aor. al lui *tipóno*).

Vezi și *tipire, tipos, tiposire*.

TIPOSIRE s. f. (TR) Formare, creare. *Sufletul imblă singur mai nainte de tiposirea trupului.* ÎNDREPTAREA LEGII.

Etimologie: *tiposi*.

Vezi și *tipire, tipos, tiposi*.

TIPTILI adv. v. *teptil*.

TIPTILIU adv. v. *teptil*.

TIRIAC s. n. (Mold., TR) Preparat medicinal. **A:** *Trebuie să fie de potriua celui ce face tiriacul, care de nu să va vătămă de otravă, cu lesne va afla cumpărători de tiriac; niceodată nu va avea credința tiriacul, de nu să va ispiti înti de bun.* NCCD, 266. **B:** *Năpîrca mușcă de moarte, iar din trupul ei se face tiriacul ce este împotriva veninului.* ANTIM.

Etimologie: tc. *tiryak*.

TIST s. n. (Trans. SV) Funcționar, slujbaş (cu funcții înalte) în cadrul unei instituții. *Popilor toți și mircani, tisturilor și țereani... să vă veseliti cu fărșangu.* OG, 391.

Etimologie: magh. *tiszt*.

TISUG subst. (Ban.) Săculeț. *Tisug. Sacculus.* AC, 374.

Etimologie: cf. *tisău* (din magh. *tüszö*).

Cf. *straiță, tulbă*.

TIZEDIȘ s. m. (Ban.) Caporal. *Tizedish. Decurio.* AC, 374.

Etimologie: magh. *tizedes*.

TÎLHĂRET s. n. (Mold.) Tilhărimă. **A:** *N-a rămas loc necălcat de tîlhăret.* PSEUDO-MUSTE. *Tilhăret mult era. De la Cotnar în sus era țară pustie.* NECULCE. || **B:** *Trimise D[o]mnul preste dinșii... tilhăreturile sirilor și tilhăretul moavitenilor.* BIBLIA (1688).

Etimologie: *tilhar* + suf. *-et*.

Vezi și *tilhărit*.

Cf. *lotrame*.

TÎLHĂRIT s. n. (Mold.) Tilhărie. *De atunci nu mai avea Cantemir-Vodă odihnă în domnie... că se impluse țara de tîlhărit.* N. COSTIN. *Nu ave cum merge într-altă parte de răul tîlhăritului.* NECULCE.

Etimologie: *tilhări*.

Vezi și *tilhăret*.

Cf. *jac*, *jăcuire*, *lotrie*, *tilhușag*.

TÎLHUI vb. (Mold.) A tilhări. *Cela ce va fi tâlhar de drum și... de-l vor fi prins tâlhuind (tilhărind MUNT.) de față, pre acesta să-l spînzure într-acei loc. PRAV. De ar prinde pe cineva tâlhuind, să nul omoară, ce cu sâmnu în frunte să să însămnêdze. NCCD, 377; cf. N. COSTIN.*

Etimologie: magh. *tolvajolni*.

Vezi și *tilhușag*.

Cf. *jăcui*, *lotri*.

TÎLHUȘAG s.n. (Mold.) Tilhărie. *Să cade a tot omul creștin să-ș ferească ochiul menței sale... de asuprele și de tilhușaguri. VARLAAM. Mearge să facă vreo răotate, ce se dzice furtușag, tâlhușag (tilhărie MUNT.) PRAV. Cel mîndru să leapede mîndria..., tilhariul tilhușagul. CA 1753, 90^r. Iaste sătul un neam prea războinic, pururea vieșuind în tilhușaguri. I, 10^r; cf. AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR.; NCCD (gl.).*

Etimologie: magh. *tolvajság*.

Vezi și *tilhui*.

Cf. *jac*, *jăcuire*, *lotrie*, *tilhărit*.

TÎLNI vb. (Mold.) A (se) întilni. *Răul va să te tâlnească. DOSOFTEI, PS.*

Etimologie: magh. *találni*.

Vezi și *tilniș*, *tilnitură*.

TÎLNIȘ s.n. (Mold.) Întilnire. *Iară sfîntul, spăriindu-să de fără veaste tâlniș și împiedecindu-să de dinsul, deade în gios cu capul. DVS, 43^r.*

Etimologie: *tilni* + suf. *-iș*.

Vezi și *tilni*, *tilnitură*.

Cf. *tilnitură*.

TÎLINITURĂ s.f. (Ban.) Întilnire. *Telnitură. AC, 373.*

Etimologie: *tilni* + suf. *-tură*

Vezi și *tilni*, *tilniș*.

Cf. *tilniș*.

TÎMBAR s.n. (Mold., TR, Ban., Trans. SV) Haină, veșmint. A: *Luăți timbariul și o bateți. DVS, 8^r. Țiindu-i giupineasa lui poala timbariului despre partea ce era paznici. N. COSTIN. B: Utvorenie. Timbariul. LEX., 292; cf. ST. LEX., 305. C: Și în timbariu de urșinic îmbrăcară pre el. NT 1648, 130^v. Tembar. AC, 374.*

Etimologie: ngr. *tamparion*.

TÎMPINUȘ s.n. (Mold.) Întîmpinare. *Cuget de... timpinușurile a vamășilor duhurilor văzduhului. DOSOFTEI, VS.*

Etimologie: *tîmpina* + suf. *-uș*.

TÎND adv. (Mold.) Cînd (numai corelativ, cu valoare de conjuncție).

Pune mîna tînd într-un umăr, tînd într-alt, tînd pe frunte, tînd pe piept. VARLAAM. Ieșia serpii... tînd cu dinții, tînd cu coadele bătîndu-i. DOSOFTEI, VS. Cela ce tînd plînge, tînd ride amăgește săturarea pîn-tecelui. L SEC. XVII, 74^v. Cu sufletele numai tînd biruia, tînd se biruia. CANTEMIR, IST.

Etimologie: lat. *taudo.

TÎNGĂ s.f. (Mold.) Mîhnire adîncă, jale, amărăciune. *Așteptam cineva să mă plîngă. La nevoie ce sint și la tîngă. DOSOFTEI, PS. Iară tu și trupul aduci la tîngă și sufletul duci în muncă. CD 1698, 24^v; cf. DPRS, 84^v.*

Etimologie; sl. *toğa*.

Cf. *bănat* (1), *bănuială* (1), *bușluială*, *tristeală*.
TIRCAV adj. (ȚR) Pleșuv, chel. *Iară de se va zmulge cuiva capul den față, iaste tircav*. BIBLIA (1688).

Etimologie: ucr. *tirkavij*.

Vezi și *tircăvire*.

Cf. *copos*, *pleșuv*.

TIRCĂVIRE s. f. (ȚR) Chelie. *Se va face în pleșa lui au în tircăvirea lui pipăire albă au roșiatică*. BIBLIA (1688).

Etimologie: *tircăvi*.

Vezi și *tircav*.

Cf. *pleașă* (1).

TIRGUI vb. (Trans. SV) A face negoț. *Vom petrece acolo un an și vom tîrgui și vom dobîndi*. N. TEST. (1648).

Etimologie: sl. *trǔgovati*.

Vezi și *tîrguitură*.

Cf. *precupi*.

TIRGUITURĂ s. f. (Trans. SV) Marfă (destinată vinzării). *Mearșără unul la agrul său, iară altul la tîrguihura sa*. N. TEST. (1648).

Etimologie: *tîrgui* + suf. *-tură*.

Vezi și *tîrgui*.

TIRNAȚ s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Pridvor, foișor; prispă. *Porunci în tirnațul lui Irod să-l pădzească pre el*. N. TEST. (1648). *În tirnațele casei Dumnezăului*. PS 1651, 269^v. *Au orutu ieși în tirnațu*. MISC. SEC. XVII, 79^f. *Ternacz. Porticus*. AC, 374; cf. VCC, 39, 88.

Etimologie: magh. *tornác*.

TIRNOMEATĂ s. f. (Ban.) Pleavă; resturi de paie. *Ternomète*. AC, 374.

Etimologie: bg. *tǎrnomet*. Cf. scr. *trnomet*.

TÎRSINĂ s. f. (Mold., ȚR) 1. Împletitură din păr de cal sau de capră din care se fac frînghii, odgoane. A: *Află la puț o tîrsină de păr, ce era legată vadra*. VARLAAM. *Cealealalte 2* [racle]... *le legă cu niște tîrsine*. VI 1764, 26-27. B: *Célélalte 2*... *le înfășură cite cu o tîrsină*. NB, 81^v.

2. Țesătură aspră din păr de capră, purtată de asceți, direct pe piele. A: *Cu tîrsine-i frecară* [ranele]. DOSOFTEI, VS. B: *Acești sfinți mucenici ... fură ... arși pe spinare ... și frecăți cu tîrsini*. MINEIUL (1776).

Etimologie: sl. *trūsina*. Cf. bg. *tǎrsina*.

TÎRSITURĂ s. f. (Ban.) Loc într-o pădure unde s-au lăiat copacii. *Tersitură*. AC, 374.

Etimologie: *tîrși* + suf. *-tură*.

Cf. *lăz* (1).

TÎRTĂI vb. (Ban.) A ride de cineva. *Têrtiëshk. Irrideo*. AC, 374.

Etimologie: *tîrt* + suf. *-ăi*.

TOBLĂ s. f. (Ban.) Scîndură (groasă). *Toblă. Asser*. AC, 374.

Etimologie necunoscută.

TOCI ¹ vb. (Mold., Ban.) A ascuți. A: *Toată jigania complită colți și tocea și toată pasirea rumpătoare pîntenii își ascuțea*. CANTEMIR, IST. C: *Tocsesk. Acuo*. AC, 375.

Etimologie: sl. *točiti*.

TOCI ² vb. (Ban.) A scoate, a trage (vin) dintr-un butoi (mai mare) în alt vas (mai mic). *Tocsësk. Haurio. Educillo*. AC, 375.

Etimologie: scr. *točiti*.

Vezi și *tocitoare*.

Cf. *pocerpi*.

TOCITOARE s. f. (TR, Ban., Trans. SV) Cadă, zăcătoare. B: *Delva: Bute, tocitoare, albie, puțină*. LEX., 55^r. C: *Culease oia pământului și o aruncă în tocitoare cea mare*: N. TEST. (1648). *Tocsiuore*. AC, 375.

Etimologie: *toci*² + suf. *-toare*.

Vezi și *toci*².

Cf. *cadă*.

TOCMĂ s. f. (Ban.) Învoială, tocmeală. *Tokmă*. AC, 375.

Etimologie: *tocmi*.

TOI vb. (Mold., Criș.) A mostra; a ocări. A: *Fericitul... să feace ca focul asupra lor... și-i toia zicînd: a ce le scrieți voi aceastea?* DOSOFTEI, VS. C: *Voi nu gîndiți să ascultați cuvîntul lui Dumnăzău..., ce încă toiți și vă aflați alte besezi*. MOL. 1695, 83^v.

Etimologie: *toi* s. n. (< tc. *toŷ*).

Cf. *preobrăzi, probozi, vrevi; injura, lihăi*.

TOLCER s. n. (Ban., Trans. SV) Pilnie. *Tolcser: Infundibulum*. AC, 375. *Infundibulum. Tolcser. Tölcser*. LEX. MARS., 218. *Nasu fie la buți tolceriu*. OG, 390.

Etimologie: magh. *tölcser*.

Cf. *leică*.

TOLDĂU s. n. (Ban.) Cui gros de fier care unește două dintre părțile componente ale carului. *Toldău*. AC, 375.

Etimologie: magh. *toldó*.

Vezi și *tuldui*.

Cf. *găvozđ*.

TOPARH s. m. (Mold.) Principe, voievod, guvernator. *Toparh a unui țărișoare*. DOSOFTEI, VS. *Ieșitu-i-au înainte... Bogdan, a celor mai din luntru țări toparha și crăișor*. CANTEMIR, HR.

Variante: *topărha* (CANTEMIR, HR.).

Etimologie: ngr. *topárlhis*.

Cf. *herțeg*.

TOPARHA s. m. v. *toparh*.

TOTULUȘ s. n. (Trans. SV) În loc. adv. **Cu totul** = cu totul. *Ceartă... pre aceia carii preste rînd și fără samă plîng după morții lor, ca și cînd i-ară fi pierdut cu totul*. SA, 70^v; cf. SA, 92^v.

Etimologie: *totulu* + ș(i).

Cf. *prisne* (1).

TOVĂRI vb. (Ban.) A încărca, a împovăra. *Toveresk. Onero*. AC, 375.

Etimologie: scr. *tovariti*.

TRACT s. n. (Mold.) 1. Ținut, regiune, district. *Funtamenturile s-au aruncat pre unde acum iaste... Hesia, Mesnia și tot tractul carele cu numele Franconiū să cunoaște*. CANTEMIR, HR.

2. Cale de comunicație importantă. *Purcegînd cu oastea spre răsărit și luînd tractul de pe cea parte de Dunăre... pre toiți i-au biruit*. CANTEMIR, HR.

Etimologie: lat. *tractus*, germ. *Trakt*, pol. *trakt*.

Cf. *varmeghie; șleah*.

TRAMĂ s. f. (Ban.) Bătătură. *Tramă*. AC, 375.

Etimologie: lat. *trama*.

TRAPEZARE s. f. (Mold., TR) Trapeză. **A:** *Ieșind din biserică s-au suit la trapezarea egumănilui.* N. COSTIN. *Să făcea o masă și egumenilor de la toate mănăstirile... la o trapezare unde să găsea loc mai lung.* GHEORGACHI. **B:** *L-au dus în trepezare și, de stilpul cel mare legindu-l, l-au sugrumat.* R. POPESCU.

Variante: trepezare (R. POPESCU).

Etimologie: ngr. trapezárion.

Vezi și trapezărie, trăpezar.

Cf. trapezărie.

TRAPEZĂRIE s. f. (TR) Trapeză. *Și au făcut biserică sfintului Nicolae... cu turle, chili și trapezărie.* ANON. CANTAC.

Etimologie: trapeză + suf. -ărie.

Vezi și trapezare, trăpezar.

Cf. trapezare.

TRATAJ s. m. y. tãrtaz.

TRĂGANĂTURĂ s. f. (Ban.) Tărăgănare. *Tregenătură. Prolongatio.* AC, 375.

Etimologie: trăgăna + suf. -(ă)tură.

TRĂPEZAR s. m. (Mold., Olt.) Persoană care se ocupă cu aranjarea mesei într-o trapeză. **A:** *Chelariu sau trepezariu de vor lăsa niscare bucate să să strice...* PRAV., 86^v. **B:** *Chelariul sau trăpezariul... vor lăsa niscare bucate cu nesocotință.* PRAV. GOV.

Variante: trepezariu (PRAV., 86^v).

Etimologie: trapeză + suf. -ar.

Vezi și trapezare, trapezărie.

TRĂTAJ s. n. v. tãrtaz.

TRECĂTOARE s. f. (Mold.) Faptul de a trece; trecere. *Au trimis o samă de oaste... ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea.* URECHE. *Legasă priitensug încă din mîrzeciia lui... la o trecătoare a lui în Țara Leșască.* M. COSTIN. *Cite soții luăm de ne petrec să nu cădem în tîlhari și-m primejde și la trecători preste ape.* DOSOFTEI, VS; cf. N. COSTIN.

Etimologie: trece + suf. -ătoare.

TREMUR s. n. (Mold.) Zguduitură, cutremur. *Din toate părțile și marginile pămîntului... tremuri, cutremuri, tunete, trăsnete... scorniră.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: tremura.

Vezi și tremura.

TREMURA vb. (Trans. SV) A zgudui, a cutremura. *Caută spre pămînt și fece-l a tremura-se.* PS. SEC. XVIII, 56^r.

Etimologie: lat. tremulare.

Vezi și tremur.

Cf. legăna.

TREPEZARE s. f. v. trapezare.

TREPEZARIU s. m. v. trăpezar.

TREZVIRE s. f. (Mold.) Judecată limpede. *Cu trezvirie și cu bună credință în fapte bune să petreacă.* IACOV, SYN.

Etimologie: trezvi.

TRISTEALĂ s. f. (Ban.) Tristețe. *Tristală.* AC, 375.

Etimologie: trist + suf. -eală.

Cf. bănat (1), bănuială (1), bușluială, tîngă.

TRÎMBACI s.m. (Mold.) Trimbișaș. *Au trimis trimbaciai de au zis de întorsu oștii.* N. COSTIN.

Etimologie: pol. *trębacz*.

TROAHNĂ s.f. (Mold., Ban., Criș.) Guturai, răceală. A: *Și alte locuri megiașe cu acestea ca cum ar fi fost o troahnă lipicioasă intrat într-insele.* CANTEMIR, HR. C: *Trohně. Catharrhus.* AC, 375. *Pentru troană doftoria: miere, vin . . . să le măninci că-ți va trece.* MISC. 1778, 16^v.

Variante: *troană* (MISC. 1778, 16^v).

Etimologie necunoscută.

TROANĂ s.f. v. *troahnă*.

TROIAN s.n. (Ban.) Stradă, uliță. *Troian. Via strata.* AC, 375.

Etimologie: de la numele topic *Troian*.

TULBĂ s.f. (Mold.) Traistă, desagi. A: *Calasir, tulba Hariciei înfășurindu-o cu niște piei roase, ca cum ar fi fost vreo altă sarcină, o purta piezis prestre umere.* I, 9^v. *Aicea Calasir s-au culcat puind capul preste tulbă, iar Haricliia au șezut făcînd traista scaon.* I, 11^f. // B: cf. ST. LEX., 305.

Etimologie: ucr. *torba*.

Vezi și *tulbiță*.

Cf. *straiță, tisug*.

TULBITĂ s.f. (Mold.) Diminutiv al lui *tulbă*. *Are săgeți amină scoase din tulbiță.* DOSOFTEI, PS. *Și în tulbița sa mă ascunsă.* DP, 16^f.

Etimologie: *tulbă* + suf. *-iță*.

Vezi și *tulbă*.

TULDUI vb. (Trans. SV) A prelungi, a adăuga. *Au tulduit.* PP, apud TEV.

Etimologie: magh. *toldni*.

Vezi și *toldău*.

TULI vb. (Mold.) A se ascunde, a se adăposti. *Mearsără zifeanii la Saul de-i spusără că să tuliaște David la dînșii.* DOSOFTEI, PS. *Am pățit rău . . . din loc în loc tulindu-mă de-am incungiurat Mesopotamia.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *tuliti*.

TUREAC s.n. v. *tureatecă*.

TUREATCĂ s.f. (Mold., Trans. SV) Carimb. A: *Cu tureatce de aramă infocate încălțat îl munciră.* DOSOFTEI, VS. C: *Ci păzește . . . că tot poartă cuțit în tureac.* ÎVM, 207^f.

Variante: *tureac* s.n. (ÎVM, 207^f).

Etimologie: cf. *tur*.

TVOREBNIC s.m. (Mold.) Curtean. *Și la împărăție vro curte mare ca acee cu tvorebnici mulți nu-i.* NECULCE.

Etimologie: cf. sl. *dvorŭba*.

Vezi și *dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, zvoritor*.

Cf. *dvorean, dvorelnic, zvoritor*.

ȚĂNCHI s. n. v. țeanchi.

ȚĂNCHI s.n. (Mold.) 1. Semn care marchează hotarul unui teritoriu; graniță, hotar. *Acesta Mahomet Tara Muntenescă și Machidonia au supus și țenchiul sau hotarul turcesc . . . l-au mutat.* URECHE; cf. CANTEMIR, HR. ◇ Fig. *Precum prieteșugul, așe neprieteșugul hotarăle și țenchiurile sale are.* CI, 176. ◆ Limită de timp. *Strimtoarea vremii și mai virtos lipsa unor istorici foarte de treabă țenchiud sfârșitului mi-au abătut.* CANTEMIR, HR. ◇ Loc. vb. **A pune țenchi(ul)** = a face să înceteze. *De vom avea zile și nu va hi pus preavecinicul sfat puternicului Dumnezău țării aceștiia țenchi și soroc de sfîrșire.* M. COSTIN; cf. AXINTE URICARIUL; CANTEMIR, HR. ◆ Sfirșitul vieții, soroc. *I-au tăiat capul . . . Așa au petrecut Iancul-Vodă țenchiul său.* URECHE; cf. M. GOSTIN.

2. Țintă, scop. *Teanchiul cel ce din a lor cuconie a agiunge siliia să agiungă.* CD 1698, 16^r. *Că omul . . . în puține lucruri de la țenchiu poate rătați.* NCCD, 287; cf. CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.; CD 1770, 18^v. ◇ Fig. *Mai aproape de țenchiul voroaiei mele să mă lipesc.* CANTEMIR, IST.

Variante: **țănchi** (CD 1770, 18^v), **țenchi** (URECHE; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; CANTEMIR, HR.; AXINTE URICARIUL).

Etimologie necunoscută.

Cf. simcea; pravăț (1), proașcă (3); vig.

ȚENCHI s. n. v. țeanchi.

ȚINC s.m. v. ținc.

ȚINCĂ s.f. v. țincă.

ȚINCȘOR s.m. (Mold.) Cățeluș. *Tincșorul acesta născut, crescut . . . la oi era.* CANTEMIR, IST., apud TDRG; cf. CANTEMIR, HR., apud TDRG.

Etimologie: ținc + suf. -(u)șor.

Vezi și ținc, țincă.

ȚINTIRIM s.n. v. țintirim.

ȚINTIRIM s.n. (Mold.) Cimitir. *Să-l ducă în țintirimul sfințului apostol Luca să-l îngroape.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Astăzi uci-gașii de oameni în țintirimurile besearecii scăptnd, hălăduiescu de răscumpărarea giudecății.* NCCD, 474; cf. DOSOFTEI, VS, apud TEW.

Variante: **ținterim** (DOSOFTEI, VS, apud TEW).

Etimologie: magh. cinterem.

ȚIPA vb. (Criș., Trans. SV) A arunca, a lepăda. *Și-lu țipă afară din sine.* MISC. SEC. XVII, 2^r. *Țipă hainele jos și te du la porci.* OG, 369.

◆ A alunga. *Dară de cînd m-au țipat Că i-au vestit moartea-n sat, Tot oile am păzit.* OG, 383.

Etimologie necunoscută.

Cf. *dudui*, *întiri* (1), *pogoni*, *zogoni*.

ȚIPOU s.n. (Ban., Trans. SV) Piine albă mică; chiflă. *Cine te va ku semle și cu czipou.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Czipou. Libo.* AC, 333.

Etimologie: magh. *cipó*.

ȚIPROȘ s.m. v. *țipruș*.

ȚIPRUȘ s.m. (Ban., Trans. SV) Chiparos. *Cziprosh. Cyparissus.* AC, 333. *Țipruș alb.* PL, 147^r.

Variante: *țiproș* (AC, 333).

Etimologie: magh. *ciprus*.

ȚINC s.m. (Mold.) Pui de animal. *Țincilor de leu.* DOSOFTEI, PSALTIRE (1680), apud TEW. *Țincii leului rânind.* CANTEMIR, DIVANUL, apud TDRG; cf. DOSOFTEI, VS, apud TDRG.

Variante: *ținc* (CANTEMIR, DIVANUL, apud TDRG).

Etimologie: magh. *cenk*.

Vezi și *țincșor*, *țincă*.

Cf. *cățel*.

ȚINCĂ s.f. (Mold.) Cățelușă. *Ș-au pus acei ape numele Moldova, pre numele unii ținci ce s-au inecat într-acea apă, ce o au chemat pe țincă Molda.* URECHE; cf. N. COSTIN, apud TDRG.

Variante: *țincă* (N. COSTIN, apud TDRG).

Etimologie: *ținc* + suf. *-ă*.

Vezi și *țincșor*, *ținc*.

ȚIRĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Bucățică, fragment. *Czerě. Mica. Fragmentum.* AC, 333. ◇ Loc. adj. *O țiră* = puțin. *Să beai . . . o țiră de stregoie.* PL, 149^v. *Îți voi da o țiră de comendație pă hirtie.* OG, 369.

Etimologie necunoscută.

Cf. *știuculeț*.

TUNDRĂ s.f. (Ban.) Suman, zeghe. *Czondrě Bracca. Vile indumentum rusticorum.* AC, 333.

Etimologie: magh. *condra*.

U

UCAZ s.n. (Mold.) Ordin. *Aștepta să le vie ucaz de la Petreburhu de la împăratul moschicesc.* NECULCE.

Etimologie: rus. *ukaz*.

Cf. *ustavă*.

***UCIDE** vb. (Mold., Ban., Criș., Trans. S) A lovi. A: *Cu pietri-l ucidea pri-nsu.* AP. 1646, 24^r. *Prespre ceafă cu pietri ucigindu-o.* DVS, 18^v; cf. VARLAAM; PRAV.; DOSOFTEI, VS.; COSMA: C: *Alții dindărăt mă împingea, iar alții foarte mă ucidea.* PAT. SEC. XVII, 10^r. *Ucsig. Percutio. Macto.* AC, 378: *Părulu-și zmulgea și în piept să ucidea.* STR., 51^v; cf. N. TEST. (1648); COSM. 1693—1703, 70^v. // B: *Îl ucidea cu pietri.* AP. 1704, 8^r; cf. ÎNDREPTAREA LEGII; AP. 1683, 9^v; MI-NEIUL (1776). ♦ (Mold., Trans. SE) A se izbi. A: *De pietri să ucidea și hiarăle, obezile strica.* VARLAAM. C: *El să îmbată și sare la pădure și să ucide de toți copacii.* F 1693, 46^r. ♦ (Mold.) A se tingui, a se frământa, a suferi. *Bocindu-se și ucigindu-se ca o maică.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: lat. *occidere*.

UDAGACI subst. v. *odagaci*.

UDUGACI subst. v. *odagaci*.

UJURĂ s.f. v. *ujurie*.

UJURIE s. f. (Criș.) Camătă. *Dați bani pre ujurie ca și păginii.* MISC. SEC. XVII, 194^r; cf. MISC. SEC. XVII, 76^r, 88^r.

Variante: *ujură* (MISC. SEC. XVII, 88^v).

Etimologie: magh. *uzsura*.

Cf. *ademănă, aslam, mizdă*.

ULEI s.n. (Ban., Trans. SV) Untdelemn. *Cu uleiu capul meu n-ai uns.* N. TEST. (1648). *Oléi. Oleum. Oloj. Oleum.* AC, 357; cf. SICRIUL DE AUR, apud TDRG.

Variante: *oloi* (SICRIUL DE AUR, apud TDRG; AC, 357).

Etimologie: sl. *olej*.

ULEI² s.n. (TR) Stup (sălbatic). *Poși să asameni mtnia rea cu ursul, carele foarte mănincă la miare și vrind ca să o scoată din uleiu, albinele îl mușcă pe nas.* FL. D 1700, 19^r.

Etimologie: bg. *ulej*.

Cf. *știubei*.

ULUI vb. 1. (Ban., Criș., Trans. SV) A mărturisi. *Ssete ulluim.* AGYAGFALVI, apud TEW. *Noi cunoaștem și uluim pe Hristos a fi Mesia.* C 1692, 519^r. *Limba mea să uluiască direptatea ta.* MISC. SEC. XVII, 7^r; cf. FOGARASI, apud TEW; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII,

23^v, 70^v, 84^v, 87^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; CAT. B, 3, 11, 12, 14.

2. (Ban.) A cerceta. *Inquiro. Olu. Inquirálok.* LEX. MARS., 218.

Forme gramaticale: ind. prez. 1 sg. *olu* (LEX. MARS., 218), *ului* (PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), *uluiesc* (FOGARASI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 84^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW), 2 sg. *uluiești* (FOGARASI, apud TEW), 3 sg. *uluiește* (MISC. SEC. XVII, 70^v; BUITUL, apud TEW), cj. prez. 3 sg. *să uluiască* (MISC. SEC. XVII, 77^v).

Etimologie: magh. *vallani*.

Vezi și *oluit*, *oluiitor*, *uluiță*, *uluițură*.

ULUITĂ s.f. (Ban., Criș., Trans. SV) Mărturisire. *Dereptu păcate-ș uluiță-ș făcea.* MISC. SEC. XVII, 83^r. *Uluita apostolească carea nu iaste în scriptura sfință.* PP, 3^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; FOGARASI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 65^v, 97^v; PP, 2^v, 26^r.

Etimologie: *ului*.

Vezi și *oluit*, *oluiitor*, *ului*, *uluițură*.

Cf. *uluițură*.

ULUIȚURĂ s.f. (Ban.) Mărturisire. *Sposedania, adecăță uluitura păcatelor.* CAT. B, 38; cf. CAT. B, 34.

Etimologie: *ului* + suf. *-tură*.

Vezi și *oluit*, *oluiitor*, *ului*, *uluiță*.

Cf. *uluiță*.

UNĂCIUNE s.f. v. *uniciune*.

UNCROP s.n. (Mold.) Apă fierbinte. *În trei zile udîndu-l cu uncrop și cu unt, deabia-l dezbrăcară.* VARLAAM. *Dinți în gură n-avea. Dimineața îi dechia... iar sara îi deschia cu uncrop.* NECULCE; cf. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *ucropŭ*.

UNICIUNE s.f. (Mold., Criș., Trans. SV) Unitate. A: *A tuturoră unciune.* DM, 5^v; cf. DM, 40^v, 41^r. C: *Într-o unciune deplină.* SA, 15^v. *Și Troița în unciune.* CES 1702-1758, 170^v; cf. MISC. SEC. XVII, 63^r.

Variante: *unăciune* (MISC. SEC. XVII, 63^r).

Etimologie: *uni* + suf. *-(i)ciune*.

UNIȘOR adj. (Mold., Trans. SV) Unic. A: *Cuconășul ei de șapte ai unișor, adecă numai acela avînd unul născut.* DOSOFTEI, VS. ◇ (Substantival) Fig. *Să deratici unișoara mea de la sălbatici.* DOSOFTEI, PS. C: *Unișoara fetiță a lui ca la 12 ani.* SA, 61^v. ◇ (Substantival) *Moartea unișorului său.* SA, 66^v; cf. PSALT. (1651).

Etimologie: *un(u)* + suf. *-ișor*.

URA vb. (Ban.) A prevesti. *Ur. Praesagio. Ominor. Urędz. Idem. Auguros.* AC, 379.

Forme gramaticale: ind. prez. 1 sg. *ur*, *urędz* (AC, 379).

Etimologie: lat. *orare*.

URĂTOR s.m. (Trans. SV) Avocat. *Cobori popa cel mare cu un urătoriu, anume Tertulie, carii stătură înainte deregătorului împotriva lui Pavel.* N. TEST. (1648).

Etimologie: *ura* + suf. *-tor*, după lat. *orator*.

Cf. *arca*, *proocator*.

URDIE s.f. v. *ordie*.

URIC s.n. 1. (Mold., Ban., Criș., Trans. SV) Loc, posesiune de yeci, ce se poate transmite prin moștenire. A: *Cetățile toate s-or face... Șă*

lăcuiască și să petreacă și urice pre dinsa să-și facă. DOSOFTEI, PS. C: *Nime nu iaste carele ș-au lăsat casa, sau frații. . . au uricul pentru mine.* NT 1648, 54^v. *Urik. Haereditas. Patrimonium.* AC, 379. *Uricurile noastre streinii le biruiescu.* MISC. SEC. XVII, 11^v; cf. AGYAGFALVI, apud TEW; N. TEST. (1648); SICRIUL DE AUR, apud TEW; VISKI, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 28^r; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW. ◇ Fig. *Domnul Dumnezeu uricul meu este.* VCC, 34. ◇ (Criș., Trans. SV) Loc. adv. *De uric = pentru totdeauna. Că noao încă nu ni o au dat Dumnezău de uric această lume.* MOL. 1695, 36^v. *Toți păgtni(i) eu de uric îți voi da ție.* VCC, 7; cf. MISC. SEC. XVII, 71^r.

2. (Mold.) Act de proprietate veșnică sau donație; document, hrisov. *Leage scrisă să cheamă uricele și ispisoacele.* PRAV. *Au făcut legătură și uric cu mare blăstăm pentru împreunarea nuntei.* ȘT, 248. *Acele urice domnești pe slovenie n-au nici o îndoială a nu se crede.* GHEORGACHI; cf. M. COSTIN; DOSOFTEI, PS.; N. COSTIN; CANTEMIR, IST.

Etimologie: magh. *örök*.

Vezi și *uricar, uricaș, urici*.

Cf. moșnenie, ocinire, rămășiță (1); moștină.

URICAR s.m. (Mold.) Funcționar de cancelarie care se ocupă cu scrierea uricelor. *Boul vel logofet. . . Coțofana uricar.* CANTEMIR, IST. *Între diecii divanului era cite 5 și 6 uricari. . . tălmăcitori și făcători uricilor celor slovenești.* GHEORGACHI.

Etimologie: *uric* + suf. *-ar*.

Vezi și *uric, uricaș, urici*.

Cf. notarăș.

URICAȘ adj., s.m. 1. S.m. (Ban., Criș., Trans. SV) Moștenitor. *Acesta iaste uricașul, veniți să omorim pre el și să ținem uricul lui.* N. TEST. (1648). *Cinie uricaș va fi în d(e)alul lăcuinței tale?* VCC, 33. *Urikash. Haeres.* AC, 379; cf. FOGARASI, apud TEW; CAT. CALV., apud TEW; SICRIUL DE AUR, apud TEW; MISC. SEC. XVII, 78^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW.

2. Adj. (Trans. SV) Veșnic. *Szae fim faecz urikas lu Dom Dumnedzeru.* AGYAGFALVI, apud TEW.

Etimologie: *uric* + suf. *-aș*, după magh. *örökös*.

Vezi și *uric, uricar, urici*.

Cf. moșan (1), moșnean (1), ocinaș.

URICI vb. (Ban.) A moșteni. *Uricsesc. Haeredito.* AC, 379.

Etimologie: *uric* + suf. *-i*.

Vezi și *uric, uricar, uricaș*.

Cf. moșneni, ocina.

URȘENIC s.n. v. urșinic.

URȘINIC s.n. 1. (Mold., Trans. SV) Catifea. A: *Era bogat și să îmbrăca în olofire și urșinice.* VARLAAM. *Cu urșinice mulți și cu cabaniță de jder și cu hulpi îmbrăcați.* M. COSTIN. *Trei pungi de urșinic cu trii chei a curților.* NECULCE; cf. DOSOFTEI, VS. C: *Creștea îmbrăcați în urșinic roșu.* SA, 69^r.

2. (Ban., Trans. SV) Purpură. *Ieși deaci Isus afară purtând cununa cea de spini și îmbrăciul de urșinic.* NT 1648, 130^v. *Urshénik. Purpura.* AC, 379; cf. CÎNTEC DE CRĂCIUN.

Variante: *urșenic* (CÎNTEC DE CRĂCIUN; AC, 379).

Etimologie necunoscută.

USTA s.f. (Mold.) Supraveghetor. *Viind... la un saraiu vechiu împărătesc, au chemat pe usta, care păzea acolo.* PSEUDO-E. KOGĂLNI-CEANU.

Etimologie: tc. *usta*.

USTAV s.n. (Mold.) 1. Sfirșit de rugăciune. *De aciea ținea ustavul ce avea de rămășiță.* DOSOFTEI, VS.

2. Regulă, rânduială (bisericească sau monahală). *Tocmirea ustavului preușesc.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. *ustavŭ*.

Cf. *surzuită*.

USTAVĂ s.f. (Mold.) Poruncă, ordin. *De mincat și de băut lua de la pămînteni... aruncase și ustavă, precum zic ei, și lua bani de la oameni.* AXINTE URICARIUL.

Etimologie: pol. *ustawa*.

Cf. *ucaz*.

UTALM s.n. v. *otalm*.

UTALMAZ s.n. (Criș.) Ajutor, sprijin. *Dindu-ne noo utalmazul tău.* MISC. SEC. XVII, 23^v.

Etimologie: magh. *ótalmaz*.

Vezi și *otalm*, *otălmăzui*, *utălmăzuiitor*.

UTĂLMĂZUI vb. v. *otălmăzui*.

UTĂLMĂZUIITOR s.m. (Criș.) Apărător, ocrotitor. *Utălmăzuiitorii noștri îndireaptă-i.* MISC. SEC. XVII, 10^f.

Etimologie: *utălmăzui* + suf. *-tor*.

Vezi și *otalm*, *otălmăzui*, *utalmaz*.

UZBĂI vb. (Ban., Trans. SV) A se încrede, a nădăjdi. *Noi ne uzbăim în Domnul.* VCC, 44. *Uzbeiescu-mă. Confido.* AC, 379. *Slobodu-i a ne uzbăi în faptele noastre?* PP, 36^f; cf. VCC, 24, 31.

Etimologie necunoscută.

Vezi și *uzbăială*.

UZBĂIALĂ s.f. (Ban., Trans. SV) Încredere. *În tine am numai nădejde, Oh, Domnul meu, și uzbăială.* VCC, 16. *Uzbeială. Confidentia.* AC, 379. *Că în care iaste uzbăială oarbă slobod mearge spre toate realele.* PP, 37^v.

Etimologie: *uzbăi* + suf. *-eală*.

Vezi și *uzbăi*.

VADE s.f. (Mold.) Termen de plată, scadență. *Aice bani n-avem, dar să ni se puie o vade, și mergînd în țară, pină la vade îi vom triimete.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. *Venise și vadeoa banilor și nime nu vrea să-l îndatorească.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Etimologie: tc. vade.

VARMEGHIE s.f. (Trans. SV) Comitat, județ, ținut. *A treia varmeghie, ce se spune ținutul Turdei, carele-i numele pre orașul Turdei.* GEOGRAFIA ARDEALULUI. *Vreadnicului Măriei sale craiului proșesc... și marelui ișpan aceeași varmeghii.* PP, 3.

Etimologie: magh. vármegye.

Cf. tract (1).

VAROȘ adj. (Ban.) Roșu. *Városh. Rubens.* AC, 376.

Etimologie: magh. vörös.

Vezi și văroșatec.

VART subst. v. vartă.

VARTĂ s.f. 1. (Mold.) Strajă, gardă. *Au poroncit de au schimbatoate vărțile pre la toate porțile.* NECULCE; cf. PSEUDO-MUSTE, apud TEW. ♦ Escortă. A: *Au trimis de i-au luat cu vartă, de i-au dus la Harcov.* NECULCE. // B: *Pre Ion hatmanul... supt vartă l-au pus și cu mare ocară l-au dus.* R. GRECEANU.

2. (Mold., Trans. SE) Sediul unui corp de gardă, care servea și ca loc de detenție. A: *În vartă prespre toată noaptea ris și batjocorit de slujitori [fu].* VARLAAM. *Spre închisoarea și legarea trupului un lanțuh și o vartă destule sint.* CANTEMIR, IST.; cf. NECULCE; NECULCE, apud TEW. C: *Au vrut să-l puie în vartă.* TEMPEA, apud TEW. *Au pus la vart pe preotul Toma.* TEMPEA, apud TEW.

Variante: vart subst. (TEMPEA, apud TEW).

Etimologie: pol. warta, ucr. varta; vart < germ. Wart.

VARZĂ s.f. (ȚR) Curechi. *Kramoi, kapu(s)ta. Varză.* LEX. 1683, 28^v. *Iar ei nu vrea să mănince, ci zicea să le dea alte legume, cum ar fi bob muiat și cu varză murată.* LET. 1758, 96^v. *Foi de varză și tămție pisează bine.* MD², 13^v; cf. MARDARIE, 164; MD¹, 139^r, 144^v; MD², 19^v.

Etimologie: lat. vir(i)dia.

Cf. curechi (1).

VĂCĂRET s.n. v. văcărit.

VĂCĂRIT s.n. (Mold., ȚR) Impozit care se plătea în trecut pe vite mari și pe cai. A: *Pină și văcărit l-au făcut de au scos în țară.* PSEUDO-MUSTE. *Au scos văcăret întâieș dată un tult de vită și doi orți de cal.* NE-

CULCE; cf. CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS (gl.). B: *Au scos căcăritul de vită cite doi orși.* IST. ȚR. *Au scos un bir pă dobitoace și l-au numit căcăritul, să dea de tot dobitocu un ort.* R. POPESCU.

Variante: *văcăret* (NECULCE).

Etimologie: *vacă* + suf. *-ărit*.

Cf. *cunișă*.

VĂDRĂRIT s.n. (Mold.) 1. Impozit care se percepea pentru fiecare vadră de vin. *Intr-acea toamnă fiind vădrăritul cite patru bani de vadră, au rădicat Nicolai-Vodă doi bani, și au rămas să dea numai cite doi bani.* AXINTE URICARIUL. *Scos-au desătina, și goștina, și vădrăritul.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. NECULCE.

2. Încasare a acestui impozit. *Au trimis pe Enache-Aga ... cu mulți slujitori, făcînd veste că merge în gios la vădrărit.* NECULCE.

Etimologie: *vadră* + suf. *-ărit*.

Vezi și *vedrit*.

Cf. *vedrit*.

VĂLAȘ s.n. (Criș.) Obicei. *Aștaptă să li să dea rindul și vâlașul și gîndesc astăzi sau mine cu(m) să vor înturna înapoi.* MOL. 1695, 58^v.

Etimologie: magh. *vallás* „credință, religie“.

Cf. *socaș*, *sucă*, *sucluitură*, *zacon* (2).

VĂLĂȘAG s.n. (Mold., Criș., Trans. SV) Tulburare, îngrijorare; scandal. A: *Să vădzu pre sine slobodi de toate vâlășagurile lumiei.* VARLAAM. *Iară deacă să feace dzuă, era vâlășag mult intru curteani.* AP. 1646, 43^v. *Are tocmală de piare și fuge foarte pre lesne de vâlășaguri și de griji trupești.* L SEC. XVII, 73^v; cf. VSV 1742, 186^f. C: *Iastă lume ... plină ... de vâlășaguri.* MISC. SEC. XVII, 4^v. *Am văzut mulțime nenumărată de harapi ... făcînd gilcevi, vâlășaguri și zbierînd.* VSV 1705, 227^v; cf. MISC. SEC. XVII, 1^f.

Variante: *vâlășag* (AP. 1646, 43^v; MISC. SEC. XVII, 1^f, 4^v; VSV 1705, 227^v; VSV 1742, 186^f).

Etimologie: *val* + suf. *-ășag*.

Vezi și *invâlășag*.

Cf. *bușluială*, *gitrulam*, *giutruială*, *zăhăială*; *calabalic*, *dihonie*, *hăbrușag*, *invâlășag*, *potcă*, *prigoană*, *zarvă*, *zavistie*, *zăhăială*; *holcă*, *vreavă*.

VĂLĂU s.n. (Ban.) Jgheab de apă, adăpătoare. *Vêlëu.* AC, 376.

Etimologie: magh. dial. *válló*.

Cf. *oală* (1).

VĂLUȘAG s.n. v. *vălășag*.

VĂPSEA s.f. (Mold.) Nuanță, culoare. *Nuări ... de aur, în toate feiurile de vâpșele podobiți și frumoși.* VARLAAM. *Spicul părului și asemănarea vâpșelii, pre Vidră vreedată Breb să fie fost o dovedește?* CANTEMIR, IST. *Curcubău pre ceriu în citeva vâpșele.* N. COSTIN; cf. AETHIO-PICA.

Etimologie: sg. refăcut după pl. *vâpșele* (< *vâpsi* + suf. *-eală*).

VĂRDAȚĂ s.f. (Ban.) Ciocănitoare. *Vêrdajkë.* AC, 377.

Etimologie: lat. **vir(i)daria* (< *viridis*).

Cf. *ghionoaie*.

VĂROȘATEC adj. (Ban.) Roșietic. *Veroshatëk.* AC, 377.

Etimologie: *varoș* + suf. *-atec*.

Vezi și *varoș*.

VĂTAF s.m. 1. (Mold.) Comandant militar care avea în subordine o unitate cuprinzând 100 sau 500 de oameni. *Un vătăh de carii sta acoloa . . . cuvântă și dzise cătră Svințul. VARLAAM. Și făcură steaguri multe și căpitani și voievozi și izbași și vătăji. A 1756, 9^f.*

2. (Mold., TR) Conducător al unui grup de curteni sau de slujitori domnești. A: *Era vătăv de aprodzi. M. COSTIN. Atunce eram și eu, Ion Neculce vel vornic, pe acie vreme vătăv de aprodzi. NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: Neagoe, vătăhul de vinători. ANON. CANTAC. Au trimis Costandin-Vodă pă Văcărescu, vătăf de copii, la Craiova, de au prins pă Ștefan Cioran. R. POPESCU. // C: Văzind mîntea lui, l-au pus vătăf de feciori. İVM, 202^f.*

3. (Olt., Ban.) Intendent, administrator. B: *Domostroite (1). (. . .) Tocmîtoriu de case. Vătăh. MARDARIE, 133. Pristavniki. Vătăh. MARDARIE, 215. C: Vetah. Praefectus. AC, 377.*

Forme gramaticale: pl. nom.-ac. *vătăji* (A 1756, 9^f).

Variante: *vătăh* (VARLAAM; MARDARIE, 133, 215; ANON. CANTAC.; AC, 377; PSEUDO-AMIRAS, gl.), *vătăv* (M. COSTIN; NECULCE).

Etimologie: cf. ucr. *vataha*, pol. *wataha*, bg. *vatah*.

Cf. buluc-baş, hotnog (1), iuzbașă; ispravnic (2), logofăt (2), șafar (2).

VĂTAH s.m. v. *vătăf*.

VĂTAV s.m. v. *vătăf*.

VĂTĂMAN s.m. (Mold.) Reprezentant al stăpînului feudal în satele aservite. A: *Au scris cărți pe la stăpînii satelor și pe la vorniceii și pe la vătămăni, să-i scoată pe toți la rumte. NECULCE. // C: Vêtement. AC, 377.*

Etimologie: pol. *wataman*, ucr. *vataman*.

Cf. pîrcălab.

VEASTNEC s.m. v. *veastnic*.

VEASTNIC s.m. (TR, Trans. SV) Vestitor, mesager. B: *Și într-aceaea zi veniră veastnici și spuseră lui Alixandru împărat. A 1734, 29^f. C: Deci el deaca veni către dinșii și află cum că nu au venit la dinșii veastnecul lui, ciinele Urți, să scribi foarte. ERES., 198^v; cf. A SEC. XVIII², 52^v.*

Variante: *veastnec* (ERES., 198^v).

Etimologie: sl. *věstnikŭ*.

Cf. menzil (3), olac (1), olăcar.

VECIN s.m. (Mold.) Iobag. *Le-au înzăstrat cu multe sate cu vecinii. URECHE. Cine au șezut în sat boieresc doisprezece ani, să rămie vecin. PSEUDO-COSTIN. Au poroncit Vodă cu mare hotărîre se nu mai fie vecini de aici înainte. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. PRAV.; PSEUDO-MUSTE; NECULCE.*

Etimologie: lat. *vicinus*.

Vezi și *vecinătate*, *vecini*, *vecinie*.

Cf. iobagi, jelaar, rumân.

VECINĂTATE s.f. (Mold.) Iobăgie. *Îi da volnicie să fie slobod în veci. de vecinătate. PSEUDO-COSTIN. Așe foarte bine să îndrepta oamenii, ieșind din vecinătate. NECULCE; cf. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

◆ Totalitatea vecinilor, iobăgime. *Stringîndu-se vecinătatea de pretutinde ne la divan. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.*

Etimologie: *vecin* + suf. *-ătate*.

Vezi și *vecin*, *vecini*, *vecinie*.

Cf. șerbie (2), *vecinie*.

VECINI vb. (Mold.) A menține pe cineva la condiția de vecin. *Păgini îi își cumpără robi pe bani, și în al șeptele an ti iartă . . . și tu vei în veci să-l vecinești.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: vecin + suf. -i.

Vezi și vecin, vecinătate, vecinie.

VECINIE s. f. (Mold.) Iobăgie. *Prieteșugul și frăția, iară nu vrăjmășia și vecinția, să poftim.* CANTEMIR, IST.

Etimologie: vecin + suf. -ie.

Vezi și vecin, vecinătate, vecini.

Cf. șerbie (2), vecinătate.

VEDRIT s. n. (Mold.) Impozit care se percepea pentru fiecare vadră de vin. *S-au izvodit și vedritul pe vin în toată țara unde sint vii, de au dat toți cîte 2 bani de vadră.* PSEUDO-COSTIN.

Etimologie: vadră + suf. -it.

Vezi și vădrărit.

Cf. vădrărit (1).

VELINȚĂ s. f. (Mold., TR) Tesătură țărănească groasă de lână, folosită și drept cuvertură. **A:** *Răpia cine ce putea . . ., cine velințe, cine straițe, cine cămăși, cine ii, cine șube.* IM 1754, 75^F. **B:** *Deaca află vreo velință, ceva, își înfășură capul într-aceaea și, adormind, zace ca un mort.* F 1700, 256^F; cf. IM 1730, 105^V.

Etimologie: cf. ngr. *veléntza*, scr. *velenac*.

Cf. macat (2), odeal, strai (1).

VERDUNC adj. (Ban.) Verzui. *Vérdunk.* AC, 377.

Etimologie: verde + suf. -unc.

VERSTĂ s. f. (Mold.) Unitate de măsură pentru lungime. **A:** *Întorcînd acasă până aproape de cetate 100 de verste s-au rădicat coalbură mare în mare.* DOSOFTEI, VS. // **C:** *Și au zidit și o cetate mare și frumoasă, 15 virste departe de Kiev, numindu-o pre ea Bilgorod.* IR 1757, 20^V.

Variante: *virstă* (IR 1757, 20^V).

Etimologie: rus. *versta*.

VERȘUN s. n. (Mold.) Pariu, rămășag, prinsoare. *Calicii făcînd de dînsul voroavă că nime n-au scos milostenie de la dînsul, iară unul s-au apucat cu vierșun.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG. *Să iei păharul în mină și să zici aceluî cu verșunul să te auză tot norodul în ce chip avem noi tocmală.* E 1779, 11^F. *Și-ți va răspunde acela cu verșunul zicînd că te-ai apucat că vei bea marea.* E 1779, 11^V. *Au început a să ruga lui Ibraim să-l ierti di ace greșală, apucîndu-se cu mare verșun că nu va mai dormi.* H 1779², 98^V.

Etimologie: cf. magh. *verseny* „concurș, întrecere“.

Cf. rămas, rămășire.

VESTIER s. m. v. *vistier*.

VESTIERIE s. f. v. *visterie*.

VICODOL s. n. (Ban., Trans. SV) Furtună, vijelie. *Vikodol. Tempestatas.* AC, 377. ◇ *Fig. Și ei adapă cu mare vicodol.* VCC, 29.

Etimologie necunoscută.

Cf. boare, fouaș.

VIG s. n. (Ban., Criș., Trans. SV) Sfirșit, capăt. *Omul, deacă să îngrășe de băutură și de beție, pină la vig zvirleaste în Dumnăzău cu păcatele sale.* MOL. 1695, 56^V. *Vigh. Exitus.* AC, 377. *Despre iertarea păcatelor, care totdeauna va avea omul, numai de va duce în vig temătura lui.* PP,

31^v; cf. FOGARASI, apud TEW; VISKI, apud TEW; VCC, 18, 28, 44; MISC. SEC. XVII, 18^r, 123^v; PSALTIRE SEC. XVII, apud TEW; PÎNEA PRUNCILOR, apud TEW. ♦ Scop. *Pre ce vig s-o vedea [crucea]?* „Direpților pre veselie, iară răilor spre rușine.“ PP, 24^r.

Etimologie: magh. *vég*.

Vezi și *nevigăzuit*, *vigăzui*.

Cf. *simcea*, *țeanchi*(1); *pravăț*(1), *proască*(3), *țeanchi*(2).

VIGAN adj. (Criș.) Viguros, puternic. (Fig.) *Fă-ne viganii în sfinție*. MISC. SEC. XVII, 159^v.

Etimologie: magh. *vigan*.

Vezi și *vigădui*, *vigășag*.

Cf. *vios*.

VIGĂDUI vb. (Mold.) A se desfăta, a se veseli. *Sațiul, bișugul în carile vigăduia*. VARLAAM, apud TEW.

Etimologie: magh. *vigadni*.

Vezi și *vigan*, *vigășag*.

Cf. *inglindisi*, *zăbovi*.

VIGĂȘAG s. n. (Criș.) Petrecere, distracție. *Cureai și săreai și giucaii în glasuri de cimpoi și în fluiere și în toate vigășagurile*. MOL. 1695, 63^v.

Etimologie: magh. *vigasság*.

Vezi și *vigan*, *vigădui*.

Cf. *tefericie*, *zăbavă*, *zăiafet*, *zefchi*.

VIGĂZUI vb. (Criș.) A (se) sfârși, a (se) termina. *Aice să vigăzuiesc cîntările din litanie*. MISC. SEC. XVII, 113^v.

Etimologie: magh. *végezni*.

Vezi și *nevigăzuit*, *vig*.

Cf. *odovăi*(1).

VIJGĂLUI vb. (Trans. SE) 1. A examina, a consulta. *Așa l-au vijgăluit*. TEMPEA, apud TEW.

2. A chestiona, a ancheta. Cf. TI (gl.).

Etimologie: magh. *vizsgálni*.

VINĂRICER s. m. (ȚR) Persoană care percepea vinăriciul. *Să nu să năpăstuiască săracii din încercăturile ce va îndrăzni să facă vreunul din vinăriceri la scrisul vinăriciului*. PRAV. COND. 1780.

Etimologie: *vinărici* + suf. *-ar*.

Vezi și *vinărici*.

VINĂRICI s. n. (ȚR) Dijnă care reprezenta a zecea parte din recolta de vin. *Avea și vii bune și avea de lua și vinăriciu*. R. POPESCU. *Să nu să păgubească . . . cămara gospod de vinărici*. PRAV. COND. 1780.

Etimologie: *vin* + suf. *-ărici*.

Vezi și *vinăricer*.

Cf. *otaștină*.

VINDECA vb. (Mold.) 1. A (se) închide, a (se) astupa. *Crepă piatra de o ascunsă vindecându-să preste dînsă*. DVS, 22^r. *Ei ieșiră, iară Svinția sa au vindecat la loc închisoarea și peștele*. DOSOFTEI, VS. *Pămîntul s-au desfăcut . . . și l-au sorbit de viu . . . și s-au vindecat pămîntul preste dînsul*. DOSOFTEI, VS. ♦ (Despre sprincene) A se cobori. A: *Iară dacă veni vreama de îmbătrîni Isaac, foarte i să vindecasă sprinceanele preste ochi și nu mai vedea*. CRON. 1689, 34^r. // C: cf. CRON. ante 1730, 35^r.

2. A seca. A: *Căzură dealurile... preste șearpe de vindecară tăul și-l asămănară de să feace șes.* DOSOFTEI, VS. //B: *Zice D[o]mnul: „Vindec apele aceastea, nu sa mai fi de acolo moarte și sterp“.* BIBLIA (1688).

Etimologie: lat. *vindicare*.

VIOLĂ s. f. (Ban.) Violetă, viorea, toporaș. *Violă.* VIOLA. AC, 378 (cf. *Vioră.* VIOLA. AC, 378).

Etimologie: magh. *viola* (< lat. *viola*).

VIOS adj. (Mold.) Plin de viață, vioi, puternic. *Acesta nou, vios, olăgos, ghizdav și frumos... este.* CANTEMIR, IST. ♦ *Care exprimă vioiciune, voioșie. Într-aceasta muncă-ș deade la Dumn(e)zău suflet(u)l biruitoriu și vios, luind cununa vieții ca un nevoitoriu destoinic.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *viu* + suf. *-os*.

Cf. *vigan*.

VISON s. n. (ȚR, Trans. SV) Pinză fină de in. B: *Și era un om oarecare bogat și se îmbrăca în porfiră și în vison.* BIBLIA (1688), apud TDRG. C: *Ca c-o porfiră și cu vison beserica ta infrumșetată fiind.* MCCR, 32.

Etimologie: gr. *vissos* (ac. *visson*).

VISTER s. m. v. *vistier*.

VISTERIE s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Instituție care administra în trecut banii publici; local sau încăpere în care se păstra tezaurul public. A: *A treia parte din bucatele lui să să dea la visteria domnului.* PRAV. *Și ciți bani venia din țară, nu-i da la visterie, să-i stringă după obiceiul țării, ce-i număra el singur și-i stringea în casă la dinsul.* PSEUDO-COSTIN, 24^r; cf. M. COSTIN; NCL II, 293, 299; PSEUDO-COSTIN, 11^v; NECULCE. ♦ Fig. *Bătindu-l și muncindu-l il vor duce în visteria cea întunecată a iadului.* VSV 1691, 134^v; cf. VSV 1742, 185^v. B: *Au închis și pă Hriștea vistier, puindu-i pricină să-i ia seama de visterie.* R. POPESCU. *S-au orinduit veliților dvornici lefi de la visterie.* PRAV. COND. 1780; cf. ANON. CANTAC.; BIBLIA (1688); ANON. BRÎNCOV. C: *Văstierie.* AC, 377.

Variante: *vestierie* (AC, 377).

Etimologie: *vister* + suf. *-ie*.

Vezi și *visterniceasă*, *visternicel*, *visternicie*, *vistier*, *vistiernic*.

Cf. *hazna* (1).

VISTERNIC s. m. v. *vistiernic*.

VISTERNICEASĂ s. f. (Mold.) Soție de *vistiernic*. *Le cumpărasă tată-său, Cantemir-Vodă, de la Ghenculeasa visterniceasa.* NECULCE.

Etimologie: *visternic* + suf. *-easă*.

Vezi și *visterie*, *visternicel*, *visternicie*, *vistier*, *vistiernic*.

VISTERNICEL s. m. (Mold., ȚR) Slujbaș aflat în subordinea *visternicului*. A: *Stringindu-se din toate breslile: călărași, dărăbanți, roșii, visternicei, spătărei, postelnicei, ... le-au făcut steaguri.* PSEUDO-MUSTE, apud TDRG. B: cf. R. POPESCU.

Etimologie: *visternic* + suf. *-el*.

Vezi și *visterie*, *visterniceasă*, *visternicie*, *vistier*, *vistiernic*.

VISTERNICIE s. f. (Mold.) Funcția, demnitatea de *vistiernic*. *Toader Paladi... ce-l mazilise întâi din visternicie.* PSEUDO-AMIRAS. *Au rămas dator, din visternicie ce au fost vistiernic mare la Duca-Vodă.* NECULCE.

Etimologie: *visternic* + suf. *-ie*.

Vezi și *visterie*, *visterniceasă*, *visternicel*, *vistier*, *vistiernic*.

VISTIAR s. m. v. vistier.

VISTIARNEC s. m. v. vistiernic.

VISTIER s. m. (Mold., ȚR, Ban.) Mare demnitar care se ocupa cu administrația financiară a țării și a vistieriei statului (uneori cu determinări de tipul *mare, vel, vtori*). **A:** *De nu să întimplă vel visterul la bisearăică, pomazaniia o dă ori vtori visterul, ori logofătul de visterie*. GHEORGACHI, 276; cf. GHEORGACHI, 274, 303. **B:** *Fă-mă vistier mare și vei cunoaște mult folos*. ANON. CANTAC. *Lăsînd la scaun ispravnic pre Cirstea Popescul vel vistiar și pre alți boiari, ca să fie purtători de grijă a zahareliilor*. R. GRECEANU. *Atuncea au perit Udriște vistierul și Teodosie banul*. LET. ȚR, 29^v; cf. R. POPESCU; PRAV. COND. 1780. **C:** *Vestiér. Thesaurarius*. AC, 377.

Variante: *vestier* (AC, 377), *vister* (R. POPESCU; GHEORGACHI, 274, 276, 303), *vistiar* (R. GRECEANU).

Etimologie: lat. med. *vestiarius*.

Vezi și *visterie, visterniceasă, visternicel, visternicie, vistiernic*.

Cf. *vistiernic*.

VISTIERNIC s. m. (Mold., ȚR) Vistier (uneori cu determinări de tipul *mare, vel*). **A:** *Anumea Ilie Cahtacuzino bio vel visternic și Ilie Cartargiul, tij, fusese visternic mare*. NCL II, 288. *Numai Toma vornicul și cu frate-său, vistiernicul Iordachi, ... s-au agiunsu cu nepotu-său. NĒCULCE*; cf. URECHE; M. COSTIN; NCL II, 289, 290, 292, 293; PSEUDO-COSTIN, 6^f, 19^f. **B:** *Au trimis pă ... Iordache Ruset vistiarnecul sol la Măriia sa Vodă*. R. GRECEANU.

Variante: *visternic* (URECHE; M. COSTIN; NCL II, 288, 289, 290, 292, 293; PSEUDO-COSTIN, 6^f, 19^f; NECULCE), *vistiarnec* (R. GRECEANU).

Etimologie: *vistier* + suf. *-nic*.

Vezi și *visterie, visterniceasă, visternicel, visternicie, vistier*.

Cf. *vistier*.

VIȘEU s. n. (Ban.) Daltă. *Vișeu*. AC, 378.

Etimologie: magh. *vész*.

Cf. *strujniță*.

VITEȘUG s. n. (Trans. SV) Eroism, vitejie. *Poți, dară arată-ți viteșugul*. OG, 374.

Etimologie: magh. *vitézség*.

Cf. *hărăție, hrăborie*.

VITIOAN adj. (Mold.) Slab, costeliv, plăpînd (mai ales despre vite). **A:** *Iară dentr-apă mai ieșiră încă 7 boi vitioani și să apropiară de cei grași și mincară cei vitioani pre cei grași*. CRON. 1689, 38^v. *Și de n-ași fi fost de vitioan așe de iușor, atita de sus nu m-ar fi rădicat*. CI, 100; cf. CRON. 1707, 35^v; CRON. 1732, 29^v; CRON. SEC. XVIII, 28^f, 28^v. ◊ (Substantival) *Nici de grasa în samă băgînd, nici de vitioana cevași milă avînd*. CANTEMIR, IST., s. v. *hition*. || **B:** *Hudyhü. De nimic, prosti, hitioni*. ST. LEX., 285. *Vezi-mă că sint mîrșav și vition*. E ante 1704, 28^f.

Variante: *hition* (ST. LEX., 285).

Etimologie: magh. *hitvány*.

Vezi și *vitioni, vitionime*.

Cf. *mîrșav, nemoșten*.

VITIONI vb. (Mold.) A slăbi. *De post trupul vitionindu-se.* CANTEMIR, IST., s. v. **hițiôn**.

Etimologie: **vitioan** + suf. *-i*.

Vezi și **vitioan**, **vitionime**.

Cf. adevăsi(2), bățogi, mirșăvi, nemoști, ză-m ori.

VITIONIME s. f. (Mold.) Slăbiciune. *Și mare iușurime trupului de vitionime să-m fie vinit.* CI, 100. *De multă vitionime și boală uscăcioasă, toate vinile i s-au intins.* CANTEMIR, IST., s. v. **hițiôn**.

Etimologie: **vitioan** + suf. *-ime*.

Vezi și **vitioan**, **vitioni**.

VÎRCĂ s. f. (Mold., Olt., Ban.) Umflătură a pielii. **A:** *Tințarii... au scos vîrci preste tot trupul.* DOSOFTEI, VS. **B:** *Această cumplită boală... curat să zicem nu iaste altceva fără numai o vîrcă la mațe și o rănire.* MD¹, 146^v. **C:** *Věrkě. Vibex.* AC, 377.

Etimologie: bg. **vărğa**.

***VÎRSTA** vb. (Mold., Ban.) A face dungi; a (se) diferenția. **A:** (Fig.) *Nestătătoare și niceodată incredințate lucrurile a lumii, cum vîrsteadză toate și turbură și face lucruri improtivă!* M. COSTIN. [Hameleonul] *precum piialea, așe și gîndurile și mintea își vîrsta și-și schimba.* CI, 175. **C:** *Věrstědz.* AC, 377. // **B:** (Fig.) *Iată istoricii ce zic de dînsii și gheografilii voi arăta, măcar că ei între dînsii în zise se vîrstează.* C. CANTACUZINO.

Variante: **vrista** (C. CANTACUZINO).

Etimologie: **vîrstă** „vargă“ + suf. *-a*.

Vezi și **vîrstătură**.

VÎRSTĂ s. f. v. **verstă**.

VÎRSTĂTURĂ s. f. (Ban.) Dungă, vargă (în special pe o țesătură). *Věrsteturě.* AC, 377.

Etimologie: **vîrstă** „vargă“ + suf. *-tură*.

Vezi și **vîrsta**.

VÎRSTNIC adj. și s. m. (Mold., Ban.) (Persoană) de aceeași vîrstă; contemporan. **A:** *Era... mai frumos decît toți vîrstnicii lui.* VARLAAM. *Celui bun toți străinii rude, tot bătrînul părinte, tot vîrstnicul frate... îi este.* CANTEMIR, IST. **C:** *Věrstnik, -ě. Coaetaneus, -a.* AC, 377.

Etimologie: **vîrstă** „etate“ + suf. *-nic*. Cf. bg. **vrăstnik**.

VORNEC s. m. v. **vornic**.

VORNIC s. m. (Mold., ȚR, Ban.) Înalt dregător la curtea domnească, avînd mai ales atribuții judecătorești (uneori cu determinări de tipul *mare, vel, velit*). **A:** *Au fugit și Iordachie Ruset ce fusese mainte vornic mare.* NCL II, 287. *Toma Cantacuzino vornicul.* PSEUDO-COSTIN, 1^v. *Au tocmît lucru de domnie pentru Dabița vornic.* CRB, 160^v; cf. URECHE, 70; NCL II, 289, 290, 294, 300; PSEUDO-COSTIN, 1^r, 4^r, 15^v, 18^v, 30^v; PSEUDO-AMIRAS (gl.). **B:** *Neagoe vornecul și Drăgan postelnecul ei au ridicat oaste în taină asupra Radului-Voievod.* LET. ȚR, 27^r. *Pitac domnesc prin care se dă venitul vorniciilor pe seama vel vornicului.* PRAV. COND. 1775, s. v. **vornicie**. *Vorniciile au fost din vechime obicinuite și era venit al veliților dvornici.* PRAV. COND. 1780, s. v. **vornicel**; cf. LET. ȚR, 29^r. **C:** *Vornik. Iudex.* AC, 378. ◇ (Mold.) **Vornic** mare de Țara de Jos și **Vornic** mare de Țara de Sus = cei dintîi vornici ai Moldovei (ierarhic), avîndu-și reședința la Birlad, respectiv la Dorohoi. *Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strimbătăți, și glob-*

nic de morți de om și de șigubini ce să fac la partea lui și vornic Birladului. Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoria tuturor den țară . . . și vornic Dorohoiului. URECHE, 70; cf. NCL II, 288, 293.

Variante: **dvornic** (PRAV. COND. 1780, s. v. vornicel), **vornec** (LET. ȚR, 27^r, 29^r).

Etimologie: sl. **dvornikŭ**.

Vezi și **vornicel**, **vornicie**.

VORNICEL s. m. (Mold., ȚR) Slujbaş subaltern al vornicului, înlocuindu-l pe acesta în orașe și sate. A: *Iară vorniceii din tirg apucă de pe la dughenele jidovilor din Iași lavițele și scindurile și le lua să trebăluiască trebile acei biserici. PSEUDO-AMIRAS. Au scris cărți pe la stăpînii satelor și pe la vorniceii și pe la vătămăni, să-i scoată pe toți la rumte. NECULCE. B: Iar mai virtos pripasurile dă vitile ce să găsească fără de stăpîn avea dă le lua acei dvorniceii supt purtarea lor de grijă. PRAV. COND. 1775. La această judecatorie să stea . . . logofetei, zapcii ce sînt orînduiți cu aceleași pricine ce să caută, și vorniceii. PRAV. COND. 1780.*

Variante: **dvornicel** (PRAV. COND. 1775).

Etimologie: **vornic** + suf. **-el**.

Vezi și **vornic**, **vornicie**.

VORNICIE s. f. (Mold., ȚR, Ban.) Demnitate, funcție de (mare) vornic. A: *Deodată la boierii mai mărunte, apoi la vornicia cea mare de Țara de Gios au ajuns. M. COSTIN. Pre Iordache Ruset . . . l-au slobozit și l-au boierit cu vornicia cea mare de Țara de Jos. PSEUDO-MUSTE. B: Slujba ce se numește vornicie era într-adîns orînduiți vorniceii dăspre partea dumnealui vel vornic atît aici în oraș București cit și afară prin județe. PRAV. COND. 1775. Am hotărît Domniia mea ca vorniciile să-ș urmeze orînduială și lucrarea. PRAV. COND. 1780, s. v. vornicel. C: Vornicișă. Iudicarium officium. AC, 378.*

Etimologie: **vornic** + suf. **-ie**.

Vezi și **vornic**, **vornicel**.

VOROVACI adj. și s. m. (Mold.) (Om) vorbăreț, elocvent. *Cîndai să nu ne cumva smentească pre unii din noi, cu acea limbă a lui vorovace. DOSOFTEI, VS. De celea ce singură firea scîrîndăvîndu-să fuge, acelea vorovaciul îndrăzneț preste fire le urcă. CANTEMIR, IST.; cf. NCCD (gl.).*

Etimologie: **vorovă** + suf. **-aci**.

Cf. **vrevitor**.

VOTRI vb. (Mold., ȚR) A practica ocupația de proxenet. A: *O samă de pravile scriu să să taie capul hotrului, ales cînd va îmbla hotrînd (v otrînd MUNT.) de față. PRAV. Ceta ce va fi cucon micșor sau fetișoară și de vor hotri (v otrî MUNT.) cuiva, nu vor putea rămînea fără certare nice acestia. PRAV. B: Să se taie capul supuitorului, mai ales cînd va îmbla votrînd de față. ÎNDREPTAREA LEGII. ♦ (Mold.) A prostitua. Ceta ce va priimi în casa lui pre vreun hotru . . . să hotrească (să supue MUNT.) muieri în casa lui, acesta-și va piarde casa. PRAV. Ceta ce-ș va hotri (v a supune MUNT.) muiera pentru să ia bani, să va certa cumplit foarte. PRAV.*

Variante: **hotri** (PRAV.).

Etimologie: **votru** + suf. **-i**.

Vezi și **votrie**, **votru**.

VOTRIE s. f. (Mold., ȚR) Îndeletnicire, faptă de votru. A: cf. PRAV. (indice). B: *Să gonească pre votru și să-l scoată dentr-acei oraș sau sat unde*

va fi făcînd *votria*. ÎNDREPTAREA LEGII, apud TDRG.

Variante: *hotrie* (PRAV., indice).

Etimologie: *votru* + suf. *-ie*.

Vezi și *votri*, *votru*.

VOTRU, VOATRĂ s. m. și f. (Mold., TR) Proxenet, codoș. A: *Hotru* (supuitoriu MUNT.) să cheamă și cela ce indeamnă și amăgește pre orun cucon, de-l spurcă cineva și face sodomie. PRAV. Doamna lui, Ioana, ca să fie slobodă în desfrinate și spurcate faptele ei ce avea, prin hotrii săi italieni l-au omorît. M. COSTIN. Chemă pre o ghotră (lemma: necurată)... fără rușine... carea avea nouă fiice și toate le-nvățase curve. DOSOFTEI, VS. B: *Votrul* sau supuitoriu se cheamă cela ce are muieri la casa lui, dă le ține pentru dobinda lui, carele-și dau trupurile dă le spurcă bărbații. ÎNDREPTAREA LEGII.

Variante: *hotru*, *hotră* (PRAV.; M. COSTIN; DOSOFTEI, VS).

Etimologie necunoscută. Cf. sl. *vŭtri*, *votri*.

Vezi și *votri*, *votrie*.

VRACNIȚĂ s. f. (Ban.) Poartă de scinduri sau de nuiete împletite. *Vrakniczë*. Porta. AC, 378.

Etimologie: scr. *vratnica*.

VRĂBECIOR s. m. (Ban.) Diminutiv al lui *vrăbeț*. *Passercula*. *Vrebecsor*. *Verebëcske*. LEX. MARS., 233.

Etimologie: *vrăbeț* + suf. *-ior*.

Vezi și *vrăbeț*.

VRĂBET s. m. (Olt., Ban.) Vrabie. B: *Să-mi dați bir tot omul de casa lui cite trei porumbi și cite trei brabeți*. IR 1755, 18^f. C: *Vrëbëcz*. *Passerculus*. AC, 378.

Variante: *brabeț* (IR 1755, 18^f).

Etimologie: bg. *vrabec*, scr. *vrabac*.

Vezi și *vrăbecior*.

VREAVĂ s. f. (Ban.) Strigăt, zgomot, gălăgie. *Vravë*. *Clamor*. *Contentio*. AC, 378.

Etimologie: scr. *vreva*.

Vezi și *orevi*, *orevitor*.

Cf. calabalic, holcă, învălușag, vâlășag, zarvă.

VREVI vb. (Ban.) A striga, a țipa. *Vrevesk*. *Increpo*. *Arguo*. AC, 378. ♦ (Trans. SV) A dojeni, a certa. *Că cînd pre omul îl vrevești, Doamne, Prentu slăbia lui mare, Curund îi piere obrazul frumos, Ca și veșmintul de molii ros*. VCC, 92.

Etimologie: scr. *vreviti*.

Vezi și *oreavă*, *orevitor*.

Cf. *preobrazî*, *probozi*, *toi*.

VREVIȚOR adj. (Ban.) Vorbăreț, gălăgios. *Vrevitor*, *-è*. *Increpator*, *-trix*. AC, 378.

Etimologie: *vrevi* + suf. *-tor*.

Vezi și *oreavă*, *orevi*.

Cf. *vorovaci*.

VRÎSTA vb. v. *vrîsta*.

Z

ZACON s. n. 1. (Mold., Olt.) Lege. A: *Au așezat și au scos zaconului sau leagei nemțești întărire*. M. COSTIN. *Să înmulțea bolnișăle și acel zacon sau lege a crijecilor*. N. COSTIN. B: *Prăgraș(d)enie, sředosténie. Îngrădire pre mijloc. Zacon*. MARDARIE, 207. ♦ *Capitol de lege*. A: *Cum dzice cartea cea veache la vtori zacon, 17 capete: „Cela ce nu să va pleca... cu moarte voiū să moară”*. PRAV.

2. (Mold., Ban.) Datină, obicei. A: *Fost-au așezat și altă orinduială zaconului acest mistru al bolnișii*. N. COSTIN. C: *Zakon. Mos. Consvedudo*. AC, 379.

3. (Mold.) Ordin militar de călugări, organizație de cavaleri (sau similară cavalerilor). *La acest zacon pre urmă foarte mulți den cneji, den domni și nemeși... se addogea*. N. COSTIN.

Etimologie: sl. zakonŭ.

Vezi și *zaconic*.

Cf. *socaș, sucă, sucluitură, vălaș*.

ZACONIC s. m. (Mold.) Legiutor. *Iară Zinon aiestă-i legiutoriul, zaconicul, ce-l pomeneaște sv[ist]ntul Pavel*. DOSOFTEI, VS.

Etimologie: sl. zakonnikŭ.

Vezi și *zacon*.

ZADIE s. f. (Trans. N) Catrință. *Are de bumbac rochie Albă de jolj și zadie*. CÎNTECE, 5^v. *Poale albe și spălate, Zaghii pestriș și târcate, Ghin doauă laturi legate, La trupu ei așezate*. CÎNTECE, 9^f.

Etimologie: cf. ucr. zady „înăpoi, în spate”.

ZAHARA s. f. v. zaherea.

ZAHAREA s. f. v. zaherea.

ZAHAREA s. f. (Mold., TR) Hrană, provizii pentru armată. A: *Au fost trimis... citeva mii de chile zahere, faină și orz*. N. COSTIN. *Deci turcii, întărindu Caminița cu pușci și cu zahareli și cu oaste, au pus pașă*. CRB, 164^f. *Și i-au luat robi și împreună cu banii și zahareaua ce aflară*. VP, 55^f; cf. URECHE; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE; IM 1754, 1^v; VP, 61^v. B: *Să gătesc corăbii să meargă spre Arhipeleag cu oarece zaharea*. FN. *Pentru treaba zaherealei și a tunurilor*. IM 1730, 3^v; cf. R. GRECEANU, s. v. vistier¹.

Variante: zahara (NECULCE), zaherea (URECHE; M. COSTIN; FN; R. GRECEANU, s. v. vistier¹; CRB, 164^f; IM 1754, 1^v; VP, 55^f, 61^v), zahire (PSEUDO-AMIRAS, gl.).

Etimologie: tc. zahire.

ZAHIRE s. f. v. zaherea.

ZAIF adj. (Mold.) Bolnav, suferind. *Sint foarti zaișă și voiū să mergu acasă că am să ieu niște doftorii*. H 1779², 94^f. *El au zis că esti foarte zaiș*

și nu poți mai mult ca să șază. H 1779², 94^v; cf. H 1779², 95^r. ◇ Fig¹ Atita rămăsăsem de zaif de cheltuială, că nu avem mai mult decât un galbăn¹ H 1779², 82^v.

Etimologie: tc. zayıf.

Cf. beteag (1), boleac.

ZAMBAC s. m. (Olt.). Crin alb. Să o ungi cu unt de crin albu, adecă de zambacu. MD¹, 139^v.

Etimologie: tc. zambak.

ZAMCĂ s. f. (Mold.) Fortificație, construcție întărită, fortăreață, cetate. Fteștecare casă ca o cetate fiind încungiurată cu zamcă de lut îngrădită. PSEUDO-MUSTE. Și la întorsu, slăbindu-le caii . . . ieșie joi-mirii de pen zămci de-i lovié. NECULCE. Numai ce se auzeau tunurile dînd din ocupuri și de pin zămci dînd. NECULCE, apud CADE.

Etimologie: rus. zamka. Cf. sl. zamükü.

Cf. parcan.

ZAP-FERMAN s. n. v. zapt-ferman.

ZAPHANA s. f. v. gebhanea.

ZAPT s. n. (Mold., TR) În expr. A face (ceva) zapt = a-și însuși (ceva) cu forța, a acapara; a sechestra, a confisca. A: Pre turcii balgiî din țară foarte îi înfrinase și se temea de dinsul, de nu putea face zapt intru nimică. NECULCE. Răpezind și pe spatarul . . . ca să facă zapt toate. PSEUDO-E. KOGALNICEANU; cf. IM 1754, 72^r, 72^v. B: Iar Gebegibașa . . . să facă zapt gebhanea, tunurile, pușcile. IM 1730, 101^r; cf. IM 1730, 102^r.

Etimologie: tc. zapt [etmek].

ZAPT-FERMAN s. n. (Mold.) Decret de numire. Vin la Moldova cu zapt-ferman și cu cărțile domnului. GHEORGACHI. I-au pornit la Basra cu călăci-caftan, cu zap-ferman lui Ali și purtători de grije să fie lui Ali. H 1771, 102^r; cf. CANTA.

Variante: zap-ferman (H 1771, 102^r).

Etimologie: tc. zapt ferman.

ZARBĂ s. f. v. zarvă.

ZARVĂ s. f. (Mold., Ban.) Ceartă, gilceavă, discordie. A: După multă zarvă și gilceavă nemică bun n-au isprăvit. URECHE. Den care prepusuri au intrat între dinșii mari zarve. N. COSTIN. Toată lumea iaste plină de primejdii și de zarve. ALF., 3^v; cf. M. COSTIN; CANTEMIR, ÎST.; PSEUDO-MUSTE. C: Zarve. Riza. AC, 379.

Variante: zarbă (M. COSTIN).

Etimologie: cf. ucr. zarva.

Vezi și zăroi.

Cf. calabalic, dihonie, hăbruşag, învăluşag, potcă, prigoană, vălăşag, zavistie, zăhăială; holcă, vreavă.

ZAVISLIV adj. v. zavistliv.

ZAVISTIE s. f. (Mold., TR, Trans. S) Invidie, pizmă, gelozie; ură, duşmănie. A: Din lăcomie zavistia să naşte. CD 1698, 6^v (marg.). Cain, feciorul lui Adam, pentru zavistie și răutatea sa den fire, au ucis pre Avel, frate-său. NCL I, 11. Zavistia să va usca și să va stinge de flăcăriia dragostii vecinului. ÎP, 60^r. De zavistie s-au aprinsu cu mare minie. H 1779¹, 147^r; cf. DOSOFTEI, VS; CD 1698, 7^r (marg.); L SEC. XVII, 12^v, 139^r; CI, 95, 101; NCL I, 40; MOL. 1754-1762, 21^v-22^r; BUCVAR,

1755, 25^r; H 1771, 86^r; BUCOAVNĂ 1775, 50^r; H 1778, 117^v; H 1779¹, 86^r, 156^v. ◇ Fig. *Zavistiia este jiganie cu multe capete și cu toatele înghit pizmă.* CANTEMIR, IST. B: *Pentru zavistia stăpînitorilor celor tirani să chema și ei feciori de domn cu alt nume.* BIBLIA (1688); cf. L ante 1693, 34^r, 220^r. ◇ Fig. *Ținem bălaurul cel cu 7 capete, zavistiia, incubat în inimile noastre.* ANTIM. *Văzîndu-te zavistiia că petreci viața bine, s-au aprins și au rădicat asupra ta mulțime de supărări.* M 1779 febr., 46^r, col. I. C: *Priimiți cu cuget neatins de arăpile zavistiei.* EG, 8. *Pentru zavistie scrie.* FL. D SEC. XVIII¹, 79^r; cf. EG, 102; FL. D SEC. XVIII¹, 83^v. ◇ *Intrigă, uneltire, piră.* A: *Atita zavistie lucrul au așîtat.* URECHE. ◇ *Ceartă, discordie; gilceavă.* A: *Era în zavistia celor de casă.* URECHE. B: *O logodnă să trăctăluiaște, dacă zavistia o turbură.* FN. C: *Toate faceși fără zavistii și fără îndoitori.* N TEST. (1648).

Etimologie: sl. zavistije.

Vezi și zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistui, zavistuitor.

Cf. alean (2), alenie, alenșig (2), băsău (2), mărăz, rîvnire; calabalic, dihonie, hăbruşag, învăluşag, potcă, prigoană, vălăşag, zarvă, zăhăială.

ZAVISTIOS adj. (Trans. SE) Invidios, pizmaș; intrigant, răutăcios. *Cei ce sint cu cuget zavistios, . . . după pohtă să-și izvodească meşteşug, și osteneala altora să nu o răpească.* EG, 7.

Etimologie: zavistie + suf. -os.

Vezi și zavistie, zavistliv, zavistnic, zavistui, zavistuitor.

Cf. băsăos, zavistliv, zavistnic, zavistuitor.

ZAVISTLIV adj. (Mold.) Zavistios. *Un călugăr . . . om zavistliv pururea făcîndu-i scribă [sfintei] și ocărînd-o.* DOSOFTEI, VS. *Cine n-are gînd ca acesta dătătoriu și iubitoriu de cuconi, acela nu-i om bun, ce-i zavistliv.* DOSOFTEI, VS.

Variante: zavisliv (DOSOFTEI, VS).

Etimologie: sl. zavistlivŭ.

Vezi și zavistie, zavistios, zavistnic, zavistui, zavistuitor.

Cf. băsăos, zavistios, zavistnic, zavistuitor.

ZAVISTNIC adj. și s.m. (Mold., ȚR, Trans. SE) (Om) zavistios. A: [Deșarta mărire] *pre cei mai nesocotiți mînoși și zavistnici-i face.* L SEC. XVII, 132^v. *Zavistnicii lui . . . au slobodzit asupra lui dulăi flămîndzi.* NCCD, 365; cf. VARLAAM; M. COSTIN; CANTEMIR, IST.; NECULCE. B: *Diavolul cel pizmuitoriu și zavistnicul binelui.* PAN., 45^v. *Să înceteaze lucrarea cea zavistnică a necredinciosului.* MINEIUL (1776); cf. L ante 1693, 209^v; LUMINĂ; ANTIM. C: *Oamenii carii să nasc într-această planită sint muncitori, lacomi, zavistnici, vicleani la vorbă.* CAL. 1733, 5.

Etimologie: sl. zavistnikŭ.

Vezi și zavistie, zavistios, zavistliv, zavistui, zavistuitor.

Cf. băsăos, zavistios, zavistliv, zavistuitor.

ZAVISTUI vb. (Mold., ȚR) A invidia, a pizmui. A: *Mulți zavistuiescu porecla lui Alexandru, căci-i dzic Marele.* NCCD, 237. *Cei mai mari boieri au zavistuit tătine-meu.* H 1771, 85^v; cf. VARLAAM; CANTEMIR, IST.; NCL I, 11; NCCD, 327; MOL. 1754—1762, 23^r; H 1779¹, 86^r, 155^v. B: *Zavistuiră pre dinsul filistinii.* BIBLIA (1688). *Nu să cuvine să cerci altă răsplătire împotriva celui ce te zavistuiăște.* ANTIM. ◇ *A face intrigi.* B: *Pentru care zavistuint, jidovii îl omotră.* MINEIUL (1776); cf. FN.

◆ A urî, a detesta. A: *Iară eu, așea să mă iubască cela ce iaste să mă giudece, că cu cit oă zavistuiaste viața cea desfrinată, cu atita mi-i milă de sufletul vostru cel supus păcatului.* NCCD, 309.

Etimologie: sl. zavistrovati.

Vezi și zavistie, zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistuiitor.

Cf. alenui, bănuî² (2), rîvni (1).

ZAVISTUIITOR s.m. (Mold., TR) Persoană care manifestă invidie, pizmă, răutate, gelozie. A: *Sau singur [Simion] din capul său au scornit-o, sau de la... zavistuiitoriu... au aflat-o.* CANTEMIR, HR. B: *Căpitan zavistuit, de zavistuiitoriu mai mult slăvit vine.* FN.

Etimologie: zavistui + suf. -tor.

Vezi și zavistie, zavistios, zavistliv, zavistnic, zavistui.

Cf. băsăos, zavistios, zavistliv, zavistnic.

ZĂBAVĂ s.f. (Mold.) (Mod, mijloc de) folosire plăcută a timpului; distracție, petrecere. *Să aibi vreamă și cu cetitul cărților a face iscusită zăbacă.* M. COSTIN.

Etimologie: sl. zabava.

Vezi și zăbovi.

Cf. tefericie, vigășag, zăiafet, zefchi.

ZĂBĂVI vb. v. zăbovi.

ZĂBOVI vb. (Mold.) A se distra, a se veseli. *Fortuna șegi necrezute și glume nesuferite ca aceastea arătîndu-mi, cu întristările și mîhnirile meale giucîndu-se, se zăbavește.* CANTEMIR, IST., s.v. șagă. *La primblări la cîmp ieșea adesea cu boierii săi, zăbovîndu-se cu năuri și cu nagarale.* PSEUDO-AMIRAS, apud TDRG. *Fîindu cam bolnavă, pohtește să se zăbovască cu tîmășagurile lui.* B 1774, 38^r.

Variante: zăbăvi (CANTEMIR, IST., s.v. șagă).

Etimologie: sl. zabaviti.

Vezi și zăbavă.

Cf. inglîndisi, vigădui.

ZĂBROANĂ s.f. (Ban.) Plasă de pescuit / Cursă, laț. *Zebronjă. Rete.* AC, 379.

Etimologie necunoscută.

Cf. majă/capcană, clucsă, măiestrie, pruglă, silță.

ZĂDĂRI vb. (Mold., TR) A provoca, a sîci, a necăji. A: *Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ștefan-Vodă, să le fie a strica pacea.* URECHE. *Și iar s-au mirat mult, dar tot au zis lui Abuleasim (poate vrînd să-l zădărască): „Frate, multă avere este, dar, cum zic, poate cu delungare de vremi să să sfișiască“.* H 1771, 94^r; cf. M. COSTIN. B: *Noi ne temem că... numai vom zădări șarpele.* ANON. CANTAC. *Și zise D[o]jmul cătră Moisi: „Pină cînd mă zădăraște norodul acesta?“* BIBLIA (1688).

Etimologie: bg. zadarjam, scr. zadirati.

Cf. băni (2), zăhăi.

ZĂF s.n. v. zefchi.

ZĂFET s.n. v. zăiafet.

ZĂGNEATĂ s.f. 1. (Mold., Criș.) Surcea, vreasc pentru foc. A: (Fig.) *Să gătiia pre eiși zăgneată focului veacinic.* DOSOFTEI, VS. C: *Ca o spurcată z(ă)gnată, ca o zmoală impușită, în matca focului cumplită.* MISC. SEC. XVII, 165^v.

2. (Mold.) Foc de nuiiele sau de surcele uscate care se face la gura cuptorului și arde cu flacără vie. *Împăratul dzîsă să dea zăgneată căldării să i să topească oasele.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: rus. zagneta, ucr. zahnit.

ZĂGONI vb. v. zogoni.

ZĂHAI vb. (Mold.) A nu lăsa în pace, a hărțui cu atacuri repetate. *Hanul tătărăsc... tot zăhăia cite o aripă moschicească de nu să pute lăși.* NECULCE.

Etimologie: ucr. zahaity.

Vezi și zăhăială.

Cf. băni (2), zădări.

ZĂHĂIALĂ s.f. (Mold.) Hărțuială. *Dobitoacele mai multă zăhăială făcua turcilor decit cazacilor, că de trăsните fugiia înapoi.* URECHE. *Nu trece ceie la ceștie, nice ceștie la ceielalți, nice făce zăhăială, nemică.* NECULCE; cf. M. COSTIN. ♦ Tulburare, neliniște. *Fîind într-atta zăhăială la suflet, i s-au arătat... chipul svîntei cruci.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: zăhăi + suf. -eală.

Vezi și zăhăi.

Cf. calabalic, dihonie, hăbruşag, învăluşag, potcă, prigoană, vălăşag, zarvă, zavistie; buşluială, gitrulam, giutruială, vălăşag.

ZĂIAFET s.n. (Mold.) Chef mare, petrecere (cu lăutari); banchet, ospăţ. *Făcînd un zăfet foarte frumos cu fel de fel de mîsici.* PSEUDO-AMIRAS. *M-au poştit Namahrim să-m facă a doi zi zăiafet.* H 1771, 88^r. *Orice nuntă sau zăiefet se făcea, trebuia să margă.* PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU; cf. NECULCE; H 1771, 98^r; H 1779², 77^r, 81^r.

Variante: zăfet (PSEUDO-AMIRAS), zăiefet (H 1779², 77^r), ziefet (NECULCE), ziefet (H 1771, 98^r).

Etimologie: tc. ziyafet.

Cf. tefericie, vigăşag, zăbavă, zefchi.

ZĂIFET s.n. v. zăiafet.

ZĂLUD adj. v. zălud.

ZĂLUD adj. (Mold.) Lipsit de minte, de judecată, prost; nebun. *Mihai-Vodă îşi părea că este un om zălud.* NECULCE. *Dar ce folos, că în loc ce trebuie să o uitu, dragoste ei mai mult m-au făcut zălud.* H 1771, 84^r; cf. DOSOFTEI, PS. ♦ (Substantival) *Hameleonul... cătră toşi chip de zălud şi faţă de lovit arată.* CANTEMIR, IST.; cf. DOSOFTEI, VS. ♦ (TR) Loc. adv. *În zălud = degeaba, în deşert, zadarnic.* *Bezuma. Fără minte. În zălud.* MARDARIE, 107. *Tunc. În har sau în zălud.* MARDARIE, 260; cf. MARDARIE, 124; ST. LEX., 285.

Variante: zălud (CANTEMIR, IST.).

Etimologie: bg. zaluden; în zălud < scr. úzalud.

Vezi și zăluzie.

Cf. aluzit, bolund, buiac (4), nerod, şod (1); afele (de ~), cinste (în ~), har (în ~), hieba (în ~).

ZĂLUZIE s.f. (Mold.) Prostie, nebunie. *Probrădzînd hulenii lor şi zăludzîia şi nepriceaperea.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: zălud + suf. -ie.

Vezi și zălud.

Cf. bolonşag, bolunzie.

ZĂMORÎ vb. (Mold.) A chinui prin nemîncare, a slei de puteri, a istovi. *Tată-său l-au băgat în temniţă şi l-au zămorit cu foamea.* DOSOFTEI,

VS. *Și-mfășură fier pregiur trupul său ca să să zămorască.* DOSOFTEI, VS. *Cu posturi lungi și sece își zămora trupul și-și curăța sufletul.* CUVÎNT DE ÎNGROPARE.

Etimologie: sl. *zamoriti*, ucr. *zamorytysja*.

Vezi și *zămoritură*.

Cf. *adevăsi* (2), *bătogi*, *mîrșăvi*, *nemoști*, *vitioni*.

ZĂMORÎTURA s.f. (Mold.) Chin, istovire, sleire. *Ceale 2 roabe o mira în ce chip cu atita zămoritură de post putea de-și împlera pravila.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie: *zămori* + suf. *-tură*.

Vezi și *zămori*.

ZĂPRI vb. (Ban.) A se constipa. *Zepresk. Constipo.* AC, 380. *Zepresku-mě. Constipor.* AC, 380.

Etimologie: sl. *zaprěti*.

Vezi și *zăprit*, *zăpritură*.

ZĂPRIT s.n. (Olt., Ban.) Constipație. **B:** *Dusiria*[!]. *Zepritul.* MARDARIE, 134. **C:** *Zeprit. Constipatio.* AC, 380.

Variante: *zəprît* (MARDARIE, 134).

Etimologie: *zăpri*.

Vezi și *zăpri*, *zăpritură*.

Cf. *zăpritură*.

ZĂPRITURĂ s.f. (Ban.) Constipație. *Zəpriturě, idem* [post *Zeprit. Constipatio*]. AC, 380.

Etimologie: *zăpri* + suf. *-tură*.

Vezi și *zăpri*, *zăprit*.

Cf. *zăprît*.

ZĂRVI vb. (Mold., Ban.) A stîrni ceartă, tulburare; a stîngheri a deranja. **A:** *De va fi venit . . . și va fi ceva mestecat și va fi zărvit acolo la acea ucidere, nu să va certa ca un ucigătoriu.* PRAV. **C:** *Zəvrěsk.* AC, 380.

Variante: *zăvri* (AC, 380), *zervi* (PRAV.).

Etimologie: *zarvā* + suf. *-i*.

Vezi și *zarvā*.

ZĂTICNEALĂ s.f. (Mold., TR) Piedică, opreliște. **A:** *Și așa nu le-ar fi pricinuit nici o zăticeală.* **B** 1774, 26^v. **B:** *Neputtnd turcii necum oreo zăticeală să le facă, ci măcar un om dintr-înșii să ia.* R. GRECEANU. *Să nu să facă zminteaală rînduialei grecești și zăticeală limbii rumânești* PENTICOSTAR; cf. ANTIM.

Etimologie: *zătici* + suf. *-eală*.

Vezi și *zătici*, *zăticipire*, *zăticipitor*.

Cf. *zăticipire*.

ZĂTICNI vb. (Mold., TR, Trans. SE) A. (se) împiedica, a (se) opri. **A:** *Și s-au lovit în vo 2—3 rînduri ș-au tot can zăticipit pre nemți și nu ș-au putut alege.* NECULCE. *Și mai avînd turcii tncă doauo engheluri de-i zăticipia a nu le da îndemînă să oștească spre nici o parte.* IM 1754, 2^f; cf. CANTEMIR, HR. $\diamond$ Fig. *Audztnd Anarhisis solia și vădzînd darurile și luînd cartea, neschimbîndu-și nice fața, nice cu inima înălîndu-să, nice limba zăticipi(n)d.* NCCD, 344. **B:** *Era numai ca să purcează, iar din pricina unor oameni răi s-au zăticipit și n-au putut să vie.* R. POPESCU. *Zise neguțitoriul lui Zina că l-au zăticipit din cale.* E 1777, 72^f; cf. IM 1730, 4^f. **C:** cf. TI (gl.). $\diamond$ (TR) *A bara căi de acces. Zăpăzi și piatra zăticipnesc trecătoarea celor ostași.* FN.

Etimologie: sl. *zătúknoŭti*.

Vezi și *zăticeală, zătichire, zătichitor*.

Cf. *brăni; priseci*.

ZĂTICNIRE s.f. (TR) Împiedicare, opreliște. *Multe zătichiri și piedici acolo li s-au prins*. R. GRECEANU. *Tot lucrul și cătră osebitul sŭfŭrșitul său aleargă fără zătichire*. BUCOAVNĂ 1779, 17^v.

Etimologie: *zătieni*.

Vezi și *zăticeală, zătichni, zătichitor*.

Cf. *zăticeală*.

ZĂTICNITOR adj. (TR) Care zătichnește, provoacă zăticeală. B: *Tu ai dat văpsitorilor a lucra ceale de trebuință, pre dracul cel zătichitoriu izgonindu-l*. M 1779 febr., 45^v, col. II. // C: (Substantival) *Ce dară zătichitoriu fâlșilor lăudaroși, Dumnezău nu l-au lăsat să-și plinească lauda*. GH. BRANCOVICI.

Variante: *zătignitor* (GH. BRANCOVICI).

Etimologie: *zătieni* + suf. *-tor*.

Vezi și *zăticeală, zătichni, zătichire*.

ZĂTIGNITOR adj. v. *zătichitor*.

ZĂUITA vb. (Ban., Trans. SV) A uita. *În ascunsul inimiei închide-te, în secriul ei, cum să nu te pociu zăuita, în vezi să te pociu lăuda*. CÎNTEC DE CRĂCIUN. *Dezmierdăciunile fac cum oamenii să să zăuite de pre sŭfŭrșitul sau de pre moartea lor*. SA, 24^r. *Și vor pieri nemzaturile Carî de Domnul se zăuită*. VCC, 25. *Zeuit. Obliviscor*. AC, 380; cf. SA, 38^v.

Etimologie: pref. *ză-* + *uita* (după scr. *zabyti*).

Vezi și *zăuitat, zăuitător, zăuitătură*.

ZĂUITAT s.n. (Ban.) Uitare. *Zăuitatul, idem* [post *Zeuitătură. Oblivio*]. AC, 380.

Etimologie: *zăuita*.

Vezi și *zăuita, zăuitător, zăuitătură*.

Cf. *zăuitătură*.

ZĂUITĂTOR adj. (Ban.) Care uită ușor. *Zăuitător. Obliviosus*. AC, 380.

Etimologie: *zăuita* + suf. *-tor*.

Vezi și *zăuita, zăuitat, zăuitătură*.

ZĂUITĂTURĂ s.f. (Ban.) Uitare. *Zeuitătură. Oblivio*. AC, 380.

Etimologie: *zăuita* + suf. *-tură*.

Vezi și *zăuita, zăuitat, zăuitător*.

Cf. *zăuitat*.

ZĂVRI vb. v. *zărvi*.

ZBICI¹ s.n. (Criș., Trans. SV) Bici. (Fig.) *Batir că oaminiî cei bunî au fapte bune și credință bună, încă lasă Dumnezău ceva zbiciu pre ei*. C 1692, 520^r. *Și adusă Dumnezdu zbiciul său pre Ierusalimu*. MISC. SEC. XVII, 128^r. *Toate zbiciurile a dihaniei*. PP, 39^v; cf. C 1692, 529^r; PP, 40^r.

Etimologie: pref. *s-* + *bici*.

Vezi și *zbici², zbiciuitură, zbiciula*.

Cf. *puhă*.

ZBICI² vb. (Ban., Trans. SV) A biciui. *Dintr-înșii unîi zbici-veți în săboarele voastre și goni-i-veți den oraș în oraș*. N TEST. (1648). *Zbicesek-Flagello*. AC, 379. ◇ Fig. *Focul miniei tale Cu care nu mă zbici*. VCC, 14.

Etimologie: *zbici*¹ + suf. *-i*.

Vezi și *zbici¹, zbiciuitură, zbiciula*.

Cf. *zbiciula*.

ZBICIUITURĂ s.f. (Ban.) Biciuire. *Zbicsuitură. Flagellatio.* AC, 379.

Etimologie: *zbiciui* (< *zbici*¹ + suf. -*ui*) + suf. -*tură*.

Vezi și *zbici*¹, *zbici*², *zbiciula*.

ZBICIULA vb. (Mold.) A bate, a biciui. *L-au zbiciulatu-l cu vine crude de bou mult ceas.* DOSOFTEI, VS. *Fură bătuși cu vine de bou de li s-au zbiciulat carnea de pe trup.* DOSOFTEI, VS, apud TDRG.

Etimologie: cf. *zbici*¹, *zbici*².

Vezi și *zbici*¹, *zbici*², *zbiciuitură*.

Cf. *zbici*².

ZBOR s.n. (ȚR) Bîlci, iarmaroc, tirg. *Zicea vioara și alăuta pe la tirguri și pe la zboruri.* ÎNDREPTAREA LEGII. *Nu merge la zbor și la jocuri.* MĂRGĂRITARE 1691. *Veniți să neuguțătorim pînă nu să sparge zborul.* MĂRGĂRITARE 1746; cf. ANTIM, apud TDRG.

Etimologie: sl. *sûborŭ*, bg. *sbor*.

Cf. *schelă* (2).

ZEAMĂ s.f. 1. (Olt., Ban., Criș., Trans. SV) Supă, ciorbă. B: *Încă uneori mai mult foloseaște pușintică zamă de pui de găină.* MD¹, 139^f. C: *Dzamă. Jusculum.* AC, 335. *Zamă de cocoș bătrîn.* PL, 147^v. *Să beai zama caldă.* MISC. 1778, 19^f. *Zama aceasta e făcută tocmă pe gustul meu.* MȘE, 92.

2. (Olt.) În sintagma *Zeamă de varză* = moare. *Să le amestece cu zamă de țărițe înăcrite... au zamă de varză.* MD¹, 139^f. *Încă și glistir a-i face den lapte, den caimac ori den zeamă de varză nu strică.* MD¹, 144^v. *Să amesteci dintr-însa două pahară, unul cu vin dulce curat și să bea sau două pahară de zeamă de varză sălbatică ori singură, ori cu vin.* MD², 19^v.

Etimologie: lat. *zema*.

Cf. *moare*.

ZEFC s.n. v. *zefchi*.

ZEFCHI s.n. (Mold.) Petrecere, amuzament; ospăț. *Noi n-am venit aicea să facem zefchiuri, ce să lucrăm.* PSEUDO-COSTIN. *El căuta mai mult zăfurile cu mese mari și cu mezile de Țarigrad, și noaptea imbla prin tirg cu veselii.* CANTA. *Să cheltuiască această avere agonisind prietini și trăind cu zefcure, precum să cade, căci de la moarte această bogăție nu-l va pute scoate.* H 1771, 94^v; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); H 1771, 84^f; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU.

Variante: *zăf* (CANTA), *zefo* (H 1771, 84^f, 94^v).

Etimologie: tc. *zefk*.

Cf. *tefericie*, *vigășag*, *zăbavă*, *zăiafet*.

ZEFLIU adj. (Mold.) Glumeț, hazliu. *Pe fata ce cu tamburul de udu-gaci o dede împărătesii, că era zăflii.* H 1779², 84^f.

Etimologie: tc. *zefkli*.

Cf. *șăgaci*, *șod* (2), *șuguitar*.

ZEIFFET s.n. v. *zăiafet*.

ZEMNIC s.n. (ȚR) Bordei (săpat în pămînt). *Și avea starețul zemnic și... să rugă [preotul] starețului să-l lase să lăcuiască într-însul.* MĂRGĂRITARE 1691, apud TDRG. *Iar și aici ajunge a lăcui într-un zemnic și îngrădit cu un gârdicel.* NB, 197.

Etimologie: bg. *zemnik*.

Cf. *argea* (1), *argelaș*, *hij*, *zomoniță*.

ZEPRIȚ s.n. v. *zăpriț*.

ZERVI vb. v. *zărvi*.

ZGAIBĂ s. f. (Ban.) Rlie/Lepră. Zgajbë. Scabies. Lepra. AC, 380.

Etimologie: lat. scabia.

Vezi și zgăibos.

ZGANĂ s. f. (Mold.) Coajă care se formează pe o rană. *De pre trupurile sfinților să despoiară de căzură zgăncile ca nește solzi, și să feceră sănătoși ca și-nltiu.* DOSOFTEI, VS.

Etimologie necunoscută.

ZGĂIBŌS adj. (Ban.) Riios/Lepros. Zgeibos. Leprosus. Scabiosus. AC, 380.

Etimologie: zgaibă + suf. -os.

Vezi și zgaibă.

ZIEFET s. n. v. zăiafet.

ZIMBER s. n. v. zimbil.

ZIMBIL s. n. (Mold.) Coș de papură, coșniță. *Și au cumpărat de cele mai minunate poame și cele mai mirositoare flori și rodii, care toate le ține (în) zimbilul lui hamalul.* H 1779¹, 47^r. *Le-ți zimberul tău și vino după mine!* H 1779¹, 47^r. *Hamalul le-au pus în zimber și au mersu după tinăra femeie.* H 1779¹, 47^r.

Variante: zimber (H 1779¹, 47^r).

Etimologie: tc. zembil.

Cf. corfă, coșciug (1).

ZLOTAȘ s. m. (Mold.) Persoană însărcinată cu stringerea impozitelor în zloți. *Veniă la divan cu piră asupra zlotașilor că le-au luat atite năpăști, ce îndată poroncă eșia și cu mare scrbă asupra acelor zlotași cari n-ari întoarce banii oamenilor ce li-au luat pentru năpăști.* NCL II, 293. *Au băut la masă... cu niște slugi boierești, ce era zlotași.* NECULCE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.).

Etimologie: zlot + suf. -aș.

Vezi și zlotărie.

ZLOTĂRIE s. f. (Mold.) Încasare a dărilor în zloți. *Era logofăt mare și era cu zlotăria la Suceavă.* NECULCE.

Etimologie: zlot + suf. -ărie.

Vezi și zlotăș.

ZMICURĂ vb. (Mold., Criș.) A sfărâma, a zdrobi (în bătaie). A: *O zmicură cu cureale verzi.* DOSOFTEI, VS, s. v. smicura. *Fu bătut foarte tare, tot trupul zmicurind.* DOSOFTEI, VS, s. v. smicura. C: *Căutați o căldare și zmicurați pietri și le băgați în căldare.* C 1692, 532^r.

Etimologie: lat. *exmiculare.

Cf. storohăni, șupi (2).

ZNAMĂN s. n. (Mold., Trans. SV) Semn, piatră de mormint. A: *Care piatră ș-au pus-o pre mormint in loc de znamăn.* DOSOFTEI, VS. C: *Că-i puseși pre ei ca un zneamăn.* PS. 1651, 51^v. ♦ (Mold.) Monument. *Sosim la un znamăn, stilp de piatră cu cămară, și scriia în țarcălam: „Acest stilp au rădicat Alexandru, împăratul machedonilor, cind au gonit pre Darie persul“.* DOSOFTEI, VS.

Variante: zneamăn (PS. 1651, 51^v).

Etimologie: scr. znamen.

ZNEAMĂN s. n. v. znamăn.

ZOB s. n. (Ban.) Ovăz. Zob. Avena. AC, 380. Avena. Sob, Oves. Szab Abrak. LEX. MARS., 189.

Etimologie: scr. zob, magh. zab.

Cf. o jos.

ZOGOANĂ s. f. (Ban.) Alungare, respingere, împingere. *Zogoně. Pulsio. AC, 380.*

Etimologie: cf. *zogoni*.

Vezi și *zogoni, zogonitor*.

ZOGONI vb. (Ban.) A izgoni, a alunga, a împinge. *Zegoněsk. Pello. AC, 380. Pello. Zogonyesk. Kergetek. LEX. MARS., 234; cf. LEX. MARS., 209.*

Variante: *zăgoni (AC, 380).*

Etimologie: scr. *zagoniti*.

Vezi și *zogoană, zogonitor*.

Cf. *dudui, întiri (1), pogoni, țipa*.

ZOGONITOR adj. (Ban.) Care alungă, respinge, împinge, izgonește. *Zogonitor. Pulsor. AC, 380.*

Etimologie: *zogoni + suf. -tor*.

Vezi și *zogoană, zogoni*.

ZOMONIȚĂ s. f. (Ban.) Bordei în pământ. *Zomoniczě. Domus subterranea. AC, 380.*

Etimologie: scr. *zemunica*.

Cf. *argea (1), argelaș, hij, zemnic*.

ZORBA s. f. v. *zurba*.

ZORBALIC s. n. v. *zurbalic*.

ZULUM s. n. (Mold., ȚR) Nedreptate, strîmbătate, persecuție. *A: Și făcînd el multe zulumuri pen sate pe unde trecea, au venit raialele de s-au plins. IM 1754, 78^f. Nepoftînd zulumul săracilor. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: Un boiar mare ... se trufise, se mărise și făcea și zulumuri țării. R. POPESCU; cf. IM 1730, 110^f.*

Etimologie: tc. *zulüm*.

ZURBA s. f. 1. (Mold., ȚR) Răzvrătit, răsculat. *A: Atunci zorbalele au găsît pe un casap sirbu ... și ducîndu-l la veziriul cel nou, l-au făcut, fără voia lui, de l-au îmbrăcat în căftan. NECULCE. Zorbalele au început a prăda în urdie. PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU. B: S-au sculat zurbale de la Țarigrad și au venit spre Odriiu. IST. ȚR. Duca-Vodă ... și pre zorbale i-au prins de i-au omorît. R. POPESCU.*

2. (Mold.) Răzvrătire, răzmeriță, răsccoală. *La mare primejdie fusese Alexandru bătrînul, tatăl lui Nicolae-Vodă, pe vremea zorbalelor Țarigradului asupra lui sultan Mustafa la Odriiu, de l-au mazilitu. NCL II, 292. Au rădicat zurba asupra lui Mihai-Vodă, ca să-l ia din scaun. PSEUDO-MUSTE; cf. PSEUDO-AMIRAS (gl.); NECULCE.*

Variante: *zorba (NCL II, 292; R. POPESCU; PSEUDO-AMIRAS, gl.; NECULCE; PSEUDO-E. KOGĂLNICEANU).*

Etimologie: tc. *zorba*.

Vezi și *zurbagiu, zurbalic*.

Cf. *rocoșan, rocoșelnic, rocoșitor, zurbagiu; hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșire, rocoșit, rocoșitură, zurbalic*.

ZURBAGIU adj. (Mold.) Răzvrătit. *Pre cei mai zurbagii, ca 80 de oameni, i-au băgat în butuci. PSEUDO-AMIRAS.*

Etimologie: *zurba + suf. -giu*.

Vezi și *zurba, zurbalic*.

Cf. *rocoșan, rocoșelnic, rocoșitor, zurba (1).*

ZURBALIC s. n. (Mold., TR) Răzvrătire. A: *Pentru această pricină tătarii au făcut zorbalic, de au făcut război cu turcii.* N. COSTIN. *So-cotea că, de nu va vindeca aceasta, poate să se facă și vrun zorbalic.* AXIN-TE URICARIUL; cf. NECULCE. B: *S-au înștiințat de la hanul pentru zorbalicul tătarilor bugeceni și pentru nebuneasca împotrivire a lor.* R. PO-PESCU.

Variante: zorbalic (N. COSTIN; NECULCE).

Etimologie: tc. zorbalık.

Vezi și zurba, zurbagiu.

Cf. hăbrușag, rocoș, rocoșeală, rocoșire, ro-coșit, rocoșitură, zurba (2).

ZUZIE s. f. (Trans. SV) Mândrie, trufie. *Ferește sluga ta de zuzie pre ea Să nu se domnească. Și eu voi fi curat Și de mare păcat mintui-m-oi, Doamne.* VCC, 43.

Etimologie: cf. zuz.

Cf. buieceală, buiecie, buiecitură (1), fălie (2), făloșie, hiçimășie, măroșie.

ZVOREALĂ s. f. v. dvoreală.

ZVORELNIC s. m. v. dvorelnic.

ZVORI vb. v. dvori.

ZVORITOR s. m. (Mold.) Curtean însărcinat cu organizarea și su-pravegherea unor întruniri cu caracter oficial. *Purtător de grijă și zvoritor mesei era 3. logofăt cu uricarii și cu toți diecii.* GHEORGACHI, s. v. dvo-ritor.

Etimologie: zvor + suf. -itor.

Vezi și dvorbă, dvorbitor, dvoreală, dvorean, dvorelnic, dvori, tvorebnic. Cf. dvorean, dvorelnic, tvorebnic.